

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΘΕΙΣΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΘΕΙΣΑ.

ΤΟΜΟΣ Γ.

“Καλλίστην παιδείαν ἡγήτεον πρὸς ἀληθινὸν βίον τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας περιγυνομένην ἐμπειρίαν· μόνη γὰρ αὕτη χωρὶς βλάβης ἀπὸ παντὸς καιροῦ καὶ περιστάσεως κριτὰς ἀληθινούς ἀποτελεῖ τοῦ βελτίονος.”

Ἐκ τῶν τοῦ Πολυβίου.

ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ·

ΕΚ ΤΗΣ ΕΝ ΤΗ, ΑΥΓΗ, ΤΟΥ ΕΡΥΘΡΟΥ ΛΕΟΝΤΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΑΪΛΟΡΟΥ ΚΑΙ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ.

αωξβ'.

168113

Π Ι Ν Α Ξ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ.

Θάνατος τοῦ Δράμαλη καὶ τελευταῖα παθήματα τῶν ἐν τῇ Κορινθίᾳ ἀπομειναρίων τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ.—Πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας.—Στάσις τῶν γενιτσάρων καὶ πτώσις τοῦ Χαλέτ-ἐφέντη καὶ τῶν ὁμοφρόνων του.—Τὰ περὶ τοῦ τουρκοπερσικοῦ πολέμου.—Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας καὶ ἡ περὶ αὐτῶν γνώμη τῶν ἄλλων αὐλῶν.—Διάθεσις τῶν εἰς Βερώνην συνελθόντων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν καὶ ἀποστολὴ πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸν Πάπαν ἑλληνικῆς πρεσβείας.—Μεταβολὴ ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ὑπουργήσαντος τοῦ Γεωργίου Κάννιγγος, καὶ πολιτικῆ τῶν ἄλλων αὐλῶν.—Ἐπιθεώρησις τῆς πρώτης κυβερνητικῆς περιόδου . . . . .

I

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ.

Συγκρότησις τῆς δευτέρας τῶν Ἑλλήνων ἐθνικῆς συνελεύσεως.—Μετάβασις τοῦ νέου βουλευτικοῦ εἰς Τριπολιτσάν.—Νεαὶ διαιρέσεις.—Ἐκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου.—Κατορθώματα τῶν Ψαριανῶν κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν.—Εἰσβολὴ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Ἰσούφπασαν Μπερκόφτσαλην.—Καταστροφή τοῦ κατὰ τὴν Εὐβοίαν καὶ καθ' ὅλην τὴν Θεσσαλομαγνησίαν ἑλληνικοῦ ἀγῶνος . . . . .

33

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ.

Μετάβασις τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ, τῶν μὲν εἰς Σαλαμίνα τῶν δὲ εἰς Πάτρας.—Τὰ περὶ προεδρίας τοῦ βουλευτικοῦ καὶ μετάβασις αὐτοῦ εἰς Σαλαμίνα.—Εἰσδρομὴ τῶν ἐχθρῶν εἰς Ἀττικὴν καὶ ἀναχώρησις αὐτῶν.—Ἐπάνοδος τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ εἰς Πελοπόννησον 48

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ.

Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας Μουσταῖν εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα.—Ἀφιξεις Κωνσταντίνου Μεταξᾶ εἰς Μεσολόγγι ὡς γενικοῦ ἐπάρχου.—Κατάστασις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ περὶ συνοικισμοῦ Σουλιωτῶν ἐν Ζαπαντίῳ.—Ὁ Μάρκος Μπότσαρης σχίζει τὸ δίπλωμα τῆς στρατηγίας του.—Ἀπόβασις ἐχθρῶν εἰς Γαλατᾶν καὶ ἀποτυχία αὐτῶν.—Ἐφόρμησις νυκτερινῆ Σουλιωτῶν εἰς τὸ ἐν Καρπενησίῳ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ θάνατος Μάρκου Μπότσαρη.—Μάχη Καλιακούδας καὶ θάνατος Ζηγούρη Τσαβέλλα καὶ Νικολοῦ Κοντογιάννη.—Πολιορκία Ἀνατολικοῦ καὶ λύσις αὐτῆς.—Ἀφιξεις Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγι ὡς γενικοῦ διευθυντοῦ.—Παράδοσις Κορίνθου.—Ἐκστρατεία εἰς Εὐβοίαν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά 55

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ.

Στρατόπεδον Πατρῶν.—Ῥήξις νομοτελεστικοῦ καὶ βουλευτικοῦ.—Καθαίρεσις τοῦ ὑπουργοῦ Περούκα καὶ τοῦ νομοτελεστοῦ Μεταξᾶ.—Ἐμφύλιοι ταραχαὶ καὶ συγκρούσεις.—Τὸ Ἰβουλευτήριον πατεῖται ὑπὸ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐν Ἀργεῖ καὶ οἱ βουλευταὶ μεταβαίνουν εἰς Κρανίδι.—Νέον νομοτελεστικόν.—Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας καθ' ὄλον τὸ ἔτος . . . 70

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΣΤ.

Ἀνάπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου εἰς Κωνσταντινούπολιν.
—Ἐκπλους τοῦ ἑλληνικοῦ.—Ναυμαχία.—Τὰ περὶ
Κρήτης καθ' ὅλην τὴν ἀρμοστείαν τοῦ Τομπάζη . . . 80

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ.

Ἐξωτερικὸν δάνειον.—Γερμανικὸς λεγεὼν εἰς ἀντίληψιν
τῆς Ἑλλάδος.—Φιλελληνικαὶ ἐταιρίαι.—Συνθήκη εἰς
ἀνόρθωσιν τοῦ τάγματος τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερου-
σαλήμ.—Ἀφιξεις τοῦ λόρδου Βύρωνος καὶ τοῦ συν-
ταγματάρχου Στάνωπος εἰς Ἑλλάδα.—Ἀπόπειρα εἰς
ἄλωσιν Κορώνης.—Διάλυσις τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ ἑλλη-
νικοῦ στρατοπέδου . . . : 96

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ.

Τὰ δύο νομοτελεστικά.—Ἐμφύλιος πόλεμος.—Διαγωγή
τοῦ Βύρωνος ἐν Μεσολογγίῳ καὶ ἀποβίωσις αὐτοῦ.—
Καταδίκη τοῦ Καραϊσκάκη ὡς ἐπιβούλου.—Τὰ κατὰ
τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.—Παράδοσις Ναυπλίου καὶ
εἴσοδος τῆς νέας κυβερνήσεως 105

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ.

Ἀποστολὴ μέρους τῶν δανείων εἰς Ἑλλάδα.—Ἐκπλους
τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου.—Σχέδια τοῦ σουλτάνου καὶ
τοῦ σατράπου τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ-Ἀλή εἰς ἀνα-
δούλωσιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος.—Καταστροφὴ Κάσσου
καὶ Ψαρῶν. Νίκαι κατὰ θάλασσαν τῶν Ἑλλήνων
παρὰ τὴν Σάμον καὶ ματαίωσις τῶν κατ' αὐτῆς κινή-
μάτων.—Ἐκστρατεία κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα.—
Πολεμικὰ κινήματα ἐν Πελοποννήσῳ 125

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν.

Αἰγυπτιακὴ ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Ἰβραήμπασαν καὶ εὐό-
δωσις αὐτῆς εἰς Κρήτην.—Αἱ ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας
ταύτης ναυμαχίαι.—Φροντὶς τῆς ἑλληνικῆς κυβερνή-

σεως περί τακτοποιήσεως τῆς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ὑπηρεσίας.—Ἐναρξεις τῆς γ' κυβερνητικῆς περιόδου. — Δωρήματα Βαρβάκη. — Φιλανθρωπικὴ Ἑταιρία ἐν Ἑλλάδι 153

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ.

Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος.—Χαρακτῆρ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρώτου.—Συνέλευσις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀνατολικῷ 168

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΒ.

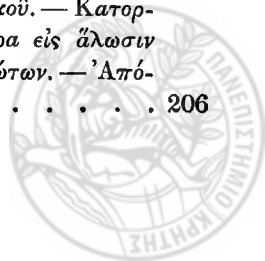
Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα.—Συνδιαλέξεις ἐν Πετροπόλει τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πέντε Δυνάμεων περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, καὶ σχίσμα Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας 180

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ.

Σχέδια τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως κατὰ τῶν ἐχθρῶν.—Ἀπόβασις τοῦ Ἰβραήμπασα εἰς Μοθώνην.—Ἐκστρατεία τοῦ Κουντουριώτου προέδρου τοῦ νομοτελεστικοῦ.—Πολεμικὰ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν συμβάντα καὶ παράδοσις τῶν Παλαιῶν Ναβαρίνων καὶ τοῦ Νεοκάστρου.—Ἐμπρησμοὶ ἐχθρικῶν πλοίων ἐν Μοθώνῃ.—Ναυμαχία παρὰ τὸν Καφηρέα 187

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ.

Ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας Κουντουριώτου.—Ἀμνηστία ἀνταρτῶν.—Μάχη κατὰ τὴν θέσιν Μανιάκι.—Κινήματα Ἰβραήμη εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου καὶ συγκρούσεις.—Ὁ Χαμιλτῶν ἐν Ναυπλίῳ.—Παθήματα Ἑλλήνων καὶ ἐπάνοδος Ἰβραήμη εἰς Μεσσηνίαν.—Ὁ Φαβιέρος ἀρχηγὸς τοῦ τακτικοῦ.—Κατορθώματα Ἑλλήνων.—Ἀτυχὴς ἀπόπειρα εἰς ἄλωσην Τριπολιτσᾶς.—Ἀνταλλαγὴ αἰχμαλώτων.—Ἀπόπειρα δολοφονίας Ἰβραήμη 206

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ.

Προδοσία Ὀδυσσέως.—Αὐτομόλησις πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ θάνατος αὐτοῦ.—Τὸ σπήλαιόν του.—Κινήματα Τούρκων κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.—Ἀναζωπύρῃσις τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν Κρήτην.—Ἀπόπειρα ἐμπρησμοῦ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐχθρικοῦ στόλου. . 226

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΣΤ.

Περὶ τοῦ δευτέρου δανείου καὶ τοῦ λόρδου Κοχράνου.— Αὔξουσα εὐμένεια τῶν λαῶν πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.—Περὶ ἀναγορεύσεως βασιλέως.—Διάθεσις τῶν μεγάλων Δυνάμεων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ σύστασις κομμάτων ὑπὸ ξένην ὀνομασίαν.—Σχίσμα τῶν μελῶν τῆς ἱεράς συμμαχίας ἐπὶ τῶν ἐν Πετροπόλει συνδιαλέξεων καὶ λύσις τῆς συμμαχίας.—Περὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας.—Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας.—Ἀποβιώσις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου.—Σχέσεις τῶν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας ἐπὶ τῆς ἀποβιώσεώς του 245

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ.

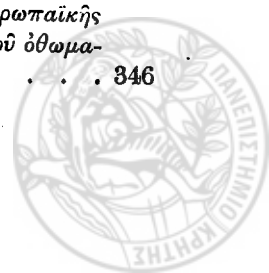
Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.—Περίοδος πρώτη . 269

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΗ.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.—Περίοδος δευτέρα. 309

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ.

Ἀποτυχία τῶν εἰς ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τῆς Καρύστου καὶ εἰς Ληλασίαν τῆς Βηρυτοῦ κινήματων τῶν Ἑλλήνων.—Ἐκστρατεία τῶν ὑπὸ τὸν Φαβιέρον τακτικῶν εἰς Εὐβοίαν καὶ ἀποτυχία αὐτῆς.—Καταστροφή τῶν γενιτσάρων καὶ εἰσαξις τῆς εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους 346

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

1822—1823.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ.

Θάνατος τοῦ Δράμαλη καὶ τελευταῖα παθήματα τῶν ἐν τῇ Κορινθίᾳ ἀπομειναρίων τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ.—Πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας.—Στάσις τῶν γενιτσάρων καὶ πτώσις τοῦ Χαλῆτ-ἑφέντη καὶ τῶν ὁμοφρόνων του.—Τὰ περὶ τοῦ τουρκοπερσικοῦ πολέμου.—Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας καὶ ἡ περὶ αὐτῶν γνώμη τῶν ἄλλων αὐλῶν.—Διάθεσις τῶν εἰς Βερῶνην συνελθόντων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν καὶ ἀποστολὴ πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸν Παπὰν ἑλληνικῆς πρεσβείας.—Μεταβολὴ ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ὑπουργήσαντος τοῦ Γεωργίου Κάννιγγος, καὶ πολιτικὴ τῶν ἄλλων αὐλῶν.—Ἐπιθεώρησις τῆς πρώτης κυβερνητικῆς περιόδου.

ΛΥΘΕΙΣΗΣ δὲ τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα παρεφύλατταν τὸν κορινθιακὸν κόλπον, ὥστε τὰ ἐν τῇ Κορινθίᾳ ἐχθρικὰ στρατεύματα πάλιν ἐλίμωτταν· ὁ δὲ ἐπικρατῶν λοιμὸς ἐθέριζε δέκα καὶ εἴκοσι καθ' ἡμέραν. Θῦμα τοῦ λοιμοῦ καὶ τῆς βαρυθυμίας του ἴσως ἔπεσε περὶ τὰ τέλη νοεμβρίου (α) ὁ ἀτυχὴς Δράμαλης ἀκμαζούσης τῆς ἡλι-

κίας του. Μετὰ δὲ τὴν πτώσιν τοῦ Ναυπλίου ἢ ἐν Κορινθία περαιτέρω διαμονὴ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἦτον ἀνωφελής, καὶ εἰς ἀποφυγὴν τῆς παντελοῦς κατ' ὀλίγον φθορᾶς του διὰ τὸν ἐνσκήψαντα πρὸ πολλοῦ λοιμὸν καὶ τὴν ἐπισυμβᾶσαν ἐσχάτως πείναν ἀπεφασίσθη νὰ μεταβῆ εἰς Πάτρας πρὸς ἀλλαγὴν ἀέρος καὶ εὔρεσιν τροφῶν· καὶ οἱ μὲν ἐπιζήσαντες πασάδες, ἀφήσαντες τὴν ἀναγκαίαν φρουρὰν ἐν τῇ ἀκροκορίνθῳ, μετέβησαν μετὰ 1000 διὰ θαλάσσης εἰς Πάτρας, οἱ δὲ λοιποί, ὡς 3500, κατέλαβαν ἀφόβως καὶ ἀνυπόπτως τὴν 4 ἰανουαρίου τὴν πρὸς τὰς Πάτρας ὁδόν, ὅπου δὲν ἦσαν Ἕλληνες εἰς ἐμπόδιον τῆς πορείας των ὡς ἄλλοτε· ἀλλ' ἔπαθαν ἐκ περιστάσεως ὅσα δὲν ἔπαθαν ἐκ προνοίας τῶν ἐχθρῶν.

Ἀντεφέροντο πρὸ τίνος καιροῦ ὁ Χαραλάμπης καὶ οἱ συνεπαρχιωταί του ὀπλαρχηγοὶ Πετμεζάδες περὶ ἐπαρχιακῶν συμφερόντων καὶ κατήντησαν εἰς φανεράν ῥῆξιν. Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ὁ Χαραλάμπης ἐστράτευσε μετὰ 500 ἐπὶ τοὺς Πετμεζάδας ἐστρατοπεδευμένους κατὰ τὸ τμήμα τῶν Χασῶν. Μαθὼν τοῦτο ὁ Ἀσημάκης Ζαήμης παρέλαβεν ὅσους ἐδυνήθη ἐκ ταῦ προχείρου καὶ ἔτρεξεν ὅπως προλάβῃ, μεσολαβῶν ἐνόπλως, τὴν ἀλληλομαχίαν. Διὰ τὸν αὐτὸν ἀξιέπαινον σκοπὸν ἐκινήθησαν καὶ ὁ Θεοχαρόπουλος καὶ ὁ Σορλιώτης. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν συνήλθαν τὰ ὑπ' αὐτοὺς στρατεύματα εἰς τὸ ὑπερκείμενον τῶν Καλυβίων τῆς Ἀκράτας ὀροπέδιον, συνέπεσε νὰ προχωρῶσι πρὸς τὰ κάτω οἱ ῥηθέντες Τοῦρκοι, οἵτινες, φθάσαντες εἰς τὸν ποταμὸν, οἱ μὲν ἐπέρασαν οἱ δὲ ἀπέμειναν, μὴτ' αὐτοὶ ὑποπτεύοντες ὅτι ἐφίσταντο Ἕλληνες, μὴτ' ἐκείνοι ὅτι ὑφίσταντο Τοῦρκοι. Πέραν τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὴν Βοστίτσαν ἐν τῇ κάτω ὁδῷ οἱ Ἕλληνες εἶχαν κτίσει κατὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη τοίχον, ὃν οἱ προχωρήσαντες ἔως ἐκεῖ Τοῦρκοι δὲν ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ καταλά-

βωσιν ἀγνοοῦντες ὅτι παρεπορεύοντο ἐχθροί. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες, ἰδόντες ἀπροσδοκῆτως αὐτούς, ἀπεκοίμισαν τὰ πάθη των, ἠνώθησαν, ἔτρεξαν εὐθὺς καὶ κατέλαβαν τὸν τοῖχον· κατέλαβαν συγχρόνως καὶ τὴν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ παρακειμένου ὄρους στενὴν δίοδον καὶ τὴν ἔφραξαν. Οἱ Τοῦρκοι ὄρμησαν τὴν 6 ἰανουαρίου ἵνα τὴν ἀνοίξωσιν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ τινες αὐτῶν ἐφονεύθησαν· ὄρμησαν καὶ ἐκ δευτέρου, ἀλλ' ἔπαθαν καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ὄρμην ὅ,τι καὶ κατὰ τὴν πρώτην. Ὅχι δὲ ὀλιγώτερον τῶν ὀπλارχηγῶν ἐφάνησαν προκινδυνεύοντες οἱ πολιτικοί, ὁ γηραιὸς Ζαήμης καὶ ὁ Χαραλάμπης. Οἱ Τοῦρκοι δις ἀποτυχόντες ὀπισθοδρόμησαν καὶ ἐκλείσθησαν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ξενοδοχείου τῆς Ἀκράτας μῆτε πολεμοῦντες μῆτε πολεμούμενοι. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἔφθασεν ἐκεῖ ἄλλη ἑλληνικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαήμην, τὸν Λόντον καὶ τὸν Ὀδυσσεῖα μεταβάνας ἐκ Μεσολογγίου μετὰ τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως ἐκείνης εἰς Πελοπόννησον καὶ μαθόντας τὰ κατὰ τὴν Ἀκράταν ἐν ᾧ ὤδευαν πρὸς τὸ Ἄστρος· κατέλαβε δὲ ἡ δύναμις αὕτη τὰ νῶτα. Οἱ δὲ τρισάθλιοι Τοῦρκοι μῆτε νὰ πολεμήσωσι πλέον ἐτόλμων, μῆτε ὑπόσπονδοι νὰ παραδοθῶσιν ἀσφαλῆς ἐνόμιζαν· ἐπέμεναν δὲ λιμοκτονοῦντες καὶ σφάζοντες τοὺς ἵππους εἰς τροφήν· ἀλλὰ καὶ αἱ σάρκες τῶν ἵππων κατήνησαν μετ' ὀλίγον καὶ αὐταὶ ἄχρηστοι δι' ἔλλειψιν ξύλων εἰς ἔψησιν· τόσῳ δὲ ἐπείνων, ὥστε οἱ ἐφιστάμενοι Ἕλληνες ἔβλεπαν τοὺς μὲν πίπτοντας κατὰ γῆς ἐν ᾧ ἐπεριπάτου, τοὺς δὲ ἀνοίγοντας τὰ κρανία των καὶ ροφῶντας τὸν μυελόν. Τοιαύτη ἐλεεινὴ κατάστασις τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους συμβιβασμοῦ ἐπὶ παραδόσει ὀπλων καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος, καὶ ἐπὶ ἀσφαλείᾳ μόνῃ τῆς ζωῆς (β). Ἀφ' οὗ δ' ἔγεινε γνωστὴ ταῖς ἐν Πάτραις ἡ ἀθλία κατάστασις των, ἀπέπλευσεν ὁ

ὑπὸ τὸν Ἰσούφην στολίσκος εἰς παραλαβὴν των, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη νὰ προσεγγίσῃ τὴν δυσπροσόρμιστον ἐκείνην παραλίαν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν κακοκαιρίαν καὶ ἐπανεπλευσεν εἰς Πάτρας ἄπρακτος· ἀπέπλευσε καὶ δεύτερον εὐδίας γενομένης, συγκείμενος ἐκ 15 πλοίων μικρῶν μεγάλων ἐν οἷς καὶ 3 εὐρωπαϊκὰ ἐμπορικὰ· ὑπὸ τὴν σφοδρὰν δὲ κανονοβολήν του καὶ ὑπὸ τὸ ἀδιάκοπον πῦρ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβε τοὺς ἐπιζήσαντας καθ' ἣν ὥραν ἐσυνθηκολόγουν καὶ τοὺς μετέφερεν εἰς Πάτρας.

Τοιοῦτον τὸ τέλος τῆς ὑπὸ τὸν Δράμαλην πολυκρότου ἐκστρατείας, ἱκανῆς πρὸ ὀλίγου ὑποληφθείσης εἰς ἀναδούλωσιν τῆς Πελοποννήσου.

Ἄλλ' ὅσον ἔνδοξα καὶ εὐτυχῆ ἦσαν τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, τόσον ἀθλία ἦτον ἡ πολιτικὴ κατάστασις των. Πολλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου ἀντεφέροντο καὶ ἀλληλομάχουν πολιτικοὶ καὶ πολεμικοὶ περὶ ἐξουσίας. Κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Ὀδυσσεὺς κατέτρεχε μέχρι θανάτου τινὰ τῶν μελῶν τοῦ Ἀρείουπάγου καὶ ἐθάρρυνε, ὡς εἶδαμεν, τοὺς ἀντιπάλους τῆς Ἀρχῆς ἐκείνης νὰ τὴν καταργήσωσι καὶ ἀντικαταστήσωσιν ἄλλην παρὰ τὰς διατάξεις τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελεύσεως καὶ παρὰ γνώμην τῆς κυβερνήσεως· ὥστε τὸ φθινόπωρον ὑπῆρχαν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι δύο Ἀρχαί, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν οὐδεμία, κατατρέχουσαι ἀλλήλας, καὶ προσπαθοῦσαι νὰ στηριχθῶσιν ἡ μία ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἄλλης. Ὁ δὲ ἀδυσώπητος ἐχθρὸς τοῦ Ἀρείουπάγου Ὀδυσσεὺς ὄχι μόνον ἦτο φανερᾶ ἐναντίος τῆς προστατευούσης τὴν Ἀρχὴν ἐκείνην κυβερνήσεως, ἀλλ' ἠγωνίζετο καὶ εἰς τελείαν ἀνατροπὴν της. Ἡ δὲ γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος διελύθη καὶ αὕτη μετὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Βρυώνη, καὶ αἱ ἐπικρατοῦσαι διαιρέσεις καὶ ζηλοτυπίαί μεταξὺ τῶν κατ' ἐκείνο τὸ μέρος ἰσχυόντων

ἦσαν τόσον δειναί, ὥστε εἶχαν σώσει, ὡς εἶδαμεν, αὐταὶ μόναι τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν ἀπὸ τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου. Τὰ δὲ μεταξὺ τῆς πελοποννησιακῆς γερουσίας καὶ τῆς κυβερνήσεως ἦσαν ἀθλιώτερα. Ἡ μὲν κυβέρνησις ἐφοβεῖτο τοὺς ἀντιπάλους τῆς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ κατέφυγεν εἰς τὰ πλοῖα· ἡ δὲ γερουσία ἴσχυε καὶ ἐνήργει δραστηρίως ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Πελοποννήσου. Ἡ κυβέρνησις, συναισθανομένη τὴν ἐξηυτελισμένην ὑπαρξίν τῆς, ἐπροσπάθησε νὰ τὴν καλητερεύσῃ διὰ τινος συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν ἀντιπάλων τῆς, ὧν ἀρχηγὸς ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης· ἀλλ' οἱ δυνατοὶ ἀντίπαλοι ἐζήτουν ὡς ἀντίτιμον τοῦ συμβιβασμοῦ τὴν αὐτοχειρίαν τῆς, διότι ἀπῆτουν τὴν ἔξωσιν μελῶν τινῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ τινῶν ὑπουργῶν. Ἐγείναν δὲ καὶ ἀπόπειραι συμβιβασμοῦ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς πελοποννησιακῆς γερουσίας καὶ ἐπροβλήθη ἐξ αἰτίας τῆς παντοτεινῆς καὶ δεινῆς συγκρούσεως τῶν δύο τούτων Ἀρχῶν νὰ καταργηθῇ ἡ γερουσία, καὶ συμπαραληφθῶσι τὰ μέλη αὐτῆς ἐν τῇ βουλῇ· καὶ ἡ μὲν κυβέρνησις, ὡς ἀδύνατος, συνήνεσεν, ἀλλ' ἡ γερουσία, ὡς δυνατή, ἀπεποιήθη ὑποστηρίζουσα τὴν ἀποποίησίν τῆς δι' ὅλων τῶν λόγων τῆς νομιμότητος, οὓς παρείχαν ὅσα περὶ αὐτῆς ἐνομοθέτησεν ἢ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ἀντιπολιτευόμενος τὴν κυβέρνησιν ἐξ ἀρχῆς τῆς συστάσεώς τῆς, ἔλαβεν ἐσχάτως αἰτίαν σφοδρᾶς ἀποστροφῆς ἕνεκα τῆς ἀρχιστρατηγίας, ἣν τῷ ἀπένειμε μὲν ἡ γερουσία, ἀλλὰ δὲν ἐπέκυρωσεν ἡ κυβέρνησις, ἵνα μὴ προξενήσῃ νέας ταραχὰς δυσαρεστοῦσα τὸν Πετρόμπεην λαβόντα ἄλλοτε τὴν ἀξίαν ταύτην καὶ προκαλέσαντα ἤδη διαμαρτυρήσεις τῆς Μάνης κατὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἐν τοσοῦτῳ, ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἐκαλεῖτο καὶ ὑπεγράφετο ἀρχιστράτηγος· μνησικακῶν δὲ πρὸς τὴν κυβέρνησιν τὴν ἐθεώρησεν ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ

Ναυπλίου ὡς μὴ ὑπάρχουσιν, ἐνεργήσας ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ πάντα καὶ διορίσας φρούραρχον τὸν Πλαπούταν συναινέσει μόνῃ τῆς γερουσίας.

Ἡ δὲ βουλὴ ἀντεφέρετο καὶ αὕτη δεινῶς πρὸς τὸν πρόεδρόν της Ὑψηλάντην. Ἐκείνη τὸν ἐκάλει εἰς τὰ πλοῖα, καὶ οὗτος τὴν ἐκάλει εἰς τὴν ξηρὰν ἠπειθεί οὗ Ὑψηλάντης εἰς τὰς διαταγὰς τῆς βουλῆς, ἀλλ' ὠφέλει μεγάλως ἐν τῇ ἀπειθείᾳ του τὴν πατρίδα προκινδυνεύων.

Ἡ δὲ κυβέρνησις διέμεινεν ἐν τοῖς πλοίοις ἀπὸ 6 ἰουλίου μέχρι 12 ἀυγούστου· ἔκτοτε ἤρχισε νὰ ἐξέρχεται εἰς τοὺς Μύλους, καὶ μετὰ 8 ἡμέρας μετέβη εἰς τὰ ἐν τῷ ἀργολικῷ κόλπῳ Ἀγιαννήτικα Καλύβια, ὅπου συνήχθησαν καὶ τινὰ ἄλλα μέλη τῆς βουλῆς ἀπόντα· ἀνεχώρησε δὲ καὶ ἐκεῖθεν τὴν 1 ὀκτωβρίου καὶ μετέβη εἰς Ἑρμιόνην (Κάστρι) ἐπὶ τῆς πελοποννησιακῆς παραλίας ἀντικρὺ τῆς Ὑδρας. Δὲν ἔπαυσε δὲ ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ προσκαλοῦσα τὰ ἀπόντα τῆς βουλῆς μέλη καὶ τὸν πρόεδρόν της· μὴ εἰσακουομένη δὲ παρ' αὐτοῦ κατήντησεν εἰς φανεράν ῥῆξιν καὶ διεμαρτυρήθη. Ἐπλησίαζε καὶ τὸ τέλος τῆς ἐνιαυσίου κυβερνητικῆς περιόδου, καὶ ὅλοι ἐπεθύμουν μεταβολὴν. Ἐπεθύμει μεταβολὴν καὶ αὕτῃ ἡ κυβέρνησις διὰ τὸν ἐξουτελισμὸν εἰς ὃν ὑπέπεσεν. Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἐξεδόθη νόμος τὴν 9 νοεμβρίου περὶ ἐκλογῆς ἀντιπροσώπων καὶ συγκαλέσεως αὐτῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκεμβρίου ὅπου διέτριβεν ἡ κυβέρνησις εἰς ἔναρξιν νέας βουλευτικῆς περιόδου καὶ εἰς ἐγκατάστασιν νέου νομοτελεστικοῦ. Ἐπέστη ἡ προθεσμία, ἀλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι θὲν συνῆλθαν· ἐξεδόθη ἄλλος νόμος τὴν 12 ἰανουαρίου νομιμοποιῶν τὴν ἐξ ἀνάγκης παράτασιν τῆς ὑπαρχούσης Ἀρχῆς μέχρι 15 φεβρουαρίου καὶ ἐπιταχύνων τὴν συνάθροισιν τῶν ἀντιπροσώπων. Τὴν δὲ 14 ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὁ φιλόπατρις καὶ ἀφιλοκερδῆς Θά-

νος Κανακάρης, ὁ πρῶν ἀβροδιαίτως καὶ πολυτελῶς ζῶν, μετέβη εἰς τὴν ἄλλην ζῶν ἐπὶ ψάθης ἀποθανῶν χάριν τῆς πατρίδος του· τὸν διεδέχθη δὲ ὡς ἀντιπρόεδρος αὐθημερὸν ὁ Ὀρλάνδος. Τὴν δὲ 18 ἀπεφάσισεν ἡ κυβέρνησις νὰ μεταβῆ εἰς Ναύπλιον καὶ στήσῃ ἐκεῖ προσωρινῶς τὴν ἔδραν της, καὶ ἐξεδόθη περὶ τούτου νόμος. Τὴν δὲ 22 ὁ Ἄρειος-πάγος, οὐτινος αἱ τελευταῖαι ἡμέραι ἦσαν ἡμέραι ὀδύνης καὶ σπαραγμοῦ, ἔστειλε πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἐκ Ξηροχωρίου, ὅπου διέτριβε, τὴν παραίτησίν του. Πρὶν δὲ ἀναχωρήσῃ ἡ κυβέρνησις εἰς Ναύπλιον, ἐξέδωκεν ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ δύο εὐχαριστήρια, τὸ μὲν πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ νομοτελεστικοῦ, Μαυροκορδάτον, ἐπαινοῦσα τὸν πατριωτισμὸν του, τὰς ἀρετάς του, τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας του καὶ ἰδίως τὴν κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα διαγωγὴν του, τὸ δὲ πρὸς τὸν ἀρχιγραμματέα, Νέγγην, ἐπαινοῦσα αὐτὸν ὡς πολλὰ μοχθήσαντα, ὡς δεῖξαντα διακαῆ ζῆλον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, καὶ ὡς ἀναδειχθέντα διὰ τῶν ὑπηρεσιῶν του ἄξιον τῆς εὐνοίας καὶ ὑπολήψεως τοῦ ἔθνους· τὸν ἐκήρυξε δὲ καὶ “ ἄξιον “ τοῦ καρποῦσθαι πάντων τῶν δικαιωμάτων τῶν τῆς “ ἐλευθέρας Ἑλλάδος Ἑλλήνων.” Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ κατὰ τὴν δευτέραν προθεσμίαν συνῆλθαν οἱ ἀντιπρόσωποι, παρετάθη καὶ αὐθις ἐξ ἀνάγκης διὰ νόμου ἡ διάρκεια τῆς κυβερνήσεως. Τὴν δὲ 6 φεβρουαρίου τὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ τῆς βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς ἐπέβησαν εἰς τὸ πλοῖον, Πάραλον, καὶ κατέπλευσαν τὴν 9 εἰς τὸν λιμένα Ναυπλίου. Ἄλλ’ ὁ Πλαπούτας δὲν τὰ ἐδέχθη ἐν τῇ πόλει λέγων, ὅτι ἡ ἐξουσία των ἔπαυσε, διότι ἔληξεν ἤδη ἡ κατὰ τὸν νόμον τῆς Ἐπιδαύρου ἐνιαύσιος κυβερνητικὴ περίοδος. Ἡ κυβέρνησις διέμεινεν ἐν τῷ πλοίῳ διαπραγματευομένη τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσοδύν της· ἀλλ’ ἀφ’ οὗ ὅλαι αἱ διαπραγματεύσεις της ἀπέ-

βησαν ἀνωφελείς, ἐμελέτησε νὰ μεταβῆ εἰς Αἴγινα, ἐκάλεσεν ἐκεῖ τοὺς νέους ἀντιπροσώπους εἰς ἔναρξιν τῆς β' περιόδου καὶ εἰδοποίησε καὶ τοὺς ἀπόντας βουλευτὰς νὰ συνέλθωσι καὶ αὐτοὶ ἐκεῖ. Ἀλλά, μεταβαλοῦσα γνώμην, μετέβη τὴν 28 εἰς τὰ Ἁγιαννήτικα Καλύβια, ὅπου ἔστησε τὴν ἔδραν τῆς ἐκ νέου. Συνελθόντων ἐπὶ τέλους τῶν ἀπόντων μελῶν τῆς βουλῆς, παρέδωκε τὴν 17 μαρτίου ἡ ἐπιτροπὴ τὰ πρακτικά τῆς κατὰ τὸν ἐν Ἄργει ἐκδοθέντα τὴν 5 ἰουνίου νόμον, καὶ ἐπανελάβεν ὅλον τὸ βουλευτικὸν τὰς ἐργασίας του· τὴν δὲ ἐπιούσαν διεκηρυξε πανδημῶς τὴν ἄκραν τοῦ εὐαρέσκεϊαν δι' ἣν τὰ μέλη τῆς βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῆς νομοτελεστικῆς Ἀρχῆς ἔδειξαν φρόνησιν καὶ καρτερίαν κατὰ τὰς δεινὰς περιστάσεις τῆς πατρίδος, διασώσαντα τὴν κυβέρνησιν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ κλύδωνος, ἐμποδίσαντα τὴν ἀναρχίαν, φροντίσαντα περὶ κατευνασμοῦ τῶν ἐσωτερικῶν θορύβων, διατηρήσαντα ἀξιοπρεπῶς τὸν ἔθνικὸν χαρακτήρα πρὸς τοὺς ἔξω, φυλάξαντα τὴν παρακαταθήκην τῶν νόμων ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, καὶ πιστὰ φανέντα πρὸς τὰς φιλελευθέρους ἀρχὰς τοῦ συντάγματος. Τὴν δὲ 24 διώρισεν ἐπιτροπὴν ἐκ βουλευτῶν πρὸς ἐξέλεγχιν τῶν πληρεξουσίων ἐγγράφων τῶν νέων ἀντιπροσώπων. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐγένετο καὶ πράξις, δι' ἧς ἐδίδετο ἄδεια νὰ στείλωσιν αἱ ἕξ μεγάλαι ἐπαρχίαι Καρυταίνης, Μιστρᾶ, Κορίνθου, Καλαβρύτων, Γαστούνης καὶ Ἀρκαδίας ἀνὰ δύο ἀντιπροσώπους ἀνθ' ἑνός, ὡς ἔστελλαν μέχρι τοῦδε· πᾶσα δὲ φροντίς κατεβάλλετο πρὸς ταχείαν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῶν ἀντιπροσώπων.

Καὶ πολλὴν ὑπόληψιν ἐντὸς τοῦ τόπου εἶχαν, καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ἰκανότητα ἔδειξαν τὰ πλείστα τῶν συνιστώντων τὴν κυβέρνησιν τῆς α' περιόδου μελῶν. Ἄλλ' ὅ,τι τὴν ἔρριψεν εἶναι ὅ,τι ρίπτει πᾶσαν κυβέρνησιν, ὅσον ἀξία καὶ ἀν ἦναι, ἡ ἀπορία. Ἄμι-

σθοι καὶ στρατιωτικοὶ καὶ ναυτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἠπείθουν καὶ δὲν τὴν ἐσέβοντο· ἡ δὲ κυβέρνησις, μὴ ἀνεχομένη τὰς ἐκ τῆς τοιαύτης καταστάσεως στρατιωτικὰς καταχρήσεις, παρώργιζε τοὺς καταχρωμένους· ἐφάνη ὅμως παντὸς ἐπαίνου ἀξία διὰ τὸν θερμὸν πατριωτισμὸν τῆς καὶ τὸν εἰλικρινῆ ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος ζῆλόν τῆς. Ἐγκαταλελειμμένη ἐν μέσῳ κρισίμων περιστάσεων ἀντέταξεν ἄκραν καρτερίαν, διετήρησε τὴν ὑπαρξίν τῆς μέχρι τέλους, ἀν καὶ ἐπὶ ψιλῶ ὀνόματι, καὶ ὑπὸ τὴν ἀσθενῆ ἀσπίδα τῆς ἀπέκρυσεν ὅπως οὖν τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀναρχίαν. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα τῷ καιρῷ ἐκείνῳ.

Ἡ δὲ Τουρκία ἐκτὸς τῶν ἐξωτερικῶν παθημάτων τῆς ἔπαθε μεγάλα καὶ ἐσωτερικῶς.

Ἐμελέτα ἀπὸ τίνος καιροῦ ὁ σουλτάνος νὰ διαλύσῃ τὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων καὶ συστήσῃ τακτικὰ στρατεύματα. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ σκοποῦ τούτου κατετάραξε τοὺς γενιτσάρους, ὧν τάγματά τινα ἐστασίασαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ῥαμαζανίου καὶ ἔφεραν ἄνω κάτω τὴν βασιλεύουσαν, ἐπάτησαν οἴκους καὶ ἐργαστήρια, ἤρπασαν γυναῖκας καὶ περιουσίας, ἔσφαξαν Χριστιανούς καὶ Ἑβραίους, ἔσφαξαν καὶ Τούρκους, οὓς ὑπόπτειαν ἐναντίους τῶν, καὶ ἐφόβιζαν καὶ αὐτὰς τὰς ὑψηλὰς Ἀρχάς. Ἄν καὶ τὰ ἄλλα τάγματα τῶν γενιτσάρων διέμειναν ἡσυχᾶ, ὁ τότε ἀρχιβεζίρης δὲν ἔκρινε συνετὸν νὰ τὰ μεταχειρισθῆ κατὰ τῶν στασιαστῶν, διότι ὑπόπτειαν, ὅτι ὅλοι εἶχαν τὰ αὐτὰ φρονήματα, ἀλλὰ μετέφερον εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμπασαν κατὰ τὸν Βουγιουκδερέν ἀσιανὰ στρατεύματα. Ἄναψε τότε δεινὴ ἀλληλομαχία ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ σουλτάνου τρέμοντος μὴ ὑπερισχύσωσιν οἱ ἀποστάται καὶ πάθῃ καὶ αὐτός· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσαν οἱ ἀσιανοί, καὶ ἔπνιξαν τὴν στάσιν ἐν τῷ αἵματι τῶν στασιαστῶν. Διακόσιοι

γενίτσαροι ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν ἀλληλομαχίαν ἐκείνην, πολλοὶ ἀπεκεφαλίσθησαν μετὰ τὴν μάχην, πᾶμπολλοὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἄλλοι ἐξωρίσθησαν εἰς Ἀσίαν, καὶ αἱ φυλακαὶ ὄλαι τῆς βασιλευούσης ἐγέμισαν. Ἐκτοτε τὸ σῶμα ὅλον τῶν γενιτσάρων, τὸ ἀτάραχον διαμείναν, ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ὑψηλῶν Ἀρχῶν, δι' ἣν ἔδειξαν τοῖς συναδέλφοις τῶν ὑπέμετρον σκληρότητα καὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἰδίους αὐτοὺς δυσπιστίαν καὶ τὴν χρῆσιν ἄλλων στρατευμάτων κατὰ τῶν στασιασάντων. Ἐπειδὴ δὲ ὅσα συνέβησαν ἀπεδίδοντο εἰς τὸν ὑπεραγαπητὸν τοῦ σουλτάνου Χαλέτ-ἐφέντην, ἐψιθύριζαν πολλὰ ἐν πρώτοις κατ' αὐτοῦ οἱ γενίτσαροι, καὶ μετ' ὀλίγον κατεβόων καὶ ἀφόβως. Μεσοῦντος δὲ τοῦ ὀκτωβρίου, ὑπέγραψαν οἱ ἐγκριτώτεροι αὐτῶν ἀναφορὰν πρὸς τὸν σουλτάνον λέγουσαν, ὅτι ὁ Χαλέτ-ἐφέντης καὶ οἱ ὀπαδοὶ του ἦσαν οἱ αἴτιοι ὄλων τῶν ἀπειλούντων τὴν αὐτοκρατορίαν κακῶν, καὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν πτώσιν αὐτῶν. Φοβηθεὶς ὁ σουλτάνος εἰσήκουσε τὴν αἴτησίν των, καὶ τὴν 28 ἐκάθηρε τὸν ἀρχιβεζίρη καὶ τὸν μουφτήν, ὁμόφρονος τοῦ Χαλέτ-ἐφέντη καὶ τοὺς ἀντικατέστησεν ὑπὸ φιλογενιτσάρων· ἐστάλη δὲ τὴν ἐπαύριον ἐξόριστος καὶ ὁ Χαλέτης εἰς Προῦσαν· ὁ δὲ ἀρχικουρεὺς τοῦ σουλτάνου καὶ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ τοῦ παλατίου ἐξωρίσθησαν εἰς Ἀσίαν ὡς χαλετίζοντες. Εὐτυχήσαντες οἱ γενίτσαροι ἐν τῇ πρώτῃ των αἰτήσει, ἐθρασύνθησαν ἔτι μᾶλλον, καὶ ἀπήτησαν νὰ παραδεχθῇ ὁ σουλτάνος ἀντιπροσώπους αὐτῶν ἐν τῷ συμβουλίῳ του· εἰσακουσθέντες καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἀπήτησαν νὰ θανατωθῶσιν οἱ πρωταἰτίοι τῆς μελετωμένης καταστροφῆς τοῦ σώματός των· ἔγεινε καὶ τοῦτο, καὶ εἰς ἐξιλέωσίν των ἐστηλώθησαν ἐπὶ τῶν πυλώνων τοῦ παλατίου αἱ κεφαλαὶ τοῦ Χαλέτ-ἐφέντη, τοῦ ἀρχιβεζίρη, τοῦ ἀρχιτελώνου καὶ ἄλλων. Ἡ ἀπλὴ καὶ

σύντομος αὕτη διήγησις τῶν συμβάντων ἀρκεῖ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Τουρκίας ἦτον ἐπίσης ἀθλία ὡς καὶ ἡ τῆς Ἑλλάδος, ἀν ὅχι καὶ ἀθλιωτέρα.

Διήρκει ἐν τούτοις ὁ τουρκοπερσικὸς πόλεμος, καὶ ἡ Πύλη εἶχεν ἀποστείλει τὴν παρελθούσαν ἀνοιξιν πρὸς τὰ ὄρια στρατεύματα· ἀλλ' οἱ Πέρσαι ἐπρόλαβαν τὴν ἐκστρατείαν τῆς, ἐπάτησαν ἐκ δευτέρου τὰ ὄριά τῆς καὶ ἐκυρίευσαν τὸ Κάρσιον· ὁ δὲ διάδοχος τοῦ θρόνου ἐξεστράτευσεν ἐκ Ταυρίδος τὴν 19 ἰουνίου, προσέβαλε καθ' ὁδὸν τὰ πρὸς τὰ ὄρια ὀδεύοντα τουρκικὰ στρατεύματα, τὰ ἔτρεψεν, ἐπῆρε τὰς σκηνάς των καὶ ὅλην σχεδὸν τὴν ἀποσκευὴν των καὶ τὰ ἀπόθησε πρὸς τὴν Ἑσέρον· ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ ἐπιπεσόντος εἰς τὸ στρατόπεδον θανατικοῦ ἐπανῆλθεν εἰς Ταυρίδα. Ἄλλ' ὁ πόλεμος οὗτος ἦτον, ὡς προείπαμεν, μικρὸς, διότι μόλις ἀπησχόλει δέκα ἢ δώδεκά χιλιάδων τουρκικὸν στράτευμα.

Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν τούτων δυστυχημάτων τῆς Πύλης, ἐπέσκηψαν καὶ ἄλλα. Συνέβη τὴν 17 φεβρουαρίου φρικτὴ πурκαῖα ἐν Κωνσταντινουπόλει· δωδεκακισχίλια οἰκίαι, οἱ στρατῶνες, τὰ κανονοχυτεῖα καὶ πολλὰ ζαμιά ἐκάησαν καὶ χιλιάδες οἰκογενειῶν ἐδυστύχησαν· καὶ ἐπειδὴ ἡ πурκαῖα περιωρίσθη ἐντὸς τῆς συνοικίας τῶν Τούρκων, οἱ Τούρκοι ἐξέλαβαν τὸ συμβὰν ὡς θεομηνίαν. Ἀνήγγειλε δὲ καὶ τις σέχης, ὅτι, προσευχόμενος ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Μωάμεθ, εἶδε τὸν προφήτην, καὶ ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ ἐλέγξῃ πικρῶς ἐξ ὀνόματός του τοὺς πιστοὺς ὡς παραβάτας τῶν θείων παραγγελμάτων τοῦ κορανίου, καὶ ὡς ἐκ τούτου δυστυχοῦντας. Τὸ ὄραμα τοῦτο ἔφερε μεγάλην ἀθυμίαν, καὶ ἐπειδὴ ὠφέλει πολιτικῶς ἢ γνῶσις αὐτοῦ, ἡ Πύλη ἐφρόντισε νὰ διαδοθῇ καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειάν τῆς. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν Τουρκίαν.

Κατ' ἐκείνον δὲ τὸν καιρὸν δύο συστήματα ἀντεμάχοντο ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Ῥωσσίας· καὶ τὰ δύο ἤθελαν τὴν διάλυσιν τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ τὸ μὲν τὴν ἤθελε ταχεῖαν διὰ τοῦ πολέμου, τὸ δὲ βραδεῖαν διὰ τῆς φυσικῆς τῆς ἀγωνίας· καὶ τὸ μὲν φιλοπόλεμον ἀντεπροσώπευεν ἐν τῷ συμβουλίῳ ὁ Καποδίστριας, τὸ δὲ φιλειρηνικὸν ὁ Νεσελρόδος. Ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῶν ῥωσσοτουρκικῶν διενέξεων ἄδηλον ἦτο ποῖον θὰ ἐπεκράτει, διότι ὁ αὐτοκράτωρ ἔταλαντεύετο· ἀλλ' ὁ φόβος μὴ διαλυθῇ ἡ ἱερὰ συμμαχία καὶ θριαμβεύσῃ τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα ὑπερίσχυσεν ἐπὶ τέλους· καὶ ὁ μὲν φιλοπόλεμος Καποδίστριας, ἐντίμως πολιτευόμενος, ἀπεμακρύνθη τῶν αὐτοκρατορικῶν συμβουλίων λόγῳ πασχούσης ὑγείας, ἀπαξιῶν νὰ ὑπηρετῇ πρὸς ἐνίσχυσιν πολιτικῆς, ἣν ἀπεδοκίμαζεν· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐζήτηε διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν συμμάχων τοῦ εἰρηνικὴν ἐξίσασιν τῶν πρὸς τὴν Πύλην διαφορῶν του. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐσχέδιασε πρωτόκολλον ὅπως ἀπαιτήσωσιν αἱ Δυνάμεις ἐκ συμφώνου παρὰ τῆς Πύλης τὴν παντελῆ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν, τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν ἐκεῖ πραγμάτων, τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν εἰς τινα ῥωσσικὴν πόλιν ἀποστολὴν πληρεξουσίου Τούρκου πρὸς συνδιάσκεψιν μετὰ τῶν πληρεξουσίων τῶν Δυνάμεων. Ἐπρόκειτο δὲ κατὰ τὸ πρωτόκολλον τὸ μὲν βλαχομολδαυικὸν ζήτημα νὰ θεωρηθῇ ὡς ῥωσσοτουρκικόν, τὸ δὲ ἑλληνικὸν ὡς εὐρωπαϊκόν· ὅ,τι δὲ ὠρίζετο περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ν' ἀσφαλισθῇ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν μεγάλων Δυνάμεων· νὰ διακόψωσι δὲ αὐταὶ τὰς πρὸς τὴν Πύλην σχέσεις των, ἂν παρηκούοντο, ἢ νὰ κηρύξωσιν ὅτι δίκαιον εἶχεν ἡ Ῥωσσία ν' ἀπαιτήσῃ ἐνόπλιως τὴν παραδοχὴν τῶν προτάσεών της. Καὶ ἡ μὲν Πρωσσία ὑπέγραψε τὸ πρωτόκολλον τοῦτο ἀνεπιφυλάκτως, τὸ ὑπέγραψε καὶ ἡ Γαλλία ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς προσ-

υπογραφῆς καὶ τῶν ἄλλων· ἡ δὲ Αὐστρία καὶ ἡ Ἀγγλία δὲν προσυπέγραψαν· διέταξαν ὁμῶς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῶν νὰ συστήσωσι τὰς ῥωσικὰς προτάσεις. Ἄπασαι δὲ αἱ αὐταὶ ἀνεξαιρέτως ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ στείλωσι πληρεξουσίους εἰς τινα ῥωσικὴν πόλιν πρὸς συνδιάσκεψιν, καὶ ν' ἀσχοληθῶσι καὶ εἰς τῆς Ἑλλάδος τὴν εἰρήνευσιν, περὶ ἧς ἐκοινοποίησε σχέδιόν τι ὁ Μεττερνίχος, προθέμενος δι' αὐτοῦ νὰ κατασιγάσῃ τὴν Ῥωσσίαν καὶ παρατείνῃ διὰ τῶν διαπραγματεύσεων τὸν ὀδυνηρὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος εἰς ἀναδούλωσίν της. Ἔστερξεν ὁ Ἀλέξανδρος ὅ,τι ἔπραξαν καὶ ἐβουλεύθησαν οἱ σύμμαχοι ἐπὶ τῶν προτάσεων του καὶ ἐνέδωκε νὰ συνέλθωσιν οἱ πληρεξούσιοι εἰς Βιέννην, καὶ, συμπαραλαβόντες καὶ τὸν τῆς Πύλης, νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν ῥωσικὴν πόλιν Kamenetz-Podoleky.

Ἐν τούτοις, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις ἠγωνίζοντο κατὰ τὰς διαταγὰς τῶν αὐτῶν νὰ φέρωσι τὴν Πύλην εἰς αἴσθησιν τοῦ μεγάλου κινδύνου της· ἀλλ' αὕτη ὄχι μόνον δὲν ἤθελε νὰ κενώσῃ τὴν Βλαχομολδαίαν, ἢ νὰ διορίσῃ τοὺς αὐθέντας τῶν ἡγεμονειῶν ἐκείνων, ἢ νὰ μὴ ἐνοχλῇ τὸ ῥωσικὸν ἐμπόριον καὶ νὰ ἐνεργῇ κατὰ τοὺς ὅρους τῶν συνθηκῶν, ἀλλ' ἀπῆτει ἀνευδότως τὴν παράδοσιν τῶν εἰς τὴν Ῥωσσίαν προσφύγων καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ στ' ἄρθρου τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, καθ' ὃ ὤφειλεν ἡ Ῥωσσία ν' ἀποδώσῃ φρουρίά τινα ἐπὶ τῆς ἐν Ἀσίᾳ ὀροθετικῆς γραμμῆς κατασχεθέντα ἐπὶ τοῦ πολέμου καὶ κρατούμενα· δὲν ἐσυστέλλετο δὲ καὶ νὰ ἐπαινῇ τὴν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν μακροθυμίαν της. Μόλις δὲ τὴν 4 ἰουλίου ἀνήγγειλεν ἐπισήμως ὅτι, ἐπειδὴ ἦλθεν ἡ ὥρα, διώρισε τοὺς αὐθέντας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ὄχι ὁμῶς Ἕλληνας ὡς ἄλλοτε, ἀλλ' ἐντοπίους, τὸν Ἰωάννην Στούρζαν τῆς Μολ-

δαυίας, καὶ τὸν Γρηγόριον Γκίκαν τῆς Βλαχίας. Ἡ ἐνεστώσα πολιτικὴ ἀνάγκη ἀρκούντως ἐδικαιολόγει τὸν ταιοῦτον νεωτερισμὸν· ἀλλ' ὁ νεωτερισμὸς ἀντέβαινε πρὸς τὰς μετὰ τῆς Ῥωσσίας συνθήκας, καὶ ὠφείλεν ἡ Πύλη νὰ ζητήσῃ τὴν συγκατάθεσίν της. Ἀλλὰ μὴδὲ κὰν νὰ τὴν προειδοποίησῃ ἠξίωσεν· ἀπήντησε δέ, δι' οὗ ἀνήγγειλε τὸν διορισμὸν ἐγγράφου της πρὸς τοὺς πρέσβεις, ὡς καὶ ἄλλοτε, τὴν παράδοσιν τῶν προσφυγόντων εἰς τὴν Ῥωσσίαν Ἑλλήνων καὶ τῆν ἀπόδοσιν τῶν περὶ ὧν ἀνεφέραμεν φρουρίων. Ἄν δὲ καὶ ἔγραψεν, ὅτι διέταξε τὴν κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν, μέρος μόνον τῶν στρατευμάτων της ἀνεκάλεσεν, ὥστε ὁ τόπος δὲν ἔπαυσεν ὑποφέρων τὰ πάνδεινα· καὶ οἱ μὲν αὐθένται ἦσαν διόλου ἀνίσχυροι ἐν ταῖς ἡγεμονείαις των, οἱ δὲ ἐνδιατρίβοντες Τούρκοι καὶ οἱ διοικούντες τὸ Γιούργεβον, τὴν Σιλιστριάν καὶ τὴν Βραϊλαν πασάδες ἐξουσίαζαν πραγματικῶς αὐτάς. Παρώργισε δὲ ἡ Πύλη τὴν Ῥωσσίαν καὶ διὰ τῆς ἐξῆς πράξεως, ἐν ᾧ αἱ Δυνάμεις κατεγίνοντο νὰ τὴν καταπραῦνωσι.

Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἐπετρέπετο ὁ μεταξὺ τῆς Μαύρης καὶ τῆς Ἀσπρης θαλάσσης διάπλους παντὸς πλοίου· διέπλεαν ὅμως ἀνεξετάστως ὑπὸ τινὰς προνομιούχους σημαίας ὅλων τῶν ἐπικρατειῶν τὰ πλοῖα. Μετὰ δὲ τὴν ἐπανάστασιν ὑποπτέυσασα ἡ Πύλη ὅτι ἐναυτοπόρουν ὑπὸ τὰς προνομιούχους σημαίας καὶ ἑλληνικά, διέταξε γενικὴν νηοψίαν εἰς διάκρισιν τῶν ἐχόντων καὶ μὴ τὸ προνόμιον τοῦ διάπλου. Ἐπειδὴ καιρία ἦτον ἡ ἐντεῦθεν βλάβη τοῦ ἐμπορίου τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἀπήτησαν ἐντόνως οἱ πρέσβεις ἐλεύθερον τὸν διάπλου ὡς καὶ πρότερον, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθησαν· δὲν εἰσηκούσθησαν μὴδ' αἰτήσαντες τὴν ἀπαστολὴν πληρεξουσίου εἰς συνδιάσκεψιν. “Δὲν καταδέχομαι,” εἶπεν ὁ ἀγέρωχος σουλτάνος, “νὰ ὑποβάλλω τὰ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῶν

“ ραγιαδῶν μου εἰς συζήτησιν καὶ ἀπόφασιν ἄλλων,
 “ ἀλλ’ οὐδὲ δίδωμι πληρεξουσιότητα νὰ συμβιβασθῇ
 “ ἄλλος τὰς μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς
 “ Ῥωσσίας διαφοράς.” Τοιαύτη ἦτον ἡ διαγω-
 γὴ τῆς Πύλης πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὰς ἄλλας
 αὐτὰς ταῖς ἡμέραις ἐκείναις.

Καθ’ ὃν δὲ καιρὸν οἱ ἐν Λαυβάρῃ συνελθόντες
 σύμμαχοι ἐχωρίσθησαν, ἀπεφάσισαν νὰ συνέλθωσι
 τὸ ἀκόλουθον ἔτος καὶ θεωρήσωσιν ὅποια ἡ κατά-
 στασις τῆς Ἰταλίας, καὶ ἂν ἦτον ἀναγκαῖα ἡ περαι-
 τέρω ἐνδιαμονὴ ξένων στρατευμάτων πρὸς κατά-
 θλιψιν τοῦ ἐπαναστατικῷ πνεύματος. Ἄλλ’ ἐν τῷ
 μεταξὺ τούτῳ ἄλλα πολιτικὰ συμβάντα παρεμπε-
 σόντα ἦσαν ἄξια ἐπίσης τῆς προσοχῆς τῶν. Τὰ
 πράγματα τῆς Ἰσπανίας κατετάρατταν τὴν γείτονά
 της Γαλλίαν, ἣτις, φοβουμένη μὴ τὸ ἐπικρατοῦν ἐκεῖ
 πνεῦμα διαδοθῇ καὶ εἰς αὐτήν, εἶχε διάθεσιν νὰ τὴν
 σβέσῃ διὰ τῶν ὄπλων ἐντὸς τῆς Ἰσπανίας. Κατε-
 τάρατταν τὰς αὐτὰς καὶ τὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅχι τόσον
 αὐτὰ καθ’ ἑαυτά, ὅσον διὰ τὸν πάντοτε ἐξ αἰτίας
 αὐτῶν ἐπικείμενον τουρκορῶσσικὸν πόλεμον· διὰ
 τοῦτο ἐπρόκειτο νὰ συσκεφθῶσι καὶ περὶ αὐτῶν.
 Ἄλλ’, ἐν ᾧ ἄνακτες καὶ ὑπουργοὶ ἀπῆρχοντα εἰς
 τὸν τόπον τῆς συνελεύσεως, ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν
 ὑπουργὸς τῆς Ἀγγλίας, Λονδονδερρῆς, γνωστότερος
 ὑπὸ τὸ ὄνομα Καστλερῆχος, ὁ μέλλων ἢ ἀντιπροσω-
 πεύση τὴν αὐτὴν τοῦ ἐν τῇ συνελεύσει, ἐγειμεν
 ἀπροσδοκῆτως αὐτόχειρ, καὶ τὸ συμβᾶν ταῦτο ἀνί-
 ββαλε τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς συνελεύσεως εἰς
 τὴν 8 ὀκτωβρίου.

Οὐδέποτε κινήματα ἔθνους παρεξηγήθησαν τόσον
 ὅσον τὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐθελοκακοῦντες ἢ ἐθελο-
 τυφλώττοντες δὲν ἔπαυαν κηρύττοντες οἱ σύμμαχοι
 παρρησίᾳ, ὅτι αἱ φλόγες τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστά-
 σεως ἐκ τῆς αὐτῆς ἐχύθησαν ἐστίας, ἣτις ἐφλόγιε

καὶ τὰς ἄλλας δύο εὐρωπαϊκὰς χερσονήσους· ἡ δὲ ἀνακάλυψις ὅτι ἡ φιλικὴ ἑταιρία δὲν εἶχέ τι κοινὸν πρὸς τὸν καρβοναρισμὸν, οὕτινος καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἠγνοεῖτο ἐν Ἑλλάδι, τὰ δεινὰ καὶ πολυειδῆ συμβάντα μέχρι τοῦδε, ἡ ἕκτασις τῶν ἱκετηρίων χειρῶν τῆς Ἑλλάδος πρὸς αὐτούς, ἐν ᾧ αἱ δύο ἄλλαι ἐπαναστατήσασαι χερσονήσοι τοὺς ἀπεστρέφοντο, ἡ βεβαιότης ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔδραξε τὰ ὄπλα ὑπὲρ χριστιανικῆς καὶ ἀνεξαρτήτου μόνου ὑπάρξεως, καὶ ὅτι, ἂν καὶ δημοκρατουμένη, ἔστεργε νὰ ὀργανισθῇ μοναρχικῶς, δὲν ἤλλαξαν ποσῶς τὴν πρὸς αὐτὴν ἀμείλικτον διάθεσιν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας. Κωφὴ αὕτη εἰς τὰς ἐλεεινὰς φωνὰς τῆς ἐνώπιον τῶν πρέσβεῶν τῆς ἐξυβριζομένης ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος, ἀφιλότιμος ὡς πρὸς τὴν παρρησίαν καταπατουμένην τιμὴν τῶν σημαιῶν τῆς, ἀνεκτικὴ ὡς πρὸς τὰ βλαπτόμενα συμφέροντα τῶν ὑπηκόων τῆς, τυφλὴ καὶ ἀπαθὴς ὡς πρὸς τὴν καταστροφὴν τόσων ἀθῶων χριστιανικῶν λαῶν δὲν ἔπαυσε νὰ θεωρῇ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος ὡς τόλμημα ἀσύνητον καὶ ἀξιοποιον. Ἡ δυστυχὴς Ἑλλὰς, αἰσθανομένη πόσον ψευδὴς ἦτον ἡ περὶ τῆς ἐπαναστάσεώς τῆς ἰδέα τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, καὶ θέλουσα ἡ ἀλήθεια νὰ ὑπερσχύσῃ τοῦ ψεύδους, ἔκρινεν ὠφέλιμον, μαθοῦσα τὴν συνέλευσιν τῶν ἀνάκτων, νὰ στείλῃ πρεσβείαν, ἣ, καθὼς ταπεινοφρονοῦσα τὴν ὀνόμαζεν, ἱκεσίαν· παρήγγειλαν δὲ τὴν ἀποστολὴν τῆς πρεσβείας ταύτης καὶ διάσημοι ὁμογενεῖς ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀποστολὴ ἀπεφασίσθη, καὶ μετὰ πολλὰς συζητήσεις καὶ λογομαχίας ἔπεσεν ἡ ψῆφος ἐπὶ τὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, ὅστις καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Ἀγκῶνα τὴν 18 Σεπτεμβρίου φέρων δύο ἐπιστολὰς τῆς κυβερνήσεως συντεθείσας παρὰ τοῦ ἐν ὑπηρεσίᾳ τῆς Ῥωσσίας φιλέλληνο^ς Στούρτζα, καὶ ἐπιγεγραμμένας τὴν μὲν πρὸς ὅλους τοὺς συνελθόντας ἀνακτας, τὴν δὲ

πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον· καὶ ἡ μὲν πρὸς τοὺς ἄνακτας ἔλεγε τάδε.

“ Δεκαοκτὼ μῆνες παρήλθαν ἀφ’ οὗ ἡ Ἑλλὰς μά-
 “ χεται κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόμα-
 “ τος· ὅλαι αἱ δυνάμεις τῶν Μωαμεθανῶν κατευθύν-
 “ θησαν ἐναντίον της, καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ Τουρκία, ἡ
 “ Ἀσία καὶ ἡ Ἀφρικὴ ἐξοπλίζονται ἀμιλλώμεναι
 “ πρὸς ἀλλήλας διὰ νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν σιδηρᾶν
 “ χεῖρα τὴν καταπίεσασαν τοσοῦτον χρόνον τὸ ἐλ-
 “ ληνικὸν ἔθνος καὶ τείνουσαν ὅλως εἰς τὸ νὰ τὸ
 “ ἐξολοθρεύσῃ. Ἀφ’ ἧς ἤρχισεν ὁ πόλεμος, ὕψωσε
 “ τὴν φωνὴν ἡ Ἑλλὰς διὰ τῶν νομίμων ἀντιπροσώ-
 “ πων της ἐξαιτουμένη τὴν βοήθειαν, ἢ τοῦλάχιστον
 “ τὴν οὐδετερότητα τῶν χριστιανικῶν Δυνάμεων.
 “ Τὴν σήμερον δὲ ὅτε συνέρχονται εἰς τὴν ἰταλικὴν
 “ χερσονήσον οἱ δυνατοὶ διὰ νὰ βάλωσιν εἰς τάξιν
 “ τὰ τῆς Εὐρώπης καὶ συμβουλευθῶσι πασιφανῶς
 “ διὰ τὰ μεγάλα συμφέροντα τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ
 “ ὅτε ὅλα τὰ ἔθνη προσμένουσιν ἀπ’ αὐτοὺς τὴν
 “ διατήρησιν τῆς εἰρήνης, τὴν ἐγγύησιν τοῦ δικαίου
 “ τῶν ἐθνῶν, καὶ τὴν διανομὴν τῆς δικαιοσύνης, ἡ
 “ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἤθελε παραβῆ τὸ χρέος της,
 “ ἂν δὲν ἐξέθετε καὶ αὐθις εἰς τοὺς αὐγούστους συμ-
 “ μάχους μονάρχας τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος,
 “ τὰ δίκαιά της καὶ τὰς νομίμους ἐπιθυμίας της, κα-
 “ θῶς καὶ τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν ὅλων τῶν πολιτῶν
 “ της τοῦ νὰ τύχωσι δικαιοσύνης ἀπὸ τὰς ἀνθρω-
 “ πίνους Δυνάμεις, καθὼς εὖρον χάριν ἐνώπιον τοῦ
 “ οὐρανοῦ Βασιλέως τοῦ διέποντος τὰ βασιλεία τοῦ
 “ κόσμου, ἢ ν’ ἀποθάνωσιν ὅλοι χριστιανοὶ καὶ ἐλεύ-
 “ θεροι. Ἦδη ἐχύθησαν ποταμοὶ αἱμάτων· ἀλλ’ ἡ
 “ σημαία τοῦ σταυροῦ νικητρία πανταχοῦ κυματίζει
 “ εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν Ἀττικὴν, εἰς τὴν
 “ Εὐβοίαν, εἰς τὴν Βοιωτίαν, εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν,
 “ εἰς τὴν Αἰτωλίαν, εἰς τὸ μεγαλῆτερον μέρος τῆς

“ Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπείρου, εἰς τὴν Κρήτην καὶ
 “ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Τοιαύτας
 “ προόδους ἔκαμε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, καὶ αὕτη εἶναι
 “ ἡ κατάστασίς του, ὥστε εἶναι πασίδηλον εἰς ὅλους
 “ τοὺς ἔχοντας γνῶσιν τῆς Τουρκίας, ὅτι οἱ Ἕλληνες
 “ δὲν ἠμποροῦσι ν’ ἀφήσωσι τὰ ὄπλα πρὶν κατακτή-
 “ σωσιν ἢ πρὶν ἀπολαύσωσι τὰς ἐγγυήσεις ὑπάρ-
 “ ξεως χωριστῆς, ἀνεξαρτήτου καὶ ἐθνικῆς, εἰς τὴν
 “ ὁποίαν καὶ μόνην θὰ εὔρωσι τὴν ἀσφάλειαν τῆς
 “ λατρείας, τῆς ζωῆς, τῆς ιδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς
 “ των· καὶ ἂν ἡ Εὐρώπη διὰ τὴν φυλάξῃ τὴν εἰρήνην
 “ συγκατατεθῇ νὰ διαπραγματευθῇ μὲ τὴν ὀθωμα-
 “ νικὴν Πόρταν ἐπὶ σκοπῶ τοῦ νὰ σύμπαράλαβῃ
 “ καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸ αὐτὸ σύστημα τῆς
 “ γενικῆς εἰρηνοποιήσεως, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις
 “ σπεύδει νὰ δηλοποιήσῃ ἐπισήμως διὰ τῆς παρού-
 “ σης, ὅτι δὲν θέλει στέρξει καμμίαν συνθήκην,
 “ ὅσον καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι ὠφέλιμος κατ’ ἐπιφάνειαν,
 “ εἰ μὴ ἀφ’ οἷ γείνωσι δεκτοὶ ἀντιπρόσωποι παρ’
 “ αὐτοῦ ἀπεσταλμένοι διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν
 “ ὑπόθεσίν του, νὰ ἐκθέσωσι τὰ δικαιολογήματά
 “ του, καὶ νὰ καταδηλώσωσι τὰ δίκαιά του, τὰς
 “ ἀνάγκας του καὶ τὰ προσφιλέστερα συμφέροντά
 “ του· ἂν δὲ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ἤθελεν ἀπορρίφθῃ
 “ ἡ αἰτησίς του, ἡ παροῦσα δηλοποίησις θέλει ἐπέχει
 “ τόπον τακτικῆς διαμαρτυρήσεως, τὴν ὁποίαν ἡ
 “ Ἑλλάς ἰκετεύουσα ὑποβάλλει σήμερον εἰς τοὺς
 “ πόδας τοῦ θρόνου τῆς οὐρανίου δικαιοσύνης, καὶ
 “ τὴν ὁποίαν χριστιανικὸς λαὸς διευθύνει θαρρῶν-
 “ τως εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν μεγάλην οἰκο-
 “ γένειαν τῆς χριστιανωσύνης. Ἄν δ’ ἐγκαταλει-
 “ φθῶσιν οἱ Ἕλληνες, ὄντες μὲν ἀδύνατοι θὰ ἐπί-
 “ σωσιν εἰς τὸν Θεὸν τῶν δυνάμεων, ἀλλὰ καταρτι-
 “ ζόμενοι ἀπὸ τὴν παντοδύναμον χεῖρά του δὲν θέ-
 “ λουσι κλίνει τὸν αὐχένα ἐνώπιον τῆς τυραννίας

“ ὄντες χριστιανοὶ καὶ καταδιωκόμενοι, διότι ἐμεί-
 “ ναμεν πιστοὶ εἰς τὸν Σωτῆρά μας τὸν Βασιλέα καὶ
 “ Κύριόν μας· θέλομεν δὲ ὑπερασπίσει ἕως ἐνὸς τὴν
 “ ἐκκλησίαν τὸν, τὰς ἐστίας μας καὶ τοὺς τάφους
 “ μας· εἶναι δὲ εὐτυχία μας ἢ νὰ καταβῶμεν εἰς αὐ-
 “ τοὺς ἐλεύθεροι καὶ χριστιανοί, ἢ νὰ νικήσωμεν
 “ καθὼς ἄχρι τοῦδε ἐνικήσαμεν διὰ μόνης τῆς θείας
 “ δυνάμεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ
 “ διὰ τῆς θείας του βοηθείας.”

“ Ἐν Ἀργεὶ τὴν 29 αὐγούστου ἔτους 1822, καὶ β’
 “ τῆς ἀνεξαρτησίας.”

Ἡ δὲ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον ἐπιστολὴ
 εἶχεν οὕτως.

“ Τολμᾷ ἢ ἑλληνικὴ κυβέρνησις νὰ πλησιάσῃ
 “ εἰς τὸν θρόνον τῆς ὑμετέρας αὐτοκρατορικῆς με-
 “ γαλειότητος διὰ νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὴν τὴν εὐ-
 “ γνωμοσύνην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὰς εὐερ-
 “ γεσίας τῆς Βασιλεῦ· ἐδώκατε ἄσυλον εἰς τὸ κρά-
 “ τος σας πρὸς τοὺς δυστυχεῖς ἀδελφούς μας ἀπει-
 “ λουμένους ἀπὸ τὴν ἐξολοθρευτικὴν μάχαιραν τοῦ
 “ ἀσεβοῦς· ἢ ἀνεξάντλητος ἀγαθότης τῆς ὑμετέρας
 “ μεγαλειότητος, ἀφ’ οὗ τοὺς ἔσωσεν ἀπὸ τὸν θάνα-
 “ τον, παρατείνει καὶ διατηρεῖ τὴν ὑπαρξίν των· τὸ
 “ ἔνδοξον τοῦτο παράδειγμα ἐμιμήθησαν οἱ ὑπήκοοί
 “ τῆς, τοὺς ὁποίους οὐράνιος δεσμὸς συνάπτει μὲ
 “ ἡμᾶς. ὄντες τέκνα τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἔσπευσαν
 “ νὰ βοηθήσωσι μὲ ζῆλον ἀδελφικὸν τοὺς συμπα-
 “ τριώτας μας, οἵτινες ἐδεκατίσθησαν ἀπὸ τὴν μά-
 “ χαιραν, περιπλανῶνται, καταδιώκονται ἀπὸ φοβε-
 “ ρὰς ἀναμνήσεις, καὶ ἐφαίνοντο ἐγκαταλελειμμένοι
 “ ὡς καὶ ἀπ’ αὐτὴν τὴν ἐλπίδα. Ἄλλ’ ἐκάματε καὶ
 “ ἄλλο Βασιλεῦ· ἀπερῥίψατε μεγαλοψύχως κατα-
 “ φρονήσαντες τὰς ἀξιώσεις τῶν ἐχθρῶν μας, οἵτινες,
 “ ἀφ’ οὗ ἐμέθυσαν ἀπὸ ἑλληνικὸν αἷμα, ἐτόλμησαν
 “ ν’ ἀπαιτήσωσιν ὅσα θύματα διέφυγαν τὸν θάνατον.

“ Αἱ εὐλογίαι ἐνὸς ὀλοκλήρου ἔθνους, τὸ ὁποῖον εἶναι
 “ μὲν ἔμπροσθεν τοῦ θανάτου πάντοτε, ἀλλ’ εἶναι
 “ πιστὸν εἰς τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν, προσφέρονται
 “ εἰς τὴν ὑμετέραν μεγαλειότητα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν
 “ κυβέρνησιν ἐξ ὀνόματός του. Τὰ αἰσθήματα, τὰ
 “ ὁποῖα ἐνέσπειραν εἰς τοὺς Ἕλληνας αἱ εὐεργεσίαι
 “ τῶν ἀυγούστων προκατόχων σας, καὶ τὰ ὁποῖα
 “ διεδόθησαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν κατὰ κληρονο-
 “ μίαν, ἔγειναν ζωηρότερα καὶ μᾶς ἐμψυχόνουσιν
 “ ὅλους ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ προσώπου τῆς ὑμετέρας με-
 “ γαλειότητος· ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους
 “ δὲν θὰ παύσει εἰ μὴ μετ’ αὐτοῦ. Καταδέχθητε,
 “ Βασιλεῦ, νὰ τὸ ἐνθυμηθῆτε εἰς τοιαύτην δεινὴν
 “ περίστασιν· καὶ ἐν ᾧ σκέπτεσθε διὰ τὴν τύχην
 “ τῶν ἔθνων μετὰ τῶν συμμάχων σας, ἔχετε καὶ
 “ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας εἶσθε
 “ τὸ στήριγμα, ὑπ’ ὄψιν. Ἡ Ἑλλὰς ὀπλισθεῖσα
 “ ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ ἔχει δικαίωμα νὰ
 “ ἐλπίσῃ ὅτι ὁ ἀπόγονος τῶν ὀρθοδόξων μοναρχῶν,
 “ ὁ ἐλευθερωτὴς τῶν κατὰ πολὺν καιρὸν κατα-
 “ θλιβομένων δὲν θὰ θελήσῃ ποτὲ τὴν ἐξόντωσιν καὶ
 “ τὴν ἀτιμίαν τῆς. Παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, Βα-
 “ σιλεῦ, νὰ φυλάττῃ τὴν ὑμετέραν μεγαλειότητα ὑπὸ
 “ τὴν ἀγίαν του σκέπην διὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς Εὐ-
 “ ρώπης καὶ διὰ τὴν δόξαν τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως.”
 “ Ἐν Ἀργεὶ τῇ 29 ἀυγούστου 1822, καὶ β’ τῆς
 “ ἀνεξαρτησίας.”

Καὶ ταῦτα μὲν ἔγραφεν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις πρὸς
 τοὺς μονάρχας, ὁ δὲ φέρων τὰς ἐπιστολάς Μεταξᾶς
 κατευδῶθη εἰς Ἀγκῶνα τὴν 12 ὀκτωβρίου· καὶ ἐπειδὴ
 ἔμελλε νὰ καθαρισθῇ ἡμέρας ἱκανὰς καὶ ἀναμείνῃ
 ἐκεῖ τὰς τῶν ἀνάκτων διαταγὰς περὶ τῆς περαιτέρω
 πορείας του, ἀπέστειλε τὴν μὲν πρὸς τὸν Ἀλέξαν-
 δρον δι’ ἰδιαιτέρας ὁδοῦ, τὴν δὲ πρὸς ὅλους τοὺς ἀνα-
 κτας διὰ τῆς αὐλῆς τῆς Ῥώμης. Ἔσπευσε ὁ ἀξιοσέ-

βαστος Πίος, ὁ συμπαθὴς καὶ πρὸς τὸν χριστιανικὸν ἀγῶνα καὶ πρὸς τοὺς καταφυγόντας εἰς τὴν ἐπικράτειάν του δυστυχεῖς Ἕλληνας, νὰ δώσῃ χεῖρα βοηθείας εἰς εὐόδωσιν τῶν σκοπῶν τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας, συστήσας τὴν ἐπιστολὴν τῷ παρὰ τῇ συνελύσει ἀντιπροσώπῳ του καρδινάλῳ Σπίνα καὶ ζητήσας δι' αὐτοῦ ἄδειαν τῆς ἀπελεύσεως τοῦ Μεταξᾶ εἰς τὸν τόπον τῆς συνελύσεως. Ἄλλ', ἂν ὁ Πίος εἶχε τὸν χριστιανικὸν ζῆλον τῶν ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν προκατόχων του, δὲν εἶχεν ἐπὶ τῶν ἡγεμόνων τοῦ καιροῦ του, ἢ οἱ προκάτοχοί του εἶχαν ἰσχὺν ἐπὶ τῶν συγχρόνων αὐτῶν· διὸ ἡ μεσιτεία του οὐδαμῶς εἰσηκούσθη, καὶ ὁ Μεταξᾶς εἰδοποιήθη ἐν Ἀγκῶνι μετ' ὀλίγας ἡμέρας παρὰ τῆς αὐλῆς τῆς Ῥώμης ὅτι ἀπηγορεύετο ἡ περαιτέρω πορεία του.

Κατόπιν τοῦ Μεταξᾶ ἔφθασαν εἰς Ἀγκῶνα ὁ Π. Πατρῶν Γερμανὸς καὶ ὁ Γεωργάκης Μαυρομιχάλης κομισταὶ πρὸς τὸν Πάπαν τῆς ἀκολούθου ἐπιστολῆς.

“ Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις μαρτυρεῖ πρὸς τὴν
 “ ὑμετέραν ἀγιότητα τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς διὰ
 “ τὴν ὁποίαν ἐδείξατε ἀγάπην εἰς τὰ τέκνα τῆς Ἑλ-
 “ λάδος. Πολλοὶ συμπατριῶταί μας καταδιωγμένοι
 “ ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν καὶ καταφυγόντες εἰς τὴν ἐπι-
 “ κράτειαν τῆς ὑμετέρας ἀγιότητος μᾶς ἐβεβαίωσαν
 “ ὅτι ἠξιώσατε νὰ τοὺς ὑποδεχθῆτε μ' εὐαγγελικὴν
 “ εὐσπλαχνίαν καὶ προστασίαν ὅπως πατρικὴν· αἱ
 “ ἀρεταὶ αὐταὶ τῆς ὑμετέρας ἀγιότητος εἶναι συνή-
 “ θεις· ὁ ἀποστολικὸς χαρακτήρ, τὸν ὁποῖον ἐδείξατε
 “ εἰς τοιαύτην δεινὴν περίστασιν, εἶναι γνωστὸς εἰς
 “ ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον· καὶ μ' ὅλον ὅτι τὰ
 “ ἔθνη τῆς Εὐρώπης διαιροῦνται κατὰ διαφόρους
 “ λατρείας, ὅλα ἠνώθησαν διὰ νὰ θαυμάσωσι καὶ
 “ ἐκθειάσωσι τὰς ἀρετὰς ταύτας, αἱ ὁποῖαι προξενουσι
 “ δόξαν εἰς τὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὸν θεῖον αὐτῆς
 “ θεμελιωτήν. Ἐκ τούτων δὲ θαρρύνόμεθα νὰ διευ-

“ θύνωμεν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγιότητα τὴν ταπει-
 “ νὴν μας ταύτην παράκλησιν. Ἐμάθαμεν ὅτι οἱ
 “ χριστιανοὶ μονάρχαι, ἐξ ὧν οἱ πλειότεροι ὑπά-
 “ γονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ὁποίας ἡ ὑμετέρα
 “ ἀγιότης εἶναι ὁ ἀρχηγός, θὰ συνέλθωσι διὰ τὰ
 “ ἀποφασίσωσι περὶ τῶν συμφερόντων τῆς Εὐρώπης.
 “ Ἀξιώσατε, ἀγιώτατε πάτερ, τὰ μεσολαβήσητε
 “ ὑπὲρ ἡμῶν διὰ τὸ ἀπαλλαγῶμεν τέλος πάντων ἀπὸ
 “ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν μᾶς κατε-
 “ βύθησαν οἱ ἐχθροὶ τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος, βοη-
 “ θούμενοι ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς χριστιανωσύνης
 “ ὅτε ἀγωνιζόμεθα τὸ ἀποσείσωμεν τὸν βάρβαρον
 “ καὶ αἰσχρὸν ζυγὸν τοῦ ἀσεβοῦς· ὑπηνέγκαμεν ἤδη
 “ πολὺν καιρὸν τὸ μαρτύριον διὰ τὴν πίστιν τοῦ
 “ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τέσσαρας ἤδη αἰῶνας ἐβαπτί-
 “ σθημεν εἰς δάκρυα καὶ εἰς ἀδικίας. Ἄς ἐπιλάμψῃ
 “ τέλος καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ ἡμέρα τῆς εὐτυχίας ὑπὸ τὴν
 “ προστασίαν τῆς ὑμετέρας ἀγιότητος. Ἡ ἡμέρα
 “ αὕτη θὰ χαροποιήσῃ ὅλους τοὺς πιστοὺς καὶ θὰ
 “ ἐπισφραγίσῃ τὴν δόξαν τοῦ Πίου. Ἡ εὐαίσθητος
 “ καὶ γενναία ψυχὴ σας, ἀγιώτατε πάτερ, θὰ σᾶς
 “ ἐμπνεύσει φωνὰς πολὺ παραπονετικὰς ὑπὲρ ἡμῶν,
 “ αἱ ὁποῖαι θὰ καταλύξωσι τὰς καρδίας τῶν χρι-
 “ στιανῶν βασιλέων, οἵτινες ἄλλως τε εἶναι διατε-
 “ θειμένοι τὸ ἀνακουφίσωσι τὰ δεινὰ μας.

“ Θαρρῶντες εἰς τὴν ἀγαθότητα καὶ εἰς τὰ
 “ φῶτα τῆς ὑμετέρας ἀγιότητος σᾶς παρακαλοῦμεν,
 “ ἀγιώτατε πάτερ, τὰ δεχθῆτε τὸ σέβας μας καὶ τὴν
 “ εὐγνωμοσύνην μας καὶ τὰ μᾶς χαρίσητε τὰς εὐλο-
 “ γίας σας.”

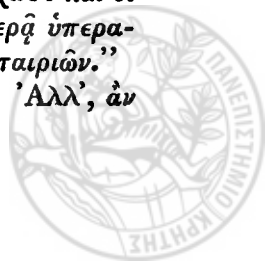
“ Ἐν Ἀργεὶ τῇ 29 αὐγούστου 1822, καὶ β' τῆς
 “ ἀνεξαρτησίας.”

Ἐναγνώσας ὁ Πάπας τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἀπε-
 ποιήθη τὰ δεχθῆ ἔν τῇ καθέδρᾳ του τοὺς ἀπεσταλ-
 μένους, ὄχι ἐκ θελήσεως, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς αὐστρια-

κῆς ἐπιρροῆς, εἰς ἣν ὑπέκειτο. Ἐσκόπευε δὲ ὁ Π. Πατρῶν νὰ παρενείρη, κατ' εἰσῆγησίν τινων τῶν ἐν τοῖς πράγμασι, πρὸς εὐόδωσιν τοῦ πολιτικοῦ σκοποῦ, τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν· ἀλλ', ἀπαγορευθείσης τῆς εἰς Ῥώμην ἀναβάσεώς του, οὐδὲν εἶπε τοιοῦτον οὐδ' ἐνήργησεν.

Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς κακῆς διαγωγῆς τῆς Πύλης πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ἢ ὑποψία τοῦ μεταξὺ τῶν δύο τούτων Δυνάμεων πολέμου ἀνησύχαζε πάντοτε τὰς ἄλλας. Ἐπροσπάθουν αὐταὶ νὰ ἐμβατεύσωσι τοὺς διαλογισμοὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν συνεδριάσεων τῆς συνελεύσεως. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις ἐθεώρει τὴν διατήρησιν τῶν ἀρχῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας ἀξίαν πάσης πολιτικῆς θυσίας, καὶ ἤξευρεν ὅτι ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων πολλοὶ δὲν τὸν ἐπίστευαν εἰλικρινῆ πρὸς αὐτάς, δὲν ἔκρυπτε τοὺς διαλογισμοὺς του· καὶ διατρίβων ἐν Βιέννῃ ἐπὶ τῆς εἰς Βερόνην μεταβάσεώς του πρὸς συγκρότησιν τῆς συνελεύσεως, εἶπε τῷ πρώτῳ πληρεξουσίῳ τῆς Γαλλίας Μοντμορενσῆ τὰ ἑξῆς· “Οὐτ' ἄλλο ὠφελιμότερον, οὐτ' ἄλλο καθ' ὅλην τὴν Ῥωσσίαν ἐπιθυμητότερον εἶναι παρὰ τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας θρησκευτικὸν πόλεμον. Παρέχει τὴν εὐκαιρίαν ἢ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ἐνόμισα ὅτι ἐν μέσῳ τῶν ταραχῶν τῆς Πελοποννήσου ἐφαίνετο τὸ ἀνατρεπτικὸν τῶν κοινωνιῶν σημεῖον, καὶ διὰ τοῦτο παρητήθη· τί δὲν ἐνήργησάν τινες πρὸς διάλυσιν τῆς συμμαχίας; ἐπροσπάθησαν νὰ πειράξωσι τὴν φιλοτιμίαν μου· μὲ ὕβρισαν παρρησίᾳ· δὲν μ' ἐγνώριζαν βεβαίως ἂν ὑπέθεταν ὅτι κινουμαι ὑπὸ κενοδοξίας ἢ πάθους· ὄχι· ποτὲ δὲν θ' ἀποχωρισθῶ τῶν ἀνάκτων μεθ' ὧν συνεδέθη. Ἄς ἔχωσι καὶ οἱ ἀνακτες τὴν ἀδειαν νὰ συμμαχῶσι φανερᾷ ὑπερασπίζοντες ἑαυτοὺς κατὰ τῶν μυστικῶν ἐταιριῶν.”

Ταῦτα εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐν Βιέννῃ. Ἄλλ', ἂν

καὶ ἀκριβῆ φύλακα τῶν ὄρων τῆς ἱερᾶς συμμαχίας τὸν ἀπεδείκνυαν οἱ λόγοι του, γνώμη ἐπεκράτει, ὅτι ἐπροτίθετο ν' ἀπαιτήσῃ ἐπὶ τῆς προκειμένης συνελύσεως τὴν συνδρομὴν τῶν συμμάχων παρὰ τῇ Πύλῃ εἰς ἡμιαυτόνομον ἀποκατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δὲ Ἀγγλία, θέλουσα νὰ προλάβῃ τὴν πρόθεσιν τῆς Ῥωσσίας, διέταξε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν της λόρδον Στραγγφόρδον ν' ἀσχοληθῇ ἐκ νέου εἰς εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος πρὸς καθησύχασιν τῆς Ῥωσσίας. Εἰρηνοποίησιν δὲ ἐνόουν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ καὶ ἡ Ἀγγλία καὶ αἱ ἄλλαι αὐλαὶ ἀπλῆν ἀμνηστειὰν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν ἢ ἐπίβλεψιν αὐτῶν. Ἀπήντησεν ἡ Πύλη ἐπὶ τῇ προτάσει ταύτῃ, ὅτι δὲν ἔπαυσε διατάττουσα τοὺς ὑπαλλήλους της νὰ πολιτεύονται φιλανθρώπως πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὅτι ἐν διαστήματι τριῶν μηνῶν χιλιάδας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Τούρκων, παρηκόων τῆς διαταγῆς ταύτης, ἐξώρισε καὶ πεντακοσίους ἐθανάτωσεν, ἀλλὰ κατ' οὐδένα τρόπον καὶ ὑπ' οὐδένα τύπον ἐδέχετο ξένην παρέμβασιν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν ὑπηκόων της· κατέκρινε δὲ εἰς ἐπήκοον τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας τὴν Ῥωσσικὴν κυβέρνησιν ὡς πρωταίτιον τῶν ταραχῶν. Ἠγανάκτησεν ὁ Ἀλέξανδρος μαθὼν ὅτι δὲν ἔπαυεν ἡ Πύλη ἐνοχοποιοῦσα τὴν κυβέρνησιν του δώσασαν τόσας ἐναργεῖς ἀποδείξεις τῆς ἀπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος ἀποστροφῆς της· ἐμέμφθη δὲ πικρῶς καὶ τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας, μεταβάντα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν συνέλευσιν, ὡς μὴ ἀποκρούσαντα τὴν φανερὰν ταύτην συκοφαντίαν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἡ μακροθυμία τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐνίκησε τὴν ἀγανάκτησιν του.

Μεταβάντων δὲ τῶν ἀνάκτων καὶ τῶν πληρεξουσίων ἐκ Βιέννης, ὅπου πρῶτον συνήχθησαν, εἰς Βερώνην, καὶ ἀρξαμένων ἐκεῖ τῶν συνεδριάσεων, ἐγένετο λόγος καὶ περὶ τῶν μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῆς

Ῥωσσίας διαφορῶν, καὶ τὴν 9 νοεμβρίου ὠρίσθη διὰ πρωτοκόλλου ἢ παντελῆς καὶ ἀνυπέρθετος ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων κένωσις τῶν ἡγεμονειῶν, ἢ κατ' εὐθείαν κοινοποιήσις τῆς Πύλης πρὸς τὴν Ῥωσσίαν τοῦ διορισμοῦ τῶν ἡγεμόνων, ὁ μεταξὺ τῶν δύο κυβερνήσεων συμβιβασμὸς πᾶσης ἐμπορικῆς διαφορᾶς, ὁ ἀκώλυτος πλοῦς παντὸς ὑπὸ πᾶσαν ἐμπορικὴν σημαίαν πλοίου διὰ τοῦ Βοσπόρου, καὶ ἡ διὰ τῆς φιλικῆς μεσολαβήσεως καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν αὐλῶν ἀπλῆ εἰρήνευσις τῆς Ἑλλάδος· συναπεφασίσθη δὲ νὰ συνδεθῶσιν ἐκ νέου αἱ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας διπλωματικαὶ σχέσεις πληρωθέντων τῶν ὄρων τούτων· παραβλέψας δὲ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος τὸ πρὸς αὐτὸν πλημμέλημα τοῦ λόρδου Στραγγφόρδου, τὸν ἐδέχθη εὐμενῶς καὶ τῷ ἐνεπιστεύθη τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαπραγματέυσιν τῶν διαφορῶν του εἰπὼν αὐτῷ, ὅτι τὸν ἐθεώρει ὡς ἓνα τῶν ὑπουργῶν του.

Ἄλλ' ἀρκοῦντα δὲν ἐθεώρει ὁ Ἀλέξανδρος ὅσα ὠρίσθησαν περὶ τῆς ἑλληνοτουρκικῆς διαφορᾶς, καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς λόγοις του πρὸς τὸν λόρδον Στραγγφόρδον, ἐπανερχόμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀνεκάλυψε τί διελογίζετο καθ' ἑαυτόν. “Εἶμαι πεπεισμένος” (εἶπεν) “ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Ἀγγλίας θ' ἀναγκάσει τὴν κυβέρνησίν της ν' ἀσχοληθῆ σπουδαίως εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα θὰ θεωρηθῆ παρὰ τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ ὅπως καὶ τὸ τῆς ἀνθρωποεμπορίας· ἔνεκα τούτου, ἀντὶ νὰ προβάλω ἐγὼ τοῖς συμμάχοις μου σχέδιον εἰς βελτίωσιν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, προτιμῶ ν' ἀναμείνω τὸ τῆς ἀγγλικῆς αὐλῆς. Χιμαιρικὴ εἶναι ἡ περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἰδέα· ὁ ἔσχατος ὅρος τῆς ἐπιθυμίας μου εἶναι ν' ἀπολαύσῃ ὁ τόπος ἐκεῖνος κυβερνητικὸν σύστημα ὁποῖον ἐπικρατεῖ ἐν Σερβίᾳ ἢ ἐν Μολδοβλαχίᾳ.”

Ἡ δὲ συνέλευσις τελειώσασα τὰς ἐργασίας τῆς ἐξέδωκε τὴν 2 δεκεμβρίου ἐγκύκλιον περὶ ὧν ἐβουλεύθη, καὶ εἰς μόνας τὰς ἀρχὰς τῆς ἱερᾶς συμμαχίας ἀποβλέπουσα παρεμόρφωσεν ὡς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν πραγμάτων κηρύξασα τὰ ἐξῆς.

“ Μέγα πολιτικὸν συμβὰν ἐξερράγη περὶ τὰ τέλη
 “ τῆς τελευταίας συνελεύσεως [τῆς ἐν Λαυβᾶχῃ].
 “ Ὅτι τὸ ἀνατρεπτικὸν τῶν κοινωνιῶν πνεῦμα ἤρχι-
 “ σεν ἐν τῇ δυτικῇ χερσονήσῳ, ὅτι ἐδοκίμασε νὰ
 “ πράξῃ ἐν Ἰταλίᾳ τὸ κατώρθωσεν ἐν ταῖς ἀνατο-
 “ λικαῖς ἐσχατιαῖς τῆς Εὐρώπης. Καθ’ ὃν καιρὸν
 “ κατευνάσθησαν αἱ ἐν τοῖς βασιλείοις τῆς Νεαπό-
 “ λεως καὶ τῆς Σαρδηνίας στρατιωτικαὶ ἐπαναστάσεις
 “ διὰ τῆς δυνάμεως, ἐρρίφθη ὁ ἐπαναστατικὸς δαυλὸς
 “ ἐν μέσῳ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ σύμ-
 “ πτωσις τῶν συμβάντων ἀπέδειξεν ὅτι μία καὶ ἡ
 “ αὐτὴ ἦτον ἡ ἀρχὴ των. Τὸ αὐτὸ κακόν, ἀναφαι-
 “ νόμενον πολλαχοῦ, ἀλλὰ πάντοτε ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς
 “ τύπους, ἂν καὶ ὑπὸ διάφορα προσχήματα, ἐπρόδιδε
 “ τὴν κοινὴν ἐστίαν ὅθεν προήχθη. Οἱ διευθύνοντες
 “ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἤλπιζαν νὰ εὕρωσι τὴν εὐκαι-
 “ ρίαν νὰ διασπείρωσι τὴν διχόνοιαν εἰς τὰ συμβου-
 “ λια τῶν Δυνάμεων καὶ οὐδετερώσωσιν αὐτάς, ἅς
 “ νέοι κίνδυνοι ἐκάλουν πρὸς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώ-
 “ πης, ἀλλ’ ἠπατήθησαν. Οἱ ἄνακτες, ἔχοντες στα-
 “ θερὰν ἀπόφασιν ν’ ἀπωθήσωσι τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπα-
 “ ναστάσεως καθ’ ὅποιον μέρος καὶ ἐν ὁποῖα μορφῇ
 “ καὶ ἂν ἐφαίνετο, ἔσπευσαν νὰ τὴν καταδικάσωσιν
 “ ἐκ συμφώνου· ἄσυχολοῦμενοι δὲ ἀμεταθέτως εἰς τὸ
 “ ἔργον τῆς κοινῆς φροντίδος των ἀντέκρουσαν πᾶν
 “ ὅτι ἐδύνατο νὰ τοὺς παρεκτρέψῃ τῆς ὁδοῦ των·
 “ ἀλλ’ ἀκούοντες ἐν ταύτῳ καὶ τὴν φωνὴν τῆς συνει-
 “ δήσεως καὶ τοῦ ἱεροῦ χρέους συνηγόρησαν ὑπὲρ τῶν
 “ θυμάτων ἀσυνέτου καὶ ἐγκληματικοῦ ἐπιχειρήματος.

“ Αἱ πολλαὶ καὶ φιλικαὶ τῶν πέντε αὐλῶν πρὸς ἀλλήλας διακοινώσεις διαρκούσης τῆς ἐποχῆς ταύτης, μιάς τῶν σημαντικωτέρων τῆς συμμαχίας των, ἔφεραν εἰς σύμπνοιαν ὅλας ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς Ἀνατολῆς· ἀπέκειτο δὲ εἰς τὴν ἐν Βερῶνῃ συνέλευσιν νὰ καθιερώσῃ καὶ ἐπιβεβαιώσῃ τὰ ὀρισθέντα. Αἱ δὲ σύμμαχοι τῆς Ῥωσσίας αὐλαὶ ἐλπίζουν ὅτι διὰ τῶν κοινῶν προσπαθειῶν θὰ ἐξομαλυνθοῦν τὰ μέχρι τοῦδε ἐμπόδια εἰς εὐόδωσιν τῶν εὐχῶν αὐτῶν.”

Ἐπικρατούσης δὲ τῆς δυσμενεστάτης ταύτης πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα διαθέσεως τῶν συμμάχων, μέγιστον εὐτύχημα ἐφάνη ἢ μετὰ τὴν αὐτοχειρίαν τοῦ Λονδονδεῖρρη ἀπροσδόκητος ἀνύψωσις τοῦ Γεωργίου Κάννιγγος εἰς τὴν ὑπουργικὴν ἔδραν τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Ἀγγλία δὲν ἦτο μέλος τῆς ἱερᾶς συμμαχίας οὐδ' ἠσπάζετο τὰς ἀρχάς της· ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖόν της, καὶ ἰδίως ὁ Λονδονδεῖρρης, ἐν πολλοῖς συνεταυτίζετο διὰ τῆς πολιτικῆς του. Βροντώδη φωνὴν ἀφήκεν ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου τούτου ὁ λόρδος Ἐρσχίνος ἐν τιμῇ πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν Λιβερπούλην ἐπιστολῇ του ὑπὲρ τῶν δεινοπαθούτων Ἑλλήνων· θερμοὶ συνήγοροί των ἐφάνησαν ταυτοχρόνως καὶ τινες τῶν βουλευτῶν· πολλὰ τῶν ἐφημερίδων ἐφιλελλήνιζαν, ἀλλ' οὐδεὶς οὐδὲν κατώρθωσε κωφεύοντων τῶν ὑπουργῶν. Ὁ δὲ Κάννιγγ, οὐτινος τὸ πολιτικὸν δόγμα ἦτο “πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ὅλων τῶν λαῶν ἐλευθερία,” ἐδήλωσε κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τοῦ διορισμοῦ του, ὅτι ἐπροτίθετο νὰ τροπολογήσῃ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς πατρίδος του, διότι ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῆς πρώτης συνεντεύξεώς των, ἂν ἐσκόπευε νὰ βαδίσῃ τὴν ὁδὸν τοῦ προκατόχου του, ἀπεκρίθη, “ὁ προκάτοχός μου αὐτοχειρίσθη.” Μόλις ἔφηβος καὶ μαθητὴς τοῦ λυκείου ἐμυρολόγησε τὴν δούλην Ἑλλάδα· ἢ ᾧδῃ αὐτῇ ἐπι-

γραφομένη “ ἡ δουλεία τῆς Ἑλλάδος ” ἔδειξεν ἔκτοτε
 τὸν φιλελληνισμόν του. “ ὦ ἔξαισία μεταβολῆ
 (ἔλεγαν οἱ τελευταῖοι στίχοι τῆς) ” “ τὰ τέκνα σου,
 “ ὦ Ἑλλάς, στενάζουσιν σήμερον ὑπὸ ἐπονείδιστον
 “ ζυγόν· οὐδεὶς τὰ παρηγορεῖ μοχθοῦντα, οὐδεὶς τὰ
 “ κλαίει ἀποθνήσκοντα· καταναλίσκεται ἡ ἀθλία ζωῆ
 “ των ὑπὸ τὰ ἔλκη τῆς βαρείας κωπηλασίας, ἢ ἐν
 “ τοῖς σκοτεινοῖς λατομείοις· ἡ καταπληκτικὴ τυ-
 “ ραννία τῶν Μωαμεθανῶν καὶ ἡ φρικώδης πομπὴ ἢ
 “ περιστοιχοῦσα τὸν θρόνον αὐτῶν κατέθλιψαν διὰ
 “ τῆς φρίκης τὰ πνεύματά των· τὰ τέκνα σου, ὦ
 “ Ἑλλάς, γονυπετοῦν τρέμοντα ἐνώπιον τῶν πτερι-
 “ ζόντων αὐτά· οἱ κόποι τῆς ἡμέρας, αἱ πικραὶ καὶ
 “ αὔπνοι ὥραι τῆς νυκτός, ἢ βαρεῖα μᾶστιξ ἀθαιρέ-
 “ του ἔξουσίας, ἢ αἰμοχαρῆς φρίκη τῆς ὀξείας μα-
 “ χαίρας, τὸ βδελυρὸν σουβλίον, ὁ κατασπαράττων
 “ τὰς σάρκας τροχός, ὁ βρόχος, τὸ δηλητήριον, ὅλα
 “ ἔξασθενοῦν τὸν νοῦν των καὶ χαννόνουν τὴν καρ-
 “ δίαν των· φρικτὴ εἰμαρμένη! Οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν,
 “ ὦ Ἑλλάς, εἶναι πάντοτε πλήρεις δακρῶν· πικροὶ
 “ στεναγμοὶ ἀναβαίνουν πάντοτε ἐκ βάθους τῶν
 “ καρδιῶν, ὅταν ἀνακαλῶμεν τὴν ἀρχαίαν σου δόξαν
 “ καὶ βλέπωμεν τὴν σημερινὴν σου ἀδοξίαν· ὁμοιά-
 “ ζεις, ὦ Ἑλλάς, τὸν ὑπερήφανον βράχον, οὐτινος
 “ ἢ γυμνὴ κορυφή, ὑπερυψουμένη τῆς γῆς, μυκτη-
 “ ρίζει τὰς καταγιγίδας· τὰ σκυθρωπὰ νέφη χύνουν
 “ ἐπὶ τῆς μεγάλης κορυφῆς του τὰ ραγδαία ρεύ-
 “ ματά των· βρέμεται πρὸ τῶν ποδῶν του ὁ πατα-
 “ γώδης ὠκεανός· ὁ γιγαντιαῖος καὶ ὀγκώδης οὗτος
 “ κολοσσὸς ρίπτει γύρω ἐν τῇ δικαίᾳ ὑπεροψίᾳ του
 “ ἡγεμονικὸν βλέμμα καὶ ὀλιγορεῖ πᾶσαν καταγιγίδα·
 “ ἀλλὰ φθείρεται ὑπὸ τοῦ χρόνου, τὸ δόλιον κῦμα
 “ ὑποτρίβει τὴν βάσιν του, καὶ τότε πίπτει καὶ πί-
 “ πτων διαρρήγνυει τὴν κλονουμένην γῆν καὶ διαχέει
 “ περίξ θύελλαν καταστροφῆς.”

Τοιαῦτα φρονήματα ἐφάνερωσεν ὁ Κάννιγγ περὶ Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς νεαρᾶς του ἡλικίας· ἐπὶ δὲ τῆς ὑπουργίας του εἶδεν ὅτι δὲν ἤθελαν νὰ ἴδωσιν οἱ πολιτικοὶ τῆς ἱερᾶς συμμαχίας· εἶδεν ὅτι τὸ πα-
 ρακμάζον ὀθωμανικὸν κράτος ἀνίκανον ἦτον ἐξ αὐ-
 τῆς του τῆς φύσεως ν' ἀνορθωθῆ, καὶ ὅτι ἔτρεχεν
 ἀνεπιστρεπτι εἰς τὴν ἀπώλειάν του ἐπ' ὠφελείᾳ
 ἄλλης κραταιᾶς Δυνάμεως καὶ ἐπὶ βλάβῃ τῆς εὐ-
 ρωπαϊκῆς ἰσορροπίας· εἶδεν ὅτι εἰς θεραπείαν τῶν
 δεινῶν τούτων ἀνεφύετο προνοητικῶς πως ἐκ τῶν
 κόλπων τοῦ πίπτοντος τούτου κράτους νέον κράτος,
 ἄξιον νὰ τὸ διαδεχθῆ ἐν καιρῷ διὰ τὰς προγονικὰς
 του ἀναμνήσεις, διὰ τὴν εὐφυΐαν του, διὰ τὴν φιλο-
 μάθειάν του καὶ διὰ τὴν πρὸς τὸν εὐρωπαϊσμὸν ῥοπήν
 του. Εὐτύχημα ἐνόμισε τὸ συμβᾶν τοῦτο, καὶ ἠθέ-
 λησε, παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν πολιτικὴν καὶ τὰς
 κοινὰς προλήψεις τῶν αὐλῶν, νὰ ἐπιβλέψῃ ἰλαρῶς
 ἐπὶ τὸν ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγόμενον
 τοῦτον λαὸν καὶ νὰ τὸν θαρρύνῃ. Διὰ τοῦτο, καθ' ὃν
 καιρὸν ἡ ἱερὰ συμμαχία κατηρᾶτο τὸν ἐλληνικὸν
 ἀγῶνα, ἀνεγνώρισε τοὺς παρὰ τῆς Ἑλλάδος ἀπο-
 κλεισμοὺς τῶν ὑπὸ τουρκικὴν σημαίαν τόπων· ὃ ἔστιν
 ἀνεγνώρισε τὴν Ἑλλάδα Δύναμιν ἐμπόλεμον.
 Ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις εἶχε κηρύξει τὴν 13 μαρτίου
 τοῦ ἔτους τούτου, ὅτι ἀπέκλειεν ὅλους τοὺς τουρκι-
 κούς λιμένας τοῦ Αἰγαίου, τῆς Κρήτης καὶ τοὺς
 μεταξὺ Ἐπιδάμνου καὶ Θεσσαλονίκης· ἀλλὰ τὸ
 κήρυγμά της εἰς οὐδὲν ἐλογίσθη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων,
 ὥστε μέχρι τῆς σήμερον ὅσα πλοῖα ὑφ' ὀποιανδήποτε
 χριστιανικὴν σημαίαν, φέροντα τροφὰς καὶ πολεμε-
 φόδια εἰς τὰ ἀποκλειόμενα φρούρια, συναλαμβάνοντο
 ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀπελύοντο· ὡσάκις δὲ οἱ Ἑλ-
 ληνες ἐλάμβαναν τὰ φορτία εἰς χρῆσίν των, ἀπέξη-
 μίοναν πάντοτε τοὺς ἰδιοκτίτας ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσει καὶ
 πολλάκις ἐπὶ τῇ ἀπειλῇ τῶν διοικούντων τὰς ἐν τῷ

Αιγαίῳ ναυτικᾶς μοίρας. Τοιαῦτα πλοῖα συνελήφθησαν ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ, ἔμπροσθεν τῆς Χαλκίδος, τοῦ Ναυπλίου, καὶ ἄλλων ἀποκλειομένων φρουρίων καὶ ἐξεφορτώθησαν, ἀλλὰ μέχρι λεπτοῦ ἀπεζημιώθησαν, ἐνίοτε δὲ καὶ οἱ συλλαβόντες ἐτιμωρήθησαν. Ἀπὸ τοῦ νυν δὲ, χάρις εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ Κάννιγγος, ἔμελλαν νὰ καταδικάζωνται καὶ νὰ δημεύωνται τὰ ὑπὸ ἀγγλικὴν σημαίαν συλλαμβανόμενα καὶ τοιοῦτον ἐμπόριον μετερχόμενα πλοῖα οἵουδήποτε καὶ ἂν ἦσαν ἰδιοκτησία. Ἄλλ' ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἰς δεῖγμα εὐγνωμοσύνης διέταξε νὰ μὴ δημεύωνται τὰ τοιαῦτα πλοῖα, ἀλλὰ μόνον ἡ ἐν αὐτοῖς ἐχθρικὴ ἰδιοκτησία. Ἴδου δὲ πῶς ὁ Κάννιγγ ἐδικαιολόγει τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα πολιτικὴν του.

“ Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ” (ἔλεγεν) “ ὄφειλε νὰ θεωρήσῃ τοὺς ἐξοπλισαντας τὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων ἢ ὡς πειρατὰς ἢ ὡς ἐμπολέμους· καὶ ἐπειδὴ ὁλόκληρον ἔθνος, ἐξανιστάμενον κατὰ τῆς Ἀρχῆς του, δὲν ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς πειρατικόν, ἀνάγκη πᾶσα νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐμπόλεμον ἐφ’ ὅσον φυλάττει τοὺς κανόνας, καὶ ἐνεργεῖ ἐντὸς τῶν ἐν τοιαύτῃ περιστάσει παραδεγεμένων ὄρων.”

Πολιτευόμενος δὲ τοιοῦτοτρόπως ὁ Κάννιγγ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἠγωνίζετο ταῦτοχρόνως τὴν μὲν εἰς τὸν πόλεμον ῥέπουσαν Ῥωσσίαν νὰ καταπραύνη, τὴν δὲ ἀσύνητον Πύλην εἰς τὴν ὁδὸν τῆς μετριότητος νὰ ἐπαναφέρῃ, ἀλλ’ ἐν πνεύματι πάντοτε φιλειρηνικῷ καὶ ἄνευ ἐνόπλου παρεμβάσεως. Τρία δὲ ἦσαν κατ’ αὐτὸν ἀναγκαῖα εἰς δικαιολογίαν ἐνόπλου παρεμβάσεως· “ νὰ ἦναι ὁ πόλεμος δίκαιος· νὰ δύναται ἡ Ἀγγλία ν’ ἀναμιχθῇ εἰς τὸν δίκαιον τοῦτον πόλεμον δικαίως· νὰ μὴ βλάβη ὁ δίκαιος οὗτος καὶ δικαίως γινόμενος πόλεμος τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος του.” ὄνειροπόλον δὲ ἀπεκάλει τὸν πολιτικὸν τὸν παραβλέποντα τὸν τελευταῖον τοῦτον ὄρον.

Ἡρέσκετο δὲ ὁ Κάννιγγ εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἀγῶ-
νος τῆς Ἑλλάδος, ἀν ὁ ἀγὼν αὐτῆς εὐωδοῦτο διὰ τῶν
ὄπλων τῆς, καὶ πρόθυμος ἦτο νὰ προσενέγκῃ πᾶσαν
εἰρηνικὴν συνδρομὴν εἰς εὐόδωσίν του· ἀλλὰ δὲν ἤθε-
λεν οὐδ' ἡ πατρίς του οὐδ' ἄλλη τις Δύναμις ν' ἀνα-
μιχθῆ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνόπλως ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ. Τοι-
αύτη ἦτον ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας ὡς πρὸς τὸν
ἐλληνικὸν ἀγῶνα ὑπουργοῦντος τοῦ Κάννιγγος.

Ἡ δὲ τῆς Ῥωσσίας ἦτον τὸν αὐτὸν καιρὸν ὁποῖα
καὶ πρότερον· οὔτε τὸν παντελῆ θρίαμβον τοῦ ἐλ-
ληνικοῦ ἀγῶνος ἐπεθύμει, οὔτε τὴν παντελῆ ἀνείχετο
ὑποδούλωσιν τῶν Ἑλλήνων. Τὴν πολιτικὴν δὲ
ταύτην τῆς Ῥωσσίας παρεδέχοντο καὶ ἡ Γαλλία καὶ
ἡ Πρωσσία· ἀλλ' ὅσον μετρία καὶ ἀν ἦτον ἡ πολι-
τικὴ αὐτῶν, ἀπραγματοποίητος ἐφαίνετο καὶ αὕτη
εἰρηνικῶ τῷ τρόπῳ.

Ἡ δὲ Αὐστρία ἤθελε τὴν παντελῆ ἀναδούλωσιν
τῆς Ἑλλάδος· συντελεστικὴν δὲ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ
πόθουμένου ἐθεώρει τὴν παράτασιν τοῦ ἐλληνοτουρ-
κικοῦ ἀγῶνος· διότι καὶ οἱ ὀλίγοι πόροι τῶν Ἑλλή-
νων διὰ τῆς παρατάσεως ἐξηντλοῦντο, καὶ αἱ μικραὶ
τῶν δυνάμεις ἐν μέσῳ μεγάλων παθημάτων ἐμηδενί-
ζοντο, καὶ οἱ σκοποὶ τῆς Τουρκίας ἐπὶ τέλους ἐπλη-
ροῦντο. Ἀλλ', ἀναγκαζομένη νὰ οἰκονομῇ τὴν
Ῥωσσίαν, δὲν ἐφαίνετο ἀποποιουμένη ὅτι ἐπρο-
τείνετο παρ' αὐτῆς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἀν, δυνάμενον
νὰ φέρῃ ἀναβολήν, δὲν ἐδύνατο νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα.
Τοιαῦτα ἦσαν τὰ τῆς Ἑλλάδος ἐσωτερικῶς καὶ ἐξω-
τερικῶς καθ' ὃν καιρὸν συνήρχοντο οἱ ἀντιπρόσωποι
τῶν Ἑλλήνων εἰς Ἄστρος κατὰ τὴν ἐπαναληφθεῖσαν
πρόσκλησιν τῆς κυβερνήσεως.

Φθάσαντες ἤδη εἰς τὸ τέλος τῆς πρώτης κυβερνη-
τικῆς περιόδου, ἐρχόμεθα νὰ ἐπιθεωρήσωμεν τροχάδην
ὅσα διήλθομεν μέχρι τοῦδε ἐν ἐκτάσει.

Οὔτε στρατεύματα, οὔτε στόλους, οὔτε πολεμικὰς

ἡ οἰκονομικὰς προετοιμασίας εἶχεν ἡ Ἑλλάς ὅτε ἤρ-
 χισε τὸν ἀγῶνά της· μία δὲ μεγάλη αὐτοκρατορία, ὡς
 ἡ ὀθωμανικὴ, κατέχουσα ὅλα τὰ φρούρια τῆς Ἑλ-
 λάδος ἐκίνησε κατ' αὐτῆς ἀναλόγους τοῦ μεγαλείου
 τῆς δυνάμεις καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης· καὶ ὡς
 ἂν δὲν ἤρκουν αἱ δυνάμεις αὐταὶ εἰς ἀφανισμόν τῶν
 Ἑλλήνων, ἔσπευσαν οἱ σύμμαχοι νὰ δώσωσιν ὀμοθυ-
 μαδὸν τῇ αὐτοκρατορίᾳ ταύτῃ πᾶσαν ἠθικὴν ἀντί-
 ληψιν καταρῶμενοι καὶ ἀναθεματίζοντες τὸν ἑλλη-
 νικὸν ἀγῶνα· τινὲς δὲ αὐτῶν δὲν ἐδίστασαν νὰ τῇ
 δώσωσι καὶ πραγματικὰς βοηθείας· καὶ ὅμως ὁ ἀδύ-
 νατος, ὁ ἐγκαταλελειμμένος, ὁ μικρὸς οὗτος λαός,
 διελθὼν διὰ πυρὸς καὶ αἵματος, ἐνίστε δὲ καὶ διὰ
 παντελοῦς καταστροφῆς καθ' ὅλην τὴν παρελθοῦσαν
 διετίαν, καὶ στόλους χιλιαρμένους παρὰ πᾶσαν προσ-
 δοκίαν κατήσχυνε, καὶ στρατεύματα πολυάριθμα
 κατέστρεψε, καὶ φρούρια ἀπόρθητα ἐκυρίευσε, καὶ
 ἄτρωτος ὑπὸ τῶν κατατοξευθέντων ἰοβόλων βελῶν
 τῆς ἱερᾶς συμμαχίας διέμεινε, καὶ τὰς βουλὰς αὐτῆς
 διεσκέδασε· καὶ ταῦτα πάντα ἐν μέσῳ παντελοῦς
 ἀπορίας, ἀμηχανίας, ἀταξίας, διαιρέσεως καὶ ἀναρ-
 χίας.

1823.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ.

Συγκρότησις τῆς δευτέρας τῶν Ἑλλήνων ἐθνικῆς συνελεύσεως.—
Μετάβασις τοῦ νέου βουλευτικοῦ εἰς Τριπολιτσάν.—Νεαί
διαίρέσεις.—Ἐκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου.—Κατορθώ-
ματα τῶν Ψαριανῶν κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν.—Εἰσβολὴ εἰς
τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Ἰσούφπασαν Μπερκόφ-
τσαλην.—Καταστροφὴ τοῦ κατὰ τὴν Εὐβοίαν καὶ καθ' ὅλην
τὴν Θετταλομαγνησίαν ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

ΚΑΤΑ τὰ ἐν Ἐπιδαύρῳ νομοθετηθέντα καὶ τὴν
πολλάκις ἐπαναληφθεῖσαν τῆς κυβερνήσεως κλήσιν,
ἐπρόκειτο νὰ συνέλθωσιν οἱ βουλευταὶ τῶν ἐπαρ-
χιῶν εἰς ἔναρξιν τῆς β' κυβερνητικῆς περιόδου· ἀπε-
φασίσθη δὲ κοινῇ γνώμῃ νὰ συγκροτηθῇ πρὸ τῆς
ἐνάρξεως τῆς β' περιόδου δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις
πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ συντάγματος καὶ τῶν ἐν ἐνερ-
γείᾳ νόμων.

Ἄνωμαλα, ἄτακτα καὶ ἐπίφοβα ἦσαν τὰ πάντα ἐν
τῇ παρουσίᾳ συνελεύσει. Πρὶν συγκρουσθῶσι τὰ
κόμματα ἐντὸς αὐτῆς, εἶχαν συγκρουσθῆ ἐν ταῖς
ἐπαρχίαις ἐπὶ τῶν ἐκλογῶν, μὴ διατηρηθέντος τοῦ
ἐκλογικοῦ νόμου. Διπλοῦς βουλευτὰς ἔστειλαν τὰ
ἀντιφερόμενα κόμματα· παρευρέθησαν καὶ τινες τῶν
δυνατῶν ἐν τῇ συνελεύσει ἀντιπρόσωποι αὐτοχειροτό-
νητοι καὶ αὐτονομιμοποίητοι· παρήσαν καὶ ἀπεσταλ-
μένοι ἐπαρχιῶν δι' ἄλλας ὑποθέσεις· πολλοὶ ἀντε-
προσώπευαν ὄχι λαοὺς ἀλλ' ὀπλοφοροῦντας (“τὰ
“ἄρματα”). δεκτοὶ ἐγένοντο καὶ οἱ παύσαντες βου-
λευταί, δεκτοὶ καὶ οἱ παύσαντες νομοτελεσταί· ὥστε

οἱ ἐκ τῶν διαφόρων τούτων τάξεων συγκροτήσαντες τὴν δευτέραν συνέλευσιν ἦσαν τριπλάσιοι τῶν συγκροτησάντων τὴν πρώτην· ἀλλὰ ψῆφον εἶχαν μόνοι οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν ἐπαρχιῶν, ὅσαι τυχὸν δὲν ἔστειλαν βουλευτάς, ὡς ἀντικαθιστῶντες αὐτούς. Ὅσον δὲ ἦσυχος ἦτον ἡ πρώτη συνέλευσις, τόσον θορυβώδης ἐγένετο ἡ δευτέρα. Πάντη ἀνίσχυρον ἦτον ἐν τῇ πρώτῃ τῶν πολεμικῶν τὸ κόμμα· τὰ μεταξὺ ὅμως ἐκείνης καὶ ταύτης κατορθώματα αὐτῶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τὸ ἰσχυροποίησαν. Ἄλλ' οἱ πολεμικοὶ δὲν ἦσαν ἐπὶ τῆς παρούσης ἠνωμένοι ὡς οὐτ' ἐπὶ τῆς πρώτης, διότι οἱ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, οἱ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν ἐν γένει τοῦ Μαυροκορδάτου, ἔκλιναν, ὡς καὶ τότε, πρὸς τοὺς πολιτικούς· πρὸς τινὰς δὲ αὐτῶν, ὡς τὸν Ζαΐμην καὶ Λόντον, εἶχαν οἱ ἐπισημότεροι καὶ στεναὸς σχέσεις. Τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν ἦσαν καὶ τινες πολεμικοὶ τῆς Πελοποννήσου, ὡς ὁ Πετμεζᾶς, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ οἱ Γιατράκοι. Ἐξάρχοντες δὲ τοῦ κόμματος τῶν πολεμικῶν ἦσαν ἐν μὲν τῇ Πελοποννήσῳ ὁ Κολοκοτρώνης, ἐν δὲ τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ὁ Ὀδυσσεύς· τοῦ κόμματος τούτου ἦτο πάντοτε καὶ ὁ Ὑψηλάντης.

Καὶ οὗτοι μὲν ἀφίχθησαν ἐν πρώτοις εἰς Ναύπλιον· οἱ δὲ τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν εἰς Ἄστρος κατὰ τὴν κλήσιν τῆς κυβερνήσεως. Πολλῶν δὲ λογοτριβῶν γενομένων περὶ τοῦ τόπου τῶν συνεδριάσεων, συνήλθαν ἐπὶ τέλους ὅλοι εἰς Ἄστρος διὰ τῆς ἰσχυρᾶς μεσολαβήσεως τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ναυτικῶν νήσων κλινόντων, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης συνελεύσεως, πρὸς τοὺς πολιτικούς· ἀλλὰ συνήλθαν ὡς δύο στρατόπεδα ἐπὶ λόγῳ ἀσφαλείας, διότι ἐθρυλλοῦντο ἐπιβουλαὶ καὶ συνωμοσίαι τοῦ ἐνὸς κόμματος κατὰ τοῦ ἄλλου. Ἀφ' οὗ δὲ συνήλθαν ὅλοι εἰς Ἄστρος, οἱ μὲν πολιτικοὶ προφυλάξεως χάριν κατέλαβαν τὰ Ἀγιαννήτικα καλύβια, οἱ δὲ πολεμικοὶ

τὰ Μελιγγιώτικα διεχωρίζοντο δὲ αἱ θέσεις αὐταὶ διὰ τινος ρύακος. Ἐπειδὴ οἱ πολιτικοὶ ἦσαν καὶ πολυαριθμότεροι καὶ ἰσχυρότεροι, αἱ ἐργασίαι τῆς συνελεύσεως ἐγίνοντο πρὸς τὸ μέρος ὅπου διέτριβαν, ἐκοινοποιοῦντο δὲ τοῖς ἄλλοις δι' ἐπιτρόπων. Λόγος περὶ πολιτικῶν ἀρχῶν δὲν ἐγένετο ἐπὶ τῆς συνελεύσεως ταύτης ὡς οἷδ' ἐπὶ τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ λόγος πολὺς ἐγένετο περὶ προσωπικῶν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν κομματικῶν συμφερόντων. Οἱ πολιτικοί, οἱ ἔχοντες ἐπιρροὴν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των, ἐστρατολόγουν καὶ ἐζώνουν τὸ ξίφος· τοῦτο, ὡς προεῖρηται, δυσηρέσκει τοὺς ὄπλαρχηγούς θεωροῦντας αὐτοὺς ἀρπαγαστῶν δικαιωμάτων αὐτῶν καὶ πλεονέκτας· ἐπεθύμουν δὲ οἱ ὄπλαρχηγοί, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελεύσεως, νὰ τοὺς περιορίσωσιν εἰς τὰ πολιτικὰ καθήκοντά των, καὶ κυρίως εἰς τὸ νὰ τροφοδοτῶσι τὰ στρατεύματα διὰ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐπαρχιῶν· ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τῶν ἐπαναστάσεων, τουτέστιν ἐν καιροῖς καθ' οὓς δὲν ἰσχύει ὁ νόμος, τὸ ξίφος διαλέγεται ἄριστα περὶ πάντων, ἤθελαν οἱ πολεμικοί, ἰδιοποιούμενοι μόνοι τὸ ξίφος, νὰ ἔχωσι τοὺς πολιτικούς ὑποχειρίους των.

Ἀφ' οὗ δὲ ἅπαντες παρεδέχθησαν ἐπὶ τῶν προκαταρκτικῶν συνεδριάσεων ὡς ὀργανικὸν νόμον τὸν τῆς Ἐπιδαύρου ὑπὸ τινος μόνου ὄρους ὡς πρὸς τὴν πολεμικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ ἀφ' οὗ ἐκανόνισαν τὰ περὶ τῶν συνεδριάσεων ὡς καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὠρκίσθησαν τὴν 30 μαρτίου ἐνώπιον τοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχιερέως, καὶ ἀναλαβόντες τὰς τακτικὰς τῶν ἐργασίας τῶν θυρῶν κεκλεισμένων κατέστησαν πρόεδρον τὸν Πετρόμπεην, ἀντιπρόεδρον τὸν ἐπίσκοπον Βρεσθένης Θεοδώρητον, ἀρχιγραμματέα τὸν Νέγρην, καὶ φρούραρχον τὸν Γιατράκον, καὶ τοὺς τέσσαρας ἐκ τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν ὥστε ἐξ αὐτῶν τὰν προοιμίων ἐφάνη ἡ ὑπεροχὴ τοῦ κίμματος τούτου.

Τούτων δὲ γενομένων, κατήργησεν ἡ συνέλευσις τὰς κεντρικὰς Ἀρχὰς τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Δυτικῆς· κατήργησε τὸν τοῦ ἀρχιστρατήγου τίτλον ὃν ἔφερεν ὁ Κολοκοτράνης, διώρισεν ἐπιτροπὰς πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ συντάγματος καὶ τῶν ἄλλων νόμων, πρὸς σύνταξιν ποινικῶν καὶ κατάστρωσιν τοῦ ἐτησίου προϋπολογισμοῦ, καὶ διέταξε τὸν Κολοκοτρώνην νὰ παραδώσῃ τὸ Ναύπλιον καὶ τινα ἔγγραφα σταλέντα ἔξωθεν πρὸς τὰς ἑλληνικὰς Ἀρχὰς καὶ κρατούμενα παρ' αὐτοῦ. Ὁ Κολοκοτρώνης παρέδωκε τὰ ἔγγραφα, ἀλλ' ἀπεποιήθη τὴν παράδοσιν τῶν φρουρίων ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἡ συνέλευσις δὲν ἦτο κυβέρνησις, καὶ ὅτι ἐπὶ τῇ προσεχεί συστάσει ταύτης τὰ παρέδιδε. Τὴν 11 ἀπριλίου εἰσήχθη ὁ προϋπολογισμός. Τὴν 13 ἐπεκυρώθη τὸ ἐπιθεωρηθὲν σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου γενομένων μικρῶν τινῶν μεταβολῶν, καὶ ἐψηφίσθη ἀτόπως νὰ ἐγκαθιστῶνται οἱ ἑπαρχοὶ ἢ ν' ἀποβάλλωνται κοινῇ γνώμῃ τοῦ βουλευτικοῦ καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ. Τὴν 14 ἐξεδόθη ψήφισμα περὶ ἐκποιήσεως τῶν ἐθνικῶν κτιρίων· ἐγένετο λόγος καὶ περὶ ἐκποιήσεως γῆς, ἀλλὰ δὲν ἐνεκρίθη, καταθορυβηθέντων τῶν στρατιωτῶν πιστευόντων ὅτι θὰ ἐγένετο ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν δυνατῶν· εἰς πασιφανὲς δὲ δεῖγμα δυσαρεσκείας, τινὲς αὐτῶν ἐτουφέκισαν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἀντιπροσώπων τεμάχιον χαρτίου, ὅπου ἦτο γεγραμμένον, “ἐκποίησης γῆς.” Τὴν δὲ 17 ἐκανονίσθη τὸ περὶ ἀποζημιώσεων τῶν ναυτικῶν νήσων, ὑπεβλήθη ἀπάνθισμα ποινικῶν νόμων καὶ ἀνετέθη εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς βουλῆς· προσανετέθη δὲ καὶ ἡ ἐπιθεώρησις τοῦ περὶ δικαστηρίων νόμου· καὶ οὕτως ἡ συνέλευσις ἔπαυσε τὰς ἐργασίας της τὴν 18, ὄρισασα νὰ συγκαλεσθῇ τρίτη μετὰ διετίαν εἰς ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος, εὐφημήσασα τὰ ἐπὶ τριετίας κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων, διασαλπίσασα κατ'

ἐπανάληψιν τὴν πολιτικὴν τοῦ ἔθνου ὑπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν σταθεράν του ἀπόφασιν νὰ χαθῆ ἐλεύθερον παρὰ νὰ ζήσῃ δούλον, καὶ εὐχαριστήσασα πανδήμως τὸ στρατιωτικόν, τὸ ναυτικόν καὶ τὰ μέλη τῆς παυσάσης κυβερνήσεως, τῶν δύο γερουσιῶν, καὶ τοῦ πλανήτου ἀρείου πάγου· ἔπαυσε δὲ ὅπως ἤρχισεν, ὃ ἐστὶ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν, διὰ τοῦτο καὶ τὰ μέλη τοῦ νέου νομοτελεστικοῦ ἐξελέχθησαν ἐκ τοῦ κόμματος τούτου, ἦγουν, ὁ Χαραλάμπης, ὁ Ζαήμης καὶ ὁ Μεταξᾶς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πετρόμπεη, ἀρχιγραμματεύοντος τοῦ Μαυροκορδάτου, ὃν τιμῶσα ἡ συνέλευσις διὰ τὴν ἐν Μεσολογγίῳ διαγωγὴν του ὑπήντησε προσερχόμενον· ἡ δὲ ἐκλογή τοῦ ἐλλείποντος μέλους εἰς συμπλήρωσιν τοῦ πενταμελοῦς νομοτελεστικοῦ ἀφέθη εἰς τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους. Τούτου γενομένου, μετέβη ἡ νέα κυβέρνησις εἰς Τριπολιτσάν κατ' ἀπόφασιν τῆς συνελεύσεως.

Δοθείσης ὅλης τῆς ἐξουσίας εἰς τοὺς πολιτικούς, ἠγανάκτησαν οἱ ἀποτυχόντες στρατιωτικοὶ καὶ ἐμελέτησαν τὴν ἀνατροπὴν τῶν ψηφισθέντων διὰ θεμιτῶν καὶ ἀθεμίτων τρόπων. Ὁ χαρακτήρ τοιαύτης συνελεύσεως παρέιχεν οἰκοθεν ἱκανὰς λαβὰς διενέξεων, καὶ ἐντεῦθεν ὀρμώμενοι οἱ ἀποτυχόντες ἐβίωον, ὅτι οἱ ὑπερισχύοντες ἐδέχθησαν ὡς μέλη ὅσους δὲν ἔπρεπε νὰ δεχθῶσι, καὶ ἀπέβαλαν ὅσους δὲν ἔπρεπε ν' ἀποβάλωσιν. Ἐμεινε δὲ ἐκτὸς τῶν πραγμάτων παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα καὶ ὁ Νέγρης, ἃν καὶ ὡς ἀρχιγραμματεὺς τῆς συνελεύσεως συνέπραξε μετὰ τῶν ὑπερισχυσάντων πολιτικῶν. Δὲν ὑπέφερεν ὁ φιλοπράγμων καὶ φιλότιμος οὗτος ἀνὴρ τὴν ἀπραγμοσύνην καὶ ὀλιγόρησιν εἰς ἃς κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν φίλων του, ἠνώθη μετὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων, ὠργάνισε τακτικώτερον τὴν ἀντιπολίτευσιν ὡς σοφώτερος αὐτῶν καὶ δὲν ἐσυστάλη νὰ κηρύξῃ ἄτακτα καὶ ἄνομα

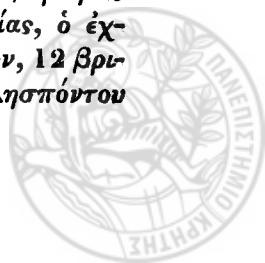
ὅσα χθῆς οἰκειοθελῶς ἔγραψε καὶ ὑπέγραψεν ὡς τακτικά καὶ ἔννομα. Ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν δὲ αὐτοῦ, προσδοκῶντος εὐμενεστέραν τύχην παρὰ τῶν χθῆς ἀντιπάλων του, καὶ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Κολοκοτρῶνη, συνήλθαν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι εἰς τὸ χωρίον Καρυταίνης, Σιλήμναν, πρὸς συγκρότησιν ἄλλης συνελεύσεως· παρηκολούθησαν δὲ καὶ πάμπολλοι τῶν συγκροτησάντων τὴν ἐν Ἄστρει ψευσθέντες καὶ οὗτοι τῶν ἐλπίδων των. Ἄλλ' ἢ νέα κυβέρνησις, ἐπιδεξιῶς πολιτευθεῖσα, διεσκέδασε τὸ ἐν Σιλήμνῃ νεφος πρὶν φθάσῃ νὰ ἐκραγῇ. Κενὴ ἦτον εἰσέτι ἡ πέμπτη θέσις τοῦ νομοτελεστικοῦ· τὴν θέσιν ταύτην ἐπλήρωσεν ἀναδείξασα τὸν Κολοκοτρῶνην μέλος καὶ ἀντιπρόεδρον αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἀφήρπασεν ἐκ μέσου τῶν ἐναντίων της τὸν κομματάρχην των.

Ὀλίγαις δὲ ἡμέραις πρότερον ἐφιλιώθησαν καὶ οἱ μέχρι τοῦδε διαφερόμενοι Δηληγιάνναι καὶ Κολοκοτρῶναι, καὶ εἰς βεβαίωσιν τῆς φιλιώσεώς των ἐσυγγένευσαν ἀρραβωνίσαντος τοῦ μόλις ἐννεαετοῦς υἱοῦ τοῦ Κολοκοτρῶνη, Κωνσταντίνου, τὴν ὀμηλικὸν του μονογενῆ θυγατέρα τοῦ Κανέλλου Δηληγιάννη. Διὰ τοῦ πολιτικοῦ τούτου συνοικεσίου, διαλυθέντος μετὰ ταῦτα, ὁ μὲν Κολοκοτρῶνης ἐσκόπευε νὰ διαρρήξῃ τὸ ἀρχοντολόγιον τῆς Πελοποννήσου, οἱ δὲ Δηληγιάνναι νὰ ἐνδυναμωθῶσιν ἐπαμφοτερίζοντες.

Ἐν τούτοις ἡ Πύλη παρεσκευάζετο εἰς καταστροφὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἀνεπιτήδεια εἰς μάχην διὰ τὸν στενόχωρον πλοῦν ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης ἀπέδειξεν ἡ πείρα τὰ ὑπερμεγέθη πλοῖα· διὰ τοῦτο ἡ Πύλη ἠτοίμασεν εἰς ἔκπλουν ὄχι πλέον δίκροτα ἀλλὰ φρεγάτας καὶ ἄλλα μικροτέρου μεγέθους· καθαιρέσασα δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχιναυαρχίας τὸν ἀνάξιον Μεχμέτπασαν ἀντικατέστησε τὸν Χουσρέφ-Μεχμέτπασαν τὸν καὶ Τοπάλην (χωλόν)· διέταξε δὲ καὶ πάμπολλα στρατεύματα νὰ εἰσβάλωσιν εἰς Πελοπόν-

νησον τὰ μὲν διὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν Ἰσούφπασαν Περκόφτσαλην, τὸν ἄλλοτε πασᾶν τῆς Βραΐλας τὸν κυριεύσαντα τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως τὸ Γαλάτσι καὶ τὸ Ἰάσι, τὰ δὲ διὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν Μουσταήμπασαν, ἡγεμόνα τῆς Σκόδρας· παρήγγειλε καὶ τὸν ἐν Πάτραις Ἰσούφπασαν νὰ στρατολογήσῃ καὶ οὗτος ἐν τῇ Ἀλβανίᾳ καὶ μεταφέρῃ τοὺς στρατολογηθέντας διὰ θαλάσσης εἰς Πελοπόννησον· τὰ δὲ τῆς Κρήτης ἀπέθεσεν εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ-Ἀλῆν.

Ἡ δὲ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε πρὸς ματαίωσιν τῶν ἐκστρατειῶν τούτων νὰ συστήσῃ δύο στρατόπεδα, τὸ μὲν ἐν Μεγαρίδι πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἐχθρικῆς εἰσβολῆς εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, τὸ δὲ περὶ τὰς Πάτρας εἰς πολιορκίαν αὐτῶν, εἰς προφύλαξιν τῶν ἀρκτικῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου καὶ εἰς ἀποστολὴν στρατιωτικῆς βοηθείας χρείας τυχούσης κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα· πρὸς εὐόδωσιν δὲ τοῦ σχεδίου ἀπεφάσισε ν' ἀναθέσῃ τὴν ἀρχηγίαν τῶν στρατοπέδων εἰς τοὺς νομοτελεστάς, τοῦ μὲν κατὰ τὴν Μεγαρίδα εἰς τὸν πρόεδρον, τὸν ἀντιπρόεδρον καὶ τὸν Χαραλάμπην συμπαραλαμβάνοντας καὶ τὸν γενικὸν γραμματέα εἰς τακτικὴν ἐνέργειαν τῆς νομοτελεστικῆς δυνάμεως, τοῦ δὲ περὶ τὰς Πάτρας εἰς τὸν Ζαήμεν καὶ τὸν Μεταξᾶν· νὰ διαμείνωσι δὲ ἐν Τριπολιτσᾷ παρὰ τῷ βουλευτικῷ τὰ ὑπουργεῖα· δύο δὲ μέλη μόνον τοῦ ἐπὶ τῶν πολεμικῶν τριμελοῦς ὑπουργείου νὰ παρακολουθήσωσι τὸ μὲν τὴν μίαν ἐκστρατείαν, τὸ δὲ τὴν ἄλλην. Ἐψηφίσθη δὲ καὶ ἔρανος καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν ἐνὸς ἑκατομμυρίου γροσίων εἰς συντήρησιν τῶν στρατοπέδων καὶ εἰς κίνησιν πλοίων. Ἐν ᾧ δὲ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατεγίνετο σχεδιάζουσα τὰ τῆς ἐκστρατείας, ὁ ἐχθρικός στόλος ἐκ 15 φρεγατῶν, 13 κορβητῶν, 12 βρικίων καὶ 40 φορτηγῶν, ἐξέπλευσε τοῦ Ἑλλησπόντου

ὑπὸ τὸν Χουσρέφην τὴν 11 μαΐου, καὶ παραλαβὸν κατὰ τὰ Μοσχονήσια καὶ τὸν Ἰσσεμὲν δεκακισχιλίους Ἀσιανούς, καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀλγερινοῦ στολίσκου, ὃν συνήνητησεν ἔξωθεν Χίου καὶ Μιτυλήνης, ἔρριψε τὴν 23 ἄγκυραν ἔμπροσθεν τῆς Καρύστου.

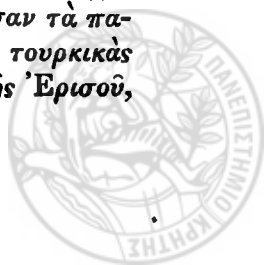
Οἱ κάτοικοι τῆς Εὐβοίας χριστιανοί, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησαν ἐκείθεν οἱ Ἀρειοπαγῖται, ἐσύστησαν τοπικὴν διοίκησιν καὶ διετήρουν καὶ δύο στρατόπεδα, οἱ μὲν τοῦ βορείου μέρους ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν εἰς πολιορκίαν τῆς Χαλκίδος, οἱ δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ ὑπὸ τὸν Κριεζώτην εἰς πολιορκίαν τῆς Καρύστου. Ὁ ὀπλαρχηγὸς οὗτος ἐμπόδισε τὰς συχνὰς καὶ ἀκωλύτους τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Καρύστου ἐξόδους, συνῆψε τὴν 5 μαΐου μάχην τρεῖς ὥρας μακρὰν αὐτῆς κατὰ τὸ Βατίσι, ἐνίκησε, καὶ ἔστειλε 50 κεφαλὰς εἰς Ἀθήνας καὶ 3 αἰχμαλώτους, οὓς οἱ Ἀθηναῖοι λιθοβολοῦντες ἐθανάτωσαν. Ἐκτοτε οἱ ἐχθροὶ ἐκλείσθησαν ἐν τῷ φρουρίῳ, καὶ πάσχοντες σιτοδείαν ἐκινδύνευαν νὰ παραδοθῶσιν. Ἀλλ' ὁ φανεὶς στόλος ἀπήλλαξεν αὐτοὺς τῶν δεινῶν καὶ ἐματαιώσε τοὺς ἀγῶνας τοῦ Κριεζώτη· διότι τετρακισχίλιοι ἀποβιβασθέντες διέλυσαν διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον, ἔδωκαν τοῖς ἐν αὐτῷ τροφάς, καὶ οἱ μὲν διεσπάρησαν διὰ ξηρᾶς εἰς τὰ χωρία, οἱ δὲ περιέπλεαν τὰ παράλια καίοντες, φονεύοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες. Ἐστάλησαν δὲ καὶ ἐπὶ 14 φορτηγῶν πρὸς τοὺς ἐν τῇ Χαλκίδι τροφαὶ καὶ πολεμεφόδια, ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν στρατόπεδον διέμεινεν ἀδιάλυτον.

Ὁ δὲ στόλος, ἐκτελέσας ὅ,τι ἐσκόπευε, διέπλευσεν ἡσύχως τὸν μεταξὺ Ὑδρας καὶ Πελοποννήσου πορθμόν, ἀνεκώχευσεν ἔξωθεν τῆς Κορώνης καὶ Μοθώνης, ἐπεσίτισε τὰ φρούρια ἐκεῖνα, καὶ ἀφ' οὗ ἀπέκόπη μία μοῖρα καὶ ἔπλευσε πρὸς τὴν Κρήτην, ὁ λοιπὸς ἐκ 46 πολεμικῶν καὶ πολλῶν φορτηγῶν ἠγκυροβό-

λησε τὴν 6 ἰουνίου ἔμπροσθεν τῶν Πατρῶν· καθ' ὅλον δὲ τὸν πλοῦν δὲν συνήντησε τὸν ἑλληνικόν, διότι οὗτος ἐπὶ ὑποθέσει ὅτι ὁ τουρκικὸς ἐσκόπευε νὰ προσβάλῃ τὴν Σάμον ἢ τὰ Ψαρά, ἔπλεε πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη· μαθὼν δὲ ὅτι ἀφίχθη εἰς Πελοπόννησον, ἐπανάπλευσεν εἰς τὰ ἴδια.

Οἱ δὲ ἐν Πάτρας Τούρκοι, λυθείσης τῆς ὑπὸ τὸν Κολοκοτρῶνην πολιορκίας, περιέτρεχαν ὅλην τὴν ἐπαρχίαν ἀφόβως καὶ ἐπάτουσαν καὶ τὰς γειτνιαζούσας Καλαβρύτων καὶ Γαστούνης· ἀνενόχλητοι δὲ ἦσαν καὶ διὰ θαλάσσης καὶ ἐλάμβαναν ἀνεμποδίστως ἔξωθεν ὅσα ἐχρειάζοντο· διὰ τοῦτο ὁ καταπλεύσας ἐκεῖ στόλος δὲν ἐφαίνετο ἐλθὼν εἰς βοήθειαν αὐτῶν ὡς μηδεμίαν χρείαν ἐχόντων βοηθείας, ἀλλ' εἰς διαβίβασιν στρατευμάτων εἰς Πελοπόννησον, τῶν μὲν ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τῶν δὲ ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν κατέπλευσεν ὁ στόλος οὗτος εἰς Πάτρας, 3800 ναῦται καὶ στρατιῶται ἐπιβάντες εἰς 110 πλοῖα ψαριανά, μικρὰ μεγάλα, ἐξ ὧν 15 ἔνοπλα, ἀπέβησαν εἰς τὰ ἀντικρὺ τῆς Σάμου παράλια τῆς Ἰωνίας, ἐπάτησαν τὸ Ἀράπη-τσεφτλήκι, καὶ τὸ Ἀλήμπεη-τσεφτλήκι, παραθαλάσσια χωρία, ἔχοντα καὶ τὰ δύο 2000 κατοίκους καὶ 1000 στρατιώτας, τὰ διήρπασαν, ἔπλευσαν ἔπειτα πρὸς τὴν παραλίαν τὴν ἀντικρὺ τῆς δυτικῆς ἄκρας τῆς Μιτυλήνης, ὅπου κεῖται ἡ πόλις τοῦ Σανταρλῆ 4500 περιέχουσα ψυχὰς καὶ 2000 φρουρούς, ἐπάτησαν καὶ αὐτήν, τὴν ἔκαυσαν, ἐσκότωσαν, ἠχμαλώτισαν, ἐλαφυραγώγησαν, ἐκυρίευσαν τὸν ἐν αὐτῇ πύργον ὅπου συνέλαβαν τὴν γυναῖκα τοῦ διοικητοῦ Καραοσμάνογλου, ἣν ἐξηγόρασαν μετὰ ταῦτα οἱ συγγενεῖς τῆς διὰ γροσίων 90,000, ἐπῆραν ἐννέα κανόνια, μετέβησαν εἰς Μοσχονήσια, ἐπῆραν καὶ ἐκεῖθεν δύο, παρέπλευσαν τὰ παράλια τῆς Μιτυλήνης, ἐκυρίευσαν πέντε τουρκικὰς σακολέβας, ἠγκυροβόλησαν ἔμπροσθεν τῆς Ἐρισοῦ,

ἀνείλκυσαν ἀγκύρας καὶ ἄλλα τινὰ τοῦ καυθέντος ἐκεῖ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως δικρότου καὶ μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια. Τόσον δὲ φόβον διέσπειραν εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ παράλια, ὥστε οἱ ἐν Σμύρνη πρόξενοι τοὺς παρεκάλεσαν ν' ἀπέχωσι πάσης ἐχθροπραξίας ἐν τῷ κόλπῳ ἐκείνῳ χάριν αὐτῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐνοικούντων χριστιανῶν. “ Ἀφί-
 “ νομεν τὸν τόπον ἡσυχον ἀλλ' ὑπόφορον ” ἀπεκρίθησαν ὑπερηφάνως οἱ Ψαριανοί. 17 Ἑλληνες ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐφονεύθησαν καὶ 70 ἐπληγώθησαν· οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἀνίκανοι νὰ παιδεύσωσι τοὺς βλάψαντας αὐτοὺς, ἐξεθύμαναν κατὰ τῶν ἀθῶων χριστιανῶν κατοίκων τῆς Μαγνησίας καὶ τῆς Περγάμου, ἀνδραποδίζοντες καὶ φονεύοντες.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐκινεῖτο κατὰ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος ὁ στόλος τοῦ σουλτάνου, ἐκινουῦντο κατ' αὐτῆς καὶ τὰ διὰ ξηρᾶς στρατεύματά του. Προῦπήρχεν ὁ ψευδοσυμβιβασμὸς τοῦ Μεχμέτπασα καὶ τοῦ Ὀδυσσεῶς, καὶ ἐπὶ τῷ συμβιβασμῷ τούτῳ ἀνακωχή. Ἐλθούσης δὲ τῆς προθεσμίας καὶ μὴ ἐκπληρώσαντος τοῦ Ὀδυσσεῶς ὅσα ὑπεσχέθη, ἐξεστράτευσαν 6000 Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Περκόφτσαλην, πρὶν φθάσωσιν οἱ Ἑλληνες νὰ ὀργανίσωσι τὰ στρατεύματά των ἐξ αἰτίας τῆς ἐν Ἀστρεὶ συνελεύσεως, ἣτις εἴλκυσεν εἰς τὰ πολιτικὰ τὴν εἰς τὰ στρατιωτικὰ ὀφειλομένην προσοχὴν αὐτῶν. Παρηκολούθησε δὲ τὸν Περκόφτσαλην καὶ ὁ Σελήχπασας, ἡγεμὼν τῆς Ἀδριανουπόλεως, μετὰ 4000. Τὰ στρατεύματα ταῦτα, εὐρόντα τὰς ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος δυσδιαβάτους θέσεις ἀπροφυλάκτους, ἐπροχώρησαν τὰ μὲν πρὸς τὰς Θήβας τὰ δὲ πρὸς τὰ Σάλωνα. Τὰ πρὸς τὰ Σάλωνα ἐσκήνωσαν κατὰ τὸ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Κηφισσοῦ χωρίον Μάνεσι· τὴν δὲ 7 ἰουνίου ἐκίνησαν πρὸς τὸ κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασοῦ μοναστήριον τῆς Ἱερουσαλήμ· ἐκεῖ ἦσαν 150 στρατιῶται τοῦ Ὀδυσ-

σέως ὑπὸ τὸν Γιάννην Κομποταδίτην, οἱ ἀντισταθέντας κατ' ἀρχὰς ἔτρεψαν ἐπὶ τέλους, ἐκυρίευσαν τὸ μοναστήριον, τὸ ἔκαυσαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς Μάνεσι. Τὴν δὲ 10 ἐστράτευσαν κατὰ τῆς Ἀράχωβας ὅπου ἤυραν ἀντίστασιν, ἀλλ' ὑπερίσχυσαν, ἐξουσίασαν τὸ χωρίον καὶ τὸ ἔκαυσαν. Τὴν ἐπαύριον ἔκαυσαν τὸ Καστρί καὶ τὰ καλύβια τῆς Ἀράχωβας, ἔπεσαν καὶ εἰς τὸ Χρυσόν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν, καὶ μόνον δύο τρεῖς οἰκίας ἔκαυσαν· τὴν δὲ 12 κατέβησαν εἰς Δεσφίναν ἐπὶ τοῦ παραλίου τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, καὶ ἐκεῖθεν ἐπανῆλθαν εἰς Μάνεσι καὶ ἠσύχασαν.

Τὸ δὲ ἄλλο τουρκικὸν στράτευμα, τὸ εἰς Βοιωτίαν πεσόν, οὐδ' αὐτὸ ἀπήντησεν ἐχθρόν. Τὰ τῆδε κάκεισε ἑλληνικὰ τάγματα, ἀνίκανα διὰ τὴν ὀλιγότητά των ὑ' ἀντισταθῶσιν, ὑπεχώρησαν· τινὰ μόνον αὐτῶν ὑπὸ τὸν Παπᾶ Ἀνδρέαν καὶ ἄλλους κατέλαβαν τὰ στενὰ τῆς Φοντάνας εἰς ἐμπόδιον τῆς τῶν ἐν Ζητουνίῳ καὶ Λεβαδεῖα ἐχθρῶν συγκοινωνίας. Ἐν τοσοῦτῳ, ὅλος ὁ τόπος, δι' οὗ διέβαιναν οἱ Τούρκοι, ἐρημοῦτο, οἱ κάτοικοι κατέφευγαν οἱ μὲν εἰς Πελοπόννησον, οἱ δὲ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, καὶ ἄλλοι εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων. Φόβος κατέλαβε καὶ αὐτοὺς τοὺς κατοικοὺς τῶν Ἀθηνῶν. Ὑποπτεύοντες οὗτοι, ὅτι ἤρχετο τὸ στράτευμα εἰς πολιορκίαν τῆς πόλεως, μετεκόμισαν τὰς οἰκογενείας καὶ τὰ πράγματά των εἰς Σαλαμίνα καὶ Αἴγιναν. Ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, εἰς ὃν ἤλπιζεν ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς, εὕρισκόμενος ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς ταύτης ἐν Ἀθήναις, ἐξεστράτευσεν εἰς Βοιωτίαν τὴν 11 ἰουνίου, ἀφ' οὗ ἠνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ τῷ πληρώσωσι χάριν τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐνὸς μηνὸς πεντακοσίου μισθούς· ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσεν οὐδ' αὐτός. Πολυάριθμα στρατεύματα πελοποννησιακὰ διετάχθησαν νὰ στρατεύσωσιν ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ· ἀλλὰ μόνος ὁ πάντοτε πρόθυμος εἰς τὰς ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἐκστρατείας Νικήτας ἐφάνη πρὸς

τὰ Μέγαρα, ἀνίκανος καὶ οὗτος διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν ὀπαδῶν του νὰ τρέξῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

Μετὰ τὴν ἐρήμωσιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τὰ τουρκικὰ στρατεύματα σκοπὸν εἶχαν νὰ πέσωσι διὰ τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου εἰς Πελοπόννησον συνεργείᾳ τοῦ στόλου, παραπλέοντος ἐπ' αὐτῷ τούτῳ τὰ ἀρκτικὰ παράλια της· ἀλλ' ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Καρυστίου Ὁμέρμπεη, μεταβάντος ἐκ τῆς πατρίδος του ἀντίπεραν, ἀνέβαλεν ὁ Περκόφτσαλης ὅ,τι ἐσκόπευε, καὶ παραλαβὼν τὸ πλείστον μέρος τοῦ στρατεύματος καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ὁμέρμπεη μετέβη εἰς Εὐβοίαν μεσουῆντος τοῦ ἰουλίου πρὸς τελείαν καθυπόταξιν τῆς νήσου· ἄφησε δὲ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ στρατεύματός του περὶ τὰς Θήβας ὑπὸ τὸν Σελήχπασαν.

Μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ εἰς πολιορκίαν τῆς Καρύστου στρατοπέδου, διέμεινεν, ὡς εἶπαμεν, ἀδιάλυτον τὸ εἰς πολιορκίαν τῆς Χαλκίδος ἐν Βρυσακίοις ὑπὸ τὸν Διαμαντῆν ἐξ ὀκτακοσίων ἐκλεκτῶν· ἀλλὰ τὸ στρατόπεδον τοῦτο ἦτο σχεδὸν παραλελυμένον. Οἱ πρῶν ἔφοροι κατέτρεχαν τὴν τοπικὴν διοίκησιν ὑφ' ἣν διετέλει· ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, ἀντιφερόμενος πρὸς τὸν Διαμαντῆν καὶ ὑποβλέπων τὴν ἀρχηγίαν του, ὑπέκινει μακρόθεν κατ' αὐτοῦ τοὺς ἐντοπίους ὄπλαρχηγούς, τὸν Τομαρᾶν, τὸν Χαλκιᾶν καὶ τὸν Βερούσην. Τόσον δὲ εὐδοκίμησεν ἐν ταῖς ῥαδουργίαις του, ὥστε οἱ ὄπλαρχηγοὶ οὗτοι ἔπραξαν ὅ,τι μόνοι οἱ Τούρκοι ἐδύναντο νὰ πράξωσιν· ἐπάτησαν ἐχθρικῶς τὸ Ξηροχῶρι ἐπὶ σκοπῶν ἢ ἀρπάσωσι τὴν ἐκεῖ γυναῖκα τοῦ Διαμαντῆ, ἣν προλαβὼν οὗτος ἔσωσεν.

Ἐν τοσοῦτῳ, οἱ ἀποβάντες Τούρκοι, ἀφ' οὓ ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἐντοπίων, ἄραντες τὴν ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ γέφυραν μετέφεραν πρὸς τὰ Βρυσάκια ἐπτὰ τουρκικὰ πλοῖα. Ἐπὶ τῇ θέᾳ ταύτῃ ἔφυγαν τὰ πολιορκουῦντα τὴν Χαλκίδα τρία ἑλληνικά, καὶ ἐπὶ τῇ φυγῇ αὐτῶν ἄφησε τὸ στρατόπεδον τὴν θέσιν

τῶν Βρυσακίων καὶ ἀπεχώρησε πρὸς τὸ ἄνωθεν ὄρος, Παγώντα. Οἱ Τούρκοι βλέποντες τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας μηδενὸς αὐτοὺς κυταδιώκοντος, ἔκαυσαν τὰ καλύβια τῶν Βρυσακίων, ὥρμησαν τὴν 22 πανστρατιᾷ κατὰ τῶν εἰς τὸ ὄρος ἀποχωρησάντων, καὶ συνῆψαν πολύωρον μάχην. Οἱ Ἕλληνες, κατέχοντες ὕψυρὰν θέσιν, ἐνίκησαν λαμπρὰν νίκην καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ καταβῶσιν εἰς Βρυσάκια κατησχυμένοι. Ἀλλὰ τὴν νύκτα, ἂν καὶ νικηταί, ἐλειποτάκτησαν ἐξ αἰτίας τῆς ἐπικρατούσης μεταξὺ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν καὶ τῶν ἐντοπίων ὑποπληρχηγῶν διχονοίας, καὶ φεύγοντες συνῆλθαν τὴν ἐπαύριον εἰς τὸ μεταξὺ Παγώντα καὶ Μαντουδίου μέγαν Δερβένι· ἀποφασίσαντες δὲ ν' ἀνθέξωσιν ἐτοποθετήθησαν οἱ μὲν ἐντὸς τῶν στενῶν, οἱ δὲ δεξιᾷ, καὶ τινες ἀριστερᾷ· ἀλλὰ, βλέποντες τοὺς Τούρκους ἐπερχομένους, διεσκορπίσθησαν· μόνοι οἱ δεξιᾷ τῶν στενῶν ἀντέστησαν· φονευθέντος δὲ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Λιάκου, ὑπεχώρησαν καὶ οὗτοι.

Οἱ δὲ Τούρκοι, διαβάντες τὰ στενὰ τὴν ἐσπέραν τῆς 23, διενυκτέρευσαν ἐν Μαντουδίῳ, καὶ ἐπροχώρησαν εἰς Ξηροχώρι, μηδενὸς ἐναντιουμένου· ὁ δὲ τρισάθλιος λαός, οἱ στρατιῶται, ὁ ἀρχηγός των, ὅλοι ἀπελπισθέντες καὶ κινδυνεύοντες νὰ πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, κατέφυγαν εἰς Σκιάθον καὶ εἰς ἄλλα πλησιόχωρα μέρη. Εἰς Σκιάθον κατέφυγε καὶ ὁ πρὸ τριῶν ἡμερῶν φθάσας εἰς Εὐβοίαν νέος ἑπαρχος Κωλέττης· ἔφυγε καὶ ὁ ἐπὶ τῇ τροπῇ ταύτῃ ὡς ἐπιβοηθὸς διαβὰς εἰς τὴν νῆσον Ὀδυσσεύς, καὶ ἀνέμνησε μετ' ὀλίγον τὸ ἐν τῇ Δρακοσπηλιᾷ κακούργημά του δι' ἄλλου κακούργηματος· ἐφόνευσε τὸν Ἀλέξανδρον Μιχάλην προεστῶτα τοῦ Ταλαντίου. Διασκορπισθέντος τοιουτοτρόπως τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου, ἐδουλώθη ἡ νῆσος ὅλη. Τὸ δυστύχημα τοῦτο ἐπέφερεν ἄλλο.

Διηγούμενοι τὰ κατὰ τὴν Θετταλομαγνησίαν εἶπαμεν, ὅτι ἡ λαμπὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἔκαιεν ἐν μόνῃ τῇ ἀνατολικῇ ἄκρᾳ τῆς χερσονήσου ἐκείνης. Ἕσυχοι καὶ ἀνεπηρέαστοι διέμειναν οἱ φέροντες ἐκεῖ ὄπλα Θετταλομάγνητες ἐν σχεδὸν ἔτος· ἀλλὰ πεισθέντες οἱ Τοῦρκοι, ὅτι ἀτελεσφόρητοι ἦσαν οἱ ἀγῶνές των ἐν ὅσῳ δὲν ἀπεσβέετο ἡ λαμπὰς ἐκείνη, ἐστράτευσαν ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν, καὶ τὴν 1 μαΐου προσέβαλαν τὴν διαμένουσαν ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Λεχωνίων προφυλακὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἠνάγκασαν νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀλατᾶν, ξηρονήσιον πρὸς τὸν μυχὸν τῆς Μλίνης· κατέστρεψαν δὲ μετὰ τὴν μάχην ταύτην τὰ Λεχώνια, τὸν ἅγιον Λαυρέντιον, τὸν ἅγιον Γεώργιον, τὰς Πινακάτας, τὴν Βυζίτσαν καὶ ἐπροχώρησαν καὶ πρὸς τὰ Τρίκερη. Πρὸ τινος καιροῦ οἱ Τρικεριῶται εἶχαν μεταφέρει ἐπὶ μισθῷ εἰς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος των δισχιλίους Ὀλυμπίους, Κασσανδρεῖς, καὶ ἄλλους ἄλλων τόπων ὑπὸ τὸν Καρατάσον, τὸν Γάτσον, τὸν Μπασδέκην, τὸν Λιακόπουλον καὶ τὸν Μπίνον, καὶ ἐδυνάμωσαν τὴν θέσιν τῆς Παναγίας διὰ τούτων καὶ διὰ τινων ἐντοπίων μεταβάντων ἐκεῖ ἀπὸ Ἀλατᾶ, ὅπου εἶχαν καταφύγει πρὸ μικροῦ. Ἐπέπεσεν ὁ Κιουταχῆς τὴν 14· καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖθεν ἐκρέματο ἡ ἄλωσις ἢ ἡ σωτηρία τῶν Τρικέρων, ἡ μάχη ἐγένετο σφοδροτάτη. Οἱ Τοῦρκοι ἔπαθαν πολλὴν φθοράν, ὡς ὀρμῶντες ἀπροφύλακτοι ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας μαχομένους ἐντὸς προμαχόνων, καὶ ἀνεχώρησαν· ἔπεσαν καὶ ἐκ δευτέρου μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ δευτέρου ἔφυγαν ἠττημένοι. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν οἱ Τοῦρκοι ἔπαθαν ἄλλο δυστύχημα. Οἱ Ἕλληνες ἐγκατέλειψαν τὸν Ἀλατᾶν, καὶ οἱ Τοῦρκοι κυριεύσαντες αὐτὸν ἔβαλαν 250 φρουρούς· ἀλλ' οἱ ὑπὸ τὸν Γάτσον τὸν ἐπάτησαν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς φρουροὺς πρῶτον μὲν νὰ κλεισθῶσιν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ἔπειτα δὲ νὰ παραδοθῶσι δι' ἑλλειψιν τρο-

φῆς ἐπ' ἀσφαλείᾳ ζωῆς, ἀλλὰ παρασπονδήσαντες τοὺς ἐφόνευσαν ὅλους, τοὺς μὲν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, τοὺς δὲ πεσόντας εἰς τὴν θάλασσαν. Τρεῖς μόνους τοὺς ἐπισημοτέρους διετήρησαν, οὓς ἔστειλαν εἰς Σκιάθου ἐπ' ἐλπίδι ἐξαγορᾶς. Νικῶντες οἱ Ἕλληνες καὶ θαρρύνθεντες ἔπεσαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας πρὸς τὸ ἀντικρὺ μέρος τῶν Τρικέρων, εἰς θέσιν Γατσίαν, κατεχομένην ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἔφεραν καὶ ἐκείθεν δέκα κεφαλᾶς, δύο αἰχμαλώτους καὶ ἓν κανόνι· ἀλλ', ἂν καὶ παντοῦ εὐδοκίμου, ἔπασχαν παντὸς εἴδους στερήσεις. Ὁ τόπος, ὅπου ἐπολέμου, καὶ ἀβοήθητος ἦτον ἄλλοθεν, καὶ δὲν ἐπῆρκει εἰς τὰς καθημερινὰς ἀνάγκας τῶν δέκα μίλια μακρόθεν μετεκόμιζαν τὰ πλοῖα τὸ εἰς χρῆσιν τοῦ στρατοπέδου νερόν· μύλους δὲν εἶχαν· ὑπομίσθιοι ἦσαν οἱ ἀξιώτεροι καὶ οἱ πλείστοι τῶν μαχητῶν, καὶ ὁ τόπος δὲν εἶχε πῶς νὰ τοὺς μισθοδοτήσῃ. Πάντα ταῦτα ὑπεφέροντο, ἐν ὧσφ ἀντείχεν ἡ Εὐβοία· ἀλλά, πεσοῦσης αὐτῆς, ἐξέλιπε πᾶσα ἐλπίς ὑπερασπίσεως τῶν Τρικέρων. Ἐπρόβαλε καὶ ὁ Κιουταχῆς συμβιβασμὸν καὶ ὑπέσχετο πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐντὸς τριῶν ἑβδομάδων τινῶν συγγενῶν τοῦ Καρατάσου. Ἐδέχθησαν τὰ ὑπομίσθια στρατεύματα τὸν συμβιβασμὸν καὶ ἀνεχώρησαν. Οἱ δὲ τρισάθλιοι Τρικεριῶται, φορολογηθέντες παρ' αὐτῶν ἐπὶ λόγφ καθυστερούντων μισθῶν καὶ μείναντες ἀνυπεράσπιστοι, ἐπροσκύνησαν. Ἐκτοτε ὅλη ἡ χερσόνησος τοῦ Πηλίου ὄρους διέμεινεν ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν δεσποτείαν.

1823.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ.

Μετάβασις τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ, τῶν μὲν εἰς Σαλαμίνα τῶν δὲ εἰς Πάτρας.—Τὰ περὶ προεδρίας τοῦ βουλευτικοῦ καὶ μετάβασις αὐτοῦ εἰς Σαλαμίνα.—Εἰσδρομὴ τῶν ἐχθρῶν εἰς Ἀττικὴν καὶ ἀναχώρησις αὐτῶν.—Ἐπάνοδος τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ εἰς Πελοπόννησον.

ΠΕΡΙ δὲ τὴν 20 ἰουνίου ἀνεχώρησαν ἀπὸ Τριπολιτσᾶς οἱ νομοτελεσταί, ὡς προαπεφασίσθη, οἱ μὲν εἰς Μέγαρα οἱ δὲ εἰς Πάτρας· ἀλλ' ὁ Μεταξᾶς, φθάσας εἰς Καλάβρυτα, ἠκολούθησε τοὺς εἰς Μέγαρα ἀπερχομένους. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀνεφύησαν ἔριδες δειναὶ μεταξὺ τῶν προσοδωνων τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου καὶ τῶν ἐπαρχιωτῶν, καὶ ἔνεκα τούτου ὁδεύοντες πρὸς τὰ Μέγαρα οἱ νομοτελεσταὶ ὑπήγαν εἰς Κλημεντοκαίσαρι ὅπου διέμειναν ἡμέρας τινάς, καὶ ἐπανορθώσαντες τὰ κακῶς ἔχοντα μετέβησαν εἰς Σοφικόν, διέτριψαν καὶ ἐκεῖ μέχρι τινός, καὶ λήγοντος τοῦ ἰουλίου κατήντησαν εἰς Σαλαμίνα καὶ ἐκάθησαν ἐν τῇ μονῇ τῆς Φανερωμένης.

Ἄν καὶ πολλοὶ Πελοποννήσιοι διετάχθησαν νὰ στρατεύσωσιν εἰς Μεγαρίδα, δισχίλιοι μόνον ἦσαν οἱ ἐκεῖ συνελθόντες ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ νομοτελεστικοῦ· ἠκροβολίζοντο δ' ἐνίστε μετὰ τῶν ἀπομεινάντων ἐν τῇ Βοιωτίᾳ ὑπὸ τὸν Σελήχπασαν, ἀλλ' οὐδὲν λόγου ἄξιον διὰ τὴν ὀλιγότητά των ἔπρατταν.

Ἐν τούτοις τρισάθλια ἦσαν τὰ κυβερνητικά. Ἡ σύνθεσις τοῦ νομοτελεστικοῦ ἔδιδε λαβὴν εἰς κατακραυγὴν ὡς συγκροτουμένου ἐκ τεσσάρων Πελοπον-

νησιῶν καὶ ἐνὸς Ἑπτανησίου, ὥστε ἐντὸς αὐτοῦ οὔτε αἱ νῆσοι οὔτε ἡ στερεὰ Ἑλλάς ἀντεπροσωπεύοντο. Ἐκτὸς δὲ τῆς γενικῆς ταύτης κατακραυγῆς, αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι παρεπονοῦντο ἰδιαιτέρως, διότι ἡ ἐν τῷ νομοτελεστικῷ διατηρηθεῖσα εἰς πληρῶσιν παρὰ νησιώτου κατὰ πρότασιν αὐτῶν κενὴ θέσις ἐπληρώθη παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνη ἐν ἀγνοίᾳ καὶ παρὰ γνώμην αὐτῶν. Ἄλλ' ἡ ἀθλιότης τῶν κυβερνητικῶν πραγμάτων ἐκορυφώθη ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ προέδρου τῆς βουλῆς. Εἰς τιμὴν τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ συναινέσει αὐτῶν ἐνεκρίθη ν' ἀναδειχθῆ πρόεδρος τῆς βουλῆς ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης, ἀποποιηθέντος τὴν θέσιν ταύτην τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ αὐτοῦ, Λαζάρου· ἀλλὰ, μηδὲ τοῦ Γεωργίου τὴν προσφορὰν δεχθέντος, ἀνεδείχθη πρόεδρος ὁ γαμβρὸς τῶν Κουντουριωτῶν Ὁρλάνδος. Ἡ ἀνάδειξις αὕτη δυσηρέστησε τὰς Σπέτσας καὶ τὰ Ψαρά, δυσηρέστησε καὶ τὸ ἀντιπολιτευόμενον τοὺς Κουντουριώτας κόμμα τῶν Ὑδραίων μὴ διαφιλονεικοῦν τὰ πρωτεῖα μόνων τῶν Κουντουριωτῶν· τόσον δὲ ἠϋξήσεν ἡ δυσαρέσκεια, ὥστε ἠναγκάσθη ὁ Ὁρλάνδος νὰ παραιτηθῆ. Ἄλλ', ἂν οἱ ἀντίπαλοί του κατῴρθωσαν τὴν πτώσιν του, δὲν κατῴρθωσαν καὶ τὴν ἀντικατάστασιν του ὡς ἤθελαν· εἰς ἀποφυγὴν δὲ πάσης ἀντιζηλίας συγκατετέθησαν ἄκοντες νὰ μὴ πληρώσῃ τὴν κενωθείσαν θέσιν νησιώτης· ἀλλ' ἐντεῦθεν προῆλθεν ἄλλο κακὸν χεῖρον τοῦ πρώτου. Ἐθήρευε τὴν θέσιν ταύτην ὁ ἐπὶ τῆς πρώτης περιόδου νομοτελεστής, καὶ ἐπὶ τῆς ἤδη ἀρξαμένης βουλευτῆς, Ἀναγνώστης Δηληγιάννης· εἶχε δὲ συνεργὸν καὶ τὸν νέον συμπένθερόν του, Κολοκοτρώνη, ἐπανελθόντα πρό τινων ἡμερῶν ἀπὸ Σαλαμίνας εἰς Τριπολιτσὰν πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς προαποφασισθείσης ἐκστρατείας τῶν ἐπαρχιῶν καὶ πρὸς σύναξιν τοῦ ἐράνου καὶ παῦσιν δεινῶν τινων καὶ φονικῶν ταραχῶν

μεταξὺ Μιστριωτῶν καὶ Ἀρκαδίων ἐν Τριπολιτσᾷ ἐπὶ τῆς ἐκείθεν εἰς τὰ στρατόπεδα μεταβάσεώς των. Ἄλλ' ἡ βουλὴ ἔστρεψε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς εἰς τὸν Μαυροκορδάτου διατρίβοντα εἰσέτι ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ ἐτοιμαζόμενον νὰ μεταβῇ εἰς Σαλαμίνα. Πολλοῦ δὲ λόγου περὶ τῆς ἐκλογῆς ταύτης γενομένου, ἐψηφοφορήθησαν τὴν 10 ἰουλίου οἱ δύο οὗτοι ὑποψήφιοι, καὶ ἐξελέχθη διὰ μεγίστης πλειονοψηφίας ὁ Μαυροκορδάτος. Ὁργίσθη ὁ Δηληγιάννης ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ του, ἐξώκειλεν εἰς ἀπρεπεῖς λόγους ἐντὸς τῆς βουλῆς, ἐπεπλήχθη αὐστηρῶς παρ' αὐτῆς, ἀνεχώρησε διαρκούσης τῆς συνεδριάσεως παρακολουθούμενος παρ' ἐνὸς καὶ μόνου βουλευτοῦ, τοῦ συνεπαρχιώτου του, κατεθούρησε τὴν πόλιν καὶ ἠπέιλησε νὰ κινήσῃ χεῖρα ἐνοπλον εἰς ἀκύρωσιν τῆς ἐκλογῆς· συνέφασκε δὲ καθ' ὅλα καὶ συνέπραττε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, μεμφόμενος ἀναφανδὸν ἐν ὀνόματι τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν Μαυροκορδάτον ὡς ῥαδιουργήσαντα ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς, καὶ ὡς μελετῶντα τὴν καταδίωξιν τοῦ νομοτελεστικοῦ διὰ τῆς βουλῆς χάριν τῆς φιλαρχίας του. Ἡρέσκετο ἀναμφιβόλως ὁ Μαυροκορδάτος ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ του, διότι ἀπεμακρύνετο τοῦ νομοτελεστικοῦ, οὐτινος τὴν πολιτικὴν οὐτ' ἐνέκρινεν οὔτε ἠλπίζε νὰ μεταβάλῃ, καὶ διότι, ἀνίσχυρος ὡς γραμματεὺς τοῦ νομοτελεστικοῦ, καθίστατο ἰσχυρὸς ὡς πρόεδρος τῆς βουλῆς· ἀλλὰ προεῖδεν ἐν ταύτῳ ὅτι ἡ ἐκλογὴ του καὶ τὴν βουλήν καὶ τὸ νομοτελεστικὸν εἰς φανεράν ῥῆξιν θὰ ἔφερε, καὶ αὐτὸν εἰς μέγαν κίνδυνον θὰ ἐξέθετε· διὰ τοῦτο τὴν ἀπεποιήθη ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἐβλάπτετο μᾶλλον ἢ ὠφελεῖτο ἡ πατρίς. Ἄλλ' ἡ βουλὴ, αἰσθανομένη τὴν ἀξιοπρέπειάν της καὶ θέλουσα νὰ δείξῃ ὅτι εἰς οὐδενὸς ὑπέκειτο ὀρέξει, ἐπέμενε εἰς ὅ,τι ἐψήφισεν· ἐπέμενε καὶ ὁ Μαυροκορδάτος εἰς τὴν ἀποποιήσιν του καὶ δὲν ὑπήκουσεν εἰ μὴ ἀφ' οὗ ἡ βουλὴ διεμαρτυρήθη ἐν ὀνόματι τοῦ ἔθνους κατ' αὐτοῦ ὡς παρηκόου.

Ἐν τοσούτῳ, ἡ πολιτικὴ θύελλα, ἣν προείδε καὶ προανήγγειλεν ὁ Μαυροκορδάτος, ἠγέρθη. Ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ οἴκοθεν κινούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἀποτυχόντος συγγενοῦς του ἐρεθιζόμενος, καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀπόντος νομοτελεστικοῦ ἀποδοκιμάζοντος τὴν ἐκλογὴν ταύτην ἐνεργῶν, ἐβόα κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου. Ἡ βουλή, ἣτις ἴθιλε νὰ ταπεινώσῃ τὴν ὄφρυν τοῦ βοῶντος, μυκτηρίζουσα τὰς ἀπειλάς του, τῷ ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ ψῆφός της, ὅτι καὶ ἂν ἐπήρχετο, ἦτον ἀμετάτρεπτος. Ἄλλ' ὁ Μαυροκορδάτος, φοβούμενος μὴ πάθῃ, παρητήθη ἀκούσης τῆς βουλῆς μετὰ δύο ἡμέρας ἀφ' οὗ προέδρευσε, καὶ κατέφυγε νυκτοπορῶν εἰς Ὑδραν.

Ἡ δὲ βουλή, ἐπιμένουσα εἰς ὅσα ἐψήφισεν, ἐθεώρει τὸν Μαυροκορδάτον, καὶ παραιτηθέντα, ὡς πρόεδρόν της καὶ δὲν τὸν ἀντικατέστησεν· ἀλλ', ἐπειδὴ ἐπὶ τῇ παραιτήσῃ αὐτοῦ ἔτυχε νὰ λείπῃ ὁ ἀντιπρόεδρος, ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς προεδρικῆς ἑδρας ἐπιτροπικῶς μέχρι τῆς ἐπανόδου τοῦ ἀντιπροέδρου τὸν Πανουῦτσον Νοταρᾶν, τὸν πρεσβύτερον τῶν βουλευτῶν. Ἄλλὰ τὸ κακὸν καὶ ἐπὶ τῇ παραιτήσῃ τοῦ Μαυροκορδάτου ἔμεινεν ἀθεράπευτον, καὶ τὰ δύο κυβερνητικὰ σώματα ἀναφανδὸν ἔκτοτε διηρέθησαν. Ἀβουλία, ἐμπάθεια καὶ ἰδιοτελεῖς σκοποὶ παρέφεραν τὸ ἐν Σαλαμῖνι νομοτελεστικὸν καὶ τοὺς ἐν Ἑριπολιτῶν ὁμόφρονάς του εἰς τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἄτοπα. Τὸ δικαίωμα τῆς βουλῆς νὰ ἐκλέξῃ ὅποιον ἠθέλε προεδρόν της ἦτο βεβαίως ἱερόν, ἀπαραβίαστον καὶ ἀδιαφιλονείκητον, οἱ δὲ νομοτελεσταὶ ἀσυστόλως τὸ κατεπάτουν ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἐξετρέπετο ἡ βουλή τῶν καθηκόντων της, θέλουσα ν' ἀφαρπάσῃ ἐκ τῶν κόλπων τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν ὑπάλληλόν του, ὡς ἂν δὲν ἦτον ἐλεύθερος ὁ ὑπάλληλός του νὰ μείνῃ ἢ νὰ μὴ μείνῃ εἰς τὴν ἐκλήθῃ ὑπάλληλιαν. Τοιαύτη διαγωγὴ, προσβάλλουσα τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς βουλῆς καὶ κατα-

στρέφουσα τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πολίτου, παρώργισε τὸ κοινόν· αἱ δὲ ἀγανακτοῦσαι κατὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ ναυτικὰ νῆσοι ἐξηγριώθησαν ἐπὶ τῇ διενέξει ταύτῃ, ἐδέχθησαν εὐμενέστατα τὸν Μαυροκορδάτον, ἀπέστρεψαν τὸ πρόσωπόν των ἀπὸ τοῦ νομοτελεστικοῦ, καὶ ἐθεώρησαν ἕκτοτε μόνον τὸ βουλευτικὸν ἄξιον ἐμπιστοσύνης. Ἐπῆλθαν δὲ καὶ ἄλλα κακὰ ἐξ αἰτίας τῷ συνοικεσίου Κολοκοτρώνη καὶ Δηληγιάννη· οἱ πλείοτεροι καὶ γνωστότεροι τῶν πολιτικῶν φίλων καὶ συγγενῶν τοῦ Κολοκοτρώνη, οἱ μισοῦντες τοὺς Δηληγιάννας, ἀπεσπάσθησαν αὐτοῦ· ἀντεπολιτεύθησαν αὐτὸν καὶ πολλοὶ τῶν συνεπαρχιωτῶν του Καρυτινῶν τῶν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Πλαπούτα, τοῦ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐπὶ τῷ συνοικεσίῳ ὀργισθέντος, καὶ ἤγειραν ὄπλα κατ' αὐτοῦ προσελθόντος εἰς καθησύχασίν των· ὄπλα ἤγειραν κατὰ τοῦ Δικαίου, ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ὁμόφρονος τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ οἱ συνεπαρχιωταὶ ἐκείνου Λεονταρίται· δεινὰ ἠπέιλον καὶ αὐτὴν τὴν Τριπολιτσὰν διὰ τὴν φονικὴν ἀλληλομαχίαν τῶν Μιστριωτῶν καὶ τῶν Ἀρκαδίων· ἡ δὲ ἐδρεύουσα ἐν αὐτῇ βουλὴ ἐκινδύνευε καὶ αὕτη νὰ πάθῃ, διότι οἱ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ Μαυροκορδάτου κατ' αὐτῆς ὀργισθέντες ὑπενήργουν τὴν διάλυσίν της. Ἐκτεθειμένη δὲ τοιοῦτοτρόπως εἰς τὰς φανεράς καὶ μυστικὰς προσβολὰς τῶν ἐναντίων της, ποτὲ μὲν ἐζήτηε εἰς ἀσφάλειάν της αὐξήσιν τῆς φρουρᾶς της, ποτὲ δὲ ἐσκέπτετο νὰ μετατοπήσῃ εἰς Ναύπλιον, καὶ ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Σαλαμίνα παρὰ τῷ νομοτελεστικῷ, διέκοψε τὴν 28 ἰουλίου τὰς ἐν Τριπολιτσᾷ ἐργασίας της καὶ τὰς ἐπανέλαβεν ἐν Σαλαμίνῃ τὴν 24 αὐγούστου. Τοιαύτῃ ἦτον ἡ κατάστασις τῶν γενικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. Ἐὐὸ δὲ νομοτελεστικὸν διὰ τῆς ἀφρονος διαγωγῆς του τὰ ὄθει καθ' ἡμέραν εἰς τὸ χεῖρον.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν μετέβη τὸ νομοτελεστικὸν εἰς Σαλαμίνα, τὰ τῶν Ἀθηνῶν εἶχαν οὕτως.

Ἐφρουράρχει ἀπόντος τοῦ Ὀδυσσέως ὁ Γκούρας. Ζηλότυπος οὗτος τῆς Ἀρχῆς του, ἣν ἔβλεπεν ὅτι τινὲς ἐντόπιοι ἀντεποιοῦντο, ἐκίνησε χεῖρα βαρείαν κατ' αὐτῶν, λαβὼν πρόφασιν συμβᾶσάν τινα ταραχὴν ὡς δῆθεν ὑποκινηθεῖσαν καθ' αὐτοῦ, καὶ ἐκακοποίησε πολλούς· τοὺς δὲ δημογέροντας ἐκάθηρε. Καθ' ἃς δὲ ἡμέρας ἐβαιοπράγει, ἦλθεν εἰδησις ὅτι ὁ ἐν Εὐβοίᾳ Περκόφτσαλης καὶ ὁ Καρύστιος Ὁμέρης, ἐσχάτως ἀναδειχθεὶς πασᾶς, ἐστράτευσαν εἰς Ἀθήνας. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ οἱ μὲν γέροντες, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά κατέφυγαν, ὡς καὶ ἄλλοτε, εἰς Σαλαμίνα καὶ Αἴγιναν, οἱ δὲ δυνάμενοι νὰ ὀπλοφορῶσιν, ὡς 800, ἐναπέμειναν· ἐστάλησαν διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς κυβερνήσεως καὶ 200 ἐκ Σαλαμίνοσ· ἦσαν καὶ ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως 400 μισθωτοί· ὥστε ὅλοι οἱ ὑπερασπισταὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς ταύτης ἐπιστρατείας ἦσαν 1400.

Τὴν δὲ 31 ἰουνίου ἐξεστράτευσεν ὁ Γκούρας πρὸς τὰ ὄρια τῆς Ἀττικῆς, ἀφήσας ἀντιφρουράρχον τὸν ἐξάδελφόν του Μαμούρην, καὶ τὴν 7 ἰουλίου ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ διέταξε τοὺς χωρικοὺς νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς οἰκίας των καὶ καταφύγωσιν εἰς τὰ ὄρη.

Τὴν δὲ 25 αὐγούστου διεχύθησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν Ἀττικὴν καρπολογοῦντες, λεηλατοῦντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες. Πεντακόσιοι δὲ ἵππεῖς ἦλθαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν πλησίον καὶ αὐτῆς τῆς πόλεως καὶ συνέλαβαν 40 γεωπόνους, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ὠπισθοδρόμησαν· ἐπανῆλθαν καὶ τὰς δύο ἀκολουθούς ἡμέρας, καὶ τινες αὐτῶν διεσπάρησαν εἰς τὸν ἐλαιῶνα καὶ ἐφόνευσαν 12 Ἑλληνας· ἀλλ' ἔπαθαν ἐπὶ τῆς ἐπανόδου των ἀπαντήσαντες τοὺς περὶ τὸν Δημήτηρην Λέκκαν. Ἄγνωστος ἦτον ὁ σκοπὸς τῆς

ἐκστρατείας ταύτης, καὶ ὁ Γκούρας ὑπόπτειυσεν, ὅτι ἀπέβλεπεν εἰς πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν· διὰ τοῦτο ἀνεκόμισεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τὰς ἐν τῇ πόλει τροφάς. Οἱ Τοῦρκοι, μὴ ἔχοντες, ὡς ἐφάνη, τοιοῦτον σκοπόν, ἐπανήλθαν πανστρατιᾷ τὴν 1 Σεπτεμβρίου εἰς Κάλαμον δουλαγωγούντες πλῆθος γυναικῶν· διελύθη δὲ καὶ τὸ στρατόπεδόν των διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐπιδημίαν· καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Ὁμέρπασαν εἰσῆλθαν εἰς Εὐβοίαν, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Περκόφτσαλην ἀσθενούντα βαρέως ἀνεχώρησαν εἰς Ζητούνι. Ἀνεχώρησαν κατόπιν αὐτῶν καὶ οἱ ἐν τῇ Βοιωτίᾳ στρατοπεδεύοντες ὑπὸ τὸν Σελήχπασαν. Ἀναχωρησάντων δὲ τῶν ἐχθρῶν, ἐπανήλθαν οἱ εἰς τὰς νήσους καταφυγόντες Ἀθηναῖοι καὶ οἱ λοιποὶ Στερεοελλαδίται εἰς τὰ ἴδια. Τοιοῦτον τὸ πέρασ τῆς εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐφετεινῆς ἐκστρατείας.

Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἐχθρῶν ἡ κυβέρνησις διέταξεν ἐκστρατείαν εἰς Εὐβοίαν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσέα ἐλθόντα εἰς Σαλαμίνα πρὸς ἔντευξιν τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ· συλλέξασα δὲ διὰ συνεισφορῶν χρήματά τινα εἰς ἔκπλουν τοῦ στόλου ἀπεφάσισε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Πελοπόννησον, διότι ὁ σκοπὸς τῆς μεταβάσεώς της ἐπληρώθη ἐπὶ τῇ εἰς τὰ ἴδια ἐπανόδῳ τῶν ἐχθρῶν· καὶ τὸ μὲν νομοτελεστικὸν ἀνεχώρησεν εἰς Ναύπλιον τὴν 25 Σεπτεμβρίου, τὸ δὲ βουλευτικὸν διέκοψε τὰς ἐργασίας του τὴν 17 ὀκτωβρίου, καὶ μετέβη εἰς Ἄργος.

1823.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ.

Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας Μουσταήν εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα.—Ἀφιξεις Κωνσταντίνου Μεταξᾶ εἰς Μεσολόγγι ὡς γενικοῦ ἐπάρχου. Κατάστασις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ περὶ συνοικισμοῦ Σουλιωτῶν ἐν Ζαπαντίῳ.—Ὁ Μάρκος Μπότσαρης σχίζει τὸ δίπλωμα τῆς στρατηγίας του.—Ἀπόβασις ἐχθρῶν εἰς Γαλατᾶν καὶ ἀποτυχία αὐτῶν.—Ἐφόρμησις νυκτερινῆ Σουλιωτῶν εἰς τὸ ἐν Καρπενησίῳ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ θάνατος Μάρκου Μπότσαρη.—Μάχη Καλιακούδας καὶ θάνατος Ζηγούρη Ἰσαβέλλα καὶ Νικολοῦ Κοντογιάννη.—Πολιορκία Ἀνατολικοῦ καὶ λύσις αὐτῆς.—Ἀφιξεις Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγι ὡς γενικοῦ διευθυντοῦ.—Παράδοσις Κορίνθου.—Ἐκστρατεία εἰς Εὐβοίαν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά.

Δὶ ὄν σκοπὸν κατέπλευσε τὸ παρελθὸν ἔτος ὁ ὀθωμανικὸς στόλος εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν, διὰ τὸν αὐτὸν κατέπλευσε καὶ τὸ ἐνεστῶς, ὃ ἐστὶ, διὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος μεταβίβασιν εἰς Πελοπόννησον στρατευμάτων.

Εἶδαμεν, ὅτι τὰ πατήσαντα τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα στρατεύματα ὑπὸ τὸν Περκόφτσαλην ἐπανήλθαν ἄπρακτα εἰς τὰ ἴδια· δὲν εὐδοκίμησεν οὐδ' ὁ ἐν Πάτραις Ἰσούφης ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἡπειρον στρατολογία του, διότι οἱ στρατολογηθέντες, ἀφ' οὗ συνήχθησαν εἰς Βόνιτσαν, καὶ ἐν ᾧ ἀνεμένοντο τὰ πλοῖα πρὸς μετακόμισίν των εἰς Πελοπόννησον, ἀφηνίασαν διὰ τῶν ραδιουργιῶν τοῦ Βρυώνη φθονοῦντος τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κινήματος τούτου, ἐπάτησαν τὴν σκηνὴν τοῦ ἀρχηγοῦ των καταβοῶντες, ἐπροπληρώθησαν τρίμηνον μισθὸν δι' ἀπειλῶν καὶ ὕβρεων,

ἐλειποτάκτησαν ὅλοι καὶ ἐπανήλθαν διὰ τοῦ Μακρυνόρους εἰς τὰ ἴδια μηδαμῶς ἐνοχληθέντες ἐπὶ τῆς διαβάσεώς των ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ματαιωθείσης τῆς στρατολογίας ταύτης, ἐπέκειτο μόνη ἢ ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας Μουσταῆν ἐκστρατεία πολυπληθεστέρα καὶ φοβερωτέρα τῶν ἄλλων, ὡς συγκειμένη ἐκ 16,000, ἐξ ὧν 13,000 Σκοδριανοί, Γκέγκαι καὶ Μερεδῖται ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ στρατάρχου, οἱ δὲ λοιποὶ Ἀλβανοὶ ὑπὸ τὴν τοῦ Βρυώνη, ὃ ἐστὶν ὅλοι ἐμπειροπόλεμοι. Ἐσκόπευαν δὲ νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, οἱ μὲν ἀκολουθοῦντες τὸν στρατάρχην διὰ τῶν Ἀγράφων, οἱ δὲ τὸν Βρυώνη διὰ τοῦ Καρβασαρά, καὶ νὰ ἐνωθῶσιν ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου πολιορκουμένου διὰ θαλάσσης ἀφ' ὅτου κατέπλευσεν ὁ στόλος εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν.

Ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μαυροκορδάτου ἐτέλει ὑπὸ τριμελῆ ἐπιτροπὴν, ἣν οὗτος ἐσύστησε καὶ ἡ κυβέρνησις ἐπεκύρωσεν. Ἀλλὰ τὸ νέον νομοτελεστικόν, διὰ τὴν πρὸς τοὺς φίλους τοῦ Μαυροκορδάτου δυσπιστίαν, ἔπαυσε τὴν ἐπιτροπὴν καὶ διώρισε τὴν 5 ἰουνίου γενικὸν ἔπαρχον Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας τὸν τότε ἀρχηγὸν τοῦ τάγματος τῶν Κεφαλλήνων, Κωνσταντῖνον Μεταξᾶν· διὰ διατάγματος δὲ τῆς 13 τῷ ἔδωκε καὶ στρατιωτικὴν ἐξουσίαν καθ' ὅλην τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Διέτριβεν οὗτος τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Πατρῶν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατιωτῶν, καὶ ἡ μετάβασίς του εἰς Μεσολόγγι ἐφαίνετο ἐπικίνδυνος διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα θαλάσσιον ἀποκλεισμὸν τῆς πόλεως. Ἀλλὰ δύο ἔνοπλα πλοίαρια τοῦ Μεσολογγίου διέπλευσαν ἀβλαβῶς εἰς τὴν ἀντικρὺ πελοποννησιακὴν παραλίαν καὶ ἀβλαβῶς ἐπανέπλευσαν φέροντα αὐτὸν ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν.

Ἀθλία ἦτον ἡ κατάστασις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος

καθ' ὃν καιρὸν ἐπέκειτο τοιοῦτος κίνδυνος. Τὰ πλείστα τῶν ταγμάτων της, περιφερόμενα τῆδε κακέϊσε, ἔζων ἐξ ἀρπαγῆς· τινὰ δὲ ὑπὸ τὸν Μάρκον Μπότσαρην, τοὺς Τσαβέλλας, τὸν Μακρῆν καὶ τὸν Τσόγκαν διέτριβαν ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ τρεφόμενα, διὰ τὴν παντελῆ ἔνδειαν τοῦ ταμείου, ὑπὸ τῶν πολιτῶν, καὶ ἐκ τούτου προήρχετο μέγας γογγυσμός, καὶ συνέβαιναν συχναὶ καὶ βαρεῖαι συγκρούσεις. Ἐπεκράτει δὲ καὶ διχόνοια τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ὅλης σχεδὸν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος· διεφώνουν καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ πρὸς ἀλλήλους. Οἱ Σουλιῶται ἐζήτησαν νὰ συνοικισθῶσιν ἐν Ζαπαντίῳ, κώμη ἐθνικῆ πλησίον τοῦ Βραχωρίου· ἡ δὲ κυβέρνησις καλῶς ποιούσα διέταξε νὰ τοῖς χαρισθῶσιν ὅλαι τῆς κώμης ἐκείνης αἱ γαῖαι· ἀλλ' οἱ πλείστοι τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ οἱ κάτοικοί των ἐν γένει δυσηρεστήθησαν καὶ παρήκουσαν τὴν διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως, θέλοντες νὰ οἰκειοποιηθῶσι τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος γαίας. Μέγα δὲ ἐμπόδιον εἰς πᾶσαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐκστρατείαν ἐφαίνετο ἡ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης λογομαχία. Εἰς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ τούτου καὶ εἰς κίνησιν τῶν στρατευμάτων συνεκάλεσεν ὁ γενικὸς ἑπαρχος, ἅμα φθάσας, πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν συνέλευσιν εἰς τὰ Κερασοβίτικα καλύβια, ὅπου γενομένου πολλοῦ λόγου περὶ τῆς ἐπικινδύνου καταστάσεως τοῦ τόπου, περὶ τῶν ἐπικρατουσῶν διχονοιῶν, καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς κοινῆς ἐνώσεως, ἐπέισθησαν ὅλοι ν' ἀγωνισθῶσι πρῶτον εἰς τὸ νὰ διατηρηθῆ ἑλεύθερος ὁ τόπος ὃν ἠπείλει ἡ ἐπικειμένη ἐχθρικὴ εἰσβολή, καὶ ἔπειτα νὰ λύσωσιν ἐν ἀδελφικῆ ἀγάπῃ τὸ περὶ συνοικισμοῦ ζήτημα (α). Τούτου δὲ γενομένου, ἐσυστήθησαν δύο συμβούλια παρὰ τῷ γενικῷ ἐπάρχῳ, τὸ μὲν πολεμικὸν τὸ δὲ πολιτικόν, καὶ κοινῇ γνῶμῃ ἀπεφασίσθη οἱ μὲν Σουλιῶται καὶ οἱ ὑπὸ τὸν

Καραϊσκάκην, τὸν Γιολδάσην, τὸν Σαδήμαν, τὸν Κίτ-
σον καὶ ἄλλους ὄπλαρχηγούς νὰ συγκεντρωθῶσι κατὰ
τὸ Καρπενῆσι πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν δι' ἐκείνης τῆς
ὁδοῦ ἐρχομένων ἐχθρῶν, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Τσόγκαν, τὸν
Μακρῆν καὶ ἄλλους κατὰ τὴν Λάσπην πρὸς ἀντί-
κρουσιν τῶν ὑπὸ τὸν Βρυώνην ἐρχομένων διὰ Καρ-
βασαρά.

Ἄφ' οὗ ἐπροσκύνησεν ὁ Βαρνακιώτης, διωρίσθη
ἀντ' ἐκείνου στρατηγὸς κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα
ὁ Μάρκος Μπότσαρης. Ὁ διορισμὸς οὗτος ἐπλή-
γωσε τὴν φιλοτιμίαν τῶν ὄπλαρχηγῶν τοῦ μέρους
ἐκείνου. Οὐδεὶς αὐτῶν διεφιλονείκει τὰ πολεμικὰ
προτερήματα τοῦ Μάρκου, ἀλλ' οὐδεὶς ἤθελε νὰ τῷ
δώσῃ καὶ τὰ πρωτεῖα· ἡ δὲ κυβέρνησις, εἴτε εἰς
ταπείνωσιν τοῦ Μάρκου, ὃν ὑπέβλεπεν ὡς φίλον τοῦ
Μαυροκορδάτου, εἴτε εἰς καθησύχασιν τῶν ταραττο-
μένων καὶ ταραττόντων ὄπλαρχηγῶν καὶ ἀντιποιοι-
μένων τὴν αὐτὴν τιμὴν, ἔστειλε πρὸς τινὰς αὐτῶν
διπλώματα στρατηγίας. Ὁ Μάρκος ἐξέλαβε τὴν
ἀποστολὴν τῶν διπλωμάτων τούτων ὡς ὕβριν καὶ
καταβιβασμόν, καὶ μὴ καταδεχόμενος νὰ ἦναι ἴσος
τῶν ἄλλων, ἔσχισεν, ὀργὴν πνέων, ἐνώπιον πολλῶν
ὄπλαρχηγῶν τὸ δίπλωμά του εἰπών, “ ὅποιος εἶναι
“ ἄξιος λαμβάνει δίπλωμα μεθαύριον ἔμπροσθεν τοῦ
“ ἐχθροῦ.” Ταῦτα εἶπε, καὶ τὴν ἐπαύριον ἐξεστρά-
τευσε μετὰ τῶν περὶ αὐτόν. Ἐξεστράτευσαν κατόπιν
αὐτοῦ καὶ τὰ λοιπὰ στρατεύματα.

Ὁ δὲ ἐν Πάτραις Χουσερέφης, βλέπων ὅτι ἡ ἐπαρ-
χία Μεσολογγίου καὶ Ἀνατολικοῦ ἔμεινε κενὴ στρα-
τευμάτων, ἐξέτεινε μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὴν ναυτικὴν
του γραμμὴν ἀπὸ Ναυπάκτου εἰς Κανδύλαν, ἔκαυσε
τὸ Νεοχώρι καὶ τὸν Γαλατᾶν, καὶ ἀπεβίβασεν ἐπὶ
τῆς παρὰ τὸν Γαλατᾶν παραλίας ἱκανοὺς στρατιώτας
καὶ ναύτας καὶ ἔστησεν ἐκεῖ στρατόπεδον· ἀλλ' οἱ
ἐντόπιοι, Μεσολογγίται καὶ Ἀνατολικιώται, ἐπέξῃλ-

θαν ὑπὸ τὸν ἑπαρχον, καὶ μάχης γενομένης ὑπερ-
 ἰσχυσαν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἀποβιβασθέντας νὰ
 ἀναβιβασθῶσιν εἰς τὰ πλοῖά των.

Οἱ δὲ ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας ἐκστρατεύ-
 σαντες ἐπροχώρησαν λήγοντος τοῦ ἰουλίου διὰ τῶν
 Ἀγραφῶν πρὸς τὸ Καρπενῆσι κατερημοῦντες τὸν
 τόπον. Οὐδεὶς δὲ τῶν Ἑλλήνων ὄπλαρχηγῶν τοῦ
 Ἀσπροποτάμου ἢ τῶν Ἀγραφῶν τοῖς ἠναντιώθη,
 ἀλλ' οἱ μὲν ἔφευγαν ἀπέμπροσθεν αὐτῶν, οἱ δὲ
 ἐψευδοπροσκύνουν (β).

Τὴν 5 αὐγούστου ἢ προφυλακὴ τῶν ἐχθρῶν, ὡς
 5000, ὑπὸ τὸν Τσελελενδήμπεην, ἔφθασεν εἰς τὴν
 κωμόπολιν τοῦ Καρπενησίου· καὶ οὗτος μὲν ἠυλίσθη
 κατὰ τὸ Κεφαλόβρυσον, τὸ δὲ στράτευμα κατέλαβε
 τὰ ἔξωθεν τῆς κωμοπόλεως λειβάδια καὶ ἄλλα πεδινὰ
 μέρη. Ἐξ ἡμέρας δὲ πρὶν στρατοπεδεύσῃ ἐκεῖ ὁ
 ἐχθρὸς, οἱ ἐκστρατεύσαντες ἐκ Μεσολογγίου καὶ ἄλ-
 λοι ὑπὸ τὸν Γιολδάσην καὶ τὸν Σαδήμαν, συνενω-
 θέντες καθ' ὁδόν, ἔφθασαν εἰς Σοβολάκου. Ἐκεῖ
 συνήντησαν τὸν Καραϊσκάκην, πάσχοντα βαρέως καὶ
 ἀπερχόμενον πρὸς θεραπείαν εἰς Προυσόν· μαθόντες
 δὲ ποῦ ἐστρατοπέδευσεν ἡ ἐχθρική προφυλακὴ, πα-
 ρεστρατοπέδευσαν καὶ οὗτοι, 1200, οἱ μὲν περὶ τὸν
 Μάρκον ἐν τῷ Μικρῷ Χωρίῳ, οἱ δὲ περὶ τοὺς Τσα-
 βέλλας καὶ λοιποὺς ὄπλαρχηγούς, ἐν οἷς καὶ ὁ Βεΐκος
 καὶ ὁ Κίτσος, ἐν τῷ Μεγάλῳ Χωρίῳ.

Ἀδύνατον ἐθεώρησαν ὁ Μάρκος καὶ οἱ λοιποὶ νὰ
 πολεμήσωσιν εὐτυχῶς τόσον ὀλίγοι πρὸς τόσον πολ-
 λούς ἐκ τοῦ συστάδην καὶ παρρησία. Τολμηρά τις
 νυκτερινὴ ἐπίθεσις ἐφαίνετο ἢ μόνῃ ἐλπίς των. Ἐπὶ
 τῷ σκοπῷ τούτῳ εἰσέδυσαν τὴν νύκτα τῆς 7 αὐγού-
 στου εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἐπὶ κατασκοπῇ ὁ
 Ντούσας, ὁ Μπαϊρακτάρης, ὁ Κουτσονίκας καὶ ἄλλοι,
 καὶ ἐνδεδυμένοι ὡς οἱ ἐχθροί, καὶ λαλοῦντες τὴν αὐ-
 τὴν γλῶσσαν, περιεφέροντο ἀκινδύνως, καὶ παρατηρή-

σαντες τὰ πάντα ἐπανῆλθαν εἰς τὸ Μικρὸν Χωρίον τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ ἀνέφεραν ὅσα εἶδαν. Συμβουλίου δὲ γενομένου τὴν ἐπαύριον, ἀπεφασίσθη νὰ πέσωσιν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον τὴν ἐπιούσαν νύκτα, ἐ ὦραν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Μάρκον διὰ τοῦ πεδινοῦ μέρους, οἱ δὲ λοιποὶ διὰ τοῦ ὄρεινοῦ, τοῦ κατὰ τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Μάρκον, 350, ὅλοι Σουλιῶται, δοθέντος διὰ τῆς σάλπιγγος τοῦ συνθήματος τῆς ἐπιθέσεως, ἐπάτησαν πρῶτοι τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἐν τέταρτον μετὰ τὴν ὀρισθείσαν ὦραν, καὶ εὐρόντες τοὺς ἐχθροὺς κοιμωμένους περιεφέροντο φονεύοντες· ἀλλὰ μόνον ὀλίγοι ὑπὸ τὸν Κίτσον Τσαβέλλαν ἐπέπεσαν ἐκ τοῦ ἐτέρου μέρους, τῶν πολλῶν ἀπειθησάντων. Ἐξεπλάγησαν καὶ ἐσκοτίσθησαν κατ' ἀρχὰς οἱ προσβληθέντες διὰ τὸ ἀπροσδόκητον πάθημά των, πολλοὶ δὲ ἄφησαν τὰς θέσεις των καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ζητοῦντες ἀσφάλειαν· ἂν δέ τις ἐκίνει τὸ ὄπλον του, ἠγγόει ἂν κατ' ἐχθροῦ ἢ κατὰ φίλου τὸ ἐκίνει. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἀλληλομαχίας ταύτης ὁ Μάρκος ἐπληγώθη κατὰ τὸν δεξιὸν βουβῶνα, ἀλλ' ἢ πληγὴ ἦτον ἐλαφρά, τὴν ὀλιγώρησε, καὶ προχωρῶν μετὰ τινῶν τῶν περὶ αὐτὸν ἔφθασεν εἰς τι χωράφιον τοιχόκλειστον, ὅπου ἦσαν πολλοὶ ἐχθροὶ ἐσκηνωμένοι· ἦτο δὲ ὁ τοῖχος ἀνδρομήκης. Ὁ Μάρκος ὑψωσε τὴν κεφαλὴν του ὑπεράνω τοῦ τοίχου πρὸς παρατήρησιν, καὶ σφαιροβληθεὶς ἐν τῷ ἅμα ἐπὶ τοῦ μετώπου κατὰ τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν ἔπεσε νεκρός. Ἀπέκρυσαν κατ' ἀρχὰς οἱ περὶ αὐτὸν τὸν θάνατόν του καὶ ἐπέμεναν πολεμοῦντες· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ σαλπιγκτῆς τοῦ τάγματος ἐπληγώθη καὶ αὐτὸς βαρέως, ἠγγίξε καὶ ἡ ἡμέρα, ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐν τάξει. Τότε νωτοφοροῦντος τοῦ Ντούσα τὸ σῶμα τοῦ Μάρκου, νωτοφορούντων καὶ τῶν ἄλλων τοὺς βαρέως πληγωμένους, ἀπεχώρισαν

ὄλοι τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἡσύχως, καὶ μηδαμῶς διωκόμενοι δι' ὅλης τῆς πορείας των ἔφθασαν εἰς τὸ Μικρὸν Χωρίον λαφυραγωγῆσαντες 690 τουφέκια, 1000 πιστόλας, δύο σημαίας, πολλοὺς ἵππους καὶ ἡμίονους, καὶ ἄλλα εἶδη. Εὐληπτος ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη φθορὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων 36 ἐφονεύθησαν, καὶ 20 ἐπληγώθησαν. Τὴν δὲ 10 αὐγούστου μετεκομίσθη ὁ νεκρὸς τοῦ Μάρκου εἰς Μεσολόγγι ὅπου ἐκηδεύθη λαμπρῶς· μέγα δὲ πένθος καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα διήγειρεν ὁ θάνατός του, θεωρηθεὶς δικαίως ἐθνικὸν δυστύχημα.

Ἀποθανόντος τοῦ Μάρκου, οἱ ὑπ' αὐτὸν Σουλιῶται ἐτέθησαν ἀθόρμητοι ὑπὸ τὸν ἀδελφόν του Κώσταν, καὶ ἐξ αἰτίας ὅσων ὑπέφεραν ἐπὶ τῆς μάχης κατέβησαν εἰς Βλωχὸν καὶ ἐσκήνωσαν κατὰ τὰ γεφύρια τοῦ Ἀλαήμπεη. Οἱ δὲ ἄλλοι, οἱ ὑπὸ τοὺς Τσαβέλλας, τὸν Γιολδάσην καὶ τὸν Σαδήμαν, διέμειναν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Καρπενησίου καὶ κατέλαβαν τὴν θέσιν τῆς Καλιακούδας. Ἐν τούτοις συνῆλθεν ὅλον τὸ ὀθωμανικὸν στρατόπεδον εἰς Καρπενῆσι, καὶ ἐκρίθη εὐλογον νὰ μὴ προχωρήσῃ πρὶν διαλύσῃ τὸ κατὰ τὴν Καλιακούδαν. Εἶχαν ἤδη φθάσει εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦτο καὶ ἄλλοι 300 ὑπὸ τὸν Ῥοδόπουλον σταλέντες παρὰ τοῦ Λόντου· εἶχε φθάσει καὶ ὁ Νικολὸς Κοντογιάννης μετὰ 1000, ὥστε ἦσαν ὄλοι οἱ ἐν Καλιακούδα 2000. Δυσπρόσιτον καὶ κρημνώδες εἶναι τὸ νότιον μέρος τῆς θέσεως ἐκείνης· διὰ τοῦτο ἐτοποθετήθησαν ὄλοι κατὰ τὸ βόρειον, τὸ καὶ ὀμαλώτερον, ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ· μόνον δὲ 100 κατέλαβαν τὸ νότιον ὑπὸ τὸν Σαδήμαν.

Τὴν 28 αὐγούστου τετράκις ἐπέπεσεν ὁ ἐχθρὸς πανστρατιᾷ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἐβλάβη· ἐν οὐδεμιᾷ δὲ τῶν προσβολῶν ἐδυνήθη οὐδ' ἓνα Ἑλληνα νὰ μετατοπίσῃ· ἀλλά, διαρκούσης τῆς μάχης, ἐξεκόπησαν 400 ἐχθροί, καὶ πλήρεις τόλμης κατέλαβαν

διὰ τοῦ νοτίου μέρους τὰ ὀπίσθια τῶν Ἑλλήνων, ἔτρεψαν φανέντες αἴφνης τοὺς ἐκεῖ καὶ ἐκυρίευσαν τὴν θέσιν των. Ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν οἱ Ἑλληες τότε πολεμούμενοι ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἐπ' ἐλπίδι φυγῆς, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη διέξοδος· 150 ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ζηγούρης Τσαβέλλας καὶ Νικολὸς Κοντογιάννης διακριθέντες διὰ τὰς ἀνδραγαθίας των. Μετὰ δὲ τὴν φθορὰν ταύτην διεσκορπίσθησαν οἱ ἠττηθέντες· φόβος καὶ τρύμος κατέλαβεν ὅλους τοὺς ἄλλους· οὐδαμοῦ ἔκτοτε στρατόπεδον ἐσυστήθη, καὶ τὸ ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας στράτευμα κατέβαινε πρὸς τὸ Μεσολόγγι ἀνεμπόδιστον.

Ἐν τούτοις εἰσεχώρησε καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Βρυώνην διὰ τῆς Λάσπης καὶ ἐτοποιηθήθη κατὰ τὴν Λεπενοῦν, μηδενὸς ἀντισταθέντος, ἀν καὶ ὀλιγάριθμον· οἱ δὲ κάτοικοι τῶν μερῶν, ὅθεν διήρχοντο οἱ ἐχθροί, οἱ μὲν ἀνέβαιναν τὰ ὄρη, οἱ δὲ διεσκορπίζοντο, καὶ ἄλλοι, κυρίως δὲ γυναῖκες καὶ παιδία, κατέφευγαν εἰς τὰ ἐν ταῖς λίμναις τοῦ Βραχωρίου καὶ τοῦ Λεσινίου νησίδια· οἱ πλείστοι δὲ εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Μεσολόγγι.

Ἐνωθέντες δὲ ὅλοι οἱ ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας καὶ τὸν Βρυώνην καθ' ὁδόν, κατέβησαν πρὸς τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας, μηδενὸς ἐναντιουμένου, καὶ κατέλαβαν τὴν 20 Σεπτεμβρίου τὴν τρεῖς ὥρας μακρὰν τοῦ Ἀνατολικοῦ Παληοσάλτσεναν, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσαν. Ἡ στρατοπέδευσις αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσωσιν οἱ Ἑλληες, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐσκόπευε νὰ πολιορκήσῃ τὸ Ἀνατολικόν. Τῷ ὄντι ἐξ αἰτίας τῆς ἀποτυχίας τῆς περυσινῆς κατὰ τοῦ Μεσολογγίου ἐκστρατείας, καὶ τῆς ἤδη ἐνυπαρχούσης πολυαριθμοῦ φρουρᾶς, διότι τὰ πλείστα τῶν φυγόντων ἀπέμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ ταγμάτων συνέρρευσαν ἐκεῖ, ἢ πόλις αὕτη ἐθεωρεῖτο ἀπόρθητος.

Ἡ μικρὰ πόλις τοῦ Ἀνατολικοῦ κείται ἐπὶ νησι-

δίου ἐντὸς τῆς λίμνης τοῦ Μεσολογγίου (γ). Ἄλι-
 τενὲς εἶναι τὸ νησιδίον τοῦτο καὶ ἀπέχει τῆς γῆς,
 μεθ' ἧς ἐκοινωνεῖ τότε διὰ τῶν λεγομένων περαταριῶν,
 κατὰ μὲν ἀνατολὰς ἐν τέταρτον τοῦ μιλίου, κατὰ δὲ
 δυσμὰς ἡμισυ, ἀπέχει δὲ καὶ τοῦ Μεσολογγίου ἕξ.
 Διοχίλιοι ἦσαν οἱ ἐν τῇ πόλει, ἕξ ὧν 500 ἔνοπλοι,
 ἐν οἷς καὶ 150 στρατιῶται ὑπὸ τὸν Κίτσον Κώσταν
 καὶ τὸν Ἀποστόλην Κουσουρήν· ἦτο δὲ ἀνόχυρος
 καὶ πάντῃ ἀνέτοιμος εἰς πολιορκίαν, καὶ οὔτε πηγὴν
 εἶχεν οὔτε δεξαμενὴν, ἀλλ' ἐλάμβανεν ὅλον τὸ εἰς
 χρῆσιν τῶν κατοίκων νερὸν ἕξωθεν.

Οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ ἐστρατοπέδευσαν κατὰ τὴν
 Παληοσάλτσεναν, κατέλαβαν διὰ νυκτὸς τὰ χωρία
 Μποχώρι καὶ Γαλατᾶν τὰ ἀπέναντι τῶν Πατρῶν πρὸς
 μεταφορὰν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ στρατιωτικὴν
 συνοδίαν τῶν εἰς τὸ στρατόπεδον ἀναγκαίων. Ἐν ὅσῳ
 διέμεναν οἱ Τούρκοι ὅπου ἐστρατοπέδευσαν, ἀβέβαιοι
 ἦσαν οἱ Ἕλληνες ποίαν τῶν δύο πόλεων ἐμελέτων
 νὰ πολιορκήσωσιν· ἐπιθυμοῦντες δὲ νὰ μάθωσιν
 ἀκριβῶς τὰ μελετώμενα, καὶ ἰδόντες ὅτι ἤρχοντο
 ἐχθροὶ καθ' ἡμέραν ἀντικρὺ τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ
 παρετήρουν τὰς θέσεις, ἀπέβησάν τινες τῶν ἐν αὐτῷ
 τὴν νύκτα τῆς 2 ὀκτωβρίου εἰς τὴν ἀντικρὺ παραλίαν
 καὶ ἐνέδρυσαν. Τὴν ἐπαύριον ἐλθόντες 200 ἰππεῖς,
 ἐν οἷς καὶ τινες μηχανικοί, ἔπεσαν ἀνυπόπτως εἰς τὴν
 ἐνεδραν, ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληγώθησάν τινες αὐτῶν,
 ἐπληγώθη καὶ ὁ ἀρχηγὸς Ἀβδουλάχμπης καὶ ἡχημα-
 λωτίσθησαν 7· ἐπληγώθησαν καὶ 3 Ἕλληνες καὶ
 ἐσκοτώθη καὶ ὁ ἀξιωματικὸς Βασίλης Σουλιώτης. Οἱ
 Ἕλληνες, βεβαιωθέντες παρὰ τῶν αἰχμαλωτισθέντων
 ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐμελέτων νὰ πολιορκήσωσι τὸ Ἀνατο-
 λικόν, ἔσπευσαν ν' ἀνεγείρωσιν ἐν αὐτῷ κανονοστά-
 σια ἐπιστάσια τοῦ μηχανικοῦ Ἑλληνοσ Κοκκίνῃ καί
 τινος Ἀγγλοῦ πυροβολιστοῦ, Μαρτίνου, καὶ νὰ ἐπι-
 θέσωσιν ἕξ κανόνια ἐκ Μεσολογγίου μετακομισθέντα.

Ἀνήγειρε καὶ ὁ πολιορκητὴς ἐπὶ τῆς παραλίας τρία πυροβολοστάσια θέσας ἐπὶ μὲν τοῦ ἐνὸς δύο βομβοβόλους, ἐπὶ δὲ τῶν δύο ἄλλων τέσσαρα κανόνια, καὶ τὴν 5 ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ καὶ βομβοβολῇ τὴν πόλιν· ἐπειδὴ δὲ ἀνάγκη ἦτο νὰ κόψῃ καὶ τὴν διὰ θαλάσσης κοινωνίαν τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἀνήγειρεν ἐπὶ ἀρμοδίας θέσεως τέταρτον κανονοστάσιον ἐπιθέσας δύο κανόνια. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες, κανονοβολοῦντες εὐστοχώτερον τῶν Τούρκων, τοὺς ἠνάγκασαν μετὰ τρεῖς ἡμέρας νὰ τὸ ἐγκαταλείψωσι, καὶ οὕτως ἡ διὰ θαλάσσης κοινωνία δὲν διεκόπη. Μικροῦ μεγέθους ἦσαν ἀρξαμένης τῆς πολιορκίας τὰ κανόνια τῶν Ἑλλήνων, δι' ὃ καὶ ὀλιγοβλαβῆ· ἀλλ' ἔλαβαν μετ' ὀλίγον ἐν 48 λιτρῶν σταλὲν παρὰ τοῦ ἐν Πίσῃ ἀρχιερέως Ἰγνατίου, καὶ δι' αὐτοῦ ἀπεμάκρυναν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ παραθαλασσίου.

Μετὰ τινὰς δὲ ἡμέρας ἐπρόβαλαν οἱ πολιορκηταὶ συμβιβασμόν, ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι τὸν ἀπέρριψαν. Βλέποντες οἱ ἐχθροὶ ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν ἄνευ θαλασσίου δυνάμεως, ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν ἐν Πάτραις ὀθωμανικῶν πλοίων· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῶν ρήχων νερῶν ἔλαβαν ἐκεῖθεν μόνον ὕλην εἰς κατασκευὴν πλοιαρίων· μόλις δὲ κατεσκεύασαν δύο, καὶ ἰδοὺ δέκα ἔνοπλα ἑλληνικὰ κατέμπροσθέντων. Ἐφοβήθησαν οἱ Ἀλβανοὶ ἰδόντες τὸν ἀπροσδόκητον ἑλληνικὸν στολίσκον, ἔκαυσαν τὴν νύκτα τὰ κατασκευασθέντα πλοιαρία τῶν, καὶ οὕτως ἐματαιώθη ἡ τοιαύτη ἐπιχείρησις.

Ἐν τοσοῦτῳ ἡ πολιορκία διήρκει, καὶ οἱ πολιορκούμενοι, ἂν δὲν ἔπασχαν ἑλλειψιν τροφῶν, διότι τοῖς ἐστέλλοντο διὰ θαλάσσης, ἔπασχαν λειψυδρίαν, διότι μετακομιζόμενον τὸ νερὸν ἔξωθεν ἦτο πάντοτε ὀλίγον· ἀλλ' ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἔπεσεν ἐχθρική βόμβα ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ἔσπασε τὴν σκέπην τῆς, ἐκτύπησε τὸ πλακόστρωτον

ἔδαφός της καὶ ἀνέβλυσε πόσιμον νερὸν εἰς ἔκπληξιν καὶ χαρὰν τῶν πολιορκουμένων καὶ εἰς στηριγμὸν τῶν πιστῶν ἐκλαβόντων τὴν ἀνάβλυσιν ὡς θεοσημείαν. Ἐν τούτοις, παρατηρήσεως γενομένης ὅτι αἱ εἰς χρῆσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου τροφαὶ καὶ πᾶν ἄλλο ἀναγκαῖον ἐστέλλοντο κυρίως ἐκ Πατρῶν εἰς Μποχώρι καὶ ἐκείθεν μετεκομίζοντο εἰς τὸ στρατόπεδον, 300 στρατιῶται καὶ 50 ἐντόπιοι ἐξῆλθαν τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τὸν Κίτσον Τσαβέλλαν τὴν νύκτα τῆς 17 νοεμβρίου καὶ κατέλαβαν τὸ Σκαλί εἰς ἀρπαγὴν τῶν μετακομισθησομένων τὴν ἐπαύριον τροφῶν, διότι μεταξὺ τοῦ λόφου τούτου καὶ τόπου τινὸς ἐλώδους διέρχεται ἡ ἄγουσα ἐκ Μποχωρίου εἰς Ἀνατολικόν· ἀλλ' εἰδοποιηθέντες παρὰ τῶν ἐφισταμένων σκοπῶν, ὅτι πλῆθος ἵππέων καὶ πεζῶν ἤρχετο ὄχι ἀπὸ τοῦ Μποχωρίου, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἐκτὸς τοῦ Ἀνατολικοῦ στρατοπέδου, ἐστράφησαν πρὸς τὰ ἐκεῖ, διέμειναν ἀφανεῖς, καὶ φθάσαντας τοὺς ἐχθροὺς ἀνυπόπτους καὶ ἀπροσέκτους εἰς τὴν ὑποκειμένην ὁδὸν τοὺς ἐκτύπησαν αἰφνης, ἐφόνευσαν πολλοὺς, καὶ διασκορπίσαντες τοὺς λοιποὺς, ἐξ ὧν τινες ἔπεσαν εἰς τὸ ἔλος, ἐπανῆλθαν αὐθήμερον εἰς τὴν πόλιν φέροντες ἵππους, λάφυρα, μίαν σημαίαν καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν φονευθέντων.

Βλέπων δὲ ὁ πασᾶς, ὅτι ἀπήντα πολλὰ προσκόμματα εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ του, καὶ ὅτι ἐπροχώρει καὶ ὁ χειμῶν, ἀπεφάσισε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, καὶ καύσας τὰς σκηνάς του καὶ ἀποστείλας τὰ κανόνια καὶ τὰς βομβοβόλους εἰς τὰ ἀποκλείοντα τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου πλοῖα, ὅθεν ἐστάλησαν ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας, ἔφυγεν ἐν βίᾳ πανστρατιᾷ τὴν νύκτα τῆς 30, νύκτα βροχερὰν καὶ ἀνεμώδη ὡς ἂν ἐφοβεῖτο καταδίωξιν· καὶ οἱ μὲν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Βονίτσης οἱ δὲ διὰ τῶν στενωπῶν τοῦ Μακρυνόρους ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια, καὶ οὕτως ἤλευ-

θερώθη καὶ τὸ ἐνεστὼς ἔτος ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς. 2000 ἔχθροὶ ἀπωλέσθησαν καθ' ὅλην τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἀλλ' οἱ πλείστοι ἐξ ἀσθενειῶν, ἠχμαλωτίσθησαν δὲ 190· ἀπωλέσθησαν καὶ 200 Ἕλληνες, ἐξ ὧν οἱ 23 ἐθανατώθησαν ἐπὶ τῆς πολιορκίας, ἠχμαλωτίσθησαν δὲ 9· τὸ δὲ Ἀνατολικὸν ὀλίγον ἐβλάβηθη, ἂν καὶ ἐπερρίφθησαν 2000 βόμβαι.

Πρὸ τῆς λύσεως δὲ τῆς πολιορκίας ἐζήτησαν οἱ Αἰτωλοακαρνανες τὸν Μαυροκορδάτου ὡς διευθυντὴν καὶ θαλάσσιον δύναμιν εἰς λύσιν τῆς πολιορκίας. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐδέχθη τὴν αἰτησίαν των, καὶ ἡ κυβέρνησις συνήνεσεν· ἀλλ' ἐδυσκολεύετο ὁ ἔκπλους τῆς δυνάμεως, διότι ἐδυσκολεύετο ἡ σύναξις τῶν ἀναγκαίων χρημάτων. Ἐπὶ τέλους ἀπέπλευσαν 14 πλοῖα Ὑδρας καὶ Σπετσῶν· ἀλλὰ δὲν ἔφθασαν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου εἰ μὴ τὴν 30, ὃ ἐστὶ μετὰ τὸν κίνδυνον. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἔφεραν εἰς Μεσολόγγι τὸν νέον διευθυντὴν. Ἐπὶ δὲ τῷ διάπλῳ συνέβη τὸ ἐξῆς.

Μεταξὺ Σκροφῶν καὶ Ἰθάκης ἀπήντησαν τὰ πλοῖα ταῦτα ἐχθρικὸν δικάταρτον πολεμικὸν ἀναπλέον ἀπὸ Πρεβέζης εἰς Πάτρας καὶ κομίζον χρήματα εἰς μισθοδοσίαν. Τινὰ ἐξ αὐτῶν τὸ ἐπολέμησαν καὶ τὸ ἐβλάψαν, ἀλλ' οὔτε νὰ τὸ βυθίσωσιν οὔτε νὰ τὸ συλλάβωσιν ἐδυνήθησαν· ὁ δὲ κυβερνήτης τοῦ ἀπελπισθεὶς τὸ ἔρριψεν εἰς τινα βράχον τῆς Ἰθάκης, καὶ ὅσοι τοῦ πληρώματος ἐπρόφθασαν, ἐξερρίφθησαν. Ἐπέδραμαν τότε καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς κυρίευσίν του· ἀλλὰ τινὲς τῶν ἐπὶ τῆς γῆς διασωθέντων ἐτουφέκισαν τοὺς ἀναβαίνοντας εἰς τὸ πλοῖον, ἐσκότωσαν ἕνα καὶ ἐπλήγωσαν δύο. Τότε ἐπάτησαν οἱ Ἕλληνες τὴν οὐδετέραν γῆν, μὴ εἰσακουσθέντων τῶν πλοιαρχῶν, καὶ κατ' ἰσχυρὰν ὅσους τῶν ἐχθρῶν ἐπρόφθασαν φεύγοντας, ἕως οὗ, ἐλθούσης ἐπιτοπίου δυνάμεως, ἐπανῆλθαν εἰς τὰ πλοῖά των, ἀρπάσαντες τὰ ἐν τῷ συντριβέντι

πλοῖω χρήματα· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐσυμβιβάζοντο περὶ τῆς διανομῆς, ἔφυγαν αἰφνιδίως τὰ ἔχοντα τὰ χρήματα ὑδραϊκὰ καὶ κατόπιν καὶ τὰ ἄλλα, ὥστε ὁ λιμὴν τοῦ Μεσολογγίου ἔμεινε πάλιν ἀπροστάτευτος.

Δύο δὲ ἡμέρας πρὶν πατηθῆ ἡ οὐδετέρα γῆ τῆς Ἰθάκης, ἐπατήθη καὶ ἡ οὐδετέρα γῆ τῆς Λευκάδος.

Πλοῖον ὑπὸ σημαίαν ἑλληνικὴν, συναντήσαν παρὰ τὴν Λευκάδα ἐχθρικόν, φέρον ἐπιβάτας, τὸ κατεδίωξε καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἐν αὐτῷ νὰ καταφύγωσι πρὸς ἀσφάλειάν των εἰς τὴν ξηράν, ὅπου ἀπέβησαν καὶ οἱ καταδιώκοντες, καὶ τοὺς μὲν ἐφόνευσαν τοὺς δὲ ἤχμαλώτευσαν.

Μετὰ δὲ τὴν ἐν Ἄστρει συνέλευσιν ἐδόθη ἡ ἀρχηγία τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου καὶ ἡ φροντίς τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροκορίνθου τῷ Ἰωάννῃ Νοταρᾷ. Ἄλλ' ἡ δι' ἐχθρικῶν πλοίων τῆς ἀκροκορίνθου καὶ τῶν Πατρῶν συγκοινωνία δὲν διεκόπη· διὰ τοῦτο οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει δὲν ἔπασχαν ἔλλειψιν τροφῶν. Μεσοῦντος τοῦ ἰουνίου ἔστειλεν ἡ κυβέρνησις εἰς ἐνίσχυσιν τῆς πολιορκίας τὸν Σταΐικον Σταϊκόπουλον. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἰουλίου μαθοῦσα ὅτι ὁ ἐν Πάτραις διατρίβων Χουσρέφης ἐμελέτα νὰ στείλῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν πολεμικῶν πλοίων πολλὰ τροφοφόρα εἰς προμήθειαν τῆς ἀκροκορίνθου, προσαπέστειλεν εἰς Κόρινθον πρὸς ματαίωσιν τοῦ σχεδίου τούτου 450 στρατιώτας ὑπὸ τὸν Γενναῖον, τὸν Χελιώτην καὶ τὸν Χατσῆ-Γιάννην, οἵτινες κατέλαβαν τὰς ἐν τῷ παραθαλασσίῳ ἀποθήκας καὶ ὠχυρώθησαν εἰς ἐμπόδιον τῆς ἀποβιβάσεως τῶν τροφῶν. Οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Σταΐικον καὶ Νοταρᾶν, ὡς 800, κατέσχαν τὰς θέσεις, Ῥάχιν καὶ Λόγκον, εἰς ἐμπόδιον καὶ οὗτοι τῆς ἐξόδου τῶν ἐχθρῶν ἀπὸ τοῦ φρουρίου. Τὴν 11 ἰουλίου ἦλθαν τὰ προσδοκώμενα πλοῖα, ἠῦρὰν τὸ παράλιον κατεχόμενον καὶ ἤρχισαν νὰ κανονοβολῶσιν, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ μετατοπίσωσι τοὺς φυλάσσον-

τας αὐτό· ἐπέξῆλθαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ
 Τοῦρκοι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπέτυχαν ἀποκρουσθέντες.
 Μετὰ διημέρους δὲ ἀνωφελεῖς δοκιμὰς τὰ πλοῖα
 ἀπέπλευσαν ἐπαναφέροντα τὰ φορτία. Ματαιωθέν-
 των τῶν ἐχθρικῶν σχεδίων, οἱ πολιορκηταὶ ἔλαβαν
 τόσον θάρρος, ὥστε οὐδεὶς τῶν πολιορκουμένων
 ἐτόλμα νὰ προκύψῃ τῆς πύλης. Τοιουτοτρόπως οἱ
 ἔγκλειστοι στενοχωρηθέντες, καὶ ἀπὸ πάσης ἔξωθεν
 βοηθείας ἀπελπισθέντες ἐπρόβαλαν συμβιβασμόν.
 Εἰδοποιηθεῖσα ἡ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ στείλῃ ἐπι-
 τρόπους ἐν οἷς καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, ἐσυμβιβάσθη
 δι' αὐτῶν καὶ παρέλαβε τὸ φρούριον τὴν 26 ὀκτω-
 βρίου ἐπὶ μετακομίσει τῶν πολιορκουμένων εἰς Θεσ-
 σαλονίκην φερόντων τὰ ἰδιαίτερα τῶν ὄπλα καὶ ἐνδύ-
 ματα· οἱ ὄροι δὲ οὗτοι πιστῶς ἐτηρήθησαν χάρις εἰς
 τὴν ἐπαγρύπνησιν τῶν ἀρχηγῶν καὶ τοῦ παρευρεθέν-
 τος Νικήτα συνοδεύσαντος εἰς Καλαμάκι ἀβλαβεῖς
 τοὺς παραδοθέντας, 300 ἄνδρας καὶ 60 γυναῖκας,
 οἵτινες ἐπιβιβασθέντες εἰς δύο ὑπὸ αὐστριακὴν καὶ
 εἰς ἓν ὑπὸ ἰονικὴν σημαίαν πλοῖα ἀπεβιβάσθησαν εἰς
 Θεσσαλονίκην (δ). Διωρίσθη δὲ προσωρινὸς φρού-
 ραρχος ἀκροκορίνθου ὁ Χελιώτης.

Ἡ δὲ ἐν Σαλαμῖνι διαταχθεῖσα εἰς Εὐβοίαν ἐκ-
 στρατεία ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά ἐχρειάζετο θαλάσσιον
 δύναμιν. Ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἀνετέθη εἰς τοὺς Ψαρια-
 νοὺς ἐπὶ συμφωνίᾳ ν' ἀποζημιωθῶσιν ἀπὸ τῶν εἰσοδη-
 μάτων τῆς αὐτῆς νήσου, καὶ νὰ τοῖς χαρισθῇ καὶ ἡ
 περὶ τὴν Ἐρέτριαν ἐθνικὴ γῆ εἰς συνοικισμόν. Ἐπαρ-
 χος τῆς Εὐβοίας ἐπὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκστρατείας
 ἦτον ὁ Κωλέττης. Οὗτος συνάξας ἔνθεν κάκειθεν
 500 στρατιώτας τοὺς ἔφερεν εἰς Ἀθήνας, καὶ παρα-
 δώσας αὐτοὺς εἰς τὸν Ὀδυσσεά μετέβη εἰς Κέα ἐπὶ
 νέα στρατολογία, καὶ ἐκείθεν εἰς Ψαρὰ πρὸς ἐπί-
 σπευσιν τοῦ ἔκπλου τοῦ στολίσκου. Ἐξ πλοῖα ψα-
 ριανὰ φέροντα αὐτὸν καὶ ὅσους ἐδυνήθη νὰ στρατολο-

γήση κατέπλευσαν ἀρχομένου τοῦ νοεμβρίου εἰς τὸν λιμένα τῶν Πρασιῶν (Πόρτο Ῥάφτη), ὅπου ἀνεμένετο ὁ Ὀδυσσεὺς, διότι ἐκεῖ ἔμελλε νὰ συγκεντρωθῆ ἡ στρατιωτικὴ καὶ ἡ ναυτικὴ δυνάμις τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκστρατείας. Τὴν 7 νοεμβρίου κατέπλευσε καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκ Πειραιῶς εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα φέρων ἐπὶ 20 ἐνόπλων πλοιαρίων 1000 στρατιώτας· ἦλθαν μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλοι στρατιῶται ἐξ Ἀθηνῶν διὰ ξηρᾶς· ἐστάλησαν καὶ ἐκ Ναυπλίου 8 κανόνια, μία βομβοβόλος, 150 βόμβαι καὶ κανονόσφαιραι, καὶ ἰκανὴ ποσότης μολύβδου καὶ πυρίτιδος. Τὴν δὲ 16 ἀνήχθη ὁ στολίσκος καὶ ἀπεβίβασεν ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκστρατείας 3000 στρατιώτας εἰς Ἀλιβέρι· ἐκεῖ ἦλθαν καὶ 600 Εὐβοεῖς ὑπὸ τὸν περιφερόμενον εἰς τὰ ὄρη Κριεζώτην. Ὁ στρατὸς οὗτος διηρέθη, καὶ οἱ μὲν κατέλαβαν τὰ προάστεια καὶ τοὺς κήπους τῆς Καρύστου, οἱ δὲ τὴν μεταξὺ βράχων καὶ θαλάσσης Κακὴν Σκάλαν. Τὴν 23 ἔπεσαν ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν θέσιν ταύτην 700 Τούρκοι ἐκ τῶν ἐν τῇ Χαλκίδι καὶ ἀπεκρούσθησαν κανονοβολούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν πλοίων· ἐπέπεσαν 500 ὑπὸ τὸν Ὀμέρπασαν καὶ τὴν 25, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ οὗτοι μετὰ σφοδρὰν καὶ πολύωρον μάχην· ἐσκοτώθησαν δὲ 40 ἐχθροὶ καὶ ἠχμαλωτίσθησαν 5· ἐσκοτώθησαν καὶ 5 Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν 2. Μετὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος μάχην οἱ κατέχοντες τὴν θέσιν ἐκείνην Ἕλληνες μετέβησαν εἰς Βρυσάκια, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσαν· οἱ δὲ πολιορκούντες τὴν Κάρυστον ἀπεκρούσθησαν ὡσάκις ἐφόρμησαν. Μετέφερον ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Ὀδυσσεὺς 20 ὑπονομεῖς, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν κατῴρθωσεν οὐδὲν καὶ ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῆ εἰς στενὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ.

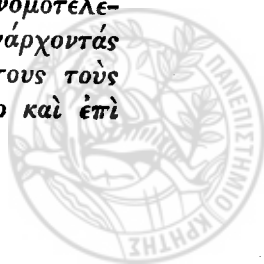
Στρατόπεδον Πατρῶν.—'Ρήξις νομοτελεστικοῦ καὶ βουλευτικοῦ.
—Καθαίρεσις τοῦ ὑπουργοῦ Περούκα καὶ τοῦ νομοτελεστοῦ
Μεταξᾶ.—'Εμφύλιοι ταραχαὶ καὶ συγκρούσεις.—Τὸ βουλευ-
τήριον πατεῖται ὑπὸ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐν Ἄργει καὶ
οἱ βουλευταὶ μεταβαίνουν εἰς Κρανίδι.—Νέον νομοτελε-
στικόν.—Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας καθ' ὅλον τὸ ἔτος.

ΑΡΧΗΓΟΣ τῆς εἰς Πάτρας ἐκστρατείας ὑπὸ τὴν
ἀνωτάτην διεύθυνσιν τοῦ Ζαήμη διωρίσθη ὁ Για-
τράκος, ὅστις ἐστρατοπέδευσε ἐν τῷ μοναστηρίῳ
τοῦ Ὀμπλοῦ. Μικροῦ λόγου ἀξία ἀπέβη ἡ ἐκστρα-
τεία αὕτη περὶ τὰ πολεμικά, ἀλλὰ πολλοῦ δι' ἃς
ἔδωκεν ἀφορμὰς εἰς πολιτικὰς διαιρέσεις. Ἄν καὶ
πολλῶν ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου στρατιωτικὰ
σώματα διετάχθησαν νὰ συνέλθωσιν εἰς τὸ στρατό-
πεδον τοῦτο, μόνα τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Ζαήμη,
τοῦ Λόντου, τοῦ Γιατράκου, τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ
καὶ τινων ἄλλων συνήλθαν· τὰ δὲ ὑπὸ τὴν τοῦ
Κολοκοτρώνη, τοῦ Δηληγιάννη, τοῦ Σισίνη καὶ
τῶν ὁμοφρόνων αὐτῶν δὲν ἐφάνησαν. Ὁ Κολοκο-
τρώνης ἠθέλεν, ὡς καὶ ἄλλοτε, νὰ διορισθῆ ἀρχηγὸς
πληρεξούσιος τῆς ἐκστρατείας ταύτης ὡς ἀντιπολι-
τευόμενος τὸν Ζαήμη καὶ τὸν Λόντον· καὶ ἐπειδὴ
δὲν εἰσηκούετο, ἀντέπραττε φανερᾶ εἰς διάλυσιν τοῦ
στρατοπέδου. Ἐντεῦθεν ἐκορυφώθησαν τὰ πάθη τῶν
δύο πελοποννησιακῶν κομμάτων, καὶ αἱ διαιρέσεις
κατήντησαν ἐντὸς τινων ἐπαρχιῶν καὶ εἰς στρατιω-

τικὰς συγκρούσεις· ἐξ αἰτίας δὲ τῆς ὀλιγότητος τοῦ περὶ τὰς Πάτρας στρατοῦ, οἱ κατ' ἐκείνο τὸ μέρος ἐχθροὶ ἔμειναν ἀνενόχλητοι βλάπτοντες μᾶλλον ἢ βλαπτόμενοι, καὶ ἡ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας παθοῦσα Δυτικὴ Ἑλλάς, καὶ αἱ κινδυνεύσασαι πόλεις Ἀνατολικοῦ καὶ Μεσολογγίου ὑπέστησαν ὄλον τὸν ἀγῶνα ἀβοήθητοι. Διήρκει μάλιστα ἡ πολιορκία τοῦ Ἀνατολικοῦ ὅτε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος στρατόπεδον, τὸ εἰς βοήθειαν τῶν μερῶν ἐκείνων συστηθέν, διελύθη διὰ τῶν ῥαδιουργιῶν τῶν ἀντιπολιτευομένων, καὶ ὁ Γιατράκος ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλά, ἂν εὐτύχησεν ὁ Κολοκοτρῶνης νὰ βλάβῃ τοὺς ἐναντίους του, δὲν εὐτύχησε καὶ νὰ ὠφεληθῇ αὐτός. Ἀλλὰ ἐπροσδόκα ἐπὶ τῆς ἀντιπροεδρίας του καὶ ἄλλα ἠῦρεν· ὠλιγόστευσεν ἡ ἐπιρροή του ἀντὶ ν' αὐξήσῃ, διότι ἐπὶ τῇ μεταθέσει του ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς εἰς τὴν πολιτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ οἱ συγγενεῖς του ἔδυσφόρησαν, καὶ οἱ πλείστοι τῶν φίλων του τὸν ἐγκατέλιπαν. Ἰσχυεν ἡ γνώμη του παρὰ τῷ νομοτελεστικῷ, ἀλλ' οὐδαμῶς παρὰ τῷ βουλευτικῷ· καὶ ὅσον ἐκείνο τὸν ἐτίμα, τόσον τοῦτο τὸν ἀπεστρέφετο. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀντιπροεδρίας.

Ἀλλ' ἀποχωριζόμενος ὁ Κολοκοτρῶνης τοῦ νομοτελεστικοῦ προσωπικῶς, δὲν ἀπεχωρίζετο καὶ πολιτικῶς. Ὁμόφρων καὶ συμπράκτωρ αὐτοῦ ἦτον ἐπὶ τῆς ἀντιπροεδρίας του, τοιοῦτος διέμεινε καὶ ἀφ' οὗ παρητήθη· πρὸς μόνον δὲ τὸν συνάδελφόν του Ζαήμην, πρὸς ὃν ἀντεφέρετο καὶ πρότερον, ἀντεφέρετο καὶ παραιτηθεῖς, ἀλλ' οὕτως εἶχαν πρὸς τὸν Ζαήμην καὶ οἱ λοιποὶ συνάδελφοί του νομοτελεσταί.

Ἡ δὲ βουλὴ μόνον τὸν Ζαήμην ἐκ τῶν νομοτελεστῶν ἐτίμα καὶ ὑπεστήριξε. Τοὺς δὲ συνάρχοντάς του ἐθεώρει ὡς φατριαστάς, καὶ ὡς τοιούτους τοὺς ἀπεστρέφετο καὶ τοὺς ὑπώπτεε· διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ

τῇ ἐπανόδῳ τῆς ἐκ Σαλαμίνος δὲν ἔστερξε νὰ ἐδρεύσῃ παρ' αὐτοῖς ἐν Ναυπλίῳ, διότι ἡ πόλις ἐκείνη ἦτον ὑπὸ τὴν ἐπιρροήν των, ἀλλ' ἔστησε τὴν ἔδραν τῆς ἐν Ἄργει εἰς πλήρη διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαύτῃ ἦτον ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῶν πραγμάτων, συνέπεσαν τὰ ἐξῆς, ὠθήσαντα τὰ δύο κυβερνητικὰ σώματα εἰς φανεράν ῥῆξιν καὶ προετοιμάσαντα δυστυχῶς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον.

Ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὁ Χαραλάμπης Περούκας. Οὗτος, ἐν ᾧ ὁ ζ' παράγραφος τοῦ ὀργανικοῦ νόμου δὲν ἐπέτρεπεν ἐπίθεσιν ἢ εἰσπραξιν φόρων ἄνευ νόμου, ἐπέβαλεν ἐν Πελοποννήσῳ δι' ἀπλῆς διαταγῆς του, ἐκδοθείσης τὴν 4 Σεπτεμβρίου, μονοπωλεῖον ἄλατος. Ἐπὶ τῇ φανερᾷ ταύτῃ αὐθαιρεσίᾳ ὀργισθεῖσα ἡ βουλὴ ἐνήργησε τὰ κατὰ νόμον, καὶ τὴν 24 Νοεμβρίου ἐκάθηρε τὸν ὑπουργόν. Εἰδοποιηθὲν ἐπισήμως τὸ νομοτελεστικὸν ἐθεώρησε παράνομον τὴν καθαιρέσιν ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἡ βουλὴ δὲν ἦτο πλήρης· δὲν ἐπέγραψε δὲ ὡς μέχρι τοῦδε τὰ διαγγέλματά του “πρὸς τὸ βουλευτικόν,” ἀλλὰ “πρὸς τοὺς ἐν Ἄργει βουλευτάς.” Τῷ ὄντι οἱ συνεδριάζοντες ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ βουλευταὶ δὲν ἀπετέλουν τὰ δύο τρίτα τῶν μελῶν τοῦ βουλευτικοῦ ὅπως ἀπῆτει ὁ κθ' παράγραφος τοῦ συντάγματος πρὸς νομιμοποίησιν συνεδριάσεως· ἦτο δὲ ὁ ἀπαιτούμενος ἀριθμὸς ἑλλειπῆς διὰ τὴν ἐπ' ἀδείᾳ ἀπουσίαν τινῶν, καὶ τὴν κατὰ προτροπὴν τοῦ νομοτελεστικοῦ ἀποσκίρτησιν ἔνδεκα, ὀδηγὸν ἐχόντων τὸν ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς προέδρου τῆς βουλῆς ἀποτυχόντα Δηληγιάννην, πολλάκις εἰς μάτην ἀνακληθέντων καὶ ἐπὶ τέλους καθαιρεθέντων. Ἄλλ' ὅσοι βουλευταὶ ἦσαν ἐπὶ τῆς καταδίκης τοῦ ὑπουργοῦ, τόσοι ἦσαν καὶ ἀφ' ὅτου ἐπανέλαβεν ἡ βουλὴ τὰς ἐργασίας τῆς ἐν Ἄργει, ἃς τὸ νομοτελεστικὸν ἐθεώρησε νομίμους· ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχη τὸ

περὶ οὗ ὁ λόγος ζήτημα, ἢ πρᾶξις τοῦ ὑπουργοῦ ἦτο καὶ παράνομος καὶ ἀδικοιολόγητος.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα ἐπράττοντο ὅπου ἔδρευεν ἡ κυβέρνησις, τὰ ἐμφύλια κακὰ ἐκορυφούντο ἐν ταῖς ἐπαρχίαις.

Ὁ Σισίνης ὄχι μόνον ἠπείθει εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Ζαήμη, ἀλλὰ καὶ φανερᾶ ἀντέπραττε. Διὰ τοῦτο ἠτοιμάσθησαν δισχιλίοι ἀρχηγούς ἔχοντες τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Λόντον εἰς ἐπιστράτευσιν. Εἰδοποιηθὲν τὸ νομοτελεστικὸν ἀπέστειλε δυνάμεις ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην, τὸν Πλαπούταν καὶ ἄλλους πρὸς ἀντίκρουσιν, ὥστε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐφαίνετο ἐπικείμενος· ἀλλὰ πρὶν φθάσωσιν αἱ δυνάμεις αὗται εἰς Γαστούνην, ἀνεχώρησαν ἐκείθεν οἱ κατὰ τοῦ Σισίνη κινηθέντες δόντες τόπον τῇ ὀργῇ, ὁ μὲν Ζαήμης εἰς Καλάβρυτα, ὁ δὲ Λόντος εἰς Βοστίσαν.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ὤδευεν ὁ Πλαπούτας εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ Σισίνη, συνῆλθαν πολλοὶ ἐπαρχιώται τῆς Καρυταίνης εἰς Δημητσάνην πρὸς ἀγορὰν τῶν δημοπραττουμένων της προσόδων· λογομαχίας δὲ γενομένης, ἐπιστόλισεν ὁπαδός τις τοῦ Πλαπούτα τὸν Ἀνάστου Δηληγιάννην καὶ τὸν ἐπλήγωσεν. Ἐπὶ δὲ τῷ παθήματι τούτῳ οἱ Δηληγιάνναι ἐσκότωσαν τὸν ἔνοχον, ἔκοψαν τὴν κόμην τῆς γυναικὸς του καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς κυβερνήσεως ἐπολιόρκισαν τὸ χωρίον τοῦ Παλούμπα, ὅπου διέμενεν ἡ οἰκογένεια τοῦ Πλαπούτα, ὅστις μαθὼν ταῦτα ἐπέστρεψεν εἰς ὑπεράσπισιν τῶν πασχόντων συγγενῶν του καὶ συνῆψε μάχην μετὰ τῶν περὶ τοὺς Δηληγιάννας ἐν Ἀκόβοις. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἦλθε εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις συγγενὴς καὶ φίλος παλαιὸς τοῦ Πλαπούτα, συμπένθερος καὶ φίλος νέος τῶν ἄλλων, ἐμεσολάβησεν εἰς καθυσύχασίν των. Κατεταράχθη τὸ νομοτελεστικὸν μαθὼν τὸ ἐν Ἀκόβοις συμβάν, διότι ἦλθαν εἰς χεῖρας δύο οἰκογένειαι τοῦ κόμματός

του, καὶ ἔσπευσε πρὸς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ ν' ἀποστείλῃ τὸν Μεταξᾶν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ ταύτῃ ἤμαρτε πολλαχῶς· δὲν ἐζήτησε τὴν ἀπαιτουμένην ἄδειαν τῆς βουλῆς· μετὰ δὲ τὴν ἀποστολὴν ἀπέμειναν ἐν Ναυπλίῳ δύο μόνον μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ, ἐν ᾧ ὁ νόμος ἀπῆτει τοῦλάχιστον τρία πάντοτε παρόντα· τὰ δ' ἀπομείναντα δύο μέλη ἐνήργουν ὡς καὶ πρότερον, ἐν ᾧ πᾶσα ἐνέργεια αὐτῶν ἦτο παράνομος. Ἐντεῦθεν λαβοῦσα δικαίαν αἰτίαν ἡ βουλή ἐνήργησε τὰ τοῦ νόμου ὡς καὶ ἐπὶ τῆς παρανομήσεως τοῦ ὑπουργοῦ Περούκα, ἐκήρυξε τὴν 25 τὸν Μεταξᾶν ἐγκληματίαν καὶ ἀνατροπέα τοῦ ὀργανικοῦ νόμου καὶ τὸν καθήρεσεν ἀντικαταστήσασα τὸν Κωλέττην. Ἐνοχοὶ ἐπίσης ἦσαν καὶ ἄξιοι τῆς αὐτῆς ποινῆς καὶ οἱ δύο ἄλλοι συναδέλφοι τοῦ Μεταξᾶ· ἀλλ' ἡ βουλή δὲν τοὺς συνεκάθηρεν. Ἡ μετριοπάθειά της ὅμως αὕτη δὲν ὠφέλησεν. Οἱ μὴ καθαιρεθέντες νομοτελεσταὶ οὔτε τὸν Κωλέττην ἐδέχθησαν, οὔτε τὸν Μεταξᾶν ἔκπτωτον ἐθεώρησαν. Φοβούμενοι δὲ καὶ τὴν ἑαυτῶν ἔκπτωσιν ἐκήρυτταν, ὅτι οἱ ἐν Ἄργει βουλευταὶ ἐνήργουν ἐκτὸς τοῦ νόμου, ἐλλείποντος τοῦ ἀπαιτουμένου ἀριθμοῦ· ἀπέστειλαν δὲ τὴν ἐπαύριον εἰς Ἄργος τὸν φρούραρχον τοῦ Ναυπλίου Πάνον Κολοκοτρώνην, τὸν Νικήταν καὶ τὸν Τσόκρην ἵνα διαλύσωσι τὴν βουλήν καὶ συλλάβωσι τοὺς πρωταίτιους ὡς ἐρεθίζοντας κατὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ τοὺς ἄλλους βουλευτάς. Ὡς πρωταίτιοι δὲ ἐθεωροῦντο ὁ ἀντιπρόεδρος Βρεσθένης, ὁ Ἀσημάκης Φωτίλας καὶ ὁ Ἀναστάσιος Λόντος. Οἱ σταλέντες ὑπήγαν εἰς Ἄργος ἐν συνοδίᾳ 200 στρατιωτῶν, ἐπάτησαν τὸ βουλευτήριον διαρκούσης τῆς συνεδριάσεως, ἤρπασαν τὰ ἀρχεῖα (α) καὶ διεσκόρπισαν τοὺς βουλευτάς ὑβρίζοντες, ἀπειλοῦντες καὶ αἶροντες χεῖρα ἐπὶ τινὰς αὐτῶν· ἐπάτησαν δὲ διὰ νυκτὸς καὶ οἰκίας βουλευτῶν, καὶ μὴ εὐρόντες τοὺς ἐνοικούντας τὰς ἐγύμνωσαν.

Ἄλλ' οἱ τόσον ἀσυστόλως ἀσεβήσαντες εἰς τὸν νόμον ὄφειλαν νὰ ἐμποδίσωσι πᾶσαν συγκέντρωσιν τῶν διασκορπισθέντων βουλευτῶν, ἐξ ἧς θὰ προήρχετο ἡ πτώσις των· ἀλλ' οὐδὲν ἐνήργησαν, καὶ οἱ παθόντες βουλευταὶ ἀνεχώρησαν κρυφίως καὶ ἀσφαλῶς οἱ μὲν διὰ ξηρᾶς οἱ δὲ διὰ θαλάσσης εἰς Κρανίδι ἐπροτίμησαν δὲ τὸν τόπον ἐκείνον ὡς ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, ὧν οἱ κάτοικοι ἦσαν τοῦ φρονήματος αὐτῶν. Ἀφ' οὗ δὲ συνήλθαν ἔνθεν κάκειθεν εἰς τὴν κωμόπολιν ἐκείνην, διεκήρυξαν ἐπισήμως τὴν 3 δεκεμβρίου τὰ ἐν Ἀργεῖ συμβάντα καὶ τὰ αἷτια δι' ἃ μετέβησαν ἐκεῖ. Ἀσμένως ἐδέχθησαν τὴν διακήρυξιν των αἱ ναυτικαὶ νῆσοι (β), καὶ τοὺς ἐθάρρυναν νὰ μὴ ἀφήσωσι τὸ ἔργον των ἀτελές, ἀλλὰ νὰ καθαιρέσωσι καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ ὡς παρανόμως ἐργαζόμενα καὶ νὰ ἐκλέξωσι νέα. Ἐμψυχωθέντες οἱ βουλευταὶ ὑπὸ τῆς πανδήμως ἐκφρασθείσης ταύτης γνώμης τῶν ἰσχυρῶν νησιωτῶν, καὶ βλέποντες ὅτι πᾶσα ἀπόπειρα συμβιβασμοῦ ἦτο ματαία (γ), καὶ ὅτι πᾶσα ἐλπίς ἐπιστροφῆς τῶν νομοτελεστῶν εἰς τὰ καθήκοντά των ἐξέλιπεν, ἐκάθηραν τὴν 6 ἰανουαρίου 1824 καὶ τὸν πρόεδρον τοῦ νομοτελεστικοῦ Μαυρομιχάλην καὶ τὸ μέλος αὐτοῦ Χαραλάμπην.

Καθαιρέσασα ἡ βουλὴ τοὺς νομοτελεστάς καὶ προθεμένη νὰ συστήσῃ κυβέρνησιν ἰσχυράν ἐκάλεσεν εἰς τὰ πράγματα τοὺς νησιώτας καὶ ἀνέδειξε πρόεδρον μὲν τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην, ἀποπονηθέντος τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ Λαζάρου, μέλη δὲ τὸν Παναγιώτην Μπότση καὶ τὸν Νικόλαον Λόντον, διετήρησε δὲ καὶ τὰ δύο ὁμόφρονά της τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Κωλέττην, καὶ οὕτω συμπληρώσασα τὸ πενταμελὲς νομοτελεστικὸν ἐξ ἀνδρῶν τοῦ αὐτοῦ φρονήματος ἐκάλεσε τὰς

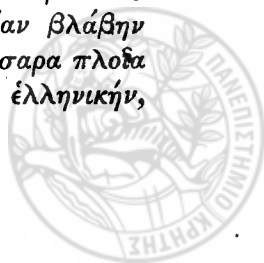

ἐπαρχίας, ὧν οἱ βουλευταὶ ἀπεχωρίσθησαν καὶ καθηρέθησαν, εἰς ἐκλογὴν καὶ ἀποστολὴν ἄλλων βουλευτῶν. Οἱ δὲ ἐν Ναυπλίῳ νομοτελεσταί, μαθόντες τὴν καθαίρεσίν των, συμπαρέλαβαν τοὺς ἐκεῖ ὁμόφρονάς των βουλευτάς, μετέβησαν εἰς Τριπολιτσᾶν καὶ ἐκάλεσαν καὶ οὗτοι τὰς ἐπαρχίας τῶν ἐν Κρανιδίῳ βουλευτῶν εἰς ἐκλογὴν καὶ ἀποστολὴν ἄλλων αὐτ' ἐκείνων ἐπὶ συγκροτήσει νέου βουλευτικοῦ· ὥστε ἐσυστήθησαν δύο κυβερνήσεις ἐδρεύουσαι ἢ μὲν ἐν Κρανιδίῳ ἢ δὲ ἐν Τριπολιτσᾷ, καὶ ἀποκαλούμεναι ἀμοιβαίως παράνομοι. Τοιαύτη ἦτον ἡ τότε κατάστασις τοῦ τόπου.

Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ εἰς Βερώνην ἐκείθεν πρὸ ὀλίγου μεταβὰς λόρδος Στραγγφόρδος, εἰς ὃν ἀνέθεσεν, ὡς εἶδαμεν, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος τὸν ἐξισασμὸν τῶν διαφορῶν του, ἡσχολήθη μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς τὰ τῆς ἐντολῆς του, ἀλλ' ἤνυρε τὴν Πύλην κωφεύουσαν καὶ μᾶλλον ἀπαιτοῦσαν ἢ παραχωροῦσαν. Ἡ μακροθυμία τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ ἀπόρριψις τῶν πρὸς τὰς Δυνάμεις ἰκεσιῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀποχὴ τούτων ἀπὸ πάσης σοβαρᾶς σκέψεως περὶ αὐτῆς ὑπερύψωσαν τὴν ἐπηρμένην τῆς Πύλης ὀφρύν· ἀλλά, λέγοντος καὶ ἐπαναλέγοντος τοῦ πρέσβευς ἐξ ὀνόματος τῆς εὐνοϊκῶς πρὸς αὐτὴν διακειμένης κυβερνήσεώς του, ὅτι ἡ μακροθυμία τοῦ αὐτοκράτορος δὲν ἦτον ἀνεξάντλητος, ὅτι κίνδυνος πολέμου ἐπέκειτο ἐξ αἰτίας τῆς ἀναβολῆς καὶ παρακοῆς της, ὅτι καιρὸς ἦτο ν' ἀνοίξη τοὺς ὀφθαλμούς της, καὶ ὅτι οἱ σύμμαχοι διὰ τῶν συμβουλῶν των δὲν εἶχαν ἄλλο συμφέρον εἰμὴ νὰ τὴν ὀδηγήσωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας της, ἤρχισεν ἡ Πύλη νὰ κλίνῃ τὸ οὖς εἰς τοὺς λόγους του, καὶ ἀνήγγειλε κατ' εὐθείαν τὴν 23 φεβρουαρίου τῆ κυβερνήσει τῆς Ῥωσσίας τὴν ἀποστολὴν τῶν ἡγεμόνων, ἐξέφρασε τὴν εἰς ἐπανάληψιν τῶν διπλωματι-

κῶν σχέσεων τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν ἐπιθυμίαν τῆς, καὶ ὑπεσχέθη τὴν ἄνευ περαιτέρω ἀναβολῆς παντελῆ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν. Πρὸς λύσιν δὲ τοῦ ῥωσσοτουρκικοῦ ζητήματος καὶ ταχεῖαν ἐπανάληψιν τῶν προκειμένων διπλωματικῶν σχέσεων παρελείφθη ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τῆς 9 νοεμβρίου περὶ εἰρηνεύσεως τῆς Ἑλλάδος ἄρθρον ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς Αὐστρίας, συναινούντος καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Φιλικώτατον ἦτο τὸ ὕφος τῆς ἐπιστολῆς τῆς Πύλης πρὸς τὴν κυβέρνησιν τῆς Ῥωσσίας· ἀλλ' ὅ,τι καλὸν ἐδύνατο νὰ προέλθῃ ἐντεῦθεν, τὸ ἐματαιώσεν αὐτὴ ἡ Πύλη, γράψασα συγχρόνως τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώποις Ἀγγλίας καὶ Αὐστρίας, ὅτι ἀπήτει ἀνευδότης παρὰ τῆς Ῥωσσίας τὴν παράδοσιν τῶν προσφύγων καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐπὶ τῆς ἐν Ἀσίᾳ ὀροθετικῆς γραμμῆς φρουρίων κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου. Τόσον δὲ ἀπότομον καὶ αὐθαδὲς ἦτο τὸ ὕφος τῆς πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τούτους ἐπιστολῆς, ὥστε ὁ τῆς Ἀγγλίας ἀνῆγγειλε τῇ Πύλῃ ὅτι ἐθεώρει τὴν ἐπιστολὴν ὡς μὴ σταλείσαν· ἀλλ' ἡ αὐτὴ τῆς Ῥωσσίας ἔλαβε γνῶσιν αὐτῆς διὰ τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας, καὶ ὀργισθεῖσα ἀνέβαλε τὴν ἀπάντησίν τῆς. Ἡ Πύλη δὲν ἐσωφρονίσθη· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνωτέρω φιλικὴν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ἐπιστολὴν, ἀφήρπασεν ἐκ Βουκουρεστίου ὡς καταχραστήν, δι' ἐνεργείας τοῦ πασᾶ τῆς Συλίστριας καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ αὐθέντου τοῦ τόπου, ἓνα τῶν ἐντοπίων εὐγενῶν, τὸν Βηλλαρᾶν, ἐπανελθόντα εἰς τὴν πατρίδα του προτροπῇ τῆς Αὐστρίας, ὅπου εἶχε προσφύγει· ἐχάρισε δὲ καὶ τῷ ἰδίῳ αὐτῆς ἐμπορικῷ ναυτικῷ ἐξαιρετικὰ ἐπὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεταφορτώσεως προνόμια εἰς ζημίαν τῶν ἄλλων σημαίων καὶ εἰς καιρίαν βλάβην τοῦ ῥωστικοῦ ἐμπορίου· ἐκράτησε καὶ τέσσαρα πλοῖα ὑπὸ σημαίαν ῥωσσικὴν, ὡς ἰδιοκτησίαν ἑλληνικὴν,

μη θελήσασα κὰν νὰ ἐξετάσῃ μετὰ τῆς Δυνάμεως, ἥς ἢ σημαία τὰ ἐσκέπαζεν, ἂν ἦσαν ἀληθεῖς αἱ ὑποψίαί της. Τόσον δὲ βαρεῖαν ἐξέλαβε τὴν πρὸς τὴν ῥωσικὴν σημαίαν ὕβριν ὁ φιλειρηνικὸς πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, ὥστε ἔγραψε τῇ Πύλῃ, τὴν 13 μαΐου ὅτι,
 “ ἂν οἱ ὑπουργοὶ τοῦ σουλτάνου εἶχαν περὶ πολλοῦ
 “ τὰ συμφέροντα τῶν ἐχθρῶν τῆς ὀθωμανικῆς αὐ-
 “ τοκρατορίας, δὲν θὰ ἐδύνατο νὰ πράξωσι συντε-
 “ λεστικώτερόν τι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρ’ ὅ,τι
 “ ἔπραξαν κατὰ τῆς ῥωσικῆς ναυτιλίας. 40 πλοῖα
 “ προστιθέμενα εἰς τὸν στόλον τῶν ἀποστατῶν θὰ
 “ ἔβλαπταν ὀλιγώτερον τὰ ἀληθινὰ συμφέροντα τοῦ
 “ ὀθωμανικοῦ κράτους παρὰ τὴν κράτησιν 4 πλοίων
 “ ὑπὸ ῥωσικὴν σημαίαν.”

Τοιαῦτα ἐτόλμα ἡ Πύλη κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἐν ᾧ αἱ Δυνάμεις κατεγίνοντο νὰ τὴν ἀποτρέψωσι τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπωλείας της. Μόλις δὲ μεσοῦντος τοῦ Ιουλίου ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ ἀπάντησις τῆς ῥωσικῆς αὐλῆς γραφείσα ἐν πνεύματι ὀργῆς· ἀπῆτει δὲ ὡς ὄρους τῆς ἐπαναλήψεως τῶν σχέσεων τὸν ἐλεύθερον πλοῦν τῆς Μαύρης θαλάσσης, τὴν κατάργησιν παντὸς ἐπ’ ὠφελείᾳ τῆς ὀθωμανικῆς σημαίας ἐξαιρετικοῦ προνομίου, τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Βηλλαρά, καὶ τὴν παντελῆ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων· εἰδοποιεῖ δὲ ἐν ταύτῳ, ὅτι ὠφείλεν ἡ Πύλη νὰ στήσῃ τὴν προσοχὴν της καὶ εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπὶ τῇ παραλαβῇ δὲ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης καὶ τῇ ἐπανειλημμένῃ προτροπῇ τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, ἡ Πύλη δι’ ἐπισήμου πράξεώς της, ἦν συνυπέγραψε καὶ ὁ ῥηθεὶς πρέσβυς ἐξ ὀνόματος τῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας, παρεχώρησε μὲν ὅσα ἀπῆτει ἡ Ῥωσσία ὑπὲρ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου της, ἀλλ’ ἄφησεν ἐκκρεμῆ τὰ τρία ἄλλα ζητήματα, τὸ τῆς παντελοῦς κενώσεως τῶν ἡγεμονειῶν, τὸ τῆς ἀπολύσεως

τοῦ Βηλλαρά, καὶ τὸ τῆς εἰρηνεύσεως τῆς Ἑλλάδος. Τὸ οὐσιωδέστερον τῶν ἐκκρεμῶν ζητημάτων ἐπὶ τῆς συνελεύσεως τῆς Βερώνης ἦτον τὸ τοῦ διάπλου· ἐπῆλθε καὶ τὸ ἐπίσης οὐσιῶδες τῆς μεταφορτώσεως. Λυθέντων τῶν δύο τούτων εὐτυχῶς, ἔσπευσαν οἱ σύμμαχοι νὰ παρακινήσωσι τὸν Ἀλέξανδρον ὡς ἱκανοποιηθέντα νὰ στείλῃ πρέσβυν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὑποσχόμενοι τὴν θερμὴν σύμπραξίν των εἰς λύσιν καὶ τῶν ἄλλων. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις διέτριβε τότε ἐν Κερνοβικίῳ, ὅπου καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος, συνδιαλεγόμενοι περὶ τῶν αὐτῶν διαφορῶν καὶ περὶ εὐρέσεως καταλλήλου τρόπου εἰς εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἐνέκρινε νὰ στείλῃ πρέσβυν, ἐπὶ λόγῳ ὅτι δὲν ἐξισάσθησαν εἰσέτι πᾶσαι αἱ μετὰ τοῦ σουλτάνου διαφοραὶ του· ἔστειλεν ὅμως τὸν σύμβουλον τῆς ἐπικρατείας, Μιντσιάκην ὡς ἔφορον τῶν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν ὑποθέσεων· ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ αὕτη, ὅποιον δῆποτε χαρακτῆρα καὶ ἂν ἔφευρεν, ἤρκει νὰ ἐξαλείψῃ τοὺς ἐπικρατοῦντας περὶ πολέμου φόβους.

Ὁ δὲ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, ὁ περὶ τῶν ὀθωμανικῶν συμφερόντων ἀκαμάτως φροντίζων, πρὶν ἐξισάσῃ τὰ ῥωσσοτουρκικά, ἐξίσασε τὰ τουρκοπερσικά, καὶ τὴν 16 ἰουλίου ὑπεγράφη τῇ συνεργείᾳ του συνθήκη εἰρήνης ἐν Ἐσερῶ· ὥστε ἡ Πύλη ἄφοβος εἰς τὸ ἐξῆς ὡς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καὶ ἀφρόντις ὡς πρὸς τὴν Περσίαν, εἶχε πᾶσαν εὐκαιρίαν νὰ ρίψῃ ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς κατὰ τῆς ἐγκαταλελειμμένης Ἑλλάδος.

1823-24.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΣΤ.

Ἀνάπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου εἰς Κωνσταντινούπολιν.—
Ἐκπλους τοῦ ἑλληνικοῦ.—Ναυμαχία.—Τὰ περὶ Κρήτης
καθ' ὅλην τὴν ἀρμοστείαν τοῦ Τομπάζη.

ΟΥΤΕ μαχιμώτερος, οὔτε ἐπιχειρηματικώτερος ἐφάνη ὁ νέος καπετάμπασας τοῦ προκατόχου του. Καταπλεύσας ὁ ὑπ' αὐτὸν στόλος εἰς Πάτρας ἐδυναμώθη καὶ παρὰ τῶν μετ' ὀλίγον καταπλευσάντων ἐκεῖ στολίσκων τῆς Ἀλγερίας καὶ τοῦ Τουνεζίου, ἀλλ' οὐδὲν γενναῖον οὔτε κατώρθωσεν οὔτ' ἐπεχείρησέν. Ἀπέτυχεν, ὡς εἶδαμεν, ἢ παρὰ τὸν Γαλατᾶν ἀπόβασις, ἀπέτυχεν ἢ εἰς Κόρινθον ἀποβίβασις τῶν τροφῶν, δις ἐκινήθη κατὰ τῆς Βοστίτισης καὶ δις ἀπέτυχεν, οὐδεμίαν βοήθειαν ἐδυνήθη νὰ δώσῃ τῷ ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας πολιορκοῦντι τὸ Ἀνατολικὸν στρατοπέδω, καὶ αὐτὸς ὁ θαλάσσιος ἀποκλεισμός τοῦ Μεσολογγίου ἦτο τοιοῦτος, ὥστε οὔτε ἡ συγκοινωνία τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ τῶν ἄλλων μερῶν διεκόπη, οὔτε ἡ εἰσκομιδὴ τῶν τροφίμων ἐμποδίσθη. Ὅ,τι δὲ κατὰ τὰ φαινόμενα εἶχε κυρίως ὑπ' ὄψιν ὁ καπετάμπασας καθήμενος ἐν Πάτραις ἦτο, νὰ δίδῃ ἐπὶ ἀδράτιμῃ ἀδείας διάπλου ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν εἰς ἐξαγωγὴν τῶν προϊόντων τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου. Μετὰ δύο ἡμισυ δὲ μηνῶν ἄχρηστον διατριβὴν ἐν Πάτραις, καθ' ἣν ἦλθαν εἰς ἐπίσκεψίν του ὁ κατὰ τὴν μεσόγειον ναύαρχος Ἄγγλος καὶ ὁ ἀνθαρμοστής τῶν ἰονίων νήσων, ἀπέπλευσε τὴν 25 αὐγούστου ἀφήσας

ὑπὸ τὸν Ἰσούφπασαν, ἀρχηγὸν ἤδη τῶν κατὰ τὰς Πάτρας, τὴν Ναύπακτον, τὸ Ῥίον καὶ τὸ Ἀντίρριον κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ὀθωμανικῶν δυνάμεων, τρεῖς φρεγάτας καὶ δώδεκα ἄλλα μικρότερα ἔνοπλα πλοῖα.

Τὰ δ' ἑλληνικὰ πλοῖα διέμεναν καθ' ὅλον τὸ ἔαρ καὶ θέρος τοῦ παρόντος ἔτους ἄπλοα δι' ἔλλειψιν χρημάτων. Ἀπέκαμαν οἱ πρόκριτοι τῶν ναυτικῶν νήσων συνεισφέροντες ἐξ ἰδίων, τὸ δὲ ἔθνικὸν ταμεῖον ἦτο πάντῃ κενόν. Ἡ στερεὰ Ἑλλάς, καταπατουμένη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, δὲν εἶχέ τι νὰ συνεισφέρῃ τὰ εἰσοδήματα τῆς Πελοποννήσου τὰ μὲν ἐχρησίμευαν εἰς διατήρησιν τῶν στρατευμάτων της, τὰ δὲ κατεσπαταλῶντο ὑπὸ τινῶν τῶν τοπαρχῶν τῆς· τὰ τοῦ Αἰγαίου ἦσαν μικρά· ὁ ψηφισθεὶς εἰς χρῆσιν τοῦ στόλου ἔρανος ἦτο δυσσύνακτος· ἠὔξησαν οἱ ἐπὶ τῆς ἐξαγωγῆς καὶ εἰσαγωγῆς τῶν εἰδῶν δασμοί, ἐξ αἰτίας ὅμως τῆς ἀβεβαιότητος καὶ τῆς ἐπικρατοῦσης ἀταξίας ὀλίγη ἢ ὠφέλεια καὶ ἐντεῦθεν. Ἄλλ' ὅποια καὶ ἂν ἦτον ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ τόπου, ὅλοι ἠσθάνοντο ὅτι ἡ ἀκίνησις τῶν πλοίων ἐπροξένει καιρίαν βλάβην. Ἐστάλησαν βραδέως χρήματά τινα παρὰ τῆς κυβερνήσεως εἰς κίνησιν αὐτῶν, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ μὴ ἀναβληθῇ περαιτέρω ὁ ἔκπλους. Τὴν 10 αὐγούστου ἦλθαν εἰς τὰ νερὰ τῆς Ὑδρας 15 ψαριανά, καὶ μὴ εὐρόντα τὰ ἄλλα ἔτοιμα, ἔπλευσαν μόνα κατόπι τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου περιφερομένου εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἀδύνατοι καὶ ἀπροστάτευτοι αἱ νῆσοι ἐπροσκύνουν ὅπου καὶ ἂν ἐφαίνετο ὁ ἐχθρικός στόλος καὶ ἐφιλοδώρουν τὸν ἀρχηγόν του. Μόνη ἡ Τήνος, ὅπου ἐξ αἰτίας τοῦ ἐναντίου ἀνέμου ἐμετεώρισεν ὁ στόλος ὀλόκληρον ἡμέραν, ὅχι μόνον οὐδὲν τοιοῦτον ἔπραξεν, ἀλλ', ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν ἐκκλησιαστικῶν κωδῶνων, ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ ὑπὸ τὴν πυροβολὴν κανονίων καὶ τουφεκίων, τὸν ἐκάλεσεν εἰς μάχην. Ἀτάραχος ὁ Χουσρέφης ἐπὶ τῇ

αὐθαδεῖα τῶν Τηνίων, “παιδιά εἶναι καὶ ἄς παίζωσιν” εἶπε γελῶν πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς του ζητοῦντας ἄδειαν νὰ τοὺς τιμωρήσωσιν. Ὁ στόλος οὗτος εἰσέπλευσε τὴν 23 εἰς Δρυόν, λιμένα τῆς Πάρου, ἀλλ’ ἀνήχθη τὴν 26, φανέντων ἔξωθεν τῶν 15 ψαριανῶν πλοίων, καὶ κατέπλευσεν εἰς Μιτυλήνην. Συγχρόνως κατέπλευσαν καὶ τὰ ψαριανὰ εἰς Ψαρά, ὅπου ἦλθαν μετ’ ὀλίγας ἡμέρας καὶ τὰ τῶν ἄλλων νήσων, καὶ τότε ὅλα ὁμοῦ, 40 ἔνοπλα καὶ 6 πυρπολικά, ἐξέπλευσαν ὑπὸ τὸν Μιαούλην καὶ τὴν 8 Σεπτεμβρίου ἤρσαν τὰ ἐχθρικὰ ἐκτὸς τῆς Μιτυλήνης ἀναβαίνοντα πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ παρηκολούθησαν. Τὴν 14, συμβάσης τρικυμίας, διεσκορπίσθησαν τὰ ἑλληνικὰ μεταξὺ Λίμνου καὶ ἀγίου Ὀρους, καὶ τὴν ἐπιούσαν εὐρεθέντα τὰ τοῦ Μιαούλη, Σαχτούρη, Σκούρτη, Καλαφάτη καὶ ἐν πυρπολικὸν ἐν μέσῳ τεσσάρων ἐχθρικῶν φρεγατῶν, δύο κορβέτων καὶ ἐνὸς βρικίου, ἐπολέμησαν καὶ ἐβλάβηθησαν, τὸ δὲ τοῦ Σκούρτη καὶ ἐκινδύνευσεν· ἀλλ’ ἀπηλλάγησαν καὶ τὰ τέσσαρα, καέντος τοῦ πυρπολικοῦ εἰς ἐκφόβησιν τοῦ ἐχθροῦ. Περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας εὐρέθησαν τὰ πλοῖα ταῦτα ἐν μέσῳ ὄλου τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου· ἀλλὰ βοηθούντος τοῦ ἀνέμου διήλθαν ἀβλαβῆ· τὸ δὲ ἐσπέρας συνήλθαν ὅλα τὰ ἑλληνικὰ εἰς τὰ νερὰ τῆς Λίμνου καί, μὴ φανέντων τὴν ἐπαύριον τῶν ἐχθρικῶν, ἐπανήλθαν εἰς Ψαρὰ πρὸς ὕδρευσιν καὶ ἐπισκευήν.

Ὁ δὲ ὠθωμανικὸς στόλος, ἀφ’ οὗ ἐπλευσεν εἰς Μιτυλήνην καὶ ἐκείθεν πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Βώλου, παρέστη τὴν 9 ὀκτωβρίου ἔμπροσθεν τῆς Σκιάθου. Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης, οἵτινες, φοβούμενοι τοὺς συρρέουσοντας ἐν αὐτῇ Ὀλυμπίους μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν Τρικέρων, εἶχαν μετακομισθῆ ὅλοι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς τὸ φρούριον, ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς προσκύνησιν τοῦ

καπητάμπασα αἰτούμενοι τὴν συνδρομὴν τοῦ καὶ πολεμεφόδια πρὸς ἀπόπεμψιν τῶν Ὀλυμπίων. Ὁ καπητάμπασας καὶ πολεμεφόδια προθύμως τοῖς ἔδωκε, καὶ τὸν στόλον τοῦ αὐθημερὸν εἰς τὸν λιμένα τῶν ἔφερε· τὴν δὲ ἐπιούσαν ἤρχισε σφοδρὸν κανονοβολισμόν. Πολλοὶ τῶν ἐπὶ τῆς νήσου Ὀλυμπίων ἔτρεξαν ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ τοῦ στόλου εἰς τὴν μονὴν τῆς Εὐαγγελίστρας μίαν ἡμισυ ὥραν μακρὰν τοῦ φρουρίου πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων, ὥστε 400 μόνον ἦσαν οἱ ἐπὶ τοῦ παραλίου μαχηταὶ ἐν ᾧ ἔκανονοβόλει ὁ στόλος. Μετὰ μιᾶς δὲ ὥρας ἄσβεστον πῦρ ἐπειράθη ὁ καπητάμπασας ὑποβιβασθῆναι στρατεύματα εἰς τὰς θέσεις, μέγαν Ἄμμον καὶ Ἄνεμομύλους· ἐπειδὴ δ' ἐπεκράτει ἄκρα νηνεμία, καὶ δὲν διεσκαδέζετο ὁ πολὺς καὶ παχὺς καπνός, οἱ ἐχθροὶ ἐπλησίασαν ἀφανεῖς καὶ ἀβλαβεῖς ὅπου ἐσκόπευαν ὑποβῶσιν· ἀλλὰ φανέντες ἐπυροβολήθησαν σφοδρῶς, ὀλίγοι ἐπρόφθασαν καὶ ἀπέβησαν, καὶ ὅλοι οἱ ἀποβάντες κατεκόπησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπανήλθαν εἰς τὰ πλοῖα ἄπρακτοι. Ματαιωθέντος τοῦ περιὸς ἀποβάσεως σχεδίου, ἀνήχθη ὁ στόλος μετὰ μεσημβρίαν ὅλος καὶ εἰσέπλευσε τὸν κόλπον τοῦ Βώλου. Ἐφάνη τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν αἴφνης καὶ ὁ ἑλληνικὸς ἐντὸς τοῦ κόλπου, προσέβαλε τὴν προφυλακὴν τοῦ ἐχθρικοῦ πρὸς τὸ Ἄρτεμισιον, καὶ ἐπέρριψε δύο πυρπολικά, ἀλλ' εἰς μάτην. Μετὰ τὴν ἀβλαβὴν δὲ ταύτην σύγκρουσιν ἐξέπλευσε τοῦ κόλπου, ἔρριψεν ἄγκυραν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σκιάθου, καὶ ἠσχολήθη εἰς ἐτοιμασίαν ἐκ τοῦ προχειροῦ δύο πυρπολικῶν. Ἐξέπλευσε καὶ ὁ ὀθωμανικὸς τὴν ἐπαύριον, καὶ ἐπανέπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου διαμείνας ὀλόκληρον μῆνα εἰσέπλευσε τὸν κεράτιον κόλπον μὴ αἰσχυνόμενος νὰ ῥυμουλκῆ ὡς δείγματα τῶν κατὰ θάλασσαν κατορθωμάτων τοῦ 15 μικρὰ πλοῖα, ὅλα φορταγωγὰ, τῆδε κάκεισε συλλη-

φθέντα. Ἐμειναν δὲ καὶ τινὰ τῶν πολεμικῶν παρὰ τὸν Ἑλλάσποντον. Κατόπιν τοῦ ὀθωμανικοῦ ἀπέπλευσε τῆς Σκιάθου καὶ ὁ ἑλληνικός, ὅστις ἀπήντησε πρὸς τοὺς Ὀραιοὺς ἐξερχόμενα τοῦ κόλπου δέκα ἔνοπλα πλοῖα διατελοῦντα ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Θεσσαλονικῆς, ἦτοι, ἐν τρικάρταρον, ὀκτὼ δικάρτα καὶ μίαν γολέτταν, φέροντα ὅλα αἰχμαλώτους ἐκ τῶν συλληφθέντων ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Εὐβοίας. Οἱ Τούρκοι ἐξέλαβαν μακρόθεν τὰ ἑλληνικὰ ὡς τουρκικὰ καὶ ἔπλεαν πρὸς αὐτά· ἀλλὰ πλησιάσαντα εἶδαν τὴν ἀπάτην των καὶ ἐστράφησαν πρὸς τὴν ξηρὰν εἰς διάσωσίν των. Οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν ἀμαχητὶ τὸ τρικάρταρον καὶ τέσσαρα δικάρτα, ἐν οἷς ἦσαν 150 αἰχμαλώτους· ἡ γολέττα ἐκάη αὐτανδρὸς μὴ θέλουσα νὰ παραδοθῇ· τὰ δὲ ἄλλα τέσσαρα ἐρρίφθησαν εἰς τὴν ξηρὰν παρὰ τὴν Στηλίδα.

Κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν συνέβη τὸ ἐξῆς περίεργον. Ὁ αὐστριακὸς μοίραρχος συνέλαβεν 22 Ἕλληνας ὡς πειρατὰς καὶ τοὺς παρέδωκεν εἰς τὸν διοικητὴν τῆς Σμύρνης, ὅστις τοὺς ἀπέστειλε διὰ ξηρᾶς ὑπὸ φρουρὰν εἰς Μουντανιὰ ὅπως διαβιβασθῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Δεδεμένοι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἀπὸ τῶν οὐρῶν τῶν ἐφ' ὧν ἐκάθητο οἱ ἀπάγοντες αὐτοὺς ἵππων καὶ ἐλκόμενοι, ἔφθασαν εἰς Μουντανιὰ, ὅπου ἐμβιβασθέντες εἰς τι πλοῖον ἔχον 17 Τούρκους ναύτας ἐρρίφθησαν δέσμοι εἰς τὴν κοίλην· ἀλλ' ἐν ᾧ ὑπνωτταν οἱ πλείστοι τοῦ πληρώματος, ἀνέβησαν οἱ δέσμοι αἴφνης ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀλληλολυθέντες, ἤρπασαν ὄπλα, καὶ τοὺς μὲν φονεύσαντες τοὺς δὲ ρίψαντες εἰς τὴν θάλασσαν καὶ φορέσαντες τὰ ἐνδύματά των, διεξέπλευσαν ἀκωλύτως τὸν Ἑλλάσποντον, διεξέφυγαν ἐπιτηδεῖως τὰ παραλιμενίζοντα ἐχθρικὰ πλοῖα καὶ κατευωδώθησαν ἀβλαβεῖς εἰς Ψαρά.

Ἀφ' οὗ δὲ ἐψεύσθησαν, ὡς προεῖρηται, αἱ ἐλπίδες

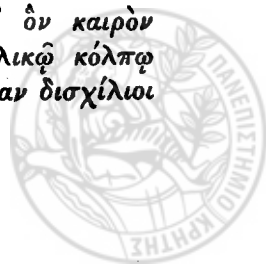

ἄς συνέλαβεν ὁ ἐν Κρήτῃ Χασάμπασας εἰς ὑποταγὴν τῶν λαῶν διὰ τῆς πειθοῦς, ἐπεχείρησε νὰ κατορθώσῃ τὸ σκοπούμενον διὰ τῆς βίας, παντοῦ θύων, ἀνδραποδίζων, κατερημόνων καὶ ἰχνηλατῶν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν σπηλαιοῖς καὶ ταῖς ὄπαις τῆς γῆς. Δισχίλιοι ψυχαί, ἐν αἷς καὶ 300 ἔνοπλοι, κατέφυγαν εἰς τὴν σπήλαιον παρὰ τὸ χωρίον Μιλάτον τῆς ἐπαρχίας Μυραμπέλου, καὶ δεκαπέντε νυχθήμερα δὲν ἔπαυσαν ἀμνυόμενοι. Πολλοὶ ἔδραμαν ἔξωθεν εἰς σωτηρίαν των, ἀλλὰ καὶ οὗτοι διεσκορπίσθησαν καὶ οἱ ἔγκλειστοὶ ἀπελπισθέντες ἐπὶ τέλους καὶ διψῶντες παρεδόθησαν, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἠῦρεν ἔλεος. Μὴ δυνάμενοι δὲ πλέον οἱ κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη Χριστιανοὶ ν' ἀντισταθῶσιν, ἔκλιναν γόνυ ἐνώπιον τοῦ νικητοῦ ὀλίγοι μόνον περιεφέροντο εἰς τὰ ὄρη ἔνοπλοι.

Ὁ δὲ Χασάμπασας, ἀφ' οὗ κατεπάτησε καὶ ὑπέταξεν ὅλας τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, ἐπανήλθε, πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν στρατιωτῶν του προχωροῦντος ἤδη τοῦ χειμῶνος, εἰς Πεδιάδα, ὅπου ἐκτραχηλισθεὶς τοῦ ἵππου ἀπέθανε.

Ἄλλ' ὅσον ἐχειροτέρευσαν τὰ τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων μετὰ τὴν ἐκεῖ μετάβασιν τῶν περὶ τὸν Χασάμπασαν, τόσον ἐβελτιώθησαν τὰ κατὰ τὰ φρούρια τῶν Χανιῶν καὶ τῆς Ῥεθύμνης ἀπομακρυνθέντων τῶν ἐχθρῶν διότι καταλαβόντες ἐκ νέου οἱ Χριστιανοὶ ἄς ἄλλοτε κατεῖχαν θέσεις, συχνάκις ἠνόχλου καὶ ἔβλαπταν τοὺς ἐξορμῶντας ἐχθροὺς ἐνεδρεύοντες καὶ καταδιώκοντες αὐτοὺς συνήθως μέχρι τῶν πυλῶν τῶν φρουρίων. Ἐνέπεσαν ὅμως καὶ οὗτοι ἐν τινι ἐνέδρᾳ κατὰ τοὺς Ἀρμένους καὶ ἀπώλεσαν τὸν ἐν πολλαῖς μάχαις διακριθέντα καὶ καλῶς πάντοτε πολιτευσάμενον Γεώργην Δεληγιαννάκην.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ ὀκτωβρίου, καθ' ὃν καιρὸν κατέπλευσεν εἰς Σούδαν ὁ ἐν τῷ ἀργολικῷ κόλπῳ παθῶν ὀθωμανικὸς στόλος, ἐπεβιβάσθησαν δισχίλιοι

ἐκ τῶν πληρωμάτων εἰς Καλύβας πρὸς λεηλασίαν τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἀποκορώνων, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν, ἔπαθαν, πολλοὶ ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς σωτηρίαν των, καὶ ὁ στόλος ἀπῆρε μετὰ τινὰς ἡμέρας ἄπρακτος. Ἐν τούτοις ἠῤῥξανεν ἡ διχόνοια τῶν Κρητῶν καὶ τοῦ Ἀφεντούλη. Οὗτος, ἐν ὄσφ ἀπελάμβανε τὴν εὐνοίαν τῶν Σφακιανῶν, διετήρει τὴν ἐξουσίαν· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐμισήθη παρ' αὐτῶν, ἐγκατελείφθη παρὰ πάντων, ἐξυβρίσθη, ἀπεκηρύχθη, καθηρέθη, ἐφυλακίσθη, καὶ ἀπέπλευσε ἀβλαβῆς εἰς Μάλταν. Τούτου δὲ καθαιρεθέντος καὶ τοῦ γενικοῦ γραμματέως Νικολάου Οἰκονόμου τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου προσωρινῶς τὰς ἀρχὰς δεκεμβρίου ἀναλαβόντος, συνηνώθησαν πεντακισχίλιοι Χριστιανοί, καὶ ἀρχομένου τοῦ φεβρουαρίου ἔπεσαν εἰς τὰς ἐπαρχίας Κισάμου καὶ Σελίνου, κατετρόπωσαν τοὺς ἐν αὐταῖς Τούρκους, ἀνέτρεψαν διὰ πυρὸς πύργους, ἤρπασαν κτήνη καὶ τὰς πολεμικὰς ἀποσκευὰς των, ἐρήμωσαν τὴν γῆν των, καὶ τοὺς μὲν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κισάμου ἀπέκλεισαν ὅλους ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς, τοὺς δὲ ἐν τῇ τοῦ Σελίνου περιώρισαν ἐντὸς τοῦ Κανδάνου πολιορκούντες καὶ τούτους καὶ ἐκείνους. Ἐπὶ δὲ τῶν συμβάντων τούτων ἀπέθανεν ἐξ ἀσθενείας ὁ πλήρης πατριωτικοῦ ζήλου, ὁ κάλλιστος καὶ φιλοκίνδυνος, Ἰωσήφ Κωνσταντουδάκης, ὁ κοινῶς καλούμενος Σήφακας ἢ Σήφης.

Μετὰ δὲ τὴν ἐν Ἀστρεὶ ἐθνικὴν συνέλευσιν διωρίσθη παρὰ τῆς κυβερνήσεως ἀρμοστής τῆς Κρήτης ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ἐντοπίων ὁ Μανώλης Τομπάζης, ἀνὴρ δυνάμενος διὰ τῆς ὑπολήψεως, τῆς ἀξιότητος καὶ τῆς ναυτικῆς ἐπιρροῆς του νὰ ἐνισχύσῃ τὸν ἀγῶνα· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἡ κυβέρνησις πῶς νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰ τῆς ἐκστρατείας, συνεισέφεράν τινες τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Κρητῶν, ἐδάνεισε καὶ ὁ ἀρμοστής, ἐστρατολογήθησαν διὰ τῶν χρημάτων τούτων ἐν

Ναυπλίῳ 1200 ὄπλοφόροι σύμμικτοι, συνεστρατο-
 λογήθησαν καὶ τινες Κρανιδιώται ὡς πυροβολισταὶ
 ὑπὸ τὸν Χάστιγκα, καὶ ἀπάραντες ὅλοι μετὰ τοῦ
 ἄρμωστοῦ ἐπὶ ὀκτὼ πλοίων πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν
 μετεβιβάσθησαν τὴν 22 μαΐου εἰς τὸν λιμένα τῆς
 Κισάμου, Δραπανιάν, πλησίον τοῦ πολιορκουμένου
 φρουρίου. Καὶ πολιορκηταὶ καὶ πολιορκούμενοι
 ἐξέλαβαν τὰ ἐλθόντα πλοῖα ὡς ὀθωμανικά, καὶ οἱ
 πολιορκούμενοι ἐμψυχωθέντες ἐξώρμησαν, ἔπεσαν
 κατὰ τῶν πολιορκούντων καὶ τοὺς ἀπεμάκρυναν·
 ἀλλὰ φανείσης τῆς σημαίας ἐγνώσθη ἡ ἀλήθεια,
 ἐπανῆλθαν οἱ πολιορκούμενοι εἰς τὸ φρούριον, ἐπα-
 νῆλθαν καὶ οἱ πολιορκηταὶ εἰς τὴν θέσιν των καὶ
 ἀπέκλεισαν τοὺς ἐχθροὺς ὡς καὶ πρότερον. Ἐν τού-
 τοις ἀπέβησαν οἱ περὶ τὸν Τομπάζην καὶ ἀπεβίβασαν
 αὐθημερὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν ἐκ 15 κανονίων, ἐξ
 ὧν τὰ 8 ἐστάλησαν παρὰ τοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ Καλλέργη.
 Ἐμελέτα δὲ ὁ ἄρμωστής νὰ πέσῃ εὐθὺς εἰς τὰ Χανιά·
 ἀλλὰ σκεφθεὶς ὅτι τὸ φρούριον τῆς Κισάμου ἦτο διὰ
 συμβιβασμοῦ ἀλωτὸν ἔμεινε καὶ ἐπρότεινε τοῖς ἐν
 αὐτῷ νὰ παραδοθῶσιν. Εἰσηκούσθη ἡ πρότασίς του,
 καὶ δώσας καὶ λαβὼν ὁμήρους παρέλαβε τὸ φρούριον
 τὴν τετάρτην ἡμέραν τῆς ἀποβάσεώς του, ὃ ἐστὶ τὴν
 25 μαΐου, καὶ ἀπέστειλεν εἰς Χανιά τοὺς ἐν αὐτῷ
 1500 ἐπὶ δύο ὑπὸ ἰόνιον σημαίαν πλοίων ἀβλαβεῖς,
 ἀλαφυραγωγῆτους καὶ ὄπλοφοροῦντας· τόσους δὲ
 ἐθέριζε καθ' ἡμέραν ὁ ἐν τῷ φρουρίῳ λοιμὸς, ὥστε
 50 ἀπέθαναν διαρκούσης τῆς ἐπιβιβάσεως. Συνω-
 μολογήθη δὲ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου νὰ
 ἀπολύσῃσι καὶ οἱ Χανιώται οἰκογενείας τινὰς χρι-
 στιανικὰς· καὶ ἐπειδὴ δὲν τὰς ἀπέλυσαν, ἀπεποιήθη-
 σαν καὶ οἱ περὶ τὸν Τομπάζην ν' ἀπολύσῃσι τοὺς
 ὁμηρεύοντας παρ' αὐτοῖς Τούρκους· Πολύτιμος ἦτον
 ἡ κτῆσις τοῦ λιμένος τῆς Δραπανιάς, διότι ἦνοιγε
 νέαν κοινωνίαν μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, μόνου τοῦ

λιμένος τῶν Σφακιῶν χρησιμεύοντος μέχρι τοῦδε εἰς κοινωνίαν.

Διαθέσας δὲ ὁ ἄρμοστής τὰ τῆς Κισάμου εἰσέβαλε τὴν 30 εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Σελίνου πατρίδα τῶν μαχιμωτέρων Τούρκων τῆς Κρήτης ἐπὶ σκοπῶ νὰ πέσῃ ἀπροσδοκῆτως εἰς Κάνδανον, ὅπου συνέρρευσαν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, ἐξ ὧν 1500 ὀπλοφοροῦντες, καὶ εἰσέφεραν τὰ κτήνη των καὶ πᾶσαν τὴν κινητὴν περιουσίαν των· ἀλλ' οἱ ἐν Κανδάνῳ Τούρκοι προειδοποιήθησαν, ὠχυρώθησαν ἐντὸς τινος πύργου κειμένου πρὸς δυσμάς, καὶ δύο κτιστῶν προμαχόνων, τοῦ μὲν πρὸς τὸ κέντρον, τοῦ δὲ πρὸς τὴν ἀρκτικὴν πλευρὰν τοῦ χωρίου, καὶ στήσαντες ἔνεδραν καθ' ὁδὸν ἐφόνευσαν καὶ συνέλαβαν 30 Στερεοελλαδίτας μὴ εἰδότας τὸν τόπον.

Ὁ δὲ ἄρμοστής, στρατοπεδεύσας ἔξωθεν τοῦ χωρίου μετὰ 5500 ἐντοπίων καὶ ἀλλοδαπῶν, καὶ στήσας 4 κανόνια, διέταξε μετὰ τινα ἀκροβολισμόν, καθ' ὃν ἐφονεύθησαν ὀλίγοι ἐκατέρωθεν, τὴν δι' ἐφόδου ἄλωσιν τῶν δύο προμαχόνων. Χίλιοι πεντακόσιοι ὑπήκουσαν· ἀλλ', ἀφ' οὗ ἔφθασαν ἐντὸς βολῆς πιστόλας, ἐξώρμησαν οἱ Τούρκοι πρὶν ἐφορμήσωσιν οὗτοι, τοὺς ἔτρεψαν, ἐφόνευσαν 110 καὶ ἐπλήγωσαν σχεδὸν ἄλλους τόσους· ἐχάθησαν καὶ ἐκ τῶν νικητῶν 30. Νικηταὶ ἐφάνησαν οἱ Σελινιωταὶ καὶ κατ' ἄλλας τινὰς ἐξορμήσεις· ἀλλὰ νικῶντες εἶχαν ἐντὸς τοῦ χωρίου ἐχθρὸν ἀνίκητον, τὴν πανώλην θερίζουσαν ἀνηλεῶς. Ἡ μάστιξ αὕτη ἐταπείνωσε τὴν ὀφρύντων, ἣν ὕψωσαν αἱ εὐτυχεῖς ἐκδρομαὶ των· κινδυνεύοντες δὲ ὅλοι καὶ θαρρύνόμενοι ὑπὸ τῆς ἀξιεπαίνου διαγωγῆς τοῦ ἄρμοστοῦ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τῆς Κισάμου, ἔστερξαν ἐπὶ τῇ προτάσει αὐτοῦ ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς Χανιά ἀβλαβεῖς φέροντες ὅλα τὰ πράγματα των· ἀλλ' ἀπήτησαν εἰς ἀσφάλειάν των ἀνταλλαγὴν ὁμήρων, διότι, καὶ ἂν δὲν ὑπώπτευαν τὸν

ἄρμοστήν, ὑπόπτευναν πάντοτε τὸ ἐντόπιον στρα-
 τευμα. Τῷ ὄντι καὶ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τῆς Κισά-
 μου καὶ ἐπὶ τῆς ἐνεστώσης διαπραγματεύσεως τινὲς
 τῶν ἐντοπίων ἠθελαν τὸν συμβιβασμὸν ὡς παγίδα
 μᾶλλον, ἢ ὡς ἀσφάλειαν τῶν ἐχθρῶν· καὶ ἐπειδὴ δὲν
 εἰσηκούσθησαν ἐπὶ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου
 ἐκείνου, ἀπήτουν ἤδη ἐπιμόνως νὰ συμβιβασθῶσι
 κατ' ἐπιφάνειαν μόνον μετὰ τῶν ἐν Κανδάνῳ, σκο-
 πεύοντες νὰ τοὺς ἐπιβουλεύωσι διαβαίνοντας τὰ
 στενά· ἐπροφασίζοντο δὲ ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ ἐθνι-
 κοῦ ἀγῶνος ἀπῆτει τὴν θυσίαν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος
 Τούρκων διὰ θεμιτῶν καὶ ἀθεμίτων τρόπων, διότι
 ἦσαν οἱ μαχιμώτεροι καὶ οἱ σκληρότεροι ὅλων τῶν
 ἄλλων. Ἀπερρίψεν ἐν ἀγανακτήσει ὁ ἄρμοστής
 τὴν στυγεράν ταύτην ἀπαίτησιν, οὐδεὶς τῶν Ἑλλή-
 νων ἀνακαλυφθέντος τοῦ δολίου τούτου σκοποῦ ἠθελε
 νὰ ὀμηρεύσῃ, καὶ ὁ συμβιβασμὸς ἐδυσκολεύετο.
 Συνέβη ἐν τούτοις τυχαῖον τι ἐξομαλῦναν τὴν ἐνυ-
 πάρχουσαν δυσκολίαν. Διαρκούσης τῆς περὶ ἧς ὁ
 λόγος διαπραγματεύσεως ἐπεκράτει ἀνακωχή, καὶ ἐπὶ
 τῆς ἀνακωχῆς εἰς τῶν Σελινιωτῶν ἐσκότωσε στρα-
 τιώτην Ἑλληνα πειραθέντα ν' ἀρπάσῃ ἀπὸ τῆς ζώνης
 του τὴν ἀργυρήλατον πιστόλαν του. Συλληφθεὶς ὁ
 φονεὺς ἐστάλη πρὸς τὸν ἄρμοστήν ἵνα τιμωρηθῇ,
 ἀλλ' ἀπελύθη ἐν τῷ ἅμα ἀτιμώρητος ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὁ
 Τούρκος δικαίως ἐσκότωσε τὸν Ἑλληνα. Ἡ πράξις
 αὕτη τοῦ ἄρμοστοῦ τόσον τὸν ἐσύστησε παρὰ τοῖς
 ἐχθροῖς του, ὥστε, ἐπαναληφθεισῶν τῶν ἐχθροπρα-
 ξιῶν τὴν ἐπαύριον διὰ τὴν ὑπερανακώχευσιν, ἐδέχθη-
 σαν οἱ Τούρκοι τὸν συμβιβασμὸν ἄνευ ὀμῆρων ἐπὶ
 τῇ ἀπλῇ ὑπογραφῇ τοῦ ἄρμοστοῦ ἐλπίζοντες ἐπὶ τὴν
 τιμότητά του (α). Ἄλλ' οἱ δολιευόμενοι τὸν συμβι-
 βασμὸν ἐντόπιοι, μαθόντες τὸ γεγονός, προκατέλα-
 βαν, μὴ εἰσακουομένου τοῦ ἄρμοστοῦ, τὰ στενά πρὸς
 ἐκτέλεσιν τοῦ βδελυροῦ σχεδίου των. Τὴν γ' ὥραν

μετὰ μεσημβρίαν τῆς 2 ἰουνίου ἐξεκίνησαν οἱ Τοῦρκοι συνεπιφέροντες τὰ πράγματά των καὶ τὰ κτήνη των. Ἐκ τινων σημείων ὑπόπτευσαν καθ' ὁδὸν δόλον· ἀλλὰ δὲν ἐδύναντο νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ χωρίον των, διότι, ἐν ᾧ τινες τῶν κακὰ βουλευομένων ἔτρεξαν νὰ προκαταλάβωσι τὰ στενά, ἄλλοι ἤρχοντο κατόπιν των. Πεσόντες δὲ εἰς τὰ στενά ἔπαθαν τὰ πάνδεινα. Καλῇ τύχῃ προειδοποιήθησαν οἱ Χανιώται περὶ τῆς μελιτωμένης μεταβάσεως καὶ ἦλθαν εἰς συνάντησιν καὶ ὑπεράσπισιν. Ἐξ αἰτίας ταύτης τὰ παθήματα τῶν Σελινιωτῶν ὅπως οὖν ἐμετριάσθησαν, ἀλλὰ πολλοὶ αὐτῶν ἐφονεύθησαν, πάμπολλαι γυναῖκες καὶ παιδιά ἐζωγρήθησαν καὶ πολλὰ κτήνη καὶ πράγματά των ἠρπάγησαν. Δὲν ἠρκέσθησαν οἱ κακοπράγμονες ἐπὶ τῇ ἀθεμίτῳ ταύτῃ πράξει, ἀλλ' ἐξώκειλαν καὶ εἰς ἄλλην ἀπανθρωποτέραν· ἐπὶ λόγῳ νὰ μὴ μολυνθῶσιν, ἔκαυσαν 200 πανωλοβλήτους κοιτωμένους ἐντὸς τοῦ ὡς νοσοκομείου χρησιμεύοντος ζαμίου τοῦ Κανδάνου. Ἡ διαγωγή αὕτη κατέστρεψε ἣν συνέλαβαν οἱ Τοῦρκοι κατ' ἀρχὰς καλὴν ἰδέαν περὶ τοῦ ἄρμοστοῦ.

Ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις ἐδυναμώθησαν οἱ μέχρι τοῦδε ἀδύνατοι ἐχθροί, διότι ἡ μὲν μοῖρα τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, ἡ ἐξωθεν τῶν Μοθωκορώνων ἀποκοπίσα, ἔφερεν εἰς Χανιά τροφὰς καὶ 300 πυροβολιστάς. 43 δὲ πλοῖα ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον τοῦ Μεχμέτ-Ἄλῃ Γιβραλτάρην ἀπεβίβασαν μετ' ὀλίγον εἰς τὸ μέγαλον Κάστρον 5000 μαχητάς.

Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν καιρὸν παρ' ὀλίγον ν' ἀνάψῃ ἐμφύλιος πόλεμος, φονευθέντων ἐν Μυλοποτάμῳ δύο Σφακιανῶν ἀτακτησάντων. Ὁ ἄρμοστὴς καθησύχασε τοὺς ἀντιφερομένους, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐφιλίωσεν.

Ἀφ' οὗ δὲ αἱ δύο ἐπαρχίαι Κισάμου καὶ Σελίνου ἠλευθερώθησαν, ἐκρίθη εὐλογον νὰ ὀργανισθῇ ἡ νῆσος ἐκ μέου πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς, καὶ νὰ

τακτοποιηθῆ ἢ ὑπηρεσία. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ συνήλθαν ἀρχομένου τοῦ ἰουνίου οἱ πληρεξούσιοι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν ἐπὶ τῇ προσκλήσει τοῦ ἀρμοστοῦ εἰς Ἀρκουδαιναν, χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ῥεθύμνης· ἀλλ' οἱ Σφακιανοί, ἀντὶ νὰ στείλωσιν ὡς καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Κρήτης πληρεξουσίου, κατέβησαν ἔνοπλοι πληθηδὸν ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἀντιφερόμενοι πρὸς τοὺς Μυλοποταμίτας δὲν ἐπιστεύοντο νὰ στείλωσι μόνον πληρεξουσίου.

Ὀπλαρχηγὸν μέχρι τοῦδε ὄλων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Κρήτης Σφακιανοί. Περιφρόνησιν ἐθεώρουν τὴν προτίμησιν ταύτην οἱ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν καὶ ἀπήτουν ἐν τῇ συνελεύσει νὰ ἐκστρατεύωσι τοῦ λοιποῦ ὑπὸ συνεπαρχιώτας ἀρχηγούς. Ἡ γνώμη αὕτη ὑπερίσχυσε, καὶ οἱ Σφακιανοὶ ἀπεχωρίσθησαν ἐγκοτόνυτες διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ὀπλαρχηγῶν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ προσκλήσει τοῦ ἀρμοστοῦ, ὑποσχεθέντος νὰ τοὺς ἱκανοποιήσῃ καὶ ἐξορίσαντος πρὸς χάριν τῶν τιμῶν τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν ἐπανήλθαν, συνειργάσθησαν, καὶ συνυπέγραψαν τὸν νέον ὀργανισμόν, ὃν ἐπέκύρωσε τὴν 15 καὶ ὁ ἀρμοστής (β).

Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνοντο οἱ Κρήτες ῥυθμίζοντες τὰ τοπικά των κατὰ τὸν νέον ὀργανισμόν; οἱ συνοδεύσαντες τὸν ἀρμοστήν ὀπλοφόροι διέμεναν ἔμπροσθεν τῶν Χανιῶν ἀκροβολιζόμενοι. Τὴν δὲ 12 ἰουλίου, μεσοῦσης τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὥραν ἐκοιμῶντο οἱ Τοῦρκοι, ἔπεσαν αἴφνης ἐπὶ τὸν Ταράτσον, χωρίον τέταρτον τῆς ὥρας ἀπέχον τοῦ Μεγάλου Κάστρου, καὶ τὸν ἐκυρίευσαν. Ἡγωνίσθησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς ἀνάκτησίν του, ἔπεσαν ἑκατέρωθεν ἱκανοί, καὶ οἱ Χριστιανοὶ μὴ δυνάμενοι νὰ τὸν διατηρήσωσι τὸν ἔκαυσαν ἐπὶ τέλους καὶ ἀνεχώρησαν.

Ἐπὶ δὲ τῆς συνελεύσεως ἐκρίθη ἀναγκαῖον ν' ἀναζωπυρωθῆ ὁ ἀγὼν ἐν ταῖς ἀνατολικωτέραις τῆς νήσου

ἐπαρχίαις, ὅπου ἡ παρουσία τῶν ἐχθρῶν τὸν ἀπέσβεν. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ διατάχθησαν διάφοροι ὀπλαρχηγοὶ νὰ στρατολογήσωσιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των καὶ συνέλθωσιν ὅλοι εἰς Ἀμουργέλας κατὰ τὰς ὑπωρείας τῆς Ἰδης, πέντε ὥρας μακρὰν τοῦ Μεγάλου Κάστρου.

Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνετο ὁ ἀρμοστῆς εἰς τὰ τῆς ἐκστρατείας, κατέπλευσεν ἐκ νέου εἰς Κρήτην ὑπὸ τὸν Γιβραλτάρην ὁ αἰγύπτιος στόλος συνοδεύων 50 φορητὰ μετακομίζοντα στρατεύματα, τροφάς, πολεμφοδία καὶ τὸν Χουσεήμπεην γαμβρὸν τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ καὶ διάδοχον τοῦ Χασάμπασα.

Ἄν καὶ ἡ εἰς ἣν κατεγίνοντο οἱ Χριστιανοὶ στρατολογία ἠλπίζετο καὶ ταχεῖα καὶ πολυάριθμος, μόλις συνῆλθαν ὑπερμεσοῦντος τοῦ αὐγούστου εἰς Ἀμουργέλας δισχίλιοι καὶ ἐτάχθησαν ὑπὸ τὸν Ῥούσον πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς φιλοτιμίας τῶν Σφακιανῶν· ἀφίχθη ἐκεῖ καὶ ὁ Τομπάζης μετὰ χιλίων. Δεκακισχίλιοι Τούρκοι, πεζοὶ καὶ ἰππεῖς, ἐπέπεσαν πανστρατιᾷ, καὶ πολλάκις ἐφορμήσαντες καὶ πολλὰ παθόντες ἀπεκρούσθησαν· ἀλλ' ὑπερίσχυσαν ἐπὶ τέλους. Ἡ μάχη αὕτη, καθ' ἣν 300 Ἕλληνες ἐχάθησαν, κατέστρεψε τὸν ἀγῶνα καὶ ἐματαίωσεν ὅλας τὰς ὑπὲρ νέας στρατολογίας προσπάθειάς τοῦ ἀρμοστοῦ.

Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἀποτυχίας καὶ τῆς ἀθυμίας ταύτης προσήλωσαν οἱ Ἕλληνες τὴν προσοχὴν των εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου τῆς Γραμβούσης ἐπὶ πετρώδους τινὸς νησιδίου κατὰ τὴν δυτικὴν ἄκραν τῆς νήσου κειμένου, ὀλιγάριθμον ἔχοντος φρουρὰν καὶ αὐτὴν ἀπρόσεκτον. Τὴν 11 δεκεμβρίου, νυκτὸς γενομένης, ἐκινήθησαν δισχίλιοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Δημήτρη Δράμαλη, ἀνέβησαν τὰ τεῖχη τοῦ φρουρίου ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὸ ἀφαρπάσωσιν, εἰσῆλθαν ἀνεμπόδιστοι καὶ ἐφόνευσαν τὸν σκοπὸν κοιμώμενον· ἀλλὰ γενομένης

ταραχῆς ἐπὶ τῆς ἐντὸς διασπορᾶς αὐτῶν, τοὺς ἐνόησαν οἱ Τούρκοι, ἔδραξαν τὰ ὄπλα, κατέλαβαν τὰς ὀχυρὰς θέσεις, καὶ ἀντεμάχοντο ἀγνοοῦντες διὰ τὸ ἐπικρατοῦν σκότος τίνες οἱ φίλοι καὶ τίνες οἱ ἐχθροί. Ἐπὶ τῆς νυκτερινῆς δὲ συμπλοκῆς ἐπληρώθησαν ὁ Ῥαφαλιᾶς πλοίαρχος τῆς γολέττας Τερψιχώρης καὶ τινες ἄλλοι, οἵτινες καὶ ἐξεβιβάσθησαν τοῦ φρουρίου. Διαδοθέντος δὲ ψευδοῦς λόγου ὅτι οἱ προπορευθέντες κατεστράφησαν ὅλοι, ὑπερεφοβήθησαν οἱ λοιποί, καὶ οἱ πλείστοι αὐτῶν ἐξεπήδησαν πρὸς σωτηρίαν των. 40 εὐρέθησαν ἐν τῷ φρουρίῳ ἀφ' οὗ ἔφεξε, καὶ δύο μόνον ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἀναγνώστης Παναγιώτου καὶ ὁ Χατση-Γιάννης Βαρδικάκης, ἐκπηδήσαντες ἐσώθησαν. Ὁ δὲ ρεθύμιος Γεώργης Παπαδάκης, σπάσας τοὺς πόδας του ἐπὶ τῆς νυκτερινῆς του καταβάσεως καὶ μὴ δυνάμενος νὰ τρέξῃ, ἐφονεύθη τὴν ἐπαύριον ὑπὸ τῶν ἐξελθόντων τοῦ φρουρίου Τούρκων.

Θύων ἐν τούτοις ὁ Χουσεήμπεης καὶ ἀπολύων εἰσήλασε τὸν ὀκτώβριον εἰς Αὐλοπόταμον. Πεντακόσιοι Χριστιανοί, γυναῖκες τὸ πλείστον καὶ παιδία, ἐκρύβησαν ἐν τινι σπηλαίῳ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς πετρώδους βουνοῦ πρὸς τὸ δυτικοβόρειον μέρος τοῦ Μελιδωνίου, χωρίου τῆς ἐπαρχίας Αὐλοποτάμου. Τρεῖς μῆνας ἀντέστησαν πολιορκούμενοι καὶ ἀμυνόμενοι. Μὴ δυνηθεὶς δὲ ὁ Χουσεήμπασας κατ' οὐδένα τρόπον νὰ τοὺς ὑποτάξῃ, ἤνοιξεν ὀπὴν ἄνωθεν τοῦ σπηλαίου, ἐπεσώρευσε ἐνφλέκτους ὕλας, τὰς ἐφλόγισε πνεύσαντος ἐπιτηδείου ἀνέμου, καὶ ὁ εἰσθρώσκων καπνὸς ἔπνιξε σχεδὸν ὅλους.

Προθέμενος ὁ ἀνὴρ οὗτος νὰ καταστρέψῃ ὀλοτελῶς τὸν ἀγῶνα ἐπάτησε τελευτῶντος τοῦ φεβρουαρίου καὶ τὸν Ἀποκόρωνα, ἐπάτησεν ἀρχομένου τοῦ μαρτίου καὶ ὑπέταξε καὶ αὐτὰ τὰ Σφακιά καὶ ἐκάλει καταβὰς ἐκεῖθεν τοὺς λαοὺς εἰς ἀφοπλισμὸν καὶ εἰς

μετάνοιαν ἐπὶ πλήρει καὶ τελείᾳ ἀφέσει παντὸς
 πολιτικοῦ ἀμαρτήματος καὶ ἐπὶ κατοχῇ τῆς ἰδιοκτη-
 σίας των· ἦυρε δὲ καὶ ὄργανον τῶν βουλῶν του τὸν
 ἐκεῖ αὐστριακὸν ὑποπρόξενον Δερκούλην, ὅστις,
 περιφερόμενος ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ἐκάλει τοὺς
 πάντας εἰς ὑποταγὴν ἐπὶ ἀμνηστία, καὶ ἐξέδωκε τὴν
 12 ἀπριλίου ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς Ἑλληνας, δι' ἧς
 τοῖς ἔλεγε κομπάζων ὅτι “ ἂν οἱ Τοῦρκοι τὸν ἡπά-
 “ τουν, θὰ τοὺς ἐστηλίτετε καὶ θὰ μετεχειρίζετο
 “ ὄλην τὴν ἰσχύν του εἰς ἱκανοποίησιν τῶν παθόν-
 “ των.” Ἐν ὅσῳ οἱ Σφακιανοὶ ἀντεῖχαν, ἠλπίζετο
 ὡς καὶ ἄλλοτε ἢ ἀνὸρθωσις τοῦ ἀγῶνος· ἀλλ' οἱ
 ἰσχυρότεροι τῶν ὀπλαρχηγῶν αὐτῶν ἀπηννήθησαν
 ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ τὸν ἀγῶνα. Τούτου γνω-
 σθέντος, ἀπηλπίσθησαν ὅλοι, καὶ προκειμένης τῆς
 φυγῆς ἢ τῆς ὑποταγῆς, ἐπροτίμησαν τὴν φυγὴν οἱ
 δυνάμενοι νὰ φύγωσι· πᾶμπολλοὶ δέ, μήτε νὰ
 φύγωσι δυνάμενοι μήτε νὰ προσκυνήσωσι θέλοντες,
 ἀνέβησαν τὰ ὄρθια μέρη τῆς Ἰδης ἐπ' ἐλπίδι ἀσφα-
 λοῦς καταφυγῆς· δὲν ἔπαυσαν δὲ καὶ πολλοὶ κλεπτο-
 πολεμοῦντες· ἦσαν καὶ τινες ἐπιθυμοῦντες ἐν τῇ γε-
 νικῇ ταύτῃ ἀπελπισία νὰ θέσωσι τὴν πατρίδα των
 ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν. Ὁ δὲ ἀτυχῆς
 ἀρμοστής, καταδιωκόμενος ἔνθεν κάκειθεν, καὶ φο-
 βούμενος μὴ πιασθῆ καὶ παραδοθῆ εἰς τοὺς ἐχθροὺς
 παρὰ τῶν ἐπιβουλευθέντων τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, κατέ-
 φυγεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Σφακιῶν, ἔκαυσε τὰς ἐκεῖ
 ἀποθήκας τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, ἐσυμβούλευσε
 τοὺς Κρήτας διὰ προκηρύξεώς του τῆς 6 ἀπριλίου
 νὰ ἐγκαρτερῶσιν ἔνοπλοι, καὶ διατάξας τὰ εἰς ὑπο-
 στήριξιν τῶν πολεμικῶν κινήματων καταπλεύσαντα
 ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ὑδραϊκὰ πλοῖα νὰ παραλά-
 βωσιν ὅσους ἐχώρουν καὶ μετακομίσωσιν εἰς Μο-
 νεμβασίαν, ἀνεχώρησε καὶ αὐτὸς τὴν 12 ἐπὶ τῆς
 Τερψιχώρης.

Ἄφ' οὗ οἱ Κρήτες κατέθεσαν τὰ ὄπλα, ἀντημεί-
φθησαν μετὰ τινά καιρὸν οἱ προσκυνήσαντες ὄπλαρ-
χηγοὶ ὅπως τοῖς ἔπρεπε. Συνῆλθαν ἀνυπόπτως ἐπὶ
τῇ προσκλήσει τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς εἰς τὰ Χανιά
καὶ ἐρρίφθησαν εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν.

1823-24.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ.

Ἐξωτερικὸν δάνειον.—Γερμανικὸς λεγεὼν εἰς ἀντίληψιν τῆς Ἑλλάδος.—Φιλελληνικαὶ ἐταιρίαι.—Συνθήκη εἰς ἀνόρθωσιν τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ.—Αφίξεις τοῦ λόρδου Βύρωνος καὶ τοῦ συνταγματάρχου Στάνωπος εἰς Ἑλλάδα.—Ἀπόπειρα εἰς ἄλωσιν Κορώνης.—Διάλυσις τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου.

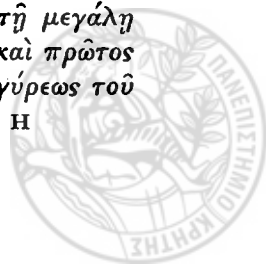
ΤΡΙΑΕΤΙΑ σχεδὸν παρήλθεν ἀφ' οὗ ἡ Ἑλλὰς ὠπλίσθη κατὰ τῆς καταθλιβούσης αὐτὴν ξένης ἐξουσίας, καὶ ὅλος ὁ τριαετὴς οὗτος ἀγὼν διετηρεῖτο καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν διὰ τῶν ὀλίγων προσόδων τῆς καὶ διὰ τῶν συνεισφορῶν τῶν πολιτῶν τῆς. Τὰ στρατεύματα, ὡς ἐπαρχιακὰ καὶ ὀλιγοδάπανα, δυνατὸν ἦτο νὰ διατηρῶνται καὶ εἰς τὸ ἐξῆς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ὄχι καὶ ὁ στόλος. Ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἠσθάνοντο οἱ Ἕλληνες τὴν ἀνάγκην εὐρέσεως ἐξωτερικοῦ δανείου, καὶ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐξεδόθη ἐν Κορίνθῳ νόμος περὶ αὐτοῦ· ἀλλ' εἰς εὐρεσίην του ἐχρειάζετο ἀπαραιτήτως νὰ ὑπάρχη ἂν ὄχι βεβαιότης τοῦλάχιστον βάσιμος ἐλπίς ἀποδόσεως· εἰς ὑπαρξίν δὲ τοιαύτης ἐλπίδος ἐχρειάζετο ἀπαραιτήτως ἡ πολιτικὴ ὑπαρξίς τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ὄχι μόνον ἀβέβαιος ἀλλὰ καὶ ἀπίθανος ἐφαίνετο τὰ πρῶτα ἔτη ἡ ἐπιτυχία τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως· μετὰ τρία ὅμως ἔτη δεινῶν καὶ εὐτυχῶν ἀγῶνων, αἱ ἐλπίδες τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος ἐφαίνοντο ὅπως οὐν βάσιμοι, καὶ ἡ εὐρεσις τοῦ δανείου πιθανή. Ἐπὶ τῇ πιθανότητι ταύτῃ ἐξεδόθη τὸν μαῖον τοῦ

παρόντος ἔτους ἄλλος νόμος εἰς εὐρεσιν τεσσάρων ἑκατομμυρίων διστηλῶν.

Ὅσον δὲ ἦσαν δυσμενεῖς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα αἱ αὐλαί, τόσον ἐφάνησαν εὐμενεῖς οἱ λαοί. Ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς του μέχρι τέλους δὲν εἶδαν οἱ λαοὶ ἐν αὐτῷ, ὡς αἱ αὐλαί, τὸ καταστρεπτικὸν ἀλλὰ τὸ ἐπανορθωτικὸν σημεῖον τῶν κοινωνιῶν, καὶ ἔσπευσαν νὰ τὸν βοηθήσωσι καθ' ὅσους ἐδύναντο τρόπους.

Πρῶτοι ἦλθαν εἰς ἀντίληψίν του οἱ σοφοὶ τῆς Γερμανίας ἀσχοληθέντες, ἐξάρχοντος τοῦ Θηρσίου, εἰς σύστασιν καὶ ἀποστολὴν εἰς Ἑλλάδα γερμανικοῦ λεγεῶνος. Κατασταθεῖς δὲ ὁ Ἄρειος πάγος ἀπέστειλεν εἰς Γερμανίαν τὸν Θ. Κεφαλᾶν δώσας αὐτῷ ἐξουσίαν εἰς εὐρεσιν δανείου πρὸς ταχεῖαν ἀποστολὴν τοῦ λεγεῶνος τούτου καὶ ἀγορὰν τῶν ἀναγκαίων· ὑπεγράφη δὲ ἐν Ζυρίχῳ καὶ σύμβασις περὶ μεταβάσεως ἑξακοσίων μετέβησαν διὰ τῆς Μασσαλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τινες αὐτῶν ἀλλ' ἢ κατάστασις τοῦ τόπου δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὄρων τῆς συμβάσεως, διὰ τοῦτο ἡ μετάβασις τῶν πολλῶν δὲν ἐπραγματοποιήθη, καὶ οἱ μεταβάντες διεσκορπίσθησαν.

Προϊόντος δὲ τοῦ καιροῦ ἡ ἀγιότης τοῦ ἀγῶνος, ἡ ἀνισότης τῆς πάλης, ἡ ὠμότης τῶν Τούρκων, ἡ ἐν τοῖς δεινοῖς παθήμασι καρτερία τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ προγονικαὶ αὐτῶν ἀναμνήσεις ἐπήνεγκαν τὴν σύστασιν φιλελληνικῶν ἐταιριῶν ἐξ ὀνομαστῶν ἀνδρῶν, ἀντιφερομένων μὲν ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ βήματος, ἀλλ' ἠνωμένων διὰ φιλαδελφικοῦ δεσμοῦ ὑπὲρ Ἑλλήνων. Τοιαῦται ἐταιρίαι ἐσυστήθησαν πρῶτον μὲν ἐν Ζυρίχῳ καὶ Γενεύῃ, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Ἐγκυμονεῖτο τοιαύτη καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Βρεττανίᾳ ἀφ' ὅτου κατεστράφη ἡ Χίος, καὶ πρῶτος ὁ Ἐδίμπυργος, συνηγορεύσαντος ἐπὶ ὀμηγύρεως τοῦ

περιφήμου Μακκρίου, ἐπρόσφερε τὸν ὀβολὸν του. Οὐδὲν ἦττον τῆς Εὐρώπης συνεκινήθη καὶ ἡ Ἀμερικὴ σχεδὸν συγχρόνως. Πρῶτος ὁ καὶ ὡς πολιτευτῆς καὶ ὡς ἑλλημιστῆς διαπρέπων Εὐερέττος ὑψωσε φωνὴν ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος, καὶ ἡ φωνὴ αὕτη ἀντήχησεν εἰς τὰ ὦτα τῶν ἐλευθέρων λαῶν τῆς γῆς ἐκείνης. Ἡ δὲ ἀδελφότης τῶν Φίλων, ἡ αἰείποτε ἀφισταμένη παντὸς πολιτικοῦ σκοποῦ καὶ αἰείποτε προΐσταμένη παντὸς φιλανθρωπικοῦ, δὲν ἔπαυσε καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ, ἀφ' ὅτου ἐγνώσθη ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου, περιθάλλουσα διὰ γενναίων συνδρομῶν τὴν ἐξ αἰτίας τῆς τουρκικῆς θηριωδίας δεινοπαθοῦσαν ἀνθρωπότητα. Λήγοντος δὲ τοῦ μαρτίου τοῦ 1823 ἐσυστήθη ἐν Λονδίῳ ἡ πρό τινας προσδοκωμένη φιλελληνικὴ ἐταιρία, ἐν ἧ ἔνεγράφησαν ἐπίσημοι ἄνδρες. Ἡ ἐταιρία αὕτη μεγάλως ὠφέλησε διὰ τῆς ἐπιρροῆς της ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ διὰ τῆς ἐπιρροῆς τῆς κοινῆς γνώμης ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου· συνήργησε δὲ τὰ μέγιστα καὶ εἰς εὔρεσιν τῶν ζητουμένων δανείων.

Περιώδευε πρό τινας καιροῦ ὁ Ἀνδρέας Λουριώτης τὴν Εὐρώπην πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἐπισκεφθεὶς καὶ τὴν Ἀγγλίαν ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλλάδα συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἐδουάρδου Βλακίερου. Ὁ Ἀγγλος οὗτος, παρατηρήσας τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του ἐπὶ ἑλληνικοῦ πλοίου, οὗτινος ἡ πρωτοφανὴς σημαία ἐνθουσίασε τοὺς φιλελευθέρους. Ἐφερε καὶ δέκα ἑλληνόπαιδας, οὓς διάφοροι Ἀγγλοι παρέλαβαν εἰς ἀνατροφὴν δι' ἰδίας αὐτῶν δαπάνης. Εὐρὼν δὲ συστημένην τὴν φιλελληνικὴν ἐταιρίαν, προητοίμασε δι' ὧν ἔδωκεν αὐτῇ πληροφοριῶν τὴν ὁδὸν εἰς εὔρεσιν τῶν ζητουμένων δανείων, καὶ κατέβη ἐκ δευτέρου εἰς Ἑλλάδα πρὸς ἐπίσπευσιν ἀποστολῆς ἀνδρῶν ἐχόντων τὴν πρὸς

τοῦτο ἀπαιτουμένην πληρεξουσιότητα. Ὡς τοιοῦτοι ἐξελέχθησαν ὁ Ὀρλάνδος, ὁ Λουριώτης καὶ ὁ Ἰωάννης Ζαήμης. Καὶ οἱ μὲν δύο πρῶτοι ἀνεχώρησαν τὸν νοέμβριον, ὁ δὲ τρίτος βραδύτερον. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀποστολῆς ταύτης παρενέπεσαν τὰ ἀκόλουθα.

Ὁ Γάλλος Ἰορδάνης συνώδευσε τὸν Μεταξᾶν ἐπὶ τῆς εἰς Βερώνην ἀποστολῆς του· ἀποτυχούσης δὲ ταύτης διέβη κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ εἰς Παρισίους ἐπ' ἐλπίδι εὐρέσεως δανείων διὰ τῆς συνδρομῆς τῆς ἐκεῖ ἐδρευούσης ἐπιτροπῆς τοῦ τάγματος τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ ἐν Παρισίοις προϊστάμενοι τοῦ τάγματος τούτου, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰορδάνης, μέλος αὐτοῦ, κύριον σκοπὸν εἶχαν τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ τάγματος διὰ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ ὄχι τὴν εὐδωσιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος διὰ τοῦ τάγματος, ὑπεκρίθησαν ὅτι ἔτοιμοι ἦσαν νὰ χορηγήσωσιν ἐπὶ λόγῳ βοηθημάτων τῇ ἐλληνικῇ κυβερνήσει φράγκα 4,000,000· ἀλλ' ἀπήτησαν ἀντάλλαγμα τὴν κυριαρχίαν τῶν ἄλλοτε ἐν τῇ κατοχῇ τοῦ τάγματος νήσων, Ῥόδου, Σκαρπάθου καὶ Ἀστυπαλαίας, μέχρι δὲ τῆς κυριεύσεως καὶ παραχωρήσεως αὐτῶν, τὴν προσωρινὴν κατοχὴν Σύρας καὶ τιων τῶν ἐπὶ τῆς μεσημβρινοδυτικῆς πλευρᾶς τῆς Πελοποννήσου ἐρημονήσων· καὶ ἐπειδὴ τὸ τάγμα οὔτε δύναμιν στρατιωτικὴν εἶχεν, οὔτε δάνεια εὑρισκεν ἐν ὀνόματί του, ἢ Ἑλλάς ὤφειλε καὶ στρατεύμα νὰ δώσῃ ἐκ τοῦ προχείρου εἰς ὑπεράσπισιν τῶν ἀνωτέρω νήσων, καὶ νὰ στέρξῃ ὥστε ἐν ὀνόματι αὐτῆς νὰ δανεισθῇ τὸ τάγμα ὄχι μόνον τὸ ἀνωτέρω ποσὸν εἰς χρῆσιν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἕξ ἄλλα ἑκατομμύρια εἰς χρῆσιν αὐτοῦ τοῦ τάγματος· ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀντὶ νὰ βοηθηθῇ ἢ Ἑλλάς ὑπὸ τοῦ τάγματος ὡς ἠλπίζεν, ἔπρεπεν αὕτη νὰ τὸ βοηθήσῃ καὶ νὰ τὸ παράξῃ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. Κατὰ τοὺς ἀτόπους δὲ τούτους ὄρους ὁ αὐτοχειροτόνητος πλη-

ρεξούσιος τῆς Ἑλλάδος Ἰορδάνης καὶ οἱ πληρεξούσιοι τοῦ τάγματος, οἱ συνάδελφοί του, συνυπέγραψαν ἐν Παρισίοις τὴν 18 ἰουνίου συνθήκην, καὶ ἀφίχθη καὶ τις ὡς πρέσβυς τοῦ τάγματος εἰς Ἑλλάδα· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, χλευάζοντες τὰ γενόμενα, καὶ τὴν συνθήκην ἀπέρριψαν, καὶ τὸν πρέσβυν ἀπέπεμψαν.

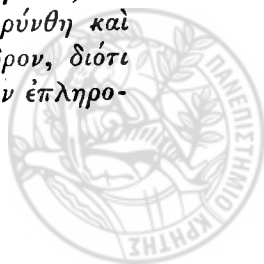
Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐπροσπάθει νὰ ἐγερθῆ ἓκ νεκρῶν διὰ τῆς Ἑλλάδος τὸ τάγμα τοῦτο, ὁ ἀγὼν αὐτῆς ἤυρε μέγαν ὑπέρμαχον. Διεκρίνετο διὰ τὸν φιλελληνισμόν του ὁ λόρδος Βύρων (α). Ὁ μεγαλοφυῆς οὗτος ποιητής, ὅστις ἔψαλε παθητικώτατα τὴν Ἑλλάδα δούλην, ἐβουλήθη ἀφ' ἧς ὥρας ἔλαβε τὰ ὄπλα νὰ τῇ δώσῃ καὶ χεῖρα βοηθείας εἰς ἀνόρθωσιν, καὶ νὰ βάλῃ εἰς κίνδυνον ὑπὲρ αὐτῆς καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν του. Ἐνίσχυσε τὸν σκοπὸν τοῦ λόρδου καὶ ἡ ἐν Λονδίῳ σύστασις τῆς φιλελληνικῆς ἐταιρίας, ἣτις, μαθοῦσα ὅτι ἐμελέτα ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἑλλάδα, τὸν ἀνέδειξεν ἀντιπρόσωπόν της. Ἐπὶ τῆς συστάσεως τῆς ἐταιρίας ταύτης διέτριβεν ὁ λόρδος ἐν Γενούῃ· ἐκεῖθεν ἀπέπλευσε τὴν 1 ἰουλίου καὶ κατευωδῶθη ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου εἰς Ἀργοστόλι· τὸν συνηκολούθουν δὲ ὁ κόμης Γάμβας καὶ ὁ ἰατρὸς Βροῦνος Ἰταλοί, καὶ ὁ Τρελώνης καὶ ὁ Βράων Ἀγγλοί. Ἀνωμαλίας καὶ ἐμφύλιοι ταραχαὶ ἐπεκράτουν ἐν Ἑλλάδι καθ' ὃν καιρὸν ἔφθασεν ὁ λόρδος εἰς Κεφαλληνίαν· διὰ τοῦτο ἀπέστειλε τοὺς δύο συνοδοιπόρους του Ἀγγλους εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀναγγέλλων διὰ τῶν πρὸς αὐτὴν γραμμάτων του τοὺς φιλελληνικοὺς σκοποὺς του καὶ τοὺς τῆς ἀγγλικῆς ἐταιρίας (β)· παρήγγειλε δὲ αὐτοῖς νὰ περιοδεύσωσι καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἵνα ἴδωσι τὴν κατάστασίν της· ἀπομείνας δὲ αὐτὸς ἐν Κεφαλληνίᾳ διέτριψεν ἕξ ἑβδομάδας ἐπὶ τοῦ πλοίου· μετὰ ταῦτα ἀπέβη εἰς Μεταξάτα ἑπτὰ μίλια μακρὰν τοῦ Ἀργοστολίου, ἐπὶ σκοπῶ νὰ ἐνδιαμείνῃ ἕως οὗ ἐμάνθανεν

ἀκριβῶς τὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔβλεπε ποῦ καὶ πῶς νὰ διευθύνῃ τὰ βήματά του.

Ἡ ἔλευσις δὲ τοῦ Βύρωνος καὶ τὰ ἐντεῦθεν προσδοκώμενα ἔβαλαν εἰς κίνησιν ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἐν ᾧ ἡ κυβέρνησις τὸν ἐκάλει ὅπου ἔδρευεν, οἱ ἀντίπαλοι αὐτῆς καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι Ἕλληνες ἐπροσπάθουν διὰ γραμμάτων καὶ δι' ἀποστόλων νὰ τὸν προσελκύσωσι καὶ νὰ τὸν διαθέσωσι κακῶς πρὸς τοὺς ἐναντίους των· ἀλλ' ὁ λόρδος δὲν ἔπαυε καλῶν ὅλους εἰς κατεύνασιν τῶν παθῶν καὶ εἰς ὁμόνοιαν. Ταλαντευόμενος δὲ μέχρι τινὸς ποῦ ν' ἀπέλθῃ, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγι, μεταβάντος ἐκεῖ τοῦ Μαυροκορδάτου, καὶ ἀποπλεύσας τὴν 15 δεκεμβρίου ἐπὶ τινος πλοίου ὑπὸ σημαίαν ἰονικὴν, ἐπεσκέφθη τὴν Ζάκυνθον εἰς πορισμὸν χρημάτων παρὰ τοῦ ἐκεῖ τραπεζίτου του, ἀνήχθη ἐκεῖθεν τὴν 17, καὶ τὴν ἐπαύριον ὀρθροῦ βαθέως εὔρεθη πλησίον ὀθωμανικῆς τινος φρεγάτας καὶ ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῇ· βοηθηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ἀπέφυγε τὸν κίνδυνον διασωθεὶς εἰς Σκρόφας· ἀλλ' ἔπεσε μετὰ ταῦτα εἰς ἄλλον κίνδυνον. Ἐξ αἰτίας ἐπισυμβάσης τρικυμίας τρία ἡμερονύκτια ἐθαλασσομάχει μεταξύ Ἐχινάδων καὶ Δραγαμέστου, ἕως οὔ, γνωσθέντων τῶν παθημάτων του ἐν Μεσολογγίῳ, ἐστάλησαν εἰς ἀντίληψίν του ἔνοπλά τινα πλοίαρια καὶ τὸ δικάταρτον ὁ Λεωνίδας, καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν κατευωδῶθη τὴν 24 εἰς Μεσολόγγι, ὅπου ὅλοι τὸν ὑπεδέχθησαν πλήρεις ἀγαλλιάσεως, ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐλπίδων.

Ἐπλεε συγχρόνως ἐπὶ τινος πλοίου ὑπὸ ἰόνιον σημαίαν καὶ ὁ κόμης Γάμβας καὶ ἄλλοι τινὲς ἀκόλουθοι τοῦ λόρδου. Τὸ πλοῖον τοῦτο εὔρεθη τὰ χαράγματα τῆς 18 πλησίον τῆς αὐτῆς φρεγάτας, καὶ ἐκλαβὸν αὐτὴν ὡς αὐστριακὴν δὲν ἀπεμακρύνθη καὶ συνελήφθη· κατεποντίζετο δὲ καὶ αὐτανδρον, διότι οἱ Τούρκοι τὸ ὑπέθεσαν πυρπολικόν, ἂν δὲν ἐπληρο-

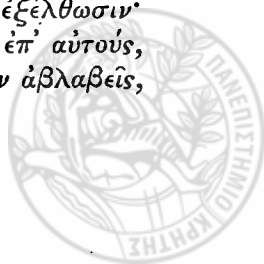

φορείτο ἐν καιρῷ ὁ Ὀθωμανὸς πλοίαρχος ὅτι ὁ κυβερνήτης αὐτοῦ Βαλσαμάκης ἦτον ὁ διασώσας ποτὲ αὐτὸν κατὰ τὴν Μαύρην Θάλασσαν καὶ ξεναγωγήσας. Μετακομισθὲν τὸ πλοῖον εἰς Πάτρας, καὶ ἐξετασθέντων τῶν ἀποδημητηρίων καὶ τῶν ἐμπλεόντων, ἀπελύθη ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὁ ναυλώσας αὐτὸ Γάμβας ἀπήρχето εἰς Κάλαμον πρὸς ἔντευξίν τινων Ἀγγλων μεθ' ὧν ἐσκόπευε νὰ περιέλθῃ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν. Ἐκτὸς ἄλλων πραγμάτων τὸ πλοῖον τοῦτο ἔφερε καὶ 8000 δίστηλα.

Συστηθεῖσα ἡ φιλελληνικὴ ἀγγλικὴ ἐταιρία, καὶ πρὶν γνωρίσῃ τοὺς περὶ Ἑλλάδος σκοποὺς τοῦ Βύρωνος, εἶχεν ἀποστείλει ὡς ἀντιπρόσωπόν της εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν συνταγματάρχην Στάνωπον ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ αἰτήσῃ εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος καὶ εἰς ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν πραγμάτων. Ὁ εὐγενὴς οὗτος καὶ καλοκάγαθος ἀνὴρ, ἐπισκεφθεὶς τὰς φιλελληνικὰς ἐταιρίας τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἑλουητίας, εἰς μείζονα ἐπιτυχίαν τῆς φιλελληνικῆς ἀποστολῆς του, ἐπεσκέφθη καὶ τὸν ἐν Κεφαλληνίᾳ λόρδον ὡς ἀντιπροσωπεύοντα καὶ αὐτὸν τὴν ἀγγλικὴν ἐταιρίαν, καὶ ἐκεῖθεν διεβιβάσθη τὴν 30 νοεμβρίου εἰς Μεσολόγγι, ὅπου ἐπεμελήθη νὰ συνάξῃ τὰ διεσπαρμένα εἰς Πελοπόννησον λείψανα τοῦ γερμανικοῦ λεγεῶνος πρὸς σύστασιν μηχανουργείου καὶ αὔξησιν τῶν πολεμικῶν γνώσεων τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῶν κακοπαθειῶν καὶ τῶν ἀσθενειῶν τῶν ἀνδρῶν τοῦ λεγεῶνος, ὀλιγώτατοι εὐρέθησαν ἱκανοὶ νὰ ἐργασθῶσι· προσῆλθαν καὶ τινες Ἕλληνες, καὶ ἐτέθησαν ὅλοι ὑπὸ τὸν μηχανουργὸν Ἀγγλον Πάρην, ὃν ἀπέστειλε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτου ἡ ἐταιρία εἰς Ἑλλάδα συναποστείλασα καὶ δῶρα, πυρίτιδα, σφαίρας, μίαν βομβοβόλον, ἕνδεκα ἐλαφρὰ κανόνια μετὰ τῶν εἰς κίνησιν καὶ χρῆσιν αὐτῶν ἀναγκαίων, ἐν εὐκόμιστον σιδηρουργεῖον καὶ τοὺς ἀναγκαίους τεχνίτας ἐκ συνεισφορῶν τῶν μελῶν της,

ἐν αἷς καὶ χίλιαι λίραι τῆς δημαρχίας τοῦ Λονδίνου. Ὁ Στάνωπ ἠσχολήθη καὶ εἰς σύστασιν γραμματαγωγείου, καὶ διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ συνδρομῆς αὐτοῦ ἐξεδόθησαν κατὰ πρώτην φοράν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος (γ) ἔφημερίδες· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν ἐγεννήθησαν ἔριδες μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Βύρωνος, διότι ὁ μὲν συστητὴς αὐτῶν ἐθεώρει τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς τοῦ Βενθάμου ὀρθὰς, καὶ ταύτας ἐπροθυμεῖτο διὰ τῶν ἔφημερίδων νὰ διαδώσῃ· ὁ δὲ λόρδος, σκοπιμώτατον λογιζόμενος τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἀγῶνος καὶ ὄχι εἴσαξιν θεωριῶν, ἐχλεύαζε τὰς ἀρχὰς ταύτας ὡς ἀκαταλλήλους. Ἀντιφερόμενος δὲ ὁ Στάνωπ πρὸς τὸν λόρδον ἐμέμφετο ὡς ἀντιδημοκρατικὸν καὶ τὸν Μαυροκορδάτον, καὶ ἀνεχώρησε τὴν 9 φεβρουαρίου δυσηρεστημένος εἰς Ἀθήνας, ἀλλὰ πλήρης πάντοτε εἰλικρινοῦς ζήλου ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους· ὁ δὲ λόρδος ἔμεινεν ἐν Μεσολογγίῳ, ὅπου συνέρρευσαν ὑπὸ τὴν σκέπην του διάφοροι φιλέλληνες τῆδε κάκεισε τῆς Ἑλλάδος περιφερόμενοι.

Κατεγίνοντο πρό τιнос καιροῦ οἱ Ἕλληνες σπουδαίως εἰς ἄλωσιν τῆς Κορώνης. Ἐντόπιοί τινες καὶ διακόσιοι ὑπομίσθιοι Βούλγαροι καὶ Στερεοελλαδίται ὑπὸ τὸν Σέρβον καὶ Γρίβαν, ὅλοι δὲ ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τῶν Μαυρομιχαλῶν, Ἀντώνη καὶ Κωνσταντίνου, ἐπεχείρησαν τὴν ἐξ ἐφόδου ἄλωσιν τὴν νύκτα τῆς 28 φεβρουαρίου, νύκτα σκοτεινὴν καὶ θυελλώδη· 52 ἐντόπιοι ἐπροπορεύθησαν, ἀνέβησαν τὸ τεῖχος διὰ κλιμάκων, δὲν ἤυραν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων ἐχθρὸν διὰ τὴν κακοκαιρίαν, καὶ ἐρρίφθησαν ἔσω· ἀλλ' οἱ ὑπὸ τὸν Σέρβον καὶ Γρίβαν ἐζήτουν ἐπὶ τῆς κρισίμου ἐκείνης ὥρας μισθοῦς. Ἐγκαταλειφθέντες οἱ 52 καὶ ἀνίκανοι διὰ τὴν ὀλιγότητά των νὰ ἐκτελέσωσιν ὅ,τι ἐσχεδιάσθη, ἐπεχείρησαν νὰ ἐξέλθωσιν· ἀλλ' οἱ Γούρκοι τοὺς ἐνόησαν καὶ ἔπεσαν ἐπ' αὐτοὺς, ἐξ ὧν τινες κατέβησαν διὰ τῶν κλιμάκων ἀβλαβεῖς,

τινὲς δὲ κατεκρημνίσθησαν· 16 δέ, κλεισθέντες ἐν-
τὸς ὀχυρᾶς οἰκίας καὶ μὴ θέλοντες νὰ παραδοθῶσιν,
ἐκάησαν.

Ὁ δὲ ἐν Εὐβοίᾳ Ὀδυσσεὺς μαθὼν τὴν εἰς Ἀθήνας
προσδοκωμένην μετάβασιν τοῦ Στάνωπος καὶ μὴ
προσδοκῶν ἐκ τῆς ἐκστρατείας του ὅ,τι ἐπροσδόκα
κατ' ἀρχάς, ἀνεχώρησεν ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ ἐπανέλθῃ
μετ' ὀλίγον· ἐναπέμειναν δὲ τὰ στρατεύματα καὶ τὰ
πλοῖα· ἀλλὰ τὴν 24 ἀπριλίου κατέπλευσαν ἀπρο-
δοκῆτως εἰς Χαλκίδα 24 ὀθωμανικὰ φέροντα δισχι-
λίουσ γενιτσάρους καὶ τροφάς· τότε ἀπέπλευσαν τὰ
ψαριανά, καὶ διελύθη κακῶς ἔχον τὸ στρατόπεδον.
Ἐν δὲ τῶν πολιορκούντων πλοίων, τὸ τοῦ Κουτάβου,
μὴ δυνηθὲν νὰ φύγῃ, ἐβυθίσθη.

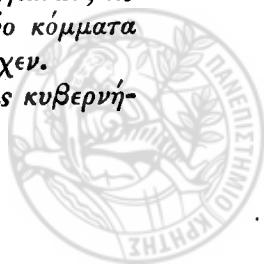
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ.

Τὰ δύο νομοτελεστικά.—Ἐμφύλιος πόλεμος.—Διαγωγή τοῦ Βύρωνος ἐν Μεσολογγίῳ καὶ ἀποβίωσις αὐτοῦ.—Καταδίκη τοῦ Καραϊσκάκη ὡς ἐπιβούλου.—Τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.—Παράδοσις Ναυπλίου καὶ εἴσοδος τῆς νέας κυβερνήσεως.

Ἡ ἐγκαθίδρυσις τοῦ νέου νομοτελεστικοῦ, συνυπάρχοντος καὶ τοῦ καθαιρεθέντος, ἦτο προαγγελία ἐμφυλίου πολέμου. Ἡ νομιμότης ἦτον ἀναμφιβόλως παρὰ τῷ βουλευτικῷ· ἀλλ' ἡ μέλλουσα νὰ κατισχύσῃ καὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου δύναμις ἐφαίνετο ἀμφιρρέπῃς. Ἡ στερεὰ Ἑλλὰς ἀδιαφέρει ὅλη· αἱ ναυτικαὶ νῆσοι ὑπεστήριζαν τὴν νέαν κυβέρνησιν· ἡ δὲ Πελοπόννησος, τὸ πεδίου τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, οὔσα διηρημένη, ἐφαίνετο μᾶλλον ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ κολοκοτρωνικοῦ κόμματος, καὶ τὰ φρούρια αὐτῆς ἦσαν ὑποχείρια τῶν ὀπαδῶν τοῦ ἀποκηρυχθέντος νομοτελεστικοῦ.

Ἀπόπειραι συμβιβασμοῦ τῶν δύο κομμάτων ἔγειναν καὶ πρὶν συμβῆ καὶ ἀφ' οὗ συνέβη τὸ σχίσμα, ἀλλὰ δὲν ἐκαρποφόρησαν. Ἦλθεν εἰς τὸ μέσον καὶ ὁ Ὑψηλάντης, ὁ πάντοτε ἀποστρεφόμενος τὰς ἐμφυλίους συγκρούσεις, καὶ μετέβη ἀπὸ Τριπολιτσᾶς, ὅπου ἐκάθητο πρό τινος καιροῦ μακρὰν τῶν πραγμάτων, εἰς Κρανίδι ἐπ' ἐλπίδι νὰ συμβιβάσῃ τὰ δύο κόμματα ἔτοιμα εἰς πόλεμον, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀπέτυχεν.

Οἱ πρῶτιστοι δὲ ὑπερασπισταὶ τῆς νέας κυβερνή-

σεως ἐκ τῶν Πελοποννησίων ἦσαν ὁ Ζαήμης, ὁ Λόντος, ὁ Νοταρᾶς, ὁ Γιατράκος, ὁ Μούρτσινος καὶ ὁ Τσανετάκης. Ὁ Ζαήμης, ἡ κεφαλὴ τοῦ κόμματος τούτου τῆς Πελοποννήσου, παρητήθη τοῦ νομοτελεστικοῦ, συστηθείσης τῆς νέας κυβερνήσεως, ἃν καὶ ὁμόφρων αὐτῆς, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὠφέλει μᾶλλον ἐκτὸς ἢ ἐντὸς· τὸν ἀντικατέστησε δὲ ὁ Ἀναγνώστης Σπηλιωτάκης. Συγχρόνως διωρίσθη ἀντιπρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸ μέλος αὐτοῦ ὁ Παναγιώτης Μπότσης.

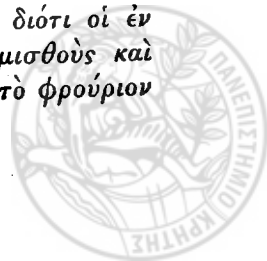
Ἡ δὲ ἀποκηρυχθεῖσα κυβέρνησις ἔστησε τὴν ἔδραν τῆς ἐν Τριπολιτσᾷ, καὶ ἐκεῖθεν ἐξέδιδε τὰς διαταγὰς τῆς· τὴν παρηκολούθησαν καὶ οἱ ὑπουργοὶ τῆς· ἀλλ' ὁ γνωστότερος, ὁ ἰκανώτερος καὶ ὁ παλιμβουλότερος αὐτῶν, ὁ Δικαίος, ὁ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν, ἀπεμακρύνθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας διὰ νυκτὸς καὶ ἠνώθη μετὰ τῶν ἐν Κρανιδίῳ. Ἡ αὐτομόλησις αὕτη ἔβλαψε μεγάλως τὴν ἐν Τριπολιτσᾷ κυβέρνησιν. Οὐδ' οἱ κάτοικοι τῆς Τριπολιτσᾶς ἦσαν ὅλοι πιστοὶ εἰς αὐτήν, τινὲς δὲ καὶ ἐνόπλιως τὴν ἐπεβουλεύθησαν.

Ἐσυστήθη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μυστικὴ ἑταιρία εἰς ἀμοιβαίαν δῆθεν ὑπεράσπισιν ἀπὸ τῶν στρατιωτικῶν κακώσεων, ἀλλὰ κυρίως κατὰ τῆς ἐν αὐτῇ ἐδρευούσης κυβερνήσεως· ὠνομάζετο δὲ Ἀδελφότης. Τετρακόσιοι ἦσαν οἱ συγκροτοῦντες αὐτὴν ἀρχομένου τοῦ φεβρουαρίου, ὅτε ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Μποταίτης ἀπεφάσισε νὰ τοὺς κινήσῃ ὑπὸ τὸ ἀκόλουθον σύνθημα. Δύο πιστοὶ του, περιφερόμενοι τὰ ἐργαστήρια, καὶ βαστῶντες κάνιστρον ἐν ᾧ ἦτον ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἔλεγαν “βοήθειά σου ὁ ἅγιος Δημήτριος.” Ὁ λόγος οὗτος ἐδήλου παρὰ τοῖς ἑταίροις, “κλείσε τὸ ἐργαστήριόν σου καὶ ὀπλίσου.” Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἑταῖροι εἰδοποιηθέντες ὀπλίσθησαν καὶ ἔτρεξαν νὰ καταλάβωσι τὸ μέγαλον κανονοστά-

σιον καὶ τὰς παρακειμένας οἰκίας. Καθ' ὁδὸν ἀπήντησαν τὴν φρουράν, τὴν προσέβαλαν, τὴν διεσκόρπισαν, ἐκυρίευσαν τὸ κανονοστάσιον καὶ διενυκτέρευσαν ἡσυχοὶ ἐν ταῖς παρακειμέναις οἰκίαις μὴ φροντίζοντες νὰ καταλάβωσι καὶ τὰς πύλας τῆς πόλεως. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ἐρράθυμουν, οἱ ἄλλοι ἔφεραν, μόλις ἔφεξεν, εἰς τὴν πόλιν πλῆθος χωρικῶν Τριπολιτσιωτῶν καὶ Καρυτινῶν. Τούτους ἰδόντες οἱ ὑπὸ τὸν Μποταίτην, ὧν οἱ πλείστοι ἦσαν τεχνῖται καὶ ἀπειροπόλεμοι, ἐφοβήθησαν, 150 διὰ μᾶς ἐδραπέτευσαν, οἱ δὲ λοιποὶ ρίψαντες τὰ ὄπλα ἐπανήλθαν ἀνεόχλητοι εἰς τὰς συνήθεις ἐργασίας των.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαιναν, οἱ ἐν Κρανιδίῳ, ἐτοιμασθέντες ν' ἀφήσωσι τὴν ἐσχατιὰν ἐκείνην τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπανέλθωσιν εἰς Ἀργολίδα, ἐκήρυξαν ἔδραν τῆς νέας κυβερνήσεως τὸ Ναύπλιον, καὶ ἐμβάντες εἰς δύο ὑπὸ τὸν Μιαούλην πλοῖα κατέπλευσαν εἰς τοὺς ἀντικρὺ τοῦ Ναυπλίου Μύλους τὴν 6 μαρτίου, διεσκόρπισαν κανονοβολοῦντες τοὺς ἐκεῖ, καὶ τὴν ἐπαύριον διέταξαν τὸν φρούραρχον Ναυπλίου Πάνον, υἱὸν τοῦ Κολοκοτρώνη, νὰ ἐτοιμάσῃ τὰ ἀναγκαῖα καταλύματά των. Ἠπεύθησεν ὁ φρούραρχος, ὡς οὐδεὶς ἀμφίβαλε, καὶ ἡ κυβέρνησις τὸν ἀπεκήρυξεν ὡς ἀποστάτην καὶ ὡς ἐχθρὸν τοῦ ἔθνους· διέταξε δὲ καὶ τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου. Συγχρόνως ἐκίνησε δυνάμεις καὶ κατ' ἄλλων μερῶν, καὶ κυρίως τῆς Τριπολιτσαῆς καὶ τῆς ἀκροκορίνθου.

Ἐφρούρει τὴν ἀκροκορίνθον ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὁ Χελιώτης, ὁμόφρων τοῦ Κολοκοτρώνη. Οὗτος, μὴ θέλων ν' ἀπιστήσῃ πρὸς τοὺς ὁμόφρονάς του, καὶ μὴ δυνάμενος ν' ἀντισταθῇ πρὸς τοὺς ἐναντίους του, ἔφυγε κρυφίως μετὰ τινων πιστῶν του, διότι οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀπῆτουν καθυστεροῦντας μισθοὺς καὶ ἠπεύλουσαν νὰ παραδώσωσι καὶ αὐτὸν καὶ τὸ φρούριον

εἰς χεῖρας τῶν ἐναντίων, οἱ δὲ ἐναπομείναντες τὸ παρέδωκαν τὴν 21 μαρτίου.

Ἦσαν ἐν Τριπολιτσᾷ καθ' ἧς ἐκίνησε δυνάμεις ἡ νέα κυβέρνησις ὄχι μόνον τὰ μέλη τῆς ἀποκηρυχθείσης κυβερνήσεως, ἀλλὰ καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Γενναῖος, ὁ Γρίβας, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Κανέλλος Δηληγιάννης· ὅλη δὲ ἡ δύναμις αὐτῶν ἦσαν χίλιοι. Οὗτοι κατεῖχαν θέσεις ἐντὸς τῆς πόλεως. Μόνοι οἱ περὶ τὸν Γρίβαν καὶ μία ἑκατοστὺς ἄλλων στρατιωτῶν κατεῖχαν οἰκίας τινὰς ἔξωθεν τοῦ τείχους πρὸς τὴν πύλην τοῦ Ναυπλίου. Ἡ δὲ ἐπελθοῦσα δύναμις συνηριθμείτο εἰς τρισχιλίους ὑπὸ τὸν Λόντον, τὸν Γιατράκον, τὸν Νοταρᾶν καὶ τὸν Κεφάλαν. Ἡ δύναμις αὕτη κατέλαβε διαφόρους θέσεις ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ τὴν ἐπολιόρκει. Τὴν δὲ νύκτα τῆς 1 ἀπριλίου ἦλθάν τινες πλησιέστερον καὶ κατέλαβαν τὰ προάστεια Μπασάκου καὶ Σέχου, καὶ τὴν ἐπαύριον ἤρχισεν ὁ τουφεκισμὸς αὐτῶν καὶ τῶν περὶ τὸν Γρίβαν. Ἐπλησίασαν μετ' ὀλίγον καὶ τὰ ἄλλα στρατεύματα, ἐξῆλθαν τῆς πόλεως καὶ ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Νικήτας διὰ τῆς πύλης τοῦ Λεονταρίου, καὶ ἀναψεν ὁ τουφεκισμὸς· συνέπεσε νὰ φθάσωσιν ἐκείνην τὴν ὥραν καὶ χίλιοι Ἀρκάδιοι καὶ Καρυτινοὶ βοηθοὶ τῶν ἐν Τριπολιτσᾷ ὑπὸ τὸν Παππατσώνην, τὸν Πέτροβαν καὶ τὸν Πλαπούταν. Δικαίως ἐφοβούντο πολλοί, ὅτι ἐπὶ τῆς μάχης ἐκείνης θα ἐπιπτε μία ἑκατοστὺς πολεμιστῶν· ἀλλ' ἡ πολὺκροτος ἐκείνη ἡμέρα εἶδε μόνον ἓνα πεσόντα, μηδεμίαν διάθεσιν ἐχόντων τῶν πολεμούντων νὰ χύσωσιν ἀδελφικὸν αἷμα. Δὺς ἐξῆλθαν οἱ ἐντὸς καὶ συνεκρούσθησαν μετὰ τῶν ἐκτὸς· ἀλλὰ καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτῶν καὶ αἱ συγκρούσεις ἐπὶ ματαίῳ. Ἐπὶ τέλους ἦλθαν εἰς λόγους, καὶ εἰς ἀπαλλαγὴν τοῦ ἐν τῇ πόλει πάσχοντος ἀθῶου λαοῦ ἐσυμβιβάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσιν οἱ ἐν τῇ πόλει, οἱ κοινῶς λεγόμενοι ἀντάρται, καὶ ἀνεχώρησαν τὴν 5 ἀπριλίου

ἀνενόχλητοι. Ἄλλὰ κατὰ δυστυχίαν ἀνεχώρησαν ἐπὶ σκοπῶ νὰ ταραξῶσιν ἐκ νέου τὴν ἐπικράτειαν δι' ἄλλου ἀναρχικοῦ πολέμου, διότι Ἄρχῃν δὲν συνίστων πλέον τὰ μέλη τοῦ καθαιρεθέντος νομοτελεστικοῦ, ἀφ' οὗ ἐξελθόντα τῆς Τριπολιτσᾶς διεσκορπίσθησαν ἐπὶ στρατολογία.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας, ὃ ἔστιν ἀφ' οὗ ἔστρατολόγησαν, οἱ μὲν ἐπανῆλθαν ὑπὸ τὸν Κολοκοτρῶνην ἔξωθεν τῆς Τριπολιτσᾶς εἰς ἀποκλεισμόν τῶν χθῆς ἀποκλεισάντων αὐτούς, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν καὶ τὸν Γενναῖον ἔστράτευσαν εἰς βοήθειαν τοῦ διὰ σπᾶνιν τροφῶν καὶ διὰ τὴν καθ' ἡμέραν λειποταξίαν τῶν ἐν αὐτῶ στρατιωτῶν κινδυνεύοντος Ναυπλίου. Οὗτοι φθάσαντες εἰς Κανδύλαν μετὰ 500 ἡῦραν 120 στρατιώτας τοῦ Νοταρᾶ καὶ τοὺς συνέλαβαν ὅλους αἰφνης ἐπιπεσόντες. Προχωρήσαντες δὲ εἰς Μπουγιατί δύο ὥρας μακρὰν τῆς Κανδύλας ἤσαν τὸν Νικήταν φυλάττοντα τὴν θέσιν ἐκείνην, παρέλαβαν καὶ αὐτόν, καὶ τὸ ἔσπερας τῆς αὐτῆς ἡμέρας, 8 μαΐου, ἔφθασαν εἰς Κουτσοπόδι· τὴν δὲ ἐπαύριον ἐκίνησαν οἱ πλείστοι πρὸς τὸ Ναύπλιον. Ἐξωθεν τοῦ Ναυπλίου ἔστρατοπέδευε κατὰ διαταγὴν τοῦ νέου νομοτελεστικοῦ ὁ Χατση-Χρήστος, ὁ πρὸ μικροῦ ἐγκαταλείψας τοὺς ἀντάρτας μετὰ τοῦ ἐκ Βουλγάρων ἰππικοῦ του. Οὗτος, βλέπων τοὺς περὶ τὸν Πλαπούταν ὀδεύοντας πρὸς τὸ Ναύπλιον, ἔτρεξεν εἰς συνάντησίν των. Ἐξῆλθαν τότε καὶ παρηκολούθησαν τούτους καὶ οἱ ἐν Ναυπλίῳ ὑπὸ τὸν Πάνον καὶ Τσόκρην ἐπ' ἐλπίδι νὰ διαλύσωσι τὴν πολιορκίαν βάλλοντες τοὺς πολιορκητάς των εἰς τὸ μέσον· συνεκρούσθησαν κατὰ τὴν Δελαμανάραν καὶ τὸ Κουτσιαὺθημερόν· συνεκρούσθησαν καὶ κατὰ τὴν Τύρινθα τὴν ἐπαύριον, καθ' ἣν διαρκούσης τῆς μάχης ἦλθαν εἰς ἐπικουρίαν πρὸς μὲν τοὺς κυβερνητικούς οἱ περὶ τὸν Μακρυγιάννην τὸν πρὸ ὀλίγου αὐτομολήσαντα

καὶ αὐτόν, πρὸς δὲ τοὺς ἀντάρτας οἱ περὶ τὸν Νικήταν. 20 τῶν ἀνταρτῶν καὶ 8 τῶν κυβερνητικῶν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν κατὰ τὰς δύο ταύτας συγκρούσεις, ἐπληγώθη κατὰ τὴν τελευταίαν καὶ ὁ Τσόκρης. Μετὰ τὰς συγκρούσεις ταύτας τὰ στρατεύματα διεχωρίσθησαν. Τὸ δὲ ἑσπέρας τῆς 11 ἐξῆλθεν ἐκ δευτέρου ὁ Πάνος καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸ φρούριον τὸν ἀδελφόν του Γενναῖον καὶ τοὺς περὶ αὐτόν. Τὴν ἀκόλουθον δὲ ἡμέραν 250 Τσάκωνες τοῦ κόμματος τῶν ἀνταρτῶν, καὶ ὁ Βούλγαρος Χατσῆ-Στεφανῆς μετ' ὀλίγων, ἐρχόμενοι ἐκ τῆς ἐπαρχίας τοῦ ἁγίου Πέτρου, ἐξημερώθησαν ἔξωθεν τῶν ἀντικρῦ τοῦ Ναυπλίου Μύλων ἐπὶ σκοπῶ νὰ καταλάβωσιν αὐτοὺς αἰφνιδίως ἀφρουρήτους ὄντας. Προειδοποιημένοι περὶ τοῦ ἐρχομοῦ αὐτῶν οἱ ὁμόφρονές των Πλαπούτας καὶ Νικήτας, οἱ μείναντες μετὰ τὰς ἀνωτέρω συγκρούσεις κατὰ τὸ Κουτσοπόδι, ἐκινήθησαν καὶ οὗτοι συγχρόνως ἐπὶ σκοπῶ νὰ πατήσωσι τὸ Ἄργος εἰς σύλληψιν τῶν βουλευτῶν, ἀποβάντων εἰς Κυβέρι ἐπὶ τῶ εἰς τὸν ἀργολικὸν κόλπον κατάπλω τῶν πλοίων, καὶ μεταβάντων εἰς Ἄργος ἀφ' οὗ ἔμαθαν ὅτι ἐκενώθη τῶν ἀνταρτῶν ἡ Τριπολιτσά· ἀλλὰ τὸ διττὸν τοῦτο κίνημα ἀπέβη εἰς κατασχύνην τῶν κινηθέντων. Οἱ Τσάκωνες καὶ οἱ περὶ τὸν Χατσῆ-Στεφανῆν κανονοβολουμένοι ὑπὸ τῶν ἔμπροσθεν τῶν Μύλων πλοίων, ἀπεμακρύνθησαν ἀπρακτοὶ τοῦ παραθαλασσίου, ἀνέβησαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πλησίον ὄρους καὶ ἐκλείσθησαν ἐν τῶ ἐκεῖ σωζομένῳ ἐρημοτοιχῶ. Τοῦτο μαθόντες οἱ ἐν Ἄργει εὔρεθέντες Βούλγαροι καὶ τινες Κρανιδιώται ὑπὸ τὸν Σκούρτην ἐπεστράτευσαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ καταθέσωσι τὰ ὄπλα· καὶ τὸν μὲν Χατσῆ-Στεφανῆν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν συμπαρέλαβαν, τοὺς δὲ Τσάκωνας ἀπέστειλαν εἰς τὰ ἴδια. Πολλὰ ἔπαθαν καὶ οἱ κινηθέντες πρὸς τὸ Ἄργος· ὅλοι οὗτοι

φύρδην μίγδην στρατολογηθέντες, ἦσαν ἀπόλεμοι ἐπ' αὐτοὺς ἐρχομένους ὤρμησαν οἱ ἐν τῇ πόλει διατρίβοντες Στερεοελλαδίται ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Νοταρᾶν καὶ τὸν Μακρυγιάννην, τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν αὐτοβοεῖ, ἔτρεξαν κατόπιον των, ἐπήραν τὰ ὑποζύγια φέροντα τοὺς ἐπενδύτας των, ἐπήραν καὶ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Νικήτα. Καὶ τὰ μὲν ἀνταρτικά σώματα διελύθησαν μετὰ τὴν τροπὴν ταύτην, τὰ δὲ κυβερνητικὰ ἀνέβησαν εἰς Τριπολιτσάν. Συγκρούσεις ἐγένοντο ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ καὶ ἐν Μεσσηνίᾳ τῶν περὶ τὸν Πετρόμπεην, οὔτινος ἐπατήθη ἢ ἐν Μαραθωνησίῳ οἰκία, καὶ τῶν κυβερνητικῶν ὑπὸ τὸν Μούρτσινον, ἀλλ' ὀλιγοβλαβεῖς. Προείδεν ὁ Κολοκοτρώνης ὅτι τὰ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του σώματα θὰ ἐπάθαιναν ὅ,τι ἔπαθαν καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τὴν Ἀργολίδα, καὶ τὴν 22 διέταξεν ἐγγράφως τὸν υἱὸν του Πάνον νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν Ζαήμεν καὶ τὸν Λόντον, συναναβάντας πρό τινων ἡμερῶν εἰς Τριπολιτσάν, τὸ Ναύπλιον ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώσῃ ἐπὶ τῇ παραδόσει ἢ κυβέρνησις διὰ μισθοὺς τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ στρατιωτῶν γρόσια 25,000, καὶ αὐτὸς μὲν ἀνεχώρησεν εἰς Καρύταιναν, οἱ δὲ Ἀνδρέαι (οὕτως ἐκαλοῦντο κοινῶς ὁ Ζαήμες καὶ ὁ Λόντος) κατέβησαν εἰς Ἄργος πρὸς πραγματοποιήσιν τῶν συνομολογηθέντων.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐπεκράτει κατὰ τὴν Πελοπόννησον ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ Μαυροκορδάτος κατεγίνετο εἰς τακτοποιήσιν τῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Ἄτακτεῖ ὁ στρατιώτης ὁσάκις δὲν τρέφεται τακτικῶς καὶ δὲν μισθοδοτεῖται. Οἱ στρατιῶται τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος οἱ μὲν ἐτέλουν ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν ἐξοικονομούμενοι διὰ τῶν προσόδων αὐτῶν, οἱ δὲ ἐστράτευαν ὑπὸ σημαίαν ὀπλαρχηγῶν μὴ ἐχόντων ἐπαρχίας· τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Σουλιῶται. Ἦσαν δὲ οὗτοι καὶ οἱ πτωχότεροι ὅλων,

διότι καὶ τὴν πατρίδα των ἔχασαν καὶ ὅ,τι εἶχαν ἐξώδευσαν ἐν τῇ Ἐπτανήσῳ ὅπου κατέφυγαν. Μετὰ δὲ τὰς μάχας τοῦ Καρπενησίου καὶ τῆς Καλιακούδας ἦλθαν ἅπαντες εἰς Μεσολόγγι, ἐτρέφοντο παρὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἐζήτουν καθυστεροῦντας μισθοῦς. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθησαν δυσαρέσκεια, ἀντιπάθειαι, ἐνίοτε δὲ καὶ συγκρούσεις αὐτῶν καὶ τῶν πολιτῶν· κατοικία μᾶλλον ἐχθρῶν ἢ ὁμογενῶν ἐφαίνετο ἢ πόλις τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεως τοῦ Μαυροκορδάτου. Ἄνω κάτω ἦτο καὶ ὅλη ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς δι' ἄλλας ἄλλων στρατιωτικῶν καταχρήσεις καὶ διὰ βαρείας διενέξεις καὶ διαιρέσεις ὀπλάρχῃων καὶ προκρίτων. Τὰ αἷτια ταῦτα ἠνάγκασαν τὸν Μαυροκορδάτον νὰ συγκαλέσῃ καὶ τούτους καὶ ἐκείνους ἐν Μεσολογγίῳ καὶ νὰ τοῖς εἴπῃ κατ' αὐτὴν τὴν ἔναρξιν τῆς συνελεύσεως (23 δεκεμβρίου) ὅσα τὸ κοινὸν συμφέρον ὅλης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τῆς Δυτικῆς ἀπήτει. Ἐπτάκις συνεδρίασαν οἱ συγκροτήσαντες τὴν συνέλευσιν, καὶ ὅλοι ὡμολόγησαν ὅτι ἢ κατ' ἔτος εἰσβολὴ τῶν ἐχθρῶν, ὃ ἐντεῦθεν διασκορπισμὸς καὶ γύμνωσις τῶν κατοίκων, καὶ τὸ ἀνοικονόμητον τῆς μισθοδοσίας τοῦ στρατιωτικοῦ ἦσαν ἢ καθ' αὐτὸ αἷτια τῶν ἀταξιῶν καὶ τῶν καταχρήσεων· ἐπρόβαλαν δὲ ἐκ συμφώνου εἰς διόρθωσιν αὐτῶν διαφόρους τρόπους, καὶ τοὺς συνυπέγραψαν ὅλοι οἱ ὀπλάρχῃοι. Ἔστειλαν καὶ οἱ πολιτικοὶ ἀναφορὰν πρὸς τὴν κυβέρνησιν εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐν τῇ συνελεύσει ὀρισθέντων, ὧν ὁ κυριώτερος σκοπὸς ἦτον ἢ μίσθωσις τρισχιλίων Σουλιωτῶν καὶ ἄλλων ἐκ τῶν πάντοτε ὀπλοφορούντων· ταῦτα δὲ ἐγράφησαν ὡς καὶ ἄλλοτε, ἀλλὰ δὲν ἐνηργήθησαν. Ἐν τοσοῦτῳ διὰ τὰς πολεμικὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου καὶ κυρίως διὰ τὴν ἡσυχίαν τοῦ ἐξ αἰτίας τῶν ἀταξιῶν κινδυνεύοντος Μεσολογγίου ἀναγκαῖον ἦτο νὰ ἐκστρατεύσωσιν οἱ ἐν αὐτῷ Σου-

λιῶται. Ἄλλ' οὗτοι ἀπήτουν ὡς ὄρον ἀπαράβατον τῆς ἐξόδου ἐννέα μηνῶν καθυστεροῦντα μισθόν, τὸ δὲ ταμείον τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἦτο πάντη κενόν, καὶ τὰ ὄμματα ὄλων ἐστράφησαν πρὸς τὸν Βύρωνα. Ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ, ὁ ἐλθὼν εἰς Ἑλλάδα ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐξοδεύῃ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος ὅλα τὰ ἐτήσια εἰσοδήματά του, ἔδωκεν ἐπὶ λόγῳ δανείων δίστηλα 20,000 εἰς πληρωμὴν μέρους τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος μισθῶν καὶ εἰς ἐξοικονόμησιν ἄλλων πολεμικῶν ἀναγκῶν· παρέλαβε δὲ καὶ ὡς ὑπομισθίους τοῦ 500 Σουλιώτας, οὓς ἐμελέτα νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν μάχην αὐτός, μαινόμενος διὰ πολεμικὴν δόξαν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τοὺς ὠργίσθη διὰ τὰς πολλὰς καὶ βαρείας ἀταξίας των, τοὺς ἀπέλυσε τῆς ὑπηρεσίας του, παρέλαβεν ἄλλους συμμίκτους Ἕλληνας καὶ προητοιμάζετο εἰς τὴν ἐξῆς ἐκστρατείαν.

Ἡ φρουρὰ τῆς Ναυπάκτου συνίστατο κυρίως ἐξ Ἀλβανῶν. Ἀπειθεῖς οὗτοι, φιλοτάραχοι καὶ μὴ μισθοδοτούμενοι ἐμελέτησαν πρό τινος καιροῦ νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ ἀπολαύσῃ τῶν καθυστερούντων μισθῶν. Συνενοοῦντο δὲ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν μετὰ τινων τῶν ἐν Μεσολογίῳ περὶ τούτου μυστικῶς. Ἄλλ' οὗτοι δὲν ἦσαν πλουσιώτεροι ἐκείνων, καὶ ἀνεβλήθη ἡ ὑπόθεσις εἰς τὸν ἐρχομὸν τοῦ λόρδου ἀναδεχθέντος καὶ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀντιμισθίαν νὰ πληρώσῃ, καὶ τὴν ἐκστρατείαν νὰ διευθύνῃ. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐγένετο φροντὶς περὶ τῆς ἐξωθεν μεταφορᾶς τῶν χρημάτων καὶ τῶν ἀναγκαίων πολεμικῶν προετοιμασιῶν, ὁ ἐν Πάτραις Ἰσοῦφπασας ἀνεκάλυψε τὰ μελετώμενα καὶ τὰ διεσκέδασε μεταφέρων εὐσχήμως εἰς Ῥίον τοὺς ἐνόχους ἀρχηγοὺς τῶν Ἀλβανῶν, καὶ στείλας εἰς τὸ κινδυνεῦον φρούριον ἄλλους πιστοὺς φύλακας.

Ἀποτυχόντος τοῦ σχεδίου τούτου, συνέλαβαν οἱ Ἕλληνες τὸν σκοπὸν νὰ προλάβωσι καὶ ἀνοίξωσι

τὸν ἐφετεινὸν πόλεμον πέραν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας εἰς ἀνέγερσιν τῶν πλησιοχώρων χριστιανικῶν λαῶν. Ὅσον ὁ σκοπὸς οὗτος ἦτον ἐπωφελής, τόσον ἐκ πρώτης ὄψεως ἐφαίνετο καὶ εὐκατόρθωτος, διότι οὔτε ἐντεῦθεν ὑπῆρχεν ἐχθρός, οὔτ' ἐκεῖθεν προητοιμάζετο ἐκστρατεία. Ἄλλ', ἐν ᾧ πάντες συνηγωνίζοντο εἰς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ, καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐνίσχυνεν αὐτὸν ὁ λόρδος, ἐπῆλθεν αἴφνης αὐτῷ τὴν 3 φεβρουαρίου ἐπιληψία καὶ μικρά τις νόσος. Ἀναλαβὼν ἐπέμενεν ἐργαζόμενος εἰς τὰ τῆς ἐκστρατείας ἀλλ' αἱ ἀταξίαι τῶν εἰσέτι ἐν Μεσολογγίῳ διατριβόντων Σουλιωτῶν, ἐγκοτούντων διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ ἀπόλυσίν των καὶ ἀπαιτούντων τοὺς ὑπολειπομένους μισθοὺς, ἐτάρατταν ἀκαταπαύστως τὴν πόλιν καὶ ἀνησύχαζαν καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ παθόντος λόρδου (α).

Ἡθέλησέ τις τῶν Σουλιωτῶν νὰ ἔμβη εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, ὅπου ἦτο τὸ σιδηρουργεῖον καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχεν εἰσιτήριον, ὁ σκοπὸς τὸν ἐμπόδισεν· ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπέμενε καὶ ὕβριζεν. Ἡλθεν εἰς τὸ μέσον ὁ ἀξιωματικὸς Σάσσος, καὶ, λογομαχίας γενομένης, ὁ μὲν ἀξιωματικὸς μὴ εἰσακουόμενος ἐγρόνθισε τὸν Σουλιώτην, ὁ δὲ Σουλιώτης πιστολίσας ἐσκότωσε τὸν ἀξιωματικὸν καὶ ἐκρατήθη ὡς φονεὺς. Κατεταράχθη ὅλη ἡ πόλις διὰ τὸ συμβᾶν τοῦτο· οἱ Σουλιῶται ἔδραξαν τὰ ὅπλα καὶ ἀπήτουν ν' ἀπολυθῆ ὁ συμπατριώτης των, ἀπειλοῦντες, ἂν δὲν εἰσηκούοντο, νὰ πατήσωσι καὶ τὸ οἰκοδόμημα ὅπου ἦτο τὸ σιδηρουργεῖον, καὶ αὐτὴν τὴν κατοικίαν τοῦ λόρδου προστάτου τοῦ καταστήματος. Ὠπλίσθησαν καὶ οἱ ἐναντίοι των εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ ὄπλοστασίου καὶ τῆς κατοικίας τοῦ λόρδου, καὶ ἔστησαν ἐπὶ τῆς εἰσόδου αὐτῶν κανόνια. Ἐπὶ τέλους ἀπελύθη ὁ φονεὺς καὶ ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία· ἀλλ' ὁ λόρδος τόσον ἠγανάκτησεν, ὥστε εἶπε παρρησίᾳ ὅτι, ἂν δὲν ἀνεχώρουν οἱ Σου-

λιῶται, ἀνεχώρει αὐτὸς εἰς Ἐπτάννησον. Ἀμετάπειστοι οἱ Σουλιῶται ἀπήτουν πάντοτε τοὺς μισθοὺς. Ἐντρομοὶ τότε οἱ προεστῶτες διὰ τὰ ἐπαπειλοῦντα τὴν πόλιν κακὰ ἐδανείσθησαν παρὰ τοῦ λόρδου τρισχίλια δίστηλα, τοῖς τὰ ἔδωκαν καὶ τοὺς ἀπεμάκρυναν. Ἐξεστράτευσαν μετ' αὐτοὺς καὶ οἱ λοιποὶ ἐν Μεσολογγίῳ στρατιωτικοὶ καὶ συνηνώθησαν ὅλοι εἰς Ξηρόμερον μέχρι δευτέρας διαταγῆς· ἀλλ' ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ῥῆξις ἔφερε καὶ ἄλλο κακόν. Ἐφοβήθησαν οἱ ὑπὸ τὸν Πάρην ἐργαζόμενοι σιδηρουργοί, ἀνεχώρησαν, καὶ τὸ σιδηρουργεῖον ἔμεινεν ἔκτοτε ἄχρηστον. Τὰ κακὰ ταῦτα ἐπεσφράγισε τὸ μέγιστον πάντων. Ἐν μέσῳ τόσων φροντίδων καὶ δυσαρесκειῶν ὁ λόρδος εἶχε μίαν καὶ μόνην διασκέδασιν, τὴν τῆς καθ' ἡμέραν ἵππασίας. Ἐν ᾧ ἵππευε τὴν 28 μαρτίου, κατεβράχῃ ἐπελθούσης ῥαγδαίας βροχῆς, κατελήφθη μετ' ὀλίγον ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ, ἔπεσεν εἰς τὴν κλίνην, δὲν ἠθέλησε νὰ φλεβοτομηθῇ ἐν καιρῷ, καὶ κορυφωθείσης τῆς φλογώσεως ἐξέπνευσε τὸ ἑσπέρας τῆς 7 ἀπριλίου, ἧτοι τῆς δευτέρας τοῦ πάσχα. “ Πίνω,” εἶπε τῷ ἱατρῷ του ἐπιμένοντι νὰ τὸν φλεβοτομήσῃ καὶ κατ' ἀρχὰς μὴ εἰσακουομένῳ, “ πίνω ὅλα τὰ ἱατρικὰ σου, ἀλλ' οὐδὲ μίαν ρανίδα αἵματος χύνω κείμενος ἐπὶ κλίνης· πρόθυμος εἶμαι νὰ τὸ χύσω ὅλον ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης.”

Τὸ μέγα ὄνομα τοῦ ἀνδρός, ἡ εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος ἐν μέσῳ ἄκρας ἀπορίας μεγαλοδωρία του, τὰ κακὰ, ἅτινα ὑπέφερε δι' ἀγάπην τῆς Ἑλλάδος, αἱ λαμπραὶ ἐλπίδες ἃς ἐφαίνετο ἐγγὺς νὰ πραγματοποιήσῃ, ἀρκοῦν νὰ δείξωσι τί ἔχασαν οἱ Ἕλληνες καὶ τί ἠσθάνθησαν ἐπὶ τῷ θανάτῳ του· ἕκαστος τῶν Ἑλλήνων δυστύχημα ἴδιον ἐθεώρησε τὸ δυστύχημα τοῦτο τῆς πατρίδος του καὶ ἔκλαυσε κλαυθμὸν μέγαν· “ πένθους ἡμέραι,” εἶπεν ὁ διευθυντῆς διατάττων τὰς ἐπιθανατίους τιμὰς του, “ πένθους ἡμέραι ἔγειναν

“ δι’ ὅλους ἡμᾶς αἱ παροῦσαι χαρμόσυνοι ἡμέραι τοῦ
 “ πάσχα,” καὶ εἶπε τὴν ἀλήθειαν· ὅλοι ἐλησμόνη-
 σαν τὸ πάσχα ἔχοντες ἔμπροσθέν των τὸν θάνατον
 τοιοῦτου ἀνδρός.

Τὴν ἐπαύριον δὲ τοῦ θανάτου, ἀνατείλαντος τοῦ
 ἡλίου, 37 κανονίαι, ἰσάριθμοι τῶν ἐτῶν τοῦ ἀποθα-
 νόντος, ἀνήγγειλαν τὸ μέγα δυστύχημα. Συγχρόνως
 ἐδόθη διαταγὴ νὰ κλείσωσι τρεῖς ἡμέρας ὅλα τῆς
 δημοσίας ὑπηρεσίας τὰ καταστήματα καὶ ὅλα τὰ
 ἐργαστήρια, νὰ λείψωσιν αἱ διὰ μουσικῆς, χορῶν καὶ
 πότων συνήθεις κατὰ τὰς τοιαύτας ἡμέρας εὐθυμίαι,
 νὰ γίνωσι καθ’ ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῆς πόλεως ἐπι-
 κήδαιοι δεήσεις καὶ νὰ πενθηφορήσωσιν ὅλοι τρεῖς
 ἐβδομάδας. Ἀφ’ οὗ δὲ ἐταριχεύθη τὸ σῶμα, ἔγεινεν
 ἡ ἐκφορὰ τὴν 10, καθ’ ἣν ὅλος ὁ κλήρος τῆς πόλεως
 καὶ τῶν χωρίων, ὅλαι αἱ Ἀρχαί, ὅλα τὰ στρατεύματα
 καὶ ὅλος ὁ λαὸς συνώδευσαν διὰ μέσου τῆς πόλεως
 τὸ λείψανον βασταζόμενον ὑπὸ Ἑλλήνων στρατηγῶν
 καὶ τῶν οἰκείων τοῦ λόρδου, καὶ τὸ ἔφεραν εἰς τὴν
 ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς πόλεως ἐκκλησίαν τοῦ ἀγίου
 Νικολάου, ὅπου ἐψάλη ἡ συνήθης νεκρώσιμος ἀκο-
 λουθία, ἐξεφωνήθη ἐπικήδειος λόγος καὶ ἐδόθη ὁ
 τελευταῖος ἀσπασμός. Ἐπρόκειτο νὰ ταφῆ ὅπου
 ἐτάφησαν ὁ Μάρκος, ὁ Κυριακούλης καὶ ὁ Νορ-
 μάννος· ἀλλ’ ἀφ’ οὗ ἐγνώσθη ὅτι θέλησις του ἦτο
 νὰ μετακομισθῆ τὸ λείψανόν του εἰς τὴν πατρίδα του
 καὶ ταφῆ ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῶν προγόνων του, διητη-
 ρήθη ὁ νεκρὸς ἐν τῷ ναῷ ἡμέρας τινάς, καθ’ ἃς ἤρ-
 χοντο ἔξωθεν οἱ χωρικοὶ καὶ τὸν ἠσπάζοντο· μετὰ
 δὲ ταῦτα μετεκομίσθη εἰς Ζάκυνθον καὶ ἐκείθεν εἰς
 Ἀγγλίαν. Αἱ δὲ ἀποδοθεῖσαι ὅπου ἀπέθανεν ἐπική-
 δειοι τιμαὶ ἐπανελήφθησαν κατὰ διαταγὴν τῆς κυβερ-
 νήσεως καὶ τὴν θέλησιν τοῦ κοινού καθ’ ὅλην τὴν
 Ἑλλάδα. Εἶχαν ὑπ’ ὄψιν οἱ λαοὶ τῆς τὸν διάπυρον
 τοῦ ἀνδρός φιλελληνισμόν καὶ τὴν ἐντεῦθεν πραγ-

ματικὴν καὶ ἠθικὴν πρὸς τὴν πατρίδα των ὠφέλειαν, καὶ δὲν ἤξευραν πῶς νὰ δείξωσι τὴν εὐγνωμοσύνην των. Ὁ λόρδος, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐπάτησε τὴν γῆν τῆς Κεφαλληνίας, δὲν ἔπαυσεν εὐεργετῶν τοὺς Ἕλληνας· πεινῶντας Πατρεῖς καὶ εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην καταφυγόντας ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῆς πατρίδος των ἐχόρτασε, γυμνοὺς ἐνέδυσσε, καὶ τοὺς ἐκεῖ ἀργούντας Σουλιώτας μισθώσας ἀπέστειλεν ἔκτοτε εἰς ἀντίληψιν τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας. Φιλάνθρωπος δὲ πρὸς πάντας ἐπροστάτευσεν, ἐπεριποιήθη καὶ ἀπέστειλεν εἰς Πρέβεζαν καὶ Πάτρας τὰς ἐν Μεσολογγίῳ ὑπ' αἰχμαλωσίαν γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν Ὀθωμανῶν, κινήσας διὰ τῆς πράξεως ταύτης τὸν θαυμασμόν καὶ αὐτῶν οὓς ἦλθε νὰ πολεμήσῃ. Ἡ δὲ πόλις τοῦ Μεσολογγίου, ἣτις εἰς ἔνδειξιν τῆς εὐγνωμοσύνης της διὰ τὰς πρὸς αὐτὴν ἀγαθοεργίας του τὸν εἶχεν ἤδη πολιτογραφῆσαι, ἐκράτησεν ἐπὶ τῆς εἰς Ἀγγλίαν μετακομιδῆς τοῦ λειψάνου του τὰ σπλάγχνα του καὶ τὰ ἀπέθεσεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος. Ἐνθουσιώδης ἦτον ὁ Βύρων ὡς ποιητής, ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμός του ἦτο βαθὺς ὡς ἡ ποίησίς του· βαθεῖα καὶ συνετὴ ἦτο καὶ ἡ ἐν Ἑλλάδι πολιτικὴ του· δὲν ἀεροβάτει ὡς πολλοὶ φιλέλληνες· δὲν ὠνειροπόλει δημοκρατικὰ ἢ ἀντιδημοκρατικὰ συστήματα· παράκαιρον ἐθεώρει καὶ αὐτὴν τὴν ἐφημεριδογραφίαν· οὐσιωδέστατον δὲ πάντων τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς Ἑλλάδος· διὰ τοῦτο ὁμόνοιαν ἐκήρυττε πρὸς ἀλλήλους καὶ σέβας πρὸς τὰς ξένας αὐλάς. Ἡ τακτοποίησις τῶν στρατευμάτων καὶ ἡ εὐρεσις πόρων εἰς διατήρησίν των ἦσαν ἡ πρωτίστη φροντίς του· φιλόδοξος ἦτον, ἀλλ' ὄχι κενόδοξος· ἀπεποιήθη τὴν γενικὴν πολεμικὴν Ἀρχὴν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ἣν καὶ ἡ κυβέρνησις καὶ οἱ κάτοικοι τῷ ἐπρόσφεραν· ἀπεστρέφετο γενικῶς τὰ πολιτικά, καὶ ἀπέφευγε τὰς βουλευτικὰς συζητήσεις

καὶ αὐτῆς τῆς πατρίδος του· αἱ Μούσαι, ὁ Ἔρως, καὶ ὁ Ἄρης ἦσαν πάντοτε τὰ εἰδωλά του· ἐντρύφημα δὲ πολλάκις τῆς ποιητικῆς του μούσης ἢ Ἑλλάς.

Ζῶντος ἔτι τοῦ Βύρωνος, ἡ τοπικὴ διοίκησις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος συνέλαβε κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη σφοδρὰς ὑπονοίας ἐπιβουλῆς.

Παρευρίσκετο ἐν τῇ συνελύσει τοῦ Μεσολογγίου ὁ ὄπλαρχηγὸς οὗτος, ὅστις μετὰ τὴν διάλυσιν αὐτῆς μετέβη εἰς Ἀνατολικὸν ἀσθενῶν, καὶ διέμεινεν ἐκεῖ χάριν θεραπείας καὶ ἀφ' οὗ ἐξεστράτευσαν οἱ ἄλλοι ὄπλαρχηγοί· ἐφαίνετο δὲ δυσηρεσθημένος, διότι καὶ ὁ προσδιορισθεὶς ἀριθμὸς τῶν ὑπομισθίων στρατιωτῶν του ἦτον ὀλίγος, καὶ συχνάκις ἐπεπλήττετο διὰ τὰς καθημερινὰς ἀταξίας τῶν ὑπ' αὐτόν. Τὴν 19 μαρτίου δύο μονοξυλιάραι Μεσολογγίται, ἀφ' οὗ ἐλογομάχησαν μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του ἐπανερχομένου ἐκ Μεσολογγίου εἰς Ἀνατολικόν, τὸν ἐρράπισαν καὶ ἔγειναν ἄφαντοι. Τὴν ἐπαύριον ἔστειλεν ὁ Καραϊσκάκης στρατιώτας εἰς Μεσολόγγι πρὸς εὐρεσιν καὶ σύλληψιν αὐτῶν· μὴ εὐρόντες δὲ αὐτοὺς οἱ στρατιῶται ἤρπασαν δύο τῶν προκρίτων καὶ τοὺς ἔφεραν εἰς Ἀνατολικόν. Ἔστειλε συγχρόνως ὁ Καραϊσκάκης καὶ ἄλλους τῶν στρατιωτῶν του καὶ κατέλαβαν ἀπροσδοκῆτως τὴν νύκτα τὸ Βασιλάδι, ὅπου ἐλλιμένιζαν ἑπτὰ ἐχθρικὰ πλοῖα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐκπλεύσαντα τῶν Πατρῶν. Συγχρόνως ἐξῆλθαν τῆς Ναυπάκτου καὶ τριακόσιοι Τούρκοι καὶ ἐπροχώρησαν, εἰς τὴν κακὴν Σκάλαν· ἤξευρε δὲ ἡ ἀστυνομία ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Βουλπιώτης εἶχεν ὑπάγει εἰς Ἰωάννινα, συναινέσει τοῦ Καραϊσκάκη, πρὸς τὸν Βρυώνην καὶ ἐπέστρεψε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν. Ταῦτα ἔδωκαν σφοδρὰς ὑπονοίας ἐπιβουλῆς, καὶ εἰς ἀποτροπὴν παντὸς ἀπευκταίου διέταξεν ἡ διοίκησις καὶ κατελήφθησαν ἀμέσως τὰ κανονοστάσια τῆς πόλεως ὡς ἐν ὄρᾳ πολέμου, ἐδυναμώθη ἡ φρουρά της, ἐκρατήθησαν

οὶ ἐν Μεσολογγίῳ ἄνθρωποι τοῦ ὑπόπτου ὀπλαρχηγοῦ, ἐστάλησαν ἔνοπλα πλοιάρια εἰς πολιορκίαν τοῦ Βασιλαδίου, τὸ ἐν Ξηρομέρῳ στράτευμα ἀνεκλήθη, καὶ διετάχθη ὁ Καραϊσκάκης ν' ἀπολύσῃ τοὺς συλληφθέντας προκρίτους· τοὺς ἀπέλυσε καὶ ἀνεκάλεσε καὶ τοὺς καταλαβόντας ἐν ὀνόματί του τὸ Βασιλάδι· ἀπελύθησαν καὶ οἱ ἐν Μεσολογγίῳ κρατηθέντες ἄνθρωποι του. Τούτων δὲ γενομένων, συνελήφθη ὁ Βουλπιώτης, μετέβησαν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ ἐν Μεσολογγίῳ ὀπλαρχηγοὶ εἰς Ἀνατολικόν, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας εἰσῆλθεν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ὅλον τὸ κατὰ τὸ Ξηρόμερον στράτευμα ἐκ 1500. Οὗ δὲ Καραϊσκάκης ἐτέθη ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νόμου, καὶ διωρίσθη ἐπιτροπὴ, τόπον ἐπέχουσα στρατοδικείου, εἰς δίκασιν αὐτοῦ κατηγορουμένου ἐπὶ προδοσίᾳ. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἐξετάσασα ἐξέδωκε τὴν 2 ἀπριλίου πράξιν καταδικάζουσαν τὸν Καραϊσκάκην ὡς ἐπίβουλον τῆς πατρίδος καὶ προδότην (β). Μετὰ τὴν ἔκδοσιν δὲ τῆς πράξεως οἱ μὲν Τσαβέλλαι, οἱ μόνοι τῶν ὀπλαρχηγῶν οἱ ὑπερασπίζοντες τὸν κατηγορούμενον, τὸν ἐγκατέλιπαν· οὗτος δὲ ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀνατολικοῦ ἀσθενῶν, εἰσέβαλεν εἰς τὸ Ἀσπροπόταμον καὶ ἐλεηλάτησέ τινα χωρία. Ἐκείθεν ἔστειλέ τινα πρὸς τοὺς Τούρκους ζητῶν καπητανάτον, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἐκληφθεὶς μυστικὸς ἐχθρὸς αὐτῶν· ἀποδιωχθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐκείνου τοῦ μέρους κατὰ διαταγὴν τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς διέβη εἰς Ἀγραφα· ἀποδιωχθεὶς καὶ ἐκείθεν κατέφυγεν εἰς Καρπενήσι καὶ ἐκλείσθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου, δύο ὥρας μακρὰν τῆς πρωτεύουσας τῆς ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀπεκλείσθη· ἀπαλλαγεὶς δὲ κἀκείθεν, καὶ πάντοθεν πολεμούμενος, ἔγραψε τῷ Μαυροκορδάτῳ ἀπολογούμενος δι' ὅσα ἔπραξε καὶ αἰτούμενος συγγνώμην. “Δὲν ἤξεύρω,” ἔγραφεν, “ἂν ἦναι ἀπὸ τὰ κρύα τὰ πολλὰ ὅπου

“ ἄρρώστησα πάλιν, ἢ ἀπὸ τόσους ἀφορισμοὺς ὅπου
 “ μού ἐκάματε· καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ συγχωρήσῃ
 “ ἡ διοίκησης καὶ ὅλοι οἱ χριστιανοί, καὶ νὰ μού
 “ σταλῇ καὶ μία συγχωρητικὴ εὐχὴ ἀπὸ τὸν ἀρχι-
 “ ερέα.” Ἄλλ’ ἡ αἴτησίς του δὲν εἰσηκούσθη· ἀπο-
 πεμφθεὶς δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἐπρόστρεξεν
 εἰς τὸν ὀπλαρχηγὸν τοῦ Βάλτου Ἴσκον, καὶ ἐπὶ
 τέλους καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν κυβέρνησιν, ἣτις ἔχουσα
 χρεῖαν τῆς ὑπηρεσίας του διὰ τὰς τότε ἐμφυλίου
 ταραχάς, τὸν ἐσυγχώρησε καὶ τὸν ἐπεριποιήθη. Ἀφ’
 οὗ δὲ ἀπεμακρύνθη τοῦ Ἀνατολικοῦ ὁ Καραϊσκάκης,
 ἐξῆλθαν καὶ τὰ εἰς αὐτὸ ἐξ αἰτίας του εἰσελθόντα
 τάγματα τῶν Δυτικοελλαδιτῶν· ἀνεχώρησαν μετὰ
 ταῦτα καὶ τὰ τῶν Σουλιωτῶν, πληρωθέντων τῶν
 καθυστερούντων μισθῶν, τὰ μὲν εἰς Γαστούνην τὰ
 δὲ εἰς Σάλωνα.

Καθ’ ὃν δὲ καιρὸν τὰ κατὰ τὸν Καραϊσκάκη ἀπη-
 σχόλουν τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἡ Ἀνατολικὴ ἦτο
 καὶ αὕτη ὅλη εἰς πολιτικὴν κίνησιν. Ὁ Νέγρης,
 ἀφ’ οὗ ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς κυβερνή-
 σεως τῆς β’ περιόδου, καὶ δὲν ἀνηγέρθη ἐπὶ τῶν ἐν
 Σιλήμνῃ συμβάντων, ἀνεχώρησεν ἐκ Πελοποννήσου,
 ἐπρόσπεσεν εἰς τὸν μέχρι θανάτου ἀποστρεφόμενον
 αὐτὸν Ὀδυσσεά, ἔλαβε τὴν ἄφεσίν του καὶ προση-
 λώθη ὡς ἰδιαίτερος σύμβουλός του μεθ’ ὅλου τοῦ
 ζήλου ἀνδρὸς μετανοοῦντος. Θέλων δὲ ν’ ἀνορθωθῇ
 καὶ αὐξήσῃ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ
 προστάτου του, τῷ ἐπρότεινεν, ἐπὶ τῆς διαιρέσεως
 τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ βου-
 λευτικοῦ, νὰ ἐργασθῶσιν εἰς ἔνωσιν ὅλης τῆς στερεᾶς
 Ἑλλάδος διὰ συγκαλέσεως πληρεξουσίων αὐτῆς, νὰ
 ἐνισχυθῶσι διὰ τοῦ τρόπου τούτου, καὶ ἐπὶ λόγῳ
 πάντοτε συνδιαλλαγῆς καὶ ἐθνικῶν συμφερόντων νὰ
 κατορθώσωσι τοὺς σκοποὺς των, γενόμενοι ἀναγκαῖοι
 πρὸς τὸ ἐν ἢ τὸ ἄλλο τῶν ἀντιφερομένων κομμάτων.

Προθύμως ἠσπάσθη ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν γνώμην τοῦ Νέγρη καὶ ἠσχολήθη εἰς πραγματοποίησίν της. Καὶ οἱ δύο οὗτοι ἐμίσουν τοὺς πολιτικοὺς τῆς Πελοποννήσου, οὓς ἀπεκάλουν ὀλιγαρχικοὺς, καὶ ἠγάπων τοὺς ἀντιπάλους των· ἀλλὰ δὲν ἤθελαν νὰ δείξωσι τί ἐπρέσβευαν πρὶν γνωσθῆ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐμελέτων, συνέπεσεν ἡ εἰς Ἑλλάδα ἀφίξις τοῦ Βύρωνος καὶ τοῦ Στάνωπος. Ἐβαλαν τότε κατὰ νοῦν νὰ ἐφελκύνωσιν ἀμφροτέρους. Κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν περιώδευε τὴν Ἑλλάδα κατὰ παραγγελίαν τοῦ λόρδου, ὡς εἴρηται, ὁ Τρελώνης. Ἀθλητοῦ σῶμα καὶ κάρδιαν εἶχεν ὁ Ἄγγλος οὗτος καὶ ἔχαιρεν ἐνδύομενος καὶ διαιτώμενος ὡς τὰ παλληκάρια τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ὀδυσσεὺς, ὅστις εἶχε τὸν σκοπὸν του, τὸν ἔθελξε καὶ τὸν ἐνθουσίασε διὰ τοῦ βίου καὶ τοῦ τρόπου του. Μετὰ τινα δὲ καιρὸν ἐδέχθη ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ τὸν Στάνωπα ἐν Ἀθήναις. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἠγάπα, ὡς εἶπαμεν, τὴν εὐταξίαν, τὴν τακτοποίησιν τῆς ὑπηρεσίας, τὴν σύστασιν ἐκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, τὴν στερέωσιν ἐν Ἑλλάδι δημοκρατικῶν θεσμῶν, καὶ τὴν ὑπαρξιν πανελευθέρου ἐφημεριδογραφίας. Ὁ ὄξυδερκής καὶ πολυμήχανος Ὀδυσσεὺς, ἰδὼν τὰς κλίσεις αὐτοῦ, τὸν ἐφειλκυσεν ὑποκρινόμενος τὸν φιλόμουσον, τὸν ὑπερασπιστὴν τῶν δικαίων τοῦ λαοῦ, τὸν φίλον τῆς ἐλευθεροτυπίας, τὸν ἄσπονδον ἐχθρὸν τῶν μοναρχιῶν, τὸν φιλεύτακτον καὶ τὸν ἀφιλοκερδῆ· ὁ δὲ Στάνωπ, ἀγνοῶν καὶ τὸν χαρακτήρα καὶ τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς τοῦ ἀνδρός, καὶ ἔτοιμος νὰ συντείνῃ εἰς ὅ,τι ἐθεωρεῖτο ἐθνωφελές, ἔπεισε τὸν Βύρωνα νὰ παρευρεθῆ εἰς τὴν συνέλευσιν, ὅπου ἐκλήθησαν καὶ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ Δυτικοελλαδίται· ἀλλ' ὁ Μαυροκορδάτος, εἰδὼς τὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ τοῦ Νέγρη, πρὸς οὓς δεινῶς ἀντεφέρετο, καὶ ὑφ' ὧν τὴν ἐπιρροὴν συνεκροτεῖτο ἡ συνέλευσις, ἀνέβαλε τὴν

προκειμένην μετάβασιν ἐπὶ διαφόροις λόγοις. Ἐν τοσοῦτῳ, τὴν 8 ἀπριλίου ἐγένετο ἡ ἔναρξις τῆς συνελεύσεως, τὴν δὲ ἐπιούσαν ἀπεστάλησαν τρεῖς εἰς Μεσολόγγι, ἐν οἷς καὶ ὁ Τρελώνης, φέροντες γράμματα πρὸς τὸν Βύρωνα καὶ τὸν Μαυροκορδάτον εἰς ἐπιτάχυνσιν τῆς μεταβάσεώς των· ἀλλ' ὁ μὲν Βύρων ἔκειτο νεκρός, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἀπεποιήθη νὰ μετατοπίσῃ ὡς προσηλωμένος εἰς διόρθωσιν ὧν ἐπέφεραν αἴφνης κακῶν ὁ θάνατος τοῦ λόρδου, τὰ κατὰ τὸν Καραϊσκάκη, καὶ ἡ εἰς Ἀνατολικὸν εἴσοδος τῶν στρατευμάτων. Ἐν τούτοις, ἡ κυβέρνησις παντοῦ ὑπερίσχυεν· ἡ βεβαία δὲ αὕτη καὶ ἐγγὺς κρίσις τῶν κυβερνητικῶν πραγμάτων ἐματαιώσε τὸν ὑποκρυπτόμενον σκοπὸν τῆς ἐν Σαλώνοις συνελεύσεως, ἣτις, συνεδριαζόντων καὶ δύο τριῶν ἀντιπροσώπων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἀπεπεράτωσεν ἡσύχως τὰς ἐργασίας τῆς τὴν 28, παραδεχθεῖσα σχέδιά τινα πολεμικὰ εἰς προφύλαξιν κατὰ τὸ ἐνεστῶς ἔτος τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ εἰσβολῶν, τακτοποιήσασα ἐπὶ χάρτου τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ τόπου καὶ κυρίως τὰ οικονομικὰ καὶ δικαστικά, ὀρίσασα τὰ καθήκοντα τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, ἐκφρασθεῖσα κατὰ τῶν ἀνταρτῶν καὶ τῶν τουρκιζόντων, καὶ κηρυχθεῖσα ὑπὲρ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς στερεώσεως τῶν νόμων. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἐν Σαλώνοις.

Τὴν δὲ 24 εἰσέπλευσαν τὸν ἀργολικὸν κόλπον ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν δύο πολεμικὰ πλοῖα, τὸ μὲν κορβέττα τὸ δὲ δικάταρτον· καὶ ἡ μὲν κορβέττα ἠγκυροβολησεν ἔμπροσθεν τῶν Μύλων, τὸ δὲ δικάταρτον ἔπλεε πρὸς τὴν ἀκροναυπλίαν. Τὸ πλοῖον τοῦτο ἔφερε τὸν ἐν Μύλῳ ὑποπρόξενον τῆς Γαλλίας καὶ τινα τραπεζίτην Ἀρμένιον. Ἡ ἐν Μύλοις κυβέρνησις ὑπώπτευσε, καὶ ἡ ὑποψία τῆς ἦτο ἀληθῆς, ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐξαγορασθῶσιν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς οἱ δύο ἐν Ναυπλίῳ αἰχμάλωτοι πασάδες. Ἐξ κανονίας

ἔρριψεν, εἰσπλέοντος τοῦ πλοίου τούτου, ἢ ἔμπροσθεν τῶν Μύλων ἑλληνικῆ ναυαρχίς ἐπὶ σκοπῶ νὰ τὸ ἀποτρέψῃ τοῦ νὰ παραβιάσῃ τὸν ἀποκλεισμόν, ἀλλὰ τὸ πλοῖον δὲν ὑπήκουσε καὶ ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὴν ἀκροναυπλίαν· ὁ δὲ πλοίαρχος τῆς κορβέττας, παρ' οὗ ἡ κυβέρνησις ἐζήτησε λόγον τῆς παρακοῆς ταύτης, ἠθέλησε νὰ δικαιώσῃ τὸν εἰσπλον ἐπὶ λόγῳ ὅτι σκοπὸν εἶχεν ὁ πλοίαρχος ν' ἀπαιτήσῃ τι πρὸς τινα Γάλλον χρέος τοῦ πεσόντος νομοτελεστικοῦ ἀντιπροσωπευομένου ἐν Ναυπλίῳ παρὰ τοῦ φρουράρχου Πάνου. Ἡ κυβέρνησις ἀπεδοκίμασεν ἐγγράφως πᾶσαν συγκοινωνίαν τῶν πολιορκουμένων καὶ τῶν ὑπόπτων πλοίων, ἀπηγόρευσε τὴν ἐπὶ οἰφδήποτε λόγῳ παραλαβὴν τῶν πασάδων καὶ διεμαρτυρήθη, ἀλλ' οὔτε ἀπάντησις ἐδόθη, οὔτε τὸ ὑποπτον πλοῖον μετετόπισεν. Ἡ κυβέρνησις, ἣτις δὲν ἠλπίζεν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς τὸ ποθοῦμενον, ἔσπευσε νὰ στείλῃ εἰς Ναύπλιον πρὸς παρεμπόδισιν τῆς ἀπολύσεως τῶν αἰχμαλώτων τὸν φθάσαντα εἰς Ἄργος κατ' αὐτὰς Ὀδυσσεά· ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐλύθη ἀπροσδοκίμως ἄλλως πως· Ἀπεστάτησαν τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα οἱ φυλάσσοντες τὸν θαλασσοπυργὸν Κολοκοτρωνικοί, ἀπέβαλαν τὸν φρούραρχον Καβαδίαν, παρέδωκαν τὸ φρούριον εἰς τὴν κυβέρνησιν, καὶ διαταγῇ αὐτῆς τὸ παρέλαβεν ὁ Ῥόδιος, ὅστις παρήγγειλεν εὐθὺς τῷ Γάλλῳ πλοίαρχῳ ἐν ὀνόματι τῆς κυβερνήσεως ν' ἀποπλεύσῃ ἀμέσως, εἰ δὲ μή, θὰ ἐκανονοβολεῖται. Ἀπέπλευσε τὸ δικάταρτον καὶ μετ' ὀλίγον καὶ ἡ κορβέττα χωρὶς νὰ ἐκτελέσωσι τὸ σκοπούμενον· ἀλλὰ καὶ ὁ Πάνος οὐδαμῶς συνήνεσεν εἰς τὴν παράδοσιν τῶν αἰχμαλώτων.

Μαθὼν δὲ ὁ φρούραρχος οὗτος ὅσα ἔπραξεν ὁ πατήρ του περὶ τοῦ φρουρίου τὰ ἐδέχθη προθύμως καὶ τὰ ἐπραγματοποίησεν, εἰδὼς ὅτι πᾶσα ἀντίστασις κατὰ τῆς κυβερνήσεως ἔξωθεν ἔπαυσε, καὶ εὕρισκό-

μενος καὶ αὐτὸς ἐν πολλῇ στενοχωρίᾳ ἔνεκα τῆς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν πολιορκίας τῆς πόλεως καὶ τῆς παραδόσεως τοῦ θαλασσοπύργου· καὶ τὴν μὲν 4 ἰουνίου ἐξῆλθαν ἀδεία τῆς κυβερνήσεως οἱ ἐπὶ τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως ἐν αὐτῇ διαμείναντες ὁμόφρονες καὶ συμπράκτορες του, Ἀνδρέας Μεταξᾶς καὶ Χαραλάμπης Περούκας· τὴν δὲ 7 καὶ αὐτὸς ὁ Πάνος καὶ ὁ ἀδελφός του. Εἰσῆλθε δὲ αὐθημερὸν ἐπιτροπὴ τῆς κυβερνήσεως καὶ δύναμις στρατιωτικὴ καὶ παρέλαβαν τὰ φρουρία. Μετέβησαν ἐκεῖ μετὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ οἱ ἐν Ἀργεῖ διατρίβοντες βουλευταί. Οἱ δὲ νομοτελεσταί, οἱ καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα διατρίψαντες ἐν τοῖς πλοίοις, εἰσῆλθαν τὴν 12 ἐν συνουδίᾳ 350 ὑπὸ τὸν πολύκροτον κανονοβολισμὸν τῶν φρουρίων καὶ τῆς ναυαρχίδος· τὴν δὲ ἐπαύριον ἀνήγγειλαν παντοῦ ἐπισήμως τὰ συμβάντα, δοξάζοντες τὴν ἐξ ὕψους Πρόνοιαν, καὶ κηρύττοντες ὅτι αἱ ταραχαὶ ἔπαυσαν, ὅτι τὰ ἐσωτερικὰ ἐξωμαλύνθησαν, καὶ ὅτι τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν νόμων καὶ τὴν προστασίαν τῆς κυβερνήσεως. Ἐν τούτοις, ὅλοι οἱ ἀντάρται κατέθεσαν τὰ ὅπλα καὶ ἀναφοραὶ τῶν ἡρχοντο καθ' ἡμέραν αἰτούντων τὴν ἄφεσίν των. Ἡ δὲ κυβέρνησις ἔδειξεν ἄκραν ἀνοχὴν καὶ εὐμένειαν, ἐδημοσίευσεν τὴν 2 ἰουλίου γενικὴν ἀμνηστειάν, καὶ τὰ πάντα ἐφαίνοντο ἡσυχᾶ καὶ, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νόμου· ἀλλ' οὔτε οἱ νόμοι ἐκραταιώθησαν, οὔτε ἡ Πελοπόννησος εἰρήνευσεν.

1824.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ.

Ἀποστολὴ μέρους τῶν δανείων εἰς Ἑλλάδα.—Ἐκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου.—Σχέδια τοῦ σουλτάνου καὶ τοῦ σατράπου τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ.—Ἀλῆ εἰς ἀναδούλωσιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος.—Καταστροφή Κάσσου καὶ Ψαρῶν. Νίκαι κατὰ θάλασσαν τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὴν Σάμον καὶ ματαίωσις τῶν κατ' αὐτῆς κινήματων.—Ἐκστρατεῖαι κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα.—Πολεμικὰ κινήματα ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἡ ΔΕ εἰς Λονδίνον σταλείσα ἐπιτροπὴ πρὸς εὔρεσιν δανείων εὐδοκίμησεν. Ὁ Ὀρλάνδος καὶ ὁ Λουριώτης κατευοδωθέντες τὴν 14 ἰανουαρίου ὑπέγραψαν τὴν 9 φεβρουαρίου μετὰ τῶν τραπεζιτῶν Λογγμάνου καὶ Ὀβριένου συμφωνητικὸν περὶ δανείου λιρῶν στερελιῶν 800,000 ἐπὶ πραγματικῇ πληρωμῇ 59 ἑκατοστοῶν, τόκῳ 5 τοῖς $\frac{1}{100}$ λογιζομένῳ ἀπὸ 1 ἰανουαρίου ἐπὶ τοῦ ὀνομαστικοῦ κεφαλαίου, καὶ ἐπὶ ὑποθήκῃ ὅλων τῶν ἐθνικῶν γαιῶν καὶ κυρίως τῆς προσόδου τῶν τελωνείων, τῶν ἰχθυοτροφείων καὶ τῶν ἀλικῶν. Ἐπειδὴ δὲ διεδόθησαν μετ' ὀλίγον κακαὶ εἰδήσεις περὶ τῶν τῆς Ἑλλάδος, προστετέθη ὁ ὅρος νὰ στέλλωνται τὰ χρήματα πρὸς τὸν ἐν Ζακύνθῳ Καίσαρα Λογοθέτην ἐντόπιον καὶ τὸν ἐκεῖ ἔμπορον Ἄγγλον Σαμουήλ Βάρφον, καὶ νὰ μὴ δίδωνται παρ' αὐτῶν τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει εἰμὴ συναινέσει τοῦ Βύρωνος, τοῦ Στάνωπος καὶ τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου. Τὸ δάνειον δὲ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐκρατήθησαν διετεῖς τόκοι καὶ ὀκτακισχίλιοι λίραι ἐνὸς ἔτους χρεωλύσιον, καὶ ἐπληρώθησαν καὶ τὰ ἄλλα ἔξοδα, ἐξεκαθάρισε λίρας

280,000· ἡ πρώτη δὲ δόσις ἐκ 40,000 ἔφθασεν εἰς Ζάκυνθον, ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Βλακίερον ἀφιχθέντος τὸ τρίτον εἰς Ἑλλάδα, τὴν, 12 ἀπριλίου. Ἐπὶ τῇ προσκλήσει τούτου μετέβη εἰς Ζάκυνθον ὁ Στάνωπ, καὶ κατόπιν αὐτοῦ καὶ ὁ Ἐμμανουήλ Ξένος καὶ ὁ Νικόλαος Καλλέργης, φέροντες οἱ δύο οὗτοι τὴν ἀπαιτουμένην συναίνεσιν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου εἰς παραλαβὴν τῶν χρημάτων ἐν ὀνόματι τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ἄλλ' ἀντέστη ὁ Στάνωπ ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ὁ Βύρων, οὗτινος ἡ συναίνεσις ἦτον ἀναγκαία, δὲν ἔζη· διὰ τοῦτο ὁ Λογοθέτης καὶ ὁ Βάρφος δὲν ἔδωκαν τὰ χρήματα καὶ ἐζήτησαν δευτέρας διαταγὰς. Ἐφθασε μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς Ζάκυνθον καὶ ἡ δευτέρα δόσις ἴσης ποσότητος, ἀλλὰ καὶ αὕτη διετηρήθη διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἀνέπαφος. Ἐν τούτοις ὁ μέγας ἄρμοστής, Φριδερίκος Ἀδάμ, ὁ διαδεχθεὶς τὸν Μαιτλάνδον, ἀποθανόντα, ἐπειδὴ ἡ ἰόνιος κυβέρνησις ἐπρέσβευεν οὐδετερότητα, ἀντιβαίνουσαν ἐξέλαβε πρὸς τὰς ἀρχὰς ταύτης τὴν κατάθεσιν χρημάτων ἐντὸς τῆς ἰονίου πολιτείας ἐπὶ χρήσει ἐνὸς τῶν διαμαχομένων, καὶ ἐξέδωκε τὴν 7 ἰουνίου δόγμα ἀπαγορεύον αὐστηρῶς τοῦτο ἐπὶ ἀπειλῇ ἐξορισμοῦ τῶν παρηκόων καὶ δημεύσεως τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν. Ἄλλ' ἀφ' οὗ ἦλθαν ἐκ Λονδίνου περὶ τὴν 20 ἰουλίου αἱ ζητηθεῖσαι διαταγαί, ἐστάλησαν εἰς Ναύπλιον ὅλα τὰ ἐν Ζακύνθῳ κατατεθέντα χρήματα μηδενὸς ἐξορισθέντος μηδὲ κτήματός τινος δημευθέντος.

Ἡ δὲ Πύλη διδαχθεῖσα ὑπὸ τῆς τριετοῦς πείρας ὅτι ἀνίκανος ἦτο μόνῃ νὰ καταστρέψῃ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἀπεφάσισε νὰ ταπεινωθῇ ἐνώπιον τοῦ δυνατοῦ σατράπου τῆς Μηχμέτ-Ἀλῆ, ἐπικαλουμένη τὴν σύμπραξίν του ὅχι πλέον εἰς ὑποταγὴν τῆς Κρήτης ἀλλ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ σατράπης οὗτος, ὁ διὰ μόνῃς τῆς ἰκανότητός

του παραχθείς ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, ὁ μορφώσας ἄμορφον τόπον, ὁ πλάσας τακτικὰ στρατεύματα καὶ ναυπηγήσας στόλους, ὁ εὐρῶν πόρους εἰς διατήρησιν καὶ αὐξήσιν αὐτῶν ὑπεσχέθη νὰ κινήσῃ τὰς δυνάμεις του κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κυριάρχου του εἰς ὑποστήριξιν τοῦ κλονιζομένου σκήπτρου του, καὶ νὰ στείλῃ ἀρχηγὸν αὐτῶν τὸν υἱὸν του Ἰβραήμ-πασαν, ἀναδειχθέντα ἡγεμόνα τῆς Πελοποννήσου. Ἐλέγετο δὲ καὶ ἐπιστεύετο, ὅτι συνωμολογήθη νὰ κρατήσῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὅσους ἐν ἀποστασίᾳ τόπους ὑποτάξῃ· καὶ τοὺς μὲν κατοίκους χριστιανούς ν' ἀπαγάγῃ αἰχμαλώτους εἰς Αἴγυπτον ἢ ἄλλου, αὐτοὺς δὲ τοὺς τόπους νὰ κατοικήσῃ ὑπὸ Αἰγυπτίων καὶ ἄλλων Μωαμεθανῶν. Ἐσχεδιάσθη δὲ τὰ μὲν αἰγύπτια στρατεύματα, συνεργοῦντος τοῦ αἰγυπτίου στόλου, νὰ πέσωσιν εἰς Πελοπόννησον, αἱ δὲ ναυτικαὶ δυνάμεις τῆς Πύλης καὶ τὰ ἄσιανὰ στρατεύματά της εἰς τὸ Αἰγαῖον· νὰ διαχυθῶσι δὲ καὶ τὰ ρουμελιωτικὰ εἰς τὰ ἐπὶ τῆς στερεᾶς ἐν ἀποστασίᾳ μέρη, ὥστε νὰ εὐρεθῇ ἡ Ἑλλὰς παντοῦ ταῦτοχρόνως πολεμουμένη καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης. Ἐν τούτοις ἔπαθεν ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς δεινὸν πάθημα· φλόγες ἀνεφάνησαν αἴφνης τὴν 10 μαρτίου ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς πρωτεύουσῃς του, αἵτινες διαδοθεῖσαι εἰς τινὰς πυριτοθήκας κατέστρεψαν τὴν ὀπλοθήκην, τοὺς δὲ πλείστους τῶν πυροτεχνῶν πολλοὺς τῶν σωματοφυλάκων, καὶ ὑπερτρισχιλίους ἐνοικοῦντας, τοὺς μὲν ἔβλαψαν, τοὺς δ' ἐθανάτωσαν· παρ' ὀλίγον δὲ κατέστρεψαν καὶ αὐτὴν τὴν πόλιν· ἀλλὰ τὸ πάθημα τοῦτο ἐπενεγκόν, ὡς ἐλέγετο, δέκα ἑκτομμυρίων ταλήρων ζημίαν, οὐδόλως ἐπῆρέασε τὴν ἐκστρατείαν.

Παρασκευαζόμενος δὲ ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀναγκαῖον ἔκρινε νὰ διατηρήσῃ ἀδιάσειστον τὴν ἐπὶ τῆς Κρήτης ἐξουσίαν του, διότι ἐθεώρει δικαίῳ τῷ λόγῳ τὴν νῆσον ἐκείνην γέφυραν μετὰ

γουςαν τὰς δυνάμεις του ἀπὸ Ἀλεξανδρείας εἰς Πελοπόννησον. Ἄλλ' ὡς ἐπίβουλον τῆς Κρήτης ἐθεώρει τὴν ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν γείτονά της Κάσσον, καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὴν ὑποτάξῃ, διότι ἡ νῆσος ἐκείνη, ἡ φοβίσασα διὰ τοῦ ναυτικοῦ της, ἂν καὶ μικροῦ, καὶ βλάβασα τοὺς κατέχοντας τὰ φρούρια τῆς Κρήτης Τούρκους, ἐδύνατο πάλιν, θαρρύνουσα τοὺς ἀγωνιζομένους Ἑλληνας, νὰ κινήσῃ νέας ἐν αὐτῇ παραχάς. Ἐν ᾧ δὲ διέμενε ἐν τῷ λιμένι τῆς Σούδας ὁ ὑπὸ τὸν Γιβραλτάρην στολίσκος, ἦλθαν καὶ ἄλλα πολεμικὰ πλοῖα τὸν μαῖον ἐξ Ἀλεξανδρείας, καὶ δις ἐφάνησάν τινα τὸν μῆνα τοῦτον ἔμπροσθεν τῆς Κάσσου, ἐπολέμησαν, ἐπολεμήθησαν καὶ ἐπανεπλευσαν εἰς Κρήτην ἄπρακτα· ἀλλὰ τὴν 6 ἰουλίου ἐφάνησαν ἔμπροσθεν τῆς Κάσσου 45 φέροντα τετρακισχιλίους ὑπὸ τὸν Χουσεήμπεην.

Ἡ νῆσος αὕτη ἀπέχει 37 μίλια τῆς Κρήτης· ἔχει τέσσαρα χωρία, τὴν ἁγίαν Μαρίναν τὸ καὶ σημαντικώτερον, τὸ Ἀρβανιτοχώρι, τὴν Παναγίαν καὶ τὴν Πόλιν. Τὰ χωρία ταῦτα, κείμενα πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νήσου, ὀλίγον ἀπέχουν ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ νῆσος ὅλη εἶχε κατοίκους 5000, ἐξ ὧν 500 ναῦται παρῆσαν καὶ 300 ὀπλοφόροι Κρήτες. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς κρημνώδους φύσεώς της εἶναι μόνου εὐβατος κατὰ τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα βλέπον μέρος τριῶν μιλίων μήκους· ἐπὶ τῆς γραμμῆς ταύτης ἔκειντο 30 κανόνια· ἦσαν καὶ ἄλλου σκοποῖ. Ἀλίμενος εἶναι ἡ νῆσος, καὶ τὰ πλοῖά της προσωρμίζοντο συνήθως εἰς Σκάρπαθον· ἀλλ' ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἦσαν συσσωρευμένα ἐξ αἰτίας τοῦ καλοκαιρίου εἰς Αὐλάκι. Ἐλθόντα τὰ ὀθωμανικὰ ἠγκυροβόλησαν ἔμπροσθεν τοῦ παρακειμένου νησιδίου τῆς Μακρυᾶς καὶ ἐκανονοβόλουν δύο ἡμέρας ἀνωφελῶς τὴν ἁγίαν Μαρίναν, ἀντεκανονοβολοῦντο δὲ παρὰ τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Τὴν δὲ νύκτα τῆς 7 εἴκοσι τέσσαρες ὀλκάδες, φέρου-

σαι-στρατεύματα εἰς ἀπόβασιν, ἔπλευσαν πέραν τῆς ἁγίας Μαρίας πρὸς τὴν δύσβατον καὶ κρημνώδη ἄκραν τῆς νήσου τὴν βλέπουσαν πρὸς τὴν Κρήτην. Ταῦτοχρόνως πλοῖά τινα τοῦ στόλου καὶ ἄλλαι ὀλκάδες φέρουσαι στρατεύματα ἐκανονοβόλουν καὶ ἐτουφέκιζαν πρὸς τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς νήσου εἰς ἔλκυσιν τῆς προσοχῆς τῶν ἐναντίων, καὶ εἰς ἐπιτυχίαν διὰ τοῦ τρόπου τούτου τῆς ἐπὶ τῆς ἄλλης ἄκρας μελετωμένης ἀποβάσεως. Ἑπτὰ μόνον ἦσαν οἱ φυλάσσοντες τὴν θέσιν ταύτην· ἡ ἀπότομος φύσις τῆς ἐφαίνετο αὐτοφύλακτος· ἀλλὰ καὶ οἱ ὀλίγοι οὔτοι ἦσαν ἀμελέστατοι. Τὰ δ' ἐχθρικὰ στρατεύματα, οὔσης ἄκρας νημεμίας, ἀπέβησαν τὴν νύκτα ἀφανῆ καὶ κατέλαβαν καὶ τὰ τέσσαρα χωρία ἀμαχητί, διότι οἱ πολεμισταὶ τῆς νήσου, ὄντες ἐπὶ τῆς παραλίας, ὅπου ὑπόπτευαν ἀπόβασιν, δὲν ἔλαβαν γνῶσιν τοῦ συμβάντος εἰμὴ ἀφ' οὗ ἐξημέρωσεν.

Εἰς τῶν πλοιάρχων τῆς Κάσσου, ὁ Μάρκος, διέπρεπε διὰ τὴν ἀνδρίαν του καὶ ἐδικαίωσε κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην περίστασιν ἣν εἶχεν ὑπόληψιν. Οὗτος ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἀπελπισίας διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦ συμβάντος συνέλεξέ τινας ἀκούσαντας τὴν πατριωτικὴν φωνὴν του, παρέστη ἔνοπλος ὑπερασπιστὴς τῆς πατρίδος καὶ μεγάλως ἠνδραγάθησε· λέγεται ὅτι 30 ἐχθροὺς ἐσκότωσε μόνος αὐτός· ζωγρηθεῖς δὲ καὶ ὀπισθαγκωνισθεῖς ἀπήχθη πρὸς τὸν Χουσεήμπεην· ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ ἐπεσφράγισεν ἐνδόξως τὰς ἀνδραγαθίας του· ἔσπασε τὰ δεσμά του, ἤρπασεν ἀπὸ τῆς ζώνης ἐνὸς τῶν περισταμένων τὴν μάχαιράν του, ἐσκότωσε δύο τῶν φυλάκων καὶ ἔπεσε καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὰ τραύματα τῶν ἄλλων.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν χωρίων κατεστράφη ὁ ἀγών· πολλοὶ ἐφονεύθησαν, παιδία καὶ γυναῖκες ἰχμαλωτίσθησαν, τινὲς κατέφυγαν εἰς τὰ ὄρη, οἱ δὲ λοιποὶ

ἐπροσκύνησαν. Ἐκ τῶν ἐντοπίων δὲ πλοίων μόνον ἐν ἐπρόφθασε καὶ ἀνήχθη, καὶ διελθὼν τὸν ἐχθρικὸν στόλον διέσωσέ τινὰς ἐξ ὧσων δεινῶν ὑπέφεραν οἱ λοιποί. Οἱ Τοῦρκοι ἐλεηλάτησαν τὰ χωρία, ἐπεβίβασαν τὰ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς κανόνια καὶ ὑψώσαν ἐπὶ τῆς νήσου τὴν σημαίαν των. Ὁ δὲ Χουσεήμπεης ἐγκαταστήσας κατ' αἴτησιν τῶν ψευδοπροσκυνησάντων διοικητὴν τῆς νήσου Τοῦρκον, ἀπέπλευσεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἔφερε τὰ συλληφθέντα πλοῖα καὶ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας· παρέλαβε καὶ τινὰς ναύτας εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ στόλου προσελθόντας αὐθορμήτως ἐπ' ἐλπίδι λυτρώσεως τῶν αἰχμαλωτισθέντων συγγενῶν των· διεδέχθη δὲ αὐτὸν ἐν Κρήτῃ ὁ ἀνεψιὸς του Μουσταφάμπεης.

Μόλις τὴν 17 ἐξέπλευσεν ἡ ὑδραϊκὰ μοῖρα ὑπὸ τὸν Σαχτούρην εἰς βοήθειαν τῆς Κάσσου καὶ δὲν ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τῆς εἰμῆ τὴν 21, καθ' ἣν ἔρριψεν ἄγκυραν ἔμπροσθεν αὐτῆς. Φανέντων τῶν ἐλληνικῶν πλοίων, ὁ ἀγᾶς κατέφυγεν εἰς Κάρπαθον, οἱ δὲ ψευδοπροσκυνήσαντες Κάσσιοι ἔτρεξαν εἰς τὸ παραθαλάσσιον, καὶ ἀσπαζόμενοι τοὺς Ὑδραίους, καὶ διηγούμενοι περιπαθῶς τὴν συμφορὰν των, καὶ χέοντες θερμὰ δάκρυα ἀνήγειραν ἐπὶ τῆς νήσου των τὴν πεσοῦσαν ἐλληνικὴν σημαίαν, ἀλλὰ δὲν ἀνήγειραν καὶ τὴν πεσοῦσαν πατρίδα των.

Λήγοντος δὲ τοῦ ἀπριλίου, ἀπέπλευσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πολυάρμενος στόλος ὑπὸ τὸν Χουσρέφην, ἐπιβιβάσας λόχους τινὰς γενιτσάρων· προσεπεβίβασε καὶ ἐν τῷ θερμαϊκῷ κόλπῳ ἄλλα στρατεύματα συρρέυσαντα πολλαχόθεν, καὶ ἀρχομένου τοῦ ἰουνίου κατέπλευσεν εἰς Μιτυλήνην, ὅπου παρέλαβε καὶ ἄλλα.

Πολλὰ κακὰ ἔπαθαν, ὡς εἶδαμεν, παρὰ τῶν Ψαριανῶν καὶ τῶν Σαμίων τὸ πρῶτον καὶ δεῦτερον ἔτος τοῦ ἀγῶνος τὰ παράλια τῆς Ἀσίας· τὸ δὲ τρίτον

ἔπαθαν καὶ αἱ νῆσοι τῆς Μιτυλήνης, τῆς Λίμνου καὶ τῆς Θάσσου, ὅπου ἀποβαίνοντες οἱ Ψαριανοὶ ἤρπαζαν, ἔκαιαν, ἐδουλαγῶγουν καὶ ἐφόνευαν. Ἐγγύζαν ἐπὶ τοῖς δεινοῖς τούτοις οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν ἐκείνων ὡς ἀπροστάτευτοι, καὶ ἡ Πύλη ἐμελέτησε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Σάμου, καθ' ἧς καὶ ἄλλοτε ἐκίνησε δυνάμεις καὶ ἀπέτυχεν.

Ἡ πόλις τῶν Ψαρῶν κεῖται πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῆς νήσου. Ἐμπροσθεν αὐτῆς εἶναι ὁ λιμὴν· ἄνωθεν δὲ ἐσώζετο παλαιὸν τεῖχος, καὶ ἐν αὐτῷ ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀγίου Ἰωάννου. 7500 ἦσαν οἱ ἐντόπιοι, ἀλλ' οἱ εἰς τὴν νῆσον πολλαχόθεν καταφυγόντες ὑπελογίζοντο 25,000, ἐξ ἧν οἱ πλείστοι ἦσαν Κυδωνιεῖς καὶ Χίοι. Ἦσαν καὶ 1000 Θετταλομακεδόνες μισθωτοί. Εἶχε δὲ ἡ νῆσος ὅλη εἰς ὑπεράσπισίν της 150 κανόνια, ἐν οἷς καὶ τινα σταλέντα παρὰ τοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ Βαρβάκη. Ἐκ τῶν 150 δὲ 24 ἔκειντο ἐπὶ τοῦ τεύχους.

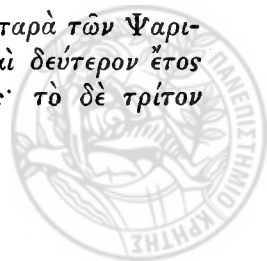
Τὴν 18 ἰουνίου ἐφάνησαν ἔξωθεν τοῦ λιμένος πλοῖα τουρκικά, καὶ αὐθμερὸν ἐπανεπλευσαν εἰς Μιτυλήνην, ὅπου διέμενεν ὅλος ὁ στόλος. Οἱ Ψαριανοὶ ἐσυμπέραναν ὅτι τὰ πλοῖα ταῦτα ἦλθαν εἰς κατασκοπὴν, καὶ ὅτι ἤγγιζεν ἡ ὥρα τοῦ κατὰ τῆς πατρίδος των μελετωμένου κινήματος. Συνελθόντες δὲ εἰς συμβούλιον, οἱ μὲν ἐγνωμοδότησαν νὰ ἐκπλεύσωσιν εἰς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ μακρὰν τῆς νήσου, οἱ δὲ νὰ τὸν περιμείνωσιν ἐπ' αὐτῆς. Ὑπερίσχυσεν ἡ τελευταία γνώμη· ἀπέβησαν οἱ ναῦται καὶ κατέλαβαν διαφόρους θέσεις· ἄφησαν δὲ μόνα τὰ πυρπολικά των εἰς περίπλουν ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος φανταζόμενοι, ὅτι ἱκανοὶ ἦσαν νὰ ὑπερασπίσωσιν ὅλην τὴν νῆσον, ὃ ἐστὶ 18 μιλίων περιφέρειαν, τρισχίλιοι ὀπλοφόροι. Τὴν 19 ἀνήχθη ὁ ἐχθρικός στόλος, ἦλθε πρὸ τῆς μεσημβρίας ὅπισθεν τῆς πόλεως κατέμπροσθεν τῆς μονῆς τοῦ ἀγίου Νικολάου

ἐπροσκύνησαν. Ἐκ τῶν ἐντοπίων δὲ πλοίων μόνον ἐν ἐπρόφθασε καὶ ἀνήχθη, καὶ διελθὼν τὸν ἐχθρικὸν στόλον διέσωσέ τινας ἐξ ὄσων δεινῶν ὑπέφεραν οἱ λοιποί. Οἱ Τοῦρκοι ἐλεηλάτησαν τὰ χωρία, ἐπεβίβασαν τὰ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς κανόνια καὶ ὑψωσαν ἐπὶ τῆς νήσου τὴν σημαίαν των. Ὁ δὲ Χουσεήμπεης ἐγκαταστήσας κατ' αἴτησιν τῶν ψευδοπροσκυνησάντων διοικητὴν τῆς νήσου Τοῦρκον, ἀπέπλευσεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἔφερε τὰ συλληφθέντα πλοῖα καὶ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας· παρέλαβε καὶ τινας ναύτας εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ στόλου προσελθόντας αὐθορμήτως ἐπ' ἐλπίδι λυτρώσεως τῶν αἰχμαλωτισθέντων συγγενῶν των· διεδέχθη δὲ αὐτὸν ἐν Κρήτῃ ὁ ἀνεψιὸς του Μουσταφάμπεης.

Μόλις τὴν 17 ἐξέπλευσεν ἡ ὑδραϊκὰ μοῖρα ὑπὸ τὸν Σαχτούρην εἰς βοήθειαν τῆς Κάσσου καὶ δὲν ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τῆς εἰμῆ τὴν 21, καθ' ἣν ἔρριψεν ἄγκυραν ἔμπροσθεν αὐτῆς. Φανέντων τῶν ἐλληνικῶν πλοίων, ὁ ἀγᾶς κατέφυγεν εἰς Κάρπαθον, οἱ δὲ ψευδοπροσκυνήσαντες Κάσσιοι ἔτρεξαν εἰς τὸ παραθαλάσσιον, καὶ ἀσπαζόμενοι τοὺς Ὑδραίους, καὶ διηγούμενοι περιπαθῶς τὴν συμφορὰν των, καὶ χέοντες θερμὰ δάκρυα ἀνήγειραν ἐπὶ τῆς νήσου των τὴν πεσοῦσαν ἐλληνικὴν σημαίαν, ἀλλὰ δὲν ἀνήγειραν καὶ τὴν πεσοῦσαν πατρίδα των.

Λήγοντος δὲ τοῦ ἀπριλίου, ἀπέπλευσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πολυάρμενος στόλος ὑπὸ τὸν Χουσερέφην, ἐπιβιβάσας λόχους τινὰς γενιτσάρων· προσεπεβίβασε καὶ ἐν τῷ θερμαϊκῷ κόλπῳ ἄλλα στρατεύματα συρρέυσαντα πολλαχόθεν, καὶ ἀρχομένου τοῦ ἰουνίου κατέπλευσεν εἰς Μιτυλήνην, ὅπου παρέλαβε καὶ ἄλλα.

Πολλὰ κακὰ ἔπαθαν, ὡς εἶδαμεν, παρὰ τῶν Ψαριανῶν καὶ τῶν Σαμίων τὸ πρῶτον καὶ δεῦτερον ἔτος τοῦ ἀγῶνος τὰ παράλια τῆς Ἀσίας· τὸ δὲ τρίτον

ἔπαθαν καὶ αἱ νῆσοι τῆς Μιτυλήνης, τῆς Λίμνου καὶ τῆς Θάσσου, ὅπου ἀποβαίνοντες οἱ Ψαριανοὶ ἤρπαζαν, ἔκαιαν, ἐδουλαγώγουν καὶ ἐφόνευαν. Ἐγόγγυζαν ἐπὶ τοῖς δεινοῖς τούτοις οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν ἐκείνων ὡς ἀπροστάτευτοι, καὶ ἡ Πύλη ἐμελέτησε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Σάμου, καθ' ἧς καὶ ἄλλοτε ἐκίνησε δυνάμεις καὶ ἀπέτυχεν.

Ἡ πόλις τῶν Ψαρῶν κείται πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῆς νήσου. Ἐμπροσθεν αὐτῆς εἶναι ὁ λιμὴν ἄνωθεν δὲ ἐσώζετο παλαιὸν τείχος, καὶ ἐν αὐτῷ ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀγίου Ἰωάννου. 7500 ἦσαν οἱ ἐντόπιοι, ἀλλ' οἱ εἰς τὴν νῆσον πολλαχόθεν καταφυγόντες ὑπελογίζοντο 25,000, ἐξ ἧν οἱ πλείστοι ἦσαν Κυδωνεῖς καὶ Χίοι. Ἦσαν καὶ 1000 Θετταλομακεδόνες μισθωτοί. Εἶχε δὲ ἡ νῆσος ὅλη εἰς ὑπεράσπισίν τῆς 150 κανόνια, ἐν οἷς καὶ τινα σταλέντα παρὰ τοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ Βαρβάκη. Ἐκ τῶν 150 δὲ 24 ἔκειντο ἐπὶ τοῦ τείχους.

Τὴν 18 ἰουνίου ἐφάνησαν ἕξωθεν τοῦ λιμένος πλοῖα τουρκικά, καὶ αὐθημερὸν ἐπανέπλευσαν εἰς Μιτυλήνην, ὅπου διέμενεν ὄλος ὁ στόλος. Οἱ Ψαριανοὶ ἐσυμπέραναν ὅτι τὰ πλοῖα ταῦτα ἦλθαν εἰς κατασκοπὴν, καὶ ὅτι ἤγγιζεν ἡ ὥρα τοῦ κατὰ τῆς πατρίδος των μελετωμένου κινήματος. Συνελθόντες δὲ εἰς συμβούλιον, οἱ μὲν ἐγνωμοδότησαν νὰ ἐκπλεύσωσιν εἰς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ μακρὰν τῆς νήσου, οἱ δὲ νὰ τὸν περιμείνωσιν ἐπ' αὐτῆς. Ὑπερίσχυσεν ἡ τελευταία γνώμη ἀπέβησαν οἱ ναῦται καὶ κατέλαβαν διαφόρους θέσεις· ἄφησαν δὲ μόνα τὰ πυρπολικά των εἰς περίπλουν ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος φανταζόμενοι, ὅτι ἱκανοὶ ἦσαν νὰ ὑπερασπίσωσιν ὅλην τὴν νῆσον, ὃ ἐστὶ 18 μιλίων περιφέρειαν, τρισχίλιοι ὀπλοφόροι. Τὴν 19 ἀνήχθη ὁ ἐχθρικός στόλος, ἦλθε πρὸ τῆς μεσημβρίας ὀπισθεν τῆς πόλεως κατέμπροσθεν τῆς μονῆς τοῦ ἀγίου Νικολάου

καὶ τοῦ Ξηροκάμπου, καὶ ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ σφοδρῶς. Ἦσαν δὲ τὰ ἐλθόντα πλοῖα, μικρὰ μεγάλα πολεμικὰ καὶ φορτηγά, 176, ἐν οἷς 1 τρίκροτον, 2 δίκροτα, 6 φρεγάται καὶ 10 κορβέτται· ἔφεραν δὲ δωδεκακισχιλίους εἰς ἀπόβασιν. Οἱ Ἕλληνες, ἔχοντες καλῶς ὠχυρωμένον τὸ παραθαλάσσιον ἐκεῖνο, ἀντεῖχαν καὶ ἀντεκανονοβόλουν γενναίως· δι' ὅλης δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ἐπελθούσης νυκτὸς ἐπεκράτησεν ἀμοιβαῖος κανονοβολισμός, καὶ οἱ μαχόμενοι διέμειναν ὅπου ἐτοποθετήθησαν ἀσάλευτοι. Περὶ δὲ τὴν δ' ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐν μέσῳ τοῦ κανονοβολισμοῦ καὶ ὑπὸ τὸ ἐπικρατοῦν ἐξ αἰτίας τῆς νηνεμίας νέφος τοῦ καπνοῦ ἀπέβησαν ἀόρατοι πεντακόσιοι ἐχθροὶ κατ' ἀρχάς, καὶ κατόπιν καὶ ἄλλοι εἰς θέσιν Πριόνι, ὅπου παρέκειτο κανονοστάσιον φέρον τρία κανόνια ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ Ὀλυμπίου ὀπληρχηγῶ, Κώτα, καὶ 50 ὀπαδῶν του. Κωφοὶ οἱ φυλάττοντες τὸ κανονοστάσιον εἰς τὴν φωνὴν τοῦ ἀρχηγῶ των ἐτράπησαν ἰδόντες τοὺς ἐχθροὺς ἐπερχομένους, καὶ ἐπὶ τῆς τροπῆς συλληφθεὶς ὁ Κώτας ἐφονεύθη. Συγχρόνως ἀπέβησαν καὶ ἄλλοι ἐχθροὶ εἰς Φτελιόν. Ἐκεῖ ἦσαν σφοδρὰν ἀντίστασιν καὶ ἐχύθη πολὺ αἷμα· ἀλλ' ὄντες πολυαριθμότεροι ὑπερίσχυσαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν θέσιν. Ἐκεῖθεν ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν πόλιν ἀνεμπόδιστοι, καὶ ἀναβάντες εἰς τὰ ὑπερκείμενα βουνὰ ἔστησαν τὰς σημαίας των. Ἰδόντες δὲ ταύτας οἱ ἐπὶ τῆς νήσου καὶ τοὺς ἐχθροὺς καταβαίνοντας πληθηδὸν πρὸς τὴν πόλιν, ἔτρεξαν πρὸς τὰ πλοῖα. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς διάσωσιν εἰς αὐτά· ἀλλὰ τὰ πλοῖα ὄχι μόνον ἦσαν ἠγκυρωμένα ἀλλὰ δὲν εἶχαν, ἐκτὸς ὀλίγων, οὐδὲ τὰ πηδάλια των, διότι ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ὑπομισθίων Θετταλομακεδόνων τὰ ἀπεβίβασαν τὴν προτεραίαν ἵνα μὴ φύγωσιν οἱ ἐντόπιοι ἐλθόντος τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐγκαταλειφθῶσιν οἱ πολεμοῦντες ὑπὲρ

αὐτῶν ἑτερόχθονες. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἐξέθεσε τοὺς πλείστους εἰς σφαγὴν καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν, μόνοι ὅσοι ἐπρόφθαναν καὶ κατέφευγαν εἰς πηδαλιούχα, ἢ εἰς πλοιάρια, ἀπέφευγαν τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, διότι ὁ ἐχθρικός στόλος ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος, καὶ τὰ πλοῖα ταῦτα ἀπεμακρύνοντο ἀσφαλῶς τοῦ τόπου τῆς σφαγῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπνίγοντο ἢ ἠχμαλωτίζοντο· 19 μόνον πλοῖα ἐπρόφθασαν καὶ ἔφυγαν, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα, ὡς 100 μικρὰ μεγάλα, ἐλθόντος τοῦ στόλου, συνελήφθησαν. Ἐν δὲ αὐτῶν, τὸ τοῦ Δημήτρη τῆς Ἀσημήνας, φέρον γυναῖκας καὶ παιδία ἐκάη αὐτανδρον πρὸς ἀποφυγὴν τῶν παθημάτων τῆς τουρκικῆς αἰχμαλωσίας· τὸ δὲ τοῦ Χατοῦ-Ἀγγελῆ ἐλυτρώθη ἐκλήφθην ὡς πυρπολικὸν ἀναφθείσης ἐπὶ τοῦ καταστρώματος πυροκόνεως. Οἱ ἐχθροὶ ἔκασαν τὴν πόλιν, καὶ κυριεύσαντες τὴν νῆσον ὄλην ἀπέκλεισαν καὶ προσέβαλαν τὸ τεῖχος, τὴν μόνην θέσιν ἣν διετήρησαν οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν εὐτυχῆ ἀπόβασιν τῶν ἐχθρῶν. Πολλοὶ ἦσαν οἱ ἐγκλειστοί, ἐν οἷς καὶ 600 Θετταλομάγνητες ὑπὸ τὸν Λάμπρον Κασσανδρέα, τὸν Γούλαν καὶ ἄλλους· συνεκλείσθη καὶ ὁ Σλάβος Ῥάδος, ὁ ἄλλοτε ἐν Εὐβοίᾳ ἀριστεύσας. Δύο ἡμερονύκτια ἀντέστησαν οὗτοι γενναίως, ἀλλ' ἐκ τοῦ σφοδροῦ κανονοβολισμοῦ διερράγη ἡ μόνη ἐντὸς τοῦ τείχους δεξαμενῆ, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς στερήσεως τοῦ νεροῦ καὶ τῆς ἀπελπισίας ἀπὸ πάσης ἔξωθεν βοήθειας ἀπεφάσισαν οἱ ἐγκλειστοὶ τὴν τρίτην ἡμέραν ν' ἀποθάνωσιν ἐνδόξως. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπεφάσισαν καὶ οἱ ἐχθροὶ ν' ἀναβῶσι ξιφῆρεις τὸ τεῖχος. Ἐντὸς αὐτοῦ ἦτο σπήλαιον, ἡ φοντάνα, χρησιμεῦον ὡς πυριτοθήκη καὶ καταφύγιον οἰκογενειῶν. Οἱ ἐγκλειστοὶ ἐξετέλεσαν ἐν πρώτοις ὅσα ἡ θρησκεία παραγγέλλει πρὸ τοῦ θανάτου, καὶ δράξαντες τὴν στιγμήν καθ' ἣν οἱ ἐχθροὶ ἀνέβαιναν πληθηδὸν παν-

ταχόθεν, κατεβίβασαν τὴν ἐπὶ τοῦ τείχους ἑλληνικὴν σημαίαν, ὕψωσαν λευκὴν ἐφ' ἧς ἦσαν ἐγκεχωραγμένοι αἱ λέξεις “Ἐλευθερία ἢ θάνατος,” καὶ ἔβαλαν πῦρ εἰς τὴν πυριτοθήκην. Ἐσείσθη ἡ νῆσος ἐπὶ τῇ ἐκρήξει, ἀνετράπησαν τὰ τείχη, καὶ ὑπὸ τὰ ἐρείπια ὄλοι οἱ ἐντός, ἐκτὸς δύο, ἐτάφησαν, καὶ συνετάφησαν καὶ οἱ ἐφορμήσαντες ἐχθροὶ τῶν ὑπερδισχίλιοι. Μικρὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῆς νήσου, ἀλλὰ ὑπέρμεγας ὁ τῶν φονευθέντων. Ἐκ τῶν 7500 ἐντοπίων, 3500 διεσώθησαν, ἐν οἷς καὶ 150 κρυβέντες κατὰ τὸ μέρος ὅπου ἐγένετο ἡ ἀπόβασις, οὓς παρέλαβε τὴν ἐπαύριον ἡ παρευρεθείσα ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῶν Ψαρῶν γαλλικὴ φρεγάτα Ἴσις ὥστε ἂν κατὰ τὴν ἀναλογίαν ταύτην λογισθῶσι καὶ οἱ ἐκ τῶν 25,000 προσφύγων διασωθέντες μὴ ἐχόντων πρὸς σωτηρίαν ὅσους τρόπους εἶχαν οἱ ἐντόπιοι, ὁ ἀριθμὸς ὄλων τῶν φονευθέντων καὶ αἰχμαλωτισθέντων ὑπερβαίνει τοὺς δεκαεπτακισχιλίους.

Καταστρεφομένης δὲ τῆς νήσου, οἱ αἰμοχαρεῖς πορθηταὶ τῆς ἔκοπταν καὶ μετεκόμιζαν εἰς τὴν ναυαρχίδα τὰς κεφαλὰς τῶν ἀθλίων Χριστιανῶν. Ὁ δὲ καπητάμπασας, καθήμενος ἐπὶ τῆς λεοντῆς του, τὰς ἐδέχετο περιχαρῆς συσσωρευομένας ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμούς του, καὶ ἐφιλοδώρει τοὺς ἀποκεφαλιστὰς κατὰ τὴν βδελυρὰν τουρκικὴν συνήθειαν. Ἐλλιμένιζε ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἔμπροσθεν τῶν Ψαρῶν τὸ ἀγγλικὸν δικάταρτον Alacrity. Ὁ πλοίαρχος Ὑώρκ (α), μαθὼν ὅτι ἀπήγαγον εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ναυαρχίδα ὡς αἰχμάλωτον ἀρχιμανδρίτην τινὰ φίλον του, ἀφίχθη εἰς λύτρωσίν του, καὶ ὑποκριθεὶς ὅτι ἐπεθύμει νὰ τὸν ἀποχαιρετήσῃ, παρεκάλεσε τὸν πασᾶν νὰ διατάξῃ τὴν προσέλευσίν του· ἐπὶ τῇ παρακλήσει ταύτῃ ἐλάλησεν ὁ πασᾶς πρὸς τινὰ τῶν παρεστώτων κατ' ἰδίαν, καὶ μετ' ὀλίγον προσηνέχθη κεφαλὴ γενειῶσα,

τὴν στιγμήν ἐκείνην ἀποκοπεῖσα καὶ αἷμα εἰσέτι στάζουσα. Σατανικῶς δὲ ὑπομειδιάσας ὁ πασᾶς ἐπὶ τῷ θεάματι, εἶπε τῷ πλοιάρχῳ δακτυλοδεικτῶν τὴν κεφαλὴν, “ ἰδοὺ ὁ φίλος σου.” Ὁ πασᾶς οὗτος ἦτον εἰς τῶν συνεωτέρων καὶ ἡμερωτέρων ἀνδρῶν τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τὴν πολεμικὴν ἔποψιν δὲν ὁμοιάζει τὴν τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Ναούσης, τῆς Κασσάνδρας ἢ τῆς Χίου· ἦτο καταστροφὴ μεγάλου μέρους τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξαφάνισις τῆς προφυλακῆς αὐτῆς· ἦτον ἀπόσβεσις φλογὸς καιούσης κατ' ἔτος τὰ ἐχθρικὰ παρᾶλια τῆς Ἀσίας καὶ πολλάκις λυούσης τὰς ἐκστρατείας της. Ζωὴν ἐνόμισαν οἱ πλησιόχωροι λαοὶ τῆς Ἀσίας τὸν θάνατον τῶν Ψαρῶν, καὶ ἐδοξολόγησαν τὸν Θεὸν ἰδόντες πωλουμένας ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῶν γυναικάς καὶ τὰ τέκνα ἀνδρῶν, ὧν ἀκούοντες χθὲς μόνα τὰ ὀνόματα ἔτρεμαν. Ἐρρήθη, ὅτι ἡ νῆσος ἠλώθη ἐξ ἐπιβουλῆς, καὶ ὅτι τὸ κανονοστάσιον ἐπροδόθη ὑπὸ τοῦ Κῶτα· ἀλλ' ἡ κατηγορία αὕτη εἶναι πάντῃ ἀνυπόστατος, καὶ ὁ Κῶτας συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐφονεύθη.

Ἐν ᾧ δὲ κατεστρέφοντο τὰ Ψαρά, αἱ ναυτικαὶ μοῖραι Ὑδρας καὶ Σπετσῶν ἠπράκτου δι' ἔλλειψιν τῶν εἰς ἔκπλουν. Πρὸ πολλοῦ εἶχε φθάσει, ὡς εἶπαμεν, καὶ ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα δόσις τῶν δανείων εἰς Ζάκυνθον, καὶ ἂν δὲν παρενέπιπταν τὰ περὶ ὧν διελάβαμεν ἐμπόδια εἰς τὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀποστολὴν αὐτῶν, ἐπρολαμβάνετο ἴσως διὰ τοῦ ἐν καιρῷ ἔκπλου τοῦ στόλου ἡ πτώσις καὶ τῆς Κάσσου καὶ τῶν Ψαρῶν. Ἐν τοσοῦτῳ, ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος καταστροφὴ κατετάραξε τοὺς Ἕλληνας φοβηθέντας μὴ πάθῃ καὶ ἡ Ὑδρα ὅτι ἔπαθαν τὰ Ψαρά, καὶ τότε κατεστρέφετο ὅλος ὁ ἀγὼν· διὰ τοῦτο καὶ στρατεύματα ἔξωθεν εἰς τὴν νῆσον ταύτην

μετεβιβάσθησαν, καὶ πλοῖα μετὰ μεγάλης σπουδῆς καὶ ἐκ τοῦ προχείρου ἡτοιμάσθησαν καὶ ἐνωθέντα μετὰ τῶν διασωθέντων ψαριανῶν ἀπέπλευσαν ὑπὸ τὸν Μιαούλην πρὸς τὰ Ψαρὰ ἐπ' ἐλπίδι νὰ προλάβωσι τὴν πτῶσιν τοῦ τείχους ἀντέχοντας ὡς ἐφημίζετο· διετάχθη δὲ καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην πλεύσασα εἰς βοήθειαν τῆς Κάσσου μοῖρα καὶ μὴ φθάσασα ἐκεῖ ἐν καιρῷ νὰ πλεύσῃ καὶ αὕτη πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος· πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος ἔπλευσε καὶ ἡ τῶν Σπετσῶν.

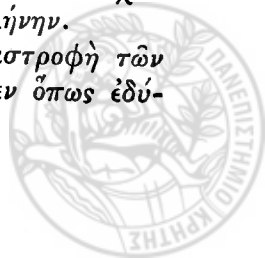
Μετὰ δὲ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ τείχους ἐπανέπλευσαν ὁ στόλος καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ ἐχθροῦ εἰς Μιτυλήνην. Δισχίλιοι μόνον στρατιῶται καὶ 35 πλοῖα ἔνοπλα δευτέρας καὶ τρίτης τάξεως, τὰ πλεῖστα σαλοῦπαι, ἐναπέμειναν εἰς μετακόμισιν τῶν ἐπὶ τῆς νήσου κανονίων· ἐναπέμειναν καὶ χίλιοι ἐβελονταὶ εἰς λαφυραγωγίαν· ἐστάλησαν καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς τρόπαια καὶ ἐξετέθησαν ἐπὶ τῶν πυλώνων τοῦ παλατίου τὴν 12 ἰουλίου 500 κεφαλαί, 1200 ὠτία, 35 ἑλληνικαὶ σημαῖαι, καὶ 200 αἰχμάλωτοι.

Τὴν δὲ 3 ἐξημερώθη ἡ ὑπὸ τὸν Μιαούλην μοῖρα ἔξωθεν τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Λιμεναρίου· ἔφθασε συγχρόνως καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην καὶ ἡ τῶν Σπετσῶν· ὅλα δὲ τὰ πλοῖα συνηριθμοῦντο 56, ἐξ ὧν 34 ὑδραϊκά, 13 σπετσιωτικά, καὶ 9 ψαριανά, καὶ ἀπεβίβασαν αὐθημερὸν ἱκανοὺς ναύτας. Ἰδόντες οἱ ἐπὶ τῆς νήσου τοὺς ἐχθροὺς τῶν ἀποβάντας, ἄφησαν ὅλα τὰ μέρη τῆς νήσου καὶ ἔτρεξαν εἰς τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα τῶν τόσοσιν ἔντρομοι, ὥστε τινὲς αὐτῶν ἐπνίγησαν· διακόσιοι μόνον μὴ προφθάσαντες νὰ φύγωσιν ἐκλείσθησαν ἐντὸς τεσσάρων οἰκιῶν. Ἐπίσης ἔντρομα καὶ τὰ πληρώματα τῶν ἐν τῷ λιμένι ἐχθρικῶν πλοίων ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ ἀνήχθησαν· ἀνήχθησαν καὶ τὰ ἑλληνικὰ εἰς καταδίωξιν αὐτῶν καὶ τὰ ἐκανονοβόλησαν· μία γολέττα

παρεδόθη καὶ ἐν ἄλλο πλοῖον ἐκάη· ἐπόδισαν τότε τὰ ἐχθρικὰ πρὸς τὴν Χίον καταδιωκόμενα· οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς ἀπελπισθέντες τὰ ἔρριψαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ τὰ ἔκαυσαν· τέσσαρα μόνον διεσώθησαν καὶ ταῦτα κακῶς ἔχοντα. Τὴν δ' ἐπαύριον ἀπέκλεισαν οἱ Ἑλληες τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ἐπυροβόλουν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἀλλ' εἰς μάτην. Τέσσαρες ναῦται καὶ ὁ ἀνδρείος πλοίαρχος Λάζαρος Παναγιώτας ἐπληγώθησαν πολεμοῦντες ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, καὶ ἐν ἑλλείψει χειρουργοῦ μετεκομίσθησαν εἰς Ὑδραν.

Μετὰ δὲ τὴν φθορὰν τοῦ ἐχθρικοῦ στολίσκου καὶ τὸν πολὺν ὄλεθρον τῶν ἐν αὐτῷ, ἐπανέπλευσαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα εἰς Ψαρὰ καὶ ἐπῆραν πολλὰ τῶν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν εἰς τὸν αἰγιαλὸν καταβιβασθέντων καὶ μὴ εἰσέτι ἐπιβιβασθέντων κανονίων. Τὴν δὲ 7 ἰουλίου, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἐφάνη ἐχθρικὸν πλοῖον κατὰ τὴν Χίον· ἀπέπλευσαν εὐθὺς ἐκ Ψαρῶν τρία ἑλληνικὰ εἰς καταδίωξίν του, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον εἰδοποίησαν διὰ σημείων, ὅτι ὄλος ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐφαίνετο· τότε διετάχθησαν οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ναῦται νὰ ἐπιβασθῶσι, καὶ τούτου γενομένου, ἀνήχθησαν ὅλα τὰ πλοῖα· ἀλλὰ μόνον 14 ὑδραϊκὰ ἔπλευσαν πρὸς τὴν Χίον, τὰ δὲ ἄλλα ἐπόδισαν πρὸς τὸν Καφηρέα. Ἐπειδὴ δὲ τόσον ὀλίγα δὲν ἦσαν ἀξιόμαχα πρὸς τοιοῦτον στόλον, δὲν ἐναυμάχησαν, ἀλλ' ἐλλιμένισαν τὴν 11 ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Σάμου, καὶ ἐκεῖθεν ἐπανέπλευσαν εἰς τὰ ἴδια. Ἐπ' οὐδεμιᾶς δὲ ἄλλης μέχρι τοῦδε ἐκστρατείας εὐρέθησαν τὰ ἑλληνικὰ τόσον ἀπρομήθευτα τῶν ἀναγκαίων. Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρικὸς στόλος κατέπλευσεν εἰς Ψαρὰ, παρέλαβε τοὺς ἐγκλείστους καὶ τὰ ἐναπομείναντα κανόνια, κατηδάφισε τὰς σωζομένας οἰκίας, καὶ χώσας τὸν λιμένα ἐπανέπλευσεν εἰς Μιτυλήνην.

Τοιουτοτρόπως ἀπετελείωσεν ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν. Ἡ δὲ κυβέρνησις περιέθαλψεν ὅπως ἐδύ-

νατο τοὺς διασωθέντας Ψαριανοὺς καὶ τοῖς ἔδωκεν ἐπὶ τῇ αἰτήσει αὐτῶν εἰς προσωρινὴν κατοικίαν τὴν Μουεμβασίαν καὶ εἰς μόνιμον διὰ ψήφισματος τὸν Πειραιᾶ, ἀλλὰ τὸ ψήφισμα δὲν ἐπραγματοποιήθη, συνοικισθέντων τῶν πλείστων εἰς Αἴγινα.

Τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ἐπρόκειτο κατὰ τὸ σχέδιον τῆς Πύλης νὰ παρακολουθήσῃ ἢ τῆς Σάμου· ἀλλ' ὁ ἀφιλοπόλεμος Χουσρέφης, ἀντὶ νὰ τὴν προσβάλλῃ ἀμέσως ἀνέτοιμον, ἀπροστάτευτον ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου καὶ ἀπελπισθεῖσαν ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῶν Ψαρῶν, ἐκάθησεν ὀλόκληρον μῆνα ἀργὸς ἐν Μιτυλήνῃ. Ἀθλιώτατα ἦσαν τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Σάμου τὸν μῆνα ἐκεῖνον. Τέσσαρες ἦσαν αἱ φατρίαι· ἡ μὲν ἤθελε φυγὴν, ἡ δὲ ἐπὶ κλησιν ἀγγλικῆς προστασίας, ἡ τρίτη συμβιβασμόν, ἡ δὲ τετάρτη ἀντίστασιν μέχρι θανάτου. Καλῇ τύχῃ ὑπερίσχυσε ἡ τελευταία ἐλθούσης ἐν καιρῷ τῆς εἰδήσεως ὅτι τὰ ἐν Ζακύνθῳ κατατεθέντα χρήματα ἐδόθησαν, καὶ ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐχορηγήθησαν πρὸς ἔκπλουν τοῦ στόλου εἰς βοήθειαν τῆς νήσου των δίστηλα 90,000.

Τὴν 24 ἰουλίου ἐξέπλευσαν 15 πολεμικὰ σπετσιωτικά καὶ ἐν πυρπολικὸν ὑπὸ τὸν Κολανδροῦτσον, ἠγκυροβόλησαν τὴν 27 εἰς Κολώνας καὶ ἀνήχθησαν μετὰ τρεῖς ἡμέρας· ἠϋξήθη δὲ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν μετ' ὀλίγον εἰς 28. Τὴν δὲ 27 ἰουλίου ἐξέπλευσαν 27 ὑδραϊκὰ πολεμικὰ καὶ πυρπολικὰ ἀποτελοῦντα τὴν πρώτην μοῖραν ὑπὸ τὸν Σαχτούρην· ἠτοιμάζετο δὲ μετὰ πολλῆς σπουδῆς νὰ ἐκπλεύσῃ καὶ ἡ δευτέρα ὑπὸ τὸν Μιαούλην. Τὴν 30 ἐξημερώθη ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην ἔξωθεν τῆς Ἰκαρίας καὶ εἶδε 40 μικρὰ πλοῖα, ἐν οἷς καὶ 20 σακολέβας, πλέοντα ὑπὸ τουρκικὴν σημαίαν πρὸς τὴν Σάμον καὶ φέροντα δισχιλίους εἰς ἀποβίβασιν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Καρλοβασίου. Προπλέοντα δὲ τρία πλοῖα τῆς μοίρας ταύτης καὶ δύο σπετσιωτικά ἔπεσαν ἐπὶ τὰ φανέντα ἐχθρικά,

δύο σακολέβας κατεπόντισαν καὶ δύο ἄλλας συνέ-
 λαβαν, τοὺς δὲ ἐν αὐταῖς ἔσφαξαν. Ἐν τῷ μεταξὺ
 δὲ τούτῳ ἐπλησίασαν καὶ τὰ λοιπά, καὶ τότε ὅλα τὰ
 ἐχθρικὰ πλοιάρια καταδιωκόμενα ἠναγκάσθησαν τὰ
 μὲν νὰ πέσωσιν εἰς τὴν πλησιεστέραν ξηράν, τὰ δὲ
 νὰ καταφύγωσιν εἰς ἄλλα παράλια. Ἐπὶ τῆς συγ-
 κρούσεως δὲ ταύτης ἐφονεύθησαν ἐκ τῶν Ἑλλήνων
 5 καὶ ἐπληγώθησαν 9. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἔπλευσεν
 ἡ μοῖρα ὑπὸ εὐδίου ἀνεμον πρὸς τὴν παραλίαν, ὅπου, ὡς
 εἰδοποιήθη, διάφορα πλοιάρια παρελάμβαναν στρα-
 τεύματα· ἀλλ' ἡ εἶδησις δὲν ἦτον ἀληθής· ἐκεῖθεν
 ἔπλευσε παρὰ τὸ στόμιον τοῦ πορθμοῦ κατὰ τὴν
 Μυκάλην, ὅπου καὶ ἠγκυροβόλησεν· ἀλλ' ἀνήχθη
 μετ' ὀλίγον ἰδοῦσα ἐπὶ τῶν ἀντικρῦ βουνῶν καὶ τῶν
 παραλίων πλήθη στρατευμάτων, ἐντὸς δὲ δύο λιμε-
 νίσκων σωροὺς πλοιαρίων ἐτοιμῶν νὰ μεταβιβάσωσι
 τὰ στρατεύματα ταῦτα εἰς Σάμον· ἦσαν ἐν αὐτοῖς καὶ
 δύο βρίκια, ἅτινα ἅμα εἶδαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἐπερ-
 χόμενα, ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ ἔτρεξαν ὑπὸ τὴν
 σκέπην τοῦ μεγάλου στόλου ἐλλιμενίζοντος ὀπισθεν
 τοῦ κατὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς ἀγίας Μαρῖνας ἐρημονη-
 σίου. Προχωρήσασα βαθύτερον ἡ μοῖρα εἶδεν ἄλλα
 πλοιάρια προσωρμισμένα, καὶ ἄλλα στρατεύματα
 συσσωρευμένα ἐπὶ τῶν παραλίων καὶ τῶν πλησίον
 λόφων ἔτοιμα εἰς μεταβίβασιν. Ἐπλησίασαν τότε
 τρία τῶν πλοίων πρὸς τὴν ξηράν, ἐν αὐτῶν ἔρριψε
 μίαν κανονίαν, καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐτράπησαν οἱ ἐπὶ τῆς
 παραλίας ἐχθροὶ καὶ ἀνέβησαν εἰς τοὺς λόφους.
 Ἐπόδισε μετὰ τοῦτο ἡ μοῖρα καὶ ἔρριψεν ἄγκυραν
 αὐθημερὸν ὅπου καὶ πρότερον. Ἀφ' οὗ δὲ παρε-
 τήρησεν ὁ ἐχθρὸς ὅτι, ἐν ὅσῳ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα
 κατεῖχαν τὴν θέσιν ἐκείνην, ἡ μετάβασις τῶν στρα-
 τευμάτων ἐδυσκολεύετο, 18 πλοῖα τῆς πρώτης τάξεως
 ἔπλευσαν, περὶ τὴν δ' ὄραν ἐπὶ τὰ ἑλληνικά. Ὁ
 Σαχτούρης διέταξε νὰ ναυμαχήσωσιν οἱ περὶ αὐτὸν

ἐπ' ἀγκύρας· ἐναυμάχησαν μετὰ μεσημβρίαν καθ' ὃν τρόπον διέταξε· πολλοὶ ἐκατέρωθεν κανονοβολισμοὶ ἀλλ' ἀποτέλεσμα οὐδέν· πρὸς δὲ τὸ ἑσπέρας, ἀφ' οὗ ὄρμησαν δύο πυρπολικά, τὸ τοῦ Ῥομπότση καὶ τὸ τοῦ Τσάπελη, τὸ μὲν εἰς μίαν φρεγάταν τὸ δὲ εἰς μίαν κορβέτταν, ἐφοβήθησαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἀπεμακρύνθησαν· ἐπανήλθαν καὶ τὴν ἐπαύριον. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐδέχθησαν ἐπ' ἀγκύρας ὡς καὶ τὴν προτεραίαν. Τρεῖς ὥρας ἐναυμάχησαν, καὶ πάλιν πολλὸς κανονοβολισμὸς καὶ ἀποτέλεσμα οὐδέν, ἕως οὗ ἀνήχθησαν τέσσαρα πυρπολικά, ἅτινα μόλις εἶδαν οἱ ἐχθροὶ ἐπιπλέοντα ἀπεμακρύνθησαν καὶ οὕτως ἔπαυσεν ἡ δευτέρα ναυμαχία. Τὴν δὲ 2 αὐγούστου ἦλθαν εἰς χαιρετισμὸν τοῦ ἀντιναύαρχου ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Σάμου, ὁ Λυκοῦργος καὶ ἄλλοι πρόκριτοι· τοὺς ἀντεπεσκέφθη καὶ ὁ ἀντιναύαρχος ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὅπου ὑπεδέχθη μετὰ μεγίστης τιμῆς. Αὐθεςπερὶ δὲ ἦλθαν ὅπου τὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα καὶ τὰ 28 σπετσιοτικὰ καὶ ἐν ψαριανόν. Τὴν 4 ἔπλευσε καὶ τρίτην φορὰν ὁ ἐχθρικός στόλος ἐπὶ τὸν ἑλληνικόν· κανονοβολῶν δὲ αὐτὸν ἐκανονοβόλει συγχρόνως καὶ τὰ ἐπὶ τῆς νήσου κανονοστάσια καὶ ἀντεκανονοβολεῖτο. Ἐν τούτοις ἀνήχθησαν 17 τῶν ἑλληνικῶν πολεμικῶν καὶ διετάχθησαν καὶ τὰ πυρπολικά νὰ κινηθῶσιν, ἀλλ' οὐδὲν ἐκινήθη· καὶ οἱ μὲν πλοίαρχοι ἠτιῶντο τὰ πληρώματα, τὰ δὲ πληρώματα τοὺς πλοίαρχους. Εἰς μάτην δὲ ὁ ἀντιναύαρχος ἔτρεχεν ἀπὸ πυρπολικοῦ εἰς πυρπολικὸν καὶ ἐκάλει τοὺς ἐν αὐτοῖς εἰς ἐξόρμησιν. Καλῆ τύχῃ ἔφθασε κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν ὁ Κανάρης, ὑπήκουσε μετὰ χαρᾶς, καὶ τότε τὸ πυρπολικὸν αὐτοῦ καὶ τὰ 17 πολεμικὰ ὑδραϊκὰ καὶ σπετσιοτικὰ ὄρμησαν εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρικῶν καὶ δὲν ἐπόδισαν εἰμὴ ἀφ' οὗ ἠναγκάσθησαν τὰ ἐχθρικά ὅλα ν' ἀπομακρυνθῶσιν. Ἡ τρίτη αὕτη ναυμαχία διήρκεσε πέντε ὥρας. Ἐν τούτοις τὰ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυπληθῆ στρατεύματα

ἔβλεπαν αὐτοψεῖ τὴν καταισχύνην τοῦ μεγάλου στόλου των καταδιωκομένου καὶ φεύγοντος καὶ ὠλιγοψύχου. Ὁ ἀτυχὴς στόλος ἐκινήθη καὶ τετάρτην φοράν κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ τὴν ἐπαύριον, καὶ τὰ μὲν τῶν πλοίων αὐτοῦ ἐπροσπάθουν, πνέοντας ὀλίγου ἀνατολικοῦ ἀνέμου, νὰ ἐπιπέσωσι διὰ τοῦ μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Σάμου (Κολῶνες) (β) καὶ τῆς ἁγίας Μαρίας πορθμοῦ φυλαττομένου ὑπὸ τῶν Σπετσιωτῶν, τὰ δὲ διὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους φυλαττομένου ὑπὸ τῶν Ὑδραίων. Καλῇ τύχῃ ἐφιλοτιμήθησαν καὶ οἱ πυρποληταὶ ὅλοι τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἐκινήθησαν πρόθυμοι. Πρῶτος ὁ Τσάπελης ὄρμησεν εἰς μίαν μεγάλην φρεγάταν πλέουσαν μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Σάμου καὶ τῆς ἁγίας Μαρίας. Ὁ πυρπολητὴς οὗτος προσέπλευσεν ἐντὸς βολῆς πιστόλας, ἂν καὶ βροχηδὸν ἐπιπταν ἐντὸς τοῦ πυρπολικοῦ του οἱ μύδροι καὶ τὰ βόλια τῆς φρεγάτας. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐπρόκειτο νὰ τὸ κολλήσῃ, τινὲς τῶν ναυτῶν του, ἰδόντες τοὺς ἐχθροὺς ἐτοιμάζοντας τὰς λέμβους των εἰς ῥυμουλκίαν τῆς φρεγάτας, καὶ ὑπολαβόντες ὅτι ἤρχοντο εἰς ἀφαρπαγὴν τοῦ ἐφορκίου, ἐδειλίασαν, καὶ ἐμβάντες δρομαῖοι εἰς αὐτὸ ἄφησαν ἐπὶ τοῦ πυρπολικοῦ τὸν πλοίαρχον πηδαλιουχοῦντα, ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ ἔκαιαν καὶ τὸ πλοῖον καὶ αὐτόν, ἂν δὲν τοὺς ἠκολούθει. Τόσῃ δὲ δειλία παρὰ συνήθειαν κατέλαβε τοὺς ναύτας, ὥστε θὰ ἐπιπτε τὸ πλοῖον εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἂν δὲν ἐπρόφθανε νὰ τὸ καύσῃ ὁ πλοίαρχος καύσας ἐκ τῆς πολλῆς βίας καὶ τὸ πρόσωπόν του καὶ τὴν χεῖρά του· ἀλλ' ὅτι δὲν κατώρθωσεν ὁ γενναῖος ἀλλ' ἀτυχὴς Τσάπελης, τὸ κατώρθωσε μετὰ μίαν ὥραν ὁ ἐπίδεξιώτατος Κανάρης. Οὗτος, καθ' ἣν ὥραν ἠγωνίζετο ἡ φρεγάτα νὰ κάμψῃ τὸ ἀκρωτήριον, ἔστησε τὸ πυρπολικόν του ἔμπροσθεν τῆς, ὥστε, ἂν ἡ φρεγάτα ἐπροχώρει, ἀδύνατον ἦτο νὰ διαφύγῃ τὰς φλόγας του· εἰς ἀπο-

φυγὴν δὲ τοῦ δεινοῦ ἔστρεψε τὴν πρῶραν πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας, καὶ καταδιωκομένη ὑπὸ τοῦ πυρπολικοῦ ἠναγκάσθη νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸν πλησιέστερον κρημνόν· ἀλλὰ πρὶν πέσῃ ἔξω, τὴν ἐπρόφθασε τὸ πυρπολικὸν καὶ περιεπλέχθη· ἡ φρεγάτα κατήντησεν ἀκυβέρνητος, καὶ οἱ πλείστοι τῶν ἐν αὐτῇ, πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν, ἐξεκολύμβουν. Ἐν τοσοῦτῳ αἱ φλόγες διεδόθησαν εἰς αὐτήν, ἀναψε μετ' ὀλίγον καὶ ἡ πυριτοθήκη, καὶ τότε κανόνια, κατάρτια, κεραῖαι, σφαῖραι, ξύλα, σίδηρα ἐτινάχθησαν ὅλα εἰς τὸν αέρα, καὶ πολλὰ αὐτῶν ἔπεσαν ἐν μέσῳ τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς στρατευμάτων καὶ ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ ἐπλήγωσαν. Ἐφονεύθησαν καὶ δύο ναῦται τοῦ πυρπολικοῦ ὑπὸ τῶν τουφεκιῶν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς· οἱ δὲ ἀπομείναντες ἐν τῇ φρεγάτῃ οἱ μὲν συνεκάησαν, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν κυμάτων φερόμενοι ἐζωγρήθησαν καὶ ἐσφάγησαν. Ὁ ἐχθρὸς, ἂν καὶ ἐξεθαμβήθη ἐπὶ τοῖς παθήμασί του, δὲν ἀπηλπίσθη καὶ ἀνεστράφη· ἀλλ' ἀντέστη σφοδρῶς ἡ ἐκ σπετσιωτικῶν πλοίων ἀριστερὰ πτέρυξ, ἐν οἷς διεκρίθη τὸ ὑπὸ τὸν Ἀνάργυρον Λεμπέσην. Τὸ δειλινὸν περιέπλεξεν ὁ Βατικιώτης τὸ πυρπολικὸν του εἰς δικάταρτον τουνεζινικὸν 20 κανονίων καὶ τὸ ἔκαυσεν· συνελήφθη δὲ καὶ τις ἐν αὐτῷ πασᾶς Τουνεζίνος προφθάσας καὶ ριφθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν. Μετὰ δύο ὥρας ἄλλοι πυρποληταί, ὁ Δημήτρης Ῥαφαλιᾶς καὶ ὁ Λέκας Ματρόζης περιέπλεξαν τὰ πυρπολικά των εἰς τινα φρεγάταν καὶ τὴν ἔκαυσαν. Ἐρρίφθησαν καὶ δύο ἄλλα μετὰ ταῦτα, ἀλλ' ἐκάησαν μὴ καύσαντα. Ἀπελπισθεὶς ἐπὶ τέλους ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἀπεμακρύνθη περὶ τὴν ἀ' ὥραν τῆς νυκτὸς κατὰ τὸ Ἀγαθονῆσι· ἡ δὲ φθορά, ἣν ἔπαθε τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ ἡ ἐντεῦθεν καταισχύνη ἐφαίνοντο ματαιώσασαι τὴν εἰς Σάμον ἀπόβασιν· καὶ τὰ μὲν στρατεύματα διεσκορπίσθησαν, ὁ δὲ στόλος κατέ-

πλευσεν εἰς Πάτμον καὶ Καρέναν, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας μεθώρμησεν εἰς Κῶν ὅπου ἀνεμένετο ὁ αἰγύπτιος (γ).

Ἡ λαμπρὰ αὕτη καὶ σωτηριώδης ναυμαχία ἐπέπλησε θάρρους τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς παρηγόρησε διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κάσσου καὶ τῶν Ψαρῶν. Ἐξ ὅσων δὲ κατώρθωσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς προφύλαξιν τῆς Σάμου ἐξάγεται, ὅτι δὲν κατεστρέφοντο ἴσως οὐδὲ τὰ Ψαρά, ἂν ὑπερασπίζοντο ἐπὶ τῆς θαλάσσης (δ).

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐκινεῖτο ὁ στόλος κατὰ τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Σάμου, ἐκινουῦντο καὶ στρατεύματα πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ὁ φοβερὸς ὡς ἡγεμὼν τῆς Μακεδονίας Ἀβδουλαβούτης δὲν εὐδοκίμησεν ὡς Ρούμελη-βαλεσῆς καὶ διεκρίθη μόνον διὰ τὴν ὠμότητά του. Ὁ σουλτάνος τὸν ἐκάθηρεν, ἀρχομένου τοῦ ἔαρος τοῦ ἔτους τούτου, καὶ ἀντικατέστησε τὸν Δερβήσπασαν. Διετάχθη οὗτος νὰ στρατολογήσῃ 30,000, ἀλλ' οὔτε τὸ ἥμισυ ἐδυνήθη νὰ συνάξῃ· εἶχε δὲ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του τὸν Ἰσοῦφπασαν Μπερκόφτσαλην καὶ τὸν ἐκ Δίμπρας Ἀμπάτπασαν. Μεσοῦντος δὲ τοῦ ἰουνίου, ἐστρατοπέδευσε πανστρατιᾷ εἰς Λιανοκλάδι ὑπὸ κακοὺς οἰωνούς. Δύο τρεῖς ἡμέρας πρότερον εἶχε στείλει ἐκεῖ ὑπὸ φύλαξιν ἐνόπλων πολλὰ κιβώτια φυσεκίων εἰς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ τὴν νύκτα ἔπεσε κεραυνὸς εἰς τὸν πύργον, ὅπου τὰ πολεμεφόδια ἐφυλάττοντο, τὰ ἔκαυσεν ὅλα, καὶ συνέκαυσε καὶ τινὰς τῶν φυλασσόντων αὐτά.

Στρατοπεδεύσας δὲ ὁ Δερβήσπασας εἰς Λιανοκλάδι ἔστειλε μετὰ τινὰς ἡμέρας εἰς Γραβιὰν ὑπὸ τοὺς δύο ἄλλους πασάδας ἐξακισχιλίους πεζοὺς καὶ χιλίους ἵππεις, ἵνα εἰσβάλωσι δι' ἐκείνης τῆς ὁδοῦ εἰς Σάλωνα· διέταξε καὶ τὸν Καρύστιον Ὁμέρπασαν καὶ τὸν ἐν Πρεβέξῃ Βρυάνην νὰ εἰσβάλωσι καὶ οὗτοι συγχρόνως ὁ μὲν εἰς Ἀττικὴν ὁ δὲ εἰς Ἀκαρνανίαν,

συνελθόντα δὲ ὅλα τὰ στρατεύματα εἰς Ναύπακτον νὰ μεταβῶσιν ὅπου τὰ πράγματα τὰ ᾠδήγουν. Ἄλλὰ τὰ σχέδια τῶν Τούρκων ἦσαν ὡς καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων, γραπτὰ μᾶλλον ἢ πρακτά.

Τὰς αὐτὰς δὲ ἡμέρας συνενωθέντες οἱ ἐν Ῥίῳ, Ἄντιρρίῳ καὶ Ναυπάκτῳ Τούρκοι, ὡς πεντακόσιοι, ὄρμησαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λιδωρικίου, καὶ εὐρόντες μέρος τοῦ στρατεύματος τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἐν τῷ χωρίῳ Ὁμέρ-ἐφέντη ὑπὸ τὸν ὑποπληρχηγὸν τοῦ Σκαλτσᾶ, Τριαντάφυλλον, συνεκρούσθησαν, καὶ μὴ δυνηθέντες νὰ προχωρήσωσιν ὠπισθοδρόμησαν. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων 6 ἐφονεύθησαν καὶ 11 ἐπληγώθησαν.

Γνωσθείσης δὲ τῆς μελετωμένης εἰς Σάλωνα εἰσβολῆς, ἀνηγέρθησαν, διαταγῇ τοῦ Πανουργιᾶ, κατὰ τὴν μεταξὺ Σαλώνων καὶ Γραβιάς Ἀμπλιανη 10 δυνατοὶ προμαχῶνες· ἀλλ' ὀλιγάριθμον ἦτον ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην τὸ τάγμα τοῦ Πανουργιᾶ. Καλῇ τύχῃ συνῆλθαν εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην καὶ ἄλλα τάγματα ὑπὸ τὸν Γεωργάκη Δράκον, τὸν Γιώτην Δαγκλῆν, τὸν Διαμάντην Ζέρβαν καὶ τὸν Περρῆραιβόν. Ἔστειλε καὶ ὁ Λόντος ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Νοταρᾶν 200 στρατιώτας, καὶ ἐπὶ μισθοδοσίᾳ δέκα χιλιάδων γροσίων ἔπεισε καὶ τοὺς περὶ τὸν Κίτσον Τσαβέλλαν, ἐκ Μεσολογγίου εἰς Πελοπόννησον ἐρχομένους καὶ διαβαίνοντας τὴν Σεργούλαν, νὰ μεταβῶσι καὶ οὗτοι εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην· ἦσαν δὲ ὅλοι οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς ἐννεακόσιοι. Τὴν 8 ἰουλίου μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἐξ Ἀλβανῶν καὶ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Ἀμπάζπασα ἐπάτησε τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λιδωρικίου, ἦρπασεν ὀκτακισχίλια πρόβατα καὶ μίαν ἑκατοστὴν ἵππων, ἠκροβολίσθη μετὰ τοῦ ἐν Μουνίτσα ὑπὸ τὸν Σκαλτσᾶν τάγματος ἐνδυναμωθέντος καὶ παρά τινων Κραββαριτῶν ὑπὸ τὸν Σαφάκαν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Τὴν νύκτα δὲ τῆς 13 ἐξεστρά-

τευσαν ὅλοι οἱ ἐν Γραβιᾷ σύροντες καὶ δύο κανόνια,
 καὶ ἐξημερώθησαν εἰς τοῦ Σανδάλῃ τὸ μνήμα, μίαν
 ὥραν μακρὰν τῆς Ἀμπλιανῆς, καὶ τὴν γ' ὥραν τῆς
 ἡμέρας ἔπεσαν ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν θέσιν ἐκείνην
 Ἕλληνας· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν πυροβολοῦντες, μετ'
 ὀλίγον δὲ ξιφήρεις, ἠγωνίζοντο ν' ἀνοίξωσιν ἢ
 ἐπρόλαβαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἔφραξαν ὁδόν, ἐνρίψαντες
 κορμούς δένδρων. Γενναίως ὑπεράσπισαν τὰς θέσεις
 τῶν οἱ Ἕλληνες, ἀντέκρουσαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ πολ-
 λάκις ἐφορμήσαντας τοὺς ἀπώθησαν· ἀλλ' ἀνένδοτοι
 ἦσαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἀμφιῤῥεπῆς ἡ μάχη μέχρι τῆς
 ἑσπέρας, καθ' ἣν ἐλθοῦσα ἐπικουρία ὑπὸ τὸν Χαλ-
 μούκην ἔπεσεν ἐπὶ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ
 ἐχθροῦ, τὴν ἔβαλεν εἰς ἀταξίαν, καὶ διὰ τῆς θερμῆς
 συνεργείας τῶν Σουλιωτῶν πολεμούντων πρὸς ἐκεῖνο
 τὸ μέρος τὴν ἔτρεψεν. Ἡ τροπὴ τῆς ἀριστερᾶς
 πτέρυγος ἐπέφερε τὴν τοῦ κέντρου· μόνῃ ἢ δεξιά
 ἀντεῖχε καὶ στενωῶς ἐπολιόρκει τὸν προμαχῶνα, ἐν ᾧ
 ἦτον ὁ Νάκος Πανουργιᾶς· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐνύκτωσεν,
 ἐτράπη καὶ αὕτη μὴ δυναμένη μόνῃ ν' ἀνθέξῃ. Οἱ
 Ἕλληνες ἔτρεξαν κατόπι τῶν ἐχθρῶν, ἐπῆραν τὰ
 δύο κανόνια, πολλὰ ὄπλα, πολεμεφόδια, ἵππους,
 σημαίας, καὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Μπερκόφτσαλη. 37
 Ἕλληνες καὶ πάμπολλοι Τούρκοι ἐσκοτώθησαν καὶ
 ἐπληγώθησαν, πολλοὶ δὲ κατεκρημνίσθησαν ἐπὶ τῆς
 διὰ τῶν στενοτοπιῶν φυγῆς τῶν ὠθοῦντες καὶ ὠθού-
 μενοι, καὶ προτιμῶντες τὸν θάνατον τῆς αἰχμαλωσίας·
 ἀπόδειξις δὲ τῆς μεγάλης φθορᾶς τῶν ἐχθρῶν εἶναι,
 ὅτι τὰ στρατεύματα, ἐπανελθόντα εἰς Γραβιάν, δὲν
 ἐπεχείρησαν νέαν εἰσβολήν. Ἐφονεύθη τὴν ἡμέραν
 ἐκείνην καὶ ὁ γνωστὸς Μπέης τῆς Θράκης, Σουλεϊ-
 μάνης.

Καθὼς δὲ προεσχεδιάσθη, ἀπέβη κατ' αὐτὰς καὶ ὁ
 Καρύστιος Ὁμέρης εἰς Ὠρωπὸν μετὰ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ
 δισχιλίῶν γενιτσάρων καὶ χιλίων ἄλλων καὶ ἐλεη-

λάτει τὰ περίξ. Ὁ δὲ Γκούρας, ὁ πρὸ ἐνὸς μηνὸς διορισθεὶς παρὰ τῆς κυβερνήσεως φρούραρχος Ἀθηνῶν, ἐξεστράτευσε τὴν 3 ἰουλίου μετὰ 600, καὶ τὴν ἐπαύριον κατέλαβε τὸ ἄνωθεν τῆς πεδιάδος τοῦ Μαραθῶνος παλαιότεχον. Τὴν 5 ἐπήλθαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἠκροβολίσθησαν, ἐπανελήφθη ἡ μάχη καὶ τὴν 6, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἔρριψαν 50 κανονίας, καὶ δις καὶ τρις ἐφόρμησαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Ἦλθεν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐπικουρία ὑπὸ τὸν Εὐμορφόπουλον καὶ ἄλλους, καὶ τότε ἔπεσαν ὅλοι ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς ἔτρεψαν καὶ εἰς σημεῖον τῆς νίκης ἔστειλαν εἰς Ἀθήνας 30 κεφαλὰς καὶ 2 σημαίας. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ Τοῦρκοι μετέβησαν εἰς Καπανδρίτι περιφερόμενοι ἐπὶ ἀρπαγῇ καὶ αἰχμαλωσίᾳ. Τὴν δὲ 20 ἦλθαν ἐγγὺς τῆς πόλεως 600 ἰππεῖς· ἀλλ' ἐξορμήσαντες οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν κανονοβολισμὸν τῆς ἀκροπόλεως τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι διὰ τῆς Κυφησίας. Τὴν 3 αὐγούστου προσήγγισαν αὐτοῖς οἱ ἰππεῖς, ἐξῆλθαν τότε καὶ οἱ Ἕλληνες οἱ μὲν ἔφιπποι οἱ δὲ πεζοί, συνῆψαν μάχην περὶ τὰς στήλας τοῦ Ὀλυμπίου Διός, καὶ ἀπεδίωξαν πάλιν τοὺς ἐχθροὺς. Μετὰ τρεῖς δὲ ἡμέρας ἐξεστράτευσαν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἀπαντήσαντες τοὺς ἐχθροὺς μεταβαίνοντας εἰς Κάλαμον ἔβαλαν εἰς ἀταξίαν τοὺς πεζοὺς καὶ ἐζώγρησαν καὶ τινα σκευοφόρα ζῶα, ἀλλ', ἐπιστραφέντων τῶν ἰππέων, ἐτράπησαν οἱ Ἕλληνες, καὶ παρ' ὀλίγον ἐζωγρήθη καὶ ὁ Γκούρας. Τὴν αὐτὴν νύκτα ἀνεχώρησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς Εὐβοίαν κακῶς ἔχοντες διὰ τὴν ἐπισκῆψασαν εἰς τὸ στρατόπεδον δεινὴν δυσεντερίαν ἐκ τῆς βρώσεως τῶν ἀώρων καρπῶν. 30 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ἣτις διήρκεσε πέντε ἑβδομάδας· Ὁ δὲ Ὀμέρης, ἐπανελθὼν εἰς τὰ ἴδια, ἀπέπεμψε τοὺς φιλοταράχους γενιτσάρους εἰς Βῶλον.

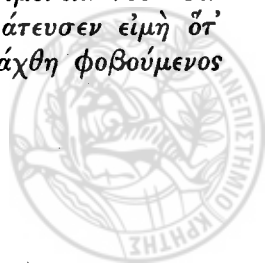
Ἐν ᾧ δὲ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἦτον εἰς θέσιν ἀμυντικὴν, ἡ Δυτικὴ ἔλαβεν ἐπιθετικὴν.

Περὶ τὰ τέλη μαΐου συνῆλθαν οἱ πλείστοι τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Βάλτου κατὰ τὴν μεγάλην Φτέρην, ὅπου συγκροτήσαντες συμβούλιον περὶ ἐκστρατείας εἰς Ἄρταν, ἀπεφάσισαν νὰ εἰσβάλωσιν ἐν πρώτοις εἰς Ῥαδοβίτσι πρὸς διέγερσιν τῶν πλησιοχώρων χριστιανικῶν λαῶν. Μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην χίλιοι ἐκλεκτοὶ στρατιῶται ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Τσόγκαν καὶ Ῥάγκον καὶ τοὺς χιλιάρχους Ἀναγνώστην Καραγιάννην καὶ Δῆμον Τσέλιον ἦλθαν τὴν 1 ἰουνίου ἐπὶ τῶν ὀρίων τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης. Ὁ δὲ ὀπλαρχηγὸς αὐτῆς Δημήτρης Μπακόλας, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ περιφήμου Γώγου ἀποθανόντος, ἀνέτοιμος ν' ἀντισταθῆ καὶ ἀπρόθυμος νὰ ἐνωθῆ, ἔσπευσε νὰ παρακαλέσῃ τὸν Τσόγκαν νὰ μὴ προχωρήσῃ ἕως οὗ ἀπήλλαττε τῶν χειρῶν τῶν ἐν Πρεβέξῃ Τούρκων τὸν ἀδελφόν του· ὑπέσχετο δὲ νὰ συμπράξῃ τότε. Εἰσήκουσεν ὁ Τσόγκας τὴν δέησίν του ὑποθέσας αὐτὴν εἰλικρινῆ· ἀλλ' οὗτος, ἀντὶ νὰ λυτρώσῃ τὸν ἀδελφόν του, ἔφερε Τούρκους καὶ κατέλαβαν αἴφνης τὴν Σκουλικαριάν. Ἰδόντες οἱ περὶ τὸν Τσόγκαν καὶ Ῥάγκον ὅτι ἠπατήθησαν, ἐρρίφθησαν ἐπ' αὐτοὺς τὴν 3, ἀπεδίωξαν τοὺς Τούρκους καὶ τὸν Μπακόλαν, καὶ διώρισαν ὀπλαρχηγὸν τὸν Κώσταν Οἰκονόμου. Διαιρεθέντες δὲ εἰς δύο σώματα ἐπροχώρουν πρὸς τὰ ὑπὸ τὴν ὀπλαρχηγίαν τοῦ Κουτελίδα Τσουμέρικα, σκοπεύοντες νὰ ἐπαναστατήσωσι τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην· ἀλλ', ἐν ᾧ οὗτοι ἐπροχώρουν, οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Σκουλικαριάν, ἔξωσαν τὸν νέον ὀπλαρχηγὸν Κώσταν, καὶ τὴν 9 ἐκίνησαν κατὰ τοῦ Τσόγκα εἰς Ξωδάκτυλον, κατέλαβαν τὸν ἀντικρὺ τοῦ στρατοπέδου ἐκείνου λόφον, συνῆψαν μάχην καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐπανέλθωσιν ὅλοι εἰς Βάλτον

ἄπρακτοι, μήτε τοῦ Ῥαδοβιτσίου μήτε τῶν Τσουμερίκων τοὺς κατοίκους εὐρόντες συμπράκτορας.

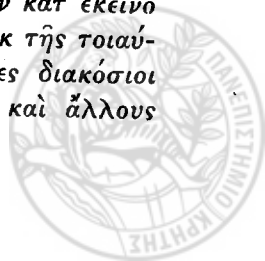
Μεσοῦντος δὲ τοῦ Ιουλίου ἦλθεν εἶδησις, ὅτι οἱ Τούρκοι συνήρχοντο εἰς Κομπότι ἐπὶ εἰσβολῇ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν ὑπὸ τὸν Βρυώνην, καθὼς προδιέταξεν ὁ Δερβήσης. Εἰς ἀποφυγὴν δὲ τῶν ἐντεῦθεν δεινῶν οἱ περὶ τὸν Μαυροκορδάτον ἐβουλεύθησαν νὰ συγκροτήσωσι γενικὸν στρατόπεδον, νὰ ἐπισκευάσωσι καὶ ἐνδυναμώσωσι τὸ ὀχύρωμα τοῦ Μεσολογγίου, νὰ προετοιμάσωσι τόπον εἰς ἀσφάλειαν γυναικῶν καὶ παιδίων, καὶ νὰ προλάβωσι καὶ πατήσωσι τὰ χῶματα τῶν ἐχθρῶν. Καὶ κατάλληλον μὲν τόπον εἰς στρατοπέδουσι ἐθεώρησαν τὸ Λιγοβίτσι· τὰ δὲ εἰς ὀχύρωσιν τοῦ Μεσολογγίου ἀνέθεσαν εἰς τὸν Κοκκίνην χορηγήσαντές τῳ τὰ ἀναγκαῖα· ὡς τόπον δὲ ἀσφαλείας ἠτοίμασαν, ὑπὸ φρουρὰν Προυσιωτῶν ἡγουμένου τοῦ Γουβέλη, τὴν μεταξὺ τοῦ Ἀποκούρου, τῶν Κραββάρων καὶ τοῦ Καρπενησίου Ἀποκλείστραν δεκακισχιλίας ψυχὰς ἐν καιρῷ ἀνάγκης χωροῦσαν, δι' ἀποτόμων ἐξασφαλιζομένην βράχων καὶ μόνην βατὴν ἔχουσαν τὴν ἀνατολικοβόρειον πλευρὰν, ἣν ὠχύρωσαν πυλώσαντες τὴν ἐξάποδον εἰσοδὸν τῆς.

Περὶ δὲ τὴν 20 πεντακισχίλιοι Ἀλβανοί, ἰππεῖς καὶ πεζοί, ἀπέβησαν εἰς Καρβασαρὰν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Βρυώνη καὶ μετέφεραν καὶ δύο κανόνια· ἀλλ' ὁ μηδέποτε διαλείπων οὗτος καὶ αἰείποτε ἀτυχῆς ἐν ταῖς ἐτησίαις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἐκστρατείας του πασᾶς οὔτε δύναμιν οὔτε θέλησιν εἶχε νὰ προχωρήσῃ· ἐταράττετο δὲ καὶ διὰ τὰ ἐν τῇ πατρίδι του, Ἀλβανίᾳ, ἐπικρατοῦντα ἐμφύλια κακά, καὶ ὑπώπτευε μὴ πάθῃ ἐπὶ τῆς ἀπουσίας του ἡ ἡγεμονεία του· δὲν ἐστρατολόγησε δὲ καὶ δὲν ἐξεστράτευσε εἰμὴ ὅτ' ἐπανελημμένως καὶ αὐστηρῶς διετάχθη φοβούμενος μὴ κατατρεχθῇ ὡς ἀπειθῆς.

Οἱ δὲ Ἕλληνες, συνειθίσαντες ὕ' ἀντιπαρατάττωνται πρὸς στρατόπεδα ἐχθρῶν πολυαριθμότερα ἔδραμαν πρόθυμοι ὅπου διετάχθησαν, καὶ οἱ μὲν κατελαβαν τὸ Λιγοβίτσι ὅπου ἦλθε τὴν 31 καὶ ὁ Μαυροκορδάτος, οἱ δὲ τὸ Βέρσοβον, καὶ ἄλλοι ἔπεσαν ἐκ νέου εἰς Ῥαδοβίτσι καὶ Τσουμέρικα πρὸς ἀντιπερισπασμόν. Οὐδὲν ἄξιον λόγου συνέβη μεταξὺ τῶν δύο στρατοπέδων μέχρι τῆς 26 αὐγούστου, καθ' ἣν οἱ Τούρκοι νυκτοπορήσαντες ἔπεσαν αἴφνης εἰς Βραχωρί, ἤρπασαν ζῶα, ἠχμαλώτευσαν 25 γυναῖκας, ἀπεκεφάλισαν 40 ἀόπλους ἄνδρας, καὶ ἐπανελθόντες εἰς τὰ ἴδια ἔστειλαν τὰς κοπέϊσας κεφαλὰς πρὸς τὸν Δερβήσην ὡς κεφαλὰς ἐνόπλων ἐχθρῶν. Τὴν δὲ 23 σεπτεμβρίου οἱ ἐκστρατεύσαντες πρὸς τὸ Ῥαδοβίτσι καὶ Τσουμέρικα, ὡς χίλιοι, προσέβαλαν τοὺς ἐχθροὺς πλησίον τοῦ Βουλγαρελίου, καὶ τρέψαντες αὐτοὺς τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τοῦ χωρίου φονεύσαντες 20· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων δύο ἐφονεύθησαν καὶ δύο ἐπληγώθησαν. Ἐν τοσοῦτῳ, ἐπειδὴ τὰ κινήματα τοῦ Δερβήση καὶ τοῦ Καρυστίου Ὀμέρη δὲν εὐδοκίμησαν, τὰ δὲ ἐν Ἀλβανίᾳ ἐμφύλια κακὰ ὑπερεπερίσσευσαν καὶ μετεδόθησαν καὶ εἰς τὸ ἐν Καρβασαρά στρατόπεδον, ὅπου καθ' ἡμέραν συνέβαιναν ἀλληλομαχίαι καὶ λειποταξίαι, ἐπέκειτο δὲ καὶ ὁ χειμῶν, διελύθη τὴν 6 νοεμβρίου τὸ ὑπὸ τὸν Βρυώνην στρατόπεδον, καὶ οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ ἐπανήλθαν διὰ τοῦ Μακρυνόρους εἰς τὰ ἴδια, μηδενὸς ἐναντιωθέντος ἐπὶ τῆς διὰ τῶν στενῶν πορείας των. Οὐδέποτε ἐχθροὶ παραστρατοπεδεύοντες ἐφάνησαν τόσον ἀφιλοπόλεμοι καὶ τόσον ἀδρανεῖς.

Μὴν ὀλόκληρος παρήλθε μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἀμπλιανης, καὶ οὐδεμίᾳ σύγκρουσις τῶν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος δύο στρατοπέδων ἐγένετο. Ἐκ τῆς τοιαύτης ἀπραξίας τῶν ἐχθρῶν θαρρύνθentes διακόσιοι ἠπειρῶται ὑπὸ τὸν Λάμπρον Βείκον καὶ ἄλλους

ἐκίνησαν τὴν 12 αὐγούστου ἐπὶ σκοπῶ νὰ πέσωσιν αἰφνης εἰς τὰ ἐν Γραβιᾷ χαρακώματα αὐτῶν· ἀλλὰ φθάσαντας τοὺς ἐνόησαν οἱ Τούρκοι· Φυγόντες ἄπρακτοι καὶ νυκτοποροῦντες ἐξημερώθησαν ἔξωθεν τοῦ Ζητουνίου πρὸς τὰ Καλύβια, ὅπου ἦτο πύργος καὶ ἐν αὐτῷ μία ἑκατοστὺς ὄπλοφόρων Τούρκων ὑπερασπιζόντων τοὺς ἐκεῖ θεραπευομένους ἀσθενεῖς καὶ πληγωμένους· ἦτο δὲ ἐντὸς τοῦ χωρίου ἐκείνου καὶ πολυάριθμον βουκόλιον. Ἐκρύβησαν οἱ Ἕλληνες τὴν ἡμέραν· ἐλθούσης δὲ τῆς νυκτός, ὁ μὲν Βεΐκος καὶ τινὲς τῶν περὶ αὐτὸν ἐκύκλωσαν τὸν πύργον, οἱ δὲ λοιποὶ ἐλαφυραγῶγουν τὸ χωρίον. Ἐδοκίμασαν οἱ ἐν τῷ πύργῳ νὰ ἐξέλθωσιν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἔπεσαν καὶ τινες αὐτῶν. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ λαφυραγωγοὶ ἀπεμακρύνθησαν τοῦ χωρίου βοηλατοῦντες, ἀνεχώρησαν πολεμοῦντες καὶ οἱ πολιορκηταὶ τοῦ πύργου ἐξ ὧν ἐφονεύθησαν 3 καὶ ἐπληγώθησαν 11· ἐχύθη αἷμα ἐχθρικὸν καὶ ἐντὸς τοῦ χωρίου.

Τὴν δὲ 14 Σεπτεμβρίου συνήφθη μάχη κατὰ τὴν Πανάσαρην ὄχι μακρὰν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Τὸ χωρίον τοῦτο καθὼς καὶ ἄλλας τινὰς θέσεις μέχρι τῆς Σκάλας τῆς Βάργιανης κατέλαβαν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ σκοπῶ νὰ προκαλέσωσι τοὺς ἐχθροὺς εἰς μάχην. Ἐπήλθαν οἱ προκληθέντες, καὶ πολεμοῦντες ἔβαλαν ἀνελπίστως τοὺς Ἕλληνας εἰς μέγιστον κίνδυνον, ἐξ οὗ τοὺς ἀπήλλαξεν ὁ Βασίλης Δαγκλῆς φονεύσας ἐπὶ τῆς μάχης τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐναντίων, διότι μετὰ τὸ συμβᾶν τοῦτο οἱ πρότερον νικηταὶ ἐτράπησαν καὶ κατεδιώχθησαν. Πέντε ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐσκοτώθησαν καὶ ἑπτὰ ἐπληγώθησαν· ἀπέθανε πληγωθεὶς καὶ ὁ χιλιάρχος Γκιώκας Χορμοβίτης. Τὴν δὲ 30 τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον μετετόπησεν εἰς Θερμοπύλας καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας διελύθη. Τὴν δὲ ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἀποδόσας ὁ σουλτάνος εἰς τὴν ἀναξιότητα τοῦ Δερβήση τὸν ἐκάθηρε καὶ μετὰ

ταῦτα τὸν ἐθανάτωσε. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ τέλους τοῦ παρόντος ἔτους. Τὰ δὲ τῆς Πελοποννήσου εἶχαν οὕτως.

Οἱ Μοθωναῖοι Τούρκοι ἐπάτουν συχνάκις τὰ περίξ εἰς συγκομιδὴν καρπῶν. Σπαρτιαταὶ τινες καὶ Μεσσήνιοι ἠνέδρευσαν τὴν 26 αὐγούστου. Ἐξῆλθαν οἱ Τούρκοι τὴν ἐπαύριον ὡς συνήθιζαν ἀνύποπτοι. Οἱ Ἕλληνες ἐπέπεσαν ἐξ ἀπροόπτου πτοηθέντες οἱ Τούρκοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς τινος οἰκίσκου· ἦλθαν αὐθημερὸν εἰς ἀπαλλαγὴν αὐτῶν οἱ λοιποὶ συναδέλφοί των, ἐπολέμησαν, ἀλλ' ἐπανῆλθαν εἰς τὸ φρούριον νυκτὸς γενομένης ἄπρακτοι. Ἐξῆλθαν καὶ τὴν ἐπαύριον φέροντες δύο κανόνια καὶ ἐπολέμησαν, ἀλλ' οὐδὲ τότε κατώρθωσαν ὅ,τι ἐσκόπευαν, καὶ ἐπανῆλθαν ὡς καὶ τὴν προτεραίαν εἰς τὸ φρούριον. Τὴν ἑσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἔβαλαν οἱ Ἕλληνες πῦρ εἰς τὸν οἰκίσκον, καὶ σπάσαντες μέρη τινὰ ἐπολέμου τοὺς ἐν αὐτῷ, οὔτινες μὴ βλέποντες πλέον βοήθειαν ἔξωθεν καὶ ἀπελπισθέντες ἐξώρμησαν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ κατέφυγαν εἰς τὸ φρούριον. Ἐφονεύθησαν δὲ 5 Ἕλληνες καὶ τριπλάσιοι ἐχθροί, ἐξ ὧν ἐζωγρήθησαν καὶ τρεῖς.

Οἱ δὲ ἐν Πάτραις Τούρκοι ἐξήρχοντο ἄφοβοι ὑπὸ τὸν παρὰ τῷ Ἰσοῦφπασα διαμένοντα Δελῆ Ἀχμέτπασαν, καὶ ἐλεηλάτουν ὄχι μόνον τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην ἀλλὰ καὶ τὰ πλησιόχωρα χωρία τῆς Γαστούνης. Τὴν δὲ 12 ἰουλίου τετρακόσιοι ἰππεῖς ἐπάτησαν αἰφνης τὰ Λεχενά, ὅπου ἐφόνευσαν καὶ ἠχμαλώτευσαν πολλούς· ἐπιπεσόντων δὲ διακοσίων Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Κώσταν Μπότσαρην καὶ διακοσίων ἐντοπίων ὑπὸ τὸν Χρῦσανθον Σισινην, ἀνεχώρησαν ἀπάγοντες τοὺς αἰχμαλώτους των· ἐπάτησαν τὴν 20 Σεπτεμβρίου καὶ τὸ Μαρκόπουλον, ἔτρεψαν τοὺς ἐπελθόντας, ὀλιγον ἔλειψε νὰ φονεύσωσι καὶ τὸν Σισινην καὶ ἐπανῆλθαν εἰς Πάτρας δουλαγωγοῦντες γυναῖκας

καὶ παιδιά. Τὸν δὲ νοέμβριον ἐπροχώρησαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν τῆς Γαστούνης ὅπου ἔθυσαν, ἤχμαλώτευσαν καὶ ἐλεηλάτησαν. Ἐν ᾧ δὲ συνέβαιναν ταῦτα, ὑπῆρχε στρατόπεδον ἑλληνικὸν εἰς πολιορκίαν τῶν Πατρῶν ὑπὸ τὸν Λόντον, καὶ ἔδαπανῶντο εἰς χρήσιν αὐτοῦ τὰ εἰσοδήματα τῶν γειτονικῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ τὸ στρατόπεδον ὑπνωττεν· ἐκηρύχθη δὲ τὴν 14 ὀκτωβρίου καὶ ἀποκλεισμός τῶν Πατρῶν, καὶ ἐστάλησαν καὶ πλοῖα πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν.

Αιγυπτιακή ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Ἰβραήμπασαν καὶ εὐόδωσις αὐτῆς εἰς Κρήτην.—Αἱ ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ναυμαχίαι.—Φροντὶς τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως περὶ τακτοποιήσεως τῆς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ὑπηρεσίας.—Ἐναρξεις τῆς γ' κυβερνητικῆς περιόδου.—Δωρήματα Βαρβάκη.—Φιλανθρωπικὴ Ἐταιρία ἐν Ἑλλάδι.

* ἌΝ κατέστρεψε τὸ ἔτος τοῦτο ὁ σουλτάνος τὴν Κάσσον καὶ τὰ Ψαρά, ἀπέτυχαν ὅμως ὅλα τὰ ἄλλα κινήματα του καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἄλλ' ἦρχετο ἤδη εἰς τὸ μέσον πρωτοφανῆς δύναμις κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἡ τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ, ἐπιφοβωτέρα τῆς σουλτανικῆς ἦρχετο δὲ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ υἱοῦ του Ἰβραήμπασα, στρατηγικοῦ, φιλοπολέμου καὶ μεγαλοτόλμου ἀνδρός. 54 πλοῖα πολεμικά, μικρὰ μεγάλα, καὶ ὑπερτριακόσια φορτηγά, ἐξ ὧν 86 ὑπὸ σημαίαν οὐδετέραν, ἦσαν ἔτοιμα λήγοντος τοῦ ἰουνίου ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκστρατείαν. Ἐπεβιβάσθησαν δὲ δωδεκακισχίλιοι τακτικοὶ πεζοί, δισχίλιοι ἵππεῖς, δισχίλιοι Ἀλβανοί, πεντακόσιοι πυροβολισταί, διακόσιοι πελεκοφόροι, 150 πεδινὰ κανόνια καὶ ἄφθονα πολεμεφόδια καὶ τροφαί. Οἱ τακτικοὶ στρατιῶται, ὅλοι γεννήματα τῆς σατραπείας τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ, ἦσαν ἄνθρωποι μικρόσωμοι καὶ ἀνεπίδεικτοι, οἱ πλείστοι δὲ καὶ ὀφθαλμιῶντες ἄλλὰ καρτερικοί, ὑπὸ αὐστηρὰν πειθαρχίαν καὶ καλῶς ἐξησκημένοι εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὄπλου καὶ εἰς ἀπλοῦς ἐλιγμούς. Οἱ

ἀξιωματικοὶ ἦσαν ὅλοι σχεδὸν Τούρκοι, οἱ δὲ γυμνασταὶ καὶ ἰατροὶ Εὐρωπαῖοι· διέπρεπε δὲ ἐν τῷ στρατῷ ὁ ἀρνησίθρησκος Γάλλος Σένε, μετονομασθεὶς Σουλημάμπεης, ἄλλοτε ὑπασπιστῆς τοῦ στρατάρχου Νέη, καὶ νῦν ἀρχηγὸς ἐνὸς τῶν τριῶν συνταγμάτων, ἐξ ὧν συνίστατο ὁ στρατός. Τὴν 7 ἰουλίου ὅλα τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος πλοῖα, πολεμικὰ καὶ φορτηγά, ἀπέπλευσαν ἐξ Ἀλεξανδρείας, καὶ μόλις ἔφθασαν εἰς Κῶν μεσοῦντος τοῦ αὐγούστου διὰ τοὺς ἐπικρατοῦντας σφοδροὺς ἐτησίους ἀνέμους. Ἐμαθεν ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἐν καιρῷ καὶ ἀκριβῶς τὰ τῆς ἐκστρατείας ταύτης· ἔμαθε καὶ ὅτι ἐπὶ ἀδροῖς ναύλοις ἐμπορικὰ πλοῖα ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν ἐναυλώθησαν εἰς χρῆσιν αὐτῆς, καὶ ἐξέδωκε τὴν 27 μαΐου κήρυγμα λέγον, ὅτι ὅσα εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ἐναυλόνοντο εἰς χρῆσιν τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ἑλλάδος δὲν θὰ ἐθεωροῦντο ὡς οὐδέτερα ἀλλ' ὡς ἐχθρικά, καὶ ὡς τοιαῦτα θὰ κατεδιώκοντο, θὰ ἐκαίοντο καὶ θὰ ἐβυθίζοντο αὐτανδρα. Ἐσφαλεν ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις θεωρήσασα ταῦτα ἐκτὸς πάσης προστασίας τοῦ νόμου, καὶ δικαίως αἱ Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης ἐταράχθησαν· ἡ δὲ Ἀγγλία ἀπήτησε ῥητῶς διὰ τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ τὴν ἀκύρωσιν τοῦ κηρύγματος, καὶ μὴ εἰσακουσθεῖσα διέταξε τὰς ἐν τῇ Μεσογείῳ ναυτικὰς δυνάμεις τῆς νὰ συλλαμβάνωσιν οἰονδήποτε ἔνοπλον ἐλληνικὸν πλοῖον, ὅπου καὶ ἂν τὸ εὔρισκαν. Τοιαύτη διαταγὴ πραγματοποιουμένη θὰ παρέλυε διὰ μιᾶς ὅλην τὴν πλέουσαν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος· διὰ τοῦτο ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις, θέλουσα καὶ μὴ θέλουσα, ἠκύρωσε τὸ πέραν τοῦ δέοντος αὐστηρόν της κήρυγμα.

Εἶπαμεν, ὅτι ὁ βυζαντινὸς στόλος, καταισχυνομένης ἔμπροσθεν τῆς Σάμου, ἔπλευσεν εἰς Κῶν· ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Σαχτούρη μοῖρα ἔπλεε πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀνατολῆς εἰς ἐπιτήρησιν τῶν κινήματων αὐτοῦ. Ἐν

τῷ μεταξὺ τούτῳ ἠτοιμάσθη καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Μιαούλην μοῖρα, καὶ ἀπάρασα τὴν 10 αὐγούστου ἐξ Ὑδρας ἠγκυροβόλησεν αὐθημερὸν ὑπὸ τὸ Σούνιον· συνηνώθησαν τὴν 14 καὶ τὰ πλοῖα τῶν Σπετσῶν (α), καὶ ὅλα ὁμοῦ ἠγκυροβόλησαν τὴν 21 ὑπὸ τὴν Λειψὸν παρὰ τὴν Πάτμον. Τὴν δὲ 23 συνηλθαν πρὸς ἐκεῖνα τὰ νερὰ ὅλα τὰ πλοῖα, ὃ ἐστὶν αἱ δύο ὑδραϊκαὶ μοῖραι, ἡ ὑπὸ τὸν Κολανδρουῖτσον τῶν Σπετσῶν, καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Ἀποστόλη τῶν Ψαρῶν. Τὴν δὲ 24 ἔπλευσεν ὁλόσωμος ὁ στόλος ὑπὸ τὸν ἀρχηγίαν τοῦ Μιαούλη πρὸς τὴν Κῶν καὶ τὸ Μπουδρουμί (Ἀλικαρνασσόν), ὅπου ἐλλιμένιζαν οἱ στόλοι, ὁ βυζαντινὸς καὶ ὁ αἰγύπτιος, συγκείμενοι ἐξ ἑνὸς δικρότου, 25 φρεγατῶν, ἄλλων τόσων κορβετῶν καὶ ὡς 50 βρικίων καὶ γολεττῶν· παρηκολούθουν τοὺς στόλους καὶ πάμπολλα φορταγωγὰ ἔνοπλα καὶ ἄοπλα· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλα, πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ, μικρὰ καὶ μεγάλα, ἔνοπλα καὶ μὴ, ὡς πεντακόσια· ἐλέγετο δὲ ὅτι ἔφεραν 80,000 ναύτας καὶ στρατιώτας, καὶ εἶχαν ὑπὲρ τὰ 2500 κανόνια· 70 δὲ πλοῖα μόνον ἦσαν τὰ ἑλληνικὰ φέροντα ὡς 5000 ναύτας καὶ 850 κανόνια.

Ἀφικθέντος δὲ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ὅπου ἐσκόπευεν, διέταξεν ὁ Μιαούλης 24 πλοῖα, ἐν οἷς καὶ 6 πυρπολικά, νὰ προχωρήσωσιν ὡς προφυλακίδες· τὰ δὲ λοιπὰ ἔπλεαν κατόπιν. Μίαν ὥραν δὲ πρὸ μεσημβρίας προσέβαλεν ἡ προφυλακὴ μίαν φρεγάταν ἔμπροσθεν τοῦ Μπουδρουμίου καὶ τὴν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν· ἀνήχθησαν τότε οἱ δύο ἐχθρικοὶ στόλοι, ἐπλησίασεν ὅπου ἠκούσθη ὁ ἀκροβολισμὸς καὶ ὅλος ὁ ἑλληνικὸς καὶ ἤρχισε γενικὴ ναυμαχία μεταξὺ Κῶ καὶ Μπουδρουμίου. Στενὴ ἦτον ἡ παλαιίστρα καὶ σφοδρὸς ὁ πνέων ἄνεμος· διὰ τοῦτο σύγχυσις πολλὴ ἐπῆλθεν, ἀτάκτως κινουμένων ὄχι μόνον τῶν ἐχθρικῶν πλοίων ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἑλληνικῶν, καὶ συγκρούσεις πλοίων ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ στόλου ἐγέ-

νοντο. Ἀνίκανος ἐφάνη ὁ βυζαντινός, καὶ τόση ἦτον ἡ ἀπειρία τῶν ἐν αὐτῷ, ὥστε προσεῖχαν μᾶλλον νὰ μὴ βλάβπτωσι τοὺς οἰκείους ἢ νὰ βλάβπτωσι τοὺς ἐχθρούς. Καὶ αὐτὴ ἡ ναυαρχίς του, ἡ ἔχουσα ἀναμφιβόλως τοὺς ἐπιτηδειοτέρους ναύτας, ἔπαθεν ἐν ᾧ ἐλοξοδρόμει διὰ τὴν ἀπειρίαν αὐτῶν· οὐδενὸς δὲ πλοίου τὸ πλήρωμα ἐδείχθη φιλοπόλεμον ἐκτὸς μιᾶς φρεγάτας, ἧς ἐφονεύθησαν ἐπὶ τῆς ναυμαχίας ὁ πλοίαρχος καὶ πολλοὶ ναῦται· ἀλλ' ὁ αἰγύπτιος στόλος διεκρίθη καὶ διὰ τὴν τόλμην καὶ διὰ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ ναυτικοῦ του. Δις ὁ Γιβραλτάρης διῆλθεν ὅλην τὴν γραμμὴν τῶν ἐλληνικῶν πλοίων ἐπὶ τῆς φρεγάτας του κανονοβολῶν καὶ κανονοβολουμένος· καὶ αὐτὸς ὁ Ἰβραήμης ἐξετέθη ὑπὲρ πάντα ἄλλον· ἀλλὰ τόση ἦτον ἡ στενοχωρία, ὥστε ἐν πλοίον ὑδραϊκὸν λοξοδρομοῦν ἔπεσεν εἰς τι πυρπολικὸν ψαριανόν, ἔσπασε τὸ κατάρτιόν του καὶ ἠνάγκασε τὸν πλοίαρχον νὰ τὸ καύσῃ κινδυνεύον νὰ συλληφθῆ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Περί δὲ τὴν ἀ ὠραν τῆς νυκτός, ἐν ᾧ διεχωρίζοντο οἱ στόλοι, μία κανονία, πεσοῦσα ἀπὸ τοῦ φρουρίου τῆς Κῶ εἰς ἄλλο πυρπολικόν, ἔρριψε τὸ κατάρτιόν του, οἱ δὲ ἐν αὐτῷ ναῦται, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ κυβερνήσωσιν, ἔβαλαν πῦρ καὶ ἔφυγαν· ἀλλὰ τὸ φυτίλιον ἐσβέσθη, καὶ οἱ ἐχθροὶ συνέλαβαν τὸ πυρπολικὸν ἄκαυστον. Ἀπομακρυνθεὶς δὲ ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐξημερώθη ὑπὸ τὰ Τσάταλα, καὶ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὸν Γέροντα. Τὴν δὲ 26 ἐστάλησάν τινα πλοῖα εἰς κατασκοπὴν τῶν ἐχθρικῶν, καὶ τὴν 28 ἠκούσθησαν κατὰ τὴν Κῶν κρότοι κανονίων, διότι ἐχθρικά τινα πλοῖα προσέβαλαν τὰ εἰς κατασκοπὴν σταλέντα, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ἀκούσματος ἀνήχθησαν ὅλα τὰ ἐλληνικά. Αὐθεσπερὶ δὲ ἐφάνησαν ἐπιπλέοντα καὶ τὰ τουρκοαιγύπτια 97 τὸν ἀριθμόν. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἐξημερώθησαν καὶ οἱ τρεῖς

στόλοι πρὸς τὰ Τσάταλα καὶ ὁ μὲν ἑλληνικὸς ἔπεσεν εἰς ἄκραν γαλήνην, οἱ δὲ ἄλλοι ἀρμένιζαν ὑπ' ὀλιγα-
 νεμίαν ἐπὶ τὸν ἑλληνικόν. Ἦρχισεν ἡ δευτέρα ναυ-
 μαχία. Ἐννέα ἑλληνικὰ πλοῖα, ἐν οἷς καὶ ἡ ναυ-
 αρχὸς καὶ δύο πυρπολικά, εὐρέθησαν ὑπήνεμα καὶ
 ἔπλεαν πρὸς τὸν Γέροντα. Ἡ θέσις τῶν ἦτο δεινὴ.
 Εἰς βοήθειαν αὐτῶν ὤρμησαν ἄλλα ἑλληνικὰ εὐρε-
 θέντα ὑπερήνεμα, ἐν οἷς καὶ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Δη-
 μήτρη Παπανικολῆ. Ὁ πυρπολητὴς οὗτος, περι-
 φέρων τὸ σκάφος του ποτὲ κατὰ τῆς μιᾶς ποτὲ κατὰ
 τῆς ἄλλης φρεγάτας, ἀνέστελλε τὴν ὄρμην τῶν φο-
 βίζων αὐτάς· αἱ σφαῖραι ἐν τοσοῦτῳ καὶ οἱ μύδροι
 ἔπιπταν ὡς χάλαζα εἰς τὸ σκάφος του, τὸ ἐτρύπη-
 σαν, καὶ ἐπροξένησαν ἄλλας ζημίας, ἀλλ' οὗτος καὶ
 τόσα παθὼν δὲν ἐπόδισεν ἕως οὗ τὸ πυρπολικὸν του
 κατήντησεν ἀκυβέρνητον, καὶ τότε τὸ ἔκαυσε. Περι-
 ἔπλεαν δὲ συγχρόνως καὶ ἄλλα πυρπολικά ἐν μέσῳ
 τῶν ἐχθρικῶν στόλων βοηθούμενα ὑπὸ τῶν πολε-
 μικῶν ἀπαύστως κανονοβολούντων. Ὁ πυρπολητὴς
 Ματρόζης ἔρριψεν εἰς ἓν δικάταρτον τὸ πυρπολικὸν
 του, ὅπερ περιπλεχθὲν μετέδωκε τὰς φλόγας· ἀλλ'
 οἱ ναῦται τοῦ δικατάρτου καὶ τὸ πυρπολικὸν ἐξεκόλ-
 λησαν καὶ τὰς φλόγας ἔσβεσαν. Ἐν ᾧ δὲ τὸ σκά-
 φος τοῦτο ἐκαίετο, καὶ τὸ κινδυνεύσαν δικάταρτον
 ἔφευγεν, ἴθυνεν εἰς αὐτὸ ὁ Πιπίνος τὸ πυρπολικὸν
 του, ἀλλά, πληγωθέντος αὐτοῦ ἐπικινδύνως, ἐδειλία-
 σαν οἱ ναῦται, τὸ ἀναψαν προτοῦ κολλήσῃ, καὶ ἔφυ-
 γαν. Ὁρμησεν εἰς τὸ αὐτὸ δικάταρτον τρίτον πυρ-
 πολικόν, ἀλλ' ἐκάη καὶ αὐτὸ εἰς μάτην. Ἡ δὲ ἀπο-
 τυχία τριῶν πυρπολικῶν ἐθάρρυνε τὰ φεύγοντα ἐχ-
 θρικὰ πλοῖα νὰ στραφῶσι πρὸς τὰ ἑλληνικά. Ἐξ
 αὐτῶν δύο φρεγάται, τρεῖς κορβέτται καὶ πέντε
 βρίκια ἐκύκλωσαν τὸ πλοῖον τοῦ Σαχτούρη, τοῦ
 ἔσπασαν κεραίας, τοῦ ἔσχισαν πανία, καὶ ἐτρύπησαν
 καταμεσῆς τὸ μέγαλον του κατάρτιον, ἀλλὰ δὲν τὸ

ἔρριψαν, τὸ πλοῖον ἐπόδισε καὶ οὕτως ἀπηλλάχθη τοῦ μεγάλου κινδύνου. Τὰ αὐτὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἐναυμάχησαν μετ' ὀλίγον καὶ μετὰ τῶν παραπλεόντων ἐννέα ἑλληνικῶν ὑπ' ἄνεμον εὐρεθέντων. Ἐπὶ τῆς ναυμαχίας δὲ ταύτης ἔρριψεν ὁ Παππαντώνης τὸ πυρπολικόν του εἰς μίαν τῶν φρεγατῶν 44 κανονίων, τὸ περιέπλεξεν εἰς τὰ δεξιὰ ἐξάρτια τοῦ ἐμπροσθινοῦ καταρτίου της καὶ μετέδωκε τὰς φλόγας· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ πῦρ ἔβροσκε βραδέως καὶ ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ σβεσθῇ, ἐκόλλησε καὶ ὁ Βατικιώτης τὸ πυρπολικόν του ἀριστερόθεν αὐτῆς, καὶ μετὰ ἡμῶριον ἡ φρεγάτα ἐκάη· δύο ναῦται τοῦ πυρπολικοῦ τοῦ Παππαντώνη ἐσκοτώθησαν καὶ τέσσαρες ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Παππαντώνης· πολλοὶ δὲ τῶν ἐν τῇ καιομένη φρεγάτῃ ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Τσαμαδοῦ ἐζώγρησαν 22 τακτικούς, οἱ δὲ ἐν τῷ τοῦ Ἀντώνη Κριεζῆ 15· ἐγνώσθη δὲ ὅτι ἡ καεῖσα φρεγάτα ἦτον ἡ τοῦ Τουνεζίνου μοιράρχου (β), ὅτι δύο τῶν ζωγρηθέντων ἦσαν αὐτὸς καὶ τις χιλίαρχος τοῦ Μεχμέτ-Ἀλή, ὅτι εἶχεν ἡ φρεγάτα 500 ναύτας καὶ 800 τακτικούς, καὶ ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν ἐχθρῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἦτο ἡ καταστροφὴ τῆς Σάμου. Μετὰ τὸ συμβᾶν τοῦτο οἱ μὲν ἐχθρικοὶ στόλοι ἐπανέπλευσαν εἰς Κῶν, οἱ δὲ Ἕλληνες, διανυκτερεύσαντες ὅπου ἐγένετο ἡ ναυμαχία, ἐλλιμένισαν τὸ πρῶν ὑπὸ τὸν Γέροντα.

Διὰ τινος δὲ ἡμέρας οἱ στόλοι δὲν συνεκρούσθησαν οὐδ' ἀντιπαρετάχθησαν. Τὴν δὲ 6 Σεπτεμβρίου ἐφάνησαν οἱ ἐχθρικοὶ ἐμπροσθεν τῶν Τσατάλων πλείοντες πρὸς τὴν Σάμον. Ἀνήχθη καὶ ὁ ἑλληνικὸς πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος, καὶ προλαβὼν τοὺς ἐχθρικοὺς παρετάχθη κατέμπροσθεν τῆς νήσου ἀπὸ τοῦ Μαραθοκάμπου μέχρι τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Ἁγίας Μαρίας ἑτοιμος εἰς μάχην· ἐπλησίασαν οἱ ἐχθρικοί, ἀλλ' ἀρχομένης τῆς νυκτὸς ἀπεμακρύνθησαν πρὸς τοὺς

Ἄρκιους. Περὶ δὲ τὴν β' ὥραν τῆς νυκτὸς ἠκούσθησαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος κανονίαι καὶ μετ' ὀλίγον ἐκρεμάσθησαν φανοὶ ἐπὶ τῶν καταρτίων τῶν ἐχθρικῶν πλοίων· ἠγκυροβόλησαν δὲ καὶ πολλὰ τῶν ἐλληνικῶν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Σάμου. Καθ' ὅλην δὲ τὴν νύκτα ἠκούοντο φωναὶ ἐπὶ διαφόρων μερῶν τῆς νήσου εἰς ἐγρήγορσιν. Ἐφαίνοντο καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων πύρα διὰ φόβον νυκτερινῆς ἀποβάσεως. Μόλις δὲ ἤρχισε νὰ χαράξῃ καὶ ἐπῆλθε ῥαγδαία βροχὴ καὶ ἀνατολικὸς ἄνεμος σφοδρὸς. Οἱ ἐχθρικοὶ στόλοι διέμειναν περὶ τοὺς Ἄρκιους μέχρι τῆς 9, καθ' ἣν ἔπλευσαν πρὸς τὴν Ἰκαρίαν. Ἐκεῖ τοὺς παρηκολοίθησεν ἡ ὑπὸ τὸν Μιαούλην μοῖρα, ὅπου καὶ ἐξημερώθη. Πέντε πλοῖα καὶ ἡ ναυαρχὸς ἐπροπορεύοντο· ἐφόρμησαν πάμπολλα ἐχθρικά, δύο ὥρας σφοδρῶς τὰ ἐπολέμησαν, ἀλλ' οὔτε τὰ ἔτρεψαν οὔτε τὰ ἔβλαψαν. Ἐν τοσοῦτῳ ἐπλησίασαν καὶ τὰ λοιπὰ ἐλληνικά, καὶ ἰδόντες αὐτὰ οἱ πρὸ ὀλίγου ὀρμήσαντες ὡς λέοντες ἐχθροὶ ἔφυγαν ὡς λαγωοί. Τὴν δὲ ἐπιούσαν ἐπανεπλευσαν τὰ ἐλληνικὰ εἰς Μαραθόκαμπον, ὅπου διέμενεν ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην μοῖρα εἰς προφύλαξιν τῆς Σάμου. Ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Μιαούλην εἰδοποιηθεῖσα, ὅτι ὁ βυζαντινὸς στόλος, ἀποχωρισθεὶς τοῦ αἰγυπτίου, ἔπλεε μεταξὺ Νάξου καὶ Μυκῶνου, ἀπέπλευσε τὴν 14, καὶ ἔμαθε καθ' ὁδόν, ὅτι ὁ καπητάμπασας ὑπῆγεν εἰς Μύκωνον, ὅπου ἐζήτησε ναύτας καὶ δὲν ἤυρεν, ὅτι οἱ προεστῶτες ὑπῆγαν καὶ τὸν ἐπροσκύνησαν, ὅτι 150 ἐχθροὶ ἀποβιβασθέντες εἰς Νάξον ἐπὶ λεηλασία κατεκόπησαν ὅλοι, καὶ ὅτι μία κορβέττα 26 κανονίων ἔπεσεν εἰς τὴν ξηρὰν μεταξὺ Χίου καὶ Τσεσμέ καὶ ἐναυάγησεν. Ἐν τούτοις ἠνώθησαν ὁ βυζαντινὸς στόλος καὶ ὁ αἰγύπιος ἔμπροσθεν τῆς Μιτυλήνης· ἠνώθη τὴν 21 καὶ ὅλος ὁ ἐλληνικὸς ἔμπροσθεν τῆς Βολισσοῦ. Ὁ δὲ καπητάμπασας, μὴ κατορθώσας

οὐδὲ διὰ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ αἰγυπτίου στόλου ὅ,τι ἐσχεδίαζε κατὰ τῆς Σάμου, ἀνεχώρησε μετ' ὀλίγον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀφήσας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰβραήμη 14 φρεγάτας καὶ ἄλλα πλοῖα· ἀπεχαιρέτησε καὶ ὁ Ἰβραήμης τὴν Σάμον διὰ παντός, καὶ δὲν ἐφρόντισεν ἕκτοτε εἰμὴ πῶς ν' ἀποφύγη τὰς φλόγας τῶν Ἑλλήνων καὶ κατευοδωθῆ ἄσφαλῶς εἰς Κρήτην.

Τὴν δ' ἐσπέραν τῆς 22 ἀπέπλευσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἐχθρικοῦ, τὸν εἶδε τὴν 24 πρὸ μεσημβρίας πλέοντα κατὰ τὴν Μιτυλήνην, τὸν ἐπλησίασε τὴν β' ὥραν τῆς νυκτὸς καὶ ἦλθεν εἰς μάχην μεταξὺ Χίου, Καραμπουρνὰ καὶ Μιτυλήνης. Προπορευόμενα δὲ τὰ πυρπολικά ἐπλησίασαν ἐν δικάταρτον· δύο ἐξ αὐτῶν τὸ ἔβαλαν εἰς τὸ μέσον, τὸ μὲν δεξιόθεν, τὸ τοῦ Θεοφάνη, τὸ δὲ ἀριστερόθεν, τὸ τοῦ Καλογιάννη, καὶ ἐπέπεσαν τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀπέτυχε καὶ ἐκάη εἰς μάτην, τὸ δὲ δεύτερον ἐπέτυχε, καὶ τὸ δικάταρτον ἀναψε καὶ διεσκορπίσθη ὅλον, διαδοθείσης τῆς φλογὸς εἰς τὴν πυριτοθήκην. Συγχρόνως ἐκάη ἀνωφελῶς καὶ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Φιλιππέγκου κινδυνεῦον νὰ συλληφθῆ. Τὴν δὲ γ' ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὤρμησεν ὁ πυρπολητὴς Νικόδημος (γ) εἰς τινα κορβέτταν, περιέπλεξεν εὐστόχως τὸ πυρπολικὸν του καὶ τὴν κατέκαυσεν. Ἐρρίψε καὶ ὁ Ῥομπότσης τὸ πυρπολικὸν του τὰ χαράγματα εἰς ἄλλην κορβέτταν δεξιόθεν, ἀλλ' ὁ ἄνεμος πνέων ἀριστερόθεν ἐμπόδισε τὰς φλόγας νὰ μεταδοθῶσι. Πολλοὶ δὲ τῶν πληρωμάτων τῶν κατακαέντων δύο ἐχθρικῶν πλοίων συνελήφθησαν πλέοντες. Τὸ καὲν δικάταρτον ἦτον 12 κανονίων, ἡ δὲ κορβέττα 20· ἐκτὸς δὲ τῶν ναυτῶν εἶχαν τὸ μὲν 75, ἡ δὲ 180 τακτικούς. Εἰς τῶν συλληφθέντων ἦτο καὶ τις Κίρτσαλης, ἄνθρωπος ἀτρόμητος, φέρων δύο αἰμοσταγῆ τραύματα ἐπὶ κε-

φαλῆς καὶ οὐλὰς παλαιάς· ἂν δὲ καὶ αἰχμάλωτος οὐτ' ἔδειλῆσεν οὐτ' ἐκολάκευσεν. Ἐθαύμασαν οἱ Ἕλληνες τὴν γενναϊότητά του καὶ τὴν παρρησίαν του, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλήν του πρὸς αὐτοὺς ὑπεροψίαν θυμωθέντες τὸν ἐκρέμασαν τὴν ἐπαύριον.

Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα κατῆρεν ὁ ἐχθρικός στόλος εἰς Μιτυλήνην, καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας μετέπλευσεν εἰς Κῶν ἐπὶ παραλαβῇ τῶν εἰς Μπουδρουμί πρὸς ἀναψυχὴν ἀποβάντων στρατευμάτων ἀφ' ἧς ἡμέρας κατευοδώθη ἐκεῖ ὁ Αἰγύπτιος.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ διεσπάρη ὁ ἑλληνικός καὶ ἠπράκτει δι' ἔλλειψιν πυρπολικῶν, ἐνὸς μικροῦ ἐναπομείναντος. Μόλις δὲ 24 πολεμικὰ συνηριθμοῦντο τὴν 13 ὀκτωβρίου τὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην καὶ Σαχτούρην, ἀλλ' ἀφίχθησαν τὴν ἐπαύριον καὶ ἄλλα 5 πολεμικὰ ὑδραϊκὰ καὶ 2 πυρπολικά· ἀφίχθησαν τὴν 19 καὶ 2 ἄλλα πυρπολικά, ἐν οἷς καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Κανάρη· ἠνώθησαν τὴν 20 καὶ τὰ σπετσιωτικά καὶ 5 ψαριανά, καὶ ἐπλευσαν τὴν ἐπιούσαν τὰ μὲν εἰς Λέρον τὰ δὲ εἰς Δειψῶ, ὅπου ἦλθαν τὴν ἐπαύριον ἐπὶ τουρκικῆς λέμβου 13 Κάσσιοι, φυγόντες ἀπὸ τοῦ ἐν Κῶ ἐχθρικοῦ στόλου, μεθ' ὧν καὶ τις Τοῦρκος Κρής· διέμεινε δὲ ὁ ἑλληνικός στόλος ἐντὸς τῶν ρηθέντων δύο λιμένων μέχρι τῆς 28. Ἐν τῷ διαστήματι δὲ τούτῳ ἀνήχθησαν ὅλα τὰ πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τοῦ Μπουδρουμίου καὶ τῆς Κῶ φέροντα τὰ στρατεύματα καὶ πλείοντα πρὸς τὴν Κρήτην. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν πολεμικῶν ἔπλεον τὰ φορτηγὰ.

Ὁ δὲ ἑλληνικός στόλος συγκείμενος ἐκ 52 πλοίων ἔμαθεν ἐν καιρῷ τὸν εἰς Κρήτην πλοῦν τοῦ ἐχθροῦ καὶ παρὰ τῶν προσφυγόντων Κασσιῶν, καὶ διὰ γραμμάτων στελλομένων ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν παρὰ τοῦ Ἰβραήμη εἰς τὴν νῆσον ταύτην καὶ πεσόντων εἰς χεῖρας τοῦ Μιαούλη· ἐξέπλευσε δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν

καθ' ἣν καὶ ὁ ἐχθρικός. Συνητηθήσαν δὲ οἱ δύο στόλοι μεταξὺ Ἀστυπалаίας καὶ Κεφάλου τὴν 29, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες συνέλαβαν ἐν φορτηγὸν ὑπὸ σημαίαν ἰσπανικὴν φέρον 24 ἵππους καὶ 38 στρατιώτας· δι' ὅλης δ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας καὶ τῶν δύο ἐφεξῆς οἱ στόλοι ἐβλέποντο μὲν ἀλλὰ δὲν ἐκανονοβολοῦντο διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἄκραν γαλήνην. Μόνον μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 30 οἱ ἐχθροὶ ἐκανονοβόλησαν τὰ πυρπολικὰ προπορευόμενα τῶν πολεμικῶν ἐπὶ σκοπῶ νὰ τὰ βυθίσωσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν ἀπόστασιν οὐδὲ κἀν τὰ ἔβλαψαν. Τὸ πρῶτὸ δὲ τῆς 1 νοεμβρίου ἐξημερώθησαν οἱ στόλοι ὅπου καὶ τὴν προτεραίαν· μετ' ὀλίγον ἐφύσησε νότιος ἄνεμος· οἱ στόλοι ἠτοιμάσθησαν εἰς μάχην καὶ ἠγωνίζοντο τίς νὰ ὑπερηνεμήσῃ· ὑπερηνέμησεν ὁ ἑλληνικὸς καὶ ὤρμησεν εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα κανονοβολῶν καὶ κανονοβολούμενος δέκα μίλια μακρὰν τοῦ Μεγάλου Κάστρου τῆς Κρήτης. Περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν ἴθυνεν ὁ Θεοδωράκης Βῶκος τὸ πυρπολικόν του εἰς τινα αἰγυπτίαν φρεγάταν, ἀλλὰ, τουφεκίζοντες καὶ κανονοβολοῦντες οἱ ἐν αὐτῇ, τὸ ἔβλαψαν μεγάλως. Ἀτρόμητοι οἱ περὶ τὸν Βῶκον ὄχι μόνον δὲν ἐπόδισαν, ἀλλ' ἐπλησίασαν τόσον πρὸς τὴν πρύμνην τῆς, ὥστε κατέβησαν εἰς τὴν λέμβον των πρὸς ἔναυσιν καὶ ἐπίρριψιν τοῦ πυρπολικοῦ των, ἀλλ' εἰσέπεσαν ἀπροσδοκῆτως πολλοὶ Τοῦρκοι τῶν ἐπὶ τῆς φρεγάτας, σκοπεύοντες νὰ τὸ κυριεύσωσιν ἄκαυστον· ἔτρεξε συγχρόνως καὶ ἐχθρική τις λέμβος εἰς κυριέυσιν τοῦ ἐφορκίου του. Ταῦτα ἰδόντες οἱ περὶ τὸν Βῶκον ἀνέβησαν εἰς τὸ σκάφος των, καὶ τοὺς μὲν τῶν ἐμβάντων ἐθανάτωσαν, τοὺς δὲ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν· προσβαλόντες δὲ καὶ τοὺς ἐν τῇ ἐχθρικῇ λέμβῳ, τὰ αὐτὰ κακὰ καὶ αὐτοῖς ἐπήνεγκαν, τὴν δὲ λέμβον ἐκυρίευσαν. Μετὰ τὰ παθήματα ταῦτα ἡ φρεγάτα ἀπεμακρύνθη καὶ τὸ πυρπολικόν

ἔμεινεν ἄκαυστον. Ἰθυνε μετὰ δύο ὥρας καὶ ὁ Ῥομπότσης τὸ πυρπολικόν του εἰς ἄλλην, ἀλλ' ἐχθρικὴ σφαῖρα πεσοῦσα εἰς τὴν πυριτοθήκην του τὸ ἔκαυσε πρὶν περιπλεχθῆ. Μετ' ὀλίγον ὤρμησεν ὁ Κανάρης εἰς ἄλλην, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐπρόφθασε φεύγουσαν. Ἐν τούτοις ἀπεμακρύνθη ἡ δεξιὰ πτέρυξ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ διεκόπη ἡ ναυμαχία· περὶ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἔφθασεν ἡ ἄλλη πτέρυξ, ἐν ἣ καὶ ὁ Ἰβραήμης ἤρχισεν αὐθις ναυμαχία, καὶ αἱ συγκροτοῦσαι τὴν πτέρυγα ταύτην δώδεκα φρεγάται ἔπεσαν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα τόσον ὀρμητικῶς, ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ τὰ καταποντίσωσι διὰ μιᾶς αὐτανδρα. Ἀτρόμητοι οἱ Ἕλληνες ἀντιπαρετάχθησαν, καὶ κανονοβολούμενοι ἀντεκανονοβόλουν κατέχοντες πάντοτε τὰ ὑπεράνω τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἐν τούτοις ἐπῆλθεν ἡ νύξ, καὶ τὰ μὲν τουρκοαιγύπτια πλοῖα ὑψωσαν φανούς, τὰ δὲ ἑλληνικὰ περιήρχοντο ὑπὸ τὸ σκότος. Μόνον ἡ ἑλληνικὴ ναυαρχὸς εἶχε φῶς. Τόσος δὲ φόβος κατέλαβε τοὺς ἐχθροὺς μὴ ἐμπέσωσιν αἴφνης εἰς τὰ πυρπολικὰ τῶν Ἑλλήνων, ὥστε ἡ φέρουσα τὸν Ἰβραήμην φρεγάτα κατεβίβασε μετ' ὀλίγον τοὺς φανούς της. Μίαν δὲ ὥραν πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ἔπεσεν ἐν πυρπολικὸν εἰς ἐχθρικὸν βρῖκι, ἀλλὰ δὲν περιεπλέχθη καὶ ἐκάη ἀνωφελῶς· ἐρρίφθη καὶ ἄλλο πυρπολικὸν εἰς τὸ αὐτό, ἐκόλλησεν, ἀλλ' ἐξεκόλλησε καὶ ἐκάη καὶ αὐτὸ ἀνωφελῶς. Ἐν τοσούτῳ, αἱ φλόγες τῶν δύο καιομένων καὶ περιφερομένων ὑπὸ σφοδρὸν βορρᾶν ἐν μέσῳ τῆς νυκτὸς πυρπολικῶν, ἂν δὲν ἔβλαψαν, ἐφόβισαν τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου ἡ γραμμὴ των διερράγη, καὶ ὁ Ἰβραήμης ὑψωσε σημεῖον λέγον, ὡς ἐγνώσθη τὴν ἐπαύριον, τοῖς περὶ αὐτὸν νὰ σωθῶσιν ὅπου καὶ ὅπως ἐδύνατο· τότε ἔτρεξαν τὰ πλοῖα τῆδε κάκεισε, καὶ τὰ μὲν ἔπλευσαν πρὸς τὴν Ῥόδον, τὰ δὲ πρὸς τὴν Κάρπαθον, ἀλλὰ δὲ πρὸς τὴν Ἀλεξάν-

δρειαν, καὶ ἄλλα πρὸς τὴν Σπιναλόγκαν. Ἀφ' οὗ δὲ τοιοντοτρόπως ὁ πολυάριθμος οὗτος στόλος διεσκορπίσθη, ἔπλευσε καὶ ὁ ἑλληνικὸς πρὸς τὴν Κάσσον. Ἡμέρας δὲ γενομένης, τὸ φαινόμενον τὴν προτεραίαν δάσος τῶν πλοίων, ἔγεινεν ὄλον ἄφαντον· ὃ ἐχθρικὰ ἐφάνησαν μόνον ἀρμενίζοντα κατὰ τὴν Κάρπαθον, ἅτινα οἱ Ἕλληνες κατεδίωξαν ἐπικρατοῦντος δεινοῦ κλύδωνος, καὶ συνέλαβαν ἕξ αὐτῶν τέσσαρα φέροντα ἵππους, στρατιώτας καὶ πολεμικὰς ἀποσκευάς. Ἀλλ' ἂν ἔπαθον τόσα δεινὰ τὰ ἐχθρικά, δὲν ἔμειναν ἀβλαβῆ οὐδὲ τὰ ἑλληνικά· μάλιστα τὰ ὑπὸ τὸν Λεμπέσην καὶ τὸν Σαχτούρην συνεκρούσθησαν ἐπὶ τῆς τρικυμίας καὶ ἐβλάφθησαν μεγάλως· παρετάθη δὲ καὶ ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων πέραν τοῦ συνήθους, ἦσαν καὶ αἱ τροφαὶ ἐν τῷ τελειοῦσθαι· διὰ τοὺς λόγους τούτους τὰ ἑλληνικά πλοῖα ἐπανεπλευσαν εἰς τὰ ἴδια, τὰ δ' ἐχθρικὰ συνήχθησαν ὀλίγα κατ' ὀλίγα εἰς Ῥόδον καὶ Μαρμάρη, ἀπέπλευσαν τὴν 23, καὶ μὴ συναντήσαντα ἐμπόδιον ἕξ αἰτίας τοῦ ἀνάπλου τῶν ἑλληνικῶν εἰσηλθάν ἀσφαλῶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας καὶ ἀπεβίβασαν τὰ στρατεύματα, ἀφ' οὗ ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἐπιπολάζουσα ἀσθένεια ἔφθειραν τὸ τεταρτημόριον. Κατὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ναυμαχίαν, καθ' ἣν τὰ πυρπολικά τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἀληθὴς δύναμις των, ἐκάησαν ὅλα εἰς μάτην, διεκρίθη ὑπεράλλοτε ἡ εὐτολμία καὶ ἡ ἐπιδεξιότης αὐτῶν καταισχυνάντων τοιοῦτον στόλον ὑπὸ τοιοῦτον ἄνδρα.

Εἶχε προσηλώσει πρό τινος καιροῦ ἡ κυβέρνησις τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὴν ἐκ νέου σύστασιν τακτικοῦ στρατοῦ, ἐξέδωκε τὸν ἰούλιον διάταγμα καλοῦσα ὑπὸ τὰς σημαίας τοὺς στρατιώτας τοῦ διαλυθέντος, ἀπέλυσε κακῶς ποιοῦσα τῆς ὑπηρεσίας τὸν ἐμπειροπόλεμον Ἰταλὸν Γουβερνάτην (δ) ἀντικαταστήσασα τὸν Ῥόδιον ἀρχηγόν, ἀπέστειλεν ἐπὶ νεοσυλλεξία

ἀξιωματικούς εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως εἰς τὰς νήσους, παρεδέχθη τὸν ἑλληνικὸν ἱματισμὸν ἀντὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ καὶ εἰσήξε τάξιν τινὰ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων. Ἐπειδὴ δὲ πολλὴ κατακραυγὴ ἐγένετο ἐφ' οἷς ὑπέφεραν τὰ ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν πλοῖα καταδιωκόμενα καὶ συλλαμβανόμενα ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν, ἡ κυβέρνησις εἰς περιστολὴν τῶν κατὰ θάλασσαν καταχρήσεων ἐρρύθμισε καθ' ὅσον ἐδύνατο καὶ τὰ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης.

Προσεγγίζοντας δὲ τοῦ τέλους τῆς β' κυβερνητικῆς περιόδου, ἐκλήθησαν οἱ λαοὶ ἐπανειλημμένως εἰς ἀποστολὴν ἀντιπροσώπων πρὸς ἔναρξιν τῆς γ'. Ἄλλ' ἂν καὶ τὸ κυβερνητικὸν ἔτος ἔληγε τὸν ἀπρίλιον, ὁ ἀπαιτούμενος ἀριθμὸς τῶν ἀντιπροσώπων δὲν συνήλθεν εἰς Ναύπλιον εἰμὴ τὸν σεπτέμβριον, καὶ δὲν ἤρχισεν ἡ νέα βουλὴ τὰς προκαταρκτικὰς ἐργασίας τῆς εἰμὴ τὴν 1 ὀκτωβρίου. Τὴν παραμονὴν δὲ τῆς ἐνάρξεως ἡ βουλὴ τῆς β' περιόδου ἀνήγγειλε τὴν λήξιν αὐτῆς ἐπισήμως, καί, παρενείρουσα συμβάντα τινὰ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ, ἐπήνεσε τὸ φιλόνομον καὶ φιλανεξάρτητον πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, ἀπέπεμψεν ὕμνους εἰς τὸν Ὑψιστον, εὐχαρίστησε τοὺς κυβερνήσαντας καὶ τοὺς γενναίως κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἀγωνισθέντας, καὶ εὐχήθη ὑπὲρ τῆς εὐδώσεως τοῦ ἱεροῦ καὶ δικαίου ἀγῶνος. Πρὶν δ' ἐκλεχθῶσι παρὰ τῆς βουλῆς τῆς γ' περιόδου ὁ πρόεδρος, ὁ ἀντιπρόεδρος καὶ οἱ γραμματεῖς αὐτῆς, ἐψηφίσθησαν τὴν 3 ὀκτωβρίου ὑπὸ τὴν προσωρινὴν προεδρίαν τοῦ γεροντοτέρου τῶν βουλευτῶν τὰ πέντε μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ, παμψηφὶ μὲν ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης ὁ καὶ πρόεδρος, καὶ ὁ Παναγιώτης Μπότσης ὁ καὶ ἀντιπρόεδρος· κατὰ πλειονοψηφίαν δὲ ὁ Ἀσημάκης Φωτίλας, ὁ Ἀναγνώστης Σπηλιω-

τάκης καὶ ὁ Κωλέττης· ἐξελεχθη δὲ τὴν 9 πρόεδρος τῆς βουλῆς ὁ Πανούτσος Νοταρᾶς καὶ ἀντιπρόεδρος ὁ ἐπίσκοπος Βρεσθένης. Τούτων δὲ γενομένων, ἐξέδωκεν ἡ παύσασα βουλή τὴν 10 διακήρυξιν γέμουσαν ὑγιῶν ἀρχῶν καὶ πατρικῶν παραινέσεων.

Πρὸ τῆς λήξεως δὲ τῆς β' περιόδου κατέβη ἐκ Ῥωσσίας εἰς Ἑλλάδα ὁ Ἰωάννης Βαρβάκης, ὄγδοη-κοντούτης, ἐν τῇ νήσῳ τῶν Ψαρῶν γεννηθεὶς, καὶ ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ μετὰ τὸν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Τουρκίας πόλεμον τοῦ 1796 ὡς ἔμπορος ἐγκατασταθεὶς καὶ ὑπερπλουτήσας. Πολὺ μέρος τῆς καταστάσεώς του ἔδαπάνησε πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς διατήρησιν τοῦ σχολείου τῆς Χίου, εἰς ἀντίληψιν πολλῶν ἐνδεῶν ὁμογενῶν, καὶ εἰς ὠφέλειαν τῆς ἰδίας πατρίδος του. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν ἀγῶνα αὐτῆς δι' ἀποστολῆς κανονίων, ὡς εἶδαμεν, καὶ πολλῆς ἄλλης πολεμικῆς ὕλης ὑπεστήριξε, καὶ πλούσια τὰ ἐλέη του εἰς τοὺς συμπατριώτας του, ὅτε κατεστράφη ἡ πατρίς των, ἐπεδαψίλευσε, καὶ μεγαλόδωρος πρὸς ὅλον τὸ ἔθνος ἀνεδείχθη δωρήσας εἰς σύστασιν κοινωφελῶν καταστημάτων ρούβλια ἐν ἑκατομμύριον καὶ ἑκατὸν χιλιάδας. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, εἴτε αὐθορμήτως ἐξ αἰτίας τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, εἴτε κατὰ παραγγελίαν, ὡς τινες ὑπέθεσαν, ἐπρόβαλεν ἐν Ναυπλίῳ τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν ὡς ἐθνάρχην, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη, ἀγγλιζούσης μᾶλλον ἢ ῥωσσιζούσης κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ἡ ἰδέα αὕτη ἐκνοφορεῖτο· μεταβὰς δὲ εἰς Ζάκυνθον ἐτελεύτησε τὴν 12 ἰανουαρίου 1825, διαρκούσης τῆς καθάρσεώς του· ἡ δὲ πατρίς εὐγνωμονοῦσα ἀνέπεμψε πανδήμους ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς Θεὸν εὐχας.

Ἐν μέσῳ δὲ τῶν θορύβων καὶ τῶν πολιτικῶν περισπασμῶν εἶχε συστηθῆ ἀρχομένου τοῦ ἀυγούστου δι' αὐτοπροαιρέτου τῶν πολιτῶν συνεισφορᾶς φιλαν-

θρωπικὴ ἑταιρία εἰς περίθαλψιν πτωχῶν, ἀσθενῶν, χηρῶν καὶ ὀρφανῶν. Ἡ ἑταιρία αὕτη προώδενσεν, ἐσύστησεν ἐν Ναυπλίῳ νοσοκομεῖον, τὸ μετεσχημάτισεν ἔπειτα εἰς ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον πρὸς ἐκπαίδευσιν ὀρφανῶν καὶ ἀπόρων, καὶ σκοπὸν εἶχε νὰ διαδώσῃ τὰ καλὰ ταῦτα καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἀντέκειντο αἱ δειναὶ περιστάσεις τῆς πατρίδος, ἀλλὰ καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν διετηρήθη ἡ ἑταιρία αὕτη ὠφελουσα ὑπὲρ τὰ δύο ἡμισυ ἔτη.

1824.

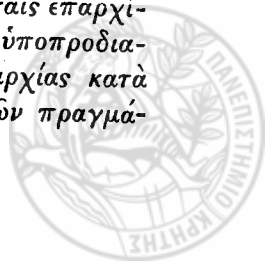
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ.

Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος.—Χαρακτήρ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρώτου.—Συνέλευσις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀνατολικῷ.

Ὁ ΠΡΩΤΟΣ ἐμφύλιος πόλεμος ἔρριψεν ἐπὶ τῆς παύσεώς του τὰ σπέρματα τοῦ δευτέρου. Οἱ Ἀνδρέαι καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, οἱ μαχόμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἐφιλιώθησαν καθ' ἣν ὥραν ὁ πόλεμος ἦτον ἐν τῷ τελειοῦσθαι, καὶ συνενόηθησαν νὰ παραδοθῆ μὲν τὸ Ναύπλιον εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἀλλ' ἡ φρουρὰ νὰ συγκροτηθῆ ἐκ Πελοποννησίων. Ἡ ἔνωσις τῶν ἀλληλομαχοῦντων ἔφερε τὴν διαίρεσιν τῶν συμμαχοῦντων. Τὸ νομοτελεστικὸν δὲν συγκατετίθετο εἰς πελοποννησιακὴν φρουραρχίαν· δυσηρεστεῖτο δὲ καὶ διότι οἱ Ἀνδρέαι δὲν ἐφάνησαν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην ὅσον ἔπρεπεν αὐστηροί· τοὺς ἐμέμφετο καὶ ὡς καταχραστὰς τῆς δοθείσης αὐτοῖς ἐξουσίας, ἂν καὶ καταχρασταὶ δὲν ἦσαν. Οἱ δὲ Ἀνδρέαι, νικῆσαντες τοὺς ἀντιπάλους τῆς κυβερνήσεως, ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ἀξιόους τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς, καὶ ἐδυσφόρουν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ πρὸς αὐτοὺς διαγωγῇ τῆς· ἄκοντες δὲ καὶ ἐγκοτούντες ἄφησαν τὸ φρούριον εἰς χεῖρας τοῦ νομοτελεστικοῦ. Ὑπέστησαν καὶ ἄλλας δυσαρεσκείας. Παρεκάλεσαν τοὺς νομοτελεστὰς νὰ μὴ ἀποβάλλωσι τὴν συγγενὴ τοῦ Κολοκοτρώνη Μπουμπουλίαν ἀπὸ τινος ἐν Ναυπλίῳ ἐθνικῆς οἰκίας ἐν ἣ κατῴκει, ἀλλ' οὐδ' εἰς τοῦτο εἰσηκούσθησαν· ἐζήτησαν μικρὰν τινα ἀποζημίωσιν ἐπὶ λόγῳ δαπάνης ἐπὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἀλ·

οὐδ' ὀβολὸν ἔλαβαν· ἔπαθαν καὶ ἄλλο. Τὸ νομοτελεστικόν, προθέμενον νὰ τοὺς ἐξασθενήσῃ, ἀπέσπασεν ἀπὸ μὲν τοῦ συγγενοῦς καὶ συμμάχου αὐτῶν Ἰωάννου Νοταρᾶ τὸν ὑποπληρχηγὸν αὐτοῦ Μακρυγιάννην, ἀπὸ δὲ τοῦ Λόντου τὸν Νάσον Φωτομάραν, Σουλιώτην, ὃν καὶ ἀνέδειξε φρούραρχον τοῦ Παλαμηδίου. Ἐνεκα τούτων ἀνεχώρησαν οἱ Ἄνδρᾶι ἐκ Ναυπλίου πλήρεις ὀργῆς κατὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ. Ἄλλ' ἐν ᾧ τὸ νομοτελεστικὸν ἐφέρετο πρὸς αὐτοὺς ἀγνωμόνως, ἡ βουλὴ τοὺς ἱκανοποιεῖ θεωροῦσα αὐτοὺς ὡς ἀρίστους πατριώτας, ὡς καλῶς καὶ εὐτυχῶς ὑπὲρ τῆς στερεώσεως τῶν νόμων ἀγωνισθέντας καὶ ἀξιόους τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους· τόσον δὲ ἐτίμα τὸν Ζαήμην, ὥστε, ἀποθανόντος τοῦ Νικολάου Λόντου, μέλους τοῦ νομοτελεστικοῦ, διώρισεν αὐτὸν διάδοχόν του· ἀλλ' οὗτος παρητήθη, ὡς καὶ ἄλλοτε, καὶ ἡ βουλὴ ἀντικατέστησε τὴν 14 ἰουλίου τὸν ὁμόφρονα αὐτοῦ Πανοῦτσον Νοταρᾶν.

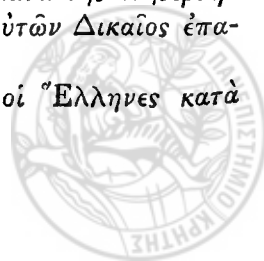
Βαδίζον τὸ νομοτελεστικὸν τὴν ὁδὸν του, ἀφ' οὗ εἶδε τοὺς περὶ τὸν Κολοκοτρῶνην ταπεινωθέντας διὰ τοῦ Ζαήμη καὶ Λόντου, ἠθελε νὰ ταπεινώσῃ καὶ τούτους δι' ἐκείνου· ἐφείλκυσε δὲ ἡ μᾶλλον εἰπεῖν οὐδετέρωσε τὸν Πλαπούταν. Ἐμάνθαναν οἱ Ἄνδρᾶι ὅσα ὑπενεργοῦντο κατ' αὐτῶν, καὶ ἔτι μᾶλλον ὠργίζοντο καὶ ἠτοιμάζοντο εἰς νέας ἐμφυλίους ταραχάς. Ἡ πολλὴ στρατιωτικὴ δύναμις αὐτῶν ἦτο περὶ τὰς Πάτρας ὅπου ἐστρατοπεδάρχει ὁ Λόντος καὶ συνεστρατοπέδευαν οἱ φίλοι καὶ ὁμόφρονες αὐτοῦ καὶ τοῦ Ζαήμη, ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς, οἱ υἱοὶ τοῦ Κολοκοτρῶνη Πάνος καὶ Γενναῖος, οἱ Δηληγιάννη καὶ οἱ Πετμεζᾶδες· ὅλοι δὲ οὗτοι εἶχαν δισχιλίους. Ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης καὶ ὁ Ζαήμης ἐκάθηντο ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των ἡσυχοὶ κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλ' ὑποπροδιαθέτοντες τὰς ὑπὸ τὴν ἐπιρροήν των ἐπαρχίας κατὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμά-

των, ἀφορμὴ μόνον ἐχρειάζετο εἰς φανεράν ῥῆξιν, καὶ οἱ Ἀρκαδιοὶ ἔδωκαν αὐτὴν πρῶτοι, ἐναντιωθέντες εἰς τὴν εἰσπραξίν τῶν προσόδων των καὶ ὑβρίσαντες τὸν διοικητὴν. Ἐπὶ τῇ διαγωγῇ ταύτῃ τὸ νομοτελεστικὸν ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν τὴν 22 ὀκτωβρίου 500 Στερεοελλαδίτας ὑπὸ τὸν Δικαῖον, τὸν καὶ ὑπουργὸν τῶν ἐσωτερικῶν. Τοῦτο μαθόντες οἱ περὶ τὰς Πάτρας διέλυσαν τὸ στρατόπεδον αὐθαιρέτως ἐπὶ προφάσει ἐλλείψεως τροφῶν, καὶ οἱ μὲν διεσκορπίσθησαν εἰς ἄλλας ἐπαρχίας πρὸς ὑποκίνησιν ταραχῶν, οἱ δὲ περὶ τοὺς Δηληγιάννας καὶ τὸν Κολοκοτρώνην ἐξεστράτευσαν φανερῶς εἰς ὑπεράσπισιν τῶν ὁμοφρόνων αὐτῶν Ἀρκαδίων. Ἐν τοσοῦτῳ, ἐπειδὴ ἐχρειάζετο νὰ δικαιολογηθῇ τὸ κίνημά των ὑπὸ πρῶσχημα νομιμότητος, ἀσεβοῦντες εἰς τοὺς νόμους κατηγοροῦν τὴν κυβέρνησιν ὡς ἀσεβήσασαν καὶ παρεξηγοῦντες τὸν στί παράγραφον τοῦ 13' νόμου, διετείνοντο ὅτι δὲν ἐπετρέπετο ἐκ νέου ἐκλογὴ τῶν αὐτῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ· ἐπεκαλοῦντο δὲ τὴν ταχεῖαν συγκρότησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως κατὰ τὰ ἐν Ἀστρεὶ ὀρισθέντα. Ἡ βουλή, ἂν καὶ ἐνείχεται εἰς τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὴν κυβέρνησιν παρανομίαν ὡς ἐκλέξασα τὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ, ἐπολιτεύθη ἀνεξικάκως κατ' ἀρχὰς πρὸς τοὺς κατηγοροῦς τῆς, καὶ προσπαθοῦσα νὰ καταπραῦνη τὸ νομοτελεστικόν, τότε μόνον τοὺς ἐγκατέλιπεν ὅτε τοὺς εἶδεν ἄραυτας ὄπλα.

Ἐν τούτοις, ἔφθασαν οἱ περὶ τὸν Δικαῖον εἰς τοὺς Λάκκους τῆς Μεσσηνίας, κατέλαβαν καὶ οἱ Ἀρκαδιοὶ τοὺς Κωνσταντίνους καὶ ἐμάχοντο δύο ἡμέρας· ἐλθόντων δὲ τῶν περὶ τοὺς Δηληγιάννας καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, ἐτράπησαν τὰ στρατεύματα τῆς κυβερνήσεως εἰς φυγὴν, καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Δικαῖος ἐπανῆλθεν ἄπρακτος εἰς Ναύπλιον.

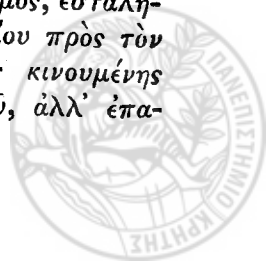
Καθ' ἧς δὲ ἡμέρας ἐμάχοντο οἱ Ἕλληνες κατὰ

τὴν Μεσσηνίαν, ἀπέθανεν ἐν Ναυπλίῳ ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ ἀγαθὸς πολίτης Παναγιώτης Μπότασης, θῦμα πεσὼν τῆς πρὸ πολλοῦ ἐπικρατούσης βαρείας ἐπιδημίας. Θῦμα τῆς αὐτῆς ἐπιδημίας ἔπεσε τὴν 22 νοεμβρίου καὶ ὁ Νέγρης ἰδιωτεύων ἐν Ναυπλίῳ καὶ ὀλιγορούμενος. Διέτριβεν ἐν Ὑδρᾷ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀντιπροέδρου ὁ πρόεδρος Κουντουριώτης ἀσθενῶν· διὰ τοῦτο τὸ τρίτον μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὁ Φωτίλας, ἐκλήθη εἰς τὴν προεδρίαν τοῦ σώματος ἐπιτροπικῶς· ἀλλ' ὡς ὁμόφρων τῶν ἐναντίων τῆς κυβερνήσεως ἀπηρέσκετο εἰς ὅσα ἐπράττοντο κατ' αὐτῶν· μὴ δυνάμενος δὲ νὰ τὰ ἐμποδίσῃ, ἔδραπέτευσε τὴν 8 νοεμβρίου, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀνεγνώσθη ἐν τῇ βουλῇ ἔγγραφόν του λέγον, ὅτι παρητεῖτο, διότι πολλάκις ἐπρότεινε νὰ μὴ γίνωσι κινήματα παρὰ τῆς κυβερνήσεως τείνοντα εἰς ἐμφύλιον πόλεμον καὶ δὲν εἰσηκούσθη. Ἡ δραπέτευσις τούτου ἄφησε τὸ σῶμα ἀτελὲς καὶ ἀνίκανον νὰ ἐργάζεται. Εἰς συμπλήρωσιν δὲ τοῦ ἀπαιτουμένου ἀριθμοῦ ἐχρειάζετο ἐκλογὴ νέου μέλους, καὶ τὸ νομοτελεστικὸν εἰς ἐνίσχυσίν του ἤθελε νὰ συμπαραλάβῃ τινὰ Μαυρομιχάλην. Ἄλλ' ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ταύτης, Πετρόμπης, ἐτέλει πρό τινος καιροῦ ὑπὸ βαρείαν κατηγορίαν ὡς ἔχων ἀλληλογραφίαν μυστικὴν μετὰ τοῦ Μεχμέτ-Ἀλή· διὰ τοῦτο καὶ ἡ κυβέρνησις καὶ οἱ ἐναντίοι αὐτῆς τὸν ἀπέφευγαν· ἀλλ' ἡ κατηγορία ἐξετασθεῖσα ἀπεδείχθη ψευδής, καὶ τὸ νομοτελεστικὸν ὑπερισχύσαν ἐν τῇ βουλῇ ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου μέλους παρέλαβε τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην σύναρχον.

Ἄν καὶ ἤρχισεν ἤδη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ἐστάλησαν εἰρηνοποιοὶ μεσοῦντος τοῦ νοεμβρίου πρὸς τὸν Ζαήμην ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς βουλῆς κινουμένης πάντοτε ὑπὸ πνεύματος συμβιβαστικοῦ, ἀλλ' ἐπα-

νῆλθαν ἄπρακτοι. Μετὰ τὰ μεσσηνιακά, τὸ μῆλον τῆς ἔριδος τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν ἀνταρτῶν ἦτον ἡ Τριπολιτσά. Τὴν πόλιν ταύτην κατεῖχεν ἡ κυβέρνησις, οἱ δὲ ἐναντίοι τῆς ἐπροσπάθησαν νὰ ἐφελκύσωσι τοὺς κατοίκους αὐτῆς καὶ νὰ οὐδετερώσωσι τοὺς φρουρούς τῆς καὶ τοὺς περίξ Στερεοελλαδίτας, πρὸς οὓς ἔγραψαν ἐπιστολήν, ἐν ἣ θεωροῦντες τὴν μὲν Πελοπόννησον ἰδίαν γῆν καὶ ὄχι κοινὴν ὄλων τῶν Ἑλλήνων, ἡ τοῦλάχιστον τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων, τὸν δὲ ἐμφύλιον πόλεμον ὡς μόνον τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντα αὐτῶν καὶ τὰ τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως ἀφορῶντα, τοὺς ἀπεκάλουν ξένους, τοὺς ἐσυμβούλευαν ν' ἀπέχωσι τῶν πελοποννησιακῶν πραγμάτων καὶ ἠπεύλουν ὅτι ἐπὶ τῇ παρακοῇ των θὰ τοὺς ἐτιμῶρουν (α). Ὀλιγορούμενοι δὲ ὑπὸ τῶν ἐντοπίων καὶ χλευαζόμενοι ὑπὸ τῶν Στερεοελλαδιτῶν ἀπέστειλαν τὸν Νικήταν εἰς Κουτσοπόδι, αὐτοὶ δὲ πλήρεις θυμοῦ ἐκίνησαν ἔνοπλοι εἰς κυρίευσιν τῆς Τριπολιτσᾶς, ἐγύμνωσαν ἐμπόρους ἔξωθεν τῆς πόλεως, καὶ κατέλαβαν παρακειμένας τινὰς θέσεις· ἀλλ' οἱ φρουροῦντες τὴν πόλιν Στερεοελλαδίται ἐπεξελθόντες συνῆψαν μάχην κατὰ τὸν ἅγιον Σώστην καὶ Καμάρι· καὶ τοὺς μὲν κατὰ τὸν ἅγιον Σώστην ἐνίκησαν κατὰ κράτος συλλαβόντες 60, ἐν οἷς καὶ τὸν Σταῖκου, οὓς ἀπέστειλαν εἰς Ναύπλιον, ἔτρεψαν δὲ καὶ τὸν Πάνον Κολοκοτρώνην ἐλθόντα εἰς βοήθειαν τοῦ Σταῖκου, καὶ τὸν ἐφόνευσαν φεύγοντα πρὸς τὸ χωρίον τοῦ Θάνα, τοὺς δὲ κατὰ τὸ Καμάρι διεσκόρπισαν· διεσκόρπισαν τὴν 22 καὶ τοὺς περὶ τὸν Νικήταν κατὰ τὸ Κουτσοπόδι. Τὴν δὲ 28 ἀνέβησαν εἰς Τριπολιτσάν πρὸς βοήθειαν τῶν κυβερνητικῶν ὁ Χατσῆ Χρῆστος καὶ ὁ Βάσσος, προσέβαλαν τὴν ἐπιούσαν κατὰ τὸ Βρυσάκι τοὺς ἐναντίους, τοὺς ἔτρεψαν, τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τοῦ Παρθενίου, καὶ δὲν τοὺς ἄφησαν νὰ συναχθῶσι πλέον πρὸς ἐκεῖνο

τὸ μέρος. Λέγεται δὲ ὅτι ἐπέκεινα τῶν ἑκατὸν ἐφονεύθησαν ἐν ταῖς ἀθλίαις ταύταις ἀδελφομαχίαις.

Ἄλλ' ἡ κυβέρνησις, ἃν καὶ ὑπερίσχυσεν, ὑπώπτευεν, ὅτι περιοριζομένη εἰς μόνας τὰς ἐν Πελοποννήσῳ δυνάμεις της ἐκινδύνευεν. Ὁ δεύτερος οὗτος ἐμφύλιος πόλεμος δὲν ὠμοίαζε τὸν πρῶτον, καθ' ὃν Πελοποννήσιοι ἐπολέμουν Πελοποννησίους. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ Πελοπόννησος ἦτον ὅλη σχεδὸν τοῦ αὐτοῦ φρονήματος, καὶ ἡ κυβέρνησις δὲν ἐδύνατο νὰ ταπεινώσῃ τοὺς ἐναντίους της εἰμὴ διὰ στρατιωτῶν ἄλλου μέρους· ἔχουσα δὲ χρήματα ἐκ τοῦ δανείου εἶχεν ὅσους ὑπομισθίους Στερεοελλαδίτας ἤθελεν· οἱ δὲ ἀντίπαλοί της μὴ ἔχοντες θ' ἀπεστεροῦντο καὶ αὐτῶν τῶν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν των. Εἶναι δὲ ἄπορον πῶς ἄνθρωποι, ὡς οἱ Ἀνδρέαι καὶ ὁ Κολοκοτρῶνης, ἀνεδέχθησαν τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐν μέσῳ τοιούτων περιστάσεων. Διὰ τοὺς λόγους τούτους, μὴ ἐπαναπαυομένη ἡ κυβέρνησις εἰς τὴν κατ' ἐπιφάνειαν ὑπεροχὴν της ἐστοχάσθη ἀναγκαῖον νὰ φέρῃ εἰς Πελοπόννησον ἕξωθεν στρατεύματα ἐπὶ μισθῷ καὶ ἐκάλεσε τὰ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι. Ὅλοι ὑπήκουσαν, καὶ δισχίλιοι ὑπὸ τὸν Γκούραν καὶ τὸν Καρατάσον ἀπέβησαν πρὸ τῶν ἄλλων τὴν 22 νοεμβρίου εἰς τὸν ἰσθμόν. Ἐκτοτε ἤρχισαν τὰ μεγάλα δυστυχήματα τῶν ἀνταρτῶν καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Πρὸ τινῶν ἡμερῶν ἐπολιόρκουν τὴν ἀκροκόρινθον ὁ Λόντος καὶ ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς ἔχοντες 800 ἐκλεκτοὺς Στερεοελλαδίτας· ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀποβάσει τῶν ἀνωτέρω ἔφυγαν καὶ ἀνέβησαν εἰς Κουτσομάδι, ὅπου ἤυραν τὸν ὀμόφρονά των Νικήταν. Ἐν τούτοις ἦλθεν εἰς Κόρινθον ὁ Κωλέττης, μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὡς γενικὸς διευθυντής, καὶ τοὺς παρηκολούθησεν ἀναβαίνοντας εἰς Κουτσομάδι. Ἐκεῖ ἐπολέμησαν οἱ ἀντιφερόμενοι, ἐχύθη αἷμα, ὑπερίσχυσαν οἱ κυβερνητικοί, οἱ δὲ ἀντικυβερνητικοὶ ἐφύ-

γαν κακῶς ἔχοντες· καὶ ὁ μὲν Λόντος ἀπῆλθεν εἰς Ἀχαΐαν, ὁ δὲ Νοταρᾶς καὶ ὁ Νικήτας κατέλαβαν τὸν ἅγιον Γεώργιον. Ἐπεστράτευσαν καὶ εἰς ἐκείνο τὸ χωρίον οἱ κυβερνητικοί· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τόπος εἶναι δυνατός, ἀπεκρούσθησαν καὶ 50 ἐφονεύθησαν. Παθόντες καὶ ἀποτυχόντες, μετέφεραν ἐκ Ναυπλίου τρία κανόνια· τότε ἀπηλπίσθησαν οἱ ἀντικυβερνητικοὶ καὶ ἔφυγαν διὰ νυκτός. Ἐτρεξαν οἱ κυβερνητικοὶ κατόπι αὐτῶν, μετέβησαν εἰς Τρίκαλα, ὅπου κατέφυγεν ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς, τὰ ἐκυρίευσαν ἀναιμωτί, ἐγκατελείφθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν μισθωτῶν του αὐτομολησάντων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τὰς σημαίας, παρεδόθη, ἐστάλη ὑπὸ φύλαξιν εἰς Ναύπλιον, καὶ ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ θείου του, προέδρου τῆς βουλῆς, μὴ μεθέξαντος τῆς ἀνταρσίας, ἔμεινε παρ' αὐτῷ ὑπὸ τὴν ἐγγύησίν του. Ἐν ᾧ δὲ ὑπερίσχυαν κατὰ τὴν Κορινθίαν τὰ ὑπὸ τὸν Γκούραν καὶ τὸν Καρατάσον στρατεύματα, διέβησαν ἀρχομένου τοῦ δεκεμβρίου εἰς Βοστίτσαν καὶ τὰ ἐν Σαλώνοις ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην, τὸν Τσαβέλλαν καὶ ἄλλους, καὶ ἀνέβησαν εἰς Καλάβρυτα, ὅπου ἦλθε καὶ ὁ Κωλέττης. Τὴν δὲ 13 ἐκινήθησαν εἰς Κερπινὴν ὅπου ἦσαν ὁ Ζαήμης, ὁ πατήρ του, ὁ Λόντος, ὁ Νικήτας, καὶ πολέμου γενομένου ὑπερίσχυσαν, ἐκυρίευσαν τὸ χωρίον, τὸ ἐληλάτησαν καὶ πολλὰ ἄλλα κακὰ ἔπραξαν· οἱ δὲ ἐν αὐτῷ κακὴν κακῶς ἔφυγαν. Τὰ αὐτὰ κακὰ ἔπαθαν καὶ οἱ λοιποὶ ἀντικυβερνητικοὶ παντοῦ, καὶ ὅλοι, μηδενὸς ἐξαιρουμένου, κατέθεσαν τὰ ὄπλα, ἐπεκαλέσθησαν τὴν μακροθυμίαν τῆς κυβερνήσεως, οἱ μὲν δι' ἑνὸς τρόπου οἱ δὲ δι' ἄλλου, καὶ οἱ πλείστοι παρεδόθησαν αὐθορμήτως εἰς χεῖράς τῆς αὐτομολήσαντες εἰς Ναύπλιον, διότι οὔτε ἀσφαλεῖς ἦσαν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των, ἅς κατεπάτησαν ὅλας τὰ κυβερνητικὰ στρατεύματα, οὔτε δεκτοὶ εἰς τὴν Ἐπτάνησον, ὅθεν ὁ Σισίνης καὶ ὁ υἱὸς του Χρῦσανθος, ἐκεῖ καταφυ-

γόντες, ἀπεπέμφθησαν. Τοιουτοτρόπως συνήχθησαν εἰς Ναύπλιον ὁ Κολοκοτρώνης, οἱ Δηληγιάνναι Ἀναγνώστης, Κανέλλος, Δημητράκης καὶ Νικόλαος, οἱ Νοταράδες Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης, ὁ Γρίβας, ὁ Ἀναστασόπουλος, ὁ Μητροπέτροβας, ὁ Παπατσώνης, ὁ Κρίτσαλης καὶ ὁ Κατσαρός, περιμένοντες τὴν τύχην των παρὰ τῶν ἐχθρῶν των. Ἡ δὲ κυβέρνησις τοὺς ἀπέστειλεν ὅλους τὴν 6 φεβρουαρίου εἰς Ὑδραν καὶ διέταξε νὰ τοὺς περιορίσωσιν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ προφήτου Ἑλίου τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους μέχρις οὗ δικασθῶσι. Μετὰ τέσσαρας δὲ ἡμέρας ἀπέστειλεν ἐκεῖ καὶ τὸν Σισίνην καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Χρῦσανθου ἐλθόντας καὶ αὐτοὺς κατόπιν τῶν ἄλλων εἰς Ναύπλιον καὶ προσπεσόντας. Οἱ δὲ Ἀνδρέαι καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ φυγόντες ἐκ τῆς Κερπινῆς, κατέφυγαν ἐν πρώτοις εἰς Δίβρην, ἀλλὰ, μαθόντες ὅτι ἤρχοντο εἰς καταδίωξιν των οἱ ὑπὸ τὸν Γκούραν, ἔφυγαν καὶ ἐκεῖθεν (β) καὶ μὴ βλέποντες ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου τόπον καταφυγῆς ἀσφαλῆ κατέβησαν εἰς Κουνουπέλι καὶ ἐντυχόντες τρία πλοίαρια ὑπὸ σημαίαν ἰουικὴν ἔπλευσαν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα.

Μικρὸς ἦτον ὁ πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος, μικρὰ καὶ τὰ κινήσαντα αὐτὸν αἷτια, μικροῦ λόγου καὶ οἱ σκοποὶ του. Ἡ Ἀρχή, τὸ μῆλον τῆς ἔριδος, ἦτον ἐφήμερος, διότι ἐφήμερα, ὃ ἐστὶν ἐνιαύσια, ἦσαν καὶ τὰ βουλευτικὰ καὶ τὰ νομοτελεστικά· τὸ δὲ νομοτελεστικὸν τῆς περιόδου ταύτης, ὡς ἀναπληρωτικὸν τοῦ ἄλλου, οὐδὲ τετράμηνον διάρκειαν εἶχεν· οὐδενὸς δὲ τῶν διαμαχομένων ἢ φίλαρχος ἐπιθυμία ἐπέκεινα τοῦ τέρματος ἢ τῶν ὄρων τῆς καθεστῶσης ἐξουσίας παρεξτείνεται· διηρεῖτο δὲ ἡ ἐξουσία καὶ εἰς πολλούς, καὶ ὑπὸ τὸν χαλινὸν καὶ τὴν αὐστηρὰν ἐπίβλεψιν τῆς βουλῆς πάντοτε ἔκειτο. Πελοποννήσιοι πρὸς Πελοποννησίους διεμάχοντο ἐπὶ τοῦ πρώτου ἐμφυλίου πολέμου. Σχέσεις ἔχοντες οὗτοι

πρὸς ἀλλήλους ἐπολιτεύοντο καὶ ἐν πολέμῳ μετρίως. Ὀλίγη, ὡς εἶδαμεν, ἡ αἵματοχυσία, οὐδεμία διάθεσις καταστροφῆς ἢ διαρπαγῆς, εὐκατεύναστα τὰ πάθη, οἱ σήμερον πολέμιοι ἔγειναν τὴν ἐπαύριον φίλοι, καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀλληλομαχία ἐφαίνετο μᾶλλον στάσις ἢ πόλεμος. Ἀλλὰ λίαν δεινὸς καὶ λίαν φθοροποιὸς κατήντησεν ὁ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος προκειμένης ὄχι ἐφημέρου ἐξουσίας ὡς ἄλλοτε, ἀλλὰ καταστροφῆς καὶ ἐξοντώσεως τῶν ἰσχυρῶν τῆς Πελοποννήσου· ἐξώκειλε δὲ ἔνεκα τούτου καὶ εἰς τόσῃν κακοήθειαν, ὥστε ἢ εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβολὴ τῶν πέραν τοῦ ἰσθμοῦ στρατευμάτων δοθέντων εἰς ἀρπαγὴν καὶ εἰς ἀκολασίαν, ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνήμην τῶν παθόντων ὅσα κακὰ ἔπαθαν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἀλβανῶν οἱ πατέρες αὐτῶν· ἡ δὲ ἔκβασις τοῦ πολέμου τούτου ἀνύψωσε τὸν Κουντουριώτην καὶ συνανύψωσε καὶ τὸν συνάρχοντα καὶ συμπράκτορα αὐτοῦ Κωλέττην.

Διαρκούσης δὲ τῆς ἐκστρατείας κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἡσθένησεν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ μετεκομίσθη εἰς Ἀνατολικόν· εἶχε κληθῆ πρό τινος καιροῦ εἰς ἀναδοχὴν τῶν καθηκόντων τοῦ γενικοῦ γραμματέως τοῦ νομοτελεστικοῦ· ἀλλ' ἡ κατάστασις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀσθενεία του τὸν ἠνάγκασαν ν' ἀναβάλῃ τὴν εἰς Ναύπλιον μετάβασίν του. Ἀφ' οὗ δὲ ἀνέλαβε καὶ διελύθη καὶ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ, καὶ ἔκάλεσε τοὺς πληρεξουσίους καὶ τοὺς ὄπλαρχηγοὺς τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τοπικὴν συνέλευσιν ἐπὶ σκοπῷ νὰ βάλῃ τάξιν ὅπου ἐπέκράτει πλήρης ἀταξία, τουτέστιν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Συνήλθαν οἱ πληρεξούσιοι εἰς Ἀνατολικόν, καὶ τὴν 17 δεκεμβρίου ἤρχισαν τὰς ἐργασίας των ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ στρατηγοῦ Τσόγκα, τοῦ ἰσχυροτέρου ὄπλαρχηγοῦ τῶν μερῶν ἐκείνων· ἔλαβαν δὲ ὑπ' ὄψιν ὅσα καὶ ἐπὶ

τῆς προλαβούσης τοπικῆς συνελεύσεως καὶ διέταξαν εἰς διόρθωσιν τῶν ἀταξιῶν ὅσα καὶ τότε, ἀλλὰ πραγματικῶς ἔπραξαν οὐδέν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπεκράτει ἐν Πελοποννήσῳ ὁ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος, δέον ἔκριναν νὰ ἐκφράσωσι πανδήμως τὰ φρονήματά των περὶ τῶν γενικῶν πραγμάτων, κατακρίνοντας καὶ καταρώμενοι πᾶν ἔνοπλον κίνημα κατὰ τῆς κυβερνήσεως, οἰαδήποτε καὶ ἂν ἦτο τοῦ κινήματος ἡ ἀφορμή, καὶ οἰοσδήποτε ὁ κινούμενος, κηρύττοντες τὴν ἀφισίωσιν των εἰς τὰ καθεστῶτα καὶ προσφέροντες τὸν βραχίονά των εἰς ὑποστήριξιν αὐτῶν· ἐξέφρασαν δὲ ἐπὶ τῆς συνελεύσεως καὶ τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὸν γενικὸν διευθυντήν, καὶ τὴν λύπην των διὰ τὴν ἀποχώρησιν του, καὶ ἐπολιτογράφησαν αὐτὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ Πραϊδὴν καὶ Πολυζωΐδην.

Ἐπρόκειτο πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπὶ τῆς συνελεύσεως νὰ προσφέρωσι τινες τῶν ὀπλαρχηγῶν, καὶ κυρίως ὁ τοῦ Ζυγοῦ Μακρῆς, πρὸς κοινὴν χρῆσιν τὰ γεννήματα τῶν ἐπαρχιῶν των ἐσοδιαζόμενα εἰς ἰδίαν τῶν περὶ αὐτοὺς χρῆσιν, ἀλλ' οὗτοι δὲν ἐπέιθοντο. Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνοντο εἰς τὴν ἐξέλεγχιν τῶν προσόδων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐλογομάχουν περὶ τούτου ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας, ὅπου συνεδρίαζαν, συνέβη σεισμὸς τόσον δεινὸς ὥστε ἔπεσαν καὶ τινες οἰκίαι. Γνωστὸν εἶναι πόσον ἐπιρρέάζονται τὰ πνεύματα τῶν ἀπλουστερῶν ὑπὸ τῶν τοιούτων τῆς φύσεως φαινομένων. Δραξάμενός τις τῶν πληρεξουσίων τὴν εὐκαιρίαν ταύτην ἀνέστη παύσαντος τοῦ σεισμῶ, καὶ ἀφ' οὗ ἐλάλησε περὶ ἄλλων ὑποθέσεων, εἶπε τὰ ἑξῆς.

“ Ἄλλ' ἐβασίλευσε τάχα παρ' ἡμῖν ἡ δικαιοσύνη ;
 “ Ἐφάνημεν ἄξιοι τῆς θείας βοηθείας, ἢν τόσον
 “ φανερᾶ ἀπολαμβάνομεν ; Ὅχι ! βεβαίως· δὲν σᾶς
 “ τὸ λέγω ἐγώ· σᾶς τὸ εἶπε πρὸ ὀλίγου ὁ Θεὸς διὰ
 “ τοῦ σεισμῶ του. Τὰ σημεῖα ταῦτα εἶναι ἡ φωνὴ

“ τῆς ὀργῆς του· ἡ ὀργή του βλέπετε ἐσάλειψε καὶ
 “ αὐτὰ τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Μάθετε, λέγει ἡ φωνή
 “ τῆς ὀργῆς του, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐλευ-
 “ θερώσῃ τὸν λαόν του ὄχι μόνον ἐκ χειρὸς τῶν
 “ Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ἐκ χειρὸς τῶν ἀγαπώντων τὴν
 “ ἀνομίαν καὶ τὴν ἀδικίαν Χριστιανῶν. Ὁ Θεὸς ὀργί-
 “ ζεται ἐπίσης ὅλους τοὺς ἀνόμους καὶ ἀδίκους ὅποια
 “ καὶ ἂν ἦναι ἡ πίστις των. Τρέμετε ὅσοι εἴσθε
 “ ἄνομοι καὶ φιλάδικοι· ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν
 “ εἶναι Θεὸς νόμου καὶ δικαιοσύνης· εἶναι Θεὸς
 “ ἐκδικήσεων. Τρέμετε οἱ ἄνομοι καὶ φιλάδικοι!”

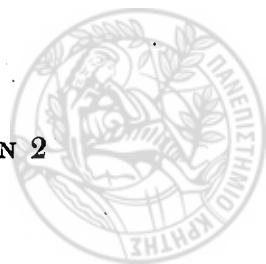
Κλονισθέντες οἱ ὀπλαρχηγοὶ ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ,
 ἀκούσαντες καὶ τὴν ἐρμηνείαν αὐτοῦ ἐπροθυμήθησαν,
 προεξάρχοντος τοῦ Μακρῆ, νὰ προσφέρωσιν ὅσα
 μέχρι τοῦδε δὲν ἔπνευσαν ἰδιοποιούμενοι.

Οἱ δὲ Ἀνδρέαι καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς κατευδῶθησαν
 εἰς Προκοπάνιστον, νησιδίον τρεῖς ὥρας καὶ τέταρτον
 ἀπέχον τοῦ Μεσολογγίου, τὴν 23 δεκεμβρίου, διαρκούσης
 τῆς συνελεύσεως, καὶ ἔγραψεν ὁ Ζαήμης
 αὐθημερὸν πρὸς τοὺς συγκροτοῦντας αὐτὴν ἐπιστο-
 λὴν (γ) λέγουσαν, ὅτι, ἂν καὶ κατετρέχετο μέχρι
 θανάτου, ὠρκίσθη ν’ ἀποθάνῃ ἐπὶ τῆς φίλης πατρίδος
 μαχόμενος ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ ὅτι ἐζήτηι ἄσυλον μέχρι
 τῆς συγκροτήσεως τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, εἰς ἣν
 ἔτοιμος ἦτο νὰ δώσῃ λόγον τῶν πράξεών του.

Οἱ Ἀνδρέαι ἠγαπῶντο παρὰ τῶν Δυτικοελλαδιτῶν.
 Οὐδέποτε ἐπεκαλέσθησαν οὗτοι εἰς μάτην τὴν ἀντίλη-
 ψιν ἐκείνων ὡσάκις ἐκινδύνευεν ἡ πατρίς των· πολλοὶ
 δὲ τῶν ἐπισημοτέρων καὶ αὐτὸς ὁ γενικὸς διευθυντῆς
 Μαυροκορδάτος ἦσαν φίλοι των· διὰ τοῦτο συμπα-
 θεῖς ἐφάνησαν πρὸς τὰ δεινὰ των ὅλοι, ἀλλὰ μὴ
 θέλοντες νὰ ἐνοχοποιηθῶσιν ἐνώπιον τῆς ὑπερισχυ-
 ούσης κυβερνήσεως ἀπήντησαν (δ), ὅτι πρόθυμοι
 ἦσαν καὶ νὰ τοὺς δεχθῶσι καὶ νὰ μεσιτεύσωσιν ὑπὲρ
 αὐτῶν πρὸς τὴν κυβέρνησιν, ἀλλ’ ὅτι τοὺς ἐθεώρουν

πάντοτε ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νόμου. Ἐπὶ τῇ ἀπαντήσει ταύτῃ ἦλθαν οἱ Ἀνδρέαι καὶ λοιποὶ εἰς Ἀνατολικόν, ἐφιλοφρονήθησαν, καὶ μετέβησαν εἰς Κατοχήν, χωρίον τοῦ Ξηρομέρου, ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν μὲν τῶν στρατηγῶν Τσόγκα, Μακρῆ, Ράγκου καὶ Βλαχοπούλου, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν ἐπαγρύπνησιν καὶ περιποίησιν τοῦ Τσόγκα, ὑφ' ὃν ἐτέλει ἡ Κατοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΒ.

Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα.—Συνδιαλέξεις ἐν Πετροπόλει τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πέντε Δυνάμεων περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, καὶ σχίσμα Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας.

ἌΝ καὶ ἡ Πύλη ἀπηξίωσε ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν περὶ Ἑλλάδος πρότασιν τῆς Ῥωσσίας, ἡ Ῥωσσία ὄχι μόνον δὲν παρητεῖτο τοῦ εἰρηνοποιουῦ σκοποῦ της, ἀλλ' ἐπροσπάθει νὰ προσηλώσῃ σπουδαιότερον εἰς εὐόδωσιν αὐτοῦ τὴν προσοχὴν τῶν περὶ πολλοῦ ποιουμένων τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης αὐλῶν, καὶ νὰ κερδίσῃ τὴν ἀναγκαίαν σύμπραξίν των· δὲν ἔπαυε δὲ λέγουσα καὶ ἐπαναλέγουσα, ὅτι, καὶ ἂν ἐσυμβιβάζοντο τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας, ἐν ὅσῳ διήρκει ὁ ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος, ἡ εἰρήνη τῆς Εὐρώπης διὰ τὸν χαρακτήρα αὐτοῦ ἐκινδύνευεν. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους, ἐκoinοποίησεν ἐμπιστευτικῶς ταῖς αὐλαῖς εἰς ὑποστήριξιν τῆς προτάσεώς της ὑπόμνημα, ἐν ᾧ ἐξέθετε σαφῶς τοὺς ὄρους, οὓς ἐθεώρει καὶ ὀρθοὺς καὶ ἀναγκαίους εἰς εἰρηνευσιν τῆς μαχομένης Ἑλλάδος, προβάλλουσα νὰ συστηθῶσι τρεῖς ὑποτελεῖς τῷ σουλτάνῳ ἡγεμονεῖαι, ἡ μὲν ἐκ Θεσσαλίας, Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς, ἡτοι τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ ἐξ Ἠπείρου καὶ Ἀκαρνανίας, ἡτοι τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ ἐκ Πελοποννήσου καὶ Κρήτης, ἡτοι τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος· αἱ δὲ νῆσοι νὰ διοικῶνται δημογεροντικῶς ὡς καὶ μέχρι τοῦδε, καὶ ὁ πατριάρχης, ἐδρεύων πάντοτε

ἐν Κωνσταντινουπόλει, νὰ θεωρῆται ὡς ἀντιπροσωπεύων τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος (α).

Εἶπαμεν, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ῥωσσίας ἔτεινεν ἀνέκαθεν εἰς ἐξασθένωσιν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν κατ' ὀλίγον ἀποσύνθεσίν του· δι' ὃν δὲ λόγον ἐπολιτεύετο οὕτως ἡ Δύναμις αὕτη, διὰ τὸν αὐτὸν δὲν ἀνείχετο τὴν πρὸ τῶν πυλῶν της ἐπὶ τῶν ἔρειπίων αὐτοῦ ἀνέγερσιν βυζαντινοῦ, ἤτοι ἰσχυροῦ κράτους κατέχοντος τὰς κλεῖς τῆς Μαύρης θαλάσσης· ἐνίσχυε δὲ μόνον τὴν ἀνέγερσιν μικρῶν ἐπικρατειῶν, ὑποτελῶν μὲν τῇ Πύλῃ ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐπιβρόχην καὶ προστασίαν ἐκείνης. Τοιαύτης πολιτικῆς ἀποκύημα ἦτο τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον, ἀνάξιον τοῦ ἐθνισμοῦ τῶν Ἑλλήνων, ὡς διαρρήγνυον τὴν ἐνότητά των, ἐφ' ἧς πᾶσα ὑγιῆς πολιτικὴ ἐπάναγκες νὰ σαλεύη, καὶ ὡς ἀνατρέπον τὴν ἀνεξαρτησίαν των, ὑπὲρ ἧς ἠγέρθη ὁ δεινότατος αὐτῶν ἀγών.

Κοινοποιήσασα τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ταῖς αὐλαῖς ἡ Ῥωσσία, τὰς ἐκάλεσεν εἰς σύσκεψιν ἐν Πετροπόλει πρὸς πραγματοποιήσιν του. Ὁρθοὺς ἐθεώρησαν αἱ τῆς Γαλλίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας αὐλαὶ τοὺς ὅρους τοῦ ὑπομνήματος ὡς μεταξὺ τῆς τελείας ἀνεξαρτησίας κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ἐνὸς τῶν διαμαχομένων, καὶ τῆς τελείας ὑποταγῆς κατὰ τὴν τοῦ ἄλλου κειμένου, καὶ τοὺς παρεδέχθησαν προθύμως, ἀλλ' ἐν πνεύματι πάντοτε εἰρηνικῶ. Τὴν αὐτὴν γνώμην ἐξέφρασε καὶ ἡ αὐλὴ τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' ἀπήτησεν ὡς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ νὰ προηγηθῇ ἡ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστολὴ πρέσβεως Ῥώσσου, ὡς δείγμα φιλειρηνικὸν πρὸς τὴν Πύλην, καὶ νὰ ὀρισθῇ τόπος τῶν συνεδριάσεων ὅχι ἡ Πετροῦπολις ἀλλ' ἡ Βιέννη. Ἡ δὲ αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας, ἡ θεωρήσασα καὶ αὕτη ἐξ ἀρχῆς ὡς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ νὰ προηγηθῇ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστολῆς πρέσβεως της ἡ παντελὴς κένωσις τῶν ἡγεμονειῶν,

ἀντεῖπεν. Ἐν τούτοις διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπανειλημμένων ἀξιώσεων τῶν αὐλῶν ἐφάνη λύσασα αὐτὴ ἢ Πύλη τὸ ζήτημα ὑποσχεθεῖσα ἐπισημως λήγοντος τοῦ ἀπριλίου τὴν παντελῆ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν (β). ἀπέλυσε δὲ καὶ τὸν Βηλλαρᾶν ἐπὶ τῇ παρακλήσει τοῦ παρ' αὐτῇ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας.

Ἀρθέντων τῶν προσκομμάτων τούτων, διώρισεν ἡ Ῥωσσία πρέσβυν τῆς παρὰ τῷ σουλτάνῳ τὸν Ῥιβωπιέρρον, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐξαπέστειλεν εὐθὺς καὶ ἀνέδειξεν ἐπιτετραμμένον τὰ τῆς πρεσβείας τὸν ὡς ἔφορον τῶν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν ὑποθέσεων ἐδρεύοντα ἤδη ἐν Κωνσταντινουπόλει Μιντσιακην· μὴ ἐπιμενούσης δὲ καὶ τῆς Ἀγγλίας εἰς ὃν ἐπρότεινε τόπον τῶν συσκέψεων, συνεδρίασαν ἐν Πετροπόλει οἱ ἐκεῖ ἀντιπρόσωποι τῶν αὐλῶν τὴν 5 ἰουνίου κατὰ πρῶτον· καὶ οἱ μὲν τῆς Αὐστρίας, Γαλλίας καὶ Πρωσσίας ἐνέκριναν ἐξ ὀνόματος τῶν αὐλῶν αὐτῶν τὰ ἐν τῷ ὑπομνήματι, ἀναγγείλαντες ὅτι ἔτοιμοι ἦσαν νὰ συστήσωσι τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει συναδέλφοις τῶν ὅτι εἰς πραγματοποιήσιν αὐτῶν ὠρίζετο· ὁ δὲ τῆς Ἀγγλίας ἀνήγγειλεν, ὅτι καὶ ἡ αὐλή του, ἂν καὶ διεφώνει κατὰ τι, ἐνέκρινε τὰς βάσεις τοῦ ὑπομνήματος, ἀλλὰ δὲν τῷ ἀπέστειλεν εἰσέτι ὁδηγίας περὶ τῶν περαιτέρω. Τῷ ὄντι ὁ πρέσβυς οὗτος, Κάρολος Βαγῶττος, εἰδοποιηθεὶς παρὰ μὲν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει συναδέλφου του ὅτι ὑπεσχέθη ἐπισημως ἡ Πύλη τὴν παντελῆ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν, παρὰ δὲ τῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας ὅτι διώρισε πρέσβυν τῆς παρὰ τῷ σουλτάνῳ, ἐθεώρησεν ὅτι ἐπληρώθησαν οἱ ἀπαιτούμενοι ὅροι καὶ συνεδρίασεν ἄνευ ῤητῆς διαταγῆς τῆς αὐλῆς του.

Δευτέρας δὲ συνεδριάσεως γενομένης τὴν 24 ἰουνίου, ἐπρόβαλεν ὁ πληρεξούσιος τῆς Ῥωσσίας νὰ διαταχθῶσιν οἱ παρὰ τῷ σουλτάνῳ πρέσβεις τῶν

συμμάχων ὅπως δι' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐγγράφου, συνυπογράφοντος καὶ τοῦ ἐπιτετραμμένου τὰ τῆς Ῥωσσίας, προτείνωσι ἐπὶ τῶν ὄρων τοῦ ὑπομνήματος τὴν μεσιτείαν τῶν αὐλῶν καὶ τὴν διακοπὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐχθροπραξιῶν, ν' ἀναγγελθῶσι δὲ τὰ αὐτὰ καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας· ἐπὶ δὲ τῇ ἀνακωχῇ νὰ συνέλθωσιν οἱ πρέσβεις τῶν συμμάχων καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῶν διαμαχομένων εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς συνδιάσκεψιν περὶ ὀριστικοῦ συμβιβασμοῦ· ἀλλ' οἱ συνδιαλεγόμενοι ἐζήτησαν καιρὸν εἰς αἴτησιν νέων ὁδηγιῶν.

Ἐν τούτοις, διεταράχθησαν ἀπροσδοκίτως αἱ ἐξ ἀρχῆς μέχρι τοῦδε ἐπικρατήσασαι στεναὶ σχέσεις Ἀγγλίας καὶ Τουρκίας. Ἡ ἐν Λονδίῳ σύστασις φιλελληνικῆς ἐταιρίας, ἡ χιλιόλιρος συνδρομὴ τῆς δημαρχίας τῆς μεγαλουπόλεως ταύτης ὑπὲρ τῆς πολεμύσης Ἑλλάδος, τὸ δάνειον, ἡ εἰς Ἑλλάδα ἀποστολὴ πολεμεφοδίων καὶ ἄλλων βοηθημάτων, ἡ εἰς συμμέθεξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἀφίξις Ἀγγλων καὶ κατ' ἐξοχήν ἡ τοῦ Βύρωνος ἀντηχήσασα διὰ τὸ λαμπρὸν ὄνομά του ἀπὸ περάτων ἕως περάτων, καὶ ἡ ἐξ αἰτίας τῆς δικαιότερας καὶ φιλελληνικωτέρας πολιτικῆς τοῦ Κάννιγγος ἐπὶ τὸ δικαιότερον καὶ φιλελληνικώτερον μεταβολὴ τῆς διαγωγῆς τῶν Ἀρχῶν τοῦ ἰονίου κράτους παρώργισαν εἰς ἄκρον τὴν Πύλην κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ὁ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς αὐτῆς, ὁ τόσην πίστιν καὶ ὑπόληψιν ἄλλοτε ἀπολαμβάνων, ὑπεβλέπετο. Εἰς μάτην ἔλεγεν ὅποια τὰ ὄρια τῆς ἐξουσίας τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τῶν Ἀγγλων. Ἀγνοοῦσα καὶ ὀλιγωροῦσα ἡ Πύλη τὸν τρόπον τοῦ πολιτεύεσθαι τῶν ἐλευθέρων ἔθνων, δὲν ἤξευρε νὰ διακρίνη τὰ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἀρχομένων, καὶ ἐνοχοποιεῖ ἐκείνους διὰ τὰ πρὸς αὐτὴν πταίσματα τούτων. Τοιαῦτα φρονοῦσα καὶ ἀδικουμένην ἑαυτὴν θεωροῦσα, πικροτάτους ἀπέτεινε

πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας λόγους περὶ τῆς διαγωγῆς της (γ).

Μόλις δὲ ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου ἔλαβεν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις γνώσιν τοῦ εἰς λύσιν τῆς ἑλληνοτουρκικῆς διαφορᾶς ῥωσικοῦ σχεδίου καὶ κατεπαράχθη. Οὐδὲν ἦττον κατεπαράχθη καὶ ἡ Πύλη· ὠργίσθη δὲ ἔτι μᾶλλον αὕτη διὰ τὴν ἐν αὐτῷ προτεινομένην αὐθόρμητον ἐπέμβασιν τῶν αὐλῶν ἐν ταῖς διαφοραῖς αὐτῆς καὶ τῶν ἐπαναστάντων ραγιαδῶν. Ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς ἐξεδόθη τὸ ῥωσικὸν σχέδιον καὶ ἐσυστήθη ἐν Πητροπόλει τὸ συμβιβαστικὸν συμβούλιον, μηδενὸς τῶν διαμαχομένων ζητούντος ἢ δεχομένου ὁποῖον ἐπρότεινε τὸ σχέδιον συμβιβασμόν· ὥστε εἰργάζοντο αἱ Δυνάμεις πρὸς εἰρήνευσιν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς Ῥωσσίας παρὰ τὴν θέλησιν καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Τούρκων.

Προθεμένη δὲ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις νὰ ματαιώσῃ τὸ σχέδιον τοῦτο, ἀναγκαῖον ἐνόμισε νὰ διαμαρτυρηθῇ ἐπισήμως· καὶ εἰς ἐνίσχυσιν τῆς διαμαρτυρησεῶς της δέον ἔκρινε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τινος τῶν αὐλῶν. Εὐνοϊκωτέρα πασῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἦτο τότε βεβαίως ἡ τῆς Ἀγγλίας, δι' ἣ καὶ πρὸς αὐτὴν ἀπέστειλε τὴν 12 αὐγούστου διαμαρτυρησιν (δ') στηλιτεύουσα ὡς αἰσχρὸν τὸν προτεινόμενον συμβιβασμόν, ἐπικαλουμένη τὴν ἀντίληψίν της εἰς ἀνάκτησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων, παραλληλίζουσα τὰ δικαιώματα αὐτῶν καὶ τὰ τῶν ἐσχάτως ἀποχωρισθέντων τῆς μητροπόλεως των ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ λαῶν, καὶ διατεινομένη ὅτι τὸ συμφέρον τῆς Εὐρώπης, καὶ κυρίως τῆς Ἀγγλίας, ἀπῆται τὴν πολιτικὴν ὑπαρξιν τῆς Ἑλλάδος.

Μόλις ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὁ ὑπουργὸς τῆς Ἀγγλίας [τὴν 11 ὀκτωβρίου καὶ ἀπήντησε τὴν 7 νοεμβρίου λέγων (ε), ὅτι ἐθεώρει τὴν πολιτικὴν

τῆς Ῥωσσίας φιλελληνικὴν καὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον περιέχον ὀρθοὺς ὄρους· ὅτι δὲν θὰ ἠναντιούτο ἡ Ἀγγλία εἰς τὴν πραγματοποίησιν αὐτοῦ, ἂν ἐπροτεινέτο ἐν καιρῷ, ἀλλ' οὐδὲν θ' ἀπεφασίζετο ἄνευ τῆς συναινέσεως τῶν διαμαχομένων, ὅτι ἂν ποτε ἐνόμιζε συμφέρον ἡ Ἑλλὰς νὰ ζητήσῃ τὴν μεσιτείαν τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἂν τὴν ἐδέχετο ἡ Πύλη, οὐδὲν θὰ παρημελείτο εἰς καρποφορίαν τῆς, καὶ ὅτι ἐν τῇ δεινῇ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος πάλη ἐπολιτεύθη ἡ Ἀγγλία ὅπως καὶ ἐν τῇ τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ ἀποικιῶν τῆς διατηρούσα ἄκραν οὐδετερότητα. Περὶ δὲ τῆς ἀντιλήψεως, ἣν ἐπεκαλείτο ἡ Ἑλλάς, ἔλεγε τὰ ἐξῆς. “Οὔτε ἐμμέσως “οὔτε ἀμέσως ἠρέθισαν οἱ ὑπουργοὶ τῆς Ἀγγλίας “τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνός των, “ἀλλ' οὔτε διὰ τινος τρόπου παρενέβαλαν ἐμπόδια “εἰς τὴν πρόοδόν του. Οὐδεὶς ἔχει δίκαιον νὰ “ὑπολάβῃ ὅτι ἡ Ἀγγλία θεωροῦσα τὰς ὑπαρχούσας “φιλικὰς σχέσεις καὶ τὰς διατηρουμένας παλαιὰς “συνθήκας αὐτῆς καὶ τῆς Πύλης ἡμπορεῖ ν' ἀνα- “δεχθῆ πάλην ἣν δὲν ὑπεκίνησε καὶ νὰ οἰκειοποιηθῆ “διαφορὰν ἀλλοτριάν.”

Αὕτη εἶναι ἡ μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ἀγγλικῆς περὶ τούτων ἀλληλογραφία· ἐν ταύτῃ ἡ ἀγγλική, πρώτη πάσης ἄλλης κυβερνήσεως καὶ κατὰ πρῶτον, προσηγόρευσε τὴν ἑλληνικὴν “προσωρινὴν κυβέρνησιν.”

Ἐν τούτοις διεταράχθη παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν καὶ αὐτὴ τῶν αὐλῶν ἡ ἄρμονία. Ἡ Ἀγγλία, εἴτε πρὸς καθυσύχασιν τῆς Πύλης δεινολογουμένης ἐφ' ᾧ ἐβουλευόντο αἱ αὐλαὶ ἐν Πετροπόλει, εἴτε ζηλοτύπως φερομένη πρὸς τὴν Ῥωσσίαν κινούσαν ὅπως ἤθελεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος τὴν συμμαχίαν, ἐν ᾧ Τούρκοι καὶ Ἕλληνες ἀπέβλεπαν εἰς μόνην τὴν Ἀγγλίαν, εἴτε ἐπὶ ῥεασθείσα ὑπὸ τῆς

διαμαρτυρήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἀπεδοκίμασεν αἴφνης τὴν ἐν Πετρούπολει διαγωγὴν τοῦ πρέσβεός της, Βαγώττου, ὡς ἄνευ ἀδείας της συνεδρίασαντος καὶ συμπράξαντος· μεταθέσασα δὲ αὐτὸν εἰς ἄλλην πρεσβείαν καὶ ἀναδείξασα διάδοχόν του τὸν Στρατφόρδον Κάννιγγα, διεκοίνωσε ταῖς αὐλαῖς, ὅτι, προθεμένη ἐξ ἀρχῆς ἐκούσιον συμβιβασμὸν τῶν ἀλληλομαχοῦντων, καθήκόν της, ὡς οὐδετέρα Δύναμις, ἐθεώρει νὰ μὴ παρέμβῃ ἐν ὧσφ ἀπεποιούντο οἱ ἀντιφερόμενοι πάντα συμβιβασμὸν· ἀπεποιεῖτο δὲ καὶ ἦν ὑπεσχέθη παρέμβασιν, καὶ ἂν ἔστελλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ Ῥωσσία πρέσβυν. Ἠπόρησε καὶ ὠργίσθη ἡ Ῥωσσία ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκίτῳ ταύτῃ παλινοῦσῃ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, καὶ ἀντιδιεκοίνωσεν, ὅτι ἔπαυε τοῦ λοιποῦ πᾶσα συνδιάσκεψις αὐτῆς καὶ τῆς αὐλῆς ἐκείνης καὶ ὡς πρὸς τὰ τουρκορῶσικὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ ἑλληνοτουρκικά. Ἐμέμφθησαν δὲ καὶ αἱ ἄλλαι Δυνάμεις, καὶ αὐτὴ ἡ ὑπὲρ τὰς ἄλλας φιλοτουρκίζουσα Αὐστρία, τὴν παλινοῦσῃ τῆς Ἀγγλίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ.

Σχέδια τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως κατὰ τῶν ἐχθρῶν.—'Από-
 βασίς τοῦ 'Ιβραήμπασα εἰς Μοθώνην.—'Εκστρατεία τοῦ
 Κουντουριώτου προέδρου τοῦ νομοτελεστικοῦ.—Πολεμικά
 κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν συμβάντα καὶ παράδοσις τῶν
 Παλαιῶν Ναβαρίνων καὶ τοῦ Νεοκάστρου.—'Εμπρησμὸς
 ἐχθρικῶν πλοίων ἐν Μοθώνῃ.—Ναυμαχία παρὰ τὸν Κα-
 φηρέα.

'ΕΝ ᾧ ὁ δημόσιος πλοῦτος ἐφθείρετο χάριν ἐμφυ-
 λίων παθῶν καὶ προσωπικῶν μικροφιλοτιμιῶν εἰς
 βλάβην τοῦ λαοῦ, καὶ ἐγγὺς ἦτον ἡ μετάβασίς τοῦ
 φοβεροῦ ἐχθροῦ τῆς 'Ελλάδος, 'Ιβραήμπασα, ἀπὸ
 Κρήτης εἰς Πελοπόννησον, οὐδεμία ἐγένετο φροντίς
 περὶ τῆς ἀναγκαίας προμηθείας καὶ ἀσφαλείας τῶν
 μερῶν ἐκείνων. Ὡς καὶ αὐτὸ τὸ φρούριον τοῦ Νεο-
 κάστρου ἀπρομήθευτον τῶν ἀναγκαίων ἦτο καὶ ἀπρο-
 μήθευτον διέμενε μέχρι τέλους, ὡς ἂν προητοιμάζετο
 νὰ πέσῃ μᾶλλον ἢ ν' ἀντισταθῇ.

'Ακίνδυνον στρατιωτικὴν δόξαν ἐθήρευεν ὁ πρόε-
 δρος τοῦ νομοτελεστικοῦ. Τοιαύτην ἐφαίνετο παρέ-
 χουσα ἡ κατάστασις τῶν Πατρῶν.

'Ἡ πόλις ἐκείνη ἐπολιορκεῖτο στενωῶς πρό τινος
 καιροῦ διὰ θαλάσσης, καὶ ἡ πτώσις τῆς ἐφαίνετο
 ἐγγίζουσα· δὲν ἐκίνει δὲ τὸν Κουντουριώτην εἰς
 κτήσιν αὐτῆς ἀφιλοκίνδυνος μόνον φιλοδοξία, ἀλλὰ
 καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἀνδρέας ἀντιζηλία. 'Εξαιρουμένης
 τῆς ὀλιγοχρονίου ἀρχηγίας τοῦ Κολοκοτρῶνῃ, εἰς τού-
 τους ἀνετέθη ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦ
 καιροῦ ἐκείνου ἡ διατήρησις τῆς πολιορκίας καὶ ἡ

τύχη αὐτῆς· δὲν τοῖς ἔλειψαν δὲ καὶ αἴσιοι περιστάσεις εἰς ἄλωσιν· ἀλλ' οὐδὲν γενναῖον ἔπραξαν, καὶ ἀφορμὴν πολλάκις ἔδωκαν εἰς κατηγορίαν ὡς μὴ σπουδάζοντες μᾶλλον ἢ ὡς μὴ δυνάμενοι νὰ τὴν κυριεύσωσιν· ὥστε, ἂν ὁ Κουντουριώτης εὐδοκίμει, δικαίως θὰ κατησχύνοντο οἱ δύο οὗτοι ἀντίζηλοί του. Πεινῶντες καὶ πάσχοντες οἱ ἐν Πάτραις Τούρκοι διὰ τὴν στενὴν πολιορκίαν εὐδιάθετοι ἐφαίνοντο νὰ ἀπέλθωσι, καὶ ἀπήτουν τὴν παρουσίαν τοῦ προέδρου ἐπὶ τῇ πεποιθήσει, ὅτι καὶ θέλησιν καὶ δύναμιν εἶχε νὰ διατηρήσῃ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν ὄρους τῆς συνθήκης. Ταῦτα τὰ αἷτια ἐθάρρυναν τὸν Κουντουριώτην καὶ στενότερον ἀποκλεισμὸν διὰ θαλάσσης νὰ διατάξῃ, καὶ πολυἀριθμὸν ἐκστρατείαν νὰ ψηφίσῃ, καὶ αὐτὸς τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας ν' ἀναλάβῃ. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ εὐτυχὴς ἔκβασις τοῦ ἐπιχειρήματος ἐκρέματο ἀπὸ τῆς ταχείας ἐνεργείας, διότι ὁ ἐχθρὸς ἦτον ἐπὶ θύρας, ἡ πρέπουσα σπουδὴ δὲν κατεβάλλετο.

Ἐν τούτοις ὁ ἄοκνος Ἰβραήμης, φθάσας εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας, οὐδε κὰν νὰ πατήσῃ τὴν ξηρὰν ἠθέλησεν, ἀλλὰ μετὰ δεκαπενθήμερον διατριβὴν ἐντὸς τῶν πλοίων ἀπέπλευσε μετὰ τοῦ στόλου του εἰς Ῥόδον καὶ Μαρμάρι, παρέλαβεν ἄλλους πεντακισχιλίους σταλέντας παρὰ τοῦ πατρός του, παρέλαβε καὶ φορτία ὀλόκληρα πολεμεφοδίων καὶ τροφῶν σταλέντα εἰς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ, ἐπανῆλθεν εἰς Κρήτην, ἐμίσθωσεν ἱκανοὺς ἐντοπίους καὶ ἀπέπλευσεν ἀκμάζοντος τοῦ χειμῶνος.

Κατεγίνετο ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἰς τὰς προετοιμασίας τῆς ἐκστρατείας τοῦ προέδρου τῆς, ὅτε ἔμαθεν ὅτι 50 ἐχθρικὰ πλοῖα, τὰ μὲν πολεμικὰ τὰ δὲ φορτηγά, εἰσέπλευσαν τὴν 11 καὶ 12 τοῦ φεβρουαρίου τὸν λιμένα τῆς Μοθώνης, καὶ ἀπεβίβασαν τετρακισχιλίους πεζοὺς, τετρακοσίους ἰππεῖς καὶ τὸν

Ἰβραήμην, καὶ ὅτι ἐσκήνωσαν τὰ στρατεύματα ταῦτα ἐν τῇ πλησίον τῆς Μοθώνης πεδιάδι. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη οὐδεμίαν ἠῦρεν ἀντίστασιν καθ' ὅλον τὸν πλοῦν, διότι τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, παθόντα ἐν ταῖς τελευταίαις μάχαις, ἐπεσκευάζοντο. Τέσσαρα μόνον ἠτοιμάσθησαν καὶ ἔπλευσαν εἰς τὰ νερὰ τῶν Πατρῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς πολιορκίας.

Ὁ δὲ αἰγύπτιος στόλος, ἀποβιβάσας τὰ στρατεύματα, ἐπανέπλευσεν εἰς Σούδαν, καὶ τὴν 5 μαρτίου ἐπανῆλθεν εἰς Μοθώνην ἀνεπηρέαστος, φέρων ἄλλους ἑπτακισχιλίους, ἐν οἷς καὶ τετρακοσίους ἵππεῖς. Γνωσθείσης δὲ τῆς δεινῆς καταστάσεως τῶν Πατρῶν διὰ τὴν θαλάσσιον πολιορκίαν, ἀπέστειλεν ὁ Ἰβραήμης εἰς λύσιν αὐτῆς τρεῖς φρεγάτας, δύο κορβέττας, καὶ ἕξ βρίκια. Ἡ μοῖρα αὕτη ἠῦρεν ἐν Ζακύνθῳ δέκα πλοῖα τροφοφόρα ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν, ἔτοιμα νὰ πλεύσωσιν εἰς Πάτρας, τὰ συνώδευσεν ἀσφαλῶς, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὰ φυλάττοντα ἐκεῖ ἑλληνικά, καὶ τοιουτοτρόπως, ἀπαλλαγέντων τῶν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἀπὸ τῶν δεινῶν τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ τῆς πείνας, ἐματαιώθησαν τὰ λαμπρὰ σχέδια τῆς ἐτοιμαζομένης ἑλληνικῆς ἐκστρατείας. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ὁ Κουντουριώτης ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ πρὸς τὴν Μεσσηνίαν.

Διέτριβαν εἰσέτι ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου τὰ κατὰ τῶν ἀνταρτῶν στρατεύματα τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, καὶ διετάχθησαν νὰ συνενωθῶσιν εἰς Μεσσηνίαν· διετάχθησαν νὰ συνενωθῶσιν ἐκεῖ καὶ τινα πελοποννησιακά, καὶ τὴν 16 ἐξεστράτευσεν ὁ πρόεδρος ἐν μεγάλῃ πομπῇ καὶ ὑπὸ τὸν κανονοβολισμὸν τῶν φρουρίων, φέρων τὸν τίτλον “ἀρχηγοῦ τῆς “πολιορκίας τῶν Πατρῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ μεσσηνιακοῦ κόλπου μέχρι τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς “Πελοποννήσου στρατοπέδων.” Συνωδεύετο δὲ ὑπὸ τοῦ πρὸ ὀλίγου ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς Ναύ-

πλιον μεταβάντος καὶ τὰ τοῦ γενικοῦ γραμματέως τοῦ νομοτελεστικοῦ καθήκοντα ἀναλαβόντος Μαυροκορδάτου. Ἄπειρος τοῦ ἰππεύειν, τριήμερος ἀφίχθη εἰς Τριπολιτσάν, ἐν ᾧ χρεία ἦτο μεγάλης σπουδῆς· μέγα δὲ ἀτόπημα ἔπραξεν ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων τῆς ἐκστρατείας του. Τεσσαρῶν ἢ πέντε χιλιάδων πραγματικὸς στρατὸς συνηνώθη κατὰ τὴν διαταγὴν του ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ καὶ κατέλαβε τὸ χωρίον Κρεμμῦδι δύο ὥρας μακρὰν τῆς Μοθώνης. Ὁ Καρατάσος, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Δράκος, ὁ Κώστας Μπότσαρης, ὁ Τσαβέλλας, τουτέστιν ὄπλαρχηγοὶ ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ἑλλάδος, ἦσαν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ τούτου· ἀλλ' ὁ πρόεδρος ἔταξεν ἐπ' αὐτῶν τὸν φίλον του καὶ συμπολίτην Δημήτρην Σκούρτην, ἀξιότιμον ἄνδρα καὶ ἔμπειρον ναύτην, ἀλλ' ἄπειρον τῶν κατὰ ξηρὰν πολέμων. Ὁ διορισμὸς οὗτος δυσηρέστησεν εἰς ἄκρον καὶ τοὺς ὄπλαρχηγούς καὶ τοὺς στρατιώτας καὶ ἔθεσεν εἰς κίνδυνον ὅλην τὴν ἐκστρατείαν. Ὁ δὲ Καρατάσος τόσον ὠργίσθη, ὥστε ἀπεποιήθη νὰ στρατοπεδεύσῃ ὅπου ὁ Σκούρτης καὶ κατέλαβεν αὐτογνωμόνως μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν τὸ χωρίον Σχοινόλακα.

Φθάσας ὁ Κουντουριώτης εἰς Τριπολιτσάν ἠσθένησε καὶ δὲν ἀνεχώρησεν εἰμὴ τὴν 5 ἀπριλίου, ἐφέλκυσας τὴν μομφὴν καὶ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ κοινοῦ διὰ τὴν τόσῃν βραδυπορίαν· ἀλλὰ καὶ τότε, ἀντὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ ἐν Κρεμμυδίῳ στρατόπεδον πρὸς ἐμφύχωσιν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐπίμονον αἴτησιν τῶν ὄπλαρχηγῶν καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπηρεσίας, ὑπήγευ εἰς Σκάλαν, χωρίον παρὰ τὸν Πάμισον, 10 ὥρας μακρὰν τοῦ Κρεμμυδίου, καὶ ἔστησεν ἐκεῖ τὸ ἀρχιστρατηγεῖον· ἔστειλε δὲ τὸν Μαυροκορδάτον εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς καθησύχασιν τῶν ὄπλαρχηγῶν γογγυζόντων διὰ τὸν μὴ ἐμφανισμόν του.

Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι, ἀποβάντες εἰς Πελοπόννησον,

ἐπάτησαν ἐν πρώτοις τὴν ἐπαρχίαν Κορώνης· τὰ δ' ἔμπροσθεν τοῦ φρουρίου ἐκείνου ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπεχώρησαν εἰς Βουνάρια καὶ Καστέλια, ὅπου ἔδρευεν ὁ ἑπαρχος, ἔφυγαν μετ' ὀλίγον καὶ ἐκεῖθεν, μετέβησαν εἰς Καλαμάταν καὶ ἐκεῖθεν οἱ πλείστοι εἰς Μάνην. Οἱ ἐχθροὶ ἐκυρίευσαν τὰ δύο ταῦτα χωρία ἔρημα μείναντα, τὰ ἔκαυσαν, διεσπάρησαν καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν λεηλατοῦντες καὶ καίοντες, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθαν εἰς Μοθώνην· ἀνοίξαντες δὲ τοιουτοτρόπως τὴν κοινωνίαν Μοθώνης καὶ Κορώνης ἐτοποθετήθησαν τὴν 9 μαρτίου ἔμπροσθεν τοῦ Νεοκάστρου καὶ ἠκροβολίσθησαν κατὰ πρώτην φοράν μετὰ τῶν ἐντός. Πρὸ μικροῦ εἶχαν εἰσέλθει διάφοροι πρὸς ὑπεράσπισιν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης, υἱὸς τοῦ Πετρόμπεη. Ὁ φιλότιμος καὶ φιλοπόλεμος οὗτος νέος, περιφερόμενος τὴν 14 ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν Ἑλλήνων, καθ' ἣν ὥραν ἠκροβολίζοντο, ἐπληρώθη εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα· μετακομισθεὶς δὲ χάριν θεραπείας εἰς Ἀρκαδίαν ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας δι' ἑλλειψιν ἀξίου χειρουργοῦ. Τὴν δὲ 16 ἐν τάγμα Αἰγυπτίων ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Καρατάσου. Ἐκλεκτοὶ καὶ ἐμπειροπόλεμοι ἦσαν οἱ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦτον Μακεδόνες καὶ ἄξιοι αὐτοῦ καθὼς καὶ οὗτος ἄξιος αὐτῶν· διό, γενομένης σφοδρᾶς μάχης, ἂν καὶ δὲν ἦλθαν εἰς βοήθειάν των οἱ ἐν Κρεμμυδίῳ, ἐνίκησαν οἱ ὀλίγοι οὗτοι πολεμήσαντες μόνοι, ἔτρεψαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐπῆραν ὑπὲρ τὰ 100 λογχοφόρα ὄπλα ἐρρίμμένα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ τὰ ἔστειλαν εἰς Τριπολιτσάν. Τὴν δὲ 6 ἀπριλίου ἔφθασεν ὁ Μαυροκορδάτος κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ προέδρου εἰς Κρεμμύδι, ὅπου, συμβουλίου γενομένου, ἀπεφασίσθη νὰ μετατοπήσῃσι τὰ στρατεύματα τὴν αὐτὴν νύκτα εἰς ἄλλην θέσιν πρὸς διακοπὴν τῆς κοινωνίας Νεοκάστρου καὶ Μοθώνης·

ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ ἐπρόλαβαν καὶ ἐπέπεσαν τὰ ἐξημερώματα, ὡς τρισχίλιοι πεζοὶ καὶ τετρακόσιοι ἵππεῖς, φέροντες καὶ κανόνια. Τρεῖς θέσεις ἐν εἴδει ἡμικυκλίου κατείχε τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον· καὶ τὸ μὲν ἀριστερὸν κέρας, ὃ ἐστὶ τοὺς πέριξ τοῦ χωρίου λόφους, ἐκράτουν οἱ Σουλιῶται καὶ ὁ Χατοῦ-Χρήστος· τὸ δὲ δεξιόν, ἦτοι τὸ χωρίον, οἱ περὶ τὸν Καραϊσκάκην καὶ Τσαβέλλαν· τὸ δὲ κέντρον, ὃ ἐστὶ μικρὰν τινα κοιλάδα, ὁ ἀρχηγὸς Σκούρτης· καὶ οἱ μὲν ἐν τῷ χωρίῳ καὶ ἐπὶ τῶν λόφων εἶχαν τὰ συνήθη ὀχυρώματά των, οἱ δὲ ἐν τῇ κοιλάδι ἦσαν ἀνώχυροι, ἔχοντες, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ ἀρχηγοῦ, ὀχυρώματα τὰ στήθη των. Ἐκτὸς τῶν 2500 Στερεοελλαδιτῶν ἦσαν καὶ 500 Ὑδραῖοι, Σπετσιῶται καὶ Κρανιδιῶται, ἦσαν καὶ 250 Ἀγιοπετρίται ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Ζαφειρόπουλον· ὥστε ὅλον τὸ στρατόπεδον τοῦ Κρεμμυδίου, καθ' ἣν ἡμέραν ἐπεστράτευσαν οἱ 3400 ἐχθροί, συνίστατο εἰς 3250. Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι, παρατηρήσαντες τὰς θέσεις, εἶδαν πόσον ἀδύνατος ἦτον ἡ τῶν περὶ τὸν Σκούρτην καὶ ἐστράτευσαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος. Θέλοντες δὲ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ νὰ βοηθήσωσιν ἐκείνους ἐπὶ τῆς μάχης, ἔστειλάν τινας κατ' αὐτῶν, ἔστησαν καὶ τὰ κανόνια καὶ τοὺς ἐπολέμουν. Ἄν καὶ βραδέως, εἶδαν οἱ περὶ τὸν Σκούρτην τὸν κίνδυνον καὶ ἐζήτησαν βοήθειαν παρὰ τῶν καθημένων ἐπὶ τῶν λόφων. Κατέβη ὁ Μπότσαρης ἀκολουθούμενος ὑπὸ 150 Σουλιωτῶν, καὶ ἐτοποθετήθη κατέμπροσθεν τῶν ἐρχομένων ἐχθρῶν ὀχυρωθεὶς ἐκ τοῦ προχείρου. Ἡρξισε τὴν μάχην τὸ πεζικόν, καὶ οἱ Σουλιῶται ἀντέκρουαν τοὺς ἐχθροὺς γενναίως. Ἀλλά, διαρκούσης τῆς μάχης, τὸ ἵππικὸν τοῦ ἐχθροῦ ἀνέβη δύσιππά τινα μέρη παραμεληθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων θεωρησάντων αὐτὰ ἄβατα, ἐπέπεσεν ὀπισθεν αὐτῶν καὶ τοὺς ἔβαλεν ἐν μέσῳ διττοῦ πυρός. Ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν

πολεμούμενοι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν ἄλλην ἐλπίδα σωτηρίας εἰμὴ τὴν φυγὴν. Ἄλλὰ καὶ ἡ φυγὴ δὲν ἦτο κατορθωτὴ εἰμὴ διὰ μέσου τοῦ ἐχθρικοῦ ἵππικοῦ. Ἐχοντες λοιπὸν τὸν θάνατον ἐνώπιόν των ὤρμησαν ἀνάμεσον τοῦ ἵππικοῦ καὶ ἔπαθαν δεινὴν θραῦσιν ὑπερπεντακόσιοι ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Μῆτρος Μποταΐτης, ὁ Θύμιος Ξύδης, ὁ Βασίλης Χορμόβας καὶ ὁ Κώστας Πετρόπουλος, πολλοὶ δὲ ἠχμαλωτισθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ζαφειρόπουλος· ὁ δὲ Μπότσαρης ἐκινδύνευσε νὰ πιασθῆ ὡς βραδύπους, καὶ ἐσώθη διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀφοσιώσεώς τινων τῶν συντρόφων του, ἀπομακρυνάντων αὐτὸν χειροβάστακτον.

Μετὰ τὴν φθορὰν ταύτην τὰ ἐναπολειφθέντα στρατεύματα τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, γογγύζοντα κατὰ τοῦ προέδρου ὡς θέσαντος αὐτὰ ὑπὸ θαλάσσιον ἀρχηγόν, δὲν ἠθέλησαν νὰ διαμείνωσιν ἐν Πελοποννήσῳ, ὡς ἐπεθύμει ἡ κυβέρνησις, καὶ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα.

Εἶχεν ἤδη ἐκπλεύσει ἡ ὑπὸ τὸν Μιαούλην πρώτη μοῖρα, καὶ ζητήσασα εἰς μάτην τὸν ἐχθρὸν κατὰ τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου εἶχε πλεύσει πρὸς τὴν Κρήτην. Δεινὴ τρικυμία ἐπῆλθε κατὰ τὸν πλοῦν, ἐβλάβηθησαν πολλὰ τῶν πλοίων, καὶ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη συγκρουσθὲν μετὰ τῆς ναυαρχίδος ἐβυθίσθη, ἀλλ' ὅλοι οἱ ἐμπλέοντες παρὰ ἓνα διεσώθησαν. Τὴν δὲ 30 μαρτίου συνέλαβεν ἡ μοῖρα αὕτη δύο αὐστριακὰ φέροντα τροφὰς εἰς Πρέβεζαν καὶ τὰ ἔστειλεν εἰς Ναύπλιον· τὴν 2 ἀπριλίου προσωρμίσθη ἐν Νεοκάστρῳ, ἐνδιέμεινε τρεῖς ἡμέρας καὶ τὴν 5 ἀπέπλευσε καταλιποῦσα ἐν τῷ λιμένι 5 πλοία, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἄρην τὸν ὑπὸ τὸν Ἀναστάσην Τσαμαδὸν ἀρχηγὸν τῆς πεντάδος ταύτης. Τὴν δὲ 7 εἰσέπλευσεν εἰς Βάτικα, καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν μαθοῦσα ὅτι ὁ ἐχθρικός στόλος ἔτοιμος ἦτο ν' ἀποπλεύσῃ, ἀνήχθη εἰς συνάντησίν του, κατέπλευσε τὴν 9 ἔξ

αίτίας ἐναντίων ἀνέμων εἰς τὸν ἀυλέμονα τῶν Κυθήρων, ἀπέπλευσε τὴν αὐτὴν νύκτα πρὸς τὴν Σούδαν, καὶ τὴν 11 πρὸ μεσημβρίας ἔφθασεν ἔμπροσθεν αὐτῆς καὶ ἤυρεν ὅλον τὸν αἰγύπτιον στόλον ἐντὸς τοῦ λιμένος· ἐν μόνον βρίκι ἐπρόφθασεν ἔξω καὶ τὸ ὤθησεν εἰς τὴν ξηράν. Ἐντὸς δὲ μιᾶς ὥρας ἀφ' οὗ ἔφθασεν ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα, ἐξῆλθε καὶ ὁ ἐχθρικός στόλος τοῦ λιμένος ἕτοιμος εἰς μάχην. Ἄλλ' ὁ ἐπικρατῶν ἄνεμος τόσον ἠΰξησεν, ὥστε ἔσπασε τὸ μέγαλον κατάρτιον μιᾶς φρεγάτας, καὶ ἠνάγκασε τὰ μὲν ἐχθρικά πλοῖα νὰ ἐπαναπλεύσωσιν εἰς Σούδαν, τὰ δὲ ἑλληνικὰ νὰ στραφῶσι πρὸς ἄρκτον. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἀπήντησαν πλησίον τῆς Καμένης δύο, τὸ μὲν ὑπὸ ῥωσικὴν τὸ δὲ ὑπὸ αὐστριακὴν σημαίαν, φέροντα τροφὰς ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Κορυφούς ὑπὸ πλαστὰ ἔγγραφα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν πλοιάρχων, καὶ τὰ ἀπέστειλαν εἰς Ναύπλιον. Τὴν δὲ 14 ἠγκυροβόλησαν εἰς Βάτικα, ἀπέπλευσαν τὴν ἐπιούσαν, καὶ τὴν ἐφεξῆς ἐξημερώθησαν ἀντικρὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Σπαθίου· ἦσαν δὲ 11 πολεμικὰ καὶ 5 πυρπολικά· μετὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν εἶδαν 95 ἐχθρικά, τὰ μὲν πολεμικὰ τὰ δὲ φορτηγά, πλείοντα πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἐξ ὧν 2 δίκροτα, 12 φρεγάται καὶ 9 κορβέτται. Τὸ πρῶτ' τῆς 17 ἠκροβολίσθησαν, ἐρρίφθησαν καὶ 3 πυρπολικά, ἀλλ' ἐκάησαν εἰς μάτην. Τὴν δὲ 19 κατευοδώθη ὁ ἐχθρικός στόλος εἰς Μοθώνην· ἡ δὲ ἑλληνικὴ μοῖρα, μὴ δυνηθεῖσα διὰ τὴν μικρότητά της νὰ βλάβῃ τὸν ἐχθρόν, παρέπλεε τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια.

Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος μετὰ τὴν εἰς τὸ διαλυθὲν στρατόπεδον ἀποστολὴν του ἐπανῆλθεν ὅπου ἦτον ὁ πρόεδρος, καὶ ἀνεχώρησεν ἐκ νέου τὴν 24 ἀπριλίου ἐπὶ σκοπῶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς Νεόκαστρον πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν ἐν αὐτῷ τὸν παρηκολούθουν δὲ ὁ Γεωργάκης Καρατσᾶς, ὁ Σταμάτης Λεβίδης καὶ ὁ Γάλλος Ἐδου-

άρδος Γρασέτης. Τὴν ἐπαύριον ἔφθασεν εἰς Γαργαλιάνους, καὶ τὴν μεθαύριον παραλαβὼν διακοσίους Ἀρκαδίους ὠδεύε πρὸς τοὺς παλαιοὺς Ναβαρίνους. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ὁδοῦ, καθ' ἣν ὄραν ἐμακρύνθησαν ἀπὸ τῶν προπόδων τοῦ παρακειμένου ὄρους ἐφάνη αἴφνης ἡ προφυλακὴ ἀτάκτως ὀπισθοδρομοῦσα καὶ ἠκούσθη φωνὴ λέγουσα, “ὀπίσω, ὀπίσω, ἰππικὸν “ ἐντὸς τοῦ ἐλαιῶνος.” Ἐστράφησαν τότε ὅλοι ὀπίσω καὶ ἔτρεξεν ἕκαστος εἰς τὸ ὄρος ὅπως ἐδύνατο εἰς προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ ἐλαιῶνι ἰππικοῦ. Ἀλλὰ τὸ ἰππικὸν μετεμορφώθη μετ' ὀλίγον εἰς νέφος κοράκων καὶ ἀπέστη. Χλευάζοντες καὶ χλευαζόμενοι οἱ καταφυγόντες εἰς τὸ ὄρος διὰ τὴν ἀφορμὴν τοῦ πανικοῦ φόβου ἐπανῆλθαν εἰς τὴν ὁδόν, καὶ πρὸς τὸ ἑσπέρας ἔφθασαν εἰς τοὺς παλαιοὺς Ναβαρίνους τοὺς ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Μοθῶνης Γρηγόριον, τὸν Χατσῆ-Χρῆστον, τὸν Τσόκρην, τὸν Τσανέτον Χρηστόπουλον καὶ τὸν Σωτήρην Χοτσαμάνην.

Ἐν τούτοις ὁ Ἰβραήμης προσήλωσε σπουδαίως τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ Νεοκάστρου.

Τὸ φρούριον τοῦτο κεῖται ἐπὶ τῆς νοτίου ἄκρας εὐρυχωροτάτου λιμένος· ἐπὶ δὲ τῆς ἀντικρῆς ἡ Πύλος, ἡ διὰ τὴν ἄλλοτε κατοικήσασαν τὰ μέρη ἐκεῖνα σλαβικὴν φυλὴν τῶν Ἀβαρίνων κοινῶς καλουμένη “οἱ παλαιοὶ Ναβαρίνοι.” Εἶναι δὲ οἱ παλαιοὶ Ναβαρίνοι φρούριον ἀνώχυρον καὶ ἀκατοίκητον· τὰ δὲ παραρρέοντα τῆς θαλάσσης νερὰ ῥηχά. Ἐπὶ δὲ τοῦ στομίου τοῦ λιμένος παρατείνεται τὸ μακρὸν καὶ στενὸν νησίδιον, Σφακτηρία. Ὁ λιμὴν ἔχει δύο εἰσπλους, τὸν μὲν στενότερον πρὸς τοὺς παλαιοὺς Ναβαρίνους, τὸν δὲ πλατύτερον πρὸς τὸ Νεόκαστρον· ἔχει δὲ τὸ Νεόκαστρον καὶ ἀκρόπολιν. 40 κανόνια ἔκειντο ἐπὶ τῶν τειχῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν μόνον εἶχεν ὑποστάτην· ὀλίγαι ἦσαν καὶ αἱ κανονόσφαιραι, ὀλίγαι καὶ αἱ τροφαί, καὶ εἰς προμήθειαν αὐτῶν

ἔστειλε κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἡ κυβέρνησις τὸν Κωνσταντῖνον Μεταξᾶν εἰς Ζάκυνθον· ὀλίγον ἦτο καὶ τὸ ἐντὸς τῆς δεξαμενῆς τοῦ φρουρίου νερόν, καὶ δύο πλοίαρια εἰσεκόμιζαν ἀδιακόπως· χίλιοι δὲ πεντακόσιοι ἦσαν οἱ φρουροὶ τοῦ ὑπὸ τὸν Γιατράκον, τὸν Γεωργάκην Μαυρομιχάλην, τὸν Μακρυγιάννην, τὸν Σταῦρον Σαχίνην καὶ τὸν Δημήτρην Σαχτούρην τὸν καὶ φρούραρχον· ἦσαν καὶ 80 τακτικοὶ πυροβολισταὶ ὑπὸ τὸν Μανώλην Καλλέργην· ἦσαν καὶ τινες Κεφαλλῆνες ὑπὸ τὸν Σπύρον Πανᾶν τὸν ἀριστεύσαντα ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Πέτα· συνηγωνίζετο καὶ ὁ Ἰταλὸς Κολλένιος. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις καὶ ἡ δύναμις τοῦ φρουρίου.

Εἰς ἄλωσιν δὲ αὐτοῦ ὁ Ἰβραήμης ἔκοψεν ἐν πρώτοις τὸ ὑδραγωγεῖον, ἔστησε δύο τηλεβολοστάσια, ἐπέθηκε βομβοβόλους καὶ κανόνια καὶ προσβαλὼν σφοδρῶς τὸ τεῖχος, τὸ διέρρηξεν· ἀλλ' οἱ ἔγκλειστοι παρεγέμισαν τὴν διαρρύωγην ἐν τῷ ἅμα. Ὁ ἐχθρὸς παρετήρησεν ὅτι ἡ ἄλωσις τοῦ φρουρίου ἐκρέματο ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Σφακτηρίας· αὕτη δὲ ἀπῆτει σύμπραξιν ναυτικῆς δυνάμεως· ἀλλ' ἐντὸς τοῦ λιμένος ἦσαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, ὅθεν ἠναγκάσθη νὰ ἀναβάλῃ τὰ εἰς ἄλωσιν αὐτῆς εἰς τὸν ἐπανάπλουν τοῦ στόλου. Ὁ στόλος, ἀφ' οὗ ἀπεβίβασεν εἰς Μοθώνην τετρακισχιλίους στρατιώτας καὶ ἱκανὰ πολεμεφόδια, ἐξέπλευσε καὶ τὰ μὲν ὀγκωδέστερα πλοῖα αὐτοῦ παρετάχθησαν τὴν 26 κατέναντι τῶν ἑλληνικῶν, τὰ δὲ μικρότερα ἔπλεαν πρὸς τὸ στόμα τοῦ λιμένος τοῦ Νεοκάστρου ἐπὶ σκοπῶν ν' ἀποβιβάσωσι στρατεύματα τινὰ ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ἐν τάγμα ἐχθρικὸν ἦλθε πλησίον τῶν παλαιῶν Ναβαρίνων διὰ ξηρᾶς, κατέλαβε τὸ Πετροχώρι καὶ ἐπολέμησε. Περὶ δὲ τὴν 9 ὥραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ ἐν Ναβαρίνοις Μαυροκορδάτος ἐπέβη εἰς τὸ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Νεοκάστρου πλοῖον τοῦ Τσαμαδοῦ ἐπὶ

σκοπῶ νὰ μεταβῆ εἰς Σφακτηρίαν πρὸς ἐπιθεώρησιν, καὶ νὰ εἰσέλθῃ ἔπειτα εἰς τὸ φρούριον τοῦ Νεοκάστρου πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς του. Ὁ Τσαμαδός, πεπεισμένος ὅτι, ἐν ὄσῳ ἐπεκράτει ὁ πνέων σφοδρὸς ἄνεμος, ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐτόλμα νὰ ἐπιχειρήσῃ ἢ ἐμελέτα ἀπόβασιν ἐπὶ τοῦ νησιδίου, ἔπεισε τὸν Μαυροκορδάτον νὰ μείνῃ καὶ συμπρογευματίσῃ· ἀλλ' ἀναγγελθείσης, ἐν ᾧ συμπρογευματίζαν, τῆς πρὸς τὸ νησιδίον προσεγγίσεως τῶν ἐμπροσθινῶν πλοίων τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἀπέβησαν εἰς αὐτὸ πρὸς ἐπιθεώρησιν· συναπέβησαν πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ καὶ πολλοὶ ναῦται· καὶ οὗτοι μὲν ἐτοποθετήθησαν πρὸς τὴν νότιον ἄκραν, ὅπου ἦσαν πρὸ αὐτῶν οἱ συμπατριῶταί των, Σαχίνης καὶ Σαχτούρης, μετὰ τῶν περὶ αὐτούς· τὴν δὲ πρὸς τοὺς παλαιοὺς Ναβαρίνους ἐφύλατταν Βούλγαροι ἐκ τῶν περὶ τὸν Χατσῆ-Χρήστον· οἱ δὲ Φαναρίται καὶ Ἀνδρουσανοὶ ἦσαν ἐν τῷ μέσῳ· ὅλοι δὲ οἱ ὀπλοφόροι συνηριθμοῦντο μόλις 800, ἐν ᾧ, ἂν οἱ ἀρχηγοὶ των εἶχαν ὅσους ἢ κυβερνήσεις ὑπελόγιζε, θὰ ἦσαν τετραπλάσιοι· μόνος ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ἔχων 18 σὺν αὐτῷ χωρικούς, εἶχε διαταγὴν νὰ στρατολογήσῃ 700· ἦσαν δὲ ἐπὶ τοῦ νησιδίου καὶ τρία τηλεβολοστάσια φέροντα 8 κανόνια καὶ μίαν βομβοβόλον. Ὁ δὲ Τσαμαδὸς καὶ ὁ Μαυροκορδάτος, ἀποβάντες ὑπῆγαν ἐκεῖνος μὲν πρὸς τὰ νότια, οὗτος δὲ πρὸς τὰ βόρεια. Ἐν ᾧ δὲ παρετήρουν τὰς θέσεις, τὰς παρετήρει καὶ τις ἐχθρική γολέττα παραπλεύουσα καὶ κανονοβολοῦσα ἐκ διαλειμμάτων. Ἡ γολέττα αὕτη ἐπλευσε μετὰ ταῦτα πρὸς τὴν ναυαρχίδα· ἡ δὲ ναυαρχὶς ὑψώσέ τι σημεῖον, καὶ ἀμέσως πολυάριθμοι λέμβοι ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐπληρώθησαν ἐν τῷ ἅμα στρατιωτῶν, καὶ παρακολουθοῦντων αὐτὰς καὶ κανονοβολοῦντων καὶ τῶν πλοίων ἐπλευσαν περὶ τὴν μεσημβρίαν πρὸς τὴν Σφακτηρίαν αἱ μὲν κατὰ τὰς ἐκ δεξιῶν, αἱ δὲ

κατὰ τὰς ἐν τῷ μέσῳ θέσεις· ἐπειδὴ δὲ αἱ ὕφαλοι ἐμπόδιζαν τὴν προσόρμισιν τῶν λέμβων, ἔπεσαν οἱ Ἄραβες εἰς τὴν θάλασσαν. Βλέποντες τότε οἱ κατέχοντες τὰς ἐν μέσῳ θέσεις, ὅτι οἱ ἐμπεσόντες ἤρχοντο πρὸς αὐτούς, τοὺς ἐτουφέκισαν ὅλοι διὰ μιᾶς καὶ ἐτράπησαν ἐν τῷ ἅμα εἰς φυγὴν. Ἄφ' οὗ τοιουτοτρόπως αἱ θέσεις αὐταὶ ἐκυριεύθησαν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ, κατέλαβε τοὺς λοιποὺς φόβος, ἐκενώθησαν ὅλαι αἱ ἄλλαι, καὶ δὲν ἐπρόκειτο πλέον πῶς νὰ νικήσωσιν, ἀλλὰ πῶς νὰ σωθῶσι· καὶ ὅσοι μὲν τῶν ναυτῶν ἐπρόλαβαν, ἐπανῆλθαν εἰς τὰ πλοῖά των, τινὲς ἐπὶ τῶν λέμβων, τινὲς δὲ κολυμβῶντες· οἱ δὲ λοιποὶ οἱ μὲν ἔπεσαν εἰς τὰ ῥήχᾶ πρὸς διαπεραίωσιν εἰς τὴν ἀντικρὺ ξηράν, οἱ δὲ ἐκρύβησαν ἐν ταῖς τρώγλαις τῆς νήσου. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἔτρεχε πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅπου ἡ λέμβος τοῦ Ἄρεως ἀνέμενε αὐτὸν καὶ τὸν Τσαμαδόν. Ὁ τόπος εἶναι ἀπότομος, καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ἐκινδύνευεν ὡς βραδύπους νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἐρχομένων κατόπιν αὐτοῦ. Καλῆ τύχῃ ἀπήντησε δύο στρατιώτας του καθ' ὁδόν, καὶ χειροκρατηθεὶς ἔφθασε σῶος εἰς τὸ παράλιον, καὶ μετεκομίσθη ἀσφαλῶς εἰς τὸ πλοῖον· ἡ δὲ λέμβος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ παράλιον πρὸς μεταβίβασιν τοῦ Τσαμαδοῦ· ἀλλ' ὁ Τσαμαδὸς δὲν ἐφαίνετο. Ἐν τοσοῦτῳ οἱ Ἄραβες περιφερόμενοι ἐπλησίασαν καὶ ὅπου ἡ λέμβος τουφεκίζοντες. Ἐπικειμένου τότε τοιοῦτου κινδύνου, καὶ ἀκουσθείσης φωνῆς ὅτι ὁ Τσαμαδὸς ἐφονεύθη, παρέλαβεν ἡ λέμβος ἐκ τῶν συσσωρευθέντων ἐπὶ τοῦ παραλίου ὅσους ἐχώρει καὶ τοὺς ἔφερεν εἰς τὸ πλοῖον. Ἐπὶ τῆς τροπῆς δὲ ταύτης ἐφονεύθησαν ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ὁ Τσαμαδός, ὁ τιμώμενος δικαίως διὰ τὸν πατριωτισμὸν, τὴν ἐμβρίθειαν καὶ τὴν ἀνδρίαν του· ὁ χρηστὸς καὶ φιλότιμος Σαχίνης· ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, εἰς τῶν ἐγκριτωτέρων ὀπλαρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου, ὁ καὶ πολλὰ

μοχθήσας καὶ κινδυνεύσας ὡς ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, καὶ ὁ Ἰταλὸς κόμης Σανταρόζας, ἐξορισθεὶς μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν τελευταίων περὶ πολιτικῆς μεταβολῆς τῆς πατρίδος του κινήματων καὶ μεταβὰς εἰς Ἑλλάδα, ἀξιότιμος ἀνὴρ, οὐτινος τὰ ὑπὲρ ἐλευθερίας δεινὰ παθήματα ἐξῆψαν ἔτι μᾶλλον τὸν ὑπὲρ αὐτῆς διακαῆ ζῆλον (α)· ἠχμαλωτίσθησαν δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ Μαυροκορδάτου Κατσαρός σταλεὶς εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Τσαμαδοῦ, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Ζαφειρόπουλος παρακολουθήσας τὸν Μαυροκορδάτον ἵνα διαπραγματευθῆ δι' αὐτοῦ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Κρεμμυδίου αἰχμαλωτισθέντος ἀδελφοῦ του.

Καὶ τὰ μὲν ἄλλα ἑλληνικὰ πλοῖα, ἀφ' οὗ παρέλαβαν τοὺς ναῦτας των, ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ ἐξέπλευσαν ἀβλαβῆ πρὶν κλεισθῆ στενωῶς ὁ λιμὴν· ὁ δὲ Ἄρης ἐπ' ἐλπίδι σωτηρίας τοῦ Τσαμαδοῦ ἐβράδυνε, καὶ ἐν τούτοις τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἔκλεισαν τὸν λιμένα διὰ τῆς συμπυκνώσεώς των. Διηρημένοι ἦσαν αἱ γνώμαι τῶν ἐν τῷ Ἄρει ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ διέκπλου· οἱ μὲν ἐγνωμοδοτοῦν νὰ διεκπλεύσωσι παραπλέοντες τὸ παραλίον πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πυρὸς πολλῶν ἐχθρικῶν πλοίων μὴ δυναμένων διὰ τὸν ὄγκον νὰ πλησιάσωσιν ὅπου τὰ νερὰ ἦσαν ῥηχά· οἱ δέ, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τοῦ πλοίου Δημήτρης Βῶκος καὶ ὁ δευτερεύων Σαχτούρης, ἤθηλαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ τοῦ παραλίου καὶ ἰθύνωσι τὸ πλοῖον πρὸς τὸ στόμα μὴ τύχη καὶ παύσῃ ὁ πνέων καλὸς ἄνεμος, καὶ τότε πεσόντες εἰς γαλήνην πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν ἐπὶ τοῦ παραλίου πολυαριθμῶν ἐχθρῶν. Σφοδρᾶς δὲ συζητήσεως γενομένης, ἐνίκησεν ἡ τελευταία γνώμη, ἀποδειχθεῖσα καὶ ἡ μόνη σωτήριος, διότι ὁ καλὸς ἄνεμος μετ' ὀλίγον ἐξέπνευσε. Καθ' ἣν δὲ ὦραν ἔκοψαν τὴν ἀγκυραν οἱ ναῦται τοῦ πλοίου καὶ ἤνοιξαν τὰ πανία εἰς ἔκπλουν ἀνάμεσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου,

ἀνεβίβασαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ψάλλοντες τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου καὶ τὴν ἔθεσαν ἐπὶ τοῦ ἐργάτου· ἱερεὺς δὲ τις ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, διασωθεὶς ἐπὶ τοῦ πλοίου, ἔψαλλε τὴν παράκλησιν εἰς ἐπήκοον ὄλων· οἱ δὲ ναῦται ἐκύκλωσαν τὴν εἰκόνα, τὴν ἠσπάσθησαν καὶ κατέθεσαν ἕκαστος ὅ,τι προηρεῖτο ἐπὶ σκοπῶ νὰ τὴν χρυσώσωσιν ἀπαλλαττόμενοι τοῦ προφανοῦς κινδύνου. Εἰς δὲ τῶν ναυτῶν, προσφέρων καὶ αὐτὸς τὸν ὄβυλόν του, προσήλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν εἰκόνα καὶ εἶπε μεγαλοφώνως “ Παναγία μου, ἂν δὲν μᾶς σώσης, θὰ χαθῆς καὶ σύ.” Μετὰ δὲ τὴν παράκλησιν ὁ μὲν ἱερεὺς δὲν ἔπαυσε προσευχόμενος καθ’ ὅλον τὸ διάστημα τοῦ κινδύνου, οἱ δὲ ναῦται, σπασθέντες ἀλλήλους τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν, “ καλὴ ἐντάμωσις εἰς τὸν ἄδην” εἶπαν, καὶ κατέλαβαν τὰς θέσεις των πλήρεις θάρρους ὑπὸ τὴν συνετὴν ὁδηγίαν τοῦ Βώκου ἰσταμένου ἀφόβως ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ πλοίου εἰς ἐμψύχωσιν τοῦ πληρώματος, καὶ ὑπὸ τὴν ὑφοδηγίαν τοῦ γενναίου Σαχτούρη. Ἄλλ’ ὅ,τι ἐφοβοῦντο μὴ πάθωσιν ὑπὸ ἐχθροῦ, ἐκινδύνευσαν νὰ πάθωσιν ὑπὸ φίλου. Τὸ παιδίον τοῦ πλοίου, ἀπαρηγόρητον διὰ τὸν θάνατον τοῦ πλοιάρχου, κατέβη ὅπου ἦτο τὸ εἰκονοστάσιον, ἤρπασε τὴν ἔμπροσθεν τῶν εἰκόνων κανδυλίθραν καὶ βαστάζον αὐτὴν ἀναμμένην καὶ φωνάζον, “ τί τὴν θέλομεν τὴν “ ζωὴν, ἀφ’ οὗ ἐχάθη ὁ πλοίαρχός μας,” ἔτρεξε δρομαῖον νὰ τὴν ρίψῃ εἰς τὴν πυριτοθήκην· ἀλλ’ οἱ ναῦται τὸ συνέλαβαν καὶ τὸ ἔδεσαν ὡς παράφρον. Ἐν τούτοις, προχωρῶν ὁ Ἄρης ἔφθασεν εἰς τὸ στόμα τοῦ λιμένος, στόμα δὲ αὐτὸν τοῦ ἄδου, καὶ ἀμέσως ἐκυκλώθη ὑπὸ μιᾶς φρεγάτας, μιᾶς κορβέττας καὶ τριῶν βρικίων καὶ ἐκανονοβολεῖτο ἔμπροσθεν, ὀπισθεν, δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν· ἀντεκανονοβόλει καὶ αὐτὸς ἀκαταπαύστως, ὑπερασπίζετο, ἐπροχώρει, καὶ πολλὰ παθὼν ἀπέφυγε τὸν ἐκ τῶν πλοίων τούτων κίνδυνον, ἀλλ’ ἔπεσε μετ’ ὀλίγον εἰς τὸ μέσον πολ-

λῶν ἄλλων. Τρεῖς ὥρας ἐπάλαισεν ἐν μέσῳ σμή-
 νους, καὶ ἡ τρομερὰ αὕτη πάλῃ τοῦ ἀφήρεσεν ὀλο-
 κληρον τὸν ἐπίδρομον, κατετρύπησε τὰ πανία του,
 κατεσύντριψε τὸ πηδάλιον του καὶ κατέκοψε τὰ
 σχοινία του· οἱ δὲ ναῦται, περιφερόμενοι ἐπὶ τοῦ
 καταστρώματος, ἐπάτουν ἐπὶ τῶν πεπυρωμένων μύ-
 δρων καὶ βολίων τῶν ἀδιακόπως ἐκ τῶν ἐχθρικῶν
 πλοίων βροχηδὸν ρίπτομένων καὶ εἰς ὄλον τὸ κατά-
 στρωμα τοῦ Ἄρεος διεσπαρμένων. Τοιαύτη ἦτον ἡ
 κατάστασις των, ὅτε ἐν δικάταρτον, ἔχον εὐρωπαϊούς
 ναύτας καὶ Αἰγυπτίους στρατιώτας, ἐπλησίασε τὸν
 Ἄρην ἐντὸς βολῆς πιστόλας, καὶ οἱ ἐν αὐτῷ ἠτοιμά-
 ζοντο νὰ τὸν πατήσωσιν. Ἰδόντες τὸν νέον τοῦτου
 κίνδυνον οἱ ἐν τῷ Ἄρῃ, καὶ ἀναλογιζόμενοι ὅτι οἱ
 ἐχθροί, ἀπηυδισμένων αὐτῶν, εὐκόλον ἦτο καὶ νὰ τὸν
 πατήσωσι καὶ νὰ τὸν κυριεύσωσι, διέταξαν δύο γέρον-
 τας ἔχοντας ἐτοιμούς πιστόλας νὰ πυροβολήσωσιν εἰς
 τὴν πυριτοθήκην ἅμα ἐπατείτο τὸ πλοῖον. Ἐμάν-
 τευσαν ἴσως οἱ ἐν τῷ ἐχθρικῷ τὴν ἀπόφασιν τῶν
 Ἑλλήνων, ἰδόντες τὴν κίνησίν των, καὶ ἐπειδὴ, τούτου
 γινομένου, θὰ συνεκαίοντο καὶ ἐκείνοι, ἀπεμακρύνθη-
 σαν, καὶ οὕτως ἀπηλλάγη ὁ Ἄρης. Ἐν τοσοῦτῳ
 ἐπλησίαζεν ἡ νύξ, καὶ κατὰ περίστασιν κατεφλέχθη
 ἐν ἐχθρικὸν πλοῖον. Τὸ συμβὰν τοῦτο ἔβαλεν εἰς
 ταραχὴν τὰ λοιπὰ ἐχθρικά, καὶ βοηθούμενος ἐντεῦθεν
 ὁ Ἄρης διεξέπλευσε καὶ ὑπεξέφυγεν ὡς ἐκ θαύματος
 τὸν κίνδυνον. Δύο τῶν ναυτῶν του μόνου ἐσκοτώθη-
 σαν καὶ ἐπτὰ ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Σαχτούρης.

Τὴν ἄλωσιν τῆς Σφακτηρίας παρηκολούθησεν ἡ
 πτώσις τῶν παλαιῶν Ναβαρίνων. Τὴν 29 ἐφόρ-
 μησαν οἱ ἐχθροὶ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ συνῆ-
 ψαν μάχην. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἤλπιζαν ἄλλοθεν
 βοήθειαν, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀπεφάσισαν νὰ φύγωσι
 τὴν ἐπιούσαν νύκτα διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν, διότι
 ἄλλος τρόπος φυγῆς δὲν ἦτο, καὶ προειδοποίησαν
 τοὺς ἐν Λιγουδίστῃ Ἕλληνας παραγγείλαντές τοῖς

νὰ τουφεκίζωσιν ἐπ' ἐλπίδι ἀντιπερισπασμοῦ. Ἐλθούσης τῆς νυκτὸς ἐξῆλθαν, ἀλλ' εἰς οὐδὲν ὠφελήθησαν ἐπὶ τῆς ἐξόδου τῶν ὑπὸ τῶν ἐν Λιγυδίστῃ μὴ τουφεκισάντων, καὶ πεσόντες ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ ἰππικοῦ ἀπέτυχαν· καὶ οἱ μὲν ὠπισθοδρόμησαν, οἱ δὲ ἐφονεύθησαν, καὶ ἄλλοι ἠχμαλωτίσθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπίσκοπος Μοθώνης (β), ὁ ἀδελφός του, ὁ Χατοῦ-Χρῆστος, ὁ Ἀναγνώστης Κανελόπουλος, ὁ Ἀναστάσης Δαριώτης καὶ ὁ Βάρβογλης. Τὴν δ' ἐπαύριον παρεδόθησαν ὑπὸ συνθήκην καὶ οἱ διαμείναντες ἐν τῷ παλαιοφρουρίῳ καὶ ἀπελύθησαν ὅλοι ἀβλαβεῖς, ἀλλ' ἄοπλοι καὶ ἀχρήματοι· ἦσαν δὲ 786· μόνου ἐκρατήθησαν οἱ ἐπὶ τῆς ἐξόδου αἰχμαλωτισθέντες ὡς μὴ ὑπὸ τοὺς ὄρους τῆς συνθήκης· οἱ δὲ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Σωτήρη Χοτσαμάνη, μὴ καταδεχόμενοι νὰ παραδοθῶσιν, ἔφυγαν ξιφῆρεις διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν καὶ οἱ πλείστοι ἐσώθησαν.

Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν παρεδόθησαν οἱ παλαιοὶ Ναβαρίνοι, ἡ περιφερομένη ἔξωθεν τῶν Μοθωκορώνων ὑπὸ τὸν Μιαούλην μοῖρα, μὴ δυναμένη νὰ βλάβῃ τὸν μέγαν ἐχθρικὸν στόλον, εἰσέπλευσε πρὸς τὸ ἑσπέρας τὸν λιμένα τῆς Μοθώνης, ὅπου διέμενάν τινα τῶν ἐχθρικῶν πλοίων πολεμικὰ καὶ φορτηγά, ἐπέρριψε πέντε πυρπολικὰ τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ ἔκαυσε μίαν μεγάλην φρεγάταν, τρεῖς κορβέττας, τρία ἄλλα πολεμικὰ, καὶ τρία φορτηγά. Ἐκάη δὲ καὶ μία τροφαποθήκη.

Μετὰ δὲ τὴν κυρίενσιν τῆς Σφακτηρίας καὶ τῶν παλαιῶν Ναβαρίνων, ὁ Ἰβραήμης παρήγγειλε τοῖς ἐν Νεοκάστρῳ διὰ τοῦ ἐπισκόπου Μοθώνης καὶ τοῦ Χατοῦ-Χρῆστου νὰ παραδοθῶσιν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη· ἔστειλεν ἐπ' ἐλπίδι συμβιβασμοῦ μετὰ δύο ἡμέρας τρεῖς ἀξιωματικούς του Τούρκου, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε εἰσηκούσθη· ἐπὶ τέλος ἤγειρε δύο ἄλλα τηλεβολοστάσια κατὰ τοῦ φρουρίου, ἔφερε πλησίον αὐτοῦ 11 φρεγάτας καὶ κορβέττας καὶ 5 βρῖκια, καὶ

τὴν 3 μαΐου ἐπολέμει τὸ φρούριον διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Τρεῖς ἡμέρας ἀκαταπαύστως πολεμούμενοι οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν ὅ,τι ἀπέρριψαν πρότερον, καὶ τὴν 6 ὑπέγραψαν ὑπὸ τὴν σκηπὴν τοῦ Ἰβραήμη συνθήκην ἐπὶ παραδόσει τῶν ὄπλων, ἐξαιρουμένων τῆς τοιαύτης ὑποχρεώσεως 30 ἀξιωματικῶν, καὶ ἐπὶ μετακομίσει πάντων ἀνεξόδως ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν εἰς Καλαμάταν· ἀλλὰ, καὶ ἀφ' οὗ ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην, ὑποπτεύσαντες ἐπιβουλήν δὲν παρεδίδοντο. Ἐν ᾧ δὲ διεπραγματεύετο ἡ παράδοσις τοῦ φρουρίου, εὐτολμός τις τῶν ἐν αὐτῷ Κύπριος, διακολυμβήσας ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν Αἰγυπτίων εἰς τινα ἀγγλικὴν φρεγάταν ἔξωθεν τοῦ λιμένος φανείσαν, ἐπέδωκε τῷ πλοιάρχῳ γράμμα τῶν πολιορκουμένων αἰτουμένων τὸν κατάπλουν πολεμικοῦ πλοίου καὶ ξένην παρέμβασιν εἰς ἀσφαλῆ ἀπομάκρυνσίν των· ἐπὶ τῇ αἰτήσει δὲ ταύτῃ, διαβιβασθεῖσι εἰς Σμύρνην παρὰ τοῦ πλοιάρχου, κατέπλευσαν ἡ γαλλικὴ γολέττα Ἀμάραντος, καὶ ἡ αὐστριακὴ Ἀρεθούσα, καὶ ὑπὸ τὴν παρέμβασιν αὐτῶν ἐνηργήθη ἡ συνθήκη, καὶ μετεκομίσθησαν ὅλοι ἀσφαλῶς εἰς Καλαμάταν, τὸν ἀριθμὸν 1180. Δύο μόνους ἐξ αὐτῶν ἐκράτησεν ὁ Ἰβραήμης παρὰ τὴν συνθήκην τὸν Γεωργάκην Μαυρομιχάλην καὶ τὸν Γιατράκον ἐπὶ λόγῳ ὅτι παρέβησαν οἱ Ἕλληνες τὴν ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ναυπλίου συνθήκην κρατήσαντες αὐθαίρετως τοὺς δύο πασάδας. Ἄλλ' ἐκρατήθησαν οἱ πασάδες ὡς μὴ ἔνσπονδοι, μὴ θελήσαντες νὰ συνυπογράψωσι τὴν συνθήκην. Δέκα ἡμερῶν βρῶσις καὶ τεσσάρων πόσις εὐρέθη ἐν τῷ παραδοθέντι φρουρίῳ. Ἡ δὲ κυρίεσις αὐτοῦ ὠφέλησε τὰ μέγιστα τὸν ἐχθρὸν διὰ τὴν συγκυρίεσιν τοῦ εὐρυχωροτάτου καὶ ἀσφαλεστάτου λιμένος τόσοσιν χρησίμου εἰς κατάπλουν στόλου καὶ εἰς μεταφορὰν στρατευμάτων καὶ παντὸς ἀναγκαίου ἐξ Αἰγύπτου καὶ Κρή-

της. Πεσόντος τοῦ Νεοκάστρου, ὁ ἐχθρικός στόλος ἐπανέπλευσεν ἀβλαβῆς καὶ ἀνενόχλητος εἰς Σούδαν.

Τὸ δὲ ναυτικὸν τῆς Ἑλλάδος ἐδοξάσθη μετ' ὀλίγον παρὰ τὸν Καφηρέα, ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας ἀντικρὺ τῆς Ἄνδρου.

Ἐμαθεν ἐν καιρῷ ἡ κυβέρνησις ὅτι ἠτοιμάζετο εἰς ἔκπλουν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τὸν καπητάμπασαν ἡ βυζαντινὴ μοῖρα, καὶ εἰς ἀντίκρουσιν ἐξέπλευσεν ἡ δευτέρα ἑλληνικὴ ἐξ 20 πολεμικῶν καὶ 8 πυρπολικῶν ὑπὸ τὸν Σαχτούρη, τὸν Κολανδρουῦτσου καὶ τὸν Ἀποστόλη. Αἱ δύο αὐταὶ μοῖραι συνηγήθησαν τὴν 16 μαΐου μεταξὺ Τενέδου καὶ Λίμνου καὶ ἠκροβολίσθησαν· συνίστατο δὲ ἡ βυζαντινὴ ἐκ 3 φρεγατῶν, 10 κορβετῶν καὶ 38 βρικίων καὶ γολεττῶν ἐνόπλων· παρηκολούθουν δὲ καὶ τινα φορηγὰ. Μετὰ τὸν μεταξὺ Τενέδου καὶ Λίμνου ἀκροβολισμόν, ἀμφότεραι αἱ μοῖραι ἔπλεον πρὸς δυσμὰς ἀντιπαρατηρούμεναι· τὴν δὲ 20 ἐξημερώθησαν ἔξωθεν τῆς Ἄνδρου, καὶ τὴν γ' ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐναυμάχησαν μεταξὺ τῆς νήσου ταύτης καὶ τοῦ Καφηρέως. Ἀμφιρρέπης ἐφαίμετο ἡ μάχη μέχρι πολλοῦ, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἔβαλαν ἐπὶ τέλους εἰς ἀταξίαν τὴν ἐχθρικήν μοῖραν, διαρρήξαντες τὴν δεξιὰν πτέρυγάν της. Ἐπὶ τῆς ἀταξίας δὲ ταύτης, παρατηρήσας ὁ Σαχτούρης ὅτι μία φρεγάτα ἔπλεεν ὑπὴνυμος καὶ μακρὰν τῶν λοιπῶν πλοίων, καὶ ὅτι ἐφαίνοντο ἐσπασμένα τὰ κατάρτια της, ἐπέπλευσε συνοδευόμενος ὑπὸ δύο πυρπολικῶν, τοῦ Ματρούζου καὶ τοῦ Μουσιου. Ἐμπόδια ἦσαν τὰ τρία ταῦτα πλοῖα κατὰ τὸν πλοῦν, ἀπαντήσαντα μίαν φρεγάταν καὶ μίαν κορβέταν· ἀλλὰ τὰ ὑπερέβησαν, ἐπλησίασαν τὴν παθοῦσαν φρεγάταν, ἐπέπεσαν τὰ δύο πυρπολικά καὶ τὴν ἐφλόγισαν. Ἡ φρεγάτα αὕτη 66 κανονίων καὶ ἡ ὀγκωδεστέρα τῆς μοῖρας, ἦτον ἡ ναυαρχίς, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παθήματός της εὐρέθη ὁ

ναύαρχος ἐν ἄλλῳ πλοίῳ· ἔφερε δὲ σχεδίας εἰς ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, πάμπολλα πολεμεφόδια καὶ τὸ γλωσσόκομον. Μετὰ 10 δὲ λεπτὰ ἀφ' οὗ ἐφλογίσθη, διεσκορπίσθη, καὶ οἱ ἐμπλέοντες 800, ἐν οἷς 150 πυροβολισταί, ἀπωλέσθησαν ὅλοι· ἀπώλεσθησαν καὶ 3 πυρποληταὶ καὶ ἐπληγώθησαν 4. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα διέρρηξαν μετ' ὀλίγον καὶ τὴν ἄλλην πτέρυγα τῆς ἐχθρικῆς μοίρας, καὶ ὁ πυρπολητὴς Μπούτης, ἰθύνας καὶ αὐτὸς εὐστόχως τὸ πυρπολικόν του εἰς μίαν κορβέτταν 34 κανονίων, τὴν ἔκαυσεν αὐτανδρον· τότε καὶ τὰ τῆς μιᾶς καὶ τὰ τῆς ἄλλης πτέρυγος πλοῖα τοῦ ἐχθροῦ διεσκορπίσθησαν, καὶ τινα μὲν αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ τὸ φέρον τὸν καπητάμπασαν διεσώθησαν τὴν 27 εἰς Σούδαν, 20 δὲ ἄλλα κατέφυγαν ὑπὸ τὴν Κάρυστον, μία δὲ κορβέττα καταδιωκομένη ὑπὸ δύο ἑλληνικῶν βρικίων, ἔπεσεν εἰς τοὺς βράχους τῆς Σύρας καὶ ἐκάη παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ, ὁ δὲ πλοίαρχος καὶ τὸ πλῆρωμα, ὡς 200, ἐν οἷς καὶ 25 Εὐρωπαῖοι, παρεδόθησαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Σύρας, οἵτινες, φοβούμενοι μᾶλλον ἢ φοβούμενοι τοὺς ἐπ' ἐλπίδι σωτηρίας καταφυγόντας, ἐξῆλθαν εἰς προϋπάντησίν των ὑπὸ λευκὴν σημαίαν. Ὁ ὄχλος ἐκακοποίησε τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ἐσκότωσέ τινες τῶν Τούρκων· οἱ δὲ λοιποὶ μετεκομίσθησαν εἰς Ὑδραν. Συνελήφθησαν δ' ἐπὶ τῆς ναυμαχίας ταύτης 5 φορτηγὰ ὑπὸ αὐστριακὴν σημαίαν φέροντα πυρίτιδα, κανόνια καὶ ἄλλα πολεμικὰ εἶδη εἰς χρῆσιν τῶν πολιορκητῶν τοῦ Μεσολογγίου. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, παρακολουθοῦντα τὰ ἐχθρικά, ἀπήντησαν τὴν 23 κάτωθεν τῆς Μήλου τὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην, ἐχαιρετήθησαν, ἠνώθησαν ὅλα, καὶ εἰσέπλευσαν αὐθημερὸν τὸν λιμένα τῆς Μήλου, 70 τὸν ἀριθμὸν. Ἡ κατὰ θάλασσαν αὕτη νίκη ἐπανηγυρίσθη λαμπρῶς τὴν 24 ἐν Ναυπλίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ.

Ἐπιτυχία τῆς ἐκστρατείας Κουντουριώτου.—Ἀμνηστία ἀνταρ-
τῶν.—Μάχη κατὰ τὴν θέσιν Μανιάκι.—Κινήματα Ἰβραήμη
εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου καὶ συγκρούσεις.—Ὁ
Χαμιλτὼν ἐν Ναυπλίῳ.—Παθήματα Ἑλλήνων καὶ ἐπάνοδος
Ἰβραήμη εἰς Μεσσηνίαν.—Ὁ Φαβιέρος ἀρχηγὸς τοῦ τα-
κτικοῦ.—Κατορθώματα Ἑλλήνων.—Ἀτυχὴς ἀπόπειρα εἰς
ἄλωσιν Τριπολιτσᾶς.—Ἀνταλλαγὴ αἰχμαλώτων.—Ἀπό-
πειρα δολοφονίας Ἰβραήμη.

ΤΑ ἀλλεπάλληλα κατορθώματα τοῦ Ἰβραήμη ἐφό-
βησάν μεγάλως τοὺς Ἕλληνας. Τὰ στρατεύματα
τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἀνεχώρησαν ὅλα ἐκ Πελοπου-
νήσου· ἡ Πελοπόννησος δὲν ἐκινεῖτο· αἱ ἐπαρχίαι
τῆς ἐζήτουν τοὺς ἐν Ὑδρα φυλακισθέντας ἀρχηγούς
των, καὶ οἱ σχετικώτεροι αὐτῶν, θεωροῦντες τὴν πρό-
οδον τοῦ ἐχθροῦ ὡς συντελοῦσαν εἰς τὴν ἀπολύτρω-
σίν των, δὲν ἐδυσχέραιναν. Ὁ ἐχθρὸς αὐτῶν Κουν-
τουριώτης δὲν εὐδοκίμησεν ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας του,
καὶ ὄχι μόνον δὲν ἦτον, ὡς ἄλλοτε, ἐπίφοβος πρὸς
τοὺς ἀντιπάλους του, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀσφαλῆς. Καθή-
μενος ἐν Σκάλα ἀνεκάλυψεν ὅτι συγγενεῖς τῶν ἀν-
ταρτῶν ἐμελέτων νὰ τὸν ἀφαρπάσωσι καὶ νὰ μὴ τὸν
ἀπολύσωσιν εἰμὴ ἐπὶ τῇ ἀπολύσει τῶν συγγενῶν
των· διέφθειραν δὲ καὶ τινὰς τῆς φρουρᾶς του. Τόσον
δὲ ἐφοβήθη ἀνακαλύψας τὰ μελετώμενα, ἀψευδῆ μὲν
ἀλλ' εὐδιασκέδαστα, ὥστε μετέβη αἰφνης εἰς Καλα-
μάταν, καὶ ἐμβὰς εἰς πλοῖον κατέφυγεν εἰς Ναύ-
πλιον ἀφήσας τὰ πάντα εἰς ταραχὴν καὶ εἰς ἀπελ-
πισίαν. Ἄλλ' ὅσον ὁ λαὸς τῆς Πελοποννήσου ἐδυσ-

φόρει διὰ τὴν ἀπουσίαν καὶ τὴν καταδρομὴν τῶν ἀρχηγῶν του, τόσον τὸ νομοτελεστικὸν κατεγίνετο πῶς νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ. Διέφυγαν τὰς χεῖράς του οἱ δύο κινδυνωδέστεροι ἐχθροὶ του, οἱ Ἀνδρέαι, καὶ περὶ πολλοῦ ἔχον τὴν χείρωσίν των πρὶν τιμωρήσῃ τοὺς ἄλλους, διέταξε τὸν Τσόγκαν, νὰ τοὺς στείλῃ ὑπὸ ἀσφαλῆ συνοδίαν εἰς Ναύπλιον. Ἄλλ' ὁ διαταχθεὶς δὲν ὑπήκουσε διὰ τὰς πρὸς αὐτοὺς σχέσεις του καὶ τοὺς ἐφυγάδευσε εἰς Κάλαμον προφασισθεὶς, ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ τρέφῃ πλέον αὐτοὺς καὶ τοὺς ἑκατὸν ἀκολουθοῦσους των. Ὁ λόγος οὗτος, καὶ ἀληθὴς ἂν ἦτο, δὲν ἀπήλλαττε τῆς εὐθύνης τὸν Τσόγκαν, διότι, παραλαβὼν αὐτοὺς ὑπὸ τῷ ὄρφ νὰ τοὺς φυλάξῃ καὶ στείλῃ εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἂν ἐξήτουντο, ὄφειλεν, ἂν δὲν ἐδύνατο νὰ τοὺς τρέφῃ, νὰ εἰδοποιήσῃ τὴν Ἀρχὴν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἢ νὰ τοὺς παραδώσῃ· ἀλλ' αὐτός, πεποιθὼς ἐπὶ τὴν μάχαιράν του, ἔβαλεν εἰς πᾶξιν ὅ,τι ἡ καρδιά του τῷ ὑπηγόρευσε, παραβὰς τὰ πρὸς τὴν κυβέρνησιν καθήκοντά του. Ἡ κυβέρνησις, μαθοῦσα τὸ γεγονός, ἔσπευσε νὰ παρακαλέσῃ τὴν ἰόνιον κυβέρνησιν ν' ἀποπέμψῃ τοὺς εἰς τὴν γῆν αὐτῆς καταφυγόντας· ἀπεπέμφθησαν, ἀλλὰ πλήρεις θάρρους ἦλθαν αὐτοπροαίρετοι εἰς Πελοπόννησον, καὶ μὴ δηλώσαντες τὸν τόπον τῆς διατριβῆς των ἔγραψαν τῇ βουλῇ ὅτι ἔτοιμοι ἦσαν νὰ συναγωνισθῶσι κατὰ τοῦ δεινοῦ καὶ εὐτυχοῦς ἐχθροῦ τῆς πατρίδος· παρεμέρισαν δὲ πρὸς καιρὸν ἔν τινι χωρίῳ πλησίον τοῦ Λάλα. Ἐκεῖ, γενομένου λόγου περὶ τῆς πρὸ δύο μηνῶν ἀποβάσεως τοῦ Ἰβραήμη καὶ περὶ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ἐπανέλαβεν ὁ Ζαήμης εἰς δικαιολογίαν τοῦ ἐρχομοῦ του ὅ,τι ἐκήρυξεν ἄλλοτε διὰ τῆς πρὸς τὴν συνέλευσιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπιστολῆς του, δηλαδή, ὅτι “ ὠρκίσθη ν' ἀποθάνῃ ἐπὶ τῆς φίλης πατρίδος “ μαχόμενος ὑπὲρ αὐτῆς.” Κατεταράχθη ἡ κυβέρ-

νησις ἀκούσασα, ὅτι οἱ μέχρι θανάτου καταδιωκόμενοι ἐχθροὶ τῆς ἐτόλμησαν νὰ πατήσωσι τὸ ἔδαφος τῆς Πελοποννήσου, καὶ διέταξε τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὑπαλλήλους τῆς νὰ τοὺς συλλάβωσιν, ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκοντο, καὶ στείλωσιν ἀσφαλῶς εἰς τὴν κυβέρνησιν· ἀλλὰ τὰ πολεμικὰ συμβάντα ὑπερίσχυσαν τῆς διαταγῆς τῆς, καὶ ὄχι μόνον οἱ διαταχθέντες δὲν τοὺς συνέλαβαν, ἀλλ' ὅλοι ἐπὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀποτυχιῶν τῶν Ἑλλήνων ἐμέμφοντο τοὺς κυβερνῶντας ὡς ἀναξίους, ἐθεώρουν τοὺς καταδιωκομένους ὡς σωτήρας, καὶ αὐξανομένου τοῦ κακοῦ, ὑψώθη φωνὴ ὑπὲρ αὐτῶν ἀπὸ ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς Πελοποννήσου. Ἰσχυσεν ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ παρὰ τῇ βουλῇ τῇ πάντοτε ἐπιεικῶς πολιτευομένη πρὸς τοὺς Ἀνδρέας, ἰσχυσεν ἐπὶ τέλους ἡ ὑπὲρ αὐτῶν φωνὴ τῆς βουλῆς παρὰ τῷ νομοτελεστικῷ, καὶ τὴν 18 μαΐου ὑπεγράφη γενικὴ καὶ πλήρης ἀμνηστία, ἀπελύθησαν οἱ ἐν Ὑδρα, καὶ παρόντων αὐτῶν καὶ ὄλων τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως καὶ πλήθους λαοῦ ἐψάλη τὴν 19 δοξολογία ἐν Ναυπλίῳ, ἐξεφωνήθη λόγος ὑπὲρ ὁμονοίας, ἀνεγνώσθη τὸ κήρυγμα τῆς ἀμνηστίας, ἀνεδείχθη αὐθημερὸν ὁ Κολοκοτρῶνης γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς Πελοποννήσου, παρέλαβεν ὅσους ἦδρεν ἐν Ναυπλίῳ προθύμους νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι καὶ ἐξῆλθε τὴν ἐπαύριον ἐπὶ στρατολογία εἰς τὰς ἐπαρχίας. Τοιουτοτρόπως οἱ μὲν πρὸ ὀλίγου ἀποκηρυχθέντες καὶ μέχρι θανάτου καταδιωχθέντες ὡς ὀλετήρες τῆς πατρίδος ἐθεωρήθησαν ὡς σωτήρες αὐτῆς· οἱ δὲ καταδιώκται αὐτῶν νομοτελεσταί, οἱ διὰ τῆς σπατάλης τοῦ δημοσίου πλούτου ὑπερισχύσαντες, κατησχύνθησαν.

Ἐν τούτοις, ὁ Ἰβραήμης, πρὶν προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Νεοκαστροῦ, ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ μὴ ἀφήσῃ ὀπισθὲν τοῦ ἐχθροῦ· καὶ μαθὼν ὅτι κατὰ τὴν μεταξὺ

Ἀρκαδίας καὶ Νεοκάστρου πρὸς ἀνατολὰς θέσιν Μανιακί ἦσαν πολλοὶ Ἕλληνες, ἐπεστράτευσεν. Πολλοὶ τῷ ὄντι ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Πελοποννήσου συνήχθησαν εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην διὰ προτροπῆς τοῦ Δικαίου· ἀλλ' ἐγγίζοντος τοῦ κινδύνου ἐξαικόσιοι μόνις ἀπέμειναν ὑπ' αὐτόν, τὸν Κεφάλαν, τὸν Καπητανάκην καὶ τὸν Βοϊδῆν. Τὴν 19 τρισχίλιοι Αἰγύπτιοι ἰππεῖς καὶ πεζοὶ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμην κατέλαβαν τὴν Σκάρμιγκαν, χωρίον πλησίον τοῦ Μανιακίου, τὴν δὲ ἐπαύριον ὤρμησαν εἰς τὰ ὄχυράματα τῶν Ἑλλήνων. Ὡς λέοντες ἐπολέμησαν οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες, ὑπερτριακοσίους ἐχθροὺς κατὰ γῆς ἔρριψαν, ἀλλ' ἠφανίσθησαν κατὰ κράτος καὶ αὐτοί, καὶ ἀπέθαναν καὶ οἱ τέσσαρες ἀρχηγῶν. Ἐθαύμασε τὴν ἀνδρίαν τῶν τεσσάρων ἀρχηγῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ Δικαίου ὁ Ἰβραήμης, εἰπὼν ὅτε ἔφεραν τὴν κεφαλὴν ἐνώπιόν του, “ἀμαρτία γὰρ χαθῆ τοιοῦτος πολέμαρχος.” Ἐν πολλοῖς ὑπενθύμιζεν ὁ πολέμαρχος οὗτος τὸν ἀσυνεπῆ χαρακτῆρα τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἄλλοτε ἐν τρυφαῖς καὶ ἄλλοτε ἐν κακουχίαις ἡμερονοκτίζων, καὶ πάντα μὲν τὰ ἄλλα δεύτερα τῆς φιλαυτίας του ὡς ὁ Ἀλκιβιάδης λογιζόμενος, ἀλλ' ὑπὲρ ἐκείνον ἀγαπῶν τὴν πατρίδα.

Τὴν δὲ ἐπαύριον τῆς μάχης, ἄλλο τάγμα Αἰγυπτίων ἐπάτησε τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὴν ἐλεηλάτησεν, ἀλλ' ὀλιγώτατοι τῶν κατοίκων τῆς συνελήφθησαν ἢ ἐφονεύθησαν, διότι μαθόντες τὸν ἀφανισμόν τῶν ἐν Μανιακίῳ ἔφυγαν ὅλοι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, οἱ μὲν διὰ ξηρᾶς οἱ δὲ διὰ θαλάσσης. Καὶ ὁ μὲν ἐχθρικός στρατὸς ἐπανῆλθεν εἰς τὰ φρούρια, ἰππεῖς δέ τινες διεσπάρησαν εἰς Μεσσηνίαν, καὶ κατήντησαν καίοντες καὶ λεηλατοῦντες καὶ εἰς Μικρομάνην. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἐξεστράτευσεν ὁ Ἰβραήμης εἰς Καλαμάταν. Δισχίλιοι ὀπλοφόροι, οἱ πλείστοι Μανιάται, ἦσαν ἐν αὐτῇ καὶ ὅλοι τὴν ἐγκατέλειψαν

καὶ ἔφυγαν. Κυριεύσας ὁ Ἰβραήμης ἀμαχητὶ τὴν πόλιν τὴν 28, τὴν ἔκαυσε, ἐκυρίευσε καὶ ἔκαυσε καὶ τὸ Νησί, καὶ τὰς Κυτριάς, καὶ τὸν Ἀρμυρόν, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Μοθώνην.

Ἐν τούτοις, καθ' ἃς ὁ Κολοκοτρώνης ἐξέδωκε διαταγὰς, συνήχθησαν λήγοντος τοῦ μαΐου εἰς τὸ Μακρυπλάγι τρισχίλιοι ὄπλοφόροι· συνήχθησαν καὶ χίλιοι εἰς Τσαμί, θέσιν μίαν ὥραν ἀπέχουσαν τῶν στενωῶν τοῦ Λεονταρίου· σκοπὸς δὲ αὐτῶν ἦτο νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς Αἰγυπτίους τοῦ νὰ προχωρήσωσιν εἰς Τριπολιτσάν. Ἀφ' οὗ δὲ τοιουτοτρόπως ἐδυναμώθησαν αἱ θέσεις αὐταί, ἐκινήθη ὁ Κολοκοτρώνης πρὸς τὴν Πολιανὴν εἰς προκαταλαβὴν τῆς δύσβατου καὶ κρημνώδους ὁδοῦ τῆς Σορόκας· ἀλλὰ προλαβόντες οἱ Αἰγύπτιοι διῆλθαν τὴν 4 ἰουνίου, καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Πολιανήν. Τούτου δὲ γενομένου, συνῆλθαν ἐπὶ τῇ προσκλήσει τοῦ Κολοκοτρώνη τὰ κατὰ τὸ Μακρυπλάγι στρατεύματα εἰς Ἀκωβον μίαν ὥραν ἀπὸ τῆς Πολιανῆς καὶ κατέλαβαν καὶ τὴν ὄχυρὰν θέσιν τῆς Δραμπάλας καὶ τὸ Διρράχι. Τὴν δὲ 6 ἰουνίου ἐστράτευσαν οἱ Αἰγύπτιοι ἐπὶ τοὺς ἐν Δραμπάλα, ἦλθαν ἐπιβοηθοὶ τούτων οἱ ἐν Διρράχιφ καὶ ἐπολέμησαν ὅλην τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐτράπησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰς φυγὴν, πληγωθέντος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ γενναίου αὐτῶν ἀρχηγοῦ Γεωργάκη Γιατράκου· δὲν ἔπαυσαν δὲ πολεμοῦντες ὅλην τὴν νύκτα. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἔστησαν οἱ ἐχθροὶ κανόνια, ὑπερίσχυσαν, ἐκυρίευσαν τὴν πηγὴν, ὅθεν ὑδρεύοντο οἱ Ἕλληνες, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσωσι τὴν νύκτα οἱ μὲν εἰς Τουρκολέκα, οἱ δὲ εἰς Καρύταιναν. Κατὰ τὴν διήμερον δὲ ταύτην μάχην 30 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ 70 ἐπληγώθησαν· πλειότεροι δὲ ἦσαν οἱ παθόντες Τούρκοι ὡς πολεμοῦντες τοὺς ἐντὸς ὄχυρωμάτων ἀνώχυροι. Τὴν δ' ἐπιούσαν ἐπροχώρησαν οἱ Αἰγύπτιοι ἀνεμποδίστως καίοντες

καθ' ὄδον, καὶ τὴν 10 εἰσῆλθαν εἰς Τριπολιτσάν, ὅπου δὲν ἤυραν ψυχὴν. Ἐπρόκειτο νὰ καύσωσιν οἱ Ἕλληνες τὴν πόλιν, ἀλλ' ἡ αἰφνίδιος εἰσβολὴ δὲν τοῖς ἔδωκε καιρὸν μηδὲ τὰ ἀναγκαϊότερα πράγματά των νὰ ἐξαγάγωσιν.

Ἄφ' οὗ δὲ ἀνεπαύθησαν τὰ στρατεύματα, ἐξεστράτευσεν ὁ Ἰβραήμης πρὸς τὸ Ναύπλιον ἀφήσας ἰκανὴν φρουρὰν ἐν Τριπολιτσᾷ. Κατετάραξεν ἡ ἐκστρατεία αὕτη τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Πρὸ τινῶν ἡμερῶν ἐφημίζετο ὅτι τὸ Ναύπλιον θὰ παρεδίδετο δι' ἐπιβουλῆς· συνελήφθη δὲ καὶ τις Τοῦρκος, ὑποκρινόμενος τὸν Ἕλληνα, ἐν ᾧ εἰσῆρχετο εἰς Ναύπλιον, καὶ εὐρέθη ἀνεπίγραφος καὶ ἀνυπόγραφος ἐπιστολὴ παρ' αὐτῷ, δι' ἧς ἐζητοῦντο πληροφορίες περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ φρουρίου· ὑπελήφθησαν δὲ ὡς κατάσκοποι τοῦ Μεχμέτ-Ἀλή τινὲς τῶν ἐν Σύρᾳ ἐμπόρων καὶ κυρίως ὁ ἐν Ναυπλίῳ Γεώργιος Ὀρφανίδης καὶ ἐφυλακίσθησαν· ἀλλὰ δικασθέντες καὶ ἀναδικασθέντες ἀθωώθησαν. Ἐνοχος ἀδίκως ὑπελήφθη καὶ ὁ Κωλέττης, μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ, διὰ τὰς πρὸς τὸν Ὀρφανίδην στενὰς σχέσεις του. Πλήρης δὲ ὑποψιῶν ἡ βουλὴ ἀνεδέχθη τὰ περὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ φρουρίου καὶ διηρέθη εἰς διάφορα τμήματα· καὶ τὰ μὲν τῶν μελῶν τῆς ἐτάχθησαν εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων τοῦ πολέμου καὶ εἰς ἐπισκευὴν τῶν ἐν κακίστῃ καταστάσει ὑποστατῶν, τὰ δὲ εἰς εὗρεσιν τροφῶν, καὶ ἄλλα εἰς φύλαξιν τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ ἐπαγρύπνησιν τῶν κανονοστασιῶν· διωρίσθησαν δὲ καὶ τρεῖς βουλευταὶ ἵνα παρευρίσκωνται παρὰ τῷ νομοτελεστικῷ εἰς αὐστηρὰν ἐφορίαν καὶ διεύθυνσιν κατὰ τὸ δοκοῦν τῶν ἐργασιῶν του. Ἀνεξικάκως ὑπέστη τὸ νομοτελεστικὸν τὸ δείγμα τοῦτο τῆς πρὸς αὐτὸ δυσπιστίας τῆς βουλῆς, καὶ ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν ἐπὶ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας τριῶν βουλευτῶν, προθεμένων πρὸ παντὸς

ἄλλου τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ Παλαμηδίου, ἀνεβιβάσθησαν αὐθημερὸν 200 τακτικοὶ ὑπὸ τὸν Ῥόδιον. Ἀσφαλισθέντων τοιοιτοτρόπως ὅπως οὖν τῶν φρουρίων καὶ γενομένης σκέψεως καὶ περὶ τῆς ἐξασφάλισεως τῶν ἀντικρῦ τοῦ Ναυπλίου Μύλων, ἔτρεξαν αὐθόρμητοι εἰς ὑπεράσπισιν αὐτῶν ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, ὁ Μακρυγιάννης, καὶ ὁ ἰδιοτεύων πρὸ πολλοῦ καὶ πρόθυμος πάντοτε ἐν κινδύνοις Ὑψηλάντης. Οὗτοι, παραλαβόντες ἐκ τοῦ προχείρου 300, ἐτοποθέτησαν τοὺς μὲν ἐν ταῖς ἀποθήκαις, τοὺς δὲ ἐντὸς τοῦ τοίχου τοῦ παρακειμένου κήπου. Ἡ θέσις τῶν Μύλων ἦτον ἀναγκαία εἰς διατήρησιν τοῦ Ναυπλίου, διότι καὶ πάμπολλαι ἦσαν ἐκεῖ τροφαί, καὶ τὰ εἰς χρῆσιν τῆς πόλεως γεννήματα ἐκεῖ ἠλέθοντο, καὶ ἐκεῖθεν θὰ μετεκομίζετο τὸ νερόν, ἂν ἐκόπτοντο τὰ ὑδραγωγεία της.

Ἐλλιμένιζε ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἔμπροσθεν τῶν Μύλων ἡ γαλλικὴ ναυαρχίς· ὁ ναύαρχος Δεριγνῆς καὶ τινες τῶν ἀξιωματικῶν ἦλθαν εἰς λόγους μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου περὶ τῶν ἐνεστώτων πραγμάτων. Εἰπόντος δὲ τινος ὅτι ὁ ἐπικείμενος ἀγὼν ἦτον ἐπικίνδυνος, “ἢ θὰ νικήσωμεν σήμερον,” ἀπεκρίθη ὁ γενναῖος Ὑψηλάντης, “ἢ θ’ ἀποθάνωμεν.” Ἀλλὰ τόσον ἐπικίνδυνος ὁ ἀγὼν δὲν ἦτο, διότι οἱ Μύλοι ἦσαν παράλιοι, καὶ παρήσαν ἑλληνικαὶ κανονοφόροι, ὥστε καὶ βοήθειαν παρ’ αὐτῶν ἠδύναντο πολεμοῦντες οἱ Ἕλληνες νὰ λάβωσι, καὶ νικώμενοι εἶχαν πῶς καὶ ποῦ νὰ σωθῶσιν. Ἐν τούτοις οἱ ἐχθροὶ καταβαίνοντες ἀπὸ τῆς Τριπολιτσᾶς, ἦλθαν ἔμπροσθεν τῶν Μύλων τὴν 13 ἰουνίου περὶ τὴν μεσημβρίαν, καὶ οἱ μὲν ἐπροχώρησαν αὐθημερὸν πρὸς τὸ Ἄργος, οἱ δὲ ἀπέμειναν εἰς ἄλωσιν αὐτῶν· καὶ πρῶτον μὲν ἰππεῖς, κατόπιν δὲ πεζοὶ ὄρμησαν εἰς τοὺς φυλάσσοντας αὐτοὺς, προκινδυνεύοντος τοῦ Ἰβραήμη, ἀλλ’ ἀπεκρούσθησαν ἦσαν δὲ ὀλίγοι οἱ ἐφορμήσαντες, διότι

τὰ παρακείμενα ἄβατα ἔλη ἐμπόδιζαν τὴν ἐφόρμησιν πολλῶν. Διαρκούσης δὲ τῆς μάχης, ἔρριψαν οἱ ἐχθροὶ μέρος τοῦ τοίχου τοῦ κήπου καὶ εἰσῆλθαν καὶ τινες εἰς αὐτόν· ἀλλ' ἐν ᾧ ἠτοιμάζοντο νὰ εἰσέλθωσι διὰ τοῦ ῥήγματος καὶ ἄλλοι, δεκαπέντε Ἑλληνες καὶ φιλέλληνες ὑπὸ τὸν Μακρυγιάννην, ρίψαντες κατὰ γῆς τὰ τουφέκια καὶ γυμνώσαντες τὰ ξίφη, ὄρμησαν ἰαχούντες ἐπὶ τοὺς προεισελθόντας, τοὺς ἀπεδίωξαν, καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν ἐκείνην. Διαρκούσης δὲ τῆς μάχης, ἦλθαν ἐκ Ναυπλίου ἐπιβοηθοὶ ὁ λόχος τῶν εὐζώνων ὑπὸ τὸν Κάρπον καὶ ἄλλοι μὴ τακτικοί, καὶ οὕτως ἔγεινεν ἡ κρίσις τοῦ μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης ἀμφιῤῥεποῦς ἀγῶνος· περὶ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἔπαυσεν ἡ μάχη, καὶ οἱ ἐχθροὶ ὤδευσαν πρὸς τὸ Ἄργος κατησχυμένοι. 50 ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες· ἐφονεύθησαν δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων 4, ἐξ ὧν ὁ εἰς φιλέλλην, καὶ 4 ἢ 5 ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Μακρυγιάννης εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα, ὅστις μετακομισθεὶς εἰς τὴν γαλλικὴν ναυαρχίδα ἠῦρε πᾶσαν περιποίησιν. Οἱ ἐχθροὶ διενυκτέρευσαν ἐν Ἄργει, τὸ ἔκαυσαν τὴν ἐπαύριον, ἔκαυσαν καὶ τὰ πλησίον χωρία, καὶ τὴν ἐπιούσαν τινὲς τοῦ ἰππικοῦ ἐπροχώρησαν ἐντὸς βολῆς κανονίου πρὸς τὸ Ναύπλιον. Ἀπερίγραπτος ἦτον ἡ ταραχὴ καὶ ἡ ἀμηχανία τῶν ἐν αὐτῷ. Τόσα πλήθη προσφύγων ἦσαν συσσωρευμένα καὶ τόση σπάνις τροφῆς καὶ ποτοῦ ἐπεκράτει, ὥστε θὰ ἐκυριεύετο ἡ πόλις, ἂν οἱ ἐχθροὶ τὴν ἐπολιόρκουν ὀλίγας ἡμέρας διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Φανέντος τοῦ ἐχθροῦ ἔξωθεν τῶν τειχῶν, ἐξῆλθαν εἰς συνάντησίν του 70 ἰππεῖς ἀναβάντες τοὺς ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου ἰδιωτικοὺς ἵππους. Συνεξῆλθαν καὶ τινες Κρήτες πεζοί, καὶ συναντήσαντες τοὺς ἐχθροὺς εἰς Τύρινθα ἠκροβολίσθησαν· ἀλλ' οἱ Αἰγύπτιοι, μὴ ὄντες προητόιμασμένοι εἰς πολιορκίαν, καὶ καταβάντες ἴσως ἐπ'

ἐλπίδι, ὡς ἐλέγετο καὶ ἐπιστεύετο, ἐπιβουλῆς καὶ ἀποτυχόντες ἐπανῆλθαν εἰς Ἄργος αὐθεςπερί.

Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν κατέβαιναν ὁ Ἰβραήμης εἰς τὴν Ἄργολίδα, ἐδόθη γράμμα τῷ γενικῷ γραμματεῖ τοῦ νομοτελεστικοῦ Μαυροκορδάτῳ ἀνεπίγραφον, φέρον τὴν ὑπογραφήν τοῦ Χαμιλτῶνος, καὶ λέγον “ je “ viens (ἔρχομαι). ” ὁ δὲ ἐγχειρίσας τὸ γράμμα Ἀντώνης Μήλιος, ποδότης τοῦ ὑπὸ τὸν Χαμιλτῶνα πλοίου, εἶπεν, ὅτι πλέων ὁ μοίραρχος Ἄγγλος ἔμπροσθεν τῶν Σπετσῶν ἔμαθε τὰ κατὰ τὴν Ἄργολίδα, καὶ ἐπειδὴ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν νηνεμίαν δὲν ἠμπορεῖ νὰ φθάσῃ ταχέως ἢ φρεγάτα, ἔστειλε τὸ γράμμα ὡς πρόδρομόν του. Τῷ ὄντι μετ' ὀλίγας ὥρας ἔφθασε καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς Καμβρίας ἔχων ἐν τῇ συνοδίᾳ του μίαν ἄλλην φρεγάταν καὶ μίαν κορβέτταν.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐκέρδισεν ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς φιλελληνικῆς διαγωγῆς του· ὀλίγοι ἀλλ' ἐμβριθεῖς ἦσαν οἱ λόγοι του· βαρὺ ἀλλὰ καλοκάγαθον τὸ ἦθός του· πλήρης ἀνοχῆς ἢ πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαγωγὴ του, καὶ σωτήριοι αἱ συμβουλαί του. Τοιοῦτον φίλον ἰδόντες οἱ Ἕλληνες ἐν μέσῳ αὐτῶν τὴν κρίσιμον ἐκείνην ὥραν ἐχάρησαν. Ἐπεκράτει δὲ καὶ ἰδέα, σφαλερὰ μὲν, ἀλλ' ὠφέλιμος, ὅτι εἶχε παραγγελίαν νὰ ὑψώσῃ ἐπὶ τοῦ Παλαμηδίου τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν ἐν ὥρᾳ κινδύνου. Ὁ Χαμιλτῶν ἔφερε τὰ πλοιά του εἰς τὸν ἐνδότερον λιμένα τοῦ Ναυπλίου πρὸς ὑπεράσπισιν δῆθεν τῆς πόλεως, ἐξῆλθεν ἐν συνοδίᾳ πολλῶν ἀξιωματικῶν, εἶπε λόγους θαρρύντικούς καὶ μυστηριώδεις, καὶ ἐβεβαίωσε τὴν κυβέρνησιν ὅτι δὲν ἀνεχώρει ἐν ὄσῳ ἐκινδύνευεν ἡ πόλις· μετὰ ταῦτα ὑπῆγεν εἰς ἔντευξιν τοῦ ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου Ἰβραήμη καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸν λιμένα. Ἡ διαγωγὴ του αὐτῆ παρηγόρησε μεγάλως τοὺς Ἕλληνας.

Διανυκτερεύσας δὲ ὁ Ἰβραήμης ἐν Ἀργεῖ, ἀνεχώρησε τὴν ἐπαύριον πανστρατιᾷ εἰς Τριπολιτσάν. Προκατέλαβαν οἱ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην τὸ Παρθένι καὶ τὸν Γύρον εἰς ἀντίστασιν, ἀλλ' ἰδόντες πλησιάζοντα τὸν ἐχθρόν, ἀνεχώρησαν, οἱ δὲ Αἰγύπτιοι εἰσῆλθαν τὴν 17 αὐγούστου εἰς Τριπολιτσάν ἀτουφέκιστοι.

Διαρκούσης δὲ τῆς ἐχθρικῆς ταύτης ἐπιδρομῆς, παρατηρήσαντες οἱ ἐν Πάτραις Τοῦρκοι ὅτι ἢ εἰς Βοστίτσαν ἄγουσα ἀφέθη ἀφύλακτος, ἀπέστειλαν 250 ἰππεῖς πρὸς τὴν πόλιν ταύτην· ἐφάνησαν ταυτοχρόνως πρὸς τὰ παράλια ἐκεῖνα καὶ τινα πλοῖα τουρκικά. Καταθορυβηθέντες οἱ κάτοικοί της καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ὀλίγοι στρατιῶται, ὡς μὴ προειδοποιηθέντες ὑπὸ τῶν παρὰ τῇ ὁδῷ σκοπῶν, ἐτράπησαν ὅσοι ἐπρόφθασαν εἰς φυγὴν. Οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθαν ἀμαχητί, ἐφόνευσάν τινας, ἔκαυσαν οἰκίας, καὶ κλίναντος τοῦ ἡλίου ἀνεχώρησαν ἀπάγοντες αἰχμαλώτους καὶ λάφυρα.

Ἐν τοσοῦτῳ, ἀφ' οὗ οἱ Αἰγύπτιοι ἐπανῆλθαν εἰς Τριπολιτσάν, οἱ Ἕλληνες συνῆλθαν πανταχόθεν τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰ περίξ τῆς πόλεως ἐκείνης πρὸς ἀποκλεισμόν. Οἱ Καρυτινοὶ κατέλαβαν τὸ Χρυσοβίτσι καὶ τὴν Πιάναν, οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Τριπολιτσιῶται τὰ Τσιπιανά, οἱ Καλαβρυτινοί, οἱ Βοστίτσάνοι, οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ περὶ τὸν Νικήταν τὸ Λεβίδι, οἱ Ἀνδρουσανοὶ τὸ Μακρυπλάγι, οἱ δὲ Ἀγιοπετρίται, οἱ Μονεμβασίται καὶ οἱ Λάκωνες διέμειναν ἐν Βερβένοις, ὅπου καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἦσαν δὲ ὅλοι περίπου δεκακισχίλιοι. Ἐν ᾧ δὲ κατεῖχαν τὰς θέσεις ταύτας εἰς πολιορκίαν τῆς Τριπολιτσᾶς, ἔμαθαν ὅτι νέα ἐχθρική δύναμις ἠτοιμάζετο ν' ἀναβῆ ἐκ τῶν μεσσηνιακῶν φρουριῶν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, καὶ ἀπεφάσισαν ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Κολοκοτρώνη νὰ προσβάλωσι τὴν ἐνεστῶσαν πρὶν φθᾶσῃ ἐκείνη.

καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Ζαήμην, τὸν Λόντον, τὸν Νικήταν, καὶ τὸν Νοταρᾶν παρηγγέλθησαν νὰ τοποθετηθῶσι πρὸς τὴν ἐπάνω Χρέπαν, ὅπου καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, οἱ δὲ περὶ τὸν Γενναῖον, Δηληγιάννην καὶ Παπατσώνην ὅπου τὰ παλαιὰ ὀχυρώματα τῶν Τρικόρφων, οἱ δὲ περὶ τὸν Πλαπούταν καὶ τὸν Κρίτσαλην ἐν Βαλτετσίῳ· εἰδοποιήθησαν καὶ οἱ ἐν Βερβένοις περὶ τοῦ σχεδίου· τὴν δὲ νύκτα τῆς 23 ἰουνίου ἐκινήθησαν ὅλοι πρὸς τὰς θέσεις των. Ὁ Ἰβραήμης, ἰδὼν τὴν αὐτὴν νύκτα πολλὰ πυρὰ πρὸς τὴν ἐπάνω Χρέπαν, ὑπόπτεισε καὶ ἔσπεισε νὰ στείλῃ ἐν τάγμα, πρωίας γενομένης, ἵνα καταλάβῃ τὰ ὀχυρώματα τῶν Τρικόρφων, ἀλλ' ἐν καὶ μόνον κατέλαβε, διότι οἱ περὶ τὸν Γενναῖον καὶ Παπατσώνην ἐπρόφθασαν καὶ κατέλαβαν τὰ δύο στήσαντες καὶ ἄλλα ἐπὶ τινων ὑψωμάτων ἐκ τοῦ προχείρου· καὶ ἀριστερᾷ μὲν κατετάχθησαν οἱ περὶ τὸν Νοταρᾶν, ὀπισθεν δὲ αὐτῶν οἱ περὶ τοὺς Πετμεζάδας, τὸν Λεχουρίτην καὶ τὸν Σολιώτην.

Ἀρξαμένης δὲ τῆς μάχης ἐπὶ τῶν Τρικόρφων, ἐξεστράτευσε πανστρατιᾷ ὁ Ἰβραήμης πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἔστησε μίαν βομβοβόλον καὶ δύο κανόνια, καὶ προσέβαλλεν ἀδιακόπως τὰ δύο μεγάλα ὀχυρώματα. Γενναίως ἀντείχαν οἱ ἐν αὐτοῖς Ἕλληνες ἀναμένοντες βοήθειαν. Ἦλθαν ἀντιλήπτορες αὐτῶν οἱ ἐν Βαλτετσίῳ, ἀλλ' ἀντεκρούσθησαν ὑπὸ τοῦ ἰππικοῦ καὶ ἐτράπησαν. Ἐν τοσοῦτῳ, οἱ ἐντὸς τῶν δύο ὀχυρωμάτων, ἂν καὶ ἀβοήθητοι, ἐπέμεναν πολεμοῦντες καὶ εὐτυχῶς ἀπέκρουαν τοὺς ἐφορμῶντας ἐχθροὺς φονεύοντες πολλοὺς αὐτῶν. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰβραήμης, ὅτι ἀδύνατον νὰ κυριεύσῃ τὰ ὀχυρώματα ἐξ ἐφόδου, παρέλαβε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ, ἀνέβη ὀπισθεν αὐτῶν, καὶ ἐξετέθη ἀφόβως ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ὀχυρωμάτων κάτωθεν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν Καλαβρυτινῶν ἄνωθεν. Τὸ

τολμηρὸν τοῦτο κίνημα τῶν ἐχθρῶν ἐπέτυχεν. Ὅπλαρχηγός τις τῶν Ῥογῶν τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων, Γιάννης Ῥοΐδης, ἐτράπη πρῶτος φοβηθείς. Ἐτράπησαν μετ' αὐτὸν καὶ οἱ λοιποὶ Καλαβρυτινοί. Τοὺς Καλαβρυτινοὺς ἐμιμήθησαν οἱ ὑπὸ τὸν Νοταρᾶν καὶ οἱ λοιποὶ οἱ κατέχοντες τὰ ὑψηλότερα ὄχυράματα, ἅτινα ἐκυρίευσαν οἱ ἐχθροί. Βλέποντες τότε οἱ ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ Παπατσώνην ὅτι, κυριευθέντων τῶν ἐπάνωθεν αὐτῶν ὄχυρωμάτων, ἐκινδύνευαν ὅλοι ἀπεφάσισαν νὰ φύγωσιν· ἀλλ' ἡ φυγὴ δὲν ἦτον ἀσφαλής, διότι ἐκυκλώθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Πρῶτος ὤρμησεν εἰς φυγὴν ὁ Παπασταθόπουλος Λαγκαδινός, ἀλλ' ἐφονεύθη· κατόπιν αὐτοῦ ἔφυγαν οἱ λοιποὶ ὅλοι. Οἱ Αἰγύπτιοι τοὺς κατεδίωξαν φεύγοντας· 200 Ἕλληνας ἐφόνευσαν κατὰ τὴν μάχην ταύτην, ἐν οἷς καὶ τὸν Παπατσώνην, τὸν καὶ πρὸ τῆς φυγῆς πληγωθέντα ἐντὸς τοῦ ὄχυρωματος, τὸν Γεώργιον Δημητρακόπουλον, τὸν Νικολὸν Ταμβακόπουλον καὶ τινὰς ἄλλους ὑποπλαρχηγούς. Μόλις δὲ διεσώθη ὁ Κολοκοτρώνης καθήσας ἐπὶ τινος ἀχθοφόρου ἡμίονου εὐρεθέντος καθ' ὁδὸν ἐπὶ τῆς φυγῆς του.

Μετὰ δὲ τὴν φθοροποιὰν ταύτην τροπὴν οἱ μὲν Αἰγύπτιοι διεχύθησαν εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως, ὠχύρωσαν τοὺς μύλους Δαβιάς, Πιάνας καὶ Ζαράκοβας, καὶ ἐτοποθέτησαν στρατεύματα ὅπου ἄλλοῦ ἔπρεπε πρὸς διατήρησιν τῶν μύλων καὶ τῆς ἐλευθέρας κοινωσίας αὐτῶν καὶ τῆς πόλεως. Οἱ δὲ ἐχθροὶ τῶν συνήλθαν εἰς Ἀλωνίσταιναν, καὶ ἀφήσαντες ἐκεῖ 500 ὡς προφυλακὴν, διέβησαν εἰς Διμιτσάναν, καὶ ἐκείθεν εἰς Μαγούλιαν ὅπου καὶ ὠχύρωθησαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ, οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην, παρατηρήσαντες, ὅτι οἱ ἐχθροὶ περιήρχοντο τὴν πεδιάδα ἀφόβως, κατέλαβαν τὴν νύκτα τῆς 7 ἰουλίου τὰς Ῥίζας καὶ τὴν Πιαλὴν καὶ παρεφύλατταν.

Ἐξήλθαν οἱ ἐχθροὶ κατὰ τὴν συνήθειάν των τὴν ἐπιούσαν καὶ πεσόντες ἀπροφύλακτοι εἰς τοὺς ἐνεδρεύοντας ἔπαθαν. 30 ἐξωγρήθησαν καὶ ἰσάριθμοι σχεδὸν ἐφονεύθησαν· ἐφονεύθησαν δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων οἱ ὄπλαρχηγοὶ Γκέγκας καὶ Πολυχρόνης. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας 200 Αἰγύπτιοι, περιφερόμενοι ἐπὶ λεηλασία, ἐπροχώρησαν εἰς Ἀλωνίσταιναν ἀγνοοῦντες ὅτι ἐκεῖ ἦσαν Ἕλληνας, ἔπεσαν αἰφνιδίως εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, ἐφονεύθησάν τινες καὶ ἐξωγρήθησαν τέσσαρες. Τὴν δὲ 15 ἐξεστράτευσεν ὁ Ἰβραήμης ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν Ἀλωνίσταιναν καὶ τὰ Μαγούλιανα Ἕλληνας, καὶ τοὺς ἔτρεψεν ὅλους μόνον ἀκουσθεῖς· ἐκινδύνευσεν δὲ νὰ συλληφθῆ καὶ ὁ Γενναῖος. Ὁ Ἰβραήμης ἔβαλε πῦρ εἰς τὰ χωρία ἐκεῖνα καὶ εἰς τινὰ ἄλλα, ἐν οἷς καὶ τὰ Παγκάδια, διήρπασεν ἀγέλας, ἠχμαλώτευσεν χιλίας ψυχάς, ἐπανῆλθεν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ ἀπέστειλε πολυάριθμον ἄλλο σῶμα εἰς συγκομιδὴν τῶν γεννημάτων τῆς ἐπαρχίας Καρυταίνης καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν. Τὸ σῶμα τοῦτο ἐπροχώρησεν εἰς τὰ ὄρεινά χωρία Δραγομάνου, Καρυῶν καὶ Κρομποβοῦ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἔπαθεν· ἐπάτησε καὶ τὸ Ἰσαρι· ἑκατὸν τῶν ἐν αὐτῷ, κλεισθέντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐπολέμησαν ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ ἐξωρμήσαντες ξιφῆρεις μεσούσης τῆς νυκτὸς διεσώθησαν, ἐκτὸς ἐνὸς φονευθέντος καὶ ἐνὸς πληγωθέντος. Οἱ ἐχθροὶ ἔκαυσαν τὸ χωρίον τὴν ἐπαύριον, καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Καρυταίνης, ἀρπάζοντες καὶ φθείροντες.

Τὴν δὲ 27 ἐξεστράτευσεν ὁ Ἰβραήμης ἐπὶ τοὺς ἐν Βερβένοις, διέλυσε καὶ αὐτοὺς διὰ τοῦ ἤχου μόνου τῶν σαλπίγγων, ἐπανῆλθεν αὐθημερὸν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ ἀφήσας ἐκεῖ ἰκανὴν φρουρὰν ὑπὸ τὸν Χουσεήμπεην, τὸν ἀπὸ Κρήτης πρὸ ὀλίγου μετακομίσαντα εἰς τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια καὶ ἐκείθεν εἰς Τριπολιτσάν νέα στρατεύματα, ἀνεχώρησε τὴν 1 αὐγού-

στου εἰς Μεσσηνίαν λεηλατῶν καθ' ὁδὸν καὶ καταστρέφων· διερχόμενος δὲ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λεονταρίου, ἄφησε τρισχιλίους ὡς σκοπιὰν κατὰ τὸ Ἰσαρι.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τῆς εἰς Μεσσηνίαν καταβάσεώς του, ἐπιστάντος τοῦ τρύγου τῶν σύκων, ὑπερτρисχιλιοὶ Ἕλληνες, φύρδην μίγδην συναχθέντες, ἔπασαν εἰς Νησί, ὅπου ἐστάθμευαν τρεῖς λόχοι ἐχθρῶν, ἐφόνευσαν ὅλους σχεδόν, φονευθέντων καὶ 50 ἐξ αὐτῶν, καὶ συγκομίσαντες τὰ σύκα ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια.

Αἱ ἐπανειλημμένοι ἀποτυχίαι τῶν ἀτάκτων στρατιωτῶν ἀντιπαραταττομένων πρὸς τακτικούς ἀπέδειξαν πασιφανῶς, ὅτι ἀδύνατον νὰ εὐδοκιμήσωσιν οἱ Ἕλληνες ὄχι μόνον διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῶν λογχοφορούντων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐπείθειαν, τὴν εὐταξίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν των. Τόσον δὲ ἡ ἀπείθεια, ἡ ἀταξία καὶ ἡ κατάχρησις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατιωτικοῦ ἐκορυφώθησαν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐξ αἰτίας τῶν ἐμφυλίων πολέμων παρασυρόντων τοὺς ἐνεχομένους εἰς πᾶν εἶδος ἀκολασίας, ὥστε τὸ νομοτελεστικὸν τὸ ἀπεκάλει λυμεῶνα τῆς πατρίδος (α).

Τοιαύτης οὐσῆς τῆς καταστάσεως τοῦ στρατιωτικοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἔστρεψε σπουδαίως ἡ κυβέρνησις τὴν προσοχὴν τῆς εἰς εἰσαγωγὴν ξένου ὑπομισθίου τακτικοῦ καὶ ἔδωκε τῇ ἐν Λονδίῳ ἐπιτροπῇ διαταγὰς πρὸς εὔρεσιν εἰδικοῦ δανείου πεντακοσίων χιλιάδων λιρῶν εἰς ταχείαν ἀποστολὴν τετρακισχιλίων ἀλλοδαπῶν τακτικῶν, εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων, καὶ εἰς μίσθωσιν καὶ διατήρησιν των. Ἄλλ' ὁ κίνδυνος ἦτον ἐπὶ θύρας, ἡ δὲ βοήθεια αὕτη καὶ βραδεία καὶ ἀβέβαιος· διὸ ἐπεμελήθη ὑπεράλλοτε ν' αὐξήσῃ τὸ ἐν Ἑλλάδι τακτικόν της, μῆτε προοδεῖον διὰ τὰς ἀντενεργείας τινῶν τῶν ἀτάκτων μῆτε διατηρούμενον ὡς ἔπρεπεν· ἀλλὰ τὰ παθήματα ἔγειναν

μαθήματα, καὶ οἱ ἀποστρεφόμενοι ἄλλοτε αὐτὸ ἐφάνησαν ἤδη ὑπερασπισταὶ του.

Διέτριβε πρὸ πολλοῦ ἐν Ἑλλάδι ὁ Γάλλος συνταγματάρχης Κάρολος Φαβιέρος, ἐπὶ Ναπολέοντος ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαρμόντην ἐντίμως ὑπηρετήσας. Ἄγνωστος καὶ ὑπὸ ἄλλο ὄνομα ἐπεσκέπτετο κατ' ἀρχὰς τὰ ἑλληνικὰ στρατόπεδα, ἀναμιγνυόμενος ὡς ἰδιώτης καὶ ἐθελοντῆς πρὸς γνώσιν τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀνθρώπων, μεθ' ὧν διανοεῖτο νὰ ταλαιπωρηθῆ καὶ κινδυνεύσῃ ἀφιλοκερδῶς μέχρι τέλους· ἐπεχείρησε δέ, πολιορκουμένης τῆς Κορώνης, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς, νὰ βλάβῃ τὸ τεῖχος ἐν ἑλλείψει πυροβολικοῦ διὰ πυροτεχνημάτων τῆς ἐπινοίας του. Τὸν ἄνδρα τοῦτον ἀνέδειξεν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, λήγοντος τοῦ ἰουνίου, ἀρχηγὸν τοῦ τακτικοῦ, καὶ ἐκανόνισε τὰ τῆς ὑπηρεσίας κατὰ τὴν πρότασιν αὐτοῦ, ἀναδείξασα ἵππαρχον μὲν τὸν Regnault de St Jean d' Angely, διαπρέποντα διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἀρετὰς του, γενικὸν δὲ ἐπιμελητὴν τὸν ἐκ Μεδιολάνων κόμητα Πόρρον ἀξιότιμον διὰ τὰς γνώσεις καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ξενοκρατουμένης πατρίδος του παθήματά του· ἔδωκε δὲ τῷ ἀρχηγῷ καὶ ἐξουσίαν νὰ προβιβάσῃ τοὺς ἀξίους, νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ σῶμα κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κρίσιν, καὶ νὰ τὸ μεταφέρῃ εἰς ἐξάσκησιν ὅπου βούλετο· ἐξέδωκε δὲ τὴν 11 Σεπτεμβρίου καὶ περὶ ἀπογραφῆς νόμον· ἔκτοτε τὸ τακτικὸν ἐπρόκοψεν.

Ἀναχωρήσαντος δὲ τοῦ Ἰβραήμη ἐκ Τριπολιτσᾶς, οἱ Πελοποννήσιοι βουλὴν ἔβαλαν νὰ περιορίσωσι τοὺς ἐναπολειφθέντας Αἰγυπτίους ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἐπ' αὐτῷ συνῆλθαν ἐκ νέου οἱ μὲν εἰς Βέρβена, ὅπου ἔστειλεν ἡ κυβέρνησις τριμελῆ ἐπιτροπὴν ἐπὶ προμηθείᾳ τῶν ἀναγκαίων καὶ πληρωμῇ τῶν μισθωτῶν στρατιωτῶν, οἱ δὲ εἰς Ἀλωνίσταιναν, καὶ ἄλλοι εἰς τὴν ἐπάνω Χρέπαν. Τὴν ἐσπέραν τῆς 12 αὐ-

γούστου, ἐκ συνθήματος τοῦ ἐν Ἀλωνισταίῃη Κολοκοτρώῃη, ἐκίνησαν οἱ μὲν ἐν Βερβένοις, ἐν οἷς καὶ 30 ἰππεῖς ὑπὸ τὸν Χατοῆ-Μιχάλην Ταλιάνον, πρὸς τὰ Τρίκορφα, κατεχόμενα καὶ αὐτὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀφ' οὗ ἀπεδίωξαν τοὺς Ἕλληνας, οἱ δὲ ἐν Ἀλωνισταίῃη πρὸς τὴν Πιάναν. Οὗτοι πεσόντες αἰφνης εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν ἐχθρῶν ἐφόνευσάν τινας, ἔκαυσαν ἓνα μύλον καὶ ἐπανήλθαν εἰς Ἀλωνίσταιναν. Οἱ δὲ ἄλλοι, προπορευομένου τοῦ ὀλιγαριθμοῦ ἰππικοῦ τοῦ Χατοῆ-Μιχάλη ἐκληφθέντος ὡς τουρκικοῦ, προοιμίασαν τὴν μάχην συλλαβόντες καὶ φονεύσαντες 5 ἐχθρούς· ἔστησαν δὲ ἐκ τοῦ προχείρου τρία ὀχυρώματα πλησίον ἀλλήλων ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρικῶν καὶ τοὺς ἐπολέμουν. Ἀρξαμένης δὲ τῆς μάχης, ἦλθαν εἰς βοήθειαν τῶν πολεμούντων Αἰγυπτίων τινὲς τῶν ἐν Τριπολιτσᾷ, κατέβησαν καὶ οἱ κατέχοντες τὴν ἐπάνω Χρέπαν Ἕλληνες εἰς βοήθειαν τῶν συστρατιωτῶν των, καὶ τὴν β' ὄραν μετὰ μεσημβρίαν ἀναψεν ὁ πόλεμος πανταχόθεν. Οἱ Ἕλληνες ὑπερίσχυσαν, ἔτρεψαν τοὺς ἐχθρούς, ἐσκότωσαν καὶ ἐζώγησαν ἱκανούς, καί, ἐσπέρας γενομένης, οἱ μὲν ὑπήγαν εἰς Βαλτέτσι, οἱ δὲ ἐπανήλθαν εἰς Βέρβενα. Τὴν δ' ἐπαύριον ὑπήγαν εἰς Ζαράχωβαν καὶ ἔκαυσαν τοὺς ἐκεῖ μύλους. Ἄνωθεν τῶν μύλων σώζεται παλαιὸν τεῖχος· ἐν αὐτῷ ἐκλείσθησαν οἱ Αἰγύπτιοι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν μύλων καὶ ἀντεμάχοντο. Ἐτρέξεν εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὸ ἰππικὸν διὰ τῆς Πιάνας, καὶ βλέπον ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπεμακρύνθησαν τῆς πεδιάδος, ὥρμησε θαρράλεώτερον, ἀλλ' ἐπιπεσόντων τῶν περὶ τὸν Χατοῆ-Μιχάλην, ἡγουμένου αὐτοῦ ξιφήρους, ἐτράπησαν· ἐκινδύνευσεν δὲ νὰ συλληφθῇ καὶ αὐτὸς ὁ Χατοῆ-Μιχάλης, πεσόντος τοῦ ἵππου του, ἐν ᾧ ἐμάχετο. Τραπέντος δὲ τοῦ ἐχθρικοῦ ἰππικοῦ, ἀπεδίωξαν οἱ Ἕλληνες τοὺς κατέχοντας τὸ παλαιὸν τεῖχος, ἐφόνευσαν ἱκανούς, ἐπῆ-

ραν 8 τύμπανα, καὶ κυριεύσαντες τὸ τεῖχος ἤυραν ἐν αὐτῷ πολλὰ ζῶα καὶ διάφορα πράγματα, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. Ἐν δὲ ἐμάχοντο πρὸς ἐκείνο τὸ μέρος, ἐμάχοντο καὶ κατὰ τὴν Πιάναν καὶ Δαβιάν, ὅπου ἠρίστευσαν ἐπίσης οἱ Ἕλληνες, καύσαντες ὅλους τοὺς μύλους τῆς Δαβιᾶς καὶ τοὺς ἀπολειφθέντας τῆς Πιάνας. Οἱ δὲ φυλάσσοντες αὐτοὺς ἐκλείσθησαν ἐντὸς ἄλλου παλαιοῦ φρουρίου ἀπέναντι τῶν μύλων τῆς Δαβιᾶς καὶ δὲν ἔπαθαν ὡς οἱ ἄλλοι, διότι, κλίναντος τοῦ ἡλίου, ἦλθεν εἰδησις ὅτι ὁ Ἰβραήμης ἐπανερχόμενος εἰς Τριπολιτσάν ἔφθασεν εἰς Σινάνου 5 ὥρας μακρὰν τῆς Δαβιᾶς, καὶ ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ἔπαυσαν οἱ Ἕλληνες πολεμοῦντες, ἐξημερώθησαν εἰς Βέρβενα, καὶ μετέβησαν εἰς Ἅγιον Πέτρον ὡς εἰς θέσιν ὀχυρωτέραν, δύο ὥρας ἀπέχουσαν τῶν Βερβένων. Τὴν ἡμέραν δ' ἐκείνην, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν ἱκανοὶ ἐχθροί, ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν 15 Ἕλληνες πεζοὶ καὶ 4 ἰππεῖς. Μεγάλως δὲ ἠρίστευσε τὸ μικρὸν ἑλληνικὸν ἰππικόν, καὶ θαυμασμῶς ἄξιος ἐδείχθη ὁ Χατσῆ-Μιχάλης διὰ τὴν εὐτολίμιαν του.

Ἐπανερχόμενος δὲ ὁ Ἰβραήμης εἰς Τριπολιτσάν ἀπέκλεισεν ἐντὸς τινος πύργου τῶν Τρινήσων 70 ὑπὸ τὸν Κώσταν Σουλιώτην, ἐκυρίευσεν τὸν πύργον διὰ συνθήκης καὶ ἀπέλυσε τοὺς ἐν αὐτῷ ἀφοπλίσας καὶ λαφυραγωγῆσας αὐτοὺς παρὰ τὴν συνθήκην. Συγχρόνως ἀπέκλεισε καὶ τοὺς εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ χωρίου Βρονταμᾶ καταφυγόντας· μὴ θέλοντας δὲ νὰ παραδοθῶσιν, ἀνοίξας ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ σπηλαίου ὀπήν, καὶ ἐνρίψας πυρίτιδα καὶ ἄλλας καυστικὰς ὕλας ἔκαυσε σχεδὸν ὅλους.

Τὴν δὲ 15 αὐγούστου εἰσῆλθεν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐξεστράτευσε εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Μιστρᾶ, ἐπάτησε τὴν τοῦ Ἑλους καίων καθ' ὁδόν, λεηλατῶν καὶ αἰχμαλωτίζων, καὶ ἐπροχώ-

ρησε πρὸς τὸ Μαραθονῆσι ἐγένοντο δὲ καθ' ὁδὸν καὶ τινες μικροὶ ἀκροβολισμοί. Τὴν δὲ 23 εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μονεμβασίας, ἠχμαλώτευσεν ἐν Κυπαρισίῳ 800 ψυχὰς ἐντὸς σπηλαίου, καὶ ἐφόνευσέ τινας τῶν ἀνδρῶν. Οἱ δὲ κατὰ τὸν ἅγιον Πέτρον Ἕλληνες, μὴ τολμῶντες νὰ πολεμήσωσι τοὺς ἐχθροὺς κατὰ πρόσωπον, καὶ διαιρεθέντες εἰς διάφορα ἀποσπάσματα τοὺς παρηκολούθουν καὶ τοὺς ἐβλαπταν κλεπτοπολεμοῦντες.

Καθ' ἃς δὲ ἡμέρας περιώδευεν ὁ Ἰβραήμης, ἐπειδὴ ἢ ἐν Τριπολιτσᾷ ἀπολειφθεῖσα φρουρὰ ἦτον ὀλίγη, ἔκριναν οἱ ἐπὶ τῶν Τρικόρφων στρατοπεδεύοντες τότε περὶ τὸν Λόντον ἀρμοδίαν τὴν περίστασιν εἰς ἄλωσιν τῆς πόλεως δι' ἐφόδου, καὶ ἐζήτησαν ἐπ' αὐτῷ τὴν συνδρομὴν τοῦ ἐν Ναυπλίῳ διημερεύοντος τακτικοῦ. Τὴν 5 Σεπτεμβρίου παραλαβὼν ὁ Φαβιέρος 400 λογχοφόρους καὶ δύο ὄρεινὰ κανόνια ἔφθασε τὴν νύκτα εἰς Τρίκορφα, συννεοθήη μετὰ τῶν ἐκεῖ περὶ τοῦ μελετωμένου κινήματος, καὶ τὴν ἀκόλουθον νύκτα ὑπῆγεν ἀφανῶς ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως πρὸς τὸ ἀρκτικὸν μέρος ἀναμένων τὴν ὀρισθεῖσαν ὥραν, καθ' ἣν προέθεντο οἱ περὶ τὸν Λόντον νὰ προσποιηθῶσιν ἐφοδὸν πρὸς τὸ μεσημβρινὸν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐφελκύσωσι τὴν προσοχὴν τῶν ἐχθρῶν, ὥστε νὰ εὕρωσιν εὐκαιρίαν οἱ τακτικοὶ καὶ ριφθῶσιν ἔσω. Ἄλλ' ἐλθούσης καὶ παρελθούσης τῆς ὀρισμένης ὥρας, οὐτ' ἐφάνησαν οὔτε ἠκούσθησαν, ἀπειθήσαντες εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ, ὥστε οἱ τακτικοὶ ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσιν ἀπρακτοί. Τὴν δὲ 10 ἐπανῆλθεν ὁ Ἰβραήμης εἰς Τριπολιτσᾶν ἀπὸ τῆς καταστρεπτικῆς περιουδεῖας του καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐξεστράτευσε ἐκ νέου πρὸς τὴν Μεσσηνίαν, καὶ βλάπτων καθ' ὁδὸν καὶ μὴ βλαπτόμενος εἰσῆλθε τὴν 14 εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀρκαδίας, ἔκαυσε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τινὰς οἰκίας, ἠχμαλώτευσεν τὸν Ἀνα-

στάσιν Κατσαρόν, ἔβαλε πῦρ εἰς τὰ Φιλιατρά, τοὺς Γαργαλιάνους καὶ τὴν Λυγουδίστην, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ὀκτωβρίου, ἀπέστειλεν εἰς Τριπολιτῶν ὑπὸ πολυἀριθμον φρουρὰν 800 φορτώματα πολεμεφοδίων καὶ τροφῶν· ἴλαι δὲ τινες ἐπάτησαν τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Πύργου καὶ τινα χωρία τῆς Γαστούνης, ἐφόνευσαν καὶ ἠνδραπόδισάν τινας καὶ ἐπανῆλθαν ἀπρόσβλητοι εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον. Ἐκτοτε ἔπαυσαν αἱ περαιτέρω ἐπιδρομαὶ καὶ ἐκστρατεῖαι τῶν περὶ τὸν Ἰβραήμην.

Λήγοντος δὲ τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἀντηλλάχθησαν μεσιτεῖα τοῦ Χαμιλτῶνος οἱ δύο ἐν Ναυπλίῳ αἰχμαλωτισθέντες πασάδες, καὶ ὁ Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Γιατράκος οἱ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Νεοκάστρου κρατηθέντες· ἀντηλλάχθησαν καὶ ἄλλοι αἰχμάλωτοι· ἀπέλυσε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης τοὺς παρ' αὐτῷ δύο υἱοὺς τοῦ Σιέχ-Νεντσήπη καὶ ἄλλους τινὰς συγγενεῖς του ἐπὶ τιμῇ πενήντα χιλιάδων γροσίων.

Μεγάλας ἐλπίδας ὑποταγῆς τῆς Μάνης καὶ ὅλης τῆς Πελοποννήσου ἔδωκεν ὁ Μαυρομιχάλης τῷ Ἰβραήμῃ ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας του ἐξαγοραζόμενος τὸν καιρὸν καὶ ἐπιστεύθη. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀπολυτρώσεώς του, ἀνακαλύψας πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὰς ἐντεῦθεν πρὸς τὸν Ἰβραήμην σχέσεις του, καὶ λαβὼν τὴν ἄδειαν νὰ μὴ τὰς διακόψῃ ἐπ' ὠφελεία τῆς κινδυνευούσης πατρίδος, ἐμελέτησε τὸν ἐξ ἐπιβουλῆς φόνον του καὶ ἰδιολογήθη πρὸς ἐκτέλεσίν του μετὰ τοῦ Παναγιώτη Χρυσανθοπούλου τοῦ καὶ Κακλαμάνου· εὐρὼν δὲ αὐτὸν πρόθυμον ἐπὶ μόνῃ διατροφῇ τῆς οἰκογενείας του μετὰ τὸν θάνατόν του ἐκ τοῦ δημοσίου, τὸν ἐφωδίασε διὰ γράμματος πρὸς τὸν Ἰβραήμην ἀναγγέλλων τὴν ὑποταγὴν τῆς Μάνης καὶ τὴν ὅσον οὐπω ὅλης τῆς Πελοποννήσου, καὶ τὸν ἀπέστειλεν εἰς Μοθώνην. Διενοεῖτο δὲ ὁ Κακλα-

μάνος νὰ φονεύσῃ τὸν Ἰβραήμην ἐγχειρίζων τὸ γράμμα· ἀλλά, μὴ λαβὼν ἄδειαν νὰ φέρῃ ὄπλα ἐνώπιόν του, τῷ ἐνεχείρισεν ἀπλῶς τὸ γράμμα καὶ ἐπανῆλθεν ἀπρακτος. Αὐτὸ τοῦτο ἐμελέτησαν καὶ ἄλλοι, πλὴν καὶ αὐτῶν τὰ σχέδια ἐματαιώθησαν. Ἄλλ' ἐπιτρέπεται ἡ δολοφονία τοῦ ἐχθροῦ τῆς πατρίδος; Παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐπετρέπετο καὶ ἡ τοῦ ἐχθροῦ τῆς πατρίδος καὶ ἡ τοῦ παρὰ τοὺς κειμένους νόμους κυβερνῶντος τὴν πατρίδα, ἥτοι τοῦ τυράννου. Ἄλλὰ δικαίως θεωρεῖται σήμερον οἰαδήποτε τοιαύτη πράξις ἀνοσιουργία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ.

Προδοσία Ὀδυσσέως.—Αὐτομόλησις πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ θάνατος αὐτοῦ.—Τὸ σπήλαιόν του.—Κινήματα Τούρκων κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.—Ἀναζωπύρσις τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν Κρήτην.—Ἀπόπειρα ἐμπρησμοῦ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐχθρικοῦ στόλου.

Ἡ ΕΦΕΤΕΙΝΗ ἐκστρατεία τῶν Τούρκων εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα παριστάνει νεοφανῆ χαρακτῆρα. ἔχει θερμὸν ὑπερασπιστὴν καὶ ὁδηγὸν τῆς τὸν ἄλλοτε δεινὸν ἀντίπαλόν της Ὀδυσσεά. Μικροῦ λόγου ἄξια ἦσαν τὰ μεταποιήσαντα τὸν λαμπρὸν ἀθλητὴν τῆς Γραβιάς αἷτια εἰς παραβάτην τοῦ ὄρκου του καὶ εἰς ἀπαρνητὴν τοῦ ἐθνισμοῦ του· ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς διαγωγῆς τοῦ. Ὅστις ἀνέγνωσε προσεκτικῶς ὅσα περὶ τοῦ ἀνδρὸς διηγήθημεν, παρετήρησεν ὅτι κανόνα τῆς πολιτικῆς του εἶχε πάντοτε τὰ συμφέροντά του. Ἐστερήθη τοῦ φρουρίου τῶν Ἀθηνῶν, ἀφαρπασθέντος παρὰ τοῦ οἰκείου του Γκούρα· δὲν εὐδοκίμησαν τὰ πολεμικὰ σχέδιά του ἐν Εὐβοίᾳ, ὅπου ἤλπιζε νὰ ἡγεμονεύσῃ· δὲν ἐμισθοδοτοῦντο ἀπὸ τινος καιροῦ οἱ ὑπ' αὐτὸν ὡς οἱ ὑπὸ ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς στρατιῶται· δὲν ἐκλήθη ὡς οἱ ἄλλοι κατὰ τῶν ἀνταρτῶν, διότι ἡ κυβέρνησις τὸν ὑπόπτειεν ὡς συνένοχον· ἰδοὺ οἱ λόγοι δι' οὓς ἐμελέτησε νὰ προδώσῃ τὴν μὴ πταίσασαν πατρίδα του· ἀλλ' ἤξευρεν ὅτι, κηρυττόμενος κατ' αὐτῆς, ὀλίγους θὰ εἶχεν ὀπαδοὺς, διὰ τοῦτο ὀρκισθεὶς μυστικῶς πίστιν τῷ σουλτάνῳ ἐπὶ ὑπο-

σχέσει νὰ τῷ δοθῆ ἐν καιρῷ ἡ γενικὴ ὄπληρχηγία τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ὑπεκρίνετο πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὸν Ἕλληνα ἐν γνώσει τῶν Τούρκων, πρὸς οὓς ἔλεγεν ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ εὐδοκίμων τὰ ὑπὲρ αὐτῶν σχέδιά του· εἰς ἐνέργειαν δὲ αὐτῶν ἀρμόδιον ἐνόμισε τὸν καιρὸν καθ' ὃν οἱ ὄπληρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἦσαν ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τῶν ἀνταρτῶν, πρόφασιν δὲ τοῦ ἐπιβούλου κινήματός του ἤυρε τὸ ἀκόλουθον περιστατικόν. Ἀπήτησεν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀθηνῶν ὡς καὶ ἄλλοτε γρόσια 15,000 ἐπὶ λόγῳ, ὅτι τὰ ἐξώδευσεν εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων τοῦ φρουρίου· ἀπήτησε καὶ τὴν ἀπόλυσιν ἐμπειρικοῦ τινος χειρουργοῦ Τούρκου εὐρισκομένου ἐν Ἀθήναις καὶ ἠπέιλησε νὰ καύσῃ τὰς ἐλαίας καὶ τὰ σπαρτὰ τῶν Ἀθηναίων, ἂν δὲν εἰσηκούετο. Οἱ Ἀθηναῖοι τῷ εἶπαν καὶ ἄλλοτε καὶ μετὰ τὴν παραλαβὴν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς κυβερνήσεως ὅ,τι ἐζήτει παρ' αὐτῶν, διότι καὶ τὸ φρούριον ἦτο τῆς κυβερνήσεως, καὶ ὁ ζητούμενος Τούρκος ἰατρὸς τῆς φρουρᾶς. Τοιαύτην ἀπόκρισιν λαβὼν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπεφάσισε νὰ πατήσῃ ὡς ἐχθρὸς τὴν Ἀττικὴν· καὶ τοῖς μὲν Δερβενοχωρίταις, οὓς ἠθελε νὰ οὐδετερώσῃ, ἔγραψεν ὅτι ἐκίνει κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, τοῖς δὲ ὀπαδοῖς του εἶπεν ὅτι ἐκίνει κατὰ δύο ἢ τριῶν κατοίκων τῶν Ἀθηνῶν· καὶ οὕτω προετοιμάσας τὰ πνεύματα ἔστειλε τὴν νύκτα τῆς 2 μαρτίου σύμμικτον τάγμα ἐκ 300 Χριστιανῶν καὶ Τούρκων, καὶ ἔβλαψε τὰ ἐπὶ τῶν ὀρίων τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας χωρία. Ὁ δὲ Γκούρας, ὅστις εὐρίσκετο εἰσέτι ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, μαθὼν ταῦτα, ἔτρεξε δρομαῖος εἰς Ἀθήνας ἐπὶ ἐπανειλημμένη προσκλήσει τῶν Ἀθηναίων, ἐξεστράτευσε τὴν 11 κατὰ τοῦ Ὀδυσσεύς, καὶ τὴν 14 ἔφθασεν εἰς Λεβαδίαν· ἀνεδείχθη δὲ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τῆς ἐξόδου του γενικὸς ὄπληρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς

Ἑλλάδος. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐστρατοπέδευε τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐν Χαιρωνείᾳ, ἔχων ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν του 600 Χριστιανούς καὶ 400 συμμάχους Τούρκους· τὴν δὲ ἀκόλουθον, καθ' ἣν θὰ ἤρχοντο οἱ ἀντιφερόμενοι εἰς μάχην, ἔφυγε διὰ νυκτὸς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ κατέλαβε τὰς Λιβανάτας, παραθαλάσσιον χωρίον τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ταλαντίου καὶ τόπον τῆς γεννήσεώς του.

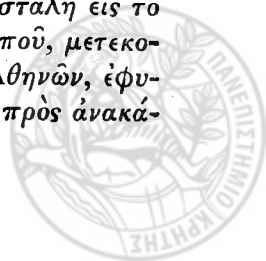
Ἐν τούτοις συνέρρευσαν καὶ ἄλλα στρατεύματα τῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Κριεζώτην, τὸν Ρούκην καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς, καὶ ἐστράτευσαν ὅλα τὴν 27 ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Ὀδυσσεῖα· καὶ οἱ μὲν κατέλαβαν τὴν θέσιν τοῦ προφήτου Ἡλίου, οἱ δὲ τὸν ὑπερκείμενον τοῦ μοναστηρίου Βελιβοῦ λόφον ἡμιώριον ἀπέχοντα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ ἐκλείσθησαν ἱκανοὶ Τούρκοι καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς, καὶ τὴν 1 ἁπριλίου προσεβλήθησαν. Ἰδόντες δὲ οἱ ἐν Λιβανάταις ἐχθροὶ ὅτι οἱ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐκινδύνευαν, ὄρμησαν ἐπὶ τοὺς προσβάλλοντας, τοὺς ἀπεδίωξαν καὶ ἐξήγαγαν τὸν Ὀδυσσεῖα· βλέποντες δὲ τοὺς περὶ τὸν Κριεζώτην ἐπερχομένους ἐπανήλθαν εἰς τὸ χωρίον, ἀκολουθοῦντος καὶ τοῦ Ὀδυσσεῖως. Ἀφ' οὗ δὲ ἐμακρύνθησαν οἱ ἐχθροὶ ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου, τὸ ἀπέκλεισαν οἱ Ἕλληνες ἐκ δευτέρου· ἐναπέμειναν δὲ ἐπὶ τῆς ἐξόδου τῶν ἄλλων ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ὀδυσσεῖως Γιαννάκης καὶ 70 στρατιῶται, οἵτινες δι' ἔλλειψιν τροφῶν παρεδόθησαν τὴν ἐπαύριον, ὁ δὲ Γιαννάκης ἀπεστάλη εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον ἐπ' ἐλπίδι νὰ φέρῃ τὸν ἀδελφόν του εἰς μετάνοιαν. Οἱ Ἕλληνες, κυριεύσαντες τὸ μοναστήριον, ἐπολιόρκησαν τὰς Λιβανάτας.

Πρὸ τῆς ἐν τῷ μοναστηρίῳ δὲ μάχης, ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχε γράψει τοῖς ἐν Ζητουνίῳ ἐχθροῖς, Ἀμπάζπασα καὶ Μουστάμπεη, ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ μετὰ τὴν μάχην

ἐμελέτησε ν' ἀποχωρισθῆ, εἴτε διότι τοὺς ὑπώπτευεν, εἴτε διότι οἱ γνωστότεροι καὶ οἰκειότεροί του, ἰδόντες αὐτὸν ἄραυτα ὄπλα κατὰ τῆς πατρίδος, τὸν ἐγκατέλιπαν· ἤλπιζε δὲ ἀναμφιβόλως καὶ εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Γκούρα πεποισθῶς ἐπὶ τὰς παλαιὰς σχέσεις των καὶ ἐφ' ᾧ τῷ εἶπεν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ὁ πρὸς αὐτὸν σταλεὶς ἀδελφός του. Διὰ τοὺς λόγους τούτους παρέλαβε τὴν 7 Ἀπριλίου τοὺς περὶ αὐτὸν Χριστιανούς, καὶ προσποιοθεὶς ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ παρατηρήσῃ θέσεις τινὰς ἀπεχωρίσθη καὶ παρεδόθη εἰς τὸν Γκούραν. Οἱ δὲ ἐν Λιβανάταις Τούρκοι, βεβαιωθέντες περὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀπιστίας τοῦ Ὀδυσσεύς, ἐθανάτωσαν τοὺς παρ' αὐτοῖς ὀλίγους Χριστιανούς.

Ὑποπτος ὁ Ὀδυσσεύς, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, ἐφρόντισεν, ἐν ᾧ ἐξουσίαζε τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν, περὶ τινος ἀσφαλούς καταφυγίου ἐν καιρῷ ἀνάγκης, καὶ ἐξελέξατο τὸ ἐπὶ τοῦ Παρνασοῦ Κωρύκιον (α), σπήλαιον εὐρυχωρότατον καὶ καταλληλότατον, ἔστησεν ἄνωθεν αὐτοῦ κανόνια, εἰσέφερε τροφάς, πολεμefόδια καὶ πᾶν ἄλλο ἀναγκαῖον, κατέθεσε τὰ πράγματα του, ἐναπέθεσεν ἐξ ὅτου ἐμελέτησε τὴν προδοσίαν τὴν οἰκογένειάν του καὶ τὸ παρέδωκεν ἐπὶ τῆς ἀπουσίας του εἰς τὸν Τρελώνην νυμφευθέντα τὴν νεωτέραν ἀδελφὴν του. Ἐπιθυμῶν δὲ ὁ διάδοχος τοῦ Ὀδυσσεύς Γκούρας νὰ διαδεχθῆ καὶ τὸ σπήλαιόν του, ἔφερεν αὐτὸν ἐκεῖ ἵνα δώσῃ τὴν περὶ τῆς παραδόσεως αὐτοῦ διαταγὴν του· ἀλλ' ὁ Τρελώνης δὲν ἠθέλησε νὰ ὑπακούσῃ προφασιζόμενος ὅτι ὤφειλε νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς ὄντινα διέταπτεν ἢ κυβέρνησις, καὶ διανοούμενος νὰ τὸ κρατήσῃ αὐτός.

Ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, ἀφ' οὗ διέμεινε μέχρι τινὸς ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Γκούρα ἀνενόχλητος, ἐστάλη εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Ἐλικῶνος μοναστήριον τοῦ Δομποῦ, μετεκομίσθη ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, ἐφυλακίσθη ἐν τῷ ἐκεῖ πύργῳ, ἐβασανίσθη πρὸς ἀνακά-

λυψιν τῆς περιουσίας του, καὶ τὴν νύκτα τῆς 4
 Ιουλίου ἐπνίγη καὶ ἐρρίφθη νεκρὸς ἄνωθεν τοῦ πύργου·
 εὐρέθη δὲ τὸ πτώμα του τὴν ἐπιούσαν ἐπὶ τοῦ
 λιθοστρώτου ἐδάφους τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης.
 Ἄλλ' ἐχρειάζετο ἡ μαιφονία νὰ περικαλυφθῇ· διό,
 παραμορφώσαντες οἱ ἔνοχοι τὴν ἀλήθειαν, διέδωκαν
 ὅτι ἐκόπη τὸ σχοινίον δι' οὗ ἐδέθη αὐθόρμητος ὁ
 Ὀδυσσεὺς ἐπὶ σκοπῶ νὰ δραπετεύσῃ κοιμωμένων
 τῶν φυλασσόντων αὐτόν, καὶ ὅτι πεσὼν κατὰ γῆς
 ἀπέθανεν· ἠθέλησαν δὲ νὰ δικαιώσωσι τοὺς λόγους
 των καὶ δι' ἰατρικῆς νεκροψίας, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν
 οὐδὲν ἐξήχθη εἰς περικάλυψιν τῆς μαιφονίας.

Ζῶντος τοῦ Ὀδυσσεως, ἐπροσπάθησεν ἡ κυβέρνησις
 νὰ λάβῃ ὑπεξούσιον τὸ σπήλαιόν του· ἀλλ' ἰδιατέραν
 κατέβαλεν εἰς τοῦτο φροντίδα ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ,
 διότι ὁ κάτοχος αὐτοῦ Τρελώνης ὄχι μόνον ἠπειθήσε
 κληθεὶς νὰ τὸ παραδώσῃ, ἀλλὰ κατηγορεῖτο καὶ ὡς
 ἐπιβούλους σχέσεις ἔχων πρὸς τοὺς Τούρκους.
 Διέτριβεν ἐν Ἑλλάδι Σκώτός τις Φέντων, ὅστις
 ὑπεσχέθη νὰ τὸ ἀφαρπάσῃ καὶ νὰ τὸ παραδώσῃ
 εἰς τὴν κυβέρνησιν ἐπὶ χρηματικῇ ἀμοιβῇ διὰ παντὸς
 θεμιτοῦ ἢ ἀθεμιτοῦ τρόπου· ἔκλινεν ἀξιοκατακρίτως
 ἡ κυβέρνησις τὸ οὖς καὶ ὁ πονηρὰ βουλευόμενος
 παρέσυρεν εἰς τοὺς δολοφόνους σκοπούς του εὐαπάτητόν
 τινα νέον Ἀγγλον Βιτκόμβον ἐξ ἀγαθῶν γονέων,
 καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ σπήλαιον ὡς ἤδη φίλος τοῦ
 Τρελώνη, συνεισήγαγε καὶ τὸν συνωμότην του.
 Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, καθ' ἣν καὶ οἱ τρεῖς
 ὄπλασκούντο διὰ πυροβόλων, μεθύσας ὁ Βιτκόμβος
 ἐπυροβόλησε, κατὰ προτροπὴν τοῦ Φέντωνος,
 τὸν Τρελώνην ὀπισθεν αὐτοῦ ἰστάμενος, καὶ τὸν
 ἐρρίψε κατὰ γῆς. Εἰς τότε τῶν παρόντων ἀλλογενῶν
 στρατιωτῶν τοῦ Τρελώνη, μὴ ἰδὼν τὸν πυροβολήσαντα,
 ἀντεπυροβόλησε τὸν Φέντωνα ὑποθέσας αὐτὸν
 φονέα καὶ τὸν ἐθανάτωσεν. Ὁ Βιτ-

κόμβος ἔφυγεν, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐκτὸς τοῦ σπηλαίου εἰσεκομίσθη, ἐδεσμεύθη καὶ ὠμολόγησε τὰ πάντα. Ὁ Τρελώνης παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἰάθη καὶ γυναιότητι φερόμενος ἀπέλυσε τὸν δέσμιόν του ὡς γενόμενον ἀπλοῦν ὄργανον τῆς ἐπιβουλῆς ἄλλου· παραλαβὼν δὲ τὴν γυναῖκά του ἐξῆλθε τοῦ σπηλαίου ἀνενόχλητος μεσιτεία τοῦ Χαμιλτῶνος καὶ ἀπεδήμησεν εἰς Κεφαλληνίαν. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα παρέλαβεν ἡ κυβέρνησις τὸ σπήλαιον καὶ ἀπέλυσεν ἀνεπηρεάστους τοὺς ἐν αὐτῷ οἰκείου τοῦ Ὀδυσσεως.

Ἐν τούτοις, οἱ περὶ τὸν Ἀμπάζπασαν καὶ Μουστάμπην ἐν Ζητουνίῳ Τούρκοι ἤκουσαν πρόθυμοι τὴν πρὸ τῆς πρὸς τοὺς Ἑλληνας αὐτομολήσεως τοῦ Ὀδυσσεως πρόσκλησίν του, καὶ ἐπέρασαν τὴν 5 Ἀπριλίου τὸν Σπερχειόν. Ἦσαν δὲ δισχίλιοι πεζοὶ καὶ ἰππεῖς σύροντες καὶ δύο κανόνια. Μαθόντες δὲ τὸν ἐρχομὸν αὐτῶν οἱ καὶ μετὰ τὴν αὐτομολήσιν τοῦ Ὀδυσσεως πολιορκοῦντες τὰς Λιβανάτας Ἑλληνες, ἄφησαν ὀλίγους ἐπὶ τῆς πολιορκίας, καὶ οἱ πολλοὶ ἐπεστράτευσαν ὑπὸ τὸν Γκούραν καὶ συνῆψαν δύο μάχας, τὴν μὲν κατὰ τὴν Δαύλιαν τὴν 7, τὴν δὲ κατὰ τὸ Τουρκοχωρι τὴν 11, καθ' ἃς ὑπερίσχυσαν, καὶ τοὺς ἐμπόδισαν νὰ προχωρήσωσιν, ὡς ἐμελέτων, εἰς Σάλωνα, προκαταλαβόντες τὴν Ἀμπλιανην, καὶ ἀναγκάσαντές τους νὰ ὀχυρωθῶσιν ἐν τῷ Παληοχωρίῳ, ὅπου καὶ διέμειναν μέχρι πολλοῦ. Ἐν τῷ διαστήματι δὲ τούτῳ ἐλύθη ἡ πολιορκία τῶν Λιβανᾶτων, διότι οἱ ἐκεῖ Τούρκοι, ἰδόντες, ὅτι οἱ ἐναπολειφθέντες εἰς πολιορκίαν Ἑλληνες ἦσαν ὀλίγοι καὶ ἀδύνατοι, ἐξώρμησαν διὰ μέσου αὐτῶν ἀβλαβεῖς.

Ἐν τῷ δὲ συνέβαιναν ταῦτα πρὸς ἐκείνο τὸ μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἄλλοι Τούρκοι, ἀρχηγὸν ἔχοντες τὸν κεχαγιαμπην τοῦ Ροῦμελη-βαλεση, ἔπεσαν αἰφνιδίως ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν

Σεργούλαν χωρίον τοῦ Μαλανδρίνου, μηδενὸς ὑποπεύοντος τοιαύτην ἐπιδρομήν. Προεστὼς τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἦτον ὁ Παπᾶ Γεώργιος Πολίτης. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς συχνῆς θαλασσινῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, πολλάκις αἱ Ἀρχαὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ κυβέρνησις δι' αὐτοῦ ἀνταπεκρίνοντο, καὶ δι' αὐτοῦ ἐστέλλοντο εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα πολεμεφόδια καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα. Εἰς ἀρπαγὴν τοιούτων εἰδῶν καὶ εἰς γνῶσιν τῶν ἐγγράφων ἔπασαν ὡς ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὸ χωρίον ἐκείνο οἱ ἐχθροὶ τὴν 17, ἐπάτησαν τὸν πύργον τοῦ Παπαπολίτη, τὸν ἐγύμνωσαν, τὸν ἔκαυσαν, ἤχμαλώτευσάν τινας, ἐν οἷς καὶ τρεῖς ἐγγόνους του, ἀνέβησαν ἔπειτα κατὰ τὰ Κράββαρα, προσεβλήθησαν τὴν 22 ὑπὸ τῶν περιτὸν Σαφάκαν κατὰ τὴν Παπαδιάν, ὑπερίσχυσαν, ἐπανῆλθαν εἰς τοῦ Μαλανδρίνου καὶ ἔκαυσαν τὴν Βιτρινίτσαν. Ἐν τούτοις ἦλθαν πρὸς αὐτοὺς καὶ οἱ πλείστοι τῆς φρουρᾶς τῆς Ναυπάκτου, καὶ ὄλοι, πεζοὶ καὶ ἰππεῖς, ὡς τρισχίλιοι, ἐξεστράτευσαν τὴν 4 μαΐου εἰς κυρίευσιν τῶν Σαλώνων. Μαθόντες οἱ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὀπλοφόροι τὴν αἰφνίδιον ἐπάνοδον τοῦ ἐχθροῦ εἰς Βιτρινίτσαν, καὶ ὑποπεύσαντες τὴν μελετωμένην εἰς Σάλωνα ἀνάβασίν του ἔτρεξαν νὰ προκαταλάβωσι τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ χωρίον τῆς Πεντώρης τρεῖς ὥρας ἀπέχον τῶν Σαλώνων, ἀλλά, πρὶν τοποθετηθῶσι καὶ ὀχυρωθῶσιν ὡς ἔπρεπεν, ἐπέπεσαν οἱ Τούρκοι, τοὺς ἔτρεψαν καὶ καιρίως τοὺς ἔβλαψαν. 160 ἐφονεύθησαν, ἐπληγώθησαν, καὶ ἤχμαλωτίσθησαν. Μετὰ τὰ παθήματα ταῦτα τῶν Ἑλλήνων, οἱ Τούρκοι ἐπροχώρησαν ἀνεμπόδιστοι, καὶ εἰσῆλθαν εἰς Σάλωνα. Οἱ δὲ δυστυχεῖς κάτοικοι, μηδὲν τοιοῦτον ὑποπεύοντες καὶ καταγινόμενοι εἰς τὰς συνήθεις ἐργασίας των, ἐξεπλάγησαν ἰδόντες τοὺς ἐχθρούς· καὶ οἱ μὲν γονεῖς ζητοῦντες τὰ τέκνα, τὰ δὲ τέκνα τοὺς γονεῖς, καὶ ὄλοι καταλείποντες τὰ πράγματά των

ἔτρεχαν δρομαῖοι οἱ μὲν πρὸς τὰ ὄρη, οἱ δὲ πρὸς τὰ παραθαλάσσια εἰς ἀποφυγὴν τῆς σφαγῆς ἢ τῆς αἰχμαλωσίας, οἱ πλείστοι δὲ αὐτῶν πρὸς τὸ Λουτράκι, ὅπου κατέφυγε καὶ ἡ πρό τινος καιροῦ σταλεῖσα παρὰ τῆς κυβερνήσεως εἰς διοίκησιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ ἐδρεύουσα ἐν Σαλώνοις ἐπιτροπή. 150 ἔσκοτώθησαν, 300 γυναῖκες καὶ παιδιά ἠχμαλωτίσθησαν, καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει διηρπάγησαν.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τῆς κυριεύσεως τῶν Σαλώνων, οἱ Τούρκοι ἐξεστράτευσαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λιδωρικίου· ἐκίνησαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῷ Παληοχωρίῳ ὑπὸ τὸν Ἀμπάζπασαν καὶ Μουστάμπην πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος, ἠχμαλώτευσαν καθ' ὁδὸν 150 γυναῖκας καὶ παιδιά τῶν Μαυρολιθαριτῶν, ἔκαυσαν τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας, καί, τούτων γενομένων, οἱ μὲν ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ναυπάκτου πεσόντες εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀμπάζπασαν καὶ Μουστάμπην πατήσαντες τὸ χωρίον, Λευκαδίτι, πρὸς αἰχμαλώτισιν τῶν ἐκεῖ καταφυγόντων καὶ εὐρόντες σφοδρὰν ἀντίστασιν καὶ παθόντες, ἐπανῆλθαν τὴν 17 εἰς Σάλωνα, ὅπου καὶ διέμειναν.

Ἡ δὲ κυρίεσις τῶν Σαλώνων κατετρόμαξε τοὺς κατοίκους τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἐξ ὧν οἱ μὲν κατέφευγαν εἰς ὄρη, εἰς σπήλαια καὶ εἰς ὅπας τῆς γῆς, οἱ δὲ εἰς τὰς παρακειμένας νήσους. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ διασπαρέντος πανικοῦ τούτου φόβου, ἡ ἔξοδος ὀλίγων Τούρκων ἐκ τῆς Εὐβοίας εἰς τὰ ἀντικρὺ παράλια τῆς Ἀττικῆς ἐπὶ ληλασίᾳ ἔβαλε τοὺς Ἀθηναίους ἄνω κάτω. Αἱ γυναῖκες, τὰ τέκνα καὶ οἱ ἀπόλεμοι τῶν ἀνδρῶν κατέφυγαν εἰς Σαλαμίνα. Ἡ δὲ κυβέρνησις, ἐνασχολουμένου τοῦ Γκούρα κατὰ τῶν ἐν Σαλώνοις Τούρκων, διέταξε χιλίους στρατιώτας ὑπὸ τὸν Βάσσον εἰς φύλαξιν τῆς πόλεως.

Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐκαίετο ἡ Βιτρινίτσα, οἱ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ Στερεοελλαδίται, οἱ μετὰ τὴν τροπὴν των ἐν Κρεμμυδίῳ ἐπαυερχόμενοι εἰς τὴν στερεὰν Ελλάδα, ἔφθασαν εἰς Βοστίτσαν, καὶ μὴ εὐρόντες πλοίαρια εἰς διαπόρθμευσιν ᾠδουσαν τὴν εἰς Κόρινθον παραλίαν ὁδόν, καὶ φθάσαντες εἰς Λουτράκι διεπορθμεύθησαν εἰς Δίστομον τὴν 9 μαίτου πρὸ μεσημβρίας. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν χίλιοι τῶν ἐν Σαλώνοις Τούρκων ἐξῆλθαν εἰς καταστροφὴν τῶν πλησιοχώρων μερῶν καὶ εἰς λεηλασίαν· ἔκαυσαν τὴν Κεσφίαν, καὶ ἐπροχώρησαν εἰς Δίστομον, ὅπου ἰδόντες παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὰ στερεοελλαδικὰ στρατεύματα, ἅτινα ὑπέθεταν εἰσέτι ἐν Πελοποννήσῳ, ἐξεπλάγησαν. Οὐδὲν ἤττον ἐξεπλάγησαν καὶ ἐκεῖνα ἰδόντα ἄνευ παραμικρᾶς προειδοποιήσεως ἐχθροὺς ἐνώπιόν των. Ἀκίνητοι ἔμειναν μέχρι τινὸς καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Τούρκοι σκεπτόμενοι περὶ τοῦ πρακτέου. Οἱ Ἕλληνες, βλέποντες μετ' ὀλίγον τοὺς Τούρκους ἐτοιμαζομένους νὰ ὀχυρωθῶσιν, ἐπέπεσαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρῶσιν πρὸς τὴν Κεσφίαν· ἀλλὰ, παρακολουθούτων τῶν Ἑλλήνων, οὐδ' ἐκεῖ διέμειναν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς Σάλωνα. Ἐσκοτώθησαν 7 Ἕλληνες ἐπὶ τῆς καταδιώξεώς καὶ 2 ἐπληγώθησαν. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ νεωστὶ ἐλθόντες ὀπλαρχηγοὶ καὶ οἱ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος συνῆλθαν καὶ ἐσκέφθησαν περὶ τοῦ πρακτέου, μετέβησαν οἱ μὲν περὶ τὸν Κριεζώτην καὶ τὸν Βάσσον εἰς Ἀττικὴν πρὸς φύλαξιν τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἀπὸ ἐπιδρομῆς τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Τούρκων, οἱ δὲ περὶ τὸν Καραϊσκάκην καὶ τὸν Τσαβέλλα εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα· ἀπέμειναν δὲ οἱ λοιποὶ ὅλοι περὶ τὰ Σάλωνα, ὅπου ἦσαν οἱ ἐχθροί· καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Γκούραν ἐτοποθετήθησαν ἐν τῇ ἐπάνωθεν τῆς πόλεως μονῇ τοῦ προφήτου Ἡλίου, οἱ δὲ Σουλιῶται ἐν τῷ μετοχίῳ τῆς μονῆς καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου τῆς

μονῆς ὄρους πρὸς ἐπιτήρησιν καὶ ὀπωσοῦν περιορισμὸν τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐπερδύμηνον παρήλθε μετὰ τὰ κατὰ τὸ Δίστομον συμβάντα, καθ' ὃ Χριστιανοὶ καὶ Τούρκοι δὲν συνεκρούσθησαν· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐγνώσθη ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν ἠλαττώθη, ἀποσπασθέντων τῶν περὶ Καραϊσκάκην, Τσαβέλλαν, Βάσσον καὶ Κριεζώτην, καὶ ὅτι πολλοὶ τῶν ἀπομεινάντων περιεφέροντο ἀπροφύλακτοι εἰς τὰ πλησίον χωρία ἐπὶ συλλογῇ τροφίμων διὰ τὴν ὀλιγότητα αὐτῶν, οἱ ἐν Σαλώνοις Τούρκοι ἐβουλεύθησαν νὰ πέσωσι εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν Χριστιανῶν αἰφνης πανστρατιᾶ, καὶ διαιρεθέντες εἰς τρία σώματα, διότι τρεῖς ἦσαν καὶ αἱ ὑπὸ τῶν ἐναντίων κατεχόμεναι θέσεις, ἐστράτευσαν πρὶν ἐξημερώσῃ ἡ 17 ἰουλίου οἱ μὲν ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ μονῇ, οἱ δὲ ἐπὶ τοὺς ὑπεράνω τῆς μονῆς, καὶ τινες ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ μετοχίῳ. Ἐκ τῶν τελευταίων δὲ τούτων ἐξεκόπησάν τινες καθ' ὁδὸν καὶ ὑπῆγαν τὴν νύκτα εἰς Κωλοβάτας ἐπὶ συλλογῇ καρπῶν· διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ὑπῆγαν τὴν αὐτὴν νύκτα εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον καὶ οἱ πλείστοι τῶν κατεχόντων τὸ μετόχιον καὶ τὰ ὑπεράνω τῆς μονῆς ὀχυρώματα μηδαμῶς ὑποπτεύοντες τὴν ἐκδρομὴν τῶν Τούρκων. Ἐξ αἰτίας ταύτης συνητηθήσαν ἀπροσδοκῆτως Ἕλληνες καὶ Τούρκοι εἰς τὸ χωρίον καὶ συνεκρούσθησαν· ὁ δὲ πυροβολισμὸς εἰδοποίησε τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ὅτι οἱ Τούρκοι ἦσαν ἐγγύς, καὶ τοὺς ἄλλους Τούρκους ὅτι ἡ μυστικὴ τῶν ἐπιδρομῆ ἀνεκαλύφθη.

Ἐν τούτοις, οἱ ἀπόντες τοῦ μετοχίου Ἕλληνες ἐπανῆλθαν εἰς αὐτὸ ἐν καιρῷ, καὶ, πρὶν ἐφορμήσωσιν οἱ Τούρκοι, ἐφόρμησαν, τοὺς ἐπολέμησαν καὶ τοὺς ἀπεμάκρυναν. Τριακόσιοι ἦσαν οἱ φυλάττοντες συνήθως τὰ ἐπάνωθεν τῆς μονῆς ὀχυρώματα, ἀλλά, καθ' ἣν ὥραν ἐπέπεσαν οἱ Τούρκοι, ἦσαν μόνον 70, διότι οἱ προεξεληθόντες εἰς ὀπωρισμὸν δὲν ἐπρό-

φθασαν νὰ ἐπανέλθωσι· διὰ τοῦτο ἐκυριεύθησαν ταῦτα εὐκόλως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐφονεύθησαν 11 Ἑλληνες καὶ ἐζωγρήθησαν 3, ἐν οἷς καὶ ὁ Γεώργης Κοσμᾶς, οἱ δὲ λοιποὶ ἐσώθησαν ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ πυρὸς τῶν ἐν τῇ μονῇ συναθλητῶν. Ἀδιάκοπος δὲ καὶ βαρὺς ἦτον ὁ πόλεμος καὶ πρὸς τὴν θέσιν τῆς μονῆς, ὅπου ἐπέπεσαν οἱ πλείότεροι τῶν Τούρκων, καὶ τόσον ἐπλησίασαν, ὥστε ἐκυρίευσαν τὴν ἔμπροσθεν τῆς τοιχοκλειστοῦ ἄμπελον, καὶ ἐπολέμουν τοὺς ἐχθροὺς τῶν ἐκείθεν στήσαντες ἔμπροσθεν αὐτῶν τὰς σημαίας των· ἀλλ' ἐπελθούσης τῆς νυκτός, ἐξεκόπησαν 170 Σουλιῶται ἐκ τῶν ἐν τῷ μετοχίῳ, ἔτρεξαν εἰς βοήθειαν τῶν πασχόντων ἐν τῇ μονῇ, καὶ φθάσαντες πλησίον τῶν ἐχθρῶν καθημένων ἐντὸς τῶν ἐν τῇ ἀμπέλῳ ὄχυρωμάτων, ἐφώναξαν “ Σηκω-
 “ θήτε σεῖς νὰ καθήσωμεν ἡμεῖς.” Οἱ Τούρκοι τοὺς ὕβρισαν, οἱ Σουλιῶται ἠρεθίσθησαν, ἐπυροβόλησαν, καὶ ἐπέπεσαν, προηγουμένου τοῦ ἀξίου τοιούτων πολεμιστῶν Δράκου· ἀπεκρύπτετο δὲ ἡ μικρότης τοῦ ἀριθμοῦ των ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτός καὶ ὑπὸ τοὺς περὶ τὸ νυκτοπολεμῆν ἐπιδεξίους τρόπους τῶν Σουλιωτῶν. Ἐκφοβηθέντες οἱ Τούρκοι ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκῆτῳ ταύτῃ καὶ ἀκαθέκτῳ ὀρμῇ, ἤρπασαν τὰς σημαίας των, ἀνεχώρησαν, ἂν καὶ ἀσυγκρίτως πολυαριθμότεροι, καὶ ἀνέβησαν πρὸς τὰ ἄνωθεν τῆς μονῆς ὄχυρώματα. Οἱ δὲ Σουλιῶται ἤνοιξαν τοιουτοτρόπως τὴν ἀποκλεισθεῖσαν μονὴν καὶ ἀπήλλαξαν τοὺς συναδέλφους των τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου. Τούτου δὲ γενομένου, 40 τῶν Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Δράκον ἐπρόβαλαν νὰ πέσωσι τὴν αὐτὴν νύκτα ἐπὶ τινα ἄλλα ἐχθρικὰ ὄχυράματα κάτωθεν τῆς μονῆς, ἂν ἤθελαν καὶ ἄλλοι νὰ συναγωνισθῶσιν· 150 τῶν ἐντὸς τῆς μονῆς, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Γκούρας, ἐφιλοτιμήθησαν νὰ τοὺς συνοδεύσωσιν· ἀλλ' ἰδόντες τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου ἐκ τοῦ πλησίον παρητήθη-

σαν. Μόνοι δὲ οἱ ὑπὸ τὸν Δράκον 40, πλήρεις τόλμης, ἐπέπεσαν, πέντε ἐχθρικά ὄχυρώματα τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου ἐπάτησαν, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς ἔτρεψαν· ἀλλ' οἱ ἐν τῷ ἔκτῳ παρατηρήσαντες, ὅτι οἱ ἐπελθόντες ἦσαν τόσον ὀλίγοι, ἀντέστησαν, καὶ πολεμοῦντες καὶ ἐλέγχοντες μεγαλοφώνως τοὺς συναδέλφους των φεύγοντας ἀπέμπροσθεν τῶν ὀλίγων, τοὺς ἐθάρρυναν, ἐπανάφεραν πολλοὺς αὐτῶν εἰς τὰς θέσεις των, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῇ ἐπαναστροφῇ των ἀνεστάλησαν. Τὴν αὐτὴν νύκτα οἱ Τοῦρκοι ἐπανῆλθαν εἰς Σάλωνα· καὶ οἱ μὲν ἐν τῇ μονῇ Ἕλληνες ἄφησαν τὴν θέσιν ἐκείνην, ὡς ἐπικίνδυνον, οἱ δὲ Σουλιῶται καὶ τινες ἄλλοι, συναριθμούμενοι 1200, διετήρησαν τὴν τοῦ μετοχίου· Ὅλοι δὲ οἱ πεσόντες Ἕλληνες ἐπὶ τῶν συμπλοκῶν τῆς 17 ἦσαν 35, οἱ δὲ ζωγρηθέντες 3, οἵτινες ἐδραπέτευσαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ διεσώθησαν εἰς τὸ ἐν τῷ μετοχίῳ στρατόπεδον. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐκινήθησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ἐκάθησαν ἀργοί, καὶ ἐνεδρεύοντες ἔβλαπταν τοὺς ἐχθρούς. Ἀποσιωπῶντες συντομίας χάριν τὰς ὀλιγωτέρου λόγου ἀξίας ἄλλας ἐνέδρας των ἀναφέρομεν τὴν ἐξῆς. Οἱ Τοῦρκοι διετήρουν καὶ ἄλλας θέσεις καὶ τὴν τῆς Τοπόλιας. Ἐπιφωσκούσης τῆς ἡμέρας τοῦ μπαϊραμίου, καθ' ἣν ἔμελλεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς ἐκείνης νὰ ὑπάγῃ εἰς Σάλωνα πρὸς χαιρετισμὸν τοῦ πασᾶ, ὁ Θανάσης Ντούσας, παραλαβὼν ὀλίγους συμπατριώτας του, κατέβη εἰς τὴν μεταξὺ Τοπόλιας καὶ Σαλώνων πεδιάδα πρὸς τὸ μέρος ὅπου ὑψοῦνται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ δύο βράχοι, καὶ κατέλαβε τὸ ἐκεῖ σωζόμενον ἐρείπιον τοῦ μύλου καὶ ἐν ἄλλο ἀντικρὺ αὐτοῦ πρὸς τὴν Τοπόλιαν. Τὸ πρῶτ' ὅλος ἀργυροστόλιστος ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρηθείσης φρουρᾶς καὶ ἐν λαμπρᾷ συνοδίᾳ διαβαίνων ἔπεσεν εἰς τὴν ἕνδραν, ἐφονεύθη καὶ ἐσκυλεύθη. Μαθοῦσα ἡ ἐν

τῷ χωρίῳ τῆς Τοπόλιας φρουρὰ τὸ γεγονός ἐκινήθη κατὰ τῶν φονέων τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς· ἀλλ' οὗτοι, πρὶν φθάσωσιν ἐκεῖνοι, ἐπανῆλθαν ἀβλαβεῖς εἰς τὸ μετόχιον.

Μεσοῦντος δὲ τοῦ ὀκτωβρίου, μαθόντες οἱ ἐν μετοχίῳ, ὅτι οἱ ἐν Σαλώνοις ἐπροσδόκουν τροφὰς ἐκ Ζητουνίου, προκατέλαβαν τὴν Σκάλαν· ἀλλ' ἀντιφορτηγῶν ζῶων ἐφάνησαν ἐρχόμενοι τὴν 23 διακόσιοι Τοῦρκοι ἐκ τῶν φυλαττόντων τὴν Ἀμπλιανὴν ἐπὶ σκοπῷ νὰ διαβῶσιν εἰς Σάλωνα, καὶ πεσόντες αἴφνης ἐπὶ τὴν προφυλακὴν τῶν Ἑλλήνων ἐφόνευσαν τὸν ἀξιωματικὸν Κολοκύθαν καὶ ἔτρεψαν τοὺς ἄλλους· ἀλλὰ προχωροῦντες ἀπήντησαν ἀνυπέρβλητον ἀντίστασιν καὶ ὠπισθοδρόμησαν εἰς Ἀμπλιανὴν· ἐπανῆλθαν δὲ μετὰ τὴν συνάντησιν ταύτην εἰς τὸ μετόχιον καὶ οἱ προκαταλαβόντες τὴν Σκάλαν. Οἱ Τοῦρκοι καθ' ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε ἐκστρατείας τῶν συνειθίζαν ν' ἀναχωρῶσιν εἰς τὰ ἴδια ἐπὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ ἀγίου Δημητρίου, καὶ τὸ ἀπολυτίκιον τοῦ ἀγίου “Μέγαν εὔρατο ἐν τοῖς κινδύνοις” ἐψάλλετο καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐν ἀγαλλιάσει ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς τὸ ἀποδημητήριον τῶν ἐχθρῶν, καθὼς ἐψάλλετο ἐν κατηφείᾳ τὸ τοῦ ἀγίου Γεωργίου, διότι τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐκινουῦντο αἱ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν δὲ ταύτην συνήθειαν ἀνεχώρησαν καὶ οἱ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι Τοῦρκοι καὶ τὸ ἔτος τοῦτο τὴν 25 ὀκτωβρίου, ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ βίᾳ ἐξ αἰτίας ψευδῶν τινῶν ἐπιφόβων εἰδήσεων, ὥστε ἄφησαν ἐν Σαλώνοις ἐπὶ τῷ ἀναχωρισμῷ δύο κανόνια καὶ μέρος ἀποσκευῶν· δὲν ἐπρόφθασαν δὲ νὰ προειδοποιήσωσιν ἐν καιρῷ μηδὲ τοὺς ἀλλαχοῦ συναδέλφους τῶν· διὰ τοῦτο 56 ἀποπλεύσαντες τῆς Ναυπάκτου ἀπέβησαν πάντῃ ἀνύποπτοι τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς 25 εἰς τὸν λιμένα τῶν Σαλώνων, ἐξ ὧν

4 ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐζωγρήθησαν ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων.

Οὐδαμῶς ἐδικαίωσεν ὁ Γκούρας τὰς προσδοκίας τοῦ κοινοῦ ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης. Ὡς ἀρχηγὸς τῶν ὄπλων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀνεδέχθη νὰ στρατολογήσῃ ἑξακισχιλίους καὶ προφυλάξῃ δι' αὐτῶν τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ πάσης προσβολῆς τῶν ἐχθρῶν· ἀλλ' ἡ εὐτυχὴς ἔκβασις τῆς ἐκστρατείας ὀφείλεται τοῖς Σουλιώταις.

Ἐν ᾧ δὲ ἐπασχεν ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἔχουσα ἐν κόλποις τὸν ἐχθρόν, οἱ Κρήτες ἐπεχείρησαν ν' ἀναζωπυρήσωσι τὴν πρὸ διετίας καθ' ὅλην τὴν Κρήτην σβεσθείσαν ἐπανάστασιν, καὶ λήγοντος τοῦ ἰουλίου, στρατολογηθέντες ὡς 600 ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καλλέργη διεβιβάσθησαν ἐκ Ναυπλίου εἰς Μονεμβασίαν, ὅπου συμπληρωθέντες εἰς 1300 συναπέπλευσαν ἐφωδιασμένοι τῶν ἀναγκαίων ἐπὶ 18 πλοιαρίων καὶ τῆς Τερψιχώρης, γολέττας τοῦ Τομπάζη, ἵν' ἀποβῶσιν αἴφνης εἰς τὰ ἀρκτοδυτικὰ παράλια τῆς Κρήτης πρὸς ἄλωσιν τῶν φρουρίων Γραμβούσης καὶ Κισάμου· ἀλλ' ἐπελθούσης θυέλλης, διεσκορπίσθησαν τὰ πλοίαρια, καὶ δύο ἡμερονύκτια ἐθαλασσομάχουν.

Μιχαὴλ τις Ἀρετᾶς Κρῆς μετεκόμιζε συνήθως εἰς τὰ παράλια ταῦτα ἐκ Πελοποννήσου τρόφιμα πρὸς πώλησιν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἦτο γνώριμος τῷ φρουρᾶρχῳ τῆς Γραμβούσης. Μαθόντες τινὲς τῶν εἰς Κύθηρα καταφυγόντων Κρητῶν τὰς σχέσεις ταύτας τοῦ συμπατριώτου των, τὸν ἔπεισαν νὰ τοῖς χρησιμεύσῃ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος ὡς κατάσκοπος, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐμάνθαναν τὰ τῆς Γραμβούσης. Κατέπλευσεν ὁ Ἀρετᾶς μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα κακῶς ἔχων, ἐπελθούσης ἐπὶ τοῦ διαπλου του τρικυμίας, καὶ διενυκτέρευσε παρὰ τῷ γνωστῷ του φρουρᾶρχῳ. Παρατηρήσας δὲ ὅτι

ὀλιγώτατοι ἦσαν οἱ φρουροί, ἠρώτησε τὴν αἰτίαν· ἦτο δὲ ἡ τελευταία ἡμέρα τοῦ μηνός. Ἄνύποπτος ὁ φρούραρχος τῷ εἶπεν, ὅτι 60 ἦσαν ὅλοι οἱ φρουροὶ καὶ ἀντηλλάσσοντο κατὰ μῆνα, ἀλλ' οὔτε ἤρχοντο εἰς τὸ φρούριον οὔτε ἀνεχώρουν ὅλοι ὁμοῦ· ὅτι καθ' ὅσον μὲν ἐπλήθυνεν ἡ σελήνη, ἐπλήθυνε καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν φρουρῶν· καθ' ὅσον δὲ ὀλιγόστευεν αὕτη, ὀλιγόστευε καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν καὶ κατήντα εἰς 5 ἢ 6 πρὸ τῆς νεομηνίας. Μαθόντες ταῦτα οἱ ἐν Κυθήροις καὶ ἰδόντες τὴν 31 ἰουλίου τὰ ἑλληνικὰ πλοιάρια θαλασσοποροῦντα πρὸς τὴν Κρήτην, ἀπέπλευσαν αὐθημερόν, ὅλοι 17, ἡγουμένου τοῦ Ἀναγνώστη Παναγιώτου (γ), ἐξημερώθησαν εἰς τι παράλιον τῆς Κρήτης, καὶ διέμειναν ἐκεῖ ἀφανεῖς ὅλην τὴν ἡμέραν. Βασιλεύοντος δὲ τοῦ ἡλίου, ἀνήχθησαν, καὶ μίαν ὥραν πρὶν φέξῃ κατευδῶθησαν εἰς ἄγιον Σουζόν ἀντικρὺ τῆς Γραμβούσης· ἡμέρας δὲ γενομένης, ἀποβάντες εἶδαν ἔμπροσθέν των ἄνθρωπον, καὶ παρέκει σκηνήν. “Τίς σύ,” ἠρώτησαν, “καὶ τίς ἡ σκηνή;” “ἐγὼ εἶμαι,” ἀπεκρίθη ὁ ἄνθρωπος, “Χριστιανός, ὑπηρέτης τοῦ φρουράρχου, καὶ ἐπειδὴ ἐφάνησαν χθὲς πλοιάρια, καὶ τὸ φρούριον δὲν ἔχει φύλακας, ἐφοβήθη ὁ φρούραρχος, ἀπεβίβασε τὴν γυναῖκά του ὑπὸ τὴν σκηνὴν ἐκείνην καὶ διέταξε κ' ἐμὲ νὰ μένω παρ' αὐτῇ εἰς ὑπηρεσίαν της.” “Καὶ διατί δὲν ἔχει φύλακας τὸ φρούριον;” ἠρώτησαν ἐκ νέου οἱ ἀποβάντες· “διότι,” ἀπήντησεν ὁ ὑπηρέτης, “λήξαντος τοῦ μηνός, οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ἀνεχώρησαν κατὰ τὴν συνήθειαν, καὶ οἱ διάδοχοί των ὥρα τῇ ὥρα περιμένονται.” Ἀκούσαντες ταῦτα ὑπήγαν εἰς τὴν σκηνήν, καὶ σταθέντες ἔξωθεν ἐκαλημέρισαν τὴν ἐν αὐτῇ γυναῖκα καὶ ἀντεκαλημερίσθησαν. “Ποῦ εἶναι ὁ μπέης;” τὴν ἠρώτησαν. “Ἀντίπεραν,” ἀπήντησεν, “ἐν Γραμβούσῃ, καὶ μοὶ παρήγγειλεν, ἅμα ἔλθετε” (τοὺς

ἐξέλαβε δὲ ὡς τοὺς περιμενομένους φρουροὺς) “ νὰ
 “ σὰς εἶπω νὰ πυροβολήσετε δὶς, καὶ ἔρχεται καὶ
 “ σὰς παραλαμβάνει.” Ἐπυροβόλησαν δὶς, καὶ ὁ
 φρούραρχος ἐμβὰς εἰς τὸ πλοιάριόν του καὶ πηδαλιου-
 χῶν ἤρχετο νὰ τοὺς παραλάβῃ. Πλησιάσας δὲ καὶ
 παρατηρήσας οὐδένα ἐγνώρισε τῶν ἐλθόντων καὶ
 ἤρχισε νὰ ὑποπτεύῃ καὶ νὰ τοὺς ἐρωτᾷ ποῖοι ἦσαν.
 “ Δὲν μᾶς γνωρίζεις;” ἀπεκρίθησαν οἱ ἐρωτηθέντες·
 “ ἡξέυρεις ὅτι ὁ πασᾶς στέλλει νέους φρουροὺς κατὰ
 “ μῆνα, τί ἐρωτᾶς;” ὁ φρούραρχος ἦλθε πλησιέ-
 στερον, καὶ πάλιν διατάζων εἶπε, “ μήπως εἴσθε
 “ Ῥωμαῖοι;” “ ὦ τῆς βλασφημίας!” ἐφώναξαν τινες
 αὐτῶν τουρκιστὶ καὶ ὠργισμένοι, “ μᾶς ἔκαμες καὶ
 “ Ῥωμαίους· φέρε τὸ πλοιάριον σιμά” οἱ Κρήτες
 οὗτοι ἦσαν ἐνδεδυμένοι καὶ ἐξωπλισμένοι ὡς Τούρ-
 κοὶ, καὶ ἐκαλοῦντο ὁ μὲν Ἀλῆς, ὁ δὲ Χασάνης εἰς
 ἐπήκουον τοῦ φρουράρχου. Ὁ φρούραρχος ἐλθὼν
 πλησιέστερον εἶπε, “ δὲν σὰς γνωρίζω καὶ δὲν σὰς
 “ πιστεύω· προσευχηθῆτε ὡς Τούρκοι καὶ τότε σὰς
 “ πιστεύω.” Τότε εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἀνδρούλης Παχύς,
 εἰδήμων ὅπως οὖν τῆς τουρκικῆς γλώσσης καὶ ἐτοι-
 μόλογος, ἤρχισε νὰ τουρκολογῇ θυμοῦ πλήρης ὡς
 ὀλιγωρουμένης τῆς μωαμεθανῆς πίστεώς του. Ἀπα-
 τηθεὶς ὁ φρούραρχος ἀπεφάσισε νὰ τοὺς παραλάβῃ·
 ἐν ᾧ δὲ ἐμβαιναν εἰς τὸ πλοιάριον, εἰς ἐξ αὐτῶν
 παρεπάτησε, καὶ τὸ πλοιάριον ἔκλινε· “ Καυμένε
 “ Γιάννη σὰ βόδι ἐπάτησας.” τῷ εἶπε τότε ἄλλος ἐξ
 ἀπροσεξίας. Ἀκούσας εἰς τῶν ἐν τῷ πλοιαρίῳ
 κωπηλατούντων δύο Τούρκων τὸν νομιζόμενον Χασά-
 νην καλούμενον Γιάννην, ἔδραξε τὴν πιστόλαν του.
 Ἀλλὰ προλαβὼν ὁ Γιάννης Ρούκουνας τὸν ἐμαχαί-
 ρωσεν. Ἐτρόμαξεν ὁ δειλὸς φρούραρχος ἰδὼν τὸ
 γεγονός. “ Κάθου ἡσυχος μπέη,” τῷ εἶπαν οἱ
 Χριστιανοί, “ κυβέρνα καὶ μὴ φοβῆσαι.” ἀφ’ οὗ δὲ
 ἐφθασε τὸ πλοιάριον εἰς τὸ νησίον τῆς Γραμβούσης,

κατέβησαν οἱ ἀπομείναντες ἐν τῷ φρουρίῳ ἐξ Τουρκοῖς εἰς τὸ παράλιον πρὸς ὑποδοχὴν τῶν συναδέλφων· ἀλλ' ἀποβάντες οὗτοι τοὺς συνέλαβαν αἴφνης ὄλους. Ἐφώναξε τότε ὁ φρούραρχος. “Χριστιανοί, μὴ μᾶς θανατόνετε καὶ σᾶς παραδίδομεν τὰ κλειδιά.” Οἱ Χριστιανοὶ ἀφώπλισαν τοὺς Τούρκους, παρέδωκεν ὁ φρούραρχος τὰ κλειδιά τοῦ φρουρίου, καὶ ἐν τῇ μουσουλμανικῇ του ἀπαθείᾳ καὶ ἀφοσιώσει εἰς τὴν εἰμαρμένην “χαρῆτέ το,” εἶπεν ἀταράχως ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς Χριστιανούς, “τοῦτο εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.” Οἱ Ἕλληνες παρέλαβαν τὸ φρούριον καὶ οὐδένα τῶν φρουρῶν ἐθανάτωσαν. Ἐφθασαν ἐν τούτοις αὐθημερόν καὶ τινα πλοίαρια τῆς ἐκστρατείας καὶ τὴν ἐπαύριον τὰ λοιπά. Τὸ δράμα τοῦτο διεδραματίσθη τὴν 2 αὐγούστου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐκυρίευσαν οἱ Ἕλληνες καὶ τὸ ὅλως παρημελημένον καὶ ἀνεφοδιαστον τῶν ἀναγκαίων φρούριον τῆς Κυσαμου, δραπετευσάντων τῶν φυλασσόντων αὐτό· ἔκτοτε ἀνέζησεν ἐπὶ τῆς Κρήτης ὁ ἀγών. Μαθὼν δὲ ὁ πρῶν Μουσταφάμπεης καὶ νῦν Μουσταφάπασας τὰ γενόμενα, καὶ φοβηθεὶς μὴ ἀποστατήσωσιν ἐκ νέου τὰ Σφακιά, ἐξεστράτευσεν, συνῆψε μάχην κατὰ τὸ Καλυβάκι, καὶ ἀνέκτησε τὸ φρούριον τῆς Κυσαμου ἐγκαταλειφθὲν ὑπὸ τῶν πρὸ μικροῦ καταλαβόντων αὐτό· ἐπιστάντος δὲ τοῦ χειμῶνος, ἐπανῆλθεν εἰς Χανιά.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν συνέβαιναν ταῦτα ἐν Κρήτῃ, ἐπεχείρησαν οἱ θαλασσινοὶ μέγα καὶ τολμηρὸν ἐπιχείρημα· τὴν πυρπόλησιν τοῦ ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας στόλου τοῦ Μεχμέτ-Ἀλή. Τὴν 23 ἰουλίου ἀπέπλευσαν ἐξ Ὑδρας δύο πολεμικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Μανώλην Τομπάζην, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀντώνην Κριεζῆν, καὶ τρία πυρπολικά ὑπὸ τὸν Κανάρην, τὸν Ἀντώνην Θ. Βώκου καὶ τὸν Μανώλην Μπούτην· τὴν δὲ 29 περὶ τὴν 5 ὥραν μετὰ μεσημ-

βρίαν ἔφθασαν ἔξω τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας· καὶ τὰ μὲν πυρπολικά εἰσέπλευσαν ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν προπλέοντος τοῦ ὑπὸ τὸν Κανάρην ὡς ταχυπλωτέρου, ἐπὶ παραγγελίᾳ νὰ προσέξωσι μὴ βλάψωσι πλοῖον ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν, τὰ δὲ πολεμικὰ περιέπλεαν ἔξωθεν, ἵνα παραλάβωσιν ἐν καιρῷ τοὺς ναύτας τῶν πυρπολικῶν. Ὁ Κανάρης ἐκράτησεν ἐπὶ τοῦ πλοίου του τὸν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἐλθόντα ὡς ποδότην, καὶ ἰστιοδρόμει ὑπὸ καλὸν ἄνεμον πρὸς τὸ παλάτιον τοῦ σατράπου, ὅπου ἐλλιμένιζαν τέσσαρες φρεγάται καὶ ἡ ναυαρχίς· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐπλησίασεν, ἤρχισε νὰ πνέῃ ἐναντίος ἄνεμος. Ὁ Κανάρης ἠναγκάσθη τότε νὰ στρέψῃ τὸ πυρπολικόν του πρὸς ἄλλον σωρὸν πλοίων, τὸ ἀναψε τὴν 6½ ὥραν καὶ ἀπεμακρύνθη μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ ναυτῶν ἐπὶ τοῦ ἐφολκίου του· ἀλλὰ τὸ πυρπολικόν, ἀφεθὲν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἀνέμου, ἐκάη εἰς μάτην· τὰ δύο δὲ ἄλλα δὲν ἐκάησαν, ἀλλ' ὑψώσαντα τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐξέπλευσαν· ἐξέπλευσαν καὶ οἱ περὶ τὸν Κανάρην ἐπὶ τοῦ ἐφολκίου των κανονοβολουόμενοι καὶ ἄλλοθεν καὶ παρά τινος πολεμικοῦ γαλλικοῦ βρικίου (β) εὐρεθέντος ἐν τῷ λιμένι καὶ διεσώθησαν ἐπὶ τῶν δύο πολεμικῶν ἑλληνικῶν πλοίων. Ἄλλος ἐξ ἄλλου ἔγεινεν ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἰδὼν τὸ γεγονός καὶ ἀπέστειλεν ἐν τῷ ἅμα φρεγάτας τινὰς εἰς καταδίωξιν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες, πλείοντες πρὸς τὴν Ὑδραν, ἀπήντησαν τὴν ἐπαύριον 5 ἐχθρικὰ πολεμικὰ συνοδεύοντα ἐξ Ἀταλείας εἰς Ἀλεξάνδρειαν 45 φορτηγά, ἔκαυσαν κανονοβολουῦντες ἐν τῶν πολεμικῶν 16 κονονίων, διότι ἀναψεν ἡ πυριτοθήκη του, καὶ συνέλαβαν ἐπὶ τῶν κυμάτων φερομένους 45 ναύτας καὶ 36 στρατιώτας. Ἐξεμάνη ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ὡς ὑβρισθεὶς καὶ ἐκ δευτέρου, καὶ ἐκπλεύσας αὐτὸς ἐπὶ μιᾶς κορβέττας πρὸς τιμωρίαν τῶν ὑβριστῶν του ἦρε περιφερομένας ἔξωθεν τῆς Ἀλεξανδρείας τὰς

φρεγάτας του, ἀλλὰ δὲν συνήνητησε τοὺς Ἑλληνας καὶ ἐπανήλθεν εἰς τὴν καθέδραν του τὴν μεθαύριον. Ἐν τούτοις πλείοντα τὰ ἑλληνικὰ πρὸς τὴν Ὑδραν ἀπήνητησαν ἔξωθεν τῆς Ἀταλείας ἐχθρικήν λεύκαν φέρουσαν ξύλα καὶ ἔχουσαν 190 ναύτας καὶ στρατιώτας· γενναίως ἀντέστησαν οἱ ἄνδρες οὗτοι φονεύσαντες δύο καὶ πληγώσαντες ἐννέα Ἑλληνας· ἐπλήρωσαν ἐλαφρῶς καὶ τὸν Κριεζῆν· ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατεβίβασαν τὴν σημαίαν. Κυριεύσαντες οἱ Ἕλληνες τὴν λεύκαν ἀπεβίβασαν σώους εἰς Κάκαβα ὅχι μόνον τοὺς ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ καὶ τοὺς διασωθέντας ἀπὸ τοῦ καέντος πλοίου καὶ τὸν συλληφθέντα ποδότην καὶ τὴν 13 αὐγούστου κατευδῶθησαν εἰς Ὑδραν. Ἐξ ὧσων δὲ διηγήθημεν ἀποδεικνύεται ὅτι, ἂν ἀπέτυχε τὸ μέγα τοῦτο τόλμημα τῶν Ἑλλήνων, οὔτε δι' ἀδεξιότητα οὔτε δι' ἀτολμίαν ἀπέτυχεν.

1825.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΣΤ.

Περὶ τοῦ δευτέρου δανείου καὶ τοῦ λόρδου Κοχράνου.—*Λύξουσα εὐμένεια τῶν λαῶν πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.—Περὶ ἀναγορεύσεως βασιλέως.—Διάθεσις τῶν μεγάλων Δυνάμεων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ σύστασις κομμάτων ὑπὸ ξένην ὀνομασίαν.—Σχίσμα τῶν μελῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας ἐπὶ τῶν ἐν Πετροπόλει συνδιαλέξεων καὶ λύσις τῆς συμμαχίας.—Περὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας.—Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας.—Ἀποβίωσις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου.—Σχέσεις τῶν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας ἐπὶ τῆς ἀποβιώσεώς του.*

Ἡ ΕΠΙΤΥΧΙΑ τοῦ πρώτου δανείου ἐθάρρυνε τὴν ἐν Λονδίῳ ἐπιτροπὴν νὰ ζητήσῃ ἄδειαν πρὸς διαπραγματευσιν καὶ δευτέρου· εἶδε καὶ ἡ κυβέρνησις, ὅτι ἡ διαπραγματευθεῖσα ποσότης ἦτο μικρά, αἱ δὲ ἀνάγκαι τῆς πατρίδος μεγάλαι, καὶ ἐψηφίσθη τὴν 31 ἰουλίου 1824 νέον δάνειον δεκαπέντε ἑκατομμυρίων διστήλων ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν ἐθνικῶν κτημάτων, καὶ τόκῳ 5 τοῖς 100· προσδιωρίσθη δὲ ἡ διαπραγματευσίς τοῦ μὲν ὄλου πρὸς 60 ἑκατοστά, τῶν δὲ δύο τρίτων πρὸς 55, ἢ τοῦ τρίτου πρὸς 50. Ἡ ἐπιτροπὴ θέλουσα νὰ φέρῃ εἰς συναγωνισμὸν τοὺς τραπεζίτας τῶν δύο μεγαλοπόλεων Λονδίνου καὶ Παρισίων, ἐφρόντισεν ἐν ἀμφοτέραις περὶ εὐρέσεως τοῦ δανείου· ἐπὶ τέλους ἐσυμφώνησε τὴν 26 ἰανουαρίου 1825 μετὰ τῶν ἐν Λονδίῳ Ῥικάρδων ἐπὶ τῷ ὀρισθέντι τόκῳ περὶ δύο ἑκατομμυρίων λιρῶν πρὸς 55½, πληρωτέων εἰς δώδεκα ἴσας μηνιαίας δόσεις. Ἐπετρέπετο δὲ τοῖς δανεισταῖς νὰ λύσωσι τὸ συμφωνητικὸν μετὰ τὴν τρίτην δόσιν ζημιούμενοι ὅσα προκατέβαλαν.

Τινες τῶν Ἑλλήνων θαρρύνόμενοι ἐπὶ τῇ εὐρέσει τῶν ἐθνικῶν τούτων δανείων, ἐζήτησαν τοπικὰ δάνεια εἰς ἐπανάστασιν οἱ μὲν τῆς Ἡπείρου, οἱ δὲ τῆς Κύπρου ἐπὶ ὑποθήκῃ γῆς κειμένης ὅλης ὑπὸ τὴν πλήρη κυριότητα τοῦ σουλτάνου, παρ' ὀλίγον δὲ εὔρισκαν. Τόσον ἐπιρρέπεις πρὸς τὸ δανείζειν ἦσαν οἱ τραπεζῖται τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, καὶ τόσον ἐπισφαλῆ ἔθεωροῦντο τὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Δώσασα ἡ κυβέρνησις ἄδειαν τῇ ἐπιτροπῇ εἰς εὐρεσίαν δευτέρου δανείου, διέταξε συγχρόνως τὴν ἀγορὰν καὶ ταχεῖαν εἰς Ἑλλάδα ἀποστολὴν φρεγατῶν μετρίου μεγέθους· ἐπανελάβε δὲ καὶ τὴν ἄλλοτε δοθεῖσαν διαταγὴν περὶ εἰδικοῦ δανείου καὶ ἀποστολῆς ξένου στρατοῦ. Πολλὰ προσκόμματα ἀπήντησεν ἡ ἐπιτροπὴ εἰς πραγματοποιήσιν τῆς τοιαύτης στρατείας καὶ ἐπὶ τελους παρητήθη.

Ἡσυχολήθη δὲ συγχρόνως καὶ εἰς ἀγορὰν φρεγατῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ δὲν ἠῦρεν ὅποιας ἤθελε· καὶ ἐπειδὴ διὰ τὴν πολλὴν τότε ἀσχολίαν τῶν ναυπηγείων οὐδεὶς ἀνεδέχετο τὴν κατασκευὴν νέων ἐν βραχεῖ διαστήματι, ὅπως ἀπῆτει ἡ ἐπικίνδυνος στάσις τῶν πραγμάτων, ἀπεφάσισε νὰ κατασκευάσῃ ἢ ἀγοράσῃ δύο ἐτοιμοὺς ἐν τῇ ἀρκτῷ Ἀμερικῇ, ὅπου, ὡς ἔμαθε, κατεσκευάζοντο ταχέως τοιαῦτα πλοῖα πρὸς χρῆσιν τῶν νέων ἐπικρατειῶν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Καταλληλότερον δὲ μέρος ἐκρίθη τὸ Νεοβόρακον, καὶ ἐστάλη ἐπὶ ἀδρᾷ ἀντιμισθία εἰς ἀγορὰν ἢ κατασκευὴν αὐτῶν ὁ στρατηγὸς Λαλλεμάνδος, ὡς ἄλλοτε ἐκεῖ χρηματίσας καὶ φίλος πολλῶν τῶν ἐν τοῖς πράγμασι, ἀλλ' ἀνεπιτήδειος πρὸς τὸ ἔργον· ἐδόθησαν δὲ πρὸς κτήσιν αὐτῶν λίραι 155,000 ἐκ τοῦ δευτέρου δανείου.

Τὸ δὲ φθινόπωρον τοῦ 1824 ἀνεχώρησεν εἰς Ἀγγλίαν μετὰ διετῆ ἀξιέπαινον ἐν Ἑλλάδι ὑπηρεσίαν ὁ Χάστιγξ, καὶ ἐπὶ τῇ συστάσει αὐτοῦ διέταξεν ἡ κυ-

βέρνησις τὴν κατασκευὴν ἐνὸς πολεμικοῦ ἀτμόπλου. Συνομολογηθέντος δὲ τοῦ δευτέρου δανείου, ἔσπευσεν ἡ ἐπιτροπὴ νὰ ἐκτελέσῃ ὅσα περὶ τούτου διετάχθη, προπληρώσασα δεκακισχιλίας λίρας ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἐτοιμασθῶσι τὰ πάντα ἐντὸς τριῶν ἐβδομάδων.

Τὸν δὲ ἰούλιον τοῦ 1825 ἐπανῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς ὁ λόρδος Κοχράνης, ἀνὴρ ἔχων ὑπόληψιν τολμηροῦ καὶ στρατηγηματικοῦ θαλασσομάχου, καὶ διαπρέψας ἐν ταῖς ὑπὲρ Βρασιλίας καὶ ἄλλων νέων ἐπικρατειῶν ναυμαχίαις. Οἱ Ῥικάρδοι καὶ τινες φιλέλληνες ἐνόμισαν σωτηριῶδες διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπρόβαλαν πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν νὰ κληθῆ ὁ ἀνὴρ οὗτος εἰς ὑπηρεσίαν, ν' αὐξηθῆ διὰ δαπάνης μέρους τοῦ δανείου ἡ θαλάσσιος δύναμις, καὶ νὰ τεθῆ ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. Προθύμως συγκατετέθη ἡ ἐπιτροπὴ, παρέλαβε τὸν λόρδον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἑλλάδος μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος ἐπὶ ἀντιμισθίᾳ λιρῶν 57,000, ἐξ ὧν προκατέβαλε 37,000, καὶ παρακατέθεσε 113,000 εἰς ἀγορὰν ἢ κατασκευὴν πέντε ἄλλων ἀτμοπλόων ἐπὶ ῥητῇ συμφωνίᾳ ν' ἀποπλεύσῃ ὁ λόρδος ἐντὸς δύο ἡμισυ μηνῶν μετὰ τοῦ στολίσκου τούτου. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐγένετο φροντίς περὶ εὐρέσεως ἐτοίμων ἀτμοπλόων εἰς ταχύτεραν χρῆσιν αὐτῶν, αἴφνης εἰδοποιήθη ἡ ἐπιτροπὴ, ὅτι οἱ Ῥικάρδοι διέταξαν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς τὴν κατασκευὴν νέων κατεταράχθη δὲ ἔτι μᾶλλον μαθοῦσα, ὅτι ἡ κατασκευὴ τῶν ἀτμομηχανῶν ἀνετέθη εἰς τὸν Γαλοβαῖνον, ὅστις, ἀναδεχθεὶς τὴν κατασκευὴν τῆς ἀτμομηχανῆς τοῦ πρώτου ἀτμόπλου, τῆς Καρτερίας, οὐδ' αὐτὴν ἠτοίμασεν ἐντὸς τῆς προθεσμίας· πολλὴ ἐγένετο λογομαχία μεταξὺ τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῶν Ῥικάρδων περὶ ὧν οὗτοι αὐθαίρετως ἔπραξαν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀπεφασίσθη νὰ μὴ ἐμποδισθῆ ἡ ἀρξαμένη ἤδη κατασκευὴ ἐπὶ ἐπανειλημμένῃ ὑποσχέσει ταχείας ἀπο-

περατώσεως. Ἄλλ' ὁ Γαλοβαίης, ὁ ἀναδεχθεὶς νὰ ἐργασθῆ διὰ τὴν Ἑλλάδα, εἰργάζετο καὶ διὰ τὸν Μεχμέτ-Ἀλῆν· καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς του διέτριβε τὸν καιρὸν ἐκείνον ἐν Αἰγύπτῳ. Ἐντεῦθεν ἀνεφύοντο καθ' ἡμέραν δυσκολίαι καὶ ὑπόνοιαι, καὶ ἐπὶ μιᾷ ἡ ἄλλη προφάσει τὰ ἔργα ἀνεβάλλοντο ἀπὸ ἐβδομάδος εἰς ἐβδομάδα, καὶ ἀπὸ μηνὸς εἰς μῆνα· οἱ δὲ Ῥικάρδοι οὐδὲ πρόστιμον κἂν ἐφρόντισαν νὰ ὀρίσωσιν ἐπὶ τῇ παραβάσει τῶν ὄρων· καὶ ἐν ᾧ κατὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν συμφωνίαν ἔπρεπεν ὄλος ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐτοιμαζόμενος στολίσκος νὰ φθάσῃ εἰς Ἑλλάδα πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1825, μόλις τὸ πρῶτον ἀτμόπλουον ἔφθασε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1826, τὸ δεύτερον μετὰ ἐν ἔτος ἀφ' οὗ ἔφθασε τὸ πρῶτον, καὶ τὸ τρίτον μετὰ ἐν ἔτος ἀφ' οὗ ἔφθασε τὸ δεύτερον· τὰ δὲ λοιπὰ τρία ἐφθάρησαν ἐν τοῖς νεωρίοις τοῦ Λονδίνου δι' ἔλλειψιν τῶν εἰς ἀπαρτισμὸν χρημάτων.

Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες ἐστήριζαν ὅλας τὰς ἐλπίδας των εἰς τὴν θαλασσίαν ταύτην δύναμιν καὶ τὴν ἐπροσδόκουν ὡς θαυματουργόν· ὡς θαυματουργὸν τὴν παρίστα καὶ ὁ Κοχράνης, διότι ἔγραφεν, ὅτι καὶ ἂν δὲν ἀπέμενεν ἐπὶ τῆς εἰς Ἑλλάδα ἀφίξεώς του ἄλλο τι ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν εἰμὴ ἡ γῆ ἐφ' ἧς θὰ ἐπάτει, ἦτον ἱκανὸς ν' ἀνακτήσῃ τὴν ὑπὸ τοὺς ἐχθροὺς ἑλληνικὴν χώραν· θαυματουργὸν τὴν ἐξελάμβαναν καὶ μέλη τινὰ τῆς ἑλληνικῆς εταιρίας βεβαιοῦντα, ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἐβδομάδων ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς καὶ τοὺς τουρκικοὺς στόλους ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Κωνσταντινουπόλεως θὰ ἔκαιε, καὶ τὴν Ἑλλάδα ὅλην τῶν ἐχθρῶν τῆς θ' ἀπήλλαττεν. Ὑπὸ τοιαύτας ἀπατηλὰς διαβεβαιώσεις καὶ ἀναιδεῖς κομπορρημοσύνας κατεσπαταλεύθη ἐν Ἀγγλίᾳ τόση ποσότης χρημάτων. Ἐθορυβήθη τὸ κοινὸν τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ τῇ κακῇ χρήσει, ἀντήχησαν αἱ ἐφημερίδες τῆς, καὶ συνελθόντες οἱ δανεισταὶ διέταξαν τὴν ἐξέτασιν τῶν

λογαριασμῶν καὶ τῶν αἰτιῶν τῆς ἀργοπορίας τῶν ἀτμοπλόων· ἀλλ' οὔτε ἡ Ἑλλάς οὔτε οἱ ἀθῶοι δα-
νείσταί της ἱκανοποιήθησαν.

Οὐδὲν ἤττον σκανδαλώδη ἀπέβησαν καὶ τὰ τῆς ἐν Ἀμερικῇ κατασκευῆς τῶν δύο φρεγατῶν. 155,000 λίραι ἐστάλησαν, ὡς εἶπαμεν, εἰς κατασκευὴν καὶ ἀπαρτισμὸν αὐτῶν· ἀλλὰ δὲν ἐξήρκεσαν, καὶ ἐζητήθησαν ἔτι 50.000. Ἡ δὲ ἐπιτροπή, στερουμένη παντὸς πόρου, καὶ βλέπουσα τὸ ὑπέρογκον τῆς δαπάνης, ἔσπευσε νὰ στείλῃ τὸν Ἀλέξανδρον Κοντόσταυλον εἰς Ἀμερικὴν ἀναθέτουσα αὐτῷ τὰ πάντα. Φθάσας οὗτος εἰς Νεοβόρακον καὶ ἰδὼν ὅτι ἀμφοτέραι αἱ φρεγάται ἐκινδύνευαν νὰ χαθῶσι διὰ τὴν κακὴν διαχείρισιν τῶν ἐντολοδόχων καὶ δι' ἔλλειψιν χρημάτων πρὸς ἀπαρτισμὸν, μετέβη εἰς τὴν πρωτεύουσαν, καὶ ὑπερβὰς πολλὰς δυσκολίας κατώρθωσε διὰ τῶν παρὰ τοῖς ἐν ἰσχύϊ καὶ ἐν τοῖς πράγμασι θερμῶν προσπαθειῶν του νὰ σώσῃ ἐκ χειρὸς ἀρπάγων καὶ ἀπαρτίσῃ τὴν μίαν διὰ τῆς ἐξαργυρώσεως τῆς ἄλλης, ἣν ἠγόρασεν ἡ κυβέρνησις τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν διὰ ψηφίσματος τῆς βουλῆς καὶ τῆς γερουσίας περὶ πολλοῦ ποιουμένων τὰ τῆς ἀγωνιζομένης καὶ ἀδικουμένης Ἑλλάδος.

Ἐν τούτοις, ὅσον ἐπερίσσευαν τὰ δεινὰ τῶν Ἑλλήνων, τόσον ἐπεξετείνετο καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτῶν συμπάθεια τῶν λαῶν· φιλελληνικαὶ ἑταιρίαι, παρ' ὅσας ἀνεφέραμεν, ἐσυστήθησαν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ καὶ ἄλλοῦ· ἔρανοι ἐγένοντο ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἰνδαίαις· καὶ τινες παρενρισκόμενοι ἐν Καλκούττῃ Σῖναι συνεισέφεραν καὶ αὐτοὶ κινηθέντες εἰς συμπάθειαν ἐξ ὧν ἤκουαν· ἐκάλεσε καὶ ὁ ἐν Βεστφαλίᾳ Ῥαβίνος Ἐλβίγγος τοὺς ὁμοθρήσκους του εἰς συνεισφοράν. Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1825, ἐσυστήθη φιλελληνικὴ ἑταιρία ἐν Παρισίοις· μέλη δὲ αὐτῆς ἦσαν πολλοὶ τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν

τῆς μεγαλοπόλεως ἐκείνης, ἐν οἷς καὶ ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας, καὶ ὁ μεγαλόφρων καὶ χρυσορῆμων Σατωβριάνης. Τὸ εὐγενὲς παράδειγμα τῆς μητροπόλεως ἐμιμήθησαν ἀριζήλως αἱ ἐπαρχίαι, γενναίως συνεισφέρουσαι ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς ὠφελιμω-
 ραν δὲ χρῆσιν τῶν βοηθημάτων συνεδέθησαν ὅλαι τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης αἱ ἐταιρίαι, καὶ καταθέσασαι τὰς γενναίας συνεισφοράς των εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ταμεῖον ἀνέθεσαν τὴν χρῆσιν αὐτῶν εἰς τὸν ἔνθερμον καὶ ἀκάματον ζηλωτὴν τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων, τὸν ἐξ Ἑλουηττίας Ἐυνάρδον. Ἡ δὲ ἐταιρία τῶν Παρισίων, ἡ πρωτοστάτις τῶν ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ, ἐπιθυμοῦσα νὰ γίνῃ ὅσον ἐδύνατο ὠφελιμωτέρα, ἔστειλε μετὰ τὴν σύστασίν της τὸν στρατηγὸν Ῥόσχην εἰς Ἑλλάδα καὶ τὸν διέταξε νὰ παρατηρήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου, ν' ἀναφέρῃ περὶ αὐτῶν, νὰ συνδράμῃ τὴν κυβέρνησιν διὰ τῶν φώτων, τῆς πείρας καὶ τοῦ βραχιονόσ του, ν' ἀποστείλῃ εἰς Παρισίους ὀκτὼ νέους, υἱοὺς πρωταγωνιστῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἐκπαιδευθῶσι δαπάνῃ τῆς ἐταιρίας, καὶ πρὸ πάντων ν' ἀπέχῃ τῶν πολιτικῶν· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅστις ἔφθασεν εἰς Ναύπλιον μεσοῦντος τοῦ ἀπριλίου, ἐβάδισεν ὁδὸν ἐναντίαν τῆς τελευταίας ταύτης ἐντολῆς.

Ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἡ Ἑλλάς, ὡς εἴρηται, ἐβασίλιζεν ὅλη, καὶ πολλάκις ἠσχολήθη εἰς ἐκλογὴν βασιλέως· ὡς τοιοῦτοι ἐσυστήθησαν ἐν πρώτοις ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Πορτουγαλλίας Μιχαὴλ καὶ ὁ Ἱερώνυμος Βοναπάρτης· ἐγένετο δὲ λόγος νὰ σταλῶσι καὶ τινες εἰς Εὐρώπην πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ ἐσχεδιάσθη καὶ σύνταγμα εἰς ὑπογραφὴν τοῦ βασιλέως· ἀλλ' οὐδὲν ἐνηργήθη. Μεσοῦντος δὲ τοῦ 1824 (α) ἦλθεν εἰς Μεσολόγγι, ὅπου διέτριβε τότε ὁ Μαυροκορδάτος ὡς διευθυντῆς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὁ Γεώργιος Βιτάλης φέρων πρὸς αὐτὸν

γράμματα τοῦ βουλευτοῦ τῆς Γαλλίας Βιλλεβέκου καὶ τοῦ συνταγματάρχου Ῥουμινῆ, ὑπασπιστοῦ καὶ ἐξ ἀπορρήτων τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας, ἀποδεικνύοντα τὴν ἀνάγκην νὰ βασιλευθῇ ἡ Ἑλλάς, προβάλλοντα ὡς βασιλέα τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ δουκὸς, καὶ αἰτιολογοῦντα ὡς σωτήριον καὶ μεγάλων ἀγαθῶν παραίτιον τὴν ἐκλογὴν ταύτην. Ὁμολογήσας ὁ Μαυροκορδάτος ἐν τῇ ἀπαντήσει του καὶ τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ νὰ βασιλευθῇ, εἶπεν ὅτι, ἂν δὲν ἔβλεπε δυσκολίας ἐσωτερικὰς ὡς πρὸς τὴν προτεινομένην ἐκλογὴν, ἔβλεπεν ἐξωτερικὰς καὶ κυρίως γαλλικὰς διὰ τὴν γνωστὴν ἀπέχθειαν τοῦ βασιλεύοντος κλάδου τῶν Βουρβόνων πρὸς τοὺς Αὐρηλιανούς, καὶ ὅτι ἐνόμιζεν ἐπάναγκες ν' ἀρθῇ ἡ δυσκολία αὕτη. Ὁ Ῥουμινῆς ἀνταπήντησεν, ὅτι τοιαύτη δυσκολία δὲν ὑπῆρχε, καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῶν λόγων του διεβίβασε πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον πρωτόκολλον συνεντεύξεως τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ Βιλλέλου περὶ τούτου. Ὁ Μαυροκορδάτος ἔστειλε τὴν ἀνταπόκρισίν του πρὸς τὸν τότε πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως Κουντουριώτην, ὅστις τὴν ἐγνωστοποίησε πρὸς τινὰς τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ἑλλάδος μηδὲν ἄλλο μηδ' αὐτὸς ἐνεργήσας. Ἐλθὼν δὲ ὁ Ῥόσχης εἰς Ἑλλάδα, εἶπεν ὑπὸ ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν Κουντουριώτην, τὸν Μαυροκορδάτον καὶ δύο τρεῖς φίλους αὐτῶν ὅτι εἶχε μυστικὴν ἐντολὴν νὰ ἐνισχύσῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον, καὶ ὅτι εἰς πραγματοποιήσιν αὐτοῦ ἔβλεπε κατάλληλον τὴν ὥραν, καθ' ἣν αἱ εὐτυχεῖς πρόοδοι τοῦ Ἰβραήμη μετὰ τὴν ἦτταν τῶν ἐν Κρεμμυδιῷ καὶ τὴν πτώσιν Ναβαρίνων, Σφακτηρίας καὶ Νεοκάστρου, ἔρριψαν τοὺς Ἕλληνας εἰς πλήρη ἀθυμίαν καὶ ἀπελπισίαν· ἐπειδὴ δὲ ὁ προβαλλόμενος ὡς βασιλεὺς, οὐτινος ἔφερε τὴν εἰκόνα ἐν ἱματισμῷ ἑλληνικῷ, ἦτον ἀνηλιξ, ἐβεβαίονεν ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ πρόθυμος

ἦτο νὰ τὸν ἐπιτροπέυση, ἂν ἤθελαν οἱ Ἕλληνες ὑπέσχετο δὲ καὶ στρατιωτικὴν ἐπικουρίαν καὶ ἀνάλογον τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἑλλάδος χρηματικὴν χορηγίαν. Τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων ἦσαν προδιατεθειμένα εἰς μεταβολὴν τῆς δημοκρατικῆς κυβερνήσεως εἰς βασιλικήν, καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐν ἐνεργείᾳ σύνταγμα ἀπηγόρευεν ὑπὸ αὐστηροτάτην ποινὴν τὴν κατάργησιν τοῦ ἐνυπάρχοντος συστήματος, οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ νομοτελεσταὶ πρὸς διεκφυγὴν δῆθεν τῆς εὐθύνης συνήρχοντο ἰδιαίτερος καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τούτου, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅχι ὡς βουλευταὶ ἀλλ' ὡς ἀπλοῖ πολῖται· ἔφερε δ' ἕκαστος αὐτῶν πληρεξουσιότητα τῶν ἐπαρχιωτῶν τοῦ ἵνα ἐνεργήσῃ ἐν καιρῷ τὰ δέοντα. Ἄλλ' ἂν καὶ θερμὴ καὶ εἰλικρινὴς ἦτον ἡ ἐπιθυμία ὅλων ὑπὲρ ἀναγορεύσεως βασιλέως, ἐδυσκολεύοντο πολλοὶ νὰ δεχθῶσι τὴν πρότασιν τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ διὰ τὴν ἀβεβαιότητα τῆς ὑπερασπίσεως τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, καὶ διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα πάντοτε φόβον μήπως παροργίσωσι τὴν ἀγγλικήν· ὁ δὲ ἰσχύων τότε Κουντουριώτης παρηγγέλθη ῥητῶς παρὰ τοῦ ὑπερισχύοντος ἀδελφοῦ του Λαζάρου νὰ προσέξῃ μὴ ἀπατηθῆ καὶ ἐνδώσῃ εἰς τοιοῦτον σχέδιον. Ὁ Ῥόσχης, ἰδὼν ὅτι ὁ Κουντουριώτης, ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ φίλοι αὐτῶν δὲν παρεδέχοντο τὴν πρότασίν του, ἂν δὲν ἐβεβαιοῦντο περὶ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Ἀγγλίας ἢ περὶ τῆς φανερᾶς καὶ πραγματικῆς ὑπερασπίσεως τῆς Γαλλίας, ἔστρεψε τὰ βλέμματά του πρὸς ἄλλους Ἕλληνας προτρέπων αὐτοὺς νὰ συνέλθωσιν εἰς τὴν ἐν Ναυπλίῳ πλατείαν τοῦ Πλατάνου πρὸς ἀναγόρευσιν τοῦ βασιλέως· ἔφερε δὲ καὶ πολυετῆ δῶρα, ἐξ ὧν διένειμε καὶ εἰς τινάς. Ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς καταστάσεως τῆς πατρίδος τὸ πρᾶγμα κατήντησε σπουδαῖον καὶ ἐπικίνδυνον, ἔφερε διαίρεσιν

εἰς τοὺς ἐν τοῖς πράγμασι καὶ ἀνεφύη κατὰ πρῶ-
την φορὰν κόμμα γαλλικὸν ἐν Ἑλλάδι. Πολλῶν
δὲ συνευτεύξεων περὶ τούτου γενομένων, παρευρι-
σκομένου καὶ τοῦ Ῥόσχη καὶ βεβαιούντος ἀλλὰ
μὴ πείθοντος ὅτι, καθ' ἃς εἶχε πληροφορίας, ὁ
Κάννιγγ ἐνέκρινε τὴν ἐκλογὴν ταύτην, ἀπεφασίσθη
νὰ σταλῆ τις πρὸς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν εἰς
ἐξέτασιν.

Εἶδαμεν ὅτι κατ' ἀρχὰς ὄλαι αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνά-
μεις ἀνεξαιρέτως κατέτρεχαν τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα,
αἱ μὲν ἀναθεματίζουσαι αὐτόν, αἱ δὲ ἀντιπράττουσαι.
Ἡ ῥωσικὴ αὐτὴ ἡγάπα καὶ ἐπεριποιεῖτο τοὺς εἰς
τὴν ἐπικράτειάν της καταφυγόντας Ἑλληνας, ἀλλ'
ἀπεστρέφετο καὶ κατέκρινε τὸν ἀγῶνά των, ὡς ἀπε-
δείξαμεν· ἐντὸς δὲ τῆς Ἑλλάδος ἐτήρει παρῤῥησίαν
καὶ μυστικῶς εἰλικρινῆ οὐδετερότητα· καὶ ἐν ᾧ μοῖραι
γαλλικαὶ ἀγγλικαὶ καὶ αὐστριακαὶ περιέπλεαν τὴν
ἑλληνικὴν θάλασσαν, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἐφρόν-
τιζαν νὰ ἐπιρρέαζωσι τοὺς Ἑλληνας καὶ τὴν κυβέρ-
νησιν αὐτῶν, οὔτε ῥωσικὴ σημαία ἐφάνη δι' ὅλης
ἐξαιτίας, οὔτε ἐπερῤῥέαζέ τις ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς της·
διὰ τοῦτο οὐδὲ κόμμα ῥωσικὸν ὑπῆρχε τότε ἐν τῇ
Ἑλλάδι.

Διαφόρων φυλῶν καὶ γλωσσῶν λαοὺς ἔχει ὑπο-
χειρίους ἢ Αὐστρία κυβερνῶσα αὐτοὺς δεσποτικῶς·
ὀλέθριον δὲ παράδειγμα πρὸς αὐτοὺς θεωρεῖ τὴν ἀνόρ-
θωσιν παντὸς ἄλλου ὑπὸ ξένην πεπτωκότος ἐξουσίαν
λαοῦ. Τοιαύτην πρεσβεύουσα ἀρχὴν μισέλλην ἀνέ-
καθεν ἀνεδείχθη, καὶ παρέδωκεν εἰς χεῖρας δημίων,
καὶ δημίων Τούρκων, τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς
πατρίδος τοῦ ἐνθουσιῶντα καὶ διὰ τῶν ἐθνεγεργηρίων
τοῦ ἀσμάτων τοὺς ὁμογενεῖς τοῦ ἐνθουσιάζοντα πε-
ριώνυμον Ῥήγαν. Εἰς τοὺς αὐτοὺς παρέδωκε δη-
μίους καὶ ὄσους συνέλαβεν ὀπαδούς του. Τὴν αὐ-
τὴν μισελληνικὴν πολιτικὴν περὶ πολλοῦ εἶχε καὶ

ἐπὶ τοῦ τωρινοῦ ἀγώνος. Ῥαγιαδάς καὶ ἀποστάτας ἀπεκάλει τοὺς Ἑλληνας, τὸν δὲ σουλτάνον ἐθεώρει νόμιμον κύριόν των. Τοιοῦτοτρόπως πολιτευομένη, θεμιτὸν ἐθεώρει πᾶν ὅ,τι ὑπὸ τὸ κράτος τῆς δικαιοσύνης, τῆς οὐδετερότητος, τῆς ἐν Χριστῷ ἀδελφότητος καὶ τῆς φιλανθρωπίας ἦτον ἀθέμιτον· οἱ Ἕλληνες ὑβρίζοντο, ἢ σημαία των ἐξουθενεῖτο, οἱ ἀποκλεισμοὶ των παρεβιάζοντο, καὶ ὁ ἀγὼν πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐπεβουλεύετο καὶ κατεδιώκετο. Τὸν ἰούνιον τοῦ 1822 ὁ Βουρατοβίκης, κυβερνήτης πολεμικοῦ αὐστριακοῦ πλοίου, συνώδευσεν ἐμπορικὸν αὐστριακὸν φέρον ζωοτροφίας εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον πολιορκούμενον ὑπὸ ὀκτὼ ἑλληνικῶν πλοίων. Περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Ἀρμένης, κυβερνήτης αὐστριακῆς φρεγάτας, συνώδευσεν εἰς τὸν αὐτὸν κόλπον τρικάρταρον αὐστριακὸν φέρον ναυτικὰς ἀποσκευὰς εἰς χρῆσιν τῶν ἐν αὐτῷ εὑρισκομένων τουρκικῶν πλοίων· τὸ τρικάρταρον τοῦτο συνέλαβε καὶ ἔφερεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου ἢ ἀποκλείουσα τὸν κόλπον ἐκείνον ἑλληνικὴ μοῖρα· ἀλλ' ἐπὶ τῇ διαταγῇ τοῦ διευθύνοντος τότε τὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος Μαυροκορδάτου τὸ παρέδωκεν εἰς τὸν Ἀρμένην δώσαντα λόγον τιμῆς νὰ τὸ ἀπομακρύνῃ τοῦ κόλπου· ἀλλ' ὄχι μόνον δὲν τὸ ἀπεμάκρυνεν, ἀλλὰ καὶ τὸ συνώδευσε· τόσον δὲ ἡ ἀναιδὴς αὕτη καὶ ἀναξία διαγωγὴ παρώργισε τὸν Μαυροκορδάτον, ὥστε τὸν ἠνάγκασε νὰ τὸν στιγματίσῃ ἐγγράφως ὡς παραβάτην τοῦ λόγου τῆς τιμῆς του. Ὁ αὐτὸς Ἀρμένης ἔλυσε βία τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Χαλκίδος τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς τροφοφόρα πλοῖα καθ' ἅς ἡμέρας τὸ φρούριον ἔμελλε νὰ παραδοθῇ δι' ἑλλειψιν τροφῶν· δὲν ἔπαυαν δὲ καὶ πλοῖα πολεμικὰ ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν μετακομίζοντα ἐκ Σμύρνης καὶ ἄλλοθεν διάφορα εἶδη εἰς χρῆσιν τῶν ἐν τοῖς μεσσηνιακοῖς φρουρίοις ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδος.

Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ 1824, ὃ ἔστιν ἀφ' οὗ ἡ θαλασσοκρατοῦσα Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τοὺς ἑλληνικοὺς ἀποκλεισμούς, διέταξε καὶ ἡ Αὐστρία ἄκουσα τὰ αὐτὰ ὑπὸ βαρεῖς ὅμως ὄρους· ἀλλ' ἡ διαγωγὴ τοῦ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ναυτικοῦ της ἐφάνη καὶ τότε ψευδῆς καὶ αἰσχρά· διὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ὅλος ἐμίσει τὴν Αὐστρίαν.

Ἄλλα ἐφρόνει ὁ λαὸς τῆς Γαλλίας περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ ἄλλα ἡ κυβέρνησις του. Εὐμενῆς καὶ βοηθὸς ἐδείχθη ὁ λαὸς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἑλληνικῆς πάλης, ἐνθουσιάσθη δὲ μετὰ τὴν σύστασιν τῆς ἐν Παρισίοις φιλελληνικῆς ἐταιρίας· ἀλλ' ἡ κυβέρνησις της ἦτο μὲν φιλόανθρωπος διὰ τῶν προξένων της καὶ τῶν κατὰ θάλασσαν ἀξιωματικῶν της πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ καταδιωκομένους Ἕλληνας, ἀλλὰ τόσον δυσμενῆς πρὸς τὸν ἀγῶνά των, ὥστε βουλευταὶ τῆς Γαλλίας πολλάκις τὴν ἐπέπληξαν παρρησίᾳ διὰ τὸν φιλοτουρκισμόν της, καὶ δὲν τὸν ἠρνήθη. Ὁ στρατηγὸς Σεβαστιάνης, ὁ καὶ μέλος τῆς φιλελληνικῆς ἐταιρίας, κεραυνὸν εὐγλωττίας ἔρριψεν ἐπὶ τὸ ὑπουργεῖον Βιλλέλου ἐν μιᾷ τῶν βουλευτικῶν συνεδριάσεων. “Ὁ Θεός,” εἶπεν, “ἤκουσε τὰς κραυγὰς μυριάδων Χριστιανῶν σφαζομένων ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ οἱ λογισμοὶ ἀσεβοῦς πολιτικῆς μνηστήριζονται ἐνώπιον ἀτρομήτου λαοῦ φλεγομένου ὑπὸ τοῦ διπτοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ γεννῶντος τοὺς μάρτυρας καὶ τοὺς ἥρωας. Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν πατρίδα καὶ ἀγωνίζονται νὰ τὴν ἀνακτήσωσι, διότι πατρίς δὲν εἶναι ὁ τόπος ὅπου ἡ κυβέρνησις δὲν ἐξασφαλίζει ἐλευθερίαν συνειδήσεως, τιμὴν καὶ ἰδιοκτησίαν. Τινὲς τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, φοβούμεναι ἐπέκτασιν τῆς Ῥωσσίας καὶ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίξιν της, πρὸς ἣν ἀνοίγει τὰς πύλας ἢ ἀκατάληπτος ἐγκατάλειψις τῶν Ἑλλήνων, ματαίως ἐνοῦνται εἰς ὑποστήριξιν τοῦ κλο-

“ νιζομένου καὶ πίπτοντος ἤδη ὕθωμανικοῦ κράτους.
 “ Ἐὰν μεγαλοφυεῖς ἄνδρες ἐκυβέρνων τὴν πολιτικὴν
 “ τῶν μεγάλων Δυνάμεων, μεγάλη καὶ ἀνεξάρτητος
 “ ἐπικράτεια θὰ κατηρτίζετο κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν
 “ Τουρκίαν ὄχι ὑπὸ παρακμασάντων Μωαμεθανῶν,
 “ ἀλλὰ ὑπὸ νεάζοντος χριστιανικοῦ λαοῦ, καὶ τοιου-
 “ τοτρόπως θὰ ἐτίθεντο ὄρια καὶ κατὰ τῆς βαρβαρό-
 “ τητος καὶ κατὰ τοῦ ῥωσσικοῦ κολοσσοῦ, καὶ θὰ
 “ ἠσφαλίζετο διὰ παντὸς ἡ νῦν κινδυνεύουσα ἡσυχία
 “ τῆς Εὐρώπης. Ἄλλ’ ἀντὶ τῶν μεγάλων τούτων
 “ σχεδίων, ποῖα εἶναι τὰ τῶν ὑπουργῶν τῆς Γαλλίας ;
 “ ποταπαὶ σχέσεις πρὸς ἓνα πασᾶν, οὔτινος ἡ ἐφή-
 “ μερος ὑπαρξίς ὁμοιάζει τὴν περικυκλοῦσαν αὐτὸν
 “ ἄστατον ἄμμον τῆς ἐρήμου.”

Ἐν ἄλλῃ δὲ συνεδριάσει ἐρωτήσαντος τοῦ αὐτοῦ
 ῥήτορος, ἂν ἀλήθευεν ὅτι πλοῖον πολεμικὸν ὑπὸ
 γαλλικὴν σημαίαν μετέφερεν ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς
 Νεόκαστρον τὸ ταμεῖον τοῦ αἰγυπτίου στρατοῦ,
 καὶ ἂν ἐν τῷ λιμένι τῆς Μασσαλίας ἐναυπηγοῦντο
 φρεγάται καὶ κορβέτται εἰς χρῆσιν τοῦ Μεχμέτ-
 Ἄλη, ὁ Βιλλέλος οὐδὲν τούτων ἠρνήθη. Τοιαύτης
 οὔσης ἐπὶ τοῦ Βιλλέλου τῆς διαγωγῆς τῆς γαλλικῆς
 κυβερνήσεως, διαγωγῆς ἐναντίας τῆς κοινῆς ἐπιθυμίας
 τῶν Γάλλων, οἱ Ἕλληνες ἀπέστρεφαν δικαίως τὸ
 πρόσωπόν των.

Φιλελευθέρωτερος καὶ αὐτῶν τῶν φιλελευθέρων
 πολιτευτῶν του αἰείποτε ἐδείχθη ὁ βρεταννικὸς λαός,
 συμπαθέστατος δὲ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Δυσ-
 μενῆς πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἦτον ἐπὶ Καστληρήχου
 ἡ κυβερνήσις του, δυσμενεστάτη δὲ ἡ διαγωγή τοῦ
 ἀρμοστοῦ τῶν ἰονίων νήσων Μαιτλάνδου καὶ πρὸς
 αὐτὸν καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀγωνιζομένους· ἀλλ’
 ὑπουργήσαντος τοῦ Κάννιγγος, ἡ πολιτικὴ μετε-
 τράπη ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον, προοιμίασα διὰ τῆς
 ἀναγνωρίσεως τῶν ἑλληνικῶν ἀποκλεισμῶν. Ἐκτοτε

ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, πλήρης θάρρους καὶ πίστεως εἰς τὴν πολιτικὴν ταύτην, ἔσπευσε, μεσοῦντος τοῦ 1823, νὰ καλέσῃ τὴν ἐν Λονδίῳ ἐπὶ τοῦ δανείου ἐπιτροπὴν εἰς σύνδεσιν πολιτικῶν καὶ ἐμπορικῶν σχέσεων μετὰ τῆς Ἀγγλίας· συνέτρεξαν δ' ἔτι μᾶλλον εἰς τοῦτο ἡ ἐν τῇ μητροπόλει αὐτῆς πρώϊμος σύστασις τῆς φιλελληνικῆς ἐταιρίας, ἡ ἔμφρων καὶ εὐμενῆς διαγωγὴ τοῦ Χαμιλτῶνος, ἡ εἰς τὸν ἀγῶνα γενναία ἀφουσίωσις τοῦ Βύρωνος καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας δυσμένεια τῶν ἄλλων κυβερνήσεων. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ Ἑλλάς, μέχρις οὗ ἀνεφύη κατὰ πρῶτον γαλλικὸν κόμμα ἐπὶ Ῥόσχη, ἀγγλιζεν ὅλη. Προκειμένης δὲ ἤδη ἐκλογῆς βασιλέως, ἔστρεψεν, ὡς καὶ ἄλλοτε, πρὸς τὴν αὐτὴν κυβέρνησιν τὰ ὄμματά της, καὶ τὴν 11 ἰουνίου 1825 ἀπέστειλεν εἰς Λονδίνον τὸν Σπανιωλάκη ὡς μέλος μὲν συμπληρωτικὸν τῆς ἐπιτροπῆς, ἀνακληθέντος τοῦ μέλους αὐτῆς Ἰωάννου Ζαήμη διὰ τὴν εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐνοχλήν τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀλλὰ κυρίως ἵνα ἐκθέσῃ πρὸς τὸν Κάννιγγα τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, τὴν ἀφευκτον ἀνάγκην νὰ μοναρχηθῇ συνταγματικῶς καὶ τὴν προθυμίαν του νὰ δεχθῇ ὄντινα ἐπρότεινεν ἡ Ἀγγλία ὡς μονάρχην· παρηγγέλθη δὲ ἰδιαίτερος νὰ παρενείρῃ ὡς τοιοῦτον τὸν Λεοπόλδον δούκα τοῦ Σαξεκοπύργου, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη, ἐπιμένοντος τοῦ Κάννιγγος, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ ἑλληνοτουρκικῇ πάλῃ ἦτον ἡ οὐδετερότης, ὅτι θὰ ἐπέφερε δεινὰ ἢ ἄλλως πως παρέμβασίς της, καὶ ὅτι ἑλληνωφελῆ νομίζουσα εἰρηνικόν τινα συμβιβασμόν, ἐτοιμὴ ἦτο νὰ συνεργήσῃ, ἂν ἡ Ἑλλάς ἐπεκαλείτο τὴν κατὰ τοῦτο συνέργειάν της. Καὶ ταῦτα μὲν ἀπῆντησε πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἢ Ἀγγλία.

Ἀποχωρισθεῖσα δὲ ἡ Δύναμις αὕτη τοῦ ἐν Πετροπόλει ἐπὶ εἰρηνοποιήσει τῆς Ἑλλάδος διπλωματικοῦ συμβουλίου, καθ' ὃν τρόπον καὶ δι' ὃν λόγον

ἔξεθέσαμεν ἀλλοῦ, ἐπειράθη νὰ τὸ διαλύσῃ ἀποσπῶσα τὴν Αὐστρίαν, ἀλλ' ἀπέτυχε· διότι, ὡς ἄλλοτε παρετηρήσαμεν, ἡ Αὐστρία διὰ τοὺς φιλοτουρκικοὺς σκοποὺς τῆς περὶ πολλοῦ εἶχε συνδιαλέξεις ἀτελεσφορήτους καὶ ἀπεδοκίμασε τὴν ἀποχώρησιν τῆς Ἀγγλίας. Ἀπομονωθείσης δὲ ταύτης καὶ δυσφορούσης, συνήλθαν ἐκ νέου τὸν φεβρουάριον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν λοιπῶν συμμάχων εἰς συνδιάσκεψιν, καθ' ἣν ἠτήσατο ἡ Ῥωσσία νὰ προτείνωσιν οἱ τέσσαρες σύμμαχοι ἐκ συμφώνου τοῖς διαμαχομένοις τετράμηνον ἀνακωχὴν εἰς διάπραξιν εἰρήνης ἐπὶ τῇ βάσει ἐσωτερικῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑποτελείας πρὸς τὸν σουλτάνον· ἐπειδὴ δὲ πιθανὴν ἐπίστευεν, ἐξ ᾧ ἐλάμβανεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰδήσεων, τὴν ἀπόρριψιν τῆς προτάσεως τῶν συμμάχων, ἤθελεν εἰς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ των καὶ εἰς ικανοποίησιν τῆς τιμῆς των νὰ ἐνεργήσωσιν τι ἐπὶ τῇ παρακοῇ τῆς Πύλης, καὶ ἐπρόβαλε νὰ προειδοποιηθῇ αὕτη, ὅτι οἱ σύμμαχοι ἐμελέτων, ἂν ἀπερρίπτετο ἡ εἰρηνικὴ πρότασις των, καὶ τοὺς παρ' αὐτῇ πρέσβεις των ν' ἀνακαλέσωσι, καὶ δι' ἄλλων πειθαναγκαστικῶν τρόπων τὴν πρότασιν των νὰ ὑποστηρίξωσιν. Εἰς πόλεμον τείνουσαν τὴν γνώμην ταύτην ἐθεώρησαν τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου, δὲν τὴν παρεδέχθησαν καὶ ἐπέμεναν νὰ ἐνεργηθῶσι μόνον ὅσα ἄλλοτε ὠρίσθησαν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἄνευ ἀπειλῆς. Ἄκων καὶ δυσφορῶν συγκατετέθη ὁ Ἀλέξανδρος, ἐγένετο ἡ πρότασις ὡς ἠθέλησαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων του, καὶ ἡ Τουρκία, ὡς προεῖπεν ὁ αὐτοκράτωρ, τὴν ἀπέρριψε περιφρονητικῶ τῷ τρόπῳ. Ὑβριν δυσφόρητον ἐθεώρησε τὴν ἀπόρριψιν ὁ Ἀλέξανδρος, ὠνείδισε τοὺς συμμάχους του ὡς μὴ εἰσακουσθεῖς, καὶ τοὺς ἐμέμφθη διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν διαγωγὴν των ὡς μὴ ὑποστηρίζοντας αὐτὸν ἰσχυρῶς ἐν ταῖς μετὰ τῆς Πύλης διαφοραῖς του, καὶ

μὴ ἐπιτρέποντας νὰ πράξῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐν Τουρκίᾳ ὅ,τι αὐτὸς ἐπέτρεψεν αὐτοῖς νὰ πράξωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν ἐν Νεαπόλει καὶ Ἰσπανίᾳ· προτείνας δὲ ἐκ νέου ν' ἀναγκάσωσι τὴν παρήκοον Πύλην, καὶ μηδὲ τότε εἰσακουσθεῖς, διέλυσε τὸ συμβούλιον καὶ ἀνήγγειλε δυσανασχετῶν, ὅτι ὄφειλαν οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ νὰ συλλογισθῶσιν ὅτι δὲν διήρει μόνον τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὴν Τουρκίαν· καὶ ἂν τὸ Ῥωσσικὸν μέχρι τοῦδε παρημελήθη, ἡ ἀποτυχία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔδιδε νέαν ἀφορμὴν νὰ ἐπιμείνῃ ἔτι σφοδρότερον ἢ Ῥωσσία εἰς τὴν λύσιν ἐκείνου διὰ παντὸς τρόπου· τοῖς εἶπε δ' ἐπὶ τέλους, ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θὰ ἐσυμβουλευέτο ἐν ταῖς μετὰ τῆς Πύλης διαφοραῖς του εἰμὴ τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντα τῆς αὐτοκρατορίας του καὶ τὴν τιμὴν τοῦ στέμματός του· τὰ αὐτὰ διεκοίνωσε διὰ τῶν πρέσβεῶν του καὶ πρὸς τὰς αὐλὰς των. Οἱ βαρεῖς οὗτοι λόγοι, ἂν καὶ ἀπετείοντο πρὸς ὅλας, ἀπέβλεπαν κυρίως τὴν τῆς Αὐστρίας ὡς τὴν ὑπὲρ πάσαν ἄλλην ἀγωνιζομένην δι' ὧν ἐδύνατο τρόπων εἰς ἀνατροπὴν τῶν Ῥωσσικῶν σχεδίων. Παρωργίσθη δ' ἔτι μᾶλλον ὁ Ἀλέξανδρος κατ' αὐτῆς, μαθὼν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ὅτι δὲν ἐσυστέλλετο ὁ Μεττερνίχος καυχώμενος ὅτι διεπαιδαγῶγει τὸν Ἀλέξανδρον διὰ τῆς ἐπιτηδεῖας πολιτικῆς του.

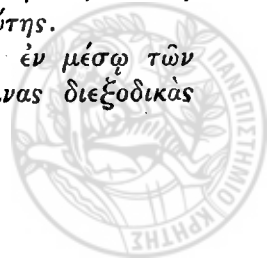
Ἐν ᾧ δὲ συνδιελέγοντο οἱ πληρεξούσιοι τῶν τσεσάρων αὐλῶν ἐν Πετροπόλει, ἀφίχθη ὁ Στρατφόρδος Κάννιγγ ὡς πρέσβυς παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ· ἀλλ' οὐδεμιᾶς ἔτυχεν ἀκροάσεως περὶ τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ ζητήματος, εἰπόντος τοῦ Νεσελρόδου ὅτι τῷ ἀπηγορεύετο πᾶσα περὶ τούτου συνδιάλεξις. Ἐνδῶσαντος δὲ μετὰ ταῦτα τοῦ αὐτοκράτορος, ἐξέθεσεν ὁ πρέσβυς τοὺς λόγους δι' οὓς δὲν ἐνέκρινεν ἡ κυβέρνησις του νὰ μεθέξῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τῶν προκειμένων συνδιαλέξεων θεωροῦσα αὐτὰς ἀνωφελεῖς, ὡς μήτε τῶν Ἑλλήνων μήτε τῶν Τούρκων συνευδοκούν-

των· ἀνήγγειλε δὲ ὅτι πρόθυμος ἦτο καὶ αὕτη νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν εἰρηνοποίησιν, ἀν οἱ διαμαχόμενοι ἐζήτουν ἢ ἐδέχοντο τὴν μεσιτείαν τινὸς τῶν αὐλῶν· ἀλλ' ἀπαράβατον ὄρον ἐθεώρει τὴν ἀποχὴν πάσης βίας. Μὴ παραδεχομένου δὲ τοῦ Νεσελρόδου τὸν τελευταῖον τοῦτον ὄρον, ἀνεχώρησεν ὁ Κάννιγγ συμβιβάσας ἄλλας τινὰς περὶ τῆς ἀρктоδυτικῆς παραλίας τῆς Ἀμερικῆς διαφορὰς τῶν δύο κυβερνήσεων.

Μαθοῦσα δὲ ἡ Αὐστρία τοὺς πρὸς τοὺς πληρεξουσίους ἀπειλητικούς καὶ φιλοπολέμους λόγους τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ θέλουσα νὰ τὸν δυσωπήσῃ, ἐπρότεινε ν' ἀναγνωρισθῇ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος, καὶ μὴ θελούσης τῆς Τουρκίας, καθὼς πρὸ τινων μηνῶν ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, μὴ θελούσης τῆς Ἰσπανίας, ἢ τῶν ἰσπανικῶν ἐν Ἀμερικῇ ἀποικιῶν. Δολία καὶ στρατηγηματικὴ ἐπίνοια ἐκρίθη ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη πρότασις τῆς Αὐστρίας. Ἡ Αὐστρία ἤξευρεν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος χίμαιραν ἀπεκάλει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι δὲν τὴν ἐδέχετο ὡς ἀνατρέπουσαν τὰς βάσεις τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, ὡς καταψεύδουσαν ὅλην τὴν ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς μέχρι τοῦδε διαγωγὴν του, καὶ ὡς καταστρέφουσαν τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας ἀποβλέπουσαν αἰείποτε εἰς ἀνέγερσιν ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ τῆς Τουρκίας ὑποφόρων καὶ ἀσθενῶν ἀλλ' ὄχι καὶ ἀνεξαρτητῶν ἐπικρατειῶν· πασίγνωστος δὲ καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους διαγωγὴ τῆς Αὐστρίας ἀγωνιζομένης ἀδιαλείπτως ν' ἀνατρέψῃ ἐκ βάθρων τὴν νέαν πολιτείαν. Ὅ,τι ἐπεθύμει καὶ ὅ,τι ἐπροσπάθει ἡ αὐτὴ ἐκείνη ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους ἦτον ἡ κατάθλιψις τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως διὰ παντὸς θεμιτοῦ καὶ ἀθεμίτου τρόπου· ἐπὶ δὲ τῆς αἰγυπτίας ἐκστρατείας εἰς Ἑλλάδα ἤλπιζε τὴν καθυπόταξιν τῆς ὑπεράλλοτε, καὶ ἀνήσυχος ὁ Μεττερνίχος διὰ τὸ καθ' ἑκάστην κρατυνόμενον φιλελληνικὸν πνεῦμα

ἐν Γαλλίᾳ ἀπῆλθεν εἰς Παρισίους πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς καθεστῶσης ἀδρανοῦς πολιτικῆς (β). Ὅ,τι δὲ ἐδύνατο νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ δεινῇ ἐκείνῃ περιστάσει ἦτο μόνος ὁ ῥωσσικὸς πόλεμος· τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον προθεμένη ἡ Αὐστρία διὰ πάσης θυσίας καὶ διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἐμποδίσῃ, ὅπως δώσῃ καιρὸν τῷ Ἰβραημπασᾷ εἰς κατόρθωσιν τοῦ μεγάλου σκοποῦ, δὲν ἐδυσκολεύετο ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, συλλογιζομένη, ὅτι δὲν θὰ ἔσωζε τὴν ἐν ἀκμῇ κινδύνου ἀπροστάτευτον ἑλληνικὴν πολιτείαν ἢ κενὴ καὶ κούφῃ ἀναγνώρισις, ἐν ᾧ θὰ τὴν ἔσωζε βεβαίως ὁ ῥωσσικὸς πόλεμος· δὲν ἐσυστάλη δὲ νὰ φέρῃ εἰς παράδειγμα τὰ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, ἐν ᾧ ἕναυλος ἴπτον εἰσέτι ἡ βαρεία φωνὴ τῆς κατὰ τῆς πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας, ἣν ἐμέμφετο πρὸ ὀλίγου παρρησίᾳ καὶ κατεμήνυε πρὸς τὰς ἄλλας Δυνάμεις ὡς καταπατήσασαν διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν νέων ἐκείνων πολιτειῶν τὰς σωτηρίου ἀρχὰς τοῦ θείου δικαίου καὶ τῆς νομιμότητος, καὶ ὡς θαρρύνουσαν τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα, τὸ διὰ τόσων θυσιῶν καὶ κινδύνων καταθλιβὲν ὑπὸ τῆς ἱερᾶς συμμαχίας· διὰ τοὺς λόγους τούτους οὐδεμιᾶς σκέψεως ἀξία ἐθεωρήθη ἢ μηδὲν ὑγιὲς κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ἔχουσα πρότασις τοῦ Μεττερνίχου, ὅστις οὐδὲ τότε ἔπαυε λέγων τοῖς πᾶσιν, ὅτι ἐθεώρει τοὺς Ἕλληνας ἀξίους παντελοῦς καταστροφῆς εἰς σωτηρίαν τῆς Εὐρώπης καὶ εἰς στερέωσιν τῶν ἀρχῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας. Ἀλλὰ τὸ ἀναφανὲν τοῦτο σχίσμα Αὐστρίας καὶ Ῥωσσίας ἐπέφερε μέγιστον ἀποτέλεσμα· διέρρηξε τὸν ἐπὶ καταπιέσει τῶν λαῶν χαλκευθέντα ζυγὸν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας· ἢ σκηνὴ δὲ, εἰς ἣν παριστάμεθα, εἶναι ἡ τελευταία τοῦ βίου τῆς συμμαχίας ταύτης.

Ἐν τούτοις ἔπεσεν ἀπροσδοκῆτως ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων ἔγγραφον λέγον, μετὰ τινὰ διεξοδικὰς

παρατηρήσεις, τὰ ἐξῆς. “Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος
 “δυνάμει τῆς παρουσίας πράξεως θέτει ἐκουσίως τὴν
 “ιεράν παρακαταθήκην τῆς ἑαυτοῦ ἐλευθερίας, ἐθ-
 “νικῆς ἀνεξαρτησίας, καὶ πολιτικῆς ὑπάρξεως ὑπὸ
 “τὴν μοναδικὴν ὑπεράσπισιν τῆς μεγάλης Βρεττα-
 “νίας” (γ).

Τὸ ἀναφανέν τούτο ἔγγραφον, τὸ ἐν ξένη γλώσση
 συνταχθέν καὶ κακῶς ἐξελληνισθέν, ἐξέπληξε τοὺς
 πλείστους τῶν ἐν τοῖς πράγμασι, ἀγνοοῦντας πόθεν
 καὶ πρὸς τίνα σκοπὸν ἀνεφάνη.

Ἄφ’ οὗ μετεβλήθη ἐπὶ τὸ φιλελληνικώτερον ἢ
 ἀγγλικὴ πολιτικῆ, οἱ φιλογενεῖς Ζακύνθιοι, Ῥώμας,
 Στέφανος καὶ Δραγόνας ἐσύστησαν ἐν Ζακύνθῳ ἐπι-
 τροπὴν καὶ εἰργάζοντο ὅπως ἐδύναντο εἰς ὠφέλειαν
 τῆς κινδυνευούσης Ἑλλάδος. Ὅστις γνωρίζει πῶς
 διοικεῖται ἡ Ἐπτάνησος, δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ πεισθῇ
 ὅτι τοιαύτη ἐπιτροπὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συστηθῇ
 ἄνευ τῆς πλήρους συγκαταθέσεως τοῦ μεγάλου ἄρμο-
 στοῦ, οὐδ’ ἠμπορεῖ ν’ ἀμφιβάλῃ ὅτι ἡ μέγας ἄρμο-
 στῆς καὶ ἐπέβλεπε πάντοτε, καὶ διεύθυνε πολλάκις
 τὰς πράξεις αὐτῆς. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐφαίνετο ὡς οἰκο-
 θεν συντάξασα τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔγγραφον, καὶ
 λήγοντος τοῦ ἰουνίου τοῦ 1825 ἐξαπέστειλε δύο πα-
 ρόμοια, τὸ μὲν εἰς Πελοπόννησον διὰ τοῦ Χρήστου
 Ζαχαριάδου, τὸ δὲ εἰς Ὑδραν διὰ τοῦ Παναγιώτη
 Λεωνταρίτη ἐπὶ ῥητῇ ἐντολῇ νὰ τὰ ὑπογράψωσιν οἱ
 Ἕλληνες ὑπὸ τὴν προεδρίαν τὸ μὲν τοῦ Μιαούλη τὸ
 δὲ τοῦ Κολοκοτρώνη ἄνευ παραμικρᾶς προσθαφαιρέ-
 σεως ὡς τὰ μόνα σωτήρια· δὲν ἐκρίθη δ’ εὐλογον νὰ
 σταλῶσι κατ’ εὐθείαν πρὸς τὴν κυβέρνησιν, διότι ὡς
 κυβέρνησις δὲν ἐδύνατο, δι’ οὓς εἶπαμεν συνταγματι-
 κούς λόγους, νὰ τὰ δεχθῇ. Δὲν συνίστα δὲ τὰ
 ἔγγραφα ταῦτα τόσον ἢ ῥητῇ παραγγελία τῆς ἐν
 Ζακύνθῳ ἐπιτροπῆς, ὅσον ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος τῆς
 πατρίδος. Ἄλλ’, ἂν καὶ πολὺς ἦτον ὁ κίνδυνος, οἱ

μὲν τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου, οὓς ἤρεν ὁ Ζαχαριάδης κατὰ τὴν Ἀλωνίτσαιναν, ἤθελαν, οἱ δὲ δὲν, ἤθελαν νὰ ὑπογράψωσι τὴν πράξιν ὅπως ἦτο συντεταγμένη, ἀφ' οὗ ὅμως ὁ Ἰβραήμης τοὺς διεσκόρπισε καὶ κατὰ τὴν Ἀλωνίτσαιναν καὶ κατὰ τὰ Μαγούλιανα, ὅλοι ἀπηλπίσθησαν, καὶ συνελθόντες οἱ πλείστοι αὐτῶν εἰς Λαγκάδια μετὰ τὴν τροπὴν ἐδέχθησαν τὴν πράξιν ὡς ἀναγκαῖον κακόν, τὴν ὑπέγραψαν, καὶ προσυπέγραψαν καὶ ὀνόματα ἀπόντων. Ὁμόφωνοι ὑπέγραψαν τὴν πράξιν ταύτην καὶ οἱ Ὑδραῖοι, καὶ οἱ λοιποὶ Νησιῶται, καὶ οἱ Στερεοελλαδίται, καὶ τὰ μέλη τοῦ βουλευτικοῦ καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ, καὶ ὅλος ὁ ἀνώτατος κλῆρος, καὶ ἀπαξάπαντες οἱ γνωστοὶ Ἕλληνες ἐκτὸς τοῦ Ὑψηλάντου, τοῦ Κωλέττου (δ), τοῦ Κουντουριώτου, τοῦ Γκούρα καὶ δύο τριῶν βουλευτῶν. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα, φέροντα ἔτος 24 ἰουλίου 1825, ἐστάλησαν κατὰ τὴν παραγγελίαν τῆς ἐν Ζακύνθῳ ἐπιτροπῆς εἰς Λονδίνον διὰ τοῦ πλοίου, Κίμωνος, τοῦ ὑπὸ τὸν Δημήτρην Μιαούλην, υἱὸν τοῦ ναυάρχου. Τόση δὲ ἦτο κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἡ ἀμυχανία τῶν Ἑλλήνων, καὶ τόση καὶ αὐτοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ ἡ ἀθυμία, ὥστε ἐζήτησε συγχρόνως ἡ κυβέρνησις, ἂν καὶ ἐπὶ ματαίῳ, τὴν ἀδειαν τῶν Ἀρχῶν τῆς Μάλτας καὶ τῆς Ἐπτανήσου εἰς στρατολογίαν ἐκ τοῦ προχείρου ἐντὸς τῶν τόπων ἐκείνων, καὶ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἔξοδον τοῦ ἐμπειροπολέμου Ἀγγλοῦ Ναπιέρου, διοικητοῦ τῆς Κεφαλληνίας, εἰς ἐμψύχωσιν τοῦ στρατιωτικοῦ της. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα παρώρισαν τὸν Ῥόσχην, διότι ἐματαίωσαν ὅλα τὰ σχέδιά του. Οὗτος καὶ Ἀμερικανὸς τις, Τουνσένδος Βάσιγκτων, αὐτοχειροτόνητος ἐπίτροπος τῶν φιλελληνικῶν ἐταιριῶν τῆς Ἀμερικῆς, τόσον ἐθρασύνηθησαν, ὥστε ἔστειλαν τὴν 16 ἰουλίου πρὸς τὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ ἀπρεπῆ καὶ μωρὰν

διαμαρτύρησιν· ἀλλ' ἡ φιλελληνικὴ ἑταιρία τῶν Παρισίων κατέκρινεν ἐπισήμως τὴν διαγωγὴν τοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ῥόσσης, παραβάντος τὰς ὁδηγίας τῆς Ἀξιοπαρατήρητον δὲ εἶναι, ὅτι ὁ ἐπίτροπος οὗτος, ἐν ᾧ ἠγωνίζετο εἰς ἀνατροπὴν τοῦ ἐνυπάρχοντος πολιτικοῦ συστήματος τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς ἀναγορεύσεως βασιλέως, ἠλεγχε τοὺς ἄλλους ὡς παραβάτας αὐτοῦ. Ὁργίσθησαν ἐπὶ τῇ πράξει τῆς ἀγγλικῆς προστασίας καὶ οἱ τὸ αὐρηλιανὸν σχέδιον ἀσπαζόμενοι Ἕλληνες, καὶ ἐπροσπάθησαν δι' ἀποστολῶν καὶ ἀναφορῶν εἰς Παρισίους ἐν μέσῳ καταδιώξεων φυλακίσεων καὶ ἐξοριῶν τὸ μὲν σχέδιόν των νὰ πραγματοποιήσωσι, τὴν δὲ πράξιν τῆς προστασίας νὰ ματαιώσωσιν.

Ἡ δὲ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἅμα λαβοῦσα τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος πράξιν, τὴν ἀπέρριψε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τῶν Ἑλλήνων γράψασα πρὸς τοὺς ἀποστείλαντας αὐτὴν Μιαούλην καὶ Κολοκοτρώνην ὅτι ἡ παραδοχὴ τῆς θὰ ἐπέφερε πόλεμον αὐτῆς καὶ τῆς Τουρκίας πάντῃ ἀδικαιολόγητον· ἐπρόσφερε δὲ ὡς καὶ ἄλλοτε τὴν φιλικὴν τῆς μεσολάβησιν εἰς συμβιβασμόν. Εἰς τί ἄρα ἡ ὑποκίνησις πράξεως ἀπορριφθείσης;

Διττὴν προέθετο ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις πρόθεσιν ρίψασα εἰς τὸ μέσον τῶν Ἑλλήνων διὰ τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ τὴν πράξιν ταύτην· τὴν ἀνατροπὴν τοῦ σχεδίου ὑπὲρ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας, καὶ τὴν ἀποτροπὴν παντὸς παρὰ γνώμην αὐτῆς κινήματος τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος. Εἶδαμεν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἡ Ἀγγλία ἐφοβεῖτο τὴν μοναδικὴν καὶ ἔνοπλον παρέμβασιν τῆς Ῥωσσικῆς αὐλῆς εἰς τὴν ἑλληνοτουρκικὴν πάλην· ἂν δὲ καὶ ἐφαίνετο ἔχουσα πεποιθήσιν εἰς τοὺς εἰρηνικοὺς σκοποὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐφοβεῖτο πάντοτε τὴν εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον

ρόπην ὅλης τῆς Ῥωσσίας ὑπὲρ τῶν πασχόντων ὁμοθρήσκων της· ἀνησύχαζε δὲ καὶ διὰ τὴν πρὸ ὀλίγου ἐπελθοῦσαν δεινὴν διαφωνίαν αὐτῆς καὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τῶν ἐν Πετροπόλει συνδιαλέξεων, καὶ διὰ τὴν διακοπὴν πάσης εἰς τὸ ἐξῆς τῶν δύο κυβερνήσεων συνδιασκέψεως περὶ τοῦ τουρκοελληνικοῦ ζητήματος. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐδέχθησαν τὴν ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας πρότασιν καὶ ἐζήτησαν τὰς συμβουλάς τοῦ Κάννιγγος, ἀλλ' ὅτε ὑπεκινεῖτο ἡ πράξις αὕτη, ἡγνῶει ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις τὴν ἀπόρριψιν τῆς προτάσεως καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Σπανιωλάκη· ἡγνῶει καὶ ὁ μοίραρχος Ἀγγλος, ὁ ὑπενεργήσας τὴν ἀποστολὴν τοῦ Σπανιωλάκη, τὴν πράξιν τῆς προστασίας.

Ἄλλ' ἔπραξε καλῶς ἢ κακῶς αἰτησαμένη ἡ Ἑλλὰς τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν; Τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι ἔπραξε καλῶς. Φόβος κατέλαβε πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων μήπως ἡ Ἀγγλία ἐκυρίευε δυνάμει τῆς πράξεως ταύτης τὴν Ἑλλάδα, καὶ κατεστρέφετο τοιοῦτοτρόπως ἡ ἀνεξαρτησία της· ἀλλ' ὁ ἄλογος οὗτος φόβος οὐδαμῶς κατέλαβε τοὺς ὀξυδερκεστέρους τῶν Ἑλλήνων, βλέποντας ὅτι, ἂν ἔπραττε τοιοῦτόν τι ἡ Ἀγγλία, ἐπροκάλει καθ' ἑαυτῆς δικαίως τὴν ἀγανάκτησιν, ἴσως καὶ τὸν πόλεμον τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, καὶ τὸ μῖσος ὅλων τῶν λαῶν· ἐμέμφθησάν τινες τοὺς Ἕλληνας, ὅτι, ἀναγκασθέντες νὰ ἐπικαλεσθῶσι ξένην ὑπεράσπισιν, δὲν ἐπεκαλέσθησαν τὴν τῆς Εὐρώπης ὅλης· μήπως δὲν ἔστειλαν πρὸς τοὺς εἰς Βερώνην συνελθόντας ἄνακτας ἰκέτας, οὓς οὐδὲ τῆς παρουσίας των ἠξίωσαν; μήπως δὲν ἐπεκαλέσθησαν τὴν μεσολάβησιν τῆς αὐτῆς τῆς Ῥώμης πρὸς τὰς ἄλλας χριστιανικὰς αὐλὰς καὶ εἰσηκούσθησαν; ἀνάγκη ἄρα πολιτικὴ ἦτο νὰ προτιμήσωσι τὴν εὐμενέστερον πρὸς αὐτοὺς διακειμένην· καὶ τοιαύτη ἦτον, ὡς ἀπεδείξαμεν, ἡ ἀγγλικὴ κυβέρ-

νησις. Κινήσαντες οἱ Ἕλληνες τὸ φιλότιμον τῆς κυβερνήσεως ταύτης ἐκίνησαν συγχρόνως καὶ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν ἀντιζήλων της, καὶ οὕτως ἡ Ἑλλὰς ὄχι μόνον δὲν ἔπαθεν αἰτησαμένη τὴν ὑπεράσπισιν μιᾶς καὶ μόνης, ἀλλ' ὠφελήθη τὰ μέγιστα διὰ τῶν ἐνεργειῶν καὶ αὐτῆς καὶ τῶν ἄλλων.

Ἡ δὲ Ἀγγλία, θέλουσα νὰ καταπραύνη τὴν ἐφ' οἷς ἐνηργοῦντο ὑπεροργισθεῖσαν κατ' αὐτῆς Πύλην, ἐξέδωκεν τὴν 18 Σεπτεμβρίου, εἰς νέαν ἔνδειξιν τῆς οὐδετερότητός της, διάταγμα ἀπαγορευθὲν πᾶσαν ἐπὶ ξένη ὑπηρεσίᾳ στρατολογίαν (τὴν τοῦ Κοχράνου) καὶ πᾶσαν ἐπὶ ἑξαμηνίαν ἐξαγωγήν πολεμικῆς ὕλης εἰς χρῆσιν τῶν διαμαχομένων (τῶν Ἑλλήνων). ἀλλὰ τὸ διάταγμα τοῦτο οὔτε τοὺς Ἕλληνας ὡς μὴ ἐνεργηθὲν ἔβλαψεν, οὔτε τὴν Πύλην, βλέπουσαν ὅτι ὅσα ἐπράττοντο δὲν ἦσαν ὅσα ἐλέγοντο, κατεπραύνηεν.

Παύσασα δὲ ἡ Πύλη ἐπὶ τῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίξει τοῦ Μιντσιάκη νὰ φοβῆται τὴν Ῥωσσίαν ὡς φιλοπόλεμον, ἤρχισε νὰ τὴν καταφρονῆ ὡς φιλειρηνικὴν· τόσον δὲ ἐθρασύνη, ὥστε, λαβοῦσα σφοδρὸν ἔγγραφον τοῦ ἐπιτετραμμένου τούτου εἰς ταχὺν συμβιβασμὸν τῶν εἰσέτι ἀσυμβιβάστων Ῥωσσοτουρκικῶν διαφορῶν οὐδὲ κἂν ν' ἀπαντήσῃ ἠξίωσεν. Ἐδυσφόρησεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῇ σιωπῇ ταύτῃ, ἐμέμφθη αὐτὸς ἑαυτὸν διὰ τὴν πολλὴν του μακροθυμίαν, ἔδειξε διάθεσιν νὰ μεταβάλῃ τὴν πολιτικὴν του ἐπὶ τὸ πολεμικώτερον, παρήγγειλε τοῖς ἐν Λονδίνῳ, Παρισίοις, Βιέννῃ καὶ Βερολίνῳ ἀντιπροσώποις του νὰ ἐξετάσωσι τὰς πρὸς τοῦτο διαθέσεις τῶν αὐλῶν παρ' αἷς ἔδρευαν καὶ διέταξε τὸν Μιντσιάκην νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς διαγωγῆς τῆς Πύλης. Διεμαρτυρήθη ὁ Μιντσιάκης ἀλλὰ καὶ ἡ διαμαρτύρησις αὕτη ἔμεινεν ἀναπάντητος. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, ὀργισθεὶς ἐπὶ τῇ περιφρονήσει ταύτῃ καὶ κατὰ τῆς συμμαχίας, ἣτις δὲν τὸν ὑπεστήριζε, καὶ κατὰ τῆς Πύλης,

ἤτις τὸν παρήκουε, καὶ πεισθεῖς ἐξ αὐτῆς του τῆς πείρας, ὅτι ἀνωφελῶς ἠγωνίζετο διαπραγματευόμενος, ἐξῆλθε τῆς Πετροπόλεως πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ ὑπερεπιθυμοῦντος τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον πολυαρίθμου στρατοῦ του, καὶ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν μεσημβρινῶν ἐπαρχιῶν του, αἵτινες ἔνεκα τῆς πρὸς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριόν των δυσμενοῦς διαγωγῆς τῆς Πύλης ἔπαθαν ὑπὲρ τὰς ἄλλας τῆς αὐτοκρατορίας του· ἐξέλαβαν δὲ τὴν περιοδείαν ταύτην καὶ αὐλαὶ καὶ λαοὶ δικαίως ὡς προαγγέλλουσαν τὸν πόλεμον. Ἄλλ' ἀσθενήσας ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῆς περιοδείας ἀπεβίωσεν ἐν Ταγαυρόκῳ τὴν 19 νοεμβρίου.

Οὐδέποτε ἴσως ἄλλοτε αἱ τῶν αὐλῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεις ἦσαν τόσον ἀνώμαλοι ὅσον ἐπὶ τῶν παραμονῶν τοῦ μεγάλου τούτου συμβάντος· ὡς πομφόλυγες τὰ τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, ὡς εἶδαμεν, διερράγησαν, καὶ τὰ μέλη αὐτῆς δὲν συνεννοοῦντο ὡς ἄλλοτε· ὁ φιλειρηνικὸς Ἀλέξανδρος, παρωργισμένος διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐβουλευέτο δυσμενῆ διάθεσιν τῶν ἄλλων ἀνάκτων, ἐφιλοπολέμει καὶ διέταττε τοὺς πρέσβεις του νὰ μὴ πολιτικολογῶσιν ἐν ταῖς διπλωματικαῖς συντυχίαις των· ἀνήσυχος ἡ Αὐστρία ἐμεθοδεύετο πῶς νὰ καταπραῦνη τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ πῶς νὰ παρατείνῃ πρὸς βλάβην τῶν Ἑλλήνων τὸν ἀγῶνά των, ὃν ἠθέλεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ παύσῃ· ἐπὶ τῷ σκοπῷ δὲ τούτῳ ἐπρότεινε νέας, ἀνωφελεῖς, καὶ ἀπαραδέκτους συνδιαπραγματεύσεις· ἡ Γαλλία κατεγίνετο νὰ συνάψῃ τὰ διεστῶτα· ἡ Πρωσσία μόνη ἐρρώσσιζε καὶ ἐμέμφετο τὰς ἄλλας αὐτὰς ὡς προκαλούσας μᾶλλον διὰ τῆς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν διαγωγῆς των ἢ ἐμποδιζούσας τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν συνεμάχει· ἡ δὲ Ἀγγλία ἐδυσφόρει ἀπομεμονωμένη· ἐταράττετο δὲ ὑπέρποτε, διότι ἔβλεπε τὴν Ῥωσσίαν ἐτοιμὴν εἰς πόλεμον, ὃν ἠθελε νὰ ἐμποδίσῃ παντοίως

τρόποις, καὶ ἐπεθύμει ἀξιοπρεπῆ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς μεμονωμένης θέσεώς της διὰ τινος συνεννοήσεως μετ' αὐτῆς, μεθ' ἧς καὶ μόνης διενοεῖτο νὰ ἐργασθῆ τοῦ λοιποῦ εἰς λύσιν τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ ζητήματος, πεπεισμένη ὅτι αἱ ἄλλαι αὐλαὶ ἢ θὰ παρηκολούθουν, ἢ δὲν θ' ἀντέπρατταν. Προθύμως ἔκλινεν ὁ ἐν Λονδίνῳ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας τὸ οὖς εἰς τοὺς διαλλακτικοὺς λόγους τοῦ Κάννιγγος, αἱ δύο αὐλαὶ δηλλάγησαν, καὶ ὁ ἐν ὑπολήψει παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ λόρδος Στραγφόρδος, ὁ ἐπ' ἀδείᾳ μεταβὰς πρό τινος καιροῦ ἐκ Κωνσταντινούπολεως εἰς Λονδίνον, ἀπεστάλη πρέσβυς παρ' αὐτῷ εἰς πασιφανὲς δείγμα διαλλαγῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.—Περίοδος πρώτη.

ΑΠΟΔΙΔΟΥΣΑ ἡ Πύλη τὰς μέχρι τοῦδε ἐπανειλημμένας ἀποτυχίας τῆς εἰς τὴν ἀνικανότητα τῶν πολεμάρχων τῆς ἀνέδειξε τὸ ἔτος τοῦτο Ῥούμεληβαλεσῆν τὸν Ῥεσῆτ-Μεχμέτπασαν, τὸν καὶ Κιουταγῆν. Διεκρίθη, ὡς εἶδαμεν, ὁ ἀνὴρ οὗτος ὡς δραστήριος καὶ φιλοκίνδυνος καὶ ἐπὶ τῆς μάχης τοῦ Πέτα, καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν, ἂν εἰσηκούετο, ἡ πόλις ἔπιπτεν. Ἡ Πύλη τῷ ἔδωκεν ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ ἀφθόρους πόρους, μετέθεσε τὸν ἀντίζηλόν του Βρυώνην ἀπὸ τῆς σατραπείας τοῦ Μπερατίου εἰς τὴν τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ τῷ εἶπεν ἐπὶ τῷ διορισμῷ του, “ ἢ τὸ Μεσολόγγι ἢ τὴν κεφαλήν σου.” Ὁ νέος δὲ οὗτος ἀρχιστράτηγος κατέβη εἰς Λάρισσαν τὸν ἰανουάριον καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Ἰωάννινα, ὅπου κατεγίνετο νὰ παύσῃ τὰς ταραχὰς τῆς Ἀλβανίας καὶ στρατολογήσῃ ἐπὶ ἀδρῶ καὶ τακτῶ μισθῶ.

Διηγούμενοι τὰ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου περιεγράψαμεν τὸ τεῖχός του (α). Ἐκτοτε ἐδυναμώθη καὶ ἔλαβε νέαν μορφήν ὑπὸ τὴν ἀκάματον φροντίδα τοῦ Κοκκίνῃ· ἐκαθαρίσθη δέ, ἐπλατύνη, καὶ ἐβαθύνθη καὶ ἡ τάφρος. Ἐπαιρόμενος ὁ τειχοποιὸς οὗτος εἰδοποιεῖ ἐπισήμως τὸν διευθυντὴν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, Μαυροκορδάτον, ὅτι “ ἰκανὸν ἦτο

“ τὸ ἔργον τοῦ ν' ἀνθέξῃ εἰς πᾶσαν ἐχθρικὴν προσβολήν, καὶ ὅτι ἐπισκεφθέντες αὐτὸ Ἄγγλοι τὸ ἔθαύμασαν καὶ ἐξεπλάγησαν.” Οὐδὲν εἶχε βεβαίως τὸ ἔργον τοῦτο ἰκανὸν νὰ κινήσῃ εἰς θαυμασμὸν ἢ νὰ φέρῃ εἰς ἐκπληξιν τὸν ἐπισκεπτόμενον εἰδήμονα· οὐδ' αὐτὸ τὸ τεῖχος ἦτον εὐκτιστον· καὶ ἂν μεθ' ὅλης τῆς ἀτελείας τοῦ ἢ πόλις δὲν ἤλωθη ὑπὸ τῶν πολεμίων εἰμὴ καθ' ἣν ἡμέραν ἐγκαταλείφθη ὑπὸ τῶν ὑπερμάχων, συνέβη τοῦτο, διότι “ ἄνδρες ἢ πόλις, οὐ τείχη.”

Τὸ τεῖχος εἶχεν ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας ταύτης σχῆμα ἐπτάγωνον. Πρὸς τὸ κέντρον, τὸ πρὸς ἄρκτον, ἔκειτο τὸ προτείχισμα τοῦ Μπότσαρη· πρὸς δυσμὰς δὲ τοῦ κέντρου κατὰ σειρὰν τὸ πύργωμα τοῦ Κοραῆ, τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου, τὸ κανονοστάσιον τοῦ Βύρωνος, τὰ πυργώματα τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου καὶ τοῦ Κοτσιούκου καὶ τὸ κανονοστάσιον τοῦ Κυριακούλη. Ἐκειτο ἐπὶ τῆς αὐτῆς σειρᾶς ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρακειμένου νησιδίου τῆς Μαρμαροῦς καὶ τὸ κανονοστάσιον τοῦ Σαχτούρη· πρὸς ἀνατολὰς δὲ τοῦ κέντρου ἔκειτο τὸ προτείχισμα τοῦ Μακρῆ, τὸ μνηοειδὲς πρόφραγμα τοῦ Γουλιέλμου τῆς Ὁραγγίας (β), τὰ κανονοστάσια τοῦ Ῥήγα καὶ τοῦ Ἀντωνίου Κοκκίνη, τὸ καρκινοειδὲς πρόφραγμα τοῦ Μονταλεμβέρτου καὶ τὰ κανονοστάσια τοῦ Σιεφέλδου, τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Σκενδέρμπεη. Ἐφ' ὅλου δὲ τοῦ τείχους ἔκειτο 48 κανόνια σιδηρᾶ διαφόρου ἔλκῃς μέχρι 48 λιτρῶν, καὶ 4 βομβοβόλοι, ἐξ ὧν αἱ δύο εἶχαν διάμετρον 10 δακτύλων, αἱ δὲ ἄλλαι ἢ μὲν 5 ἢ δὲ 4 $\frac{2}{5}$.

Ἀκουσθείσης τῆς ἐχθρικῆς ταύτης ἐκστρατείας, ἔσπευσεν ἡ κυβέρνησις νὰ στείλῃ εἰς διοίκησιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τριμελῆ ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν βουλευτῶν, Ἰωάννου Παπαδιαμαντοπούλου, Γεωργίου Καναβοῦ καὶ Δημητρίου Θέμελη. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη

ἀφίχθη εἰς Μεσολόγγι τὴν 12 ἀπριλίου καὶ ἡσυχολήθη σπουδαίως εἰς τακτοποίησιν τῆς ὑπηρεσίας.

Εἶχεν ἤδη διατάξει ἡ τοπικὴ διοίκησις ἐν καιρῷ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Νότην Μπότσαρην, τὸν Τσόγκαν καὶ ἄλλους πρὸς φρούρησιν τοῦ Καρβασαρά, τῆς Βονίτσης καὶ τῶν στενωῶν τοῦ Μακρυνόρους, καὶ τὰ στρατεύματα ταῦτα ὑπήκουσαν. Ἀλλά, στρατευσάντων τῶν ἐχθρῶν πρὸς τὸ Μακρυνόρος, ἐλειποτάκτησαν οἱ φυλάσσουντες τὰς θέσεις ἐκείνας, ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ ἄλλοι τὰς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀχελῷου, ὥστε οἱ ἐχθροὶ διέβησαν τὴν 23 μαρτίου ἀνεμπόδιστοι τὸ Μακρυνόρος, καὶ ἔπεσαν, μηδενὸς ἐναντιουμένου, εἰς Βάλτον καὶ Ξηρόμερον· οἱ δὲ τρισάθλιοι κάτοικοι διεσκορπίσθησαν ὡς καὶ ἄλλοτε· ἀλλ' ἠῦραν ἤδη καταφύγιον ἑτοιμον καὶ ἀσφαλές, τὸ ὑπὸ τὴν Ἐπτάνησον πολιτείαν νησίον τοῦ Καλάμου. Οἱ ἐχθροὶ οὔτε ἐπὶ τῆς ποταμοπορείας τοῦ Ἀχελῷου οὔτε πέραν αὐτοῦ ἠῦραν ἀντίστασιν, διότι ὅσον οὔτοι ἐπροχώρουν, τόσον οἱ Ἕλληνες ὑπεχώρουν πρὸς τὰς πόλεις Μεσολογγίου καὶ Ἀνατολικοῦ, καὶ τοιουτοτρόπως ἔφθασε τὴν 11 ἀπριλίου ἀτουφέκιστος πολυαριθμὸς προφυλακῆ ἀπέναντι τοῦ Ἀνατολικοῦ· τὴν δὲ 15, ἐφάνη μέρος αὐτῆς καὶ ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου· ἐπὶ δὲ τῇ ἐμφανίσει ἐξῆλθάν τινες τῶν ἐντός, ἠκροβολίσθησαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν· ἐξῆλθαν καὶ τὴν ἐπιούσαν καὶ ἠκροβολίσθησαν ὡς καὶ τὴν προτεραίαν. Ἐφονεύθησαν δὲ τὰς δύο ταύτας ἡμέρας δύο σημαιοφόροι, ὁ μὲν Ἕλλην, ὁ δὲ Τούρκος· ἐπληγώθησαν καὶ ὀκτῶ Ἕλληνες καὶ ἄλλοι τόσοι ἐχθροί. Ἐνεδρεύσαντες οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸ Κεφαλόβρυσον ἐσκότωσαν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἕξ ἐκ τῶν διαπορευομένων ἐχθρῶν.

Διηγούμενοι τὰ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀνατολικοῦ ἐπὶ τοῦ 1823, εἶπαμεν ὅτι τὸ νησίον ἐκείνο δὲν εἶχε γλυκὺ νερόν, καὶ ὅτι οἱ κάτοικοι ἠρύοντο τὸ εἰς

χρησίῳ των ἀπό τινος πηγῆς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Ἡ πηγὴ αὕτη ἐφρουρεῖτο ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· ἀλλὰ τὴν 17 ἐγκατελείφθη καὶ ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἔκτοτε ἡ ἔλλειψις τοῦ νεροῦ ἐγένετο λίαν ἐπαισθητὴ ἐν τῇ πόλει. Τὴν δὲ 18 εἰς τῶν στρατιωτῶν, κατοικῶν παράλιον οἰκίαν, ἔπεσεν εἰς τὴν ἔμπροσθεν αὐτῆς θάλασσαν, ἵνα κολυμβήσῃ· κατὰ τύχην ἔπιεν ὀλίγον νερὸν καὶ τὸ ἡῦρε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν γλυκὺ· ἀνήγγειλε τοῦτο τοῖς ἐν τῇ πόλει, ἔτρεξαν τὰ πλήθη εἰς τὸν αἰγιαλόν, τὸ ἐγεύθησαν, καὶ εὐρόντες το καὶ αὐτοὶ γλυκὺ, ἐγέμισαν ὅλα τὰ ἀγγεῖά των· γλυκὺ διέμεινε καὶ τὰς δύο ἀκολουθούς ἡμέρας· καὶ οἱ μὲν ἐξηγούντες τὸ πρᾶγμα φυσικῶς εἶπαν ὅτι κατέρρρευεν ἐκ τῶν πλησίον ὑψωμάτων καὶ ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ ἀλμυροῦ ὡς ἐλαφρότερον, οἱ δὲ εὐλαβέστεροι ἐπίστευσαν ὅτι ἦτον ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου, τοῦ μεταποιήσαντος ἐπὶ Μωϋσέως τὸ πικρὸν ὕδωρ εἰς γλυκὺ καὶ κορέσαντος τὸν λαὸν αὐτοῦ διψῶντα.

Τὴν δὲ 23 ἀπεκλείσθη στενωῶς ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου. Ἄδηλος ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τῶν εἰσβαλόντων ἐχθρῶν· ἀλλὰ διανεμομένων 50,000 σιτηρεσιῶν εἰς ὑπομισθίους, ὑπελογίζοντο 35,000 οἱ ὀπλοφόροι· παρηκολούθουν δὲ καὶ 3000 σκάπται καὶ ἐργάται Χριστιανοί. Ἐκ τῶν ὀπλοφόρων δὲ τούτων 2000 κατέλαβαν τὸ Μακρυνόρος· 3000 τὴν Λάσπην, τὸν Μαχαλᾶν καὶ τὸν Καρβασαράν· 3500 τὴν Γουριάν, ὅπου αἱ ἀποθῆκαι· 4000 τὰ κατ' ἀνατολᾶς καὶ κατὰ δυσμᾶς τοῦ Ἀνατολικοῦ· 2500 τὰ Σάλωνα καὶ τὸ Πετροχώρι, καὶ 20,000 ἐπολιόρκουν τὴν πόλιν τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου διέμενε καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος· μετεφέροντο δὲ ἐν καιρῷ ἀνάγκης καὶ ἄλλοι ἄλλοθεν πολεμισταὶ εἰς ἐνίσχυσιν τῆς πολιτορκίας καὶ συχνάκις μετεκινούντο ἐκ τῶν διαφόρων

θέσεων. Οἱ συγκροτοῦντες δὲ τὸν στρατὸν τοῦτον ἦσαν Ἀσιανοί, Ῥουμελιῶται, Ἀλβανοὶ καὶ Γκέγκαί. Τοσαύτη καὶ τοιαύτη ἦτον ἡ δύναμις τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐντὸς τῶν δύο πόλεων, ἀρξάμενης τῆς πολιορκίας, ἦτο περίπου τρισχίλιοι ὀπλοφόροι ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Στουρνάρην, Μακρῆν, Νότην Μπότσαρην, Τσόγκαν, Δηληγεωργόπουλον Γιαννάκην Ῥαζοκότσικαν, Ἴσκον, Λιακατᾶν, Σούκαν καὶ ἄλλους. Εὐρέθη ἐπὶ τῆς ἐναρξέως τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ διέμεινεν ἐν αὐτῷ μέχρι τέλους ἰουλίου καὶ ὁ Νικήτας. Ἡ πόλις ἦτον ὑπερασπίσιμος, καὶ τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια ἱκανὰ εἶχε, καὶ τὰ στρατεύματα ἦσαν καὶ ἐμπειροπόλεμα καὶ πλήρη ζήλου· εἶχε καὶ τὴν θάλασσαν ἀνοικτὴν καὶ δι' αὐτῆς ἐλάμβανεν ἕξωθεν ὅ,τι ἐχρειάζετο· ἀνοικτὴν εἶχε τὴν κοινωσίαν καὶ ὁ Κιουταχῆς μετὰ τῆς Ναυπάκτου καὶ Πατρῶν καὶ ἐλάμβανε καὶ αὐτὸς ἐκεῖθεν ὅ,τι ἐχρειάζετο.

Ἄμα δὲ στρατοπεδεύσαντες οἱ ἐχθροὶ ἤρχισαν νὰ ἐργάζωνται ἐμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη· ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ προφυλάττωνται ἀπὸ τῶν προσβολῶν τῶν ἐντὸς τοῦ τείχους, ἤνοιξαν τάφρον ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος, τελευτῶσαν εἰς τὸ κανονοστάσιον τοῦ Κυριακούλη καὶ ἀπέχουσαν τοῦ τείχους 300 ὀργυιάς, καὶ τὴν 25 ἐμβῆκαν εἰς αὐτὴν καὶ ἔστησαν ἄνωθεν σημαίας. Ἄλλ' ἡ τάφρος δὲν ἐσκάφη ὅσον ἔπρεπε βαθεῖα, διὰ τοῦτο τινὲς αὐτῶν ἐφονεύθησαν, κανονοβολησάντων τῶν ἐντός, καὶ πολλοὶ ἀπεμακρύνθησαν. Τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας 36 τῶν ἐν τῷ Ἀνατολικῷ Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Κίτσον Πάσχον καὶ Γιάννην Μπέκαν ἐξῆλθαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ προφῆτου Ἡλίου ἔχοντες βοηθὸν καὶ μίαν κανονοφόρον, καὶ ἐνεδρεύσαντες ἐφόνευσαν καὶ ἐπλήγωσαν ἕξ, καὶ ἀπέστειλαν εἰς Μεσολόγγι μίαν κεφαλὴν.

26 κατεσκεύασαν οἱ Τούρκοι διὰ νυκτὸς δύο τετραγωνικὰς τάφρους 250 ὀργυιάς μακρὰν τοῦ τείχους πρὸς τὸ μέρος τῆς κατηδαφισμένης ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἐπὶ σκοπῶ νὰ προσβάλωσιν ἐκεῖθεν τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου, τὰ πυργώματα τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου καὶ τοῦ Κοτσιούκου καὶ τὸ κανονοστάσιον τοῦ Κυριακούλη. Τὴν αὐτὴν νύκτα κατεσκεύασαν καὶ κανονοστάσιον πολλὰ πλατείας ἔχον κανονοθυρίδας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἄλλης κατηδαφισμένης ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, καὶ ἐν ἀντιχαράκωμα κατὰ μέτωπον τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος. Τὴν ἀκόλουθον νύκτα ἤγειραν καταντικρὺ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα πρόχωμα ὀπισθεν τῆς τάφρου. Τὴν 28 μετὰ μεσημβρίαν ἔστησαν ἀντικρὺ τοῦ μηνοειδοῦς προφράγματος βομβοβόλον, καὶ ἔρριψαν κατὰ πρώτην φορὰν πέντε βόμβας, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐπροξένησαν ζημίαν. Τὴν νύκτα ἤρχισεν ἐσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικὸς κανονοβολισμὸς διαρκέσας ἀπὸ τῆς β' ὥρας μέχρι τῆς γ', ἀλλὰ καὶ τότε οὐδεμίαν βλάβην ἔπαθαν οἱ ἐν τῇ πόλει. Ὁ κανονοπόλεμος ἐπανελήφθη καὶ τὴν ἐπιούσαν νύκτα ἀπὸ τῆς β' ὥρας μέχρι τῆς στ', ἀλλ' ἐπίσης καὶ τότε ἀβλαβής· ἐπανελήφθη καὶ τὴν 30 πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, καθ' ἣν ἐχύθη κατὰ πρώτην φορὰν αἷμα ἐντὸς τῆς πόλεως, σκοτωθέντος ἑνὸς καὶ πληγωθέντων πέντε· τὸ ἑσπέρας ἔρρίφθησαν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν πέντε βόμβαι· ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν ἠντομόλησεν ὁ παρὰ τῷ ἐχθρικῷ στρατῷ Μῆτρος Βάγιας καὶ ὀκτὼ στρατιῶται. Κανονοβολοῦντες οἱ ἐχθροὶ τὴν 1 μαΐου ἔβλαψαν τὰ πυργώματα τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου καὶ τοῦ Κοτσιούκου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατεσκεύασαν μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μακρῆ καὶ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα ἄλλην τετραγωνικὴν τάφρον ἔχουσαν καὶ αὐτὴν κανονοθυρίδας, τὴν δὲ νύκτα ἔρριψαν τέσσαρας

βόμβας εἰς τὴν πόλιν, ἀντέρριψαν καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει πλειότερας· μέχρι δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οἱ ἐχθροὶ εἶχαν εἰς χρῆσιν τρία μόνον κανόνια καὶ μίαν 6 δακτύλων βομβοβόλον, ὥστε ἡ πυρομαχία ἦτον ἐλαφρά· δὲν ἔπαυαν δὲ ἐργαζόμενοι πᾶσαν νύκτα, καὶ ἐξημερόνοντο ἔμπροσθεν τοῦ τείχους ποτὲ μὲν τάφροι, ποτὲ δὲ ἀντιχαρακώματα, ἢ προμαχῶνες. Ἐντεῦθεν ἐφαίνετο ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἠτοιμάζοντο εἰς στενὴν πολιορκίαν, οἱ δὲ μετὰ πολλῆς φειδοῦς βομβολισμοὶ καὶ κανονοβολισμοὶ τῶν ἐδείκνυαν ἔλλειψιν εἰσέτι τῶν εἰς πυροβολὴν ἀναγκαίων. Τὴν 3 ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες νὰ κατασκευάζωσι μεσότειχα εἰς προφύλαξιν ἀπὸ τῶν ἐπὶ ῥίπτομένων βομβίδων (γρεναδῶν). Οἱ δὲ σημαντικώτεροι τῶν ἐχθρῶν μετέφεραν τὰς σκηνάς τῶν πέραν τῶν ἐλαιῶν πρὸς τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν εἰς ἀποφυγὴν τοῦ ἐλληνικοῦ πυρός. Ἐργαζόμενοι οἱ ἐχθροὶ ἀδιακόπως ἐπροχώρησαν τὴν ἐπαύριον 40 ὀργυιάς πλησίον τοῦ μνηοειδοῦς προφράγματος διὰ μέσου τριγώνου τάφρου τὴν νύκτα κατασκευασθείσης· μετὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν ἤρχισε πάλιν ὁ κανονοβολισμὸς, καθ' ὃν ἐφονεύθη μία γυνή.

Ἄνοικτὸς ἦτον ὁ λιμὴν τοῦ Μεσολογγίου, ἀλλὰ συχνάκις ἐξέπλεαν τῶν Πατρῶν δύο βρίκια, ἐν σαμπέκον καὶ ἐν μίστικον ὑπὸ τὸν Μαχμούτην καὶ ἠνόχλουν τὰ πλοιάρια τῶν Μεσολογγιτῶν. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἐξέπλευσαν καὶ πρὸ ὀλίγου, ὑπῆγαν μέχρι τοῦ Καλάμου εἰς καταδίωξιν τῶν ὑπὸ ἐλληνικὴν σημαίαν πλοιαρίων καὶ ἐπανελθόντα ἐλλιμένισαν τὴν 4 ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου· ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ὥρας ὑπεμακρύνθησαν. Τὴν 5 ἔφερον ὁ ἐχθρὸς ἄλλην βομβοβόλον μικροτέραν τῆς πρώτης καὶ ἄλλο μέγαλον κανόνι· κατεσκεύασε δὲ καὶ ἄλλας τριγώνους τάφρους καὶ ἦλθε πλησιέστερον τοῦ τείχους· κανονοβολῶν δὲ τὴν νύκτα τῆς 7 εὐστοχώτερον διέρρηξε

μέρος τοῦ μεγάλου προτειχίσματος· ἀνήγειρε τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ ἄλλους προμαχῶνας καὶ προχώματα. Τὴν αὐτὴν νύκτα ἐξῆλθαν ὀλίγοι Ἕλληνες εἰς κατασκόπευσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ἐν οἷς καὶ ὁ Μεσολογγίτης Ῥούτσος, ὅστις ἐζωγρήθη. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔβαλαν οἱ Ἕλληνες εἰς χρῆσιν ἄλλο κανονοστάσιον κατασκευασθὲν μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ πυργώματος τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου, ὀνομάσαντές το Τοκέλη. Τὴν 11 ἐξημερώθησαν νέα περιταφρεύματα καὶ προμαχῶνες πλησιέστερον τοῦ τείχους, καὶ οἱ ἐχθροί, κανονοβολοῦντες ἐπιδεξίως τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου, ἔρριψαν μέρος τῆς κανονοθυρίδος καὶ ἐπλησίασαν εἰς τὸ τείχος κατ' ἐκείνο τὸ μέρος ἐντὸς 80 ὀργυιῶν· κατεσκευάσαν ἐν τούτοις καὶ οἱ Ἕλληνες ἄλλο κανονοστάσιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Νορμάννου μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ πυργώματος τοῦ Κοραῆ. Τὴν νύκτα τῆς 16 οἱ ἐχθροὶ ἐπάτησαν τὴν Πλώσταιναν, νησίδιον μεταξὺ Μεσολογγίου καὶ Ἀνατολικοῦ, καὶ ἐπῆραν ἵππους. Τὴν αὐτὴν νύκτα κατεσκευάσθη ἄλλο περιτάφρευμα ἐχθρικὸν ἀντικρὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου, ὅπου διανοεῖτο ὁ ἐχθρὸς νὰ τοποθετήσῃ τοὺς σκοπούς του. Τὴν 19 προσωρμίσθη ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μεσολογγίου τὸ ἑλληνικὸν πλοῖον, ὁ Λεωνίδας, φέρον τροφὰς καὶ πολεμεφόδια. Τὴν ἐπιούσαν νύκτα ἐπάτησαν οἱ ἐχθροὶ ἐρημονήσιόν τι, καὶ ἐπῆραν τὰ ἐκεῖ βόσκοντα πρόβατα φονεύσαντες τοὺς φυλάσσοντας αὐτὰ δύο ποιμένας, ἐπροχώρησαν δ' ἐκείθεν καὶ πρὸς τὴν Κλείσοβαν· ἀλλὰ δύο ἑλληνικὰ πλοιάρια παρευρεθέντα τοὺς ἀπεδίωξαν. Τὴν δὲ 21 κανονοβολοῦντες ἔρριψαν κάτω μέρος τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες κατεσκευάσαν διὰ νυκτὸς ἔσωθεν ἄλλο περίφραγμα καὶ παρεγέμισαν καὶ τὸ πεσὸν μέρος. Κατ' ἐκείνην τὴν

περίστασιν ἐχθρική σφαῖρα κατέθραυσε τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀρχιπυροβολιστοῦ τοῦ προτειχίσματος καὶ χρηστοῦ πολίτου Δημήτρη Σιδέρη. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξέπλευσαν πάλιν τῶν Πατρῶν τὰ τέσσαρα ἐχθρικά πλοῖα καὶ ἐφάνησαν πρὸς τὰ παράλια τοῦ Μεσολογγίου. Ἀνήχθη καὶ ὁ Λεωνίδας, ἀλλὰ δὲν ἐναυμάχησαν ἐπικρατούσης γαλήνης. Τὴν 23 κατεσκεύασεν ὁ ἐχθρὸς ἀντικρὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλί-νου ἕτερον περιτάφρευμα 15 ὀργυιάς μόνις ἀπέχον τοῦ τείχους. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξημερώθησαν πάλιν πλησίον τοῦ λιμένος τὰ ἐχθρικά πλοῖα. Ἐπέπλευσεν ὁ Λεωνίδας καὶ τὰ ἠνάγκασε νὰ μεταπλεύσωσι πρὸς τὴν ἀντικρὺ πελοποννησιακὴν παραλίαν· ἐναυμάχησαν καὶ τὴν ἐπαύριον, καὶ τόσον ἐβλάβηθησαν τὰ ἐχθρικά, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπαναπλεύσωσιν εἰς Πάτρας καὶ νὰ μὴ ἐκπλεύσωσι πλέον. Τὴν δὲ 25 τὰ κανόνια τῶν ἐχθρῶν ἐπετροβόλουν δι' ἔλλειψιν σφαιρῶν· μέχρι δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οἱ ἐχθροὶ εἶχαν ἐν χρήσει ὀκτὼ κανόνια καὶ πέντε βομβοβόλους. Τὴν δὲ 28 κατεσκευάσθη νέον ἐχθρικὸν κανονοστάσιον ἀντικρὺ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Νορμάννου ἀπέχον 80 ὀργυιάς. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐλλιμένισεν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἀγγλικὴ κορβέττα, Ῥόδον. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην οἱ ἐν τῇ πόλει ἰδόντες ἑπτὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Γεώργην Νέγκαν ἐντολὴν ἔχοντα νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπεσκέφθη ὁ πλοίαρχος τῆς ἀγγλικῆς κορβέττας Ἀββοτος τὸ τεῖχος καὶ ὑπεδέχθη φιλικῶς καὶ ἐντίμως. Τὴν 31 ἐξήλθαν 20 Ἑλληνες εἰς σύλληψιν ταύρων πλησίον τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ τείχους, ἀλλ' ἐπανήλθαν ἄπρακτοι. Τὴν δὲ 3 ἰου-νίου ἐώρτασαν τὴν ναυμαχίαν τοῦ Καφηρέως, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπετελείωσαν νέον κανονοστάσιον ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους ἐπ' ὀνόματι τοῦ

Μιαούλη· τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπετελείωσαν καὶ οἱ ἐχθροὶ ἄλλο, 200 ὀργυιάς ἀπέχον τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα.

Τὴν νύκτα δὲ τῆς 6 ἀνεκάλυψαν τὸ ὑδραγωγεῖον καὶ τὸ ἔκοψαν· ἀλλ' οἱ ἐν τῇ πόλει ἀνεπλήρωσαν τὴν ἔλλειψιν τοῦ ρέοντος νεροῦ ἀνοίξαντες πολλὰ πηγάδια ὀλιγοβαθῆ ἀναβλύζοντα πόσιμον νερόν. Τὴν δὲ 7 περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἔπεσεν ἐχθρική βομβὶς εἰς τὸ κανονοστάσιον τοῦ Νορμάννου, διήλθε τὴν κανονοθυρίδα, ἐξῆψε τὸ ἐπικείμενον κανόνι, καὶ ἔπεσαν τὰ περίξ τῆς κανονοθυρίδος. Τὴν 8 δύο ὥρας μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἠκούσθησαν πατήματα ἐπὶ τοῦ ῤήχου παραθαλασσίῳ πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ τείχους, καὶ οἱ φυλάσσοντες τὰ κανονοστάσια τοῦ Κυριακούλη καὶ τοῦ Σαχτούρη ἔδραξαν τὰ ὄπλα· 300 Τοῦρκοι πεζοί, πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν, ἦρχοντο πρὸς τὰ ῤηθέντα κανονοστάσια· ἀλλὰ φθάσαντες ἐντὸς βολῆς τουφεκίου ἀνενόχλητοι, τόσον ἐπιδεξίως προσεβλήθησαν καὶ ὑπὸ τῶν κανονοστασίων καὶ ὑπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ νησιδίου τῆς Μαρμαροῦς φρουρᾶς, ὥστε ἔστρεψαν τὰ νῶτα κακῶς ἔχοντες. Πρωΐας δὲ γενομένης, ἐξῆλθάν τινες τῶν ἐπὶ τῶν κανονοστασίων τοῦ Κυριακούλη καὶ τοῦ Σαχτούρη εἰς τὴν ἀντικρὺ τοῦ νησιδίου ξηράν, καὶ ἤσαν ὄπλα καὶ ἄλλα εἶδη ρίφθέντα κατὰ γῆς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπὶ τῆς φυγῆς των. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἦλθαν εἰς τὴν πόλιν ὁ ἀρχιπυροβολιστῆς Στιλτσιμβέργης καὶ τινες ἄλλοι φιλέλληνες· ἦλθαν συγχρόνως μετὰ τινῶν ὀπαδῶν καὶ ὁ Ἀλεξάκης Βλαχόπουλος, ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης καὶ ὁ Γιαννάκης Ῥάγκος· ἦλθε τὴν ἐπαύριον καὶ ὁ Λάμπρος Βεΐκος. Οἱ δὲ ἐχθροί, σκοπεύοντες νὰ ἐμποδίσωσιν εἰς τὸ ἐξῆς πᾶσαν ἐκδρομὴν τῶν φυλασσόντων τὴν Μαρμαροῦν καὶ τὸ κανονοστάσιον τοῦ Κυριακούλη, ἀνήγειραν τὴν 17 ἀντικρὺ αὐτῶν κανονοστάσιον.

Ἐνισχυθέντες δὲ οἱ τῆς φρουρᾶς ὑπὸ τῶν ἑξωθεν εἰσελθόντων μαχητῶν, ἀπεφάσισαν νὰ πέσωσιν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον· καὶ ἀνάψαντες ὑπόνομον, πρό τινων ἡμερῶν ὑποσκαφεῖσαν μέχρι τῶν ἐμπροσθινῶν τοῦ ἐχθροῦ ὀχυρωμάτων, ἐξώρμησαν τὴν 20 καὶ ἐκ τοῦ κέντρου καὶ ἐκ τῶν δύο πλευρῶν ταυτοχρόνως, μυδροβολούντων ἀδιακόπως τῶν κανονίων· ἑκατὸν ἐκ τῶν φυλασσόντων τὰ χαρακώματα ἐκεῖνα ἐχθρῶν ἐφονεύθησαν, πέντε ἐζωγρήθησαν, οἱ λοιποὶ διεσκορπίσθησαν, ἑπτὰ σημαῖαι ἠρπάγησαν καὶ πολλὰ ὄπλα καὶ σκεύη ἐλαφυραγωγήθησαν· ἐφονεύθησαν καὶ τρεῖς Ἕλληνες, καὶ ἐπληγώθησαν ἀκινδύνως τέσσαρες.

Καὶ μέχρι μὲν τῆς ὥρας ἐκείνης τὸ ἐλικοειδὲς καὶ λαβυρινθῶδες σχῆμα τῶν ἐργασιῶν ἀπέκρυπτε πρὸς ποῖον μέρος τοῦ τείχους ἐμελέτων νὰ ὀρμήσωσιν οἱ ἐχθροὶ ἐν καιρῷ· ἀλλ' ἔκτοτε ἐφάνησαν διευθύνοντες κυρίως τὰς ἐργασίας των πρὸς τὸ μέτωπον, τὸ μεταξὺ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα καὶ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου· διὰ τοῦτο ἡσχολοῦντο καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς ἐνδυνάμωσιν αὐτοῦ. Οἱ ἐχθροὶ συσσωρεύσαντες ἐν διαστήματι πολλῶν ἡμερῶν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος χώματα, τὰ ἐκύλισαν τόσον πλησίον τοῦ χείλους τῆς τάφρου, ὥστε καὶ ἐντεῦθεν ἔτι μᾶλλον ἐφάνη, καὶ ἐκ τινων αὐτομόλων ἐβεβαιώθη, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐμελέτα νὰ χώσῃ δι' αὐτῶν τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς τάφρου ἐπὶ σκοπῷ ἐφόδου. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἦλθαν εἰς ἐνδυνάμωσιν τῆς φρουρᾶς ἐκ Πελοποννήσου ὁ Κίτσος καὶ ὁ Γεώργης Βάγιας· συνεπληρώθη δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ὀπλοφόρων, λήγοντος τοῦ ἰουνίου, εἰς 4500. Ὁ δὲ Κιουταχῆς ἐκανονοβόλει καὶ ἐβομβοβόλει καθ' ἡμέραν ἐκ διαλειμμάτων, ἀλλ' οὐδὲν ἄξιον λόγου ἐδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ διὰ τὴν σπάνιν τῶν εἰς πολιορκίαν καὶ ἐφοδὸν ἀναγκαίων· θὰ εὐπόρει δὲ τούτων μετὰ τὴν

ἄφιξιν τοῦ βυζαντινοῦ στόλου. Ὀλίγην βλάβην ἐπροξένησαν αἱ ἐξ ἀρχῆς τῆς πολιορκίας μέχρι τέλους τοῦ ἰουνίου ριφθεῖσαι εἰς τὴν πόλιν σφαῖραι καὶ βόμβαι· 40 μόλις ἦσαν οἱ φονευθέντες καὶ ἄλλοι τόσοι σχεδὸν οἱ πληγωθέντες· ἔπαθαν δὲ τόσον ὀλιγοί, διότι αἱ βόμβαι, πίπτουσαι ἐπὶ τῆς ἀπαλῆς γῆς τῆς πόλεως, σπανίως ἔσπων· βαρυτέραν ζημίαν ὑπέφεραν οἱ Τοῦρκοι, καὶ μόνῃ ἡ ἑλληνικὴ ἐφόρμησις τῆς 20 ἔφθειρε καὶ ἔβλαψε ὑπερδιπλασίους. Ἄλλ' οἱ παθόντες ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἦσαν οἱ δυστυχεῖς ταφρωρύχοι Χριστιανοὶ ὡς μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐκτεθειμένοι, ἂν καὶ οἱ πολιοφύλακες ἐπροσπάθουν ὅσον ἐδύναντο διὰ τὸ ὁμογενὲς καὶ ὁμόθρησκον νὰ μὴ τοὺς βλάπτωσιν.

Ὁ δὲ βυζαντινὸς στόλος κατέπλευσεν, ὡς προείπαμεν, εἰς Σούδαν, ὅπου προκατέπλευσε καὶ ὁ αἰγύπτιος. Μαθόντες δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐν τῷ λιμένι τῆς Μήλου ἑλληνικῶν μοιρῶν παρὰ τοῦ εἰς κατασκοπὴν σταλέντος Ζάκα, ὅτι ὅλα τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἔκειντο συσσωρευμένα ὀπισθεν τοῦ φρουρίου τῆς Σούδας ἀτάκτως καὶ ἀπροφυλάκτως, βουλὴν ἔβαλαν νὰ τὰ καύσωσιν ἐντὸς τοῦ λιμένος, καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀπέπλευσαν τὴν 29 μαΐου αἱ δύο ἑλληνικαὶ μοῖραι. Συνέπλεε δὲ καὶ ὁ συναγωνιστὴς τῶν Ἑλλήνων Ἀγγλος, Ἰάκωβος Ἐμερσών. Τὴν ἐσπέραν τῆς 31 ἔφθασαν αἱ δύο μοῖραι ἔξωθεν τῆς Σούδας, ὅπου ἀπήντησαν δεκαπέντε ἐχθρικὰς προφυλακίδας, τὰς προσέβαλαν καὶ τὰς ἠνάγκασαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν λιμένα· ἀλλ' ἠῦραν τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἐν τάξει εἰς τέσσαρας μοῖρας διηρημένα, ἐξ ὧν ἡ μία ἐσάλειν ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ λιμένος τοῦ ἔσωθεν τοῦ φρουρίου, αἱ δύο ἐπὶ τῆς μίας καὶ τῆς ἄλλης εἰσόδου τοῦ νησιδίου δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν, ἡ δὲ τετάρτη ἐν τῷ ἔξωθεν τοῦ νησιδίου λιμένι. Ἠπόρησαν οἱ Ἕλληνες ἰδόντες ἀπροσδοκῆτως τὴν τάξιν καὶ μετατό-

πισιν τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, καὶ τὴν ἀπέδωκαν εἰς τὴν ἐξῆς μυστηριώδη αἰτίαν.

Καθ' ὃν καιρὸν κατέπλευσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς Μῆλον, εὐρέθη ἐκεῖ ἡ γαλλικὴ γολέττα, Ἀμάραντος. Ὁ πλοίαρχος αὐτῆς, ἐπισκεφθεὶς τὸν ναύαρχον Μιαούλην, τῷ εἶπεν ὅτι ἠγκυροβόλησεν εἰς ὕδρευσιν καὶ ὅτι ἐσκόπευε νὰ πλεύσῃ εἰς Ὑδραν ἢ Ναύπλιον. Ἀνήχθη, τῷ ὄντι, ἡ γολέττα καθ' ἣν ἡμέραν ἀνήχθη καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος· ἀλλ' εὐρέθη παρὰ πάσαν προσδοκίαν ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Σούδας ὅτε ἔφθασαν ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες. Ἐντεῦθεν ἐδόθη ἀφορμὴ σφοδρᾶς ὑποψίας, ὅτι ὁ πλοίαρχός της, ἀνακαλύψας τὰ σχέδια τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἔσπευσε νὰ τὰ κοινώσῃ τῷ καπητάμπασα. Ἐγείνε δὲ περὶ τούτου πολὺς λόγος ἐν Ἑλλάδι· ἔνοχον ἐθεώρησε τὸν πλοίαρχον καὶ ἡ κυβέρνησις, ἥτις, ὁμολογοῦσα πάντοτε τὴν πρὸς τὸ γαλλικὸν ἔθνος εὐγνωμοσύνην της, παρεκάλεσε τὴν οὐδετέραν κυβέρνησίν του νὰ ἐμποδίσῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὰς τοιαύτας παρεκτροπὰς (γ).

Οἱ δ' Ἕλληνες, ἂν καὶ ἠῦραν τὸν ἐχθρὸν παρεσκευασμένον, εἰσῆλθαν τὴν 2 ἰουνίου εἰς τὸν ἐξωλιμένα τῆς Σούδας, ὅπου ἦσαν 40 πλοῖα καὶ ἐναυμάχησαν διαρκούσης δὲ τῆς ναυμαχίας, ἔρριψαν τρία πυρπολικά τὸ ἐν κατόπι τοῦ ἄλλου εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κορβέτταν, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀπέτυχε, τὰ δὲ ἄλλα δύο ἐκόλλησαν καὶ τὴν ἔκαυσαν· ἔρριψε μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Πολίτης τὸ πυρπολικόν του εἰς ἄλλην ὑπὸ τὸ φρούριον κειμένην καὶ ἀπέτυχεν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ εἰς τὸ ἐφόλκιον ἐμβάντες πυρποληταὶ ἠγωνίζοντο νὰ ἐκπλεύσωσι, 30 ἐχθρικαὶ λέμβοι ἐπέπεσαν καὶ τὸ ἐκύκλωσαν. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἀνδρίαν καὶ ἐμπειρίαν τοῦ Πολίτη μία αὐτῶν ἐβυθίσθη, αἱ ἄλλαι ἀπεμακρύνθησαν, καὶ ὅλοι οἱ σὺν αὐτῷ ἀπέφυγαν τὸν κίνδυνον καὶ ἐσώθησαν ὑπὸ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Σαχίνη, ἐκτεθέντων χάριν αὐτῶν ὑπὸ τὸ

ἄσβεστον πῦρ τοῦ φρουρίου. Μετὰ δὲ τὸ συμβᾶν τοῦτο τὰ μὲν ἐχθρικὰ πλοῖα ἔπλευσαν εἰς τὸν ἐνδότερον λιμένα, τὰ δὲ ἑλληνικὰ πρὸς τὸ ἀκρωτήριον Μελάχι, ὅπου διέμειναν ὅλην τὴν νύκτα. Ἡ δὲ καεῖσα κορβέττα εἶχεν 24 κανόνια καὶ 200 ναύτας, ἐξ ὧν τρεῖς μόνοι ἐσώθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ, οἱ μὲν ἐπνίγησαν ἢ ἐκάησαν, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν κυμάτων ἐφονεύθησαν. Ἐφονεύθησαν καὶ 10 Ἕλληνες, καὶ ἄλλοι τόσοι σχεδὸν ἐπληγώθησαν. Τὴν ἐπαύριον ἐπανῆλθαν τὰ ἐχθρικὰ εἰς τὸν ἔξω τῆς Σούδας λιμένα· ἀλλ' ἰδόντα τὰ ἑλληνικὰ πάλιν ἐφορμοῦντα εἰσέπλευσαν μετὰ μικρὸν κανονοβολισμόν, καθ' ὃν ἔπεσεν εἰς τὴν ξηρὰν ἐν ἐχθρικὸν βρῖκι. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν καὶ τὴν ἐφεξῆς ἔπνευσεν ἄνεμος τόσῳ σφοδρός, ὥστε τὰ ἑλληνικὰ διεσκορπίσθησαν, καὶ μόλις τὴν 9 συνῆλθαν 18 εἰς Βάτικα ὑπὸ τὸν Μιαούλην. Τὴν δὲ 12 ἀναψεν αἴφνης ἡ πυριτοθήκη τοῦ ὑπὸ τὸν Θανάσῃν Κριεζῆν Ὑδραίου πλοίου, ἐκάη τὸ πλοῖον, καὶ ἀπωλέσθησαν ὁ πλοίαρχος, ὁ ἀδελφός του καὶ 62 ναῦται, ὃ ἔστιν ὅλοι οἱ ἐν αὐτῷ παρὰ δύο πεσόντας εἰς τὴν θάλασσαν. Εἰς δὲ τῶν διασωθέντων τούτων ἀνέφερον, ὅτι ὁ πλοίαρχος εἶχεν ὡς ὑπηρέτην του νεανίαν τινα Τοῦρκον, ὅστις, ἀγανακτήσας διότι ἐρραπίσθη τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡς παρήκοος, ἔρριψε πῦρ εἰς τὴν πυριτοθήκην. Ἡ εἶδησις τοῦ συμβάντος τούτου ἔφθασεν εἰς Ὑδραν τὴν 13. Ἐξεμάνη τὸ πλήθος, διότι πολλοὶ ἀπώλεσαν συγγενεῖς καὶ φίλους, ἤνοιξαν τὰς ἐν τῷ μοναστηρίῳ φυλακὰς ὅπου ἐφυλάττοντο οἱ νεωστὶ ἐν Σύρᾳ συλληφθέντες Τοῦρκοι, καὶ ὡς ἂν ἦσαν ἐκεῖνοι ἔνοχοι, ἐσφάγησαν ὅλοι, μὴ δυνηθέντων τῶν προκρίτων καὶ τῶν φρονίμων νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἀπάνθρωπον καὶ ἀνόσιον ταύτην πράξιν. Ἀνεπαρκoῦς δὲ φανέντος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν φυλακαῖς, συνῆθροισεν ὁ λαὸς εἰς τὸν τόπον τῆς σφαγῆς ὅσους ἄλλους αἰχμαλώτους ἤυρεν

εις ὑπηρεσίαν οἰκιῶν ἢ πλοίων· διακοσίους δυστυχεῖς ἔσφαξεν ἐν αὐτῇ τῇ περιπτώσει, δηλαδή ὅλους ὅσους εἶχεν ὑποχειρίους του· ἔκρυψε δὲ ὀλίγους ἢ φιλανθρωπία τινῶν καὶ τοὺς παρέδωκε μετ' ὀλίγον εἰς ἀγγλικὸν πλοῖον σταλὲν ἐπὶ σωτηρίᾳ αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Χαμιλτῶνος. Φοβηθέντες καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν Σπετσῶν μὴ συμβῆ τοιοῦτόν τι καὶ ἐν τῇ νήσῳ των, παρέδωκαν καὶ οὗτοι αὐθόρμητοι εἰς τὸ αὐτὸ πλοῖον ὅλους τοὺς ἐν αὐτῇ αἰχμαλώτους. Κατακρίνοντας ἐν δικαίᾳ ἀγανακτῆσαι τὰς ὀχλικὰς ἀθεμιτοουργίας, ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἐπαλγοῦσα ἢ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐπροσπάθει πάντοτε νὰ διαθέσῃ τὸ κοινὸν ἐπὶ τὸ φιλανθρωπότερον πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους ὄχι μόνον διὰ διαταγῶν καὶ νουθεσιῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἀξιοζήλων παραδειγμάτων, διότι τοὺς μὲν τῶν αἰχμαλώτων Ἀράβων ἔδιδεν ὡς ὑπηρετάς, τοὺς δὲ ἡσχόλει εἰς ἐργασίας ἀνέτους, ἐπιτρέπουσα νὰ καταγίνωνται καὶ εἰς στρατιωτικὰς ἐξασκήσεις πρὸς διάχυσιν τοῦ κοινου· ἀλλ' οἱ ἐν τοῖς μεσσηνιακοῖς φρουρίοις Αἰγύπτιοι, ἐπιδοκιμάζοντας τοῦ Ἰβραήμη, ἄλλως πως ἐπολιτεύοντο πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ τοὺς μὲν ὠνητοὺς νέους καὶ νέας ἐδημοπράτουν πληθούσης ἀγορᾶς ὡς κτήνη, τοὺς δὲ λοιπούς, ἐξαιρουμένων τῶν ἐπὶ ἀνταλλαγῇ ἢ ἐξαγορᾷ κρατουμένων, κατεῖχαν σιδηροδεσμίους, καθ' ἡμέραν ὑπὸ μάστιγα ἐργοδιωκτῶν κοπιῶντας καὶ ἐν σκοτεινοῖς καὶ καθύγροις ὑπογείοις νυκτικὴν ἀνεσιν ζητοῦντας, ἕως οὔ, ἀποκομιζόμενοι εἰς Αἴγυπτον, ἐρρίπτοντο ἐπὶ ζωῆς εἰς τὰ κάτεργα.

Ὁ δὲ ἐν Κρήτῃ ἐχθρικὸς στόλος παρέλαβε τετρακισχιλίους πεζοὺς, ἑξακοσίους ἰππεῖς καὶ χιλίους διακοσίους σκάπτας καὶ ἐργάτας, καὶ ἀνήχθη τὴν 13 πρὸς ἀποβίβασιν αὐτῶν εἰς Νεόκαστρον· συνίστατο δὲ εἰς 80 πλοῖα διαφόρου μεγέθους βυζαντινά, αἰγύπτια καὶ ἀλγερινά. Ἀνήχθησαν τὴν αὐτὴν ἡμέ-

ραν καὶ τὰ 18 ἑλληνικὰ καὶ ἐξημερώθησαν τὴν ἐπι-
οῦσαν ἔξωθεν τοῦ Μαλέα· ἰδόντα δὲ τὸν ἐχθρὸν
προχωροῦντα ἠτοιμάσθησαν εἰς πόλεμον, ἅν καὶ τόσον
ὀλίγα, πρὸς τόσον πολλά, ἐναυμάχησαν τὸ δειλινόν,
καὶ ἐβλάβηθησαν. Ὁρμησεν ὁ πυρπολητῆς Μπουν-
τούρης εἰς μίαν ἐχθρικὴν κορβέτταν, ἀλλ' ἀναψεν
αἴφνης ἢ ἐν τῷ ἐφορκίῳ του πυρίτις, καὶ ἐκάησαν
ὄλοι οἱ ναῦται· ἔφερε καὶ ὁ Ματρόζος τὸ πυρπολικόν
του πλησίον ἄλλου ἐχθρικοῦ πλοίου· ἀλλ' ἐν ᾧ
ἐβάστα τὸ φυτίλιον παραφυλάττων τὴν ἀρμοδίαν
ᾧραν νὰ τὸ ἀνάψῃ, ἐτουφέκισθη ἐπὶ τοῦ μετώπου
καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος νεκρός, ἔπεσε καὶ
τὸ φυτίλιον ἀπὸ τῶν νεκρωθεισῶν χειρῶν του εἰς
τὴν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος πυρίτιδα, καὶ ἐκάη εἰς
μάτην τὸ πυρπολικόν. Ἐβλάβηθησαν καὶ πολεμικὰ
πλοῖα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὸ τοῦ
Σαχίνη, καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ πέσῃ καὶ τὸ μεσαῖον
κατάρτιον του. Τὸ ἐσπέρας ἔπαυσεν ἡ ναυμαχία,
καὶ τὰ μὲν ἑλληνικά, μὴ ἔχοντα ἄλλα πυρπολικά,
κυρίαν δύναμιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἔπλευσαν εἰς
Κύθηρα, ὁ δὲ ἐχθρικὸς στόλος κατευωδώθη ἀβλαβῆς
εἰς Νεόκαστρον καὶ ἀπεβίβασε τὰ στρατεύματα.
Μετὰ δὲ τὴν ἀπόβασιν, 55 πλοῖα, ἐν οἷς καὶ 8 φρε-
γάται, ἀνήχθησαν, καὶ τὴν 28 ἐφάνησαν ἔξωθεν τοῦ
Μεσολογγίου καὶ ἠνάγκασαν τὰ ἀποκλείοντα τὸν
κόλπον τῶν Πατρῶν ἑλληνικὰ νὰ πλεύσωσιν εἰς τὰ
ἴδια. Ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐνίσχυσε τὴν πολιορκίαν
ἀποβιβάσας εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον ἀφθόνους
τροφάς, παντὸς εἴδους πολεμεφόδια, καὶ τριακοσίους
ἀξιούς ναυμάχους μαυροθαλασσίτας. Οἱ πολιορ-
κούμενοι δὲν ἀπεθαρρύνθησαν, ἀλλά, καθ' ἣν ἡμέραν
ἐφάνη ὁ στόλος ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου, ἔβαλαν
πῦρ εἰς μικρὰν ὑπόνομον, καὶ παραφυλάττοντες τὴν
στιγμὴν καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι, ἀκούσαντες τὴν ἔκρηξιν,
ἐτινάσσοντο ἐκτὸς τῶν ὀχυρωμάτων, τοὺς ἐτουφέκισαν,

τοὺς ἐμυδροβόλησαν καὶ ἐσκότωσαν ἱκανούς. Ὁ δὲ Κιουταχῆς, λυσσῶν διὰ τὸ πάθημα τοῦτο, ἐκανονοβόλησε καὶ αὐτὸς καὶ ἐβομβοβόλησε τὴν πόλιν ὑπὲρ τὸ σὺνηθες ἀφ' ἐσπέρας μέχρι τοῦ μεσονυκτίου.

Μετὰ δὲ τὸν κατάπλουν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἡ πολιορκία ἔλαβε σοβαρότερον χαρακτήρα. Πολιορκηταὶ καὶ πολιορκούμενοι ἐδιπλασίασαν τὰς συνήθεις ἐργασίας των, οἱ μὲν εἰς ἔφοδον οἱ δὲ εἰς ματαίωσιν αὐτῆς. Ὑψωσεν ὁ ἐχθρὸς ἀπέναντι τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους κανονοστάσιον, τὸ ὤπλισε διὰ κανονίων 60 λιτρῶν, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπροχώρησε πλησιέστερον τοῦ τείχους ὅπου ἔκειτο τὸ προτειχισμα τοῦ Φραγκλίνου· ὁ δὲ ἀνυψούμενος ὄχθος τῶν χωμάτων ἐκυλίσθη ἐντὸς δέκα ὀργυιῶν, καὶ ἤρχισεν ὁ ἐχθρὸς νὰ ρίπτῃ χῶμα καὶ κλάδους ἐλαιῶν εἰς τὴν πρόταφρον ἀριστερόθεν τοῦ ὄχθου· δὲν εἰργάσθησαν δὲ ὀλιγώτερον καὶ οἱ ἐντὸς τοῦ τείχους εἰς ὑπεράσπισιν, ἐγείραντες νέον κανονοστάσιον, ὅθεν ρίπτουντες εἰς τὸ παραπέτασμα τῶν πλησιεστέρων ἐχθρικῶν χαρακωμάτων τῆς ἐμπροσθινῆς γραμμῆς πεπυρωμένας σφαίρας καὶ μύδρους κατέστρεψαν αὐτό, διεσκόρπισαν καὶ ἔκαυσαν τοὺς φρακτῆρας, καὶ ἠνάγκασαν τὸν ἐχθρὸν νὰ ὀπισθοδρομήσῃ εἰς τὴν δευτέραν τῶν χαρακωμάτων του παράλληλον. Τὸ κανονοστάσιον τοῦτο δι' ἅ κατωρθώθησαν δι' αὐτοῦ ἐπινομάσθη “ὁ Κεραυνοφόρος.”

Οἱ δὲ ἐχθροί, ἐτοιμαζόμενοι εἰς τὴν ἔφοδον καὶ προθέμενοι νὰ χῶσωσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ἐμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη τάφρον, ἀνέτρεψαν τὸ δειλινὸν τῆς 2 ἰουλίου δι' ὑπόνομον τὸ ἀντικρὺ τοῦ προτειχίσματος ἔδαφος, καὶ ἔπεσεν εἰς τὴν τάφρον ἐξ αἰτίας τῆς ἀνατροπῆς ταύτης πολλὴ ὕλη. Τὴν ἔκρηξιν ταύτην παρηκολούθησαν πολεμικαὶ κραυγαὶ καὶ βαρὺς πυροβολισμὸς ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ὡς ἂν ἐπρόκειτο ἔφοδος, καὶ μετὰ τὸν

πυροβολισμὸν ἤρχισε πετροπόλεμος, πετροβολούντων καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τῇ πόλει παιδίων.

Πολεμοῦντες οἱ Τούρκοι τὴν πόλιν διὰ ξηρᾶς ἐπεχείρησαν, ἐλθόντος τοῦ στόλου, νὰ τὴν πολεμήσωσι καὶ διὰ θαλάσσης. Ἐκτὸς τοῦ εἰς τὴν λίμνην τοῦ Μεσολογγίου συνήθους εἰσπλου διὰ τοῦ Βασιλαδίου, ὑπάρχει ῥηχότερός τις καὶ ἀσυνήθης κατὰ τὸν Προκοπάνιστον, νησιδίον δυτικώτερον κείμενον τοῦ Βασιλαδίου. Οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ δις καὶ τρίς ἐπειράθησαν νὰ κυριεύσωσι τὸ Βασιλάδι καὶ ἀπέτυχαν, ἀφ' οὗ ἀπεκρούσθησαν ἐπίσης κινηθέντες εἰς κυρίευσιν τοῦ Προκοπανίστου, ὅπου ἐστάθμευεν ἑλληνικὴ φρουρά, ἀπεβίβασαν ἐργάτας καὶ ὕλας χρησίμους εἰς κατασκευὴν κανονοστασίου ἐπὶ τοῦ νησιδίου Ἀἰσώστη (ἀγίου Σώζοντος) μεταξὺ Βασιλαδίου καὶ Προκοπανίστου, καὶ δύο ὥρας καὶ τέταρτον ἀπέχοντος τῆς πόλεως· ἄραντες δ' ἐπὶ τῶν ὤμων τὴν 8 ἐλαφρὰ πλοιάρια καὶ θαλασσοβατοῦντες, τὰ μέτεφεραν διὰ τοῦ κόμματος τοῦ Βασιλαδίου εἰς τὴν λίμνην· Ἀνόχυροι καὶ ἀπρομήθευτοι οἱ ἐπὶ τοῦ Προκοπανίστου καὶ φοβηθέντες μὴ διὰ τῆς εἰσκομιδῆς τῶν ἐχθρικῶν τούτων πλοιαρίων διακοπῇ ἢ κοινωνία αὐτῶν καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει, ὅθεν ἐλάμβαναν τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἔφυγαν αὐθημερόν, καὶ οἱ ἐχθροὶ κυριεύσαντες τὴν θέσιν εἰσεβίβασαν διὰ τοῦ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος εἰσπλου ἄλλα ὀγκωδέστερα πλοιάρια, ἐν οἷς καὶ σαλούπας καὶ μίστικα. Ἠριθμοῦντο δὲ ὅλα τὰ ἐντὸς τῆς λίμνης ἐχθρικὰ πλοιάρια 36 ἑνοπλα, ἐν οἷς καὶ τινα φέροντα βομβοβόλους· ἦσαν δὲ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Μαχμούτη. Ἰδόντες οἱ ἐν τῇ πόλει, ὅτι ἡ λίμνη ἐπατήθη, κατεσκευάσαν ἐν τάχει ἐπὶ διαφόρων μερῶν τῆς πόλεως πρὸς τὴν θάλασσαν 7 κανονοστάσια, καὶ ἔβαλαν εἰς κίνησιν καὶ 6 κανονοφόρα πλοιάρια, ἅτινα δις καὶ τρίς ἐνανμάχησαν, ἂν καὶ δυσανάλογος ὁ ἀριθμὸς των. Ἀφ' οὗ δὲ

ἔζωσαν οἱ Τούρκοι τὴν πόλιν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἔστειλαν πρὸς τοὺς πολιορκουμένους πρεσβυτάς, ἐν οἷς καὶ τὸν Ταχῆρ-Ἀμπάζην, λέγοντας, ὅτι ἐπειδὴ τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα εἰς ἔφοδον, καὶ ἡ ἄλωσις τῆς πόλεως καὶ ἡ καταστροφή τῶν ἐν αὐτῇ βεβαία, ὠρμήθησαν ὑπὸ τῆς παλαιᾶς πρὸς αὐτοὺς φιλίας καὶ ἔπεισαν τὸν ἀρχιστράτηγον νὰ κλίνῃ εἰς συμβιβασμόν, ἐλπίζοντες ὅτι καὶ οὗτοι, λυπούμενοι τοῦλάχιστον τὰ ἐν τῇ πόλει ἀδύνατα μέλη, δὲν θὰ ἐκώφευαν τοῖς ἐπρόβαλαν δὲ αἰσχροὺς ὄρους· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἀπορρίψαντές τους ἐξ ἑνὸς στόματος ἄνευ οὐδεμιᾶς συζητήσεως ἀντεπρόβαλαν “πόλεμον.” Μετὰ δύο ἡμέρας ἐπανάλαβεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στολίσκου τὴν περὶ συμβιβασμοῦ πρότασιν· “Ὁ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων συμβιβασμός,” ἀπεκρίθη καὶ τότε ἡ φρουρά, “εἶναι τὰ ὄπλα.” Οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ δις ἀπέτυχαν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐφορμήσωσιν. Εἶχαν ἤδη χάσει τὴν ἔμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη τάφρον, ὑφ' ἣν προετοιμάσαντες ὑπόνομον τὴν ἀναψαν τὴν 16 μετὰ μεσημβρίαν. Ἐσείσθη τὸ ἔδαφος, ἐξῆλθε καταχθόνιος βοή, καὶ διερράγη τὸ προτείχισμα τοῦ Μπότσαρη. Τούτου γενομένου, ὠρμησαν οἱ Τούρκοι πολλαχόθεν εἰς τὸ τεῖχος ἀλαλάζοντες, εἰσεπήδησαν διὰ τῆς διαρραγῆς καὶ ἔστησαν ἐπὶ τοῦ τείχους σημαίας. Ἀκλόνητοι οἱ φυλάσσοντες τὴν θέσιν ἐκείνην Ἕλληνες ἀντεστάθησαν γενναίως, τοὺς ἀντέκρουσαν, ἔρριψαν τὰς σημαίας των, ἐσυσσώρευσαν πολλοὺς ἐξ αὐτῶν νεκρούς, καὶ ἐκλείσαν ἐκ τοῦ προχείρου τὴν διαρραγὴν διὰ στρωμάτων καὶ προσκεφαλαίων. Διακόσιοι ἐχθροὶ ἐφονεύθησαν ἐπὶ τῆς ἐφόδου ταύτης, καὶ ὄχι ὀλιγώτεροι ἐπληγώθησαν. Ἐφονεύθησαν καὶ 5 Ἕλληνες, ἐξ ὧν οἱ 3 ἦσαν ἐργάται σκάπτοντες εἰς εὗρεσιν τῆς ἐχθρικῆς ὑπονόμου καὶ πλακωθέντες ἐπὶ τῆς ἀνατροπῆς. Ἐπληγώθησαν δὲ καὶ ὁ Γιώτης Γκι-

ώνης καὶ ὁ Δῆμος Ῥινιάσας, ὅστις καὶ ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας. Οἱ Τοῦρκοι, μὴ δειλιάσαντες διὰ τὴν ἀποτυχίαν καὶ φθοράν των, ἐφόρμησαν τὴν ἐπιούσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ μέρος, καὶ ἔστησαν ὡς καὶ τὴν προτεραίαν σημαίας, ἀλλὰ καὶ τότε ἀντεκρούσθησαν καὶ ἔπαθαν· ἔβαλαν πῦρ εἰς τὰ στρώματα καὶ προσκεφάλαια θέλοντες νὰ ἀνοίξωσι τὴν δι' αὐτῶν ἐκ τοῦ προχείρου κλεισθεῖσαν διαρρύαγῃν, ἀλλ' οὐδὲ καὶ κατὰ τοῦτο εὐδοκίμησαν, διότι οἱ Ἕλληνες ἔσβεσαν ἀμέσως τὴν φλόγα ρίψαντες χῶμα καὶ νερόν. Ἐφονεύθη δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ στρατηγὸς Γιάννης Σούκας. Ἡττηθεὶς ὁ Κιουταχῆς, δις ἐπρόβαλε τὴν 18 ἐκ νέου συνθήκην ὑπὸ μετριωτέροισι ὄροις. Ἐπανάλαβε τὴν πρότασίν του καὶ τὴν ἐφεξῆς περιορίσας τὰς ἀπαιτήσεις του εἰς μόνην τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως· καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἀνέβαλαν τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν αὔριον, ὑπέλαβεν ὅτι συγκατετίθοντο, καὶ τοῖς ἔγραψε περὶ τὸ μεσονύκτιον νὰ τῷ παραδώσωσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος δύο κανονοστάσια καὶ μίαν τῶν πυλῶν, ἕως οὗ ὑπογραφῶσιν αἱ συνθήκαι· ἀλλ' εἰς ἀπάντησιν ἤκουσεν ὅτι οὔτε τὸ Μεσολόγγι διὰ συνθήκης ἀπεκτάτο, οὔτε κανονοστάσια καὶ πύλαι ἀναιμωτῶς ἐκυριεύοντο· τῇ συγκαταθέσει δὲ τῆς φρουρᾶς ἀπέστειλε καὶ ὁ Λάμπρος Βεΐκος πρὸς τὸν Ταχῆρ-Ἀμπάζην, συμβουλευόντα φιλικῶς τὴν παράδοσίν των, ἐπιστολὴν λέγουσαν, ὅτι καὶ ὁ Θεὸς θὰ τοὺς ὠργίζετο, καὶ ὁ κόσμος ὅλος θὰ τοὺς κατέκρινε, καὶ αὐτὸς ὡς φίλος των θὰ τοὺς ἐμέμφετο, ἂν παρέδιδαν φρούριον ἐφωδιασμένον παντὸς ἀναγκαίου· τὸν παρεκίνει δὲ νὰ εἴπη πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγόν του, ὅτι τὸ Μεσολόγγι δὲν ἐκυριεύετο εἰμὴ διὰ ξίφους, καὶ τῷ ἔστειλε καὶ ποτὰ εἰς χρῆσιν τῶν σημαιοφόρων ἐπὶ τῆς ἐφορμῆς. Ὁργίσθησαν οἱ Τοῦρκοι λαβόντες τὴν ἀπάντησιν τῆς φρουρᾶς καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Λάμπρου· ἀλλ' ἀφ' οὗ εἶδαν καὶ τὰ εἰς ἔφοδον ποτά,

ἔξεμάνησαν ὡς χλευαζόμενοι, καὶ ἐπυροβόλησαν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης ὅσον οὐδέποτε. Περὶ δὲ τὸ δειλινὸν ἤρχισαν νὰ φέρωσι πολλὰς κλίμακας εἰς τὰς προφυλακὰς τῶν καὶ ἐφαίνοντο προετοιμαζόμενοι εἰς ἔφοδον. Ἐγρηγόρησεν εὐθυμος ὄλην τὴν νύκτα ἢ φρουρά· καθ' ἣν δὲ ὥραν ἤρχισε νὰ φέγγῃ, οἱ ἐπὶ τῶν προτειχισμάτων τοῦ Φραγκλίνου, τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Μακρῆ, καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος εἶδαν τοὺς ἐχθροὺς κινουμένους καὶ εἰς ἔφοδον προπαρασκευαζομένους, καὶ ἠτοιμάσθησαν, ἠχούσης τῆς σάλπιγγος τὸ πολεμιστήριον. Ἀφ' οὗ δὲ ἐξημέρωσεν, οἱ ὑπὸ τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου ἐχθροὶ ἔβαλαν πῦρ εἰς προετοιμασθεῖσαν ὑπόνομον, καὶ μετὰ τὴν ἐκπυρσοκρότησιν ἀνέβησαν ἀλαλάζοντες οἱ σηματοφόροι, οἱ μὲν ἐπὶ τοῦ προτειχίσματος ἐκείνου, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Μακρῆ καὶ τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος καὶ ἔστησαν τὰς σημαίας τῶν. Ἡ θεὰ τόσων ἐχθρικῶν σημαίων ἐπὶ τοῦ τείχους ἐδείκνυεν ὅτι ἡ πόλις ἐκυριεύθη, καὶ δὲν ἠκούετο καθ' ὄλην τὴν γραμμὴν τοῦ περιτειχίσματος ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν εἰμὴ βαρῦς κανοβοβολισμός, βομβολισμός καὶ τουφεκισμός.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνύψωσιν τῶν σημαίων ἠγωνίζοντο οἱ ἐχθροὶ νὰ κρατήσωσι τὰς θέσεις ἐφ' ὧν τὰς ἀνύψωσαν. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, οἱ ὑποπτεύοντες τὸ γεγονός καὶ ἀνεγείραντες ἔσωθεν ἄλλους ἀντιπρομαχῶνας, ἐπολέμησαν καρτερικώτατα ὅπισθεν αὐτῶν καὶ ἄνωθεν τοῦ τείχους ἐκ τῶν πλαγίων τῶν κινδυνευόντων μερῶν· δύο ἡμισυ ὥρας ἡ μάχη ἐφαίνετο ἀμφιρρεπῆς, ἀλλ' ἐπὶ τέλους οἱ ἐχθροὶ ἐνέδωκαν, καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ τείχους ὑψωθείσαι σημαῖαι ἠφανίσθησαν. Πεντακόσια ἐχθρικὰ πτώματα ἐρρίφθησαν εἰς τὴν τάφρον καὶ ἀλλοῦ, γόοι τῶν πληγωθέντων καὶ ἀποθνησκόντων ἐν τῷ ἐχθρικῷ στρατοπέδῳ ἠκούοντο, καὶ ἄφωνα ἔμειναν δι' ὅλης ἐκείνης τῆς ἡμέρας ὅλα

τὰ κανονοστάσια τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀκίνητα ὅλα τὰ στρατεύματά του. Ὁ δὲ Κιουταχῆς, γενόμενος ἔξω φρενῶν διὰ τὴν ἀποτυχίαν του, ἀπεκεφάλισε τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὸν Ῥοῦτσον καὶ τινας ἄλλους αἰχμαλώτους μηδὲν πταίσαντας.

Ἐν ᾧ δὲ διήρκει ἡ κατὰ ξηρὰν μάχη, ὄρμησεν ὁ ἐχθρικός στολίσκος κατὰ τῆς πόλεως· ἐπροπορεύετο δὲ αὐτοῦ πλοιάριον καιόμενον καὶ καπνίζον ἵνα προχωρῇ ὁ στολίσκος πρὸς τὴν πόλιν ὑπὸ τὸν καπνὸν ἀόρατος. Ἄλλ' ὁ καπνὸς ἦτον ὀλίγος, τὰ δὲ πλοιάρια πολλά, ὥστε δὲν ἀπεκρύβησαν καὶ ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ πυροβολισμοῦ τῶν παραθαλασσίων κανονοστασιῶν ν' ἀπομακρυνθῶσι τῆς πόλεως, ἀφ' οὗ ἐπλησίασαν ἐντὸς δέκα ὀργυιῶν. Εἴκοσιν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν ἐκ τῆς φρουρᾶς τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Καὶ κατ' αὐτὴν καὶ κατ' ἄλλας προτέρας περιστάσεις ἀπέδειξεν ἡ φρουρὰ ὅτι οὔτε τὸν ἀριθμὸν οὔτε τὴν ἀνδρίαν τῶν ἐχθρῶν ἐφοβεῖτο· ἐφοβεῖτο μόνον τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων· ἡ ἔλλειψις δὲ ὑπῆρχε καὶ δὲν ἐθεραπεύετο εἰμῇ διὰ θαλάσσης. Καλῇ τύχῃ τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος νίκης 40 πλοῖα ὑπὸ τὸν Μιαούλην, τὸν Σαχτούρην, τὸν Κολανδροῦτσον καὶ τὸν Ἀποστόλην ἐφάνησαν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου· τέσσαρα δὲ μικρὰ τουρκικὰ ἐν τῷ λιμένι, ἅμα ἰδόντες τὴν ἐλληνικὴν προφυλακὴν, ἀνήχθησαν καὶ ἔτρεξαν πρὸς τὸν κορινθιακὸν κόλπον· ἔτρεξε κατόπιον των καὶ ἡ ἐλληνικὴ προφυλακὴ· δύο ἐκ τῶν τεσσάρων ἐπρόφθασαν καὶ ἐφυλάχθησαν ὑπὸ τὴν Ναύπακτον, τὸ τρίτον ἀπέφυγε καὶ αὐτὸ τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ τὸ τέταρτον, ἐγγὺς νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του, ἐρρίφθη ἐπὶ τῆς ξηρᾶς· οἱ δὲ ἐν αὐτῷ, ἐμβάντες εἰς τὰς λέμβους των, κατέφυγαν εἰς τὸ μὴ κινδυνεῦον τρίτον πλοῖον. Ἐνδεκα μόνον ἔμειναν ἐπὶ τοῦ ριφθέντος εἰς τὴν ξηρὰν, διότι αἱ λέμβοι δὲν ἐχώρησαν ὅλους. Οὗτοι, ἀφ' οὗ ἐπλη-

σίασαν οἱ Ἕλληνες, κατεβίβασαν τὴν ὀθωμανικὴν σημαίαν, παρεδόθησαν καὶ δὲν ἔπαθαν. Κυριεύσαντες δὲ οἱ Ἕλληνες τὸ πλοῖον, τὸ ἐγύμνωσαν ὡς μὴ δυνάμενοι νὰ τὸ ἀνεγκύσωσι, τὸ ἔκαυσαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὰ νερὰ τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου ἦδραν καὶ τὸ ἄλλα ἑλληνικὰ πλοῖα. Τὴν ἡμέραν δ' ἐκείνην ἔπλεεν ὄλος ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἔξωθεν τῆς Κεφαλληνίας, τὴν δὲ ἐπιούσαν ἐκινήθη κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ, καὶ ἡλίου μεσουρανοῦντος ἐπλησίασε προητοιμασμένος εἰς μάχην. Δώδεκα κορβέτται ὑπὸ τὸν Ῥιαλέμπην συνίστων τὴν δεξιὰν πτέρυγάν του, τὰ δικάρτα τὴν ἀριστεράν, ἐννέα δὲ φρεγάται καὶ τινες γολέτται τὸ κέντρον, ὅπου ἦτο καὶ ὁ καπητάμπασας. Οἱ Ἕλληνες, βλέποντες τοὺς ἐχθροὺς ἐπερχομένους, ἐφόρμησαν πλήρεις τόλμης, ἐναυμάχησαν μετὰ τὸ Μεσολογγίου καὶ Πάπα καὶ ἔρριψαν κατὰ τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος τρία πυρπολικά. Ἐδειλίασεν ὁ Τοπάλης, ἐστράφη πρὸς νότον καὶ ἐτράπη ὄλος ὁ στόλος εἰς αἰσχροὺς φυγὴν θεωρῶν τὸν ἀρχηγὸν του φεύγοντα. Μία κορβέττα, τέσσαρα βρίκια, τέσσαρες γολέτται καὶ πέντε φορτηγὰ κατέφυγαν εἰς τὸν κόλπον· ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ἠκολούθησαν τὸν φυγόμαχον καπητάμπασαν καταδιωκόμενα αἰσchrῶς μέχρι τῆς Κεφαλληνίας. Οὐδέποτε, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν Ἑλλήνων, οἱ διὰ παντὸς δειλοὶ καὶ ἀνίκανοι κατὰ θάλασσαν Τοῦρκοι ἐφάνησαν ἐνώπιον τῶν ἐχθρῶν τῶν τόσο ἀνίκανοι καὶ τόσο δειλοί.

Διαρκούσης δὲ τῆς καταδιώξεως, πέντε πλοῖα σπετσιωτικὰ ὑπὸ τὸν Κυριακὸν ἀπεκόπησαν τοῦ λοιποῦ στόλου, ἠγκυροβόλησαν πρὸς τὸ ἑσπέρας ἔμπροσθεν τῆς πολιορκουμένης πόλεως καὶ ἀπεβίβασαν ὅσα ἔφεραν εἰς χρῆσιν τῆς φρουρᾶς τροφίμα καὶ πολεμεφόδια· τὴν δὲ ἐπαύριον ἐπανῆλθεν ὄλος ὁ στόλος εἰς τὸν λιμένα, καὶ εἰσήγαγεν 20 πλοιάρια ἔνοπλα εἰς τὴν λίμνην διὰ τοῦ Βασιλαδίου πρὸς

καταστροφὴν τοῦ ἐχθρικοῦ στολίσκου συνεργεία καὶ τῶν ἐντοπίων πλοιαρίων. Ὁ στολίσκος οὗτος, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐφάνη ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐπλησίασεν εἰς τὴν ξηρὰν κατὰ τὸ μέρος ὅπου ἦσαν οἱ ἐχθροὶ ἐστρατοπεδευμένοι· τὴν ἡμέραν δὲ τοῦ κινδύνου ἦλθαν ἐπὶ τοῦ παραλίου ἐκείνου χίλιοι ἰππεῖς καὶ πεζοὶ πρὸς ὑπεράσπισίν του· ἀλλὰ τὰ ἑλληνικὰ πλοιάρια ἐπέπεσαν τόσον ὀρμητικῶς, ὥστε ἐντὸς τετάρτου ὥρας ἐκυρίευσαν ἑπτὰ, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπέφυγαν τὸν κίνδυνον καταφυγόντα ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ἐπὶ τῆς ἀντικρῆ ξηρᾶς ἐχθρικοῦ κανονοστασίου. Κατὰ τὴν πλοιαριομαχίαν ταύτην ἐφονεύθησαν ἑπτὰ Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν τέσσαρες. Ἐπληγώθη θανατηφόρως, θλασθέντος τοῦ ποδὸς ὑπὸ κανονοβολῆς καὶ ἀπέθανε τὴν ἐπαύριον καὶ ὁ δεκαοκτωετῆς Μάνθος Τρικούπης συναγωνιστὴν ἔχων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πλοιαρίου τὸν ἔτι νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφὸν Θεμιστοκλῆ. Μετὰ δύο ἡμέρας ἐπεσκέφθη ὁ Μιαούλης τὴν φρουράν, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπέπλευσεν, ἀφήσας 8 πλοῖα εἰς διατήρησιν τῆς πολιορκίας τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, τοῦ ἀμβρακικοῦ, καὶ τῆς θεσπρωτικῆς παραλίας μέχρι τῶν Συβώτων.

Ἡ ἐπανειλημμένη ἀποτυχία τῶν ἐφορμῶν τοῦ ἐχθροῦ ἐθάρρυνε τοὺς πολιορκουμένους νὰ ἀντεφορμήσωσι. Πρὸ τινῶν ἡμερῶν περιεφέροντο ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου εἰς ἐνόχλησιν τοῦ ἐχθροῦ οἱ μετὰ τὴν ἐν Διοστόμῳ μάχην κατὰ τὴν 9 ἰουνίου ἀποσπασθέντες τοῦ στρατοπέδου τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, καὶ μεταβάντες εἰς τὴν Δυτικὴν ὄπλαρχηγοί, Καραϊσκάκης, Τσαβέλλας καὶ ἄλλοι. Μετ' αὐτῶν συνενόηθησαν οἱ ἐν τῇ πόλει πότε νὰ πέσωσιν οἱ μὲν ἔσωθεν οἱ δὲ ἔξωθεν ἐπὶ τοὺς πολιορκητάς, καὶ καθ' ἡν ἡμέραν κατεστράφη ὁ ἐχθρικός στολίσκος, περὶ τὴν γ' ὥραν τῆς νυκτός, δοθέντος τοῦ σημείου, ἔπεσαν 500 ἐπὶ τοὺς ἐν ταῖς ὑπωρείαις τοῦ Ζυγοῦ ἐσκηνω-

μένους ἐχθρούς, ἐξώρμησαν μετ' ὀλίγον καὶ 1000 ἑκλεκτοὶ τῆς φρουρᾶς οἱ μὲν ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς οἱ δὲ ἐκ τοῦ κέντρου, καὶ ἡ προφυλακὴ αὐτῶν, μὴ ἔχουσα ἄλλο ὄπλον εἰμὴ τὸ ξίφος, ἔπεσεν αἰφνιδίως εἰς τὰ ἐχθρικὰ χαρακώματα· οἱ δὲ ὄπισθεν τῆς προφυλακῆς ἐρχόμενοι, δις κενώσαντες τὰ τουφέκια, ὤρμησαν καὶ ἐκεῖνοι ξιφῆρεις, ἐκυρίευσαν τέσσαρα κανονοστάσια καὶ τινα τῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς χαρακωμάτων. Πτοηθέντες οἱ ἐχθροὶ ἐγκατέλειψαν τοὺς προμαχῶνας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ συνεσωματώθησαν πρὸς τὴν δυτικὴν καὶ τὴν βόρειον· οἱ δὲ Ἕλληνες περιφερόμενοι ἐν μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου ἐξιφοκτόνουν, ἐπῆραν πολλὰ σημαίας καὶ πολλὰ ὄπλα καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν ἀπαγουτες καὶ τινας τῶν ἐργαζομένων παρὰ τοῖς Τούρκοις Χριστιανῶν. Ὑπερτριακόσιοι ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες ἐχθροί· ἐφονεύθησαν καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων 17 καὶ ἐπληγώθησαν 13. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην μετέφεραν οἱ Τούρκοι τὰς ἐν ταῖς ὑπωρείαις σκηνάς τῶν ἐπὶ τῆς πεδιάδος πλησιέστερον τοῦ τείχους καὶ τὰς ἔστησαν γύρωθεν τῆς σκηνῆς τοῦ Κιουταχῆ, ἣτις διεκρίνετο τῶν ἄλλων ὡς ἡ μόνη πρασινόχρους.

Αἱ ἀλλεπάλληλοι ἦτται καὶ ζημίαι δὲν κατεδάμασαν τὸν καρτερόψυχον τοῦτον ἄνδρα, ἀν καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ στρατοῦ του καὶ κατ' ἐξοχὴν τῶν ἐργατῶν ὀλιγόστευσε μεγάλως. Ἀποτυχῶν καθ' ὅλα τὰ ἐπιχειρήματά του προσήλωσεν ὅλην τὴν προσοχὴν του καὶ περιώρισε σχεδὸν ὅλας τὰς πολεμικὰς του ἐργασίας εἰς ἀνύψωσιν τοῦ ὄχθου ὑπεράνω τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου. Εἰς μάτην ἠγωνίσθησαν οἱ Ἕλληνες, σφαιροβολοῦντες καὶ μυδροβολοῦντες τοὺς ἐργαζομένους, νὰ καταστρέψωσι τὸ καινοφανὲς τοῦτο καὶ χειροποίητον ὄρος τὸ ἐν εἶδει προχώματος μηκυνόμενον, πλατυνόμενον καὶ δι' ἐπι-

θέσεως χωματοφόρων σακκίων καὶ καλαθίων ἀδιακόπως ἀνυψούμενον· εἰς μάτην ὤρμησαν τὴν 27 ἐπ' ἐλπίδι νὰ τρέψωσιν αὐτοὺς εἰς φυγὴν οἱ φυλάσσοντες τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου, ἐξ ὧν ἐφονεύθησαν 7 καὶ ἐπληγώθησαν 9· ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Κιουταχῆ ὑπερίσχυσε ὄλων τῶν προσκομμάτων, καὶ τὴν 29 ὑπερυψώθη τοῦ προτειχίσματος τὸ τεχνητὸν τοῦτο ὄρος ἀναμιμνήσκον τὸ τοῦ Ἀρχιδάμου ἐπὶ τῆς πολιορκίας τῶν Πλαταιῶν, καὶ τὸ εἰς ἄλωσιν τῆς Τύρου ἐπὶ Ἀλεξάνδρου. Ὑψώθησαν δ' ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ἐπὶ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ παραπετάσματα, δι' ὧν κυριεύσας ὁ ἐχθρὸς τὴν 11 αὐγούστου τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου, ἤλπιζε νὰ πατήσῃ τὴν πόλιν, ἀλλ' ἐψεύσθη τῶν ἐλπίδων του. Οἱ Ἕλληνες, ἀφ' ἧς ὥρας ὑπόπτευσαν ὅτι πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἀνηγείρετο τὸ ὄρος τοῦτο, ὕπερ καλοῦμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ ἐξῆς κατὰ τὸν τειχοποιὸν Ὑψωμα τῆς ἐνώσεως, ἀπέκοψαν τὸ κινδυνεῦον ἐκεῖνο μέρος ἐξορύξαντες ἄλλην τάφρον ὑπὲρ τὰ 200 βήματα ἐνδότερον, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἐκτεινομένην παραλλήλως πρὸς τὴν παλαιὰν τάφρον καὶ συνενουμένην πλησίον τοῦ μνηοειδοῦς προφράγματος. Ὅπισθεν δὲ τῆς νέας ταύτης τάφρου κατεσκεύασαν ἀντιτείχισμα, καὶ ἔστησαν ἐπ' αὐτοῦ ἄλλα κανονοστάσια, ὥστε ὁ ἐχθρὸς, ἀντὶ νὰ εὔρεθῇ μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος προτειχίσματος ἐντὸς τῆς πόλεως, ὡς ἤλπιζεν, εὔρεθῃ ἐκτὸς αὐτῆς, ὡς καὶ πρότερον, καὶ πολιορκούμενος μᾶλλον ἢ πολιορκῶν, ὡς τεθεῖς ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς τῶν ἐπὶ τοῦ ἀντιτειχίσματος καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐκ πλαγίου τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου κανονίων. Ὅσον δὲ ἀνυψοῦτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως παραπέτασμα, τόσον ἀντανυψοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ τοῦ ἀντιτειχίσματος. Ἄλλ' ὁ ἐπίμονος καὶ ἀκάματος Κιου-

ταχῆς, ἰδὼν ὅτι δὲν κατώρθωσεν ὅ,τι ἠλπίζεν, ἐπεχείρησε ν' ἀνεγείρη καὶ ἔσωθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου ἄλλο ὑψωμα ἐνώσεως ὁμοιον τοῦ ἔξω εἰς κυρίευσιν τοῦ ἀντιτειχίσματος, καὶ ἤνοιξεν ὑπὸ τὸ προτείχισμα τρεῖς λάκκους καὶ τρεῖς θυρίδας, καὶ δι' αὐτῶν εἰσεκόμιζε χώματα· ἐκύλιε δὲ τὰ χώματα πρὸς τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ ἐσωτερικοῦ περιταφρεύματος, διότι αὐτὴν ἐσκόπευε νὰ χώση· καταγινόμενος δὲ εἰς τὰς ἐργασίας ταύτας κατεσκεύασε καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως κανονοστάσιον, ἐπιθέσας δύο κανόνια εἰς προσβολὴν τοῦ πυργώματος τοῦ Κοραῆ τοῦ εἰς ἄκρον ἐνοχλοῦντος καὶ βλάπτοντος τοὺς εἰς μετακομιδὴν χωμάτων ἐργαζομένους· ἀλλ' αἱ ἐσωτερικαὶ του ἐργασίαι δὲν προώδευαν ὡς ἄλλοτε αἱ ἐξωτερικαί, διότι οἱ εἰς ἀνύψωσιν τοῦ νέου προχώματος ἐργαζόμενοι ἔκειντο ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐκ πλαγίου ἐλληνικῶν κανονοστασιῶν. Εἰς καταστροφὴν δὲ τῶν ἐργασιῶν του ὄρμησαν 30 τῆς φρουρᾶς τοῦ ἀντιτειχίσματος ἐπὶ τοὺς προμαχῶνας τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως, ἀνέτρεψαν μέρος αὐτῶν, ἐσκόρπισαν τὸν σωρὸν τῶν εἰσκομιζομένων χωμάτων, καὶ καταπλήξαντες τοὺς φύλακας διὰ τῆς τόλμης των τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν· ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ κρατήσωσι τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν θέσιν, καὶ μετὰ ἡμίωρον πετροπόλεμον ἐπανῆλθαν εἰς τὰς θέσεις των, οἱ δὲ Τούρκοι ἀνέκτησαν τοὺς προμαχῶνάς των, καὶ ἤρχισαν πάλιν νὰ κυλίωσι χώματα. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφονεύθησαν 4 ἐκ τῶν ἐξορμησάντων, ἐν οἷς καὶ ὁ Σπῦρος Κοντογιάννης καὶ ὁ φιλέλλην Ροσνέρος· ἐπληγώθησαν δὲ 6.

Οὐδὲν ἦττον τῶν Τούρκων εἰργάζοντο καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς τελειοποίησιν τῶν ἐσωτερικῶν χαρακωμάτων, καὶ ἔστησαν κανονοστάσιον ἀφανὲς πρὸς τὰ Κουτσουνεῖκα, ἐπιθέσαντες τρία κανόνια καὶ μίαν.

βομβοβόλον· εἰργάζοντο δὲ καὶ οἱ ἔσωθεν καὶ οἱ ἔξωθεν ὑπὸ ἀδιάκοπον πυροβολισμόν, καθ' ὃν ἐφονεύθη ὁ Παντολέων Πλατύκας. Ἰδόντες δὲ οἱ Ἕλληνες, ὅτι κυλίοντες οἱ ἐχθροὶ χώματα ἔφθασαν εἰς τὸ χεῖλος τῆς τάφρου, ἐφεύραν τρόπον εἰς ὑποκλοπὴν αὐτῶν, ὥστε οἱ ἐχθροί, ὅσον καὶ ἂν εἰργάζοντο, ἦντλον εἰς τετριμμένον πίθον· ὑφέλκοντες οἱ Ἕλληνες τὸ χῶμα ἠτοίμασαν ἐν ταυτῷ καὶ ὑπόνομον ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδειοτάτου Παναγιώτη Σωτηροπούλου καὶ ἐνέθεσαν τρεῖς ὀγκῶδεις βόμβας· ἀναψαν δὲ τὴν ὑπόνομον περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 19, καὶ ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ κατεστράφησαν αἱ πολυήμεροὶ ἐκεῖναι ἐργασίαι, ἀπεμακρύνθησαν οἱ ἐχθροὶ ἔντρομοι, καὶ καταφυγόντες εἰς τὰ ἀπωτέρω χαρακώματά των ἔρριπταν ἐκεῖθεν ὡς χάλαζαν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ἐξορμήσαντας μετὰ τὴν ἐκραγὴν τῆς ὑπονόμου σιδηρᾶς καὶ ὑαλίνοῦ βομβίδας. Οἱ Ἕλληνες ἐν τοσοῦτῳ ἐγένοντο κύριοι ὄλων τῶν ἔσω τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου ἐχθρικῶν χαρακωμάτων καὶ ἠγωνίζοντο νὰ κυριεύσωσι καὶ αὐτὸ τὸ προτειχίσμα. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Κιουταχῆς καὶ φοβηθεὶς μήπως εὐδοκμήσαντες ματαιώσωσι διὰ μιᾶς ὅλα τὰ πολύμοχθα ἔργα του, ἔτρεξεν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως εἰς ἐμψύχωσιν τῶν μαχητῶν του, καὶ εἰς ἐνδειξιν τῆς παρουσίας του ἔστησεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν σατραπικὴν του σημαίαν, ἀλλ' ὑπὸ κακοὺς οἰωνούς· διότι μόλις ὑψώθη, καὶ ἑλληνικὴ τουφεκοβολὴ ἔρριψε τὴν ἐπὶ τοῦ σφαιριδίου ἐξέχουσαν τοῦ σηματοφόρου ξύλου ἀκωκὴν. Τόσον δὲ ἐγγὺς ἀλλήλων ἦσαν Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι, ὥστ' ἐμάχοντο καὶ διὰ πετρῶν καὶ ξύλων, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐχειροβόλουν καὶ ὑαλίνοῦ βομβίδας ἅς ἤρπαζαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἔσπων κατὰ γῆς πρὸ τῆς ἐκραγῆς των. Ἐν τοσοῦτῳ ἀπώθησαν οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου, καὶ καταστρέψαντες

τὰς ἐπ' αὐτοῦ ἐργασίας των καὶ ἐπιπεδώσαντές το, ὄρμησαν καὶ ἐπάτησαν τὸ ἄκρον καὶ αὐτοῦ τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως. Οἱ Τούρκοι ἐκλείσθησαν τότε ἐντὸς τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀπωτέρω προμαχώνων, καὶ κρύπτοντες τὰς κεφαλὰς των ἐκίνουν ὑπεράνω αὐτῶν γυμνὰς τὰς μαχαίρας των ἀπειλοῦντες ἀλλὰ μὴ βλάπτοντες. Οἱ δὲ Ἕλληνες, μὴ βλέποντές τους, ἐπερρίπταν πέτρας καὶ ξύλα· τοὺς ἐπετροβόλουν δὲ καὶ αὐτὰ τὰ παιδιά. Διήρκεσεν ἡ μάχη μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, καθ' ἣν ὥραν οἱ μὲν Τούρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν ὀπισθεν τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως, οἱ δὲ Ἕλληνες ἔμειναν κύριοι ἀδιαφιλονείκητοι τοῦ προτειχίσματος καὶ τῆς ἄκρας τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως τῆς συνδεούσης αὐτὸ μετὰ τοῦ προτειχίσματος· 20 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν, καὶ 45 ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Γεώργης Τσαβέλλας, ὁ Ντάγκας, καὶ ὁ Γιαννάκης Ραζοκότσικας, 8 δ' ἐκ τῶν φονευθέντων καὶ 14 ἐκ τῶν πληγωθέντων ἦσαν Μεσολογγίται· 100 δὲ ζῶα ἐφόρτωσαν οἱ Τούρκοι πτωμάτων καὶ μετεκόμισαν καὶ ἄλλα πτώματα ἐπὶ τῶν ὄμων.

Πληγὴν θανάσιμον ἐθεώρησεν ὁ Κιουταχῆς τὴν στέρησιν τοῦ προτειχίσματος, ὑπὲρ οὗ τόσον ἐμόχθησεν. Ἡ κατήφεια ἐκάλυψε τὸ πρόσωπόν του, καὶ ὁ θυμὸς ἐξηγρίωσε τὴν καρδίαν του· ἐφοβείτο δὲ καὶ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ σουλτάνου, πρὸς ὃν ὑπεσχέθη νὰ ὑποτάξῃ τὸ Μεσολόγγι πρὸ τοῦ μπαϊραμίου, τουτέστι πρὸ τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Ἐναυλος ἦτον ἐν ταῖς ἀκοαῖς του καὶ ὁ λόγος τοῦ σουλτάνου ἐπὶ τῷ διορισμῷ του· “ τὸ Μεσολόγγι ἢ τὴν κεφαλὴν σου ” ἐσυλλογίζετο πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι καὶ τὰ πολεμειφώδια του ὀλιγόστευσαν, καὶ ὁ χειμὼν ἐπλησίαζεν· ἀνησύχει δὲ μανθάνων ὅτι ἀποσπάσματα Ἑλλήνων, περιφερόμενα εἰς Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, ἤρπαζαν συχνάκις τὰς στελλομένας εἰς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ

του τροφάς, καὶ ἐφοβεῖτο μὴ ἀπεκλείετο διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης· δὲν ἔπαυαν δὲ καὶ οἱ στρατιῶταί του καθ' ἡμέραν λειποτακτοῦντες καὶ γογγύζοντες, ὅτι καὶ μισθοὺς δὲν ἐλάμβαναν καὶ κρίθινον ψωμίον ἀντὶ σιτίου ἐτρωγαν· ἐν ἐνὶ λόγῳ τὰ πάντα προεμήνυαν ὅτι καὶ τὸ στρατόπεδον ἦτον ἐν τῷ διαλύεσθαι, καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀρχηγοῦ ἐκινδύνευεν. Ἐν ᾧ δὲ τὰ τοιαῦτα ἐτάρατταν καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ Κιουταχῆ, ἔπεσαν δύο βόμβαι πλησίον τῆς σκηνῆς του· καὶ ἡ μὲν, ἐκραγεῖσα, ἔρριψε τὸ ἀκροσκήνιον καὶ ἔσχισε καὶ τὸν ἐπενδύτην ἐνὸς τῶν περὶ αὐτόν· ἡ δὲ δὲν ἐξερράγη, καὶ ἰδὼν ὁ Κιουταχῆς ὅτι ἦτον ἐκ τοῦ χυτείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως “ χάρις,” ἐκραύγασεν, “ εἰς τὸν Τοπάλην, μὲ πολεμοῦν οἱ “ ἄπιστοι διὰ τῶν σταλέντων μοι πυροβόλων παρὰ “ τῆς ὑψηλῆς Πύλης ἵνα πολεμήσω ἐγὼ αὐτούς.” Ἡ βόμβα ἦτον ἐξ ὅσων ἐπήηραν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῆς ναυμαχίας τοῦ Καφηρέως, ἐξ ὧν πολλαὶ ἐστάλησαν εἰς τοὺς πολιορκοῦντας τὴν πόλιν.

Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην ὁ μὲν Κιουταχῆς ἠγωνίζετο νὰ ὀχυρωθῆ πάλιν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως 40 ὀργυιᾶς μακρὰν τοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κρατουμένου μέρους, καὶ νὰ ἐγείρη καὶ κανονοστάσιον 150 ὀργυιᾶς ἀπέχον τοῦ ἀντιτειχίσματος κατέμπροσθεν τοῦ φράγματος τοῦ μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ πυργώματος τοῦ Κοραῆ, οἱ δὲ Ἕλληνες, πολεμοῦντες καὶ ἐργαζόμενοι οἱ αὐτοί, ἠτοίμασαν ὑπὸ τὸ ὕψωμα τῆς ἐνώσεως ἄλλην ὑπόνομον, τὴν ἀναψαν τὴν νύκτα τῆς 22, κατέστρεψαν τὰ ἐμπροσθινὰ χαρακώματα τῶν ἐχθρῶν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν ἐκτεθέντας ὑπὸ τὸ πῦρ αὐτῶν νὰ ὀχυρωθῶσιν ἀπώτερον· διακόσιοι ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως τῆς ὑπονόμου· ἦσαν δὲ οὗτοι ἐξ ὧν ὁ Κιουταχῆς ἐξέλεξεν εἰς ἀνάκτησιν τοῦ προτειχίσματος.

Μεγάλην βλάβην ἐπροξένει τὸ ὑπὸ τὸν εὐστοχον πυροβολιστήν, τὸν καὶ πολλὰς ἄλλας ὑπηρεσίας προσενεγκόντα, Κωνσταντῖνον Τσιριγώτην, κατὰ τὰ Κουτσουνεῖκα ἀφανὲς κανονοστάσιον διὰ τῶν ἐπ' αὐτῷ τριῶν κανονίων καὶ τῆς βομβοβόλου. Τὸ πᾶν ἔβαλεν ὁ Κιουταχῆς εἰς χρῆσιν ἵνα τὸ κατασιγάσῃ, καὶ ἀφ' οὗ εἶδεν ὅτι εἰς μάτην ἐκοπίαζε, καὶ ὅτι αἱ ἐκείθεν ῥιπτόμεναι βόμβαι ἐπιπταν πολλάκις καὶ εἰς αὐτὸ τὸ στρατόπεδον, μετέφερε πάλιν τὰς πλείστας τῶν σκηνῶν του εἰς τὰς ὑπωρείας.

Οἱ δὲ περιφερόμενοι ὀπλارχηγοὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἀφ' οὗ ἠνάγκασαν τοὺς ἐν Πετροχωρίῳ ὑπὸ τὸν Ἄγον Βασιάρην ἐχθρούς, μόνον φανέντες, νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ γενικὸν τῶν στρατόπεδον, μετέβησαν εἰς Ἀκαρνανίαν. Τὴν δὲ 2 Σεπτεμβρίου ἔλαβεν ἡ διευθύνουσα τὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπιτροπὴ ἐπιστολὴν αὐτῶν λέγουσαν, ὅτι τὴν 28 ἔφθασαν εἰς Μαχαλᾶν, προσέβαλαν τοὺς ἐκεῖ ἐχθρούς, ἐφόνευσαν καὶ ἐζώγησαν πολλοὺς, ἐπῆραν πολλὰ λάφυρα, καὶ ὅτι οἱ ἐναπομείναντες ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς εἰσβολῆς κάτοικοι τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τοῦ Βάλτου συνηνώθησαν. Λαβοῦσα τὴν χαροποιᾶν ταύτην εἶδησιν ἡ ἐπιτροπὴ, καὶ προθεμένη νὰ ἐνισχύσῃ καὶ αὐξήσῃ τὸ ἀρτιγενὲς τοῦτο στρατόπεδον, ἔστειλεν εἰς Δραγαμέστον τροφάς, πολεμεφόδια καὶ θαλάσσιον δύναμιν, καὶ ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον πρὸς ὅλους τοὺς Δυτικοελλαδίτας τοὺς εἰς ξένην γῆν καταφυγόντας, προτρέπουσα αὐτοὺς νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ συναγωνισθῶσι κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, ὡς καὶ πρότερον.

Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις διώρισεν ἡ κυβέρνησις ἀρχηγὸν τῶν κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα δυνάμεων τὸν Καραῖσκάκην· τοῦτο μαθοῦσα ἡ ἐν Μεσολογγίῳ ἐπιτροπὴ ἔσπευσε νὰ τὸ ἀναγγείλῃ τοῖς Δυτικοελλαδίταις, ἀναμιμνήσκουσα τὰ πρὸς τὴν πατρίδα

καθήκοντά των, καλοῦσα εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα τοὺς ἀπόντας, θαρρύνουσα τοὺς περὶ τὸν Καραϊσκάκη εἰς νέους κινδύνους, καὶ ἀποδίδουσα τὸν ὀφειλόμενον ἔπαινον εἰς τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως.

Ὁ δὲ Κιουταχῆς, αἰσθανόμενος ὅτι τῶν μὲν Ἑλλήνων ἡ κατάστασις καθ' ἡμέραν ἐβελτιοῦτο, τῶν δὲ Τούρκων ἐχειροτέρευεν, ἔβαλε κατὰ νοῦν νὰ δοκιμάσῃ νέαν ἔφοδον. Ἀλλὰ τόσον ἀπρόθυμος ἦτον ὁ στρατός, ὥστε μόλις εὐρέθησαν εὐδιάθετοι δισχίλιοι. Εἰδοποιήθησαν ἐν καιρῷ οἱ Ἕλληνες περὶ τῶν μελετωμένων, καὶ πλήρεις χαρᾶς ἀνέμεναν τὴν πραγματοποίησιν· βλέποντες δὲ ὅτι παρήρχοντο αἱ ἡμέραι, καὶ πάντοτε μὲν ἠτοιμάζοντο οἱ ἐχθροὶ εἰς ἔφοδον, ἀλλὰ δὲν ἐκινοῦντο, τοῖς εἶπαν χλευαστικῇ τῇ φωνῇ ἄνωθεν τῶν ἐπάλλξεων νὰ παύσωσιν ἐργαζόμενοι ἀνωφελῶς καὶ νὰ ἐφορμήσωσιν ὅσον τάχιον· κωφεύοντων δὲ τῶν Τούρκων, ἀπεφάσισαν οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπισπεύσωσιν ἄλλως πῶς τὴν μελετωμένην ἔφοδον.

Πρὸ τινων ἡμερῶν εἶχαν σκάψει μεγάλην ὑπόνομον ὑπὸ τὸ πρόχωμα τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου παρατεινομένην ὑπὸ τὸ ὕψωμα τῆς ἐνώσεως· ἔσκαψαν πρὸ ὀλίγου καὶ ἄλλην μικροτέραν, δι' ἧς ἐσκόπευαν νὰ προοιμιάσωσι τὴν μάχην ἀναγκάζοντες τοὺς Τούρκους νὰ συσσωρευθῶσιν ἐπὶ τοῦ προχώματος. Τὸ δειλινὸν τῆς 9 Σεπτεμβρίου ἐξερράγη ἡ μικρὰ ὑπόνομος· βαρὺς κανονοβολισμὸς καὶ τουφεκισμὸς ἤρχισεν ἐν τῷ ἅμα καθ' ὅλην τὴν μεταξὺ τοῦ πυργώματος τοῦ Κοτσιούκου καὶ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη γραμμῆν τοῦ τείχους· ἀνταπεκρίθησαν μανιωδῶς οἱ Τούρκοι ἔξωθεν· σμῆνη Ἀλβανῶν καὶ Ἀσιανῶν ἐξῆλθαν διὰ μιᾶς ἐκ τῶν ἐν ταῖς ὑπωρείαις σκηνωμάτων, καὶ ὠθοῦντο πρὸς τὰ κάτω ὑπὸ τὴν μᾶστιγα τῶν ἰππέων· καὶ αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς, ἀφήσας τὴν σκηνὴν του, καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τῆς φρουρᾶς του, κατέβη εἰς τι τῶν

πλησιεστέρων τοῦ τείχους κανονοστασίων. Ἐξήφθη ἡ μάχη ὑπὸ τοὺς ἰδίους ὀφθαλμοὺς του, καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης ἐφόρμησαν οἱ ἐκλεχθέντες Ἀλβανοὶ καὶ Γκέγκαι ἐπὶ τὸ τείχος, ἀλλὰ πολλὰ παθόντες ἀπεκρούσθησαν. Μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν ἔπαυσεν ἔσωθεν ὁ πυροβολισμὸς ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ τείχους, πλὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου, καὶ οὐδεὶς ἐφαίνετο οὐδ' ἠκούετο κατ' ἐκείνο τὸ μέρος. Ὁ Κιουταχῆς, ὑποθέσας ὅτι ὅλη ἡ φρουρὰ συνέρρευ- σεν εἰς τὸ προτείχισμα ἐκείνο καὶ ἄφησε τὰς ἄλλας θέσεις κενάς, διέταξε τοὺς ἔμπροσθεν τοῦ προτει- χίσματος τοῦ Μακρῆ, τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα, καὶ τοῦ καρκινουειδούς προφράγματος ν' ἀναβῶσι τὰ τείχη. Ὑπήκουσαν. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες, οἱ ἐξ ἐπί- τηδες καθήμενοι ἀφανεῖς καὶ σιωπηλοὶ ὄπισθεν τοῦ τείχους ἐκείνου τοῦ μέρους, ἀφ' οὗ τοὺς ἄφησαν καὶ ἐπλησίασαν, ἀνηγέρθησαν διὰ μιᾶς ὅλοι, τοὺς κατέ- πληξαν φανέντες αἰφνιδίως, τοὺς ἀντέκρουσαν τολ- μηρῶς, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι καὶ καταφύγωσιν εἰς τὰ χαρακώματά των. Ἐν τῷ με- ταξὺ δὲ τούτῳ ἀκατάπαυστος διετηρεῖτο ὁ πυροβο- λισμὸς ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου, καὶ πάμπολλοι Τούρκοι, ἰστάμενοι ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως, ὑφ' ὃ παρετείετο ἡ μεγάλη ὑπόνομος, ἐμάχοντο. Ἀνάπτει ἐν τούτοις ἡ μεγάλη αὕτη ὑπόνομος, σείεται αἰφνης τὸ ἔδαφος, διαρρήγνυται ἡ γῆ, ἐκθρῶσκει ζοφῶδες νέφος ἐκ τῶν κόλπων αὐτῆς κατασκοτίζον τὴν ἀτμοσφαῖραν, πί- πτουν μετ' ὀλίγον ἄνωθεν πέτραι, χῶματα, κεφαλαί, σκέλη, χεῖρες, πόδες, καταβαίνει τὸ ζοφῶδες ἐκείνο νέφος, σκεπάζει καὶ πνίγει ὅσους ἡ ὑπόνομος ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως δὲν διεμέλισεν, οἱ μύδροι, αἱ κανονόσφαιραι καὶ αἱ τουφεκόσφαιραι διαχέονται τῆδε κάκεισε, διασκορπίζονται οἱ Τούρκοι κακὴν κακῶς, τὸ ξίφος τῶν Ἑλλήνων τοὺς καταδιώκει καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀνα-

τετραμμένα χαρακώματά των, καὶ μόνα ὅσα χάσματα ἤνοιξεν ἡ ἐκπυρσοκρότησις, καὶ μόνα ὅσα χώματα αὕτη συνεσώρευσεν ἀναχαιτίζουσι τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τούρκοι, πολλὰ παθόντες, ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐκίνουσι γυμνὰ τὰ ξίφη, κομπορῆμονοῦντες καὶ ἀπειλοῦντες τοὺς μακρὰν ἰσταμένους νικητάς. Ἐγέλων οὗτοι ἐπὶ τῇ κομπορῆμοσύνῃ καὶ τῇ ἀπειλῇ των, καὶ μὴ θέλοντες νὰ τοὺς τουφεκίζωσιν ἐλεοῦντες δῆθεν αὐτοὺς ὡς δειλοὺς καὶ ἀπειροπολέμους, ἐπέρριπταν μόνον ξύλα, πέτρας, βόλους, καὶ κατεγίνοντο λαφυραγωγοῦντες. Ἀφ' οὗ δὲ ἔπαυσεν ἡ λαφυραγωγία, κατέβησαν οἱ ἐργάται εἰς τὴν ὑπόνομον καὶ κυλίοντες χώματα πρὸς ἐπιπέδωσιν χασμάτων καὶ ὑψωμάτων, ἐξώρυσαν μεταξὺ πολλῶν νεκρῶν δύο ζῶντας Χριστιανοὺς ἐργάτας. Πεντακόσιοι καὶ ἐπέκεινα ἐθανατώθησαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοὶ ὡς εἰκάζετο ἐκ τῶν λαφυραγωγηθέντων ὄπλων καὶ φορεμάτων ἄδηλος δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν πληγωθέντων, ἐν οἷς καὶ ὁ Σέβρανης καὶ ὁ Ἀσλάμπης ἐθανατώθησαν καὶ 15 ἐκ τῆς φρουρᾶς καὶ ἐπληγώθησαν 35, ἐν οἷς καὶ ὁ Κωσταντῆς Τσαβέλλας, ὁ Θανάσης Ζέρβας καὶ ὁ δεκαεξαετῆς ἀνδρόπαις Ἀντώνης Μπάκας, ἀριστεύσας καὶ κατὰ τὴν ἔφοδον τῆς 21 ἰουλίου, καθ' ἣν ἀφήρπασε δύο τουφέκια ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἐχθρῶν.

Τὰ μεγάλα παθήματα τῶν Τούρκων κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐθεωρήθησαν ὡς ἡ καταστροφὴ ὅλης τῆς ἐκστρατείας, διὰ τοῦτο ἔπαυσαν οἱ συνήθεισι ἀλλαγμοί, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ λειποταξία καὶ ἡ ἀθυμία τοῦ στρατοπέδου, οἱ πλείστοι τῶν κατὰ τὸ Ἀνατολικὸν καὶ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀχελφου καὶ τινες τῶν ἐκτὸς τοῦ Μεσολογγίου ἔκαυσαν τὰς καλύβας των καὶ ἀνεχώρησαν, οἱ δὲ ἐναπομείναντες οὔτε προχώ-

ματα ἐφρόντιζαν νὰ ὑψώσωσιν, οὔτε κανονοστάσια νὰ ἐγείρωσιν· ἀποστρεφόμενοι δὲ παντὸς εἶδους κίνημα κατὰ τοῦ τείχους κατέπαυσαν διὰ μιᾶς ὅλας τὰς πρὸς βλάβην αὐτοῦ ἐργασίας, καὶ καταγινόμενοι μόνον εἰς τὰς πρὸς ἰδίαν ὑπεράσπισιν, ἐπεχείρησαν νὰ μετασχηματίσωσιν εἰς μικρὸν φρούριον τὸ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου κανονοστάσιον· ἦσαν δὲ καὶ αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμεφόνδια αὐτῶν ἐν τῷ τελειοῦσθαι· αἱ Πάτραι καὶ ἡ Ναύπακτος, ὅθεν ἄλλοτε ἐπρομηθεύοντο, ἔπασχαν ἔλλειψιν αὐτῶν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν θαλάσσιον πολιορκίαν· αἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς δίοδοι, δι' ὧν τοῖς ἐστέλλοντο ἐκ Πρεβέζης καὶ ἄλλοθεν, οὐδ' αὐταὶ ἦσαν ἀσφαλεῖς· ἐστήριζαν δὲ οἱ πολιορκηταὶ ὅλας τὰς ἐλπίδας των ἐπὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ στόλου, ἀλλ' ὁ στόλος δὲν ἐφαίνετο· τὴν δὲ ἐκ τῶν ἐπανελλημμένων ἀποτυχῶν καὶ τῆς ὀλίγης καὶ κακῆς τροφῆς ἀθυμίαν τοῦ στρατοπέδου ἠῤῥξανεν ἔτι μᾶλλον ἡ ἐπικρατοῦσα νόσος καὶ ἡ ταλαιπωρία.

Ἐν ᾧ δὲ τὰ τῶν Τούρκων ἦσαν τοιαῦτα, τὰ τῆς ἐλληνικῆς φρουρᾶς εἶχαν κάλλιστα. Τὴν 7 αὐγούστου εἶχαν μεταβιβασθῆ ἐκ Κρουνερίου διὰ θαλάσσης εἰς τὴν πολιορκουμένην πόλιν ὁ Κίτσος Τσαβέλλας, ὁ Γεωργάκης Βαλτινὸς καὶ ὁ Κώστας Φωτομάρας μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς πρὸς ἐνδυνάμωσιν τῆς φρουρᾶς· ἦλθαν τὴν 13 Σεπτεμβρίου καὶ οἱ περὶ τὸν Σαδήμαν, Πάτσην, Χατσῆ Πέτρον καὶ Γιαννάκην Στράτον, ὥστε ἡ ἐξ αἰτίας τῶν φόνων, τῶν ἀσθενειῶν, τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τῶν φυσικῶν θανάτων ἐντὸς τῆς πόλεως λειψανδρία ἀνεπληρώθη. Ἡ δὲ θάλασσα ἠνεωγμένη ἐπρομήθευε τὴν φρουρὰν παντὸς ἀναγκαίου. Τὴν 21 αὐγούστου εἶχε φθάσει εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου τὸ πλοῖον τοῦ Μπρούσκου· τὴν 25 Σεπτεμβρίου ἔφθασε τὸ τοῦ Λαλεχοῦ, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ τοῦ Μισεγιάννη, φέροντα καὶ τὰ τρία τρόφιμα καὶ πολεμεφόνδια· ἡ δὲ ἐνώπιον τῆς

φρουρᾶς τροπή τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐλπιδοποίει ὅτι, καὶ ἂν ἐφαίνετο ἐκ δευτέρου ὁ ἐχθρικός στόλος, καὶ ἐκ δευτέρου θ' ἀπεπέμπετο ἄπρακτος.

Ἄλλ' ὅσον κακὴ καὶ ἂν ἦτον ἡ θέσις τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου, ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ, ὁ μηδαμῶς τὸν προκάτοχόν του Βρυώνην, τὸν ἄλλοτε πολιορκήσαντα τὸ Μεσολόγγι ὁμοιάζων, ἠγωνίζετο πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάλυσίν του, καὶ ἐπειδὴ ὄχι μόνον ἀνωφελῆ ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον ἐθεώρει τὴν διατήρησιν τῶν πλησίων τοῦ τείχους θέσεών του, διενεώθη νὰ ἀναστρατοπεδεύσῃ πρὸς τὰς ὑπωρείας καὶ ἐπαναλάβῃ τοὺς εἰς βλάβην τῆς φρουρᾶς ἀγῶνάς του, φανέντος τοῦ στόλου. Οἱ Ἕλληνες ἔμαθαν ὅτι ἐμελέτα ὁ ἐχθρὸς, καὶ τὴν 19 Σεπτεμβρίου συνῆλθαν πολιτικοὶ καὶ πολεμικοὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἀγίου Παντελεήμονος πρὸς σύσκεψιν περὶ τοῦ πρακτέου, ἂν ἐπέμενεν ὁ Κιουταχῆς εἰς τὴν πολιορκίαν, διαρκοῦντος τοῦ χειμῶνος· ὅλοι δὲ ὁμοθυμαδὸν ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιμείνωσι μέχρι τέλους. Τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι δὲν εἶχαν νὰ φοβηθῶσιν εἰμὴ τὴν πείναν· ἀλλ' ὁ ἐπίφοβος οὗτος ἐχθρὸς ἠπεῖλει τὴν ὄραν ἐκείνην τοὺς ἐχθροὺς μᾶλλον ἢ αὐτούς.

Τὴν δὲ 21 ἐρρίφθη ἕξωθεν ἐπιστολὴ εἰς τὸν καρκίνοειδὲς πρόφραγμα, δι' ἧς ἐζήτουν οἱ Τούρκοι συνομιλίαν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀντερρίφθη εἰς τὰ ἐχθρικά χαρακώματα καὶ ἐρρέθη εἰς ἀπάντησιν ὅτι “οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν ἄλλην συνομιλίαν μετὰ τῶν Τούρκων, εἰμὴ τὴν διὰ τῶν ὄπλων.” Τὴν τρίτην δὲ ἡμέραν μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἀναψαν οἱ Ἕλληνες ὑπόνομον ὑπὸ τοῦ Σωτηροπούλου παρασκευασθεῖσαν, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς διαρρώγῃς τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη καὶ παρατεινομένην μέχρι τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων, καὶ κατέστρεψαν

δι' αὐτῆς τὰ ἐφιστάμενα χαρακώματα καὶ πολλοὺς τῶν φυλαττόντων αὐτά· ἐφόνευσαν δὲ καὶ τινες τῶν ἐντὸς τῶν παρὰ τὴν ὑπονόμον χαρακωμάτων μετὰ τὴν ἔκρηξιν αὐτῆς μυδροβολοῦντες καὶ τουφεκίζοντες. Οἱ δὲ Τούρκοι, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ἐπὶ τῆς προτέρας μάχης τέχνασμα τῶν Ἑλλήνων καὶ φοβούμενοι μὴ πάθωσιν ὅ,τι τότε ἔπαθαν, ὠπισθοδρόμησαν φονεύσαντες δύο Ἑλληνας καὶ πληγώσαντες τρεῖς.

Τὰ κατορθώματα τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου ἐφιλοτιμήθη νὰ μιμηθῆ ἓν μέρος τὸ νεοσύστατον καὶ ἡμέρα τῇ ἡμέρα αὐξάνον στρατόπεδον ἐν Ἀκαρνανίᾳ. Ἐκτὸς μικρῶν τινῶν ἄλλων εὐτυχῶν ἐπιδρομῶν, ἔπεσαν οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ τὴν 28 αἴφνης ἐπὶ τοὺς ἐν Καρβασαρά ἐστρατοπεδευμένους Τούρκους. Τριακόσιοι ἐχθροί, κατὰ τὴν πρὸς τὴν φρουρὰν τοῦ Μεσολογγίου ἐπιστολὴν των, ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ διασωθέντες ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐξ ὧν καὶ τινες ἐπνίγησαν· 200 κάμηλοι ἦσαν ἐν τῷ ἐχθρικῷ ἐκείνῳ στρατοπέδῳ εἰς μεταβίβασιν τῶν ἐκ Πρεβέζης καὶ Ἄρτης στελλομένων τροφῶν· ἐξ αὐτῶν 70 ἐσκοτώθησαν, αἱ δὲ λοιπαὶ καὶ 80 σκευοφόροι ἡμίονοι καὶ ἵπποι καὶ 30 κέλητες ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν.

Ἡ δὲ ἀκάματος φρουρὰ ἠτοίμασεν ἄλλην ὑπόνομον ὑπὸ τὸ ἐναπομείναν μέρος τοῦ περιφήμου ὑψώματος τῆς ἐνώσεως διὰ τῶν ἐντέχνων ἐργασιῶν τοῦ γνωστοῦ ὑπονομοποιοῦ Κώστα ἐλθόντος πρό τινῶν ἡμερῶν εἰς τὴν πόλιν. Ἐπιφωσκούσης τῆς 1 ὁκτωβρίου, ἤρχισεν ἡ φρουρὰ νὰ τουφεκίσῃ καὶ κανονοβολῆ καθ' ὅλην τὴν δεξιὰν πτέρυγα τοῦ τείχους· ἀπέβλεπε δὲ ὁ πυροβολισμὸς εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὰς θέσεις των. Μετ' ὀλίγον ἔπαυσεν ὁ πυροβολισμὸς καί, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἀναψαν οἱ Ἑλληνες τὴν ὑπόνομον· μικρὸν κρότον ἐπροξένησεν ἡ ἔκρηξις τῆς ὄντων τῶν ἐπικειμένων

χωμάτων φερτῶν· ἀλλ' ἐπέφερε μεγάλην βλάβην, διότι τὸ σχῆμά της ἦτον ἐπίμηκες, καὶ παρετίετο μέχρι τουρκικοῦ τινος καφφενείου, ὅπου ἦσαν πολλοὶ ἐχθροί. Ἀνετράπη δὲ καὶ τὸ ἥμισυ τῆς ἐξ ἀριστερῶν πλευρᾶς τοῦ ὑψώματος, τῆς μόνης ἣτις ἐσώζετο, διεμελίσθησαν οἱ ἐπ' αὐτῆς, καὶ πολλοὶ ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τὴν ἀνυψωθείσαν καὶ καταπεσοῦσαν τοῦ πηλοῦ νεφέλην. Μετὰ δὲ τὴν ἔκρηξιν οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ κανονοβολῶσι, νὰ βομβοβολῶσι, καὶ νὰ τουφεκίζωσιν· ἰδόντες δὲ ὅτι οἱ Τούρκοι ἐγκατέλιπαν τὰ χαρακώματά των καὶ ἔτρεχαν εἰς τὰ ἄνω, ἐξεπήδησαν τοῦ τείχους, τοὺς κατεδίωξαν μέχρι 300 ὀργυιῶν καὶ ἐπανῆλθαν φέροντες κεφαλᾶς, ὄπλα, φορέματα καὶ σημαίας· 3 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ 16 ἐπληγώθησαν· ἐφονεύθησαν καὶ 4 γυναῖκες ἐν τῇ πόλει, ἐμπεσοῦσης σφαίρας 60 λιτρῶν. Τὴν δὲ νύκτα τῆς 5, καθ' ἣν ῥαγδαία βροχὴ ἐπιπτε καὶ βαθεῖα σιωπὴ ἐπεκράτει καθ' ὅλον τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἐρρίφθησαν ἔσωθεν ἐπὶ τοὺς ἐχθρικοὺς προμαχῶνας βομβίδες· καὶ κατὰ μὲν τὴν ἔκρηξιν τῆς πρώτης ἠκούσθησαν κραυγαί, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης οὐδεμία. Ἀποροῦντες οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν ἀσυνήθη σιγὴν ἐπήδησαν ἔξω, ἠῦραν τὰ ἐχθρικά ὄχυρώματα παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν κενά, ἔκασται τὰ ξύλινα παραπετάσματα, κατέστρεψαν τοὺς προμαχῶνας καὶ εἰσέφεραν τὴν εὐρεθείσαν ξύλινον ὕλην.

Φαίνεται ὅτι ἐξ αἰτίας τῶν κατὰ τὴν 1 ὀκτωβρίου συμβάντων ἀπηλπίσθησαν οἱ ἐχθροί, καὶ κατέλιπαν τοὺς προμαχῶνας, τὰ χαρακώματα, τὰ ἀπέναντι τῶν δύο ἄκρων τοῦ προτειχίσματος δύο κανονοστάσια καὶ ἀνεστρατοπέδευσαν εἰς τὰς ὑπωρείας· ὀλίγοι δέ, προφυλακὴ τοῦ στρατοπέδου, ἔμειναν φρουροὶ τῶν ἀφισταμένων 300 ἕως 400 ὀργυιάς τοῦ τείχους κανονοστασίων. Τοιουτοτρόπως ἤρθη ἡ στενὴ ἐξάμηνος πολιορκία, καὶ οἱ Ἕλληνες, περιφερόμενοι ἐκ-

τοτε ἐλευθέρως ἔξω τοῦ τείχους, ἔβοσκαν τὰ κτήνη των ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀλαζόνος Κιουταχῆ, κατηδάφιζαν τὰ ἔργα του, ἀνώρυτταν τὴν τάφρον καὶ ἐπεσκεύαζαν τὸ τείχος. Ἀθλία ἦτον ἡ κατάστασις τοῦ τείχους ἐπὶ τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ ἐχθροῦ. Ἴδου τί ἀνέφερεν ὁ τειχοποιὸς Κοκκίνης περὶ αὐτοῦ πρὸς τὴν διευθύνουσαν τὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπιτροπὴν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τῆς ἀναστρατοπεδείας.

“ Ἐξῆλθον σήμερον κατὰ τὸ ἀπαραίτητον χρέος μου διὰ νὰ ἐξετάσω τὴν κατάστασιν τοῦ προτειχίσματος καὶ νὰ δώσω ὀρθὴν καὶ ἀκριβῆ ἰδέαν τῶν μηχανημάτων, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἐχθρὸς καταφρονῶν πᾶσαν ἀντίστασιν ἔκαμε τοσάκις ἀπόπειραν τοῦ νὰ κυριεύσῃ δι’ ἐφόδου τὸ τείχος μας. Εἰς τὸ περιτειχίσμα λοιπὸν τοῦ Μπότσαρη ἐπροξένησεν ὁ ἐχθρὸς χαλάστραν βατὴν (brèche praticable). Εἰς τὴν αὐτὴν εὐρίσκονται κατηγορίαν καὶ τὰ περιενδεδυμένα κανονοστάσια τοῦ Κοραῆ, τοῦ Ἰγνατίου, τοῦ Κοκκίνη καὶ τοῦ Μακρῆ· τὸ μεταξὺ τῶν κανονοστασιῶν φράγμα (courtine) ὑπέφερεν ὡσαύτως ἄκραν φθοράν, ἐξ οὗ ἐναργῶς φαίνεται ὅτι τὸ μέτωπον τοῦ περιτειχίσματος ἔπαθε τὴν μεγαλειτέραν βλάβην· ἀπὸ δὲ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ὅλα τῶν ἐχθρῶν τὰ κινήματα διευθύνθησαν κατὰ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Φραγκλίνου, ἐπονομαζομένου κεραυνοβόλος, διὰ τοῦ κολοσσαίου ἐκείνου ἔργου τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως. Ὁμοίως καὶ ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἡ δίοδος τῆς γενικῆς ἐφόδου (la descente) κατεσκευάσθη διὰ τοῦ πληρώματος τῶν τάφρων ἔμπροσθεν τῶν κανονοστασιῶν τοῦ Μακρῆ, Ῥήγα καὶ Μονταλεμπέρτου.”

Ἴδου καὶ ὅσα ὁ ἴδιος ὀχυροποιὸς ἀνέφερε περὶ τῶν ἔργων τῶν Τούρκων, ἀφ’ οὗ τὰ ἐπεσκέφθη.

“ Καθ’ ὅσον ἡμπορεῖ κάθε εἰδήμων νὰ παρατη-

“ ρήση, τὰ χαρακώματα τῶν Τούρκων δὲν ἔχουν
 “ οὐδεμίαν κανονικὴν τάξιν (ἐννοῶ πάντοτε τὴν
 “ τάξιν τοῦ προσβάλλειν τὰ τείχη κατὰ τὰς νεω-
 “ τέρας ἐφευρέσεις τῶν μηχανικῶν). Εἶναι ἀληθές
 “ ὅτι ὁ ἐχθρὸς μετεχειρίσθη τὰς ἐλικοειδεῖς γραμμάς,
 “ τὰς παραλλήλους, τὰς πλευρικὰς τῶν κανονοστα-
 “ σίων, ἀλλὰ τὰ πάντα ἦσαν σχεδιασμένα χωρὶς τὴν
 “ παραμικρὰν ἀναλογίαν· δὲν εἶναι ἄλλο τι τὸ σύμ-
 “ παν τῶν γιγαντιαίων ἔργων εἰμὴ ἕνας λαβύρινθος
 “ τουρκικός, ἐργασίαι πολυχρόνιοι, προσθήκαι, πα-
 “ ραπροσθήκαι, προχαρακώματα, ἀντιχαρακώματα,
 “ πράξεις χωρὶς ἀρμονίαν, κατασκευαὶ χωρὶς λόγον,
 “ καὶ ἐν συντόμῳ τὰ πάντα εἶναι μία σύγχυσις καὶ
 “ ἕνας κυκεὼν καθ’ ὅλους τοὺς λόγους.

“ Ὅσον περὶ τοῦ ὑψώματος τοῦ ὀχυρώματος (la
 “ *digue d’union*) βλέπει τις ἐκ τοῦ ἔσωθεν ἀφ’
 “ ἐνὸς μέρους τριῶν ὀργυιῶν πλάτος καὶ ἀφ’ ἐτέρου
 “ τεσσάρων καὶ πέντε ἡμισυ. Εἰς ὀγδοήκοντα ὀρ-
 “ γυιῶν ἀπόστασιν διακόπτεται ἐν τῷ μέσῳ ἀπὸ μίαν
 “ γωνίαν 120 περίπου βαθμῶν καὶ πρὸς τὸ πρό-
 “ χωμα (*saillant*) τοῦ κανονοστασίου εἶναι ὀχυρω-
 “ μένη ἢ δεξιὰ γραμμὴ καὶ ἀπὸ μεσότειχα (*tra-
 “ verses*). Τοῦτο δὲ μόνον τὸ ἔργον εἶναι ἄξιον
 “ προσοχῆς τινος, καθότι διὰ τὴν κατασκευὴν του
 “ ἄλλο δὲν ἔκαμαν παρὰ ἔσκαψαν τρεῖς περίπου
 “ πόδας, καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα χῶματα διὰ τὴν κατα-
 “ σκευὴν τοῦ τοιοῦτου εἴδους ὑπογείων παραπετα-
 “ σμένων μετεφέρθησαν ἀλλαχόθεν. Εἶναι τῶντι
 “ παράδοξον τὸ ἔργον τοῦτο, εἶναι ὅμως Τούρκων.”

Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῶν ὀχυρωμάτων καὶ
 τῶν πολιορκητῶν καὶ τῶν πολιορκουμένων καθ’ ὃν
 καιρὸν ἐτελείωσεν ἡ πρώτη περίοδος τῆς πολιορκίας.

1825-26.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΗ.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.—Περίοδος δευτέρα.

Ὁ δὲ ὀθωμανικὸς στόλος, ἀφ' οὗ ἔγεινεν ἄφαντος τὸν ἰούλιον ἀπέμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου, ἔπλευσε κατ' εὐθείαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἠτοίμαζε νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὠργάνιζε πρό τινος καιροῦ καὶ ἄλλα τακτικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῶν Γάλλων στρατηγῶν Βογέρου καὶ Λιβρόνου. Λόγος δὲ διεδόθη ὅτι ἡ νέα αὕτη ἐκστρατεία ἠτοιμάζετο κατὰ Σπετσῶν καὶ Ὑδρας· διὰ τοῦτο οἱ πρόκριτοι τῶν δύο νήσων κατέβαλαν πᾶσαν φροντίδα πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτῶν μεταφέροντες ἔξωθεν στρατεύματα.

Ἀφ' οὗ δὲ τὰ πάντα παρεσκευάσθησαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἀπέπλευσαν τὴν 5, 6 καὶ 7 ὀκτωβρίου 145 πλοῖα ὑπὸ τὸν καπητάμπασαν. Ἐξ αὐτῶν τὰ 79 ἦσαν πολεμικά· βυζαντινὰ μὲν ἐννέα φρεγάται, ἐννέα κορβέτται, δέκα βρίκια, καὶ τρεῖς γολέτται· ἀλγερινὰ δὲ δύο φρεγάται, δύο κορβέτται καὶ μία γολέττα· μία δὲ κορβέττα, ἐν βρίκι, καὶ δύο γολέτται τριπολιναί· ἦσαν καὶ αἰγύπτια δύο φρεγάται, μία κορβέττα, δεκαεὶς βρίκια, ἐννέα γολέτται, ἐν ἀτμόπλουν φέρου τρία κανόνια, καὶ δέκα πυρπολικά· τὰ δὲ λοιπὰ ἦσαν φορτηγά, 36 αἰγύπτια καὶ 30 ὑπὸ σημαίας χριστιανικάς. Τὰ πλοῖα ταῦτα παρέλαβαν δεκακισχιλίους στρατιώτας, ἐξ ὧν ὀκτακισχίλιοι ἦσαν νεοσύλλεκτοι τακτικοὶ Ἄραβες, ὀκτακόσιοι ἄτακτοι Τούρκοι καὶ

χίλιοι διακόσιοι ἰππεῖς. Ἐφεραν δὲ πολλὰς τροφὰς καὶ πολλὰ πολεμεφόδια. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη κατενοδῶθη ἀνενόχλητος τὴν 24 ὀκτωβρίου εἰς τὸν λιμένα τοῦ Νεοκάστρου.

Ἡ ἔλευσις τῆς νέας ταύτης ἐχθρικῆς δυνάμεως ἐθάρρυνε τὸν φιλόδοξον, τὸν πολεμομανῆ, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ εὐτυχεῖ ἐκβάσει τῶν κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐπιχειρημάτων του ἐπαιρόμενον Ἰβραήμην εἰς τὸ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ χειμῶνος ὅ,τι δὲν ἐδυνήθη νὰ κατορθώσῃ ἐπὶ τοῦ καλοκαιρίου ὁ ἀξιώτερος ἀρχιστράτηγος τοῦ σουλτάνου, τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου· ἀφήσας δὲ φρουρὰν ἱκανὴν ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ ἐν τοῖς μεσσηνιακοῖς φρουρίοις ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰ λοιπὰ στρατεύματα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ ἄλλα μὲν αὐτῶν καθὼς καὶ τὸ πυροβολικὸν ἔστειλε διὰ θαλάσσης ὑπὸ τὴν συνοδίαν τοῦ στόλου, ἄλλα δὲ συμπαρέλαβεν αὐτὸς διὰ ξηρᾶς· καὶ ὁ μὲν στόλος ἀπάρas τὴν 3 καὶ 4 νοεμβρίου ἐκ Νεοκάστρου ἐφάνη τὴν 6 ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου· αὐτὸς δὲ διέβη ἀνενόχλητος τὸ Κλειδί, καὶ τὴν 8 ἔφθασεν εἰς Ἀγουλινίτσαν, ὅπου μαθὼν ὅτι κατέφυγαν εἰς τὰ ἐν τῇ λίμνῃ αὐτῆς νησιδία πάμπολλοι κάτοικοι τῶν πλησιοχώρων μερῶν, διέταξε τὴν κυρίευσιν αὐτῶν· καὶ πρῶτος αὐτὸς ἔφιππος καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἰππικοῦ εἰσήλασεν εἰς τὴν λίμνην ἐξ ἑνὸς μέρους, τὸ δὲ πεζικὸν του εἰσέδυσεν ἐξ ἄλλου. Βλέποντες δὲ οἱ ἐπὶ τῶν νησιδίων τὰ γινόμενα, ἐμβάντες εἰς πολλὰ μονόξυλα, ἀντέκρουσαν καὶ τοὺς ἰππεῖς καὶ τοὺς πεζοὺς γενναίως, καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐθανάτωσαν· διήρκεσεν ἡ μάχη σχεδὸν πανήμερος· οἱ ἰππεῖς ὑπέφεραν ὑπὲρ τοὺς λοιπούς, διότι ἐκόλλησαν οἱ ἵπποι των εἰς τὴν βορβορώδη λίμνην καὶ ἐβιάσθησαν νὰ καταβῶσιν· ἔτραχηλίσθη καὶ ὁ Ἰβραήμης καὶ διεσώθη διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν δορυφόρων του· 127 ἐχθρικὰ πτώ-

ματα καὶ 80 ἵπποι εὐρέθησαν μετὰ τὴν μάχην ἐν τῇ λίμνῃ· ἔλειψαν δὲ καὶ 140 Ἕλληνες, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐφονεύθησαν πολεμοῦντες, οἱ δὲ ἠχμαλωτίσθησαν, καὶ πολλαὶ γυναῖκες καὶ παῖδιά ἔπεσαν εἰς τὴν λίμνην ἀθόρμητοι καὶ ἐπνίγησαν εἰς ἀποφυγὴν ἀτιμίας καὶ ἀλλαξοπιστίας. Τὴν δὲ ὑστεραίαν ἐπέρασαν οἱ ἐχθροὶ τὸν Ἄλφειόν καὶ ἔκαυσαν τὸν Πύργον. Ἐξεστράτευσαν συγχρόνως καὶ οἱ περὶ τὸν ἐν Πάτραις Ἰσοῦφην, ἔπεσαν αὐθημερόν οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν εἰς τὴν πόλιν τῆς Γαστούνης, τὴν ἠῦραν ἔρημον, τὴν ἔκαυσαν καὶ διεσπάρησαν εἰς τὴν λοιπὴν ἐπαρχίαν καίοντες, λεηλατοῦντες, φονεύοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες· ἠῦραν ὁμως κάπου ἀντίστασιν, πρὸ πάντων δὲ ἐν Βαρθολομιῶ, ὅπου ἐπιπεσόντες ὀλίγοι ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων. Οὗτοι, δράξαντες ἐπὶ τῆς ἀποκρούσεως τὴν εὐκαιρίαν, μετεκόμισαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν εἰς Χλουμουτσί, καὶ τινες μὲν αὐτῶν ἐνδιέμειναν, ἄλλοι δέ, πλήρεις θάρρους διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν, ἐπέστρεψαν αὐθεσπερὶ εἰς προφύλαξιν τοῦ χωρίου, ἂν ἐπανήρχοντο οἱ ἐχθροί. Τὴν ἐπαύριον ἐπανήλθαν οἱ ἐχθροὶ πολυπληθέστεροι, ἐναπέκλεισαν τοὺς ἐπανελθόντας καὶ τοὺς ἐπολέμου. Μαθόντες οἱ ἐν Χλουμουτσί τὰ γινόμενα ἔστειλαν ἀμέσως 150 ἐκλεκτοὺς εἰς ἀντίληψιν τῶν κινδυνευόντων· ἀλλ' οὗτοι φθάσαντες εἰς τοὺς ἀμπελῶνας τοῦ χωρίου ἐκυκλώθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ πολεμοῦντες γενναίως ὅλοι σχεδὸν ἀπωλέσθησαν, συναπωλέσθησαν καὶ 56 ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ χωρίου δι' ὅλης τῆς ἡμέρας πολεμησάντων· ἔπαθαν καὶ οἱ ἐχθροὶ βαρείαν ζημίαν.

Προχωροῦντες δὲ οἱ περὶ τὸν Ἰβραήμην ἔφθασαν τὴν 17 παρὰ τὸ μεταξὺ Ῥίου καὶ Ἀντιρρίου στόμιον τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, ὅπου καὶ ἐσκήνωσαν· καὶ οὗτος μὲν ἐπέρασεν εἰς Ναύπακτον πρὸς ἐντευξίν τοῦ καπητάμπασα καὶ τοῦ Κιουταχῆ περιμενόντων

αὐτὸν ἐκεῖ, καὶ διέταξε τὸν Χουσεήμπεην νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαστούνης, νὰ καλέσῃ τοὺς κατοίκους εἰς ὑποταγὴν καὶ νὰ κυριεύσῃ διὰ τῆς πειθοῦς ἢ τῆς βίας τὰς ἐπὶ τῆς παραλίας κρατουμένας ὑπ' αὐτῶν εἰσέτι θέσεις. Ὁ δὲ ἐν Πάτραις Ἰσουφης, ὁ δι' ὅλης τετραετίας εὐτυχῶς ἀγωνισθεὶς, ἀπεχαιρέτησε ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τὴν Πελοπόννησον κληθεὶς εἰς τὴν σατραπείαν τῆς Μαγνησίας· τὸν διεδέχθη δὲ ὁ Δελῆ Ἀχμέτπασας.

Μεθ' ἡμέρας δ' ἑπτὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου, ἐφάνη καὶ ὁ ἑλληνικὸς ὑπὸ τὸν Μιαούλην πλέοντα ἐπὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, διότι τὸ πλοῖόν του, συγκρουσθὲν μετὰ τινος ἄλλου καὶ βλαφθέν, ἐστάλη εἰς Ὑδραν, πρὸς ἐπισκευήν. Ἄλλ' ἐν ᾧ τὰ ὀθωμανικὰ πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν 90, ἐν οἷς πολλαὶ φρεγάται καὶ κορβέτται, τὰ ἑλληνικὰ ἦσαν 2 τρικάταρτα καὶ 25 βρίκια καὶ γολέτται· ἦσαν δὲ ὅλα ὑδραϊκά, καὶ ἀνεμένοντο ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ καὶ τὰ τῶν ἄλλων νήσων. Ἄλλ', ἂν καὶ τόσον δυσανάλογος ὁ ἀριθμὸς, τὰ ἑλληνικὰ ὤρμησαν τὴν 13 ἐπὶ τὰ ὀθωμανικὰ πλέοντα ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Πάπα καὶ ἐναυμάχησαν. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἔσπασεν ἐν τῶν κανονίων τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ ἐσκότωσε καὶ ἐπλήγωσεν 11 ναύτας. Τὴν δὲ ἐφεξῆς νύκτα ἐκάθησέ πρὸς τὰς Σκρόφας τὸ πλοῖον τοῦ Ζάκα, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀντιλήψεως τῶν λέμβων τοῦ στόλου ἀνέπλευσε. Ἐπανελήφθη ἡ ναυμαχία καὶ τὴν ἐπαύριον, καθ' ἣν ὁ Μπούτης ἵθυνε τὸ πυρπολικόν του εἰς τινὰ κορβέτταν, ἀλλὰ πρὶν τὸ ἀνάψῃ, οἱ ἐχθροὶ κανονοβολοῦντες τοῦ ἔρριψαν κάτω τὰ κατάρτια. Τὴν δὲ 15 μαθὼν ὁ Μιαούλης ὅτι οἱ καταφυγόντες εἰς Χλουμουῖσι ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἰβραήμη κατεστενοχωροῦντο, ἔστειλε πλοῖον πρὸς μετακόμισιν αὐτῶν εἰς Κάλαμον. Ἐμαθε δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὅτι ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἐστερεῖτο τροφῶν· καὶ ἀγοράσας διὰ συνεισφορᾶς ἰδίας καὶ

τῶν πλοιάρχων ἠγωνίζετο νὰ τὰς ἀποστείλῃ εἰς τὴν πόλιν· ἀλλ' ἠγωνίζοντο καὶ οἱ ἐχθροὶ εἰς ματαίωσιν τοῦ σκοποῦ του κατέχοντες τοὺς εἰσπλους τῆς λίμνης· ὤρμησαν δὲ τὴν 17 ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας πλεόντας ὑπὸ τὰς Σκρόφας, ἐναυμάχησαν ὑπὸ καλὸν ἄνεμον, ἀλλ' ἀπεμακρύνθησαν ἄπρακτοι· ἐναυμάχησαν καὶ τὴν ἐπιούσαν πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος, καὶ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἀπεμακρύνθησαν ἐπίσης ἄπρακτοι· ἐκάη δὲ κατὰ λάθος ἀνωφελῶς τὴν αὐτὴν νύκτα τὸ πυρπολικὸν τοῦ Δημαμᾶ. Τὴν δὲ 20 εἰσεβιβάσθησαν αἱ ἀγορασθεῖσαι τροφαὶ εἰς Μεσολόγγι ἐπὶ τῶν λέμβων τῶν διαφόρων πλοίων διὰ τοῦ Πεταλᾶ. Τὸ πρῶτὴ τῆς 21 ἔπλεαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα παρὰ τὰ νησίδια τοῦ Δραγαμέστου. Εὐρῶν ὁ ἐχθρικός στόλος καλὸν ἄνεμον ἐπέπλευσε μετὰ μεσημβρίαν, προπορευομένων τῶν πυρπολικῶν του· ἤρχισεν ἡ ναυμαχία· ἡ θέσις ἦτο στενὴ καὶ διάφορα πλοῖα ἑλληνικὰ ἠναγκάσθησαν νὰ διαπλεύσωσι τὰ νησίδια εἰς ἀντιπαράταξιν. Ἐν δὲ τῶν ἐχθρικῶν πυρπολικῶν ἔπλεεν ἐπὶ τὸ πλοῖον τοῦ Παλεχοῦ· ἔτρεξαν αἱ λέμβοι τῶν ἑλληνικῶν πλοίων εἰς ἄλωσιν ἢ φθορὰν τοῦ πυρπολικοῦ, οἱ δὲ δειλοὶ καὶ ἀνεπιτήδειοι ναῦται του ἰδόντες τὸν κίνδυνον, τὸ ἐγκατέλειψαν ἄκαυστον καὶ ἔφυγαν ἐμβάντες εἰς τὴν λέμβον, αὐτὸ δὲ ἔπεσεν εἰς τι νησίδιον, ὅπου οἱ Ἕλληνες τὸ ἔκαυσαν· ὁ δὲ ἐχθρὸς μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ πυρπολικοῦ του ἀπεμακρύνθη. Ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ταύτῃ ἐσκοτώθησαν δύο πλοῖαρχοι τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἐπληγώθησαν καὶ διάφοροι Ἕλληνες ναῦται καὶ ὁ πλοῖαρχος Λάζαρος Πινότσης εἰς τὸν μηρόν. Τὴν 23 εἰσεβιβάσθησαν πάλιν ὀλίγαι τροφαὶ εἰς Μεσολόγγι διὰ τοῦ Πεταλᾶ. Τὴν δὲ 25 ἠκούσθησαν πολλοὶ τουφεκισμοὶ κατὰ τὴν Γλαρέντσαν. Ἐπλησίασεν ὁ Μιαούλης, καὶ μαθὼν ὅτι πολλοὶ τῶν ἐπὶ τῆς παραλίας κατοίκων τῆς ἐπαρχίας Γαστούνης, θέλοντες νὰ περάσωσι χάριν ἀσφα-

λείας εἰς Ζάκυνθον, ἐκινδύνευαν νὰ αἰχμαλωτισθῶσιν, ἔστειλε τὰς λέμβους καὶ ἔσωσε πολλοὺς αὐτῶν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ ναῦται ἠτοιμάζοντο ν' ἀποβῶσιν πρὸς καταδίωξιν τῶν καταδιωκόντων, ἐφάνη ὁ ἐχθρικός στόλος· ἀνεκλήθησαν τότε οἱ ναῦται καὶ ἤρχισε περὶ τὴν ἐσπέραν ναυμαχία, καθ' ἣν εἰς τῶν πυρπολιτῶν, ὁ Θεοδωράκης Βώκου, βαστῶν τὴν πυρφόρον ἐσχάραν ἐντὸς τοῦ ἐφορκίου του ὑπὸ τὴν πρύμνην τοῦ πυρπολικοῦ του πλησίον ἐχθρικῆς φρεγάτας, ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγη, ἀποκοπείσων τῶν δύο χειρῶν του ὑπὸ κανονοβολῆς· ἔπεσε δὲ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν συγχρόνως καὶ τὸ πυρπολικόν του, κοπέντος δι' ἄλλης κανονοβολῆς τοῦ σχοινίου δι' οὗ ἐρμουλκεῖτο, ἀλλ' οἱ ναῦται ὅλοι ἐσώθησαν. Τὴν νύκτα διεχωρίσθησαν οἱ στόλοι ἐπελθούσης τρικυμίας. Ὅσον δὲ μικρὸς καὶ ἂν ἦτον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλληνικῶν πλοίων, ὅσον ὀλίγη καὶ ἂν ἦτον ἡ δύναμις των, ἡ εὐτολμία τῶν ἐν αὐτοῖς κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἐφάνη ἀξιοθαύμαστος. Ὅχι μόνον τὰ πλοῖα ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πλοιάρια τόσον κατεφρόνου τὸν ἐπὶ τῷ πλήθει καὶ τῷ μεγέθει τῶν πλοίων του ἀλαζονευόμενον ἐχθρόν, ὥστε ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν 22 ναυμαχίας τὸ παρευρεθὲν πλοιάριον τοῦ μοιράρχου Κωνσταντίνου Τρικουπή (α) πλησιάσαν τὴν ἐχθρικὴν ναυαρχίδα ἤρχισε καὶ ἐκείνο νὰ κανονοβολῇ τὴν πρύμνην αὐτῆς. Ἐν τούτοις, οὔτε τροφὰς οὔτε πολεμεφόνδια ἢ ὑδραϊκὴ αὐτῆ μοῖρα διὰ τὰς ἐπικρατούσας κακοκαιρίας ἐλάμβανεν, ἂν καὶ ἐν καιρῷ ἐξ Ὑδρας ἐστάλησαν, οὐδὲ τὰ τῶν Σπετσῶν πλοῖα διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐφαίνοντο, ἂν καὶ ἐξέπλευσαν ὥστε ὁ Μιαούλης ἠναγκάσθη νὰ ἐπαναπλεύσῃ εἰς τὰ ἴδια καὶ ν' ἀφήσῃ τὴν πόλιν τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ στενότατον ἀποκλεισμόν. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἀπέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια καὶ ἡ ἐν Πάτρας ὑπὸ τὸν καπητάμπασαν ἀλγερινὴ μοῖρα καὶ παρ' ὀλίγον κατε-

ποντίσθησαν ἔμπροσθεν τοῦ Πάπα δύο κορβέτται, ἐπελθούσης δεινῆς τρικυμίας.

Ἐν τούτοις, ὁ Χουσεήμπεης βαστῶν, καθ' ἃς ἔλαβε διαταγὰς παρὰ τοῦ Ἰβραήμη, διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὸ ξίφος καὶ διὰ τῆς ἄλλης τὰ ἀμνηστήρια, περιέτρεχε τὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαστούνης· ἀλλὰ τὰ ἀμνηστήρια δὲν ἴσχυαν, καὶ τὸ ξίφος του ἐφαίνετο ἡ μόνη ἰσχὺς του. Ἐκτὸς τῶν ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἰβραήμη καταφυγόντων εἰς Χλουμουῦτσι, τινὲς κατέλαβαν καὶ τὴν Σκαφιδιὰν ὑπὸ τὸν Γεώργην Μίτσου. Οἱ ἐχθροὶ ἐπολέμησαν τὴν 3 δεκεμβρίου, ἀλλ' ἐστράφησαν εἰς τὰ ὀπίσω βλαφθέντες μᾶλλον ἢ βλάψαντες. Ἄλλοι δέ τινες ἐστράτευσαν, οἱ μὲν εἰς τὸ Φραγκοπήδημα καὶ ἔτρεψαν τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας εἰς φυγὴν, οἱ δὲ εἰς τὸ Πυργί, ὅπου ἔκαυσαν ἐν ζακύνθιον πλοιάριον καὶ ἐφόνευσαν καὶ τοὺς ναύτας ὡς συμπολεμιστὰς τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ δὲ Ἰβραήμης, συλλαλήσας μετὰ τοῦ καπητάμ-
πασα καὶ τοῦ Κιουταχῆ ἐν Ναυπάκτῳ, εἰσέπλευσε
τὸν κορινθιακὸν κόλπον μέχρι Γαλαξειδίου καὶ Σα-
λώνων συνοδευόμενος ὑπὸ μιᾶς μοίρας τοῦ στόλου,
κατέστρεψε 30 πλοιάρια, ἀπέβη εἰς τὴν ξηράν, δὲν
ἐπροχώρησεν εἰς τὰ ἐνδότερα, ἐπανῆλθεν εἰς Πάτρας
τὴν 27 νοεμβρίου καὶ ἔστειλε τὸ πλεῖστον τοῦ πε-
ζικοῦ εἰς Κρουνέρι· τὸ δὲ πλεῖστον τοῦ ἵππικοῦ ἐξε-
χείμαζεν ἐν Πάτραις καὶ Γαστούνη ὑπὸ τὰς διαταγὰς
τοῦ Δελῆ Ἀχμέτη, ἀφανίσαντος ἐπὶ τοῦ χειμῶνος τὰς
ἐπαρχίας Γαστούνης καὶ Πύργου καὶ πατήσαντος καὶ
τὴν Καρύταιναν. Τὴν δὲ 12 δεκεμβρίου διεβιβάσθη
ὁ Ἰβραήμης εἰς Κρουνέρι, ὅπου ἔστησε τὸ στρατο-
πεδαρχεῖον του· καὶ τὴν ἐπιούσαν πρὸς τὸ ἑσπέρας
ἐφάνησαν οἱ Ἄραβες κατὰ πρῶτον ἕξωθεν τοῦ Μεσο-
λογγίου ὑπὸ τὸν ἦχον τῆς μουσικῆς καὶ τῶν τυμ-
πάνων, προπορευομένου τοῦ πυροβολικοῦ, ἀκολου-
θοῦντος τοῦ πεζικοῦ, καὶ οὐραγοῦντος τοῦ ἵππικοῦ·

ἐσκήνωσαν δὲ χωριστὰ τῶν ἄλλων, καὶ κατεγίνοντο δύο ἐβδομάδας εἰς ὄπλασκειας.

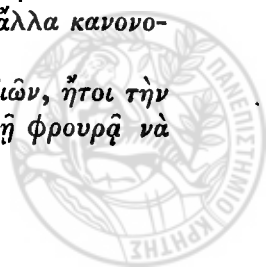
Οὐδὲν ἄξιον ἱστορικοῦ λόγου συνέβη καθ' ὅλον τὸ μεταξὺ τῆς μεταστρατοπεδείας τοῦ Κιουταχῆ καὶ τῆς ἀφίξεως τῶν Ἀράβων. Κρότοι κανονίων ἠκούοντο συχνάκις, καὶ ἀκροβολισμός τις ἐγένετο κατὰ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον, ἐξορμησάντων τινῶν τῶν ἐν τῇ πόλει ὑπὸ τὸν Βεΐκον· ἀλλ' ἐφωράθη ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ὑπεράλλοτε ἢ ὠμότης τοῦ θηριώδους Κιουταχῆ. Συλλαβὼν οὗτος Χριστιανούς τινας ἀόπλους κατὰ τὸ Βενέτικον ἐσούβλισε τὴν 8 δεκεμβρίου καὶ ἀνεστήλωσεν ἔμπροσθεν τῶν κανονοστασιῶν του εἰς τὸ θεαθῆναι ἓνα ἱερέα καὶ δύο γυναῖκας, ἐσούβλισε καὶ ἀνήλικά τινα παιδιά πρὸς τιμωρίαν τῶν πατέρων.

Τὴν δὲ 26 ἀφίχθη ὁ Ἰβραήμης ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἔστησε τὴν σκηνὴν του πλησίον τοῦ Κιουταχῆ, ἀφήσας μέρος τοῦ στρατοῦ κατὰ τὸ Κρυονέρι ὑπὸ τὸν γενικὸν φροντιστὴν Βιλάλαγαν εἰς φύλαξιν τῶν τροφῶν. Δυσηρέστησεν εἰς ἄκρον ἢ ἔλευσις τῆς νέας ταύτης δυνάμεως τὸν Κιουταχῆν καὶ δικαίως, διότι ὅλη ἡ δόξα θ' ἀπεδίδετο εἰς τὸν Ἰβραήμην, ἂν εὐδοκίμει ἢ πολιορκία· αὐτὸς δὲ θὰ κατεκρίνετο ὡς ἀνάξιος. Τὸν δυσηρέσκει δὲ καὶ ὁ πρὸς αὐτὸν ἀγέρωχος ἐκείνου τρόπος, διότι γαυριῶν διὰ τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον πρόσφατα κατορθώματά του, τῷ εἶπεν ἐπὶ τῆς πρώτης συνεντεύξεως, ὅτι ἠπόρει πῶς διὰ τόσων στρατευμάτων, καὶ ἐν ὀκταμήνῳ διαστήματι δὲν ἐδυνήθη νὰ κυριεύσῃ τὴν φράκτην ἐκείνην, δεικνύων τὸ Μεσολόγγι, ἐν ᾧ οὗτος ἐκυρίευσεν φρούριον ὀχυρόν, τὸ τοῦ Νεοκάστρου, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις. Λογοτριβῆς δὲ μεταξὺ αὐτῶν σφοδρᾶς γενομένης, τῷ ἐπρόβαλεν ὁ Ἰβραήμης νὰ ἐκλέξῃ ἐν τῶν δύο, ἢ ν' ἀναδεχθῆ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ἄνευ τῆς συνδρομῆς του ἐντὸς ἐνὸς

μηνός, ἢ νὰ παραιτηθῆ, καὶ τὴν ἀνεδέχετο αὐτὸς ἐντὸς 15 ἡμερῶν. Ἐξεμάνη ὁ φιλότιμος Κιουταχῆς ἐπὶ τῇ θρασυστομίᾳ τοῦ ἀντιζήλου του, ἐζήτησε καιρὸν νὰ σκεφθῆ, καὶ συγκαλέσας τοὺς γνωστοτέρους τῶν ὀπλαρχηγῶν του εἰς συμβούλιον, τοῖς ἐκoinοποίησε βαρυθυμῶν ὅσα ἤκουσε, καὶ τοὺς ἐξώρκισε νὰ μὴ καταισχυρθῶσι καὶ καταισχύνωσι καὶ αὐτὸν ἐπιτρέποντες ὕ' ἀφαρπάσῃ ἄλλος τὴν δόξαν των. “Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀράβων,” ἀπεκρίθη ὁ Ταχῆρ-Ἀμπάσης ἐκ στόματος ὄλων, “φρονεῖ ὅτι πολεμοῦμεν ἀνθρώπους ὁμοίους ἐκείνων οὓς ἐπολέμησεν ἐν Πελοποννήσῳ. Ἡμεῖς ἐδοκιμάσαμεν τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ, ἐγνωρίσαμεν τὴν ἀξίαν των, καὶ δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ τοὺς δοκιμάσωμεν ἐκ νέου ἄς τοὺς δοκιμάσῃ, ἂν ἀγαπᾶ, ἢ Ὑψηλότης του, καὶ τότε θὰ κρίνει περὶ αὐτῶν ὀρθότερον.” Τὴν γνώμην ταύτην ἀκούσας ὁ Ἰβραήμης, ἀνεδέχθη προθύμως αὐτὸς μόνος τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ἀπήτησε ὕ' ἀπομακρυνθῶσι καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν στρατεύματα καὶ αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς. Συγκατετέθη οὗτος ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀπαλλαγῆ πάσης πρὸς τὸν σουλτάνον εὐθύνης· ἔστερξεν ὁ Ἰβραήμης, καὶ ἀπέστειλε τὰς περὶ τούτου ἀναγκαίας ἀναφορὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Μετὰ δὲ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Κιουταχῆ, κατεβίβασεν ὁ Ἰβραήμης δύο λόχους ὅπου ἦσαν τὰ κανονοστάσια καὶ ἔλαβεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του αὐθημερὸν τὰ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς· ἀλλ' ἐδοκίμασεν εὐθύς τὴν τόλμην τῶν φρουρούντων τὴν φράκτην, διότι, ἐν ᾧ ἐξεφόρτωναν οἱ Ἀραβες τὰ σκευῆ των, ἐξεληθόντες τῆς πόλεως τινες ἤρπασαν 8 καμήλους ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ὑπὸ τὸν τουφεκισμόν αὐτῶν. Τὴν 29 παρέλαβαν οἱ Ἀραβες ὅλα τὰ ἄλλα κανονοστάσια.

Πρὸ τῆς ἐνάρξεως δὲ τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἦτοι τὴν 1 ἰανουαρίου, ἐπρότεινεν ὁ Ἰβραήμης τῇ φρουρᾷ νὰ

στείλη τινὰς πρὸς αὐτὸν ἐπὶ συμβιβασμῶ λαλοῦντας καὶ ἄλλας γλώσσας παρὰ τὴν ἑλληνικὴν ὑπέσχετο δὲ ἀνταποστολὴν οἰκείων τοῦ πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ζητουμένων. “Ἡμεῖς,” ἀπήντησεν ἡ φρουρά, “εἴμεθα ἀγράμματοι, γλώσσας δὲν ἐμάθαμεν, ἐμάθαμεν μόνον νὰ πολεμῶμεν.” Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἤρχισεν ὁ πρῶτος κανονοβολισμός.

Ὁ δὲ καπητάμπασας, ὁ καὶ τὸν παρελθόντα ἰούλιον προτείνας συμβιβασμὸν τῇ φρουρᾷ τοῦ Μεσολογγίου διὰ τοῦ διοικητοῦ τῆς αὐστριακῆς φρεγάτας Ἡβης, ἠθέλησε νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ αὐτὰ καὶ μετὰ τὸν ἐμφανισμὸν τῶν Ἀράβων. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ὁ διοικητὴς τῆς βρεττανικῆς κορβέττας, Ῥόδου, ἔστειλε τὴν 15 πρὸς τὴν φρουρὰν ἐπιστολὴν λέγουσαν, ὅτι ὁ καπητάμπασας τῷ ἐπρόβαλε νὰ εἰδοποιήσῃ τὰς ἐν Μεσολογγίῳ Ἀρχάς, ὅτι ὅλαι αἱ προπαρασκευαῖ εἰς ἔφοδον ἐτελείοναν ἐν διαστήματι 8 ἡμερῶν ἄλλ' ὅτι ἐπεθύμει εἰς ἀποφυγὴν αἱματοχυσίας νὰ μάθῃ ἂν ἡ φρουρὰ συγκατετίθετο νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ ὑπὸ ποίους ὄρους· προσειδοποιεῖ δὲ ὁ πλοίαρχος, ὅτι γνώμην αὐτὸς περὶ τούτου δὲν ἔδιδεν, οὐδ' ἐγγυητὴς τῆς προβαλλομένης συνθήκης ἐγίνετο. Λαβοῦσα ἡ φρουρὰ τὴν ἐπιστολὴν ἀπήντησεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀκαταλογίστους ζημίας ὑπέφεραν, αἶμα ἀφειδῶς ἔχυσαν, οἱ τόποι τῶν ἐρημώθησαν, καὶ οὐδὲν ἄλλο τοὺς ἱκανοποιεῖ παρὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῶν· εἶχαν δὲ κυβέρνησιν, εἰς ἣν καὶ μόνην ἀπέκειτο νὰ διαπραγματευθῇ εἰρήνην ἢ πόλεμον, καὶ εἰς ἣν ὑπακούοντες χρέος εἶχαν νὰ πολεμήσωσι καὶ ἀποθάνωσιν.

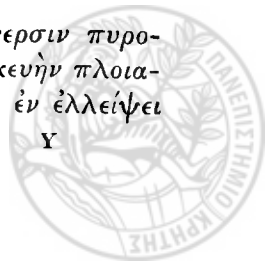
Ἐν ᾧ δὲ ἡ ὑδραϊκὴ μοῖρα ἐπανέπλεεν εἰς τὰ ἴδια, ἡ τῶν Σπετσῶν ἔπλεε πρὸς τὸ Μεσολόγγι, καὶ φθάσασα κατὰ τὰς Σκρόφας περιέπλεε περιμένουσα τὰς ἄλλας, ἠναγκασμένη ἐξ αἰτίας τῆς ὀλίγης δυνάμεώς της ν' ἀφήσῃ τοὺς διάπλους τῆς λίμνης τοῦ Μεσολογγίου

εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἄνυπόμονος ἦτον ὁ Μιαούλης νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὸν ἀγῶνα· οἱ ναῦται δὲν ἐζήτουν μισθοὺς, ἀλλὰ τοῖς ἔλειπαν τροφαὶ καὶ πολεμεφόδια· τὸ δὲ ταμεῖον ἦτο κενόν, καὶ μόνῃ ἐλπίς ἐφαίνετο ἢ προαιρετικὴ συνεισφορά· ἢ ἐλπίς αὕτη ἐπληρώθη. Πρῶτοι οἱ βουλευταί, οἱ νομοτελεσταὶ καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἔδωκαν τὸ ἀξιέπαινον παράδειγμα συνεισφέροντες γρόσια 144,000. Τὸ παράδειγμα τούτων ἐμιμήθησαν καὶ οἱ ἐν Σύρᾳ ἔμποροι συνεισφέροντες καὶ αὐτοὶ 30,000, συνεισέφεραν καὶ ἄλλοι πολῖται, καὶ τοιουτοτρόπως ἡ ὑδραϊκὴ μοῖρα ἐξ 20 πλοίων ἐξέπλευσεν ὑπὸ τὸν Μιαούλην τὴν 19 δεκεμβρίου. Συνεξέπλευσαν καὶ 4 ψαριανά· ἠλπίζετο δὲ νὰ εὐρεθῶσιν παρὰ τὴν πολιορκουμένην πόλιν καὶ τὰ σπετσιοτικά, ἀλλὰ ταῦτα εἶχαν ἀνεχωρησει. Τρία μόνον ἐξ αὐτῶν ἀπαντήσαντα τὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην ἐπέστρεψαν προθύμως. Μεγάλῃ ἱρικυμία ἐπῆλθε τὴν νύκτα τῆς 5 ἰανουαρίου, πλείοντος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐξῶθεν τῆς Ζακύνθου, καὶ ἐβυθίσθη τὸ πυρπολικὸν τοῦ Πιπίνου, ἀλλ' ὅλοι οἱ ἐν αὐτῷ διεσώθησαν. Ἐχάρη χαρὰν μεγάλην ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου λαβοῦσα γράμμα τοῦ Μιαούλη λέγον, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐφθασεν εἰς Σκρόφας, καὶ ὅτι ἔφερε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια πρὸς χρῆσιν αὐτῆς. Ἐπασχαν δὲ οἱ τῆς φρουρᾶς κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας τόσῃν ἔλλειψιν τροφῶν, ὥστε, ἀφ' οὗ ἔφαγαν ὅλα τὰ ἐντὸς τῆς πόλεως ζῶα, ἐμοίραζαν τὸ καθημερινὸν ψωμίον πρὸς 50 καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς 30 δράμια τὸν ἄνθρωπον. Τὴν 9 ἠγκυροβόλησεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μεσολογγίου· ἀλλ', ἐν ᾧ κατεγίνετο εἰς ἀποβίβασιν τῶν τροφῶν καὶ τῶν πολεμεφοδίων, καὶ τὰ πλοῖα ἐσάλεуαν ἐπὶ δύο ἀγκυρῶν ἐξ αἰτίας τῆς διαρκούσης δεινῆς τρικυμίας, ἐφάνησαν ἐξερχόμεναι τοῦ κόλπου καὶ ἰστιοδρομοῦσαι ἐπὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μεσολογγίου

πλοῖα ὑπὸ οὐριον ἄνεμον 14 φρεγάται καὶ κορβέτται καὶ 2 βρίκια. Ὁ Μιαούλης, συλλογισθεὶς ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐπροσπάθει ν' ἀπομακρύνῃ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν τροφῶν, ἀπεφάσισε νὰ ναυμαχήσῃ ἐπ' ἀγκύρας. Δύο ἐχθρικαὶ φρεγάται ἐπλησίασαν περὶ τὴν μεσημβριάν τῆς 10 τὴν μικρὰν ἑλληνικὴν ναυαρχίδα μέχρι βολῆς πιστόλας, ἐπέρριψαν τοὺς κεραυνούς των, καὶ οἱ ναῦται τῆς φοβηθέντες ἔκοψαν ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ναυάρχου τὰς δύο ἀγκύρας· κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦτο ἔκοψαν καὶ τῶν ἄλλων πλοίων τὰς ἀγκύρας οἱ ναῦται αὐτῶν, καὶ οὕτως ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀνήχθη ὅλος, διέρρηξε τὴν ἐχθρικὴν γραμμὴν ὑπὸ τὸν σφοδρὸν αὐτῆς κανονοβολισμὸν καὶ ἔπλευσε πρὸς τὰς Σκρόφας φεύγων· διάφορα ἑλληνικὰ πλοῖα ἐβλάβηθησαν, ἐνὸς δὲ ἔσπασε καὶ τὸ κατάρτιον. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεμακρύνθησαν, ἔμαθεν ὁ Μιαούλης ὅτι ἐκάθησεν εἰς τὰ ρηχὰ τοῦ Προκοπανίστου μία βυζαντινὴ κορβέττα 26 κανονίων, ἔπλευσε πρὸς ἐκεῖνα τὰ νερά, καὶ τὴν νύκτα τῆς 15 ὁ πυρπολητὴς Πολίτης τὴν ἔκαυσε, οἱ δὲ ἐν αὐτῇ 300 Τοῦρκοι, καὶ 30 ναυτολογηθέντες κατὰ τὸ σύνηθες διὰ τῆς βίας Χριστιανοί, οἱ μὲν ἐκάησαν οἱ δ' ἐπνίγησαν, τινὲς δὲ ἐμβάντες εἰς τὰς λέμβους των διεπέρασαν ὡς ἀπηλπισμένοι ἀνάμεσον τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, καὶ ἐξ αὐτῶν ὀλίγοι διεσώθησαν. Ἡ θεὰ ἐν τοσοῦτῳ τῆς πυρκαϊᾶς καὶ ἡ βροντὴ τῆς ἐκραγῆς τόσον ἐφόβησαν τὸν ἐχθρόν, ὥστε 20 πλοῖα, ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Πάπυ πλέοντα, ἀντὶ νὰ δράμωσι κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐτράπησαν εἰς αἰσχρὰν φυγὴν ἐντὸς τοῦ κόλπου. Τὴν δὲ 16 τὸ πρῶτῳ 60 ἐχθρικὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν ἐκ νέου ἐκ Πατρῶν καὶ Κρουονερίου. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, πλέων ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου ἐπ' ἐλπίδι νὰ εὕρῃ εὐκαιρίαν εἰς εἰσαγωγὴν τῶν τροφῶν, ἔδραμεν εἰς συνάντησίν των, καὶ μεσουρανοῦντος τοῦ ἡλίου ἤρχισεν ὁ

κανονοβολισμός· δύο ἐχθρικὰ πυρπολικά ἐπλησίασαν τὸν ἑλληνικὸν στόλον· ἐπέδραμεν οἱ Ἕλληνες ἐμβάντες εἰς τὰς λέμβους· ἔντρομοι οἱ ναῦται τοῦ ἐνὸς τὸ παρήτησαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων σῶον καὶ ἔφυγαν, τὸ δὲ ἄλλο ἐλυτρώθη φεῦγον. Τὸ δειλινὸν διεχωρίσθησαν οἱ στόλοι, καὶ ὁ μὲν τουρκικὸς ἐπανέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Πατρῶν, ὁ δὲ ἑλληνικὸς εἰς τὸν τοῦ Μεσολογγίου, ἀνείλκυσε τὰς ἀγκύρας του καὶ ἔστειλεν εἰς τὴν πόλιν ὅσα ἔφερεν εἰς χρῆσιν τῆς φρουρᾶς τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια καὶ ἑπτακισχίλια κοιλὰ ἀραβοσίτου, ἅτινα παρέλαβεν ἐν τῷ νησιδίῳ τοῦ Πεταλᾶ. Τοιοῦτοτρόπως ἐπρομηθεύθη ἢ φρουρὰ μόλις διμήνου τροφῆς. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἔτοιμος ἦτον ὁ ἑλληνικὸς στόλος νὰ ἐπαναπλεύσῃ εἰς τὰ ἴδια ὡς ἀποπερατώσας εὐτυχῶς τὸ ἔργον τῆς ἀποστολῆς του, ὃ ἐστὶ τὴν 23, ἐξέπλευσεν ὁ ἐχθρικός. Ἀνήχθη καὶ ὁ ἑλληνικὸς καὶ ἀντιπαρετάχθη. Ὀλίγον διήρκεσεν ἡ ναυμαχία, οἱ στόλοι διεχωρίσθησαν, καὶ ὁ ἑλληνικὸς ἐπανέπλευσεν εἰς Ὑδραν, ὡς ἐσκόπευε, φέρων τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Ἴσκον, Βεῖκον, Ζέρβαν, Μήλιον καὶ Κουσουρῆν, ἀποστελλομένους πρὸς τὴν κυβέρνησιν παρὰ τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου διὰ τὰς χρεῖας αὐτῆς καὶ τοῦ τόπου. Πέντε Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ δεκατέσσαρες ἐπληγώθησαν ἐν ταῖς ἐπὶ τῆς ναυτικῆς ταύτης ἐκστρατείας μάχαις. Οἱ τέσσαρες δὲ ἐκ τῶν φονευθέντων καὶ οἱ ἐννέα ἐκ τῶν πληγωθέντων ἦσαν ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς κορβέττας Θεμιστοκλέους παθόντες ἐκ τῆς ἐκ δευτέρου ἐκραγῆς ἐνὸς τῶν κανονίων της, διαρκούσης τῆς μάχης. Τὴν δὲ 30 ἀνεχώρησαν ἐκ Πατρῶν 45 ἐχθρικὰ πλοῖα εἰς Μοθώνην καὶ ἀπεβίβασαν ἀσθενεῖς καὶ πληγωμένους.

Ὁ δὲ Ἰβραήμης ἠσχολεῖτο εἰς ἀνέγερσιν πυρροβολοστασίων, εἰς ἐπισκευὴν καὶ κατασκευὴν πλοιαρίων καὶ εἰς μετακόμισιν πολεμεφοδίων· ἐν ἑλλείψει

δὲ ἀμαξῶν καὶ ἀμαξιτῶν ὁδῶν, οἱ Ἄραβες μετεκόμιζαν ἐκ Κρουονερίου ἐπὶ τῶν χειρῶν τὰ σφαίρας· καὶ ἐπειδὴ διεπέρων τὸν Φίδαρην καὶ ὤδευαν ὁδὸν ἄλλου μὲν πετρώδη ἄλλου δὲ βαλτώδη, ἦτο δὲ καὶ ὁ καιρὸς βροχερὸς καὶ ἡ ἀπόστασις 12 μιλίων, οἱ δυστυχεῖς μετακομιστὰὶ κοπιῶντες καὶ κακοπαθοῦντες ἠρρώστουν καὶ τινες ἀπέθνησκαν· ἐγίνοντο δὲ καὶ αἴτιοι ἀκουσίως συχνῶν πυρκαϊῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀνάπτουτες εἰς θέρμανσιν πολλὰ καὶ μεγάλα πυρά. Ἐν τούτοις, ἐργαζόμενοι οἱ περὶ τὸν Ἰβραήμην ἀδιακόπως ὑψωσαν τὴν 6 φεβρουαρίου ἐντὸς 400 βημάτων ἀπὸ τοῦ τείχους τρία κανονοστάσια ἀντικρὺ τὸ μὲν τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, τὸ δὲ τῆς ἀριστερᾶς, τὸ δὲ ἔμπροσθεν τοῦ μετώπου τοῦ τείχους. Ἐπτὰ κανονοθυρίδας εἶχεν ἕκαστον κανονοστάσιον· μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἀνηγέρθησαν προμαχώνες. Τούτων δὲ τελειωθέντων, κατεσκευάσθη κυκλοειδὲς ὀχύρωμα ἐκ χωμάτων ὀπισθεν τοῦ κανονοστασίου τοῦ ἐπὶ τοῦ μετώπου 600 ὀργυιᾶς μακρὰν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη εἰς ἐπίθεσιν βομβοβόλων· καὶ ἐπειδὴ διὰ τῶν νέων τούτων πυροβολοστασίων καὶ προμαχῶνων οἱ ἐχθροὶ ἦλθαν πολλὰ πλησίον τοῦ τείχους, συνέβαιναν συχνοὶ ἀλλὰ μικροῦ λόγου ἀκροβολισμοί. Οἱ ἐχθροὶ κατεσκεύασαν μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλο κανονοστάσιον πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀσπρης Ἀλικῆς ἀντικρὺ τοῦ νησιδίου τῆς Σκύλας· κατεσκεύασαν δὲ τὰ κανονοστάσια ταῦτα ὀγκώδη, ὥστε νὰ μὴ τὰ διαπερῶσιν αἱ μικραὶ σφαῖραι τῶν Ἑλλήνων. Ἀφ' οὗ δὲ τὰ ὤπλισαν, ἤρχισεν, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου τῆς 13, βαρὺς πυροβολισμὸς κατὰ τοῦ τείχους καὶ τῆς πόλεως, καὶ διήρκεσε μέχρι τῆς 15 ἀκατάπαυστος καὶ σφοδρότατος ἡμέραν καὶ νύκτα. 40 κανόνια καὶ βομβοβόλοι ἦσαν ἐν χρήσει τὴν 14 καὶ 8000 σφαῖραι, βόμβαι, καὶ βομβίδες ἐρρίφθησαν· 60 λιτῶν ἦσαν αἱ σφαῖραι καὶ ὑπερμεγέθεις αἱ βόμβαι

καὶ βομβίδες· προσεβάλλετο δὲ συγχρόνως καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ νησιδίου τῆς Μαρμαροῦς κανονοστάσιον. Ἀπτόητοι καὶ καρτερικοὶ οἱ τῆς φρουρᾶς ἀπέδειξαν, κανονοβολοῦντες καὶ τουφεκίζοντες ἀδιακόπως, ὅτι δὲν ἐφοβοῦντο τοὺς νέους πολιορκητάς, ἂν καὶ οἱ κανονοβολισταὶ τῶν ἦσαν ἐπιδεξιώτεροι τῶν ἄλλων καὶ ἐπροξένουν μεγάλην φθοράν, ὅχι ὅμως καὶ μεγάλην αἰματοχυσίαν, διότι οἱ ἔγκλειστοὶ ἔμαθαν ἐξ ὧν ἔπαθαν πῶς νὰ προφυλάττωνται. Τὴν δὲ 15 ἐμετρίασαν οἱ ἐχθροὶ τὸν πυροβολισμόν καὶ ἠσυχολήθησαν εἰς ἀνέγερσιν προμαχόνων πλησιέστερον τοῦ τείχους μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ μηνοειδοῦς προφράγματος. Τόσον δὲ ἐπλησίασαν, ὥστε πρὸς τινα μέρη ἔστησάν τινες 20 μόνον βήματα μακρὰν τοῦ τείχους· ἀφ' οὗ δὲ τοιουτοτρόπως ἠτοιμάσθησαν, ἐπεχείρησαν ἦν ἐμελέτων ἔφοδον.

Δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 16, διαρκούντος σφοδροῦ κανονοβολισμοῦ καὶ τουφεκισμοῦ, καὶ ἀσελήνου οὐσῆς τῆς νυκτός, οἱ πλησιέστεροι ἐχθροὶ ὤρμησαν ἐπὶ τὸ προτειχίσμα τοῦ Μπότσαρη, ρίπτοντες βομβίδας διὰ χειρὸς ἔσω τοῦ τείχους· κατέλαβαν καὶ τὸ ὡς προφυλακτῆριον αὐτοῦ ὑψωθὲν πρόχωμα, καὶ ἤρχισαν ἐκεῖθεν μανιωδῶς νὰ τουφεκίζωσιν· ἦτο δὲ καὶ τὸ πῦρ τῶν πυροβολοστασίων ἀκοίμητον. Ἦρχισε τότε ἔσωθεν ἐπίσης σφοδρὸς κανονοβολισμὸς καὶ τουφεκισμὸς, καὶ ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτός καὶ τὸ μέγα καὶ παχὺ νέφος τοῦ καπνοῦ τῆς πυρίτιδος δὲν διεκρίνετο εἰμὴ λάμψις ἀσβέστου πυροβολῆς καὶ ἐκρηγνυομένων βομβῶν καὶ βομβίδων· συνεστῶσης δὲ τῆς μάχης, ὀκτὼ λόχοι Ἀράβων ἦλθαν εἰς βοήθειαν τῶν ἐπὶ τοῦ προχώματος μαχομένων, καὶ ὁ πόλεμος διήρκεσεν ὅλην τὴν νύκτα· ἀνατείλαντος δὲ τοῦ ἡλίου, ἠλλαξεν ἡ θέσις τῶν μαχομένων. Ἐνθουσιῶσα ἡ φρουρὰ ἐξῆλθε τοῦ

φρουρίου, ἔπεσε ξιφήρης ἐπὶ τοὺς ἐχθρικοὺς προμαχῶνας καὶ τοὺς ὀπισθεν τοῦ προχώματος συσσωρευμένους ἐχθροὺς, ἐσκέπασε τὸ μέρος ἐκείνο ἐχθρικῶν πτωμάτων, ἐζώγησέ τινας, ἐπήρε σημαίας, ἄπειρα ὀχυρωτικὰ ἐργαλεῖα, πάμπολλα ὄπλα καὶ ἄλλα εἶδη, ἀπεμάκρυνεν ὅλους τοὺς ἐχθροὺς, ἐκυρίευσεν τὸ πρόχωμα καὶ ἐπέστρεψε τροπαιοῦχος καὶ λαφυροφόρος. Ὁ δὲ Ἰβραήμης, ἰδὼν τὰ γινόμενα, ἄφησε τὴν πρὸς τὰς ὑπωρείας σκηνήν του καὶ κατέβη εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης θαρρύνων τὰ δειλιάσαντα στρατεύματά του νὰ ἐφορμήσωσι καὶ ἐκ δευτέρου ἐφόρμησαν καὶ κατέλαβαν τὸ πρόχωμα· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἀναψαν μικρὰν ὑπόνομον προπαρεσκευασμένην, καὶ ἔφθειραν πολλοὺς, οἱ δὲ διασωθέντες ἐπτοήθησαν καὶ ἐτράπησαν. Ἄλλ' ἡ φρουρὰ τοῦ σατράπου, ὅχι μόνον τοὺς φεύγοντας ἠνάγκασεν διὰ τῆς μάστιγος νὰ ἐπιστρέψωσιν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἄλλοθεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ἔφερε. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεσωρεύθησαν καὶ ἐκ τρίτου οἱ ἐχθροὶ ἐπὶ τὸ πρόχωμα· ἀλλὰ, δύσαντος τοῦ ἡλίου, ἐξώρμησαν πάλιν οἱ Ἕλληνες καὶ ἔπασαν εἰς τὸν σωρὸν θύοντες, διασκορπίζοντες καὶ καταδιώκοντες τοὺς ἐχθροὺς μέχρι τῶν χαρακωμάτων αὐτῶν· καὶ ἄλλοι μὲν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς συνῆλθαν ἐπὶ τῆς δευτέρας παραλλήλου τουφεκίζοντες, ἄλλοι δὲ ἀνέτρεπαν τὰ πλησιέστερα τοῦ φρουρίου ἔργα τῶν ἐχθρῶν· συνάξαντες δὲ πάλιν πολλὰ λογχοφόρα ὄπλα καὶ πολεμεφόδια καὶ ἄλλα πολυειδῆ λάφυρα ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν. Ἐντρομος ὁ ἐχθρὸς δι' ὅσα ἔπαθεν, ἔπαυσεν κανονοβολῶν, ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας τὰ ἑλληνικὰ πυροβολοστάσια ἐκανονοβόλουν παννύχια. Οἱ Ἄραβες, ὡς δοῦλοι καὶ ὡς τακτικοί, ἔδειξαν ἄκραν ὑπακοὴν εἰς τοὺς ἀρχηγούς των, ἀλλὰ πολεμοῦντες ἐφάνησαν ἀνανδρότατοι· πολλακίς πτοούμενοι ἐκ μόνων τῶν κραυγῶν τῶ Ἑλλήνων ἐπιπιπτόντων παρέδιδαν τὰ

λογοφόρα ὄπλα των φωνάζοντες Ἄμὰν καπη-
τάν. Ἄδηλος ἀλλὰ πολὺς ὁ ἀριθμὸς τῶν παθόντων
ἐχθρῶν. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων 17 ἐφονεύθησαν
καὶ 11 ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ ὄπλαρχηγὸς Σουλ-
τάνης.

Τελειωθείσης δὲ τῆς μάχης, ὁ Κιουταχῆς, ὅστις
μακρόθεν ἰστάμενος ἐθεώρει ἐν ἀγαλλίασει τὰ γενό-
μενα, ἐπεσκέφθη τὸν Ἰβραήμην· “φρουεῖς,” τῷ
εἶπε, “καὶ σήμερον ὅ,τι χθὲς ἐφρόνεις περὶ τῆς φρά-
κτης;” “Σήμερον ἔμαθα,” ἀπεκρίθη ὁ Ἰβραήμης,
“ὅτι ὅσα εἶπες ἦσαν ἀληθῆ, καὶ εὐχομαι νὰ δυνη-
θῶμεν ἠνωμένοι νὰ κατορθώσωμεν ὅ,τι οὔτε σὺ
χωρὶς ἐμοῦ, οὔτ’ ἐγὼ χωρὶς σοῦ δύναμεθα.” “Ἔτοι-
μος εἶμαι νὰ συμπράξω,” ἐπανέλαβεν ὁ Κιουταχῆς,
“ἂν γράψης εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅτι ἀνάγκην
ἔχεις τῆς συμπράξεώς μου.” Ὑπήκουσε προ-
θύμως ὁ Ἰβραήμης, καὶ ἔκτοτε τὰ δύο στρατόπεδα
συνέπραξαν εἰς ἄλωσιν τῆς πόλεως. Συνέτρεξαν δὲ
εἰς τὴν συνδιαλλαγὴν καὶ δύο ἐπίσημοι ἄνδρες, στα-
λέντες ἐπὶ τούτῳ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, γνωσθεί-
σης τῆς διαφωνίας.

Ἐν τοσούτῳ, ἡ ἀποτυχία τῶν κατὰ ξηρὰν πολεμι-
κῶν κινήματων ἠνάγκασε τὸν Ἰβραήμην νὰ στρέψῃ
τὴν προσοχὴν του ὅλην εἰς τὴν λίμνην, καὶ ἐπὶ τῷ
σκοτῷ τούτῳ ἐρρίφθησαν τὴν 17 φεβρουαρίου ἐν
αὐτῇ 32 πολύκωπα καὶ ἀνίστια πλοιάρια ἐλαφρᾶς
ὅλα κατασκευῆς ἕνεκα τῶν ἀβαθῶν νερῶν τῆς λίμνης,
καὶ ὁ στολίσκος οὗτος ὠρμίσθη παρὰ τὸ νησίδιον
Σκύλαν προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς ἀντικρῦ
ξηρᾶς κανονοστασίου. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν τὰ εἰς
Μοθώνην ἀποπλεύσαντα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν 45
πλοῖα ἐπανεπλευσαν εἰς Πάτρας φέροντα στρατεύ-
ματα καὶ τροφάς. Τὴν δὲ 19 ἐπλευσεν ὁ ἐν τῇ
λίμνῃ στολίσκος κατὰ τὸν Προκοπάνιστον καὶ ἐπα-
νῆλθεν αὐθημερὸν εἰς Σκύλαν. Τὴν δ’ ἐπαύριον τὰ

μὲν τῶν πλοιαρίων ἐκανονοβόλησαν τὸ Βασιλάδι, τὰ δὲ ἐβόλισαν τὰ νερὰ τῆς Κλείσοβας. Τὴν δὲ 22 ἐξέπλευσε τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν τὸ ἀτμόπλουον τοῦ ἐχθροῦ, σῦρον σχεδίας καὶ λανσόνια, καὶ τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐμβῆκαν διὰ τοῦ Κόμματος τοῦ Προκοπανίστου πέντε σχεδίαι καὶ ἐννέα λανσόνια. Εἰσέπλευσαν τὴν ἐπιούσαν καὶ ἄλλαι τρεῖς σχεδίαι καὶ ἐννέα λανσόνια καὶ δι' αὐτῶν ἀπεκλείσθησαν στενωῶς ὅλα τὰ περάματα τῆς λίμνης, ἐν ᾗ διέμενε καὶ ὁ ἐχθρικός στολίσκος.

Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ἰβραήμης διέθεσε τοιοῦτοτρόπως τὰ κατὰ θάλασσαν, διέταξε τὸν πρὸ ὀλίγου ἐλθόντα εἰς τὸ ἐκτὸς τοῦ Μεσολογγίου ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἐκ τῆς ἐπαρχίας τῆς Γαστούνης Χουσεήμπεην νὰ κινηθῆ εἰς ἄλωσιν τοῦ Βασιλαδίου. Ἐπ' αὐτοῦ ἔκειντο 14 κανόνια, ἐξ ὧν τὰ 2 τῶν 18 λιτρῶν, τὰ δὲ λοιπὰ τῶν 12 ἦσαν δὲ οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ 80, οἱ μὲν 60 τουφεκοφόροι ὑπὸ τὸν Σπῦρον Πεταλούδη, οἱ δὲ 20 κανονοβολισταὶ ὑπὸ τὸν Ἀναστάσην Παπαλουκᾶν καὶ τὸν Ἰταλὸν Γιακουμούσην. 40 πλοιάρια παρέλαβαν διὰ νυκτὸς τὴν 25 κατὰ τὴν Ἀσπρην Ἀλικὴν στρατεύματα καὶ ἐξημερώθησαν ἐμπροσθεν τοῦ Βασιλαδίου συνοδευόμενα ὑπὸ δύο σχεδιῶν· καὶ ἕκαστον μὲν τῶν πλοιαρίων ἔφερεν ἐν κανόνι ἐλαφρὸν καὶ 30 μαχητὰς Ἀραβας, ἐκάστη δὲ τῶν σχεδιῶν μίαν βομβοβόλον· συγχρόνως ἔπλευσαν πρὸς τὸ Βασιλάδι καὶ ἔξωθεν τῆς λίμνης 18 λέμβοι τοῦ στόλου καὶ τις σαλοῦπα φέρουσα μίαν βομβοβόλον. Ἦρχισεν ἡ μάχη καὶ διήρκεσε μέχρι τῆς ἐσπέρας, καθ' ἣν πεσοῦσης μίας βόμβας ἐπὶ τοῦ Βασιλαδίου, ἀναψεν ὁ σάκκος τῶν κανονοφυσεκίων· κατεταράχθη ἡ φρουρά, καὶ οἱ Ἀραβες εὐρόντες καιρὸν, καὶ ὠθούμενοι ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν, ἐπάτησαν σωρηδὸν τὸ νησιδίον, καὶ οἱ φρουροῦντες αὐτὸ οἱ μὲν ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Πεταλούδης, ὁ Σπῦρος Ραζῆς καὶ

ὁ Ἀσημάκης Ζορπᾶς, οἱ δὲ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, τέσσαρες δὲ ἠχμαλωτίσθησαν· ἐφονεύθησαν καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι.

Μετὰ τὴν κυρίευσιν τοῦ Βασιλαδίου ὁ ἐχθρὸς στρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὸ Ἀνατολικόν.

Ἡ πόλις αὕτη ἐπολεμεῖτο συχνάκις, διαρκούσης τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεφάσισεν ὁ ἐχθρὸς νὰ κυριεύσῃ τὴν λίμνην, ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ ἐγένετο σφοδρότερος, καὶ στρατεύματα ἐχθρικά κατέλαβαν διαφόρους θέσεις παρ' αὐτό. Τὴν δὲ 28 ἐκίνησεν ὁ ἐχθρὸς διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης εἰς κυρίευσιν τοῦ μίαν ὥραν ἀπεχόντος τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ ἡμιώριον τῆς Φοινικιάς νησιδίου Ντολμᾶ, περιφερείας ἐνὸς μιλίου. Ἀντικρὺ αὐτοῦ κατ' ἀνατολὰς πρὸς τὴν θέσιν τῆς Φοινικιάς ὕψωσαν οἱ ἐχθροὶ τρία κανονοστάσια καὶ ἐπέθεσαν 18 κανόνια καὶ βομβοβόλους, δι' ὧν ἐκανονοβολεῖτο καὶ ἐβομβοβολεῖτο ὁ Ντολμᾶς. Συνήλθαν ἐπὶ τῆς θέσεως ἐκείνης δισχίλιοι εἰς ἀπόβασιν ἐπὶ τοῦ νησιδίου, διότι καὶ ἡ ἀπόστασις εἶναι μόλις εἴκοσι βημάτων, καὶ τὰ νερὰ ῥηχά. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ντολμᾶ ἦτο μόνον ἐν κανονοστάσιον καὶ 200 μαχηταὶ ὑπὸ τὸν Λιακατᾶν. Ἐν ᾧ δ' ἐπολεμεῖτο τὸ νησίδιον ὑπὸ τῶν ἐν Φοινικίᾳ, ἐκανονοβολεῖτο καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν πλοιαρίων. Μεγάλην καρτερίαν καὶ γενναιότητα ἔδειξαν οἱ ὑπερασπισταὶ πολεμοῦντες πανήμεροι, καὶ ἀποκρούοντες τὰς κατὰ θάλασσαν καὶ ξηρὰν προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν· τριακόσιοι ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες ἐχθροὶ· ἐφονεύθη καὶ ὁ γνωστὸς Σέβρανης. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ὅλοι σχεδὸν ἐφονεύθησαν πολεμοῦντες, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐκυρίευσαν τὸ νησίδιον τὴν νύκτα. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐπολεμεῖτο ὁ Ντολμᾶς, ἐξώρμησαν εἰς ἀντιπερισπασμὸν 500 τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου, ὑπὸ τὸν Τσαβέλλαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανήλθαν εἰς τὴν πόλιν φέ-

ροντες τὰς κεφαλὰς ἐνὸς Εὐρωπαϊοῦ ἀρχιπυροβολιστοῦ καὶ ἐνὸς χιλιάρχου Τούρκου.

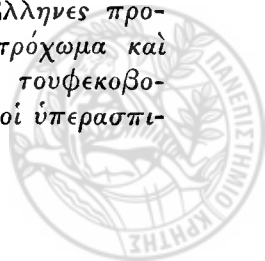
Πεσόντος τοῦ Ντολμᾶ, δὲν ἀπελείπετο ἐλπίς σωτηρίας τοῦ Ἀνατολικοῦ. Καλῇ τύχῃ, οἱ ἐχθροὶ ἐνόμιζαν ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶχεν ὡς ἄλλοτε ἰκανὴν φρουράν, ἐν ᾧ εἶχεν ὀλίγην. Ἐμβάντων δὲ τῶν πλοιαρίων ἔσωθεν τοῦ Ντολμᾶ, οἱ ἐχθροὶ ἐκινήθησαν τὴν ἐπαύριον πρὸς τὸ Ἀνατολικόν, οἱ μὲν διὰ ξηρᾶς οἱ δὲ διὰ θαλάσσης. Ἐν ᾧ δὲ ἐπλησίαζαν, εἶδαν πλείοντάς τινας ἐκ τῆς πόλεως καὶ φέροντας λευκὴν σημαίαν· μαθόντες δὲ ὅτι ἤρχοντο ἐπὶ συμβιβασμῶ τοὺς ὠδήγησαν εἰς τὸν Ἰβραήμην καὶ δὲν ἐπροχώρησαν. Ὁ Ἰβραήμης κατ' ἀρχὰς ὑπεσχέθη μόνον ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ τιμῆς ἐκύστου ἐκτὸς ἐνός, χωρὶς γὰρ τὸν ὀνομάση, ἀλλ' ἐπὶ τέλους συγκατετέθη γὰρ διατηρήσῃ ἕκαστος ἐκ τῆς περιουσίας του 100 γρόσια καὶ τὴν πολυτιμοτέραν ἐνδυμασίαν του. Ἐπεκύρωσε καὶ ὁ Κιουταχῆς τοὺς ὅρους τούτους συναινέσας γὰρ μεταβῶσιν οἱ ἐν τῷ Ἀνατολικῷ εἰς Ἄρταν, καὶ ὑποσχεθεὶς γὰρ τοὺς θρέψῃ ἕνα μῆνα. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους τοὺς καὶ διατηρηθέντας, παρεδόθη τὸ Ἀνατολικόν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐξόδου τῶν ὑποσπόνδων, οἱ ἐχθροὶ, κατέχοντες τὴν ἀποβάθραν, ἐψηλάφουν τοὺς μεταβιβαζομένους καὶ τοὺς ἀφήρουν ὅ,τι ἐπέκεινα τῶν συμφωνηθέντων ἔφεραν. Ἐν ᾧ δὲ ἐξήρχοντο ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἀνεπηρέαστοι, ὅλοι τρισχίλιοι, περιεκαλύφθη αἴφνης ὠραία τις νεᾶνις, καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε γὰρ ἐξέλθῃ, καὶ μετεκομίσθη εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἰβραήμη. Ἡ νεᾶνις αὕτη ἦτον ὁ ἐξαιρεθεὶς τοῦ συμβιβασμοῦ ἄνθρωπος. Ἐκράτησε δὲ παρ' αὐτῷ καὶ ὁ Κιουταχῆς τινας τῶν προεστώτων τῶν μερῶν ἐκείνων περιποιούμενος αὐτούς.

Ἡ πτώσις τοῦ Βασιλαδίου, τοῦ δὲ ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως εὐτυχῶς ἀνθέξαντος, προεμήνυε τὸ θλιβερὸν μέλλον τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ καπητάμπασας

ἔζητησεν ἄλλοτε, ὡς εἶδαμεν, τὴν μεσιτείαν πλοιάρχου Ἑγγλου πρὸς τὴν φρουρὰν τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ συμβιβασμῶ. Ὑποθέτων ὁ μέγας ἄρμοστής τῶν Ἰονίων νήσων Ἀδάμ, ὅτι ὁ καπητάμπασας εἶχε καὶ τότε τὴν αὐτὴν διάθεσιν, καὶ βέβαιος ὅτι πᾶσα ἐλπίς εὐτυχούς ἀντιστάσεως τῆς φρουρᾶς ἦτον εἰς τὸ ἐξῆς ματαία, καὶ ὅτι ἔντιμός τις συμβιβασμὸς ἦτον ὁ μόνος τρόπος τῆς σωτηρίας της, κατέπλευσεν αὐθόρμητος εἰς Κρουονέρι μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἀλλὰ δὲν ἤυρε τὸν κατητάμπασαν ὡς ἄλλοτε εὐδιάθετον, βλέποντα ὅτι, διακοπείσης πάσης κοινωνίας τῆς λίμνης καὶ τῆς θαλάσσης, ἢ πτώσις τῆς πόλεως ἦτον ἐγγύς. Ἀναχωρήσαντος δὲ ἀπράκτου τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ, ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ Ἰβραήμης, οἱ πᾶσαν συνέντευξιν μετ' αὐτοῦ ἀποφυγόντες, ἔστειλαν ἄνθρωπον πρὸς τοὺς πολιορκουμένους προτρέποντες αὐτοὺς διὰ λόγου νὰ προσκυνήσωσιν. “Ἀπο-
“ θνήσκομεν, ἀλλὰ δὲν προσκυνοῦμεν,” ἀπήντησαν οὗτοι. Λαβόντες οἱ πασάδες προφορικὴν τὴν ἀπάντησιν ταύτην, τοῖς ἐπρότειναν ἐκ νέου ἐγγράφως τὴν 21 μαρτίου νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον, καὶ ἢ ν' ἀναχωρήσωσιν ὅλοι ἄοπλοι, ἢ νὰ μείνωσιν οἱ ἐντόπιοι, ἂν ἤθελαν, κατέχοντες καὶ τὴν περιουσίαν των. “Ὀκτακισχίλια αἵματωμένα ὄπλα δὲν παραδίδονται” ἀπεκρίθησαν καὶ τότε ἐγγράφως οἱ πολιορκούμενοι (β).

Πεσόντος τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἔστρεψαν οἱ ἐχθροὶ τὰς δυνάμεις των κατὰ τῆς Κλείσοβας.

Τὸ νησιδίον τοῦτο, 300 βημάτων περιφερείας, ἀπέχει ἡμιώριον τοῦ Μεσολογγίου μεσημβρινῶς· ἔχει ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος, γύρωθεν δὲ τῆς ὀροφῆς αὐτῆς ἀνήγειραν οἱ Ἕλληνες προμαχῶνας, ὑψωσαν ἐπὶ τοῦ νησιδίου πρόχωμα καὶ ἐπέθηκαν τέσσαρα κανόνια. Ἐκατὸν τουφεκοβολιστὰι καὶ εἴκοσι κανονοβολιστὰι ἦσαν οἱ ὑπερασπι-

σταί του καὶ καθήκοντα φρουράρχου ἐτέλει ὁ Παναγιώτης Σωτηρόπουλος· ὑπεράσπιζε δὲ τὸ νησιδίον καὶ τις πάσαρα ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Τρικούπη. Ἄφ' οὗ δὲ συνωμίλησαν οἱ δύο πασάδες περὶ τοῦ μελετωμένου κινήματος κατὰ τῆς Κλείσοβας, ἀνεδέχθη τὸν ἀγῶνα ὁ Κιουταχῆς, καὶ τὴν 25 μαρτίου πρῶτ' ἔφερεν αὐτοπροσώπως ἐπὶ λέμβων ἔπροσθεν τοῦ νησιδίου δισχιλίους Ὀσμανλίδας καὶ Ἀλβανούς. Πρὶν δὲ φθάσωσιν οὗτοι ἐπρόφθασεν ὁ Κίτσοσ Τσαβέλλας μετὰ 11 στρατιωτῶν· ὥστε ὅλοι οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὑπερασπισταὶ τῆς Κλείσοβας ἦσαν 131, οἱ δὲ διὰ θαλάσσης τὸ πλήρωμα τῆς πάσαρας τοῦ Τρικούπη. Μετὰ τὴν ἀφιξιν τοῦ Τσαβέλλα ἐκόπη πᾶσα κοινωνία τῆς πόλεως καὶ τοῦ νησιδίου· ἀλλ' ἡ τόλμη τῶν ὀλίγων ὑπερασπιστῶν αὐτοῦ ἀνεπλήρουε τὴν ὀλιγότητα τοῦ ἀριθμοῦ. Οἱ ἐχθροί, ἀφ' οὗ ἐπλησίασαν ὅπου τὰ ῥηχὰ δὲν ἦσαν πλωτά, ἔπесαν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ προφυλαττόμενοι ὀπισθεν τῶν πλοιαρίων τὰ ὄθουν εἰς τὰ ἔμπροσθεν κανονοβούμενοι καὶ τουφεκιζόμενοι. Τοιουτοτρόπως ἐπάτησαν τὸ νησιδίον καὶ μαχοῦμενοι ἠνάγκασαν τοὺς ἐπὶ τοῦ προχώματος νὰ τὸ ἐγκαταλείψωσι καὶ συγκεντρωθῶσι καὶ οὗτοι ἐντὸς καὶ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' ὁ τουφεκισμὸς ἐκείθεν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἦτο τόσοσ φθοροποιός, ὥστε ἐβιάσθησαν οἱ ἀποβάντες καὶ τὸ ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς ὀροφῆς τῆς ἐκκλησίας πρόχωμα νὰ ἐγκαταλείψωσι, καὶ εἰς τὴν θάλασσαν νὰ πέσωσιν. Εἰς μάτην ἐπροσπάθουν οἱ ἀξιωματικοὶ νὰ πειθαναγκάσωσι τοὺς στρατιώτας εἰς ἐγκαρτέρησιν καὶ ἐπάνοδον ἐπὶ τοῦ νησιδίου· ῥιψοκινδυνεύων καὶ ὁ φιλότιμος Κιουταχῆς πρὸς ἐμψύχωσιν αὐτῶν ἐπληγώθη εἰς τὸν πόδα· ἀλλ' οἱ στρατιωταὶ του, κωφοὶ εἰς τὴν φωνὴν καὶ τυφλοὶ εἰς τὸ παράδειγμά του, ἐμβῆκαν εἰς τὰ πλοιαρία των, ἀπεμακρύνθησαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὸ στρατόπεδον.

Πλήρης χαρᾶς ὁ Ἰβραήμης διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀντιζήλου του, ἀνέλαβεν αὐτὸς τὸν ἀγῶνα, διέταξε καὶ ἐπέβησαν ἀμέσως εἰς πλοιάρια τρισχίλιοι Ἄραβες, καὶ καλέσας τὸν ἀλωτὴν τοῦ Βασιλαδίου Χουσεήμπεην, “ἰδού,” τῷ εἶπεν, “ἡ ὥρα νὰ δείξωμεν “ πόσον ἡμεῖς ὑπερέχομεν τῶν ἄλλων,” καὶ ταῦτα εἰπὼν, τὸν ἐνηγκαλίσθη καὶ τὸν ἐπροβόδησεν. Ὁ Χουσεήμπεης ἐκύκλωσε μετὰ τῶν ὑπ’ αὐτὸν ὄλον τὸ νησιδίον, οἱ δὲ ὑπερασπισταὶ αὐτοῦ ἠναγκάσθησαν ν’ ἀφήσωσι πάλιν τὸ πρόχωμα καὶ συνασπισθῶσιν ὄλοι ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς της. Ἐκινδύνευαν δὲ νὰ γένωσιν ὄλοι ἀνάρπαστοι διὰ τὴν ὀλιγότητά των· ἀλλὰ εὐστοχος τουφεκοβολὴ τοῦ Σωτηροπούλου τοὺς ἔσωσεν. Οὗτος παρατηρήσας ὅτι οἱ ἐχθροὶ ὑπήκουαν καὶ ἐφοβούντο κατ’ ἐξοχὴν ἓνα τῶν ἀξιωματικῶν, ἐτουφέκισεν αὐτὸν δις καὶ τὸν ἐφόνευσεν· ὁ δὲ φονευθεὶς ἦτον ὁ Χουσεήμπεης, καὶ τούτου πεσόντος, οἱ ἐχθροὶ κατεταράχθησαν, καὶ οἱ μὲν κατέφευγαν εἰς τὰ πλοιάρια, οἱ δὲ τὰ ὄθουν εἰς τὰ ἔξω καὶ τὰ ἐξεκάθιζαν στρέφοντες τὰ νῶτα πρὸς τὴν Κλείσοβαν· ἐξώρμησαν τότε οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς, καὶ προπορευομένου τοῦ Ἰσαβέλλα, οὐτινος τὴν σπάθην ἔκοψεν εἰς δύο μετ’ ὀλίγον ἐχθρικὴ βολή (γ), κατέλαβαν τὸ κανονοστάσιον· καὶ οἱ μὲν κανονοβολοῦντες, οἱ δὲ τουφεκίζοντες εἰς τὸν σωρὸν κατέστρεφαν τοὺς ἐχθρούς. Χίλια περίπου πτώματα ἐφέροντο ἐπὶ τῶν κυμάτων.

Ἡρως αὐτόχρομα ἀνεδείχθη πᾶς πολεμιστῆς τῆς Κλείσοβας· ἡ δὲ πᾶσα τοῦ Τρικούπη, φέρουσα ν καὶ μόνον κανόνι τριῶν λιτρῶν καὶ πολεμοῦσα ἐν μέσῳ τόσων ἐχθρικῶν κανονοφόρων, ἐβυθίσθη κανονοβολουμένη, ἀλλ’ οἱ ἐν αὐτῇ πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν ὑπὸ τὴν χάλαζαν τῶν ἐχθρικῶν βολῶν, διεκολύμβησαν εἰς τὸ νησιδίον. Διαρκούσης δὲ τῆς δεινῆς ταύτης πάλης, πολλοὶ τῶν ἐν Μεσολογγίῳ

ἐφιλοτιμήθησαν νὰ δράμωσιν εἰς ἀντίληψιν τῆς ὀλίγης φρουρᾶς τῆς Κλείσοβας, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τοῦ κυκλοῦντος τὸ νησιδίον ἐχθρικοῦ στολίσκου, δύο μόνον μονόξυλα, τὸ τοῦ Ῥάπεση καὶ τὸ τοῦ Πέτρου Γαλιώτου, φέροντα τροφὰς καὶ φολεμεφόδια, ἐδυνήθησαν νὰ διαπλεύσωσι· καὶ τὸ μὲν τοῦ Ῥάπεση κατευδῶθη, τὸ δὲ τοῦ Γαλιώτου ἐδιχοκόπη πλησίον τοῦ νησιδίου ὑπὸ κανονοβολῆς, ἀλλ' οἱ ἐν αὐτῷ, ἐν οἷς καὶ ὁ Κώστας Δροσίνης καὶ ὁ Γεώργης Κωνσταντίνου Βαλτινός, πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν διεσώθησαν· μόνος ὁ Γαλιώτος ἐφονεύθη ἐπὶ τοῦ διάπλου.

Καὶ ἐπὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μάχης καὶ ἐπὶ πολλῶν, ὡς εἶδαμεν, ἄλλων ἀκαταδάμαστος ἐδείχθη ἡ ἀνδρία καὶ ἡ καρτερία τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου, ἀλλ' ἡ πείνα, ἡ δαμάζουσα τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν καρτερίαν, ἤρχισε νὰ δεικνύῃ ὅλα τὰ φόβητρά της. Ἐνατενίζοντες οἱ ἔγκλειστοι εἰς τὴν θάλασσαν, δι' ἧς ἀνέμεναν, ὡς καὶ ἄλλοτε, τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ, δὲν ἔβλεπαν εἰμὴ ἐχθρικὰς σημαίας καὶ διὰ μόνης τῆς προσδοκίας τῆς ταχείας ἐλεύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐζωογονοῦντο· ἀλλὰ τὰ εἰς κίνησιν τοῦ στόλου καὶ εἰς ἀγορὰν καὶ ἀποστολὴν τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων χρήματα ἔλειπαν· διὰ τὴν κατεπείγουσαν δὲ ταύτην ἀνάγκην καὶ ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν παρὰ τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου ἀποσταλέντων ὀπληρχηγῶν ἐξεδόθη νόμος τὴν 16 φεβρουαρίου εἰς ἐκποίησιν ἐθνικῶν κτημάτων, δηλαδὴ γῆς καλλιεργησίμου καὶ μῆ, σταφιδῶνων, ἀμπελώνων, ἐλαιῶνων, κήπων καὶ παντὸς εἴδους δένδρων, ἀξίας ἰσπανικῶν ταλλήρων 800,000· ἀλλ' ἐχρειάζετο καιρὸς εἰς πραγματοποίησιν τοῦ νόμου τούτου, ἐν ᾧ ὁ κίνδυνος ἐπέκειτο· δὲν εὑρίσκοντο δὲ πρόθυμοι ἀγορασταὶ διὰ τὸν γενικὸν κίνδυνον τῆς πατρίδος καὶ τὸ μὴ νόμιμον τῆς πωλήσεως· δι' ὅλα ταῦτα ὀλίγοι οἱ ἐντεῦθεν πόροι, καὶ εἰς προαιρετικὴν συνεισφορὰν κυβερνῶντες

καὶ κυβερνώμενοι ἐκλήθησαν· εἰσηκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ κινδύνου, ἔδωκε καὶ τὸ ἔθνικόν ταμεῖον ὅσα εἶχε, καὶ οὕτως ἐξέπλευσαν τὴν 19 μαρτίου ὑδραϊκά τινα πλοῖα ὑπὸ τὸν Μιαούλην καὶ κατόπιον αὐτῶν καὶ τινα σπετσιωτικὰ καὶ ψαριανά. Ἡ μοῖρα αὕτη ἐκ 30 πλοίων ἔφερε καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς φρουρᾶς, πρὸς οὓς ἐδόθησαν διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῆς γρόσια 230,000. Ἄλλ' οὐδέποτε ἑλληνικὴ μοῖρα ἐξέπλευσε τόσον ἀπαρασκευάστος· πολλὰ πλοῖα δὲν εἶχαν πλειότερους τῶν 20 ναυτῶν. Ἐν τούτοις, ὁ ἐχθρικὸς στόλος, εἰδοποιηθεὶς παρὰ τῶν κατὰ τὴν Ζάκυνθον προφυλακίδων του, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα ἐφάνη τὴν 31 μαρτίου πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἐξέπλευσε τοῦ κόλπου καὶ ἔπλεε μεταξὺ τῶν Ἐχινάδων καὶ τοῦ Πάπα· ἡ δ' ἑλληνικὴ ἔπλευσε τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν πρὸς τὸν Πεταλᾶν.

* Ἄν καὶ οἱ ἐχθροὶ κατεῖχαν ὅλους τοὺς γνωστοὺς διάπλους τῆς λίμνης ἐπαγρυπνοῦντες ἡμέραν καὶ νύκτα, ὑπῆρχε καὶ τις ἀφύλακτος, στενὸς καὶ ἀφανῆς, δι' οὗ εἰσέπλεαν ἐνίοτε ἐκ τοῦ Πεταλᾶ μικρὰ πλοιάρια· δι' αὐτοῦ διεβιβάσθη τὴν 1 ἀπριλίου ἐκ τῆς πόλεως εἰς τὴν ναυαρχίδα ὁ πρῶν φρούραρχος τοῦ Βασιλαδίου Παπαλουκάς, ἔφερε πρὸς τὸν Μιαούλην γράμματα, δι' ὧν ἐξιστόρει ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ τὴν δεινὴν θέσιν τῶν πολιορκουμένων διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν τροφῶν, καὶ τῷ ἐπρόβαλε νὰ στείλῃ ὅσας ἔφερε διὰ τοῦ διάπλου τούτου ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Παπαλουκά. Ἐφορτώθησαν εὐθὺς αἱ τροφαί, καὶ αἱ τροφοφόροι λέμβοι ἐκίνησαν τὴν ἐξῆς νύκτα· ἐκίνησαν καὶ τὰ ἐν Πεταλᾶ πλοῖα, τὰ μὲν πρὸς τὸν Πάπαν τὰ δὲ πρὸς τὸ Μεσολόγγι· ἀλλὰ, κακῆ τύχῃ, αἱ λέμβοι συνήντησαν ἐπὶ τοῦ διάπλου ἀπροσδοκῆτως ἐχθρικὴν φυλακὴν, ἐπολέμησαν, ἀπέτυχαν, καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὰ πλοῖα τῶν ἐπαναφέρουσαι τὰς τροφάς. Τὴν δὲ 3 ἀπριλίου 20 τῶν ἑλληνικῶν

πλοίων ὑπὸ τὸν Μιαούλην, καὶ 65 ἐχθρικά, ἐξ ὧν 15 φρεγάται καὶ κορβέτται, ἐνανμάχησαν· ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν 30 Ἕλληνες, καὶ ἐκάη καὶ ἐν πυρπολικόν· ἀλλὰ καὶ ἡ ναυμαχία καὶ οἱ φονευθέντες Ἕλληνες καὶ τὸ πυρπολικόν εἰς μάτην. Ὁ Μιαούλης, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν κρίσιμον περιστάσιν τῆς φρουρᾶς, οὐτ' ἐδειλίασε διὰ τὴν ὀλιγότητα, τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ στολίσκου του, οὐτ' ἐμακρύνθη ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης· ἀλλ' αἱ προσπάθειάι του δὲν ἐτελεσφόρησαν· ἂν δὲ ἤνοιγε καὶ τὸν λιμένα, χρεῖαν εἶχε πολλῶν πλοιαρίων κανονοφόρων πρὸς διασκορπισμὸν τῶν ἐν τῇ λίμνῃ περιφερομένων καὶ παραφυλαττόντων 70 ἐχθρικῶν, ἐν ᾧ δὲν εἶχεν εἰμὴ τὰς λέμβους τοῦ στολίσκου του· ὥστε στενὰ πανταχόθεν. Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ ἐλεεινολογήσῃ ὁ ἱστορικὸς τὴν ἀξιοκατάκριτον ἀπρονοησίαν τῶν κυβερνώντων τὴν Ἑλλάδα τὸν καιρὸν ἐκεῖνον; δὲν ἦτον ἔλλειψις πόρων, ἦτις ἔφερε τὴν φρουρὰν τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὴν ἐσχάτην ταύτην ἀπελπισίαν, ἀλλ' ἔλλειψις κυβερνητικῆς προνοίας. Διαρκούσης τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, τρεῖς θαλάσσιοι ἐκστρατεῖαι ἐγένοντο εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, ἐν ᾧ μία ἦρκει, καὶ αὕτη μόνον πρὸς εἰσκομιδὴν τῶν ἀναγκαίων. Εἶδαμεν, ὅτι καὶ ἠνοιχθῆ καὶ ἀνοικτὸς διέμεινε μέχρι πολλοῦ ὁ λιμὴν τοῦ Μεσολογγίου, ὥστε ὅσα ἐπὶ ματαίῳ ἐξωδεύθησαν ἐπὶ τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης ναυτικῆς ἐκστρατείας θὰ ἐξήρκουν ταῦτα μόνον εἰς πολυχρόνιον προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων, ἂν ἐστέλλοντο ἐπὶ τῆς πρώτης, καὶ ὅλη ἡ κατὰ τῆς Ἑλλάδος δύναμις θὰ ἐσυντρίβετο πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, διότι ἡ φρουρά της, χάρις εἰς τὴν ἀκαταμάχητον καρτερίαν της, μόνον τὴν πείναν ἐφοβεῖτο, καὶ θὰ ἐγίνετο ἐπὶ μόνου τοῦ ἀγῶνος τῆς πόλεως ἐκείνης ἡ κρίσις ὅλου τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, καὶ θὰ κατεστρέφετο καὶ αὐτὸς ὁ καταστρέ-

ψας τὴν Πελοπόννησον Ἰβραήμης. Ἦξεύρομεν, ὅτι ὁ μεγαλότολμος οὗτος σατράπης εἶπεν ἐπὶ τῆς μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ἐπανόδου του εἰς Νεόκαστρον τῷ Δεριγνῇ ἐλθόντι εἰς ἐπίσκεψίν του καὶ ἐρωτήσαντι αὐτὸν περὶ τῆς ἐκστρατείας του “ βλέπεις πῶς λύεται ἡ χιὼν ἐκείνη; ” δακτυλοδεικτῶν χιονοσκεπῇ τινά ἀκρώρειαν, “ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον θὰ ἐλυόμεθα καὶ ἡμεῖς ὅλοι, ἂν εἶχεν ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου τροφὰς τρεῖς ἔτι ἐβδομάδας.” Τόσον κακὸν ἔπαθαν οἱ ἐχθροὶ ἐν τῇ μάχῃ τῆς Κλεισοβας, καὶ τόσον ἀπηλπίσθησαν τοῦ νὰ κυριεύσωσιν ἄλλως εἰμὴ διὰ τῆς πείνας τὴν πόλιν.

Ἄς ἴδωμεν τώρα καὶ τὴν τελευταίαν σκηνὴν τοῦ μεγάλου τούτου δράματος.

Ἡ συνήθης τροφή πρὸ ἡμερῶν ἐξέλειψε, καὶ εὐτυχεῖς ἐλογίζοντο ὅσοι τῶν ἐν τῇ πόλει εὔρισκαν κρέατα ἀκαθάρτων ζώων. Οἱ καρκίνοι καὶ αἱ φνόμεναι ἐν τῇ λίμνῃ ἀλμύραι ἠγοράζοντο πολλάκις δι' αἵματος ἐξ αἰτίας τῶν περιφερομένων παρὰ τὴν πόλιν ἐχθρικῶν πλοιαρίων. Οἱ πολιορκούμενοι, ῥακοφοροῦντες, τετραχλισμένοι, ἀνχηροὶ καὶ ὑπὸ τῆς πείνας καὶ κακουχίας κατεσκελετευμένοι, ἦσαν δυσδιάγνωστοι καὶ πολλοὶ φασματώδεις· συχνάκις διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς τροφῆς ἢ τὴν παντελῆ στέρησιν αὐτῆς ἐπιπτάν τινες λειποθυμοῦντες κατὰ γῆς· ἀσθενεῖς καὶ τραυματαῖαι ἐστεροῦντο πάσης θεραπείας· πτώματα ἔκειντο ἐν ταῖς ὁδοῖς, καὶ οἱ ζῶντες ἀνέπνευαν τὴν ἀποφορὰν των. Ἄλλὰ καὶ τοιαῦτα πάσχοντες ἐνεκαρτέρουν, ἐλπίζοντες εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἀνοίξαντος καὶ ἄλλοτε τὸν καὶ ἤδη κεκλεισμένον τῆς πόλεως λιμένα. Ἄλλ', ἀφ' οὗ ἐβεβαιώθησαν, ὅτι ὅλοι οἱ ἀγῶνές του ἐματαιώθησαν, καὶ ὅτι καὶ ὁ ἀφανὴς διάπλους τῆς λίμνης, καταληφθεὶς καὶ αὐτὸς παρὰ τῶν ἐχθρῶν, δὲν ἠνοίχθη, ἀπηλπίσθησαν, καὶ ἀποφασίσαντες νὰ

διεξέλθωσι ξιφήρεις ἔστειλαν δύο στρατιώτας ἀλβανοφοροῦντας καὶ ἀλβανολαλοῦντας διὰ νυκτὸς πρὸς τοὺς ἔξω ὀπλαρχηγούς, τοὺς διατρίβοντας τότε ἐν Πλατάνῳ τῶν Κραββάρων, εἰδοποιοῦντες αὐτούς, ὅτι ἐμελέτων νὰ διεξέλθωσι τὴν νύκτα τῆς 10 ἀπριλίου, καὶ τοὺς ἐκάλουν εἰς ἀντίληψιν ἐπὶ τῆς διεξόδου. Πρόθυμοι οἱ ἐν Πλατάνῳ ὀπλαρχηγοὶ εἰς τὴν αἴτησιν τῶν συναδέλφων τῶν ἀπεκρίθησαν, ὅτι εἰς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ αὐτῶν πεντακόσιοι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ πέσωσι τὴν ὀρισθεῖσαν νύκτα εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ τὸ πρὸς τοὺς Μύλους, πεντακόσιοι εἰς τὸ τοῦ Ἰβραήμη τὸ πρὸς τὰ Τριλιάγκαδα, καὶ πεντακόσιοι νὰ εὐρεθῶσι κατὰ τὰ Χίλια σπήτια φέροντες πολλὰ ζῶα εἰς χρῆσιν τῶν ἀσθενῶν, τῶν τραυματιῶν, καὶ τῶν ἀδυνάτων· παρήγγειλαν δὲ νὰ μὴ ἐξέλθῃ ἡ φρουρὰ εἰμὴ ἀφ' οὗ προσβάλωσι ἐκεῖνοι πρῶτοι τὰ δύο ἐχθρικὰ στρατόπεδα. Λαβοῦσα ἡ φρουρὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην προητοιμάζετο εἰς τὴν διέξοδον, καὶ κατασκευάσασα τρεῖς ξυλίλους καὶ πλατείας γεφύρας ἐτρύπησε τὸ τεῖχος καὶ τὰς ἔθεσεν ἐπὶ τῆς τάφρου ἔμπροσθεν τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος καὶ τῶν προτειχισμάτων τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Μακρῆ· δὲν τὰς ἔβλεπε δὲ ὁ ἐχθρός, διότι τὰς ἐκάλυπτεν ἡ πρόταφρος. Ὑπερνεακισχίλια ψυχαὶ ἦσαν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐν τῇ πόλει, διότι μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Κιουταχῆ ἐθεωρήθη ἡ πολιορκία ὡς λελυμένη, καὶ πολλαὶ καταφυγοῦσαι, ἀρξαμένης τῆς πολιορκίας, εἰς Κάλαμον οἰκογένειαι ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης ἐφθάρησαν ταχύτερον αἱ ἐν αὐτῇ τροφαί. Ἐξ ὧσων δὲ εὐρίσκοντο ἐν τῇ πόλει, δισχίλιοι πεντακόσιοι ἦσαν οἱ ὀπλοφόροι, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ πάσχοντες· οἱ δὲ λοιποὶ ἐργάται, γυναῖκες, παιδιά, γ' ροντες καὶ ἀσθενεῖς· ὅλοι δέ, ὀπλοφόροι καὶ μὴ, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν θάνατον ἐξεπλήρωσαν ὅσα ἡ θρησκεία πρὸ τῆς

τελευτῆς κελεύει, καὶ ἔκαυσαν καὶ πολλὰ πράγματα ἐξ ὧσων δὲν ἐδύναντο νὰ μεταφέρωσιν.

Ἐν τούτοις ἦλθεν ἡ δεκάτη ἀπριλίου· πάμπολλοι ἦσαν οἱ κατάκοιτοι· ἐξ αὐτῶν, οἱ μὲν μὴ δυνάμενοι νὰ κινηθῶσιν ἠναγκάζοντο νὰ περιμείνωσι τὸν διὰ σφαγῆς θάνατον ἐπὶ κλίνης, οἱ δὲ ὀπωσοῦν εὐρωστότεροι μετετέθησαν ἐντὸς τινων τῶν δυνατωτέρων οἰκιῶν, ὅπου ἦσαν πολεμεφόδια, ἐπὶ σκοπῶ νὰ πολεμήσωσι μέχρι τελευταίας πνοῆς καὶ ἔπειτα νὰ καῶσιν· ἔμειναν δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ πολλοὶ στενοὶ συγγενεῖς των μὴ ὑποφέροντες ν' ἀποχωρισθῶσι καὶ προτιμήσαντες νὰ συναποθάνωσι πολεμοῦντες· ἦσαν δὲ καὶ τινες τῶν ἐναπομεινάντων οἵτινες, θαρρύνόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπὶ τῆς πολιορκίας συνήθων νικῶν, ἤλπιζαν, ὅτι ἐξορμῶσα ὅλη διὰ μιᾶς ἡ ἀτρόμητος ἐκείνη φρουρὰ θὰ διεσκόρπιζε τοὺς πολιορκοῦντας καὶ θ' ἀπήλλαττε τὴν πόλιν τῶν ἐπικειμένων δεινῶν.

Δύοντος τοῦ ἡλίου, ἠκούσθη τουφεκισμὸς πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ Ζυγοῦ κατὰ τὸ μέρος τοῦ ἀγίου Συμεῶνος. Ὁ τουφεκισμὸς οὗτος, ὅστις ἐσήμαιεν ὅτι ἦλθεν ἐκεῖ ἡ ἔξωθεν βοήθεια, ἔβαλε μὲν εἰς κίνησιν τὴν φρουρὰν ὡς πρὸς τὴν ἔξοδον, ἀλλ' ἔβαλεν ἐν ταύτῳ εἰς ὑποψίαν καὶ τὸν ἐχθρὸν μαθόντα συγχρόνως διὰ τινος λειποτάκτου ἀλλοδαποῦ ὅσα ἐμελετῶντο. Περὶ δὲ τὴν β' ὥραν τῆς νυκτὸς συνήχθησαν ἡ φρουρὰ καὶ τὸ πλῆθος, ὅσον ἦτο δυνατὸν ἀταράχως, δοθέντος τοῦ σημείου, ὅπου ἐτέθησαν αἱ γέφυραι πρὸ ὀλίγου· αἱ πλείσται τῶν γυναικῶν ἐνεδύθησαν καὶ ὠπλίσθησαν ὡς ἄνδρες· ὠπλίσθησαν καὶ ὅσα παιδιά ἐδύναντο νὰ ὀπλοφορῶσι λαμπρῶς δ' ἐφώτιζε τὴν νύκτα ἐκείνην ἡ σελήνη τὸν ὀρίζοντα. Οἱ δὲ συναχθέντες διηρέθησαν εἰς τρία σώματα ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τὸ μὲν τοῦ Νότη Μπότσαρη, τὸ δὲ τοῦ Κίτσου Τσαβέλλα, τὸ δὲ τοῦ Μακρῆ· ἐν τοσοῦτῳ ἐγένετο καὶ ἡ ὑπηρεσία τοῦ

φρουρίου ὡς σύνηθες πρὸς ἀπάτην τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ ἐν πρώτοις ἐξῆλθαν χίλιοι τῆς φρουρᾶς καὶ ἐκάθισαν σιωπηλοὶ ὑπὸ τὴν πρόταφρον· ἐξῆλθαν κατόπιν καὶ τὰ ἀδύνατα μέλη, ἀλλὰ τόσον ἀτάκτως ὠθοῦντα καὶ ὠθούμενα ἐπὶ τῶν γεφυρῶν, ὥστε πολλὰ ἔπεσαν ἐντὸς τῆς τάφρου· ἐξῆλθαν ἐπὶ τέλους καὶ οἱ λοιποὶ ὀπλοφόροι· ἀλλὰ πολλοὶ τῶν Μεσολογγιτῶν ἐξ αἰτίας τῶν διὰ τὰς βαρείας ἀσθενείας ἐναπομεινάντων συγγενῶν τῶν ἐβράδυναν νὰ ἐξέλθωσιν, ἀποχαιρετοῦντες οἱ πολυπαθεῖς τοῦ θανάτου τὸν ἀποχαιρετισμὸν καὶ ἀποχαιρετούμενοι· τινὲς δὲ αὐτῶν οὐδ' ἐπρόφθασαν νὰ ἐξέλθωσιν· ἠσύχαζαν δὲ οἱ ἐκτὸς τοῦ τείχους συνενωθέντες, καὶ ἀνέμεναν τὴν ἔναρξιν τῆς ἔξωθεν προσβολῆς, ὡς προεσχεδιάσθη. Μετὰ τὸν ἐπὶ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου τουφεκισμὸν οὐδεμία ἄλλη τουφεκία ἔπεσεν ἔξωθεν, καὶ οἱ Τούρκοι ὑποπτεύοντες, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξῆλθαν ἤδη καὶ ἠσύχαζαν ὀπισθεν τῆς προτάφρου, ἤρχισαν νὰ κανονοβολῶσι καὶ τουφεκίζωσι. Πηγεῖς ἔκειντο οἱ πυροβολούμενοι εἰς ἀποφυγὴν τοῦ ἐπὶ ῥίπτομένου πυρός· ἀλλ' ἀφ' οὗ, ἀναμείναντες ἰκανὴν ὥραν, εἶδαν ὅτι δὲν ἐπραγματοποιοῦντο ὅσα ἐπροσδόκουν ἔξωθεν, καὶ ὅτι ἐπυροβολοῦντο θανατηφόρως, ἀνεγερθέντες ὅλοι, ἐμπρός, ἀνέκραξαν, ἐμπρός, καὶ ἀλαλάζοντες, καὶ θαρρύνοντες ἀλλήλους ἐπροχώρουν· καὶ τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Μπότσαρην σῶμα κατέλαβε τὴν ὁδὸν τοῦ Μποχωρίου, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Μακρῆν τὴν τοῦ Ἀνατολικοῦ, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Τσαβέλλαν τὴν μέσην· σκοπὸν δὲ εἶχαν νὰ ἐνωθῶσι τὰ τρία ταῦτα σώματα πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ κατὰ τὴν ἄμπελον τοῦ Ραζοκότσικα τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους μονῆς τοῦ ἁγίου Συμεῶνος δύο ὥρας μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου. Ἀλλὰ μόλις ἐπροχώρησαν, καὶ αἴφνης ἠκούσθη φωνὴ λέγουσα “ὀπίσω, ὀπίσω,” καὶ ἐπὶ τῇ φωνῇ ταύτῃ οἱ ὀπισθεν ἐρχόμενοι Μεσολογγῖται, ἄνδρες, γυναῖκες,

παιδιά καὶ τινες μὴ ἐντόπιοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Γεώργιος Τσαβέλλας, ἀνεστράφησαν· ἀλλ' οἱ λοιποὶ ἐπροχώρουν ὡς καὶ πρότερον, καὶ οὔτε τὰ διπλᾶ καὶ τριπλᾶ χαρακώματα καὶ ταφρεύματα τῶν ἐχθρῶν, οὔτε τὸ ἀκοίμητον κατ' αὐτῶν πῦρ ἴσχυσαν ν' ἀναστείλωσι τὴν ὀρμὴν των. Ἦναγκάζοντο δὲ οἱ Τοῦρκοι νὰ ὑποχωρῶσιν ἐπὶ τῇ ὀρμῇ καὶ ὠρυγῇ των. Ἡμιώριον δὲ ἀπομακρυνθέντες τοῦ φρουρίου, ἔπεσαν ἐν μέσῳ τοῦ ἰππικοῦ τοῦ ἐχθροῦ, οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Μακρῆν καὶ τὸν Τσαβέλλαν τοῦ ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν ὀπισθεν ἰσταμένου τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Μπότσαρην τοῦ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμην ἐλθόντος ἐπίτηδες ἀπὸ τοῦ Μπόχωρίου· καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Μπότσαρην καὶ Τσαβέλλαν ὀλίγην βλάβην ἔπαθαν, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Μακρῆν μεγίστην. Ἀφ' οὗ δὲ διεπορεύθησαν, ἔφθασαν, οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκείθεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ, ὃ ἐστὶν εἰς ἣν ἐθεώρουν ὡς τὸ τέρμα τῶν κινδύνων των θέσιν καὶ ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἔξωθεν εἰς ἀντίληψιν ἀναμενομένων Ἑλλήνων· ἀλλ' ἀντὶ φίλων ἤνραν πολυαριθμούς Ἀλβανούς ὑπὸ τὸν Μουστάμπην καὶ ἔπαθαν τὰ πάνδεινα καταδιωχθέντες καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ὄρους. Πεντακόσιοι ἀπωλέσθησαν ἐκ τῆς φρουρᾶς ἐπὶ τῆς διεξόδου· ὅλοι δὲ αἱ συνακολουθοῦσαι γυναῖκες, ἐκτὸς ἐπτά, καὶ ὅλοι οἱ παῖδες, ἐκτὸς τριῶν ἢ τεσσάρων, ἐφονεύθησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν, τινὲς μὲν ἐπὶ τῆς διὰ τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων καὶ τῆς ἀνάμεσον τοῦ ἰππικοῦ πορείας των, οἱ δὲ πλείότεροι ἐν ταῖς ὑπωρείαις· διαρκούντος δὲ τοῦ κινδύνου οὐδεμίαν ἤνραν ἔξωθεν βοήθειαν· 50 μόνον στρατιῶται ὑπὸ τὸν Δράκον καὶ τὸν Πανομάραν τοῖς ἔφεραν τὸ μεσονύκτιον ὀλίγην τροφήν. Νυκτοποροῦντες οἱ περὶ τὸν Μπότσαρην, τὸν Τσαβέλλαν καὶ τὸν Μακρῆν ἐξημερώθησαν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους κακῆν κακῶς ἐξ αἰτίας τῆς ταλαιπωρίας, τῆς πείνας καὶ τοῦ

κόπου. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἔφθασαν οἱ πλείστοι εἰς Δερβέκισταν, χωρίον τοῦ Ἀποκούρου, ὅπου οὐδένα ἠύραν τῶν κατοίκων, πρὸς μικρὰν περίθαψιν, ἀλλὰ μόνον ὀλιγάριθμὰ τινα σώματα τοῦ Κώστα Μπότσαρη καὶ ἄλλων ὀπλαρχηγῶν δικαιολογουμένων, ὅτι διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν περὶ αὐτοὺς καὶ τὴν μὴ ἐμφάνισιν τῶν πολλῶν δὲν ἐδυνήθησαν νὰ τρέξωσιν εἰς βοήθειάν των. Ἐμειναν δὲ οἱ διασωθέντες ἐν τῷ χωρίῳ ὅλην τὴν ἡμέραν· τὴν δὲ ἐπαύριον μετέβησαν εἰς Πλάτανον τῶν Κραββάρων, ὅπου διέμειναν 8 ἡμέρας ἀναμένοντες τοὺς τῆδε κάκεισε διασπαρέντας· ἐκεῖθεν ὑπήγαν εἰς Σάλωνα. Κακῶς ἔχοντες πρὸ τῆς ἐξόδου τόσον ἐταλαιπωρήθησαν μετὰ τὴν ἐξοδον, καὶ τόσοι ἀπέθαναν καθ' ὁδὸν πεινῶντες καὶ κακουχούμενοι, ὥστε ἀπαριθμηθέντες, ἀφ' οὗ ἔφθασαν εἰς τὰ Σάλωνα, εὐρέθησαν ὅλοι οἱ διασωθέντες 1300, ἐν ᾧ οἱ τῆς φρουρᾶς μόνοι ἦσαν ἐπὶ τῆς ἐξόδου των 2500.

Δεινότερα δὲ καὶ ὀλεθριώτερα ἦσαν τὰ παθήματα τῶν ἐν τῇ πόλει ἀπομεινάντων καὶ τῶν ἐπανελθόντων. Ἐν ᾧ ἡ φρουρὰ καὶ οἱ παρακολουθοῦντες ἐξήρχοντο τῆς πόλεως, οἱ ἐχθροὶ εἰσήρχοντο· εἰσερχόμενοι δὲ ἀπήντησαν τοὺς συγχρόνως ἐπανερχομένους ἐπὶ τῇ ἀκουσθείσῃ φωνῇ “ὀπίσω, ὀπίσω,” καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας ἐθανάτωσαν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά ἠχμαλώτισαν· μόνοι οἱ ὑπὸ τὸν Γεῶργον Τσαβέλλαν ἐπρόλαβαν καὶ ἐξῆλθαν ἐκ δευτέρου διὰ τῆς παραλίας ὁδοῦ, καὶ πεσόντες ἐν μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ ἰππικοῦ ἐπιστρέφοντος εἰς Μποχώρι, οἱ μὲν ἀπωλέσθησαν, οἱ δὲ διεσώθησαν. Ἄλλ' ἡ θανατηφόρος ἐκείνη πρὸς τοὺς στραφέντας εἰς τὰ ὀπίσω φωνὴ δὲν ἦτο φωνὴ ἐπιβούλων χειλέων. Τινὲς τῶν προπορευομένων ἐπὶ τῆς διεξόδου ἐθεώρησαν ὡς ἀνυπέμβλητα ἐμπόδια τῆς προόδου τὰ ἐλικοειδῆ χαρακώματα καὶ ταφρεύματα τῶν ἐχθρῶν καὶ ὡς τούτους

τάφους ἀνεφγμένους· διὰ τοῦτο προτιμῶντες τὸν ἐπὶ τῶν πυροβολοστασιῶν τοῦ τείχους θάνατον ὡς ἐνδοξότερον, ἔκραξαν “ὀπίσω, ὀπίσω,” καὶ ἐστράφησαν καὶ αὐτοὶ ὀπίσω.

Πατήσαντες δὲ οἱ ἐχθροὶ τὴν πόλιν ἔστρεψαν ἐν πρώτοις τὸ πῦρ τοῦ τείχους κατὰ τῶν οἰκιῶν, καὶ ἔπειτα διεσπάρησαν εἰς λεηλασίαν, εἰς σφαγὴν, καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν. Πυροβολισμοί, κραυγαί, ὄλολυγμοί, μαχαιοκτυπήματα καὶ ἐκπυρσοκροτήσεις ἤκούοι ὅλην τὴν νύκτα. Ἡ ὑπὸ τὸ προτείχισμα τοῦ Μπότσαρη μεγάλη πυριτοθήκη, ἐξαφθεῖσα πρώτη διὰ χειρὸς Ἑλλήνων, διέρρηξε τὸ προτείχισμα καὶ κατέστρεψε πολλοὺς ἐχθρούς· ἐξήφθη ὡσαύτως καὶ ἡ πρὸς τὸ δυτικὸν παράλιον καὶ ἀνέτρεψεν ἐκ βάθρων τὴν παρακειμένην οἰκίαν, ὅπου ἐξέπνευσεν ὁ Βύρων· διερράγησαν ὑπὸ πυρὸς ἐπίσης Ἑλλήνων καὶ αἱ οἰκίαι, ἐν αἷς συνεσωρεύθησαν οἱ πάσχοντες· ἐπὶ δὲ τῇ διαρράγῃ ἐξετινάσσοντο συμμίγδην εἰς τὸν αέρα οἱ ἐν αὐταῖς Ἕλληνες καὶ οἱ πατοῦντες αὐτὰς ἐχθροί. Ὅλη ἡ πόλις ἐκυριεύθη τὴν νύκτα ἐκείνην πλὴν ὃ ἐν τῷ παρακειμένῳ νησιδίῳ Ἀνεμόμυλος, ὅπου ἐφυλάττετο πολλὴ πυρῖτις· διέμεινε δὲ σῶος ὁ Ἀνεμόμυλος μέχρι τῆς 12, καθ’ ἣν διερράγη καὶ αὐτὸς ὑπὸ πυρὸς Ἑλλήνων. Παθόντες οἱ περὶ τὸν Κιουταχὴν καὶ τὸν Ἰβραήμην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἂν καὶ ψυχορραγούντων, ἔπαθαν καὶ ἀφ’ ἑαυτῶν ἀλληλοφονευόμενοι χάριν τῶν λυφύρων, ἕως οὗ ὑπερισχύσαντες οἱ περὶ τὸν Ἰβραήμην ἐκράτησαν αὐτοὶ μόνοι τὴν πόλιν καὶ ἀπεδίωξαν τοὺς περὶ τὸν Κιουταχὴν. Οἱ γνωστότεροι δὲ τῶν ἐπὶ τῆς ἐξόδου θανατωθέντων ἦσαν ἐκ μὲν τῶν ἐντοπίων ὁ Ἀναστάσιος Παλαμᾶς, ὁ Πέτρος Γούλημης, ὁ Γεώργιος Φαράντος, ὁ Κωνσταντῖνος Καρπούνης, ὁ Κωνσταντῖνος Τρικούπης, καὶ ὁ Ἀθανάσιος Ραζοκότσικας, γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν συμπολιτῶν του, καὶ τὰ μέ-

γιστα διαπρέψας διὰ τὴν πολλὴν ἰκανότητά του, τὴν ἀκλόνητον καρτερίαν του καὶ τὸν ἀκάματον ζῆλόν του· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν οἱ ὄπλαρχηγοὶ Στουρνάρης καὶ Σηδήμας, ὁ τειχοποιὸς Κοκκίνης, ὁ συντάκτης τῶν ἐλληνικῶν χρονικῶν Ἐλβετὸς Μέγερος, οἱ φιλέλληνες Γερμανοί, Στιτσεμβέργης, Διττμάρης, Δελωνέης, Λουτσόφφης, Κλέμπης, Σίπανος, Πολωνός τις, καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ῥογῶν Ἰωσήφ. Ὁ ἀρχιερεὺς οὗτος, ὁ καθ' ὅλην τὴν πολιορκίαν διακριθεὶς διὰ τὸν ἔνθερμον πατριωτισμὸν του, δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐξέλθῃ, καὶ φθάσας ἐπὶ τοῦ τείχους καθ' ἣν ὥραν εἰσήρχοντο οἱ ἐχθροὶ ἔρριψε δαυλὸν εἰς τινα παρακείμενον φυσεκοφόρον πίθον, ἐρρίφθη εἰς αὐτὸν καιόμενον, ἡμεκῆ, καὶ ἡμίκαστος ἀπεκεφαλίσθη. Ἐφονεύθη ἐπὶ τῆς ἐξόδου καὶ ὁ Παπαδιαμαντόπουλος (δ). Καθ' ὃν καιρὸν ἐκινδύνευεν ἡ πόλις, διεβιβάσθη οὗτος εἰς Ζάκυνθον ἐπὶ προμηθεῖα τροφῶν· ὁ κίνδυνος ἐκορυφώθη μετ' ὀλίγον καὶ οἱ φίλοι του τὸν ἐσυμβούλευσαν νὰ μὴ ἐπανέλθῃ· ἀλλ' οὗτος ἐπανῆλθεν ἐν μέσῳ τῶν συναγωνιστῶν του, εἰπὼν πρὸς τοὺς ἀποτρέποντας αὐτόν, “ ἢ θὰ σωθῶ ἢ θ' ἀποθάνω μετ' αὐτῶν.” Ἀξιοθαύμαστος εἶναι καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἐξόδου διαγωγή καὶ τελευτὴ τοῦ Χρήστου Καψάλη, ἐνὸς τῶν προκρίτων τῆς πόλεως. Εἶδε τὸ πρῶτὴ τῆς ἡμέρας ἐκείνης τὴν πρὸ πολλοῦ πάσχουσαν σύμβιον του ἐκπνεύσασαν, τὴν ἠσπᾶσθη ἀκλαυστεί, καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν υἱὸν του παρόντα καὶ κλαίοντα “ Μὴ κλαῖε, υἱέ μου,” εἶπε· “ μᾶλλον χαίρε, διότι ἀπέθανεν ἡ μήτηρ σου καὶ δὲν ἔπαθε τὰ δεινὰ τῆς τουρκικῆς αἰχμαλωσίας· ἄκουσε τώρα τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ πατρός σου· διέξελθε μετὰ τῶν λοιπῶν τὴν ἐσπέραν ταύτην, προσπάθησε νὰ σωθῆς, καὶ μὴ φροντίσης περὶ ἐμοῦ· ἐγὼ εἶμαι ἀσθενής καὶ προβεβηκώς, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχω συνδιεξερχόμενος νὰ σωθῶ, καὶ προτιμῶ ν' ἀποθάνω ἐντὸς

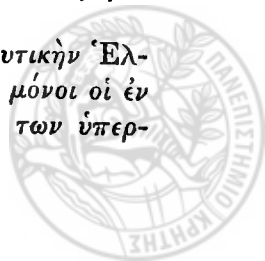
“ τῆς πόλεως ἢ νὰ αἰχμαλωτισθῶ ἐπὶ τῆς διεξόδου.” Ταῦτα εἶπε, τὸν ἐνηγκαλίσθη καὶ τὸν ἀπεχαιρέτησε. Καὶ ὁ μὲν υἱὸς ἀπεχωρίσθη τοῦ πατρὸς κλαίων, καὶ διεξελθὼν ἐσώθη· ὁ δὲ πατήρ, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς βακτηρίας του, περιῆλθε τὰς ὁδοὺς καλῶν ἀσθενεῖς καὶ γέροντας νὰ τὸν συνακολουθήσωσι· πολλοὶ ὑπήκουσαν, καὶ συνελθόντες εἰς τὸ φυσεκοδετεῖον ἐκλείσθησαν, καὶ ψάλλοντες οἱ μὲν ἐξοδίους, οἱ δὲ πατριωτικοὺς ὕμνους, προσήνεγκαν ἑαυτοὺς ὀλοκαυτώματα ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ τῶν ἐχθρῶν.

Ἄλλ’ ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου, ἡ δοξάσασα τὴν Ἑλλάδα ζῶσα, ἔμελλε νὰ τὴν ἀναστήσῃ καὶ πεσοῦσα· διότι ἀποδείξασα πασιφανῶς, ὅτι Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ἦσαν εἰς τὸ ἐξῆς ἀσυμβίωτοι καὶ ἀδιάλλακτοι, ἐπετάχυνε διὰ τῆς σωτηριώδους παρεμβάσεως τῶν τριῶν Δυνάμεων τὸ εὐτυχὲς τέρμα τῆς ἐπαναστάσεως.

Χίλιοι ἐννεακόσιοι ἠριθμήθησαν οἱ κατὰ διαφόρους τρόπους ἀποθανόντες ἐπὶ τῆς πολιορκίας Ἕλληνες· ἄδηλον πόσοι οἱ ἀποθανόντες ἐκ τῶν ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν, διότι ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπαμεν, δὲν διατηροῦνται παρὰ τοῖς ἀτάκτοις στρατολόγια, καὶ ἄλλοι μὲν αὐτογνωμόνως ἔρχονται, ἄλλοι δὲ ἄνευ ἀδείας ἀπέρχονται· ἀλλ’ οἱ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμην ὀπλοφοροῦντες τακτικοί, ἀπαριθμηθέντες μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως, εὐρέθησαν 3500, ἐν ᾧ οἱ ὑπ’ αὐτὸν ἐλθόντες εἰς πολιορκίαν ἦσαν κατὰ μὲν τινὰς 8000, κατ’ ἄλλους δὲ 10,000. Ἐντεῦθεν καταφαίνεται ἐπὶ ποίᾳ τιμῇ ἠγοράσθησαν τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως καὶ ὁποῖοι ἐφάνησαν οἱ ὑπέρμαχοί της.

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ συγκεφαλαιώσωμεν τὰ γεγονότα.

Εἰσβαλόντος τοῦ Κιουταχῆ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, τὸ πᾶν ἔκλινε γόνυ ἐνώπιόν του· μόνοι οἱ ἐν Μεσολογγίῳ ἦσαν ἀκλινη τὴν κεφαλὴν των ὑπερ-

άνω ἀσθενοῦς τείχους, προκαλοῦντες μᾶλλον ἢ φοβούμενοι τὸν ἐχθρόν. Παμπληθῆ καὶ ἐμπειροπόλεμα στρατεύματα συνέρρυσαν πανταχόθεν ἔξω τῆς πόλεως· πολυειδεῖς καὶ πολυμόχθους ἐπιχειρήσεις εἰς ἄλωσίν της ἐπεχείρησαν· ὄρος ὑψηλὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐχειροποίησαν· ἀπτόητοι τὸ τεῖχος πολλάκις πανορμει προσέβαλαν, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κορυφὴν του ξιφοφοροῦντες ἀνέβησαν· ἀλλ' εὐρίσκοντες πάντοτε ἀκαταμάχητον τὴν φρουρὰν οὐδὲν κατώρθωσαν, καὶ μετὰ μακροὺς καὶ δεινοὺς ἀγῶνας καὶ ἀφειδεῖς αἵματοχυσίας κατησχυμμένοι ἀνεστρατοπέδευσαν. Ἀπελπισθεῖσα ἡ Πύλη νὰ ἐκτελέσῃ διὰ μόνων τῶν ὑπὸ τὸν Κιουταχὴν δυνάμεων της τὸ σκοπούμενον, ἐκάλεσε τὸν Ἰβραήμην εἰς ἀντίληψιν. Ἐπαιρόμενος οὗτος ἐφ' οἷς ἐν Πελοποννήσῳ διὰ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ του διεπράξατο καὶ ἐπὶ τῇ ὀχυρωτικῇ ἐπιστήμῃ τῶν περὶ αὐτὸν ἐρειδόμενος, ἔτρεξε πρόθυμος μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὅπου ἐκλήθη, καὶ ὀλιγωρῶν ἐν τῇ ὑπεροψίᾳ του καὶ πολιορκοῦντας καὶ πολιορκουμένους, καὶ φράκτην χλευαστικῶς ἐπονομάζων τὸ τεῖχος, τὸ εὐτυχῶς εἰς τὰς ἐπανηλειμμένας προσβολὰς τοῦ ἀντιζήλου του Κιουταχὴ ἀνθέξαν, ἀνεδέχθη νὰ τὸ κυριεύσῃ μόνος δεκαπενθήμερος· ἀλλὰ καὶ αὐτός, πολλὰ πειραθεῖς, πολλὰ τολμήσας, καὶ πολλὰ παθῶν, ἤνυρε τὴν ὑπὸ τοιούτους φρουροὺς φράκτην ἀπόρθητον. Συνηνώθησαν τότε οἱ δύο στρατάρχαι, καὶ συνήνωσαν καὶ τοὺς στρατοὺς των, ἀφήσαντες ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ τὰς ἀντιζηλίας των· ἀπελπισθέντες δὲ τοῦ νὰ κατισχύσωσι τῶν φρουρούντων τὸ τεῖχος καὶ συνηνωμένοι, ἔστρεψαν ὅλην τὴν προσοχὴν των εἰς κυριεύσιν τῆς λίμνης καὶ ἐν πολλοῖς εὐδοκίμησαν, στόλον πολυάρμενον ἔχοντες καὶ στολίσκον αὐτάρκη ἐξ ἑλαφρῶν πλοιαρίων κατασκευάσαντες. Ἀλλὰ 140 ἄνδρες, κατέχοντες νησιδίον τι ἐν τῇ λίμνῃ, ἀτείχιστον, ἀνώχυρον

καὶ ἀνεφοδιάστον, κατήσχυναν ὅλας τὰς ἐπιπεσοῦσας δυνάμεις, καὶ τὰ παράλιά του πτωμάτων ἐσκέπασαν. Ὑπεραίρεται ὁ Ἕλλην διανοούμενος, ὅτι ὡσάκις ἡ δεινοπαθοῦσα φρουρὰ ἐκλήθη νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα ἀπήντησεν, “ἀποθνήσκω, ἀλλὰ δὲν παραδίδω τὰ “αἱματωμένα ὅπλα μου,” καὶ ἀπέδειξε, δι’ ὧν ἐπὶ τέλους ἔπραξεν, ὅτι ἠσθάνετο ὅ,τι ἔλεγεν. Ἐπήλθεν, ἐν τούτοις, ἄλλος δεινότατος ἐχθρός, ἡ πείνα· ἀλλ’ οὐδ’ αὐτὴ ἰσχυσε νὰ ταπεινώσῃ τὸ φρόνημά των καὶ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς ὑποταγὴν. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τοῦ προφανοῦς ἐντεῦθεν ὀλέθρου καὶ ἀμόλυντον διατήρησιν τῆς τιμῆς των, ἐπεχείρησαν ἐπιχείρημα κινδυνωδέστατον καὶ ἐνδοξότατον· ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά διηλθαν ξιφῆρεις ὑπὸ τὸ πανσέληνον φῶς καὶ ἐν μέσῳ ἀκοιμήτου πυρὸς ταφρεύματα, χαρακώματα, πυροβολοστάσια, τακτικὰ καὶ ἄτακτα στρατεύματα εἰδότα τὴν ἐξοδὸν των καὶ γρηγοροῦντα εἰς καταστροφὴν των.

Ἡ καθ’ ὅλην τὴν δωδεκάμηνον πολιορκίαν ἀκλόνητος ἐν τοῖς δεινοῖς καρτερία τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἡ ἀκάθεκτος ἐν ταῖς ἐκδρομαῖς ὀρμή, ἡ ἐν ταῖς μάχαις ἀνυπέρβλητος ἀνδρία, καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ ν’ ἀποθάνωσι μᾶλλον ἢ νὰ παραδοθῶσιν, ἐξεθάμβησαν καὶ ἐφόβησαν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς των ὁμολογήσαντας, ὅτι θὰ διελύοντο κακῶς ἔχοντες οἱ στρατοὶ των, ἂν παρετείνετο τρεῖς ἔτι ἐβδομάδας ἡ πολιορκία. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἄνδρες, ὧν τοὺς ἄθλους, τοὺς καθ’ ὅλον τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα παντὸς ἄθλου λαμπροτέρους, καὶ οὐδενὸς τῶν ἐν ταῖς ἀρχαίαις καὶ μεταγενεστέραις πολιορκίαις φημιζομένων ὑποδεεστέρους, ἐτίμησαν ἐπαξίως ἢ ᾧδὴ τῶν ποιητῶν, ἡ εὐγλωττία των ῥητόρων, καὶ ἡ εὐφημία τῶν λαῶν.

1825-26.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ.

Ἀποτυχία τῶν εἰς ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τῆς Καρύστου καὶ εἰς λεηλασίαν τῆς Βηρυτοῦ κινήματων τῶν Ἑλλήνων.— Ἐκστρατεία τῶν ὑπὸ τὸν Φαβιέρον τακτικῶν εἰς Εὐβοίαν καὶ ἀποτυχία αὐτῆς.— Καταστροφή τῶν γενιτσάρων καὶ εἴσαξις τῆς εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

ἘΝ ᾧ ὁ Ἰβραήμης ἠγωνίζετο εἰς ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, ἠγωνίζετο καὶ ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὴν τῆς Τριπολιτσᾶς, ὅπου ἀπέμεινεν ὀλίγη φρουρά. Εἰς κατασκοπὴν δὲ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τῆς πόλεως ταύτης εἰσῆλθε ῥίψοκινδύνως, λήγοντος τοῦ νοεμβρίου τοῦ 1825, ὁ Ἰωάννης Φιλήμων ὑπὸ πρόσχημα ὑποταγῆς, ἐφιλοφρονήθη, ἐνδιέμεινε δύο ἡμέρας, καὶ ἐπὶ λόγῳ προτροπῆς καὶ ἄλλων εἰς ὑποταγὴν ἐξῆλθεν ἀβλαβῆς καὶ ἀνέφερεν ὅ,τι παρατήρησε. Μεγάλη δὲ στρατιωτικὴ κίνησις κατέλαβεν ὅλην τὴν Πελοπόννησον πρὸς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ τούτου, καὶ λήγοντος τοῦ ἔτους συνήχθησαν ἕξωθεν τῆς Τριπολιτσᾶς πεντακισχίλιοι Πελοποννήσιοι, καὶ διαιρεθέντες εἰς τρία σώματα ὤδευσαν περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 27 δεκεμβρίου πρὸς τὴν πόλιν, φέροντες κλίμακας εἰς ἀνάβασιν· ἠλπίζαν δὲ νὰ ἐπιπέσωσιν ἀπροσδόκητοι, ἀλλ' ἠπατήθησαν, διότι οἱ Τούρκοι προειδοποιηθέντες εὐρέθησαν περίξ τῶν ἐπάλξεων ἄγρυπνοι, ἐν ᾧ προσήγγιζε τὸ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν καὶ τὸν Νικήταν πρῶτον σῶμα, καὶ κραυγᾶσαντες, “σᾶς εἶδαμεν, Ῥωμαῖοι,” τοὺς ἀπεμάκρυναν ἀπρά-

κτους αὐτοβοεῖ. Μόνοι οἱ Τριπολιτσιῶται, ὡς 250, ἐπέμειναν καὶ ἐξημερώθησαν πλησίον τῆς πόλεως· ἀλλ' ἐπεξήλθαν 300 ἵππεῖς καὶ πεζοὶ καὶ τοὺς ἔτρεψαν φονεύσαντες 28 καὶ ζωγρήσαντες 3. Οἱ εὐτυχεῖς καταδιώκται ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ χωρίου Μαντσαρᾶ, ὅπου ἦσαν τινες τοῦ δευτέρου σώματος ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Τσόκρην, καὶ ἔτρεψαν καὶ αὐτούς· παρ' ὀλίγον δὲ συνέλαβαν ζῶντα καὶ τὸν σὺν αὐτοῖς Ἀγαλόπουλον πεσόντα ἐκ τοῦ ἵππου του. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην δισχιλιοὶ Πελοποννήσιοι, ὑπὸ τὸν Νικήταν καὶ ἄλλους, κατέλαβαν τὸ Μακρυπλάγι εἰς παρεμπόδισιν τῶν μετακομιζομένων ἐκ τῶν μεσσηνιακῶν φρουρίων εἰς Τριπολιτσᾶν τροφῶν.

Πρὸ τινος καιροῦ ἦλθέ τις ἀπεσταλμένος εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν παρὰ τοῦ κατὰ τὸ Λιβάνιον ὄρος Ἐμήρ-Μτεσίρη, εἰς σύνδεσιν σχέσεων μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ δὲν εἶχε πῶς ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀποστολὴν του, διότι πολλὰ παθὼν καθ' ὁδὸν ἀπόλεσεν, ὡς ἔλεγε, τὰ ἐφοδιαστικά του. Λαβοῦσα ἐντεῦθεν ἀφορμὴν ἡ κυβέρνησις ἀπέστειλε πρὸς τὸν ἐμήρην τὸν ἀρχιερέα Εὐδοκιάδος Γρηγόριον, ἵνα πληροφορηθῇ περὶ τῆς ἀποστολῆς ταύτης, καὶ τὸν θαρρύνῃ εἰς ἀποστασίαν κατὰ τοῦ κυριάρχου του. Ὁ ἐμήρης ἐδέχθη φιλικῶς τὸν πρέσβυν καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἐκστρατεύσῃ, ἂν ἔστειλεν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ναυτικὴν δύναμιν πρὸς τὰ παράλια τῆς Συρίας· ἀλλ', ἐξ αἰτίας τῶν δεινῶν περιστάσεων τῆς Ἑλλάδος, δύναμις δὲν ἐστάλη, καὶ τὸ σχέδιον δὲν ἐνηργήθη.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ μαρτίου τοῦ 1826, ἐναύλωσεν ὁ Χατση-Μιχάλης πλοιά τινα ἐξ ἰδίων, συμπαρέλαβεν ὡς συναγωνιστὰς τὸν Βάσσον καὶ τὸν Κριεζώτην, καὶ συναποπλεύσαντες οἱ τρεῖς μετὰ 800 πρὸς τὰ παράλια τῆς Συρίας, ὅχι ἐπὶ συμμαχίᾳ ἀλλ' ἐπὶ λεηλασίᾳ, ἐπάτησαν ἀπροσδοκῆτως τὴν Βηρυτόν·

ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξέλθωσιν ἄπρακτοι καὶ κακῶς ἔχοντες. Ἐν ᾧ δὲ ἦσαν ἐκτὸς τῆς πόλεως ἐστρατοπεδευμένοι καὶ ἐσχεδιάζον νὰ δοκιμάσωσιν ἀλλοῦ τὴν τύχην των, κατέβη αἰφνης πολλὴ δύναμις τοῦ ἐμήρη ἐπὶ σκοπῶ ἢ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ, ἂν ἦλθαν ὡς ἄρπαγες, ἢ νὰ τοὺς δεξιωθῇ, ἂν ἦλθαν ὡς σύμμαχοι κατὰ τὸ ἄλλοτε σχέδιον. Οἱ περὶ τὸν Χατσῆ-Μιχάλην ὑπεκρίθησαν ὅτι ἦλθαν ὡς σύμμαχοι, ἀλλ', ἐξ ὧσων ἔπραξαν, δὲν ἐπιστεύθησαν, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποπλεύσωσιν ὡς κακὰ μελετῶντες· κατῆραν δὲ εἰς Κύπρον, καὶ βλάψαντες τὸν τόπον ἐκείνον ἐπανῆλθαν εἰς Σύραν.

Ἐν τούτοις, τὸ τακτικὸν τῆς Ἑλλάδος ἠῤῥξανε καὶ ἐβελτιούτο χάρις εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς κυβερνήσεως καὶ εἰς τὸν ἀκάματον ζῆλον τοῦ νέου ἀρχηγοῦ Φαβιέρου. Ὁ φιλέλλην οὗτος καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν Ναυπλίῳ ἀσθένειαν μετέφερε τὸ σῶμα τοῦτο εἰς Ἀθήνας τὴν 5 ὀκτωβρίου τοῦ 1825 πρὸς ἐξάσκησιν, ἀφήσας ἐν τάγμα ἐν Ναυπλίῳ ὡς φρουρὰν τῆς κυβερνήσεως.

Καλλίστην ὑποδοχὴν ἤνυρεν ὁ Φαβιέρου καὶ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις καὶ παρὰ τῷ ἀρχηγῷ Γκούρα, καὶ πολλοὶ τῶν ἐντοπίων κατετάχθησαν ὡς νεοσύλλεκτοι· καὶ αὐτὸς ὁ Γκούρας ἔλαβε προγυμναστήν, καὶ ἐνεδύθη ἔνδυμα ἀπλοῦ τακτικοῦ. Τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι εὐρισκόμενοι ἐκεῖ ὄπλαρχηγοί, ὡς ὁ Μακρυγιάννης, ὁ Μαμούρης καὶ ὁ Ρούκης· καθ' ἡμέραν δὲ συνέρρεαν καὶ ἄλλοθεν νεοσύλλεκτοι καὶ κυρίως ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, οὓς ἐπρωτίμα ὁ Φαβιέρου τῶν φερόντων ἤδη ὄπλα λέγων, ὅτι ἐπιθυμητότερον νὰ γράφῃ τις ἐπὶ καθαροῦ ἢ μελανωμένου χάρτου· ἀλλὰ δὲν παρήλθαν τρεῖς ἐβδομάδες μετὰ τὴν μετάβασίν του εἰς Ἀθήνας, καὶ κατ' ἐντονον διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως μετέβη εἰς Σπέτσας, ὅπου ἐλέγετο ὅτι ὁ Ἰβραήμης ἐμελέτα ἀπό-

βασιν. Ἐκεῖ 40 ἡμέρας διέτριψεν, καὶ ἀφ' οὗ ἐξέ-
 λειψε πᾶσα ὑποψία ἀποβάσεως, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθή-
 νας. Τόσον δὲ ηὐξήθη ὁ στρατός του, ὥστε, λή-
 γοντος τοῦ 1825, συνίστατο εἰς 3700. Ἐκτὸς τοῦ
 τακτικοῦ σώματος, ὠργάνισεν ὁ Φαβιέρος ὑπὸ τὴν
 ὀδηγίαν τοῦ Μαμούρη, τοῦ Δημήτρη Λέκκα καὶ τοῦ
 Στέφου Σέρβου ἐλαφρά τινα σώματα, λεγόμενα
 σταυροφορικά, διότι ἔφεραν οἱ στρατιῶται ἐπὶ τοῦ
 στήθους πάνινον σταυρόν· ὥφειλαν δὲ νὰ παρευρί-
 σκωνται μόνον εἰς τὴν γενικὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ
 τακτικοῦ. Ἐν ὅσῳ ἐσώζοντο λείψανα τοῦ ἀγγλικοῦ
 δανείου, ἡ κυβέρνησις ἐχορήγει προθύμως τὰ εἰς
 ὑπαρξιν καὶ διατήρησιν τῶν ὑπὸ τὸν Φαβιέρον· ἀλλ'
 ἀφ' οὗ ἐξηντλήθησαν, ὁ στρατὸς οὗτος ἐκινδύνευε νὰ
 διαλυθῆ, ἢ ν' ἀτακτῆσθ. Εἰς ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ
 καὶ εἰς ὠφέλειαν τῆς πατρίδος ἀπεφάσισεν ὁ ἀρχηγός
 του νὰ ἐκστρατεύσῃ ποριζόμενος ἄλλοθεν τὰ πρὸς τὸ
 ζῆν· καὶ μετὰ μακρὰν σκέψιν περὶ τοῦ καταλληλο-
 τέρου μέρους ἐξεστράτευσεν τὴν 12 φεβρουαρίου εἰς
 Εὐβοίαν, διατεινομένων πολλῶν ὅτι καὶ τὰ πρὸς δια-
 τροφὴν ἦσαν ἐκεῖ εὐπόριστα, καὶ ἡ νῆσος εὐάλωτος·
 συνεκροτεῖτο δὲ ἡ ἀκολουθοῦσα αὐτὸν δύναμις ἐκ
 τοῦ πρώτου τάγματος, δύο ἰλῶν τοῦ ἰππικοῦ, 80 ἰπ-
 πέων ἀνίππων, μιᾶς κανονοστιχίας ἐχούσης τέσσαρα
 ὄρεινὰ κανόνια καὶ 120 κανονοβολιστάς, καὶ 700
 σταυροφόρων, ὥστε ὅλοι οἱ συνεκστρατεύοντες ἦσαν
 2750. Τὸ στράτευμα τοῦτο ηὐλίσθη τὴν 14 εἰς
 Ἄνηφορίτην· ὁ δὲ ἀρχηγός του ὑπῆγε τὸ ἑσπέρας
 εἰς κατασκοπὴν τοῦ Καραμπαμπᾶ ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὸν
 κυριεύσῃ ἐξ ἀπροόπτου· ἀλλὰ πεισθεὶς ὅτι δὲν ἐπραγ-
 ματοποιεῖτο ὅτι ἠλπίζε, παρητήθη τοῦ σχεδίου του,
 μετέφερε τὴν ἐπαύριον τὸ στράτευμά του εἰς Ὠρω-
 πόν, τὴν μεθαύριον εἰς Καπανδρίτι, καὶ τὴν ἐφεξῆς
 εἰς Μαραθῶνα καὶ Βρανᾶν, ὅπου διέμεινε 15 ἡμέρας
 ἀναμένων τὰ εἰς μεταβίβασιν τοῦ στρατεύματός του

πλοῖα. Ἐκεῖ διατρίβων, ἐξέδωκε τὴν 20 κήρυγμα εἰς ἀποκλεισμὸν τῶν παραλίων Εὐβοίας καὶ Βώλου, καὶ ἔστειλε πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτοῦ τὴν ἐν ὑπηρεσίᾳ τοῦ τακτικοῦ γολέτταν, ἣτις ἔφερε μετ' ὀλίγον πλουσίαν λείαν. Διαρκούσης δὲ τῆς δεκαπενθημέρου ταύτης διατριβῆς του, τὸ στράτευμα ἔπαθε καὶ φυσικῶς καὶ ἠθικῶς δι' ἔλλειψιν καταλυμάτων καὶ ἄλλων ἀναγκαίων ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ διὰ τὸ νοσῶδες τοῦ μέρους ἐκείνου· πολλοὶ ἠρρώστησαν, τινὲς ἀπέθαναν καὶ ἱκανοὶ ἐλειποτάκτησαν. Ὁ δὲ Φαβιέρος μετέφερεν ἄλλους πρὸς ἀναπλήρωσιν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐπειδὴ τὰ ἀναμενόμενα πλοῖα δὲν ἐφαίνοντο, καὶ πᾶσα περαιτέρω χρονοτριβὴ ἔβλαπτεν, ἐπεβίβασε τὸ στράτευμά του εἰς ὅσα ἤυρε παραπλέοντα τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς πλοῖα, καὶ τὸ ἀπεβίβασε τὴν 2 μαρτίου εἰς Στούρα, ὅπου καὶ διενυκτέρευσε, ἀλλὰ δὲν ἤυρεν ἢν ἠλπίζεν ὑποδοχὴν. Πολλὰ παθόντες οἱ χωρικοὶ ἐκείνων τῶν μερῶν ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκστρατειῶν, καὶ φοβούμενοι μὴ πάθωσι τὰ αὐτά, διεσκορπίσθησαν. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἀφήσας ἐκεῖ δύο λόχους ἐξεστράτευσε εἰς Κάρυστον φρουρομένην ὑπὸ 600 Τούρκων, καὶ κατέλαβε τοὺς κήπους τέταρτον ὥρας ἀπέχοντας τοῦ φρουρίου· καὶ τὸ μὲν πρῶτον τάγμα ἐτοποθετήθη πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ φρουρίου, τὸ δὲ ὑπόλοιπον στράτευμα πρὸς τὸ δυτικὸν τοῦ προαστείου. Τὴν 5 μαρτίου τέσσαρες λόχοι τοῦ πεζικοῦ καὶ τὰ ἐλαφρὰ σώματα ἐπλησίασαν τὴν πύλην τοῦ φρουρίου καὶ τὴν ἐκανονοβόλουν· ἀλλ' ἔσπασαν μετ' ὀλίγον οἱ ἄξιονες τῶν ὑποστατῶν, καὶ ὁ ἀρχηγὸς διέταξε τὴν ὑποχώρησιν. Ἐκ τούτου θαρρύνθεντες οἱ ἐχθροὶ ὤρμησαν εἰς κυρίευσιν τῶν κανονίων καὶ ἔβαλαν εἰς ἀταξίαν τοὺς στρατιώτας· ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἐτοιμότητα τοῦ λοχαγοῦ Βερεντιέρου ἀπέτυχαν καὶ ἔπαθαν. Ἐν τοσούτῳ, ὁ Φαβιέρος, παρατηρήσας ὅτι τὸ φρούριον

δὲν ἦτον, ὡς ἤλπιζεν, εὐάλωτον, καὶ ὅτι χρεία ἦτο τακτικῆς πολιορκίας, ἀνήγειρεν ἀντικρὺ του ἐπὶ τινος ἀκρολοφίας πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος κανουοστάσιον, καὶ μὴ ἔχων κανόνια πολιορκίας ἔστησε δύο ἀνήκοντα εἰς τι πλοῖον ἀνεπιτήδεια πρὸς τὸν σκοπὸν του· καὶ τὸ μὲν πρῶτον τάγμα ἔμεινε ὅπου ἦτο, τὸ δὲ λοιπὸν του στράτευμα ὠχυρώθη πλησιέστερον τοῦ προαστείου· δύο δὲ λόχοι ἐτοποθετήθησαν πρὸς τὸ ἀρκτικὸν μέρος τοῦ φρουρίου, ὥστε τὸ φρούριον ἐπολιορκεῖτο πανταχόθεν· ἐκόπη καὶ τὸ εἰσρέον νερόν· εἰς στενοτέραν δὲ πολιορκίαν, ὁ Φαβιέρος διέταξε τὴν ἐξ ἐφόδου κυρίευσιν τοῦ προαστείου, καὶ τὴν 12, ὄρθρου βαθέως, ὁ δ' λόχος ὑπὸ τὸν Ἀνδριέτην, ὁ στί ὑπὸ τὸν Βερεντιέρον, καὶ ὁ τῶν εὐζώνων ὑπὸ τὸν Κάρπον, προσβαλόντες τὸ προάστειον, ἐκυρίευσαν τὰς ἐν αὐτῷ οἰκίας ἐκτὸς τῶν πλησίων τοῦ φρουρίου· ἡμέρας δὲ γενομένης, ἔστειλεν ὁ Φαβιέρος καὶ τὰ λοιπὰ σώματα εἰς κυρίευσιν ὅλου τοῦ προαστείου· ἀλλὰ δῖωροι ἀλλεπάλληλοι προσβολαὶ κατὰ τῶν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν κρατουμένων οἰκιῶν καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πυρὸς τοῦ φρουρίου κειμένων ὄχι μόνον ἀπέβησαν εἰς μάτην, ἀλλ' ἐπέφεραν καὶ βαρεῖαν βλάβην. Οἱ δύο πρῶτοι λόχοι ἀπώλεσαν τὸ ἥμισυ τῆς δυνάμεώς των καὶ σχεδὸν ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ὑπαξιωματικούς των· ἐπληγώθησαν οἱ λοχαγοὶ Ἀνδριέτης, Βερεντιέρος καὶ ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Καρατσᾶς, καὶ ἐσκοτώθη ὁ λοχαγὸς Πίσσας· βαρεῖαν βλάβην ὑπέφεραν καὶ τὰ σώματα τῶν σταυροφόρων καὶ ἐπληγώθη ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Στέφος· πολλὰ ὑπέφεραν καὶ οἱ ὡς ἐπικουροὶ ἐλθόντες λόχοι. Μετὰ τὰ παθήματα ταῦτα οἱ μὲν ἀσθενεῖς καὶ τραυματῖαι ἐστάλησαν εἰς τὰς νήσους πρὸς ἴασις, οἱ δὲ λοιποὶ μετέβησαν εἰς Λυκόρρεμα, παραλίαν θέσιν ἀντικρὺ τοῦ νησιδίου τῶν Πεταλιῶν, ὅπου ἦσαν παλαιὰ χαρακώματα, κοινῶς λεγόμενα ταμπούρια

τοῦ Κριεζώτη χρησμεύσαντα πολλάκις ὡς καταφύγιον. Ἄλλ' ἡ ἐπίπονος πορεία ἐν μέσῳ δυσβάτων τόπων καὶ ἡ στέρησις τῶν ἀναγκαίων ἠΰξησαν τὰ κατὰ τὴν 12 παραλύσαντα τὸν στρατὸν δεινὰ ἀσυνεΐθιστον εἰς τὰ τοιαῦτα διὰ τὴν νεοσυλλεξίαν του. Φθάσαν δὲ περὶ τὸ μεσονύκτιον τὸ στράτευμα εἰς Λυκόρρεμα ἤρχισε νὰ ἐπισκευάζῃ τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα χαρακώματα· ὁ δὲ ἀκάματος ἀρχηγός του, τοποθετήσας διαφόρους φυλακὰς, περιήρχετο φαιδρὸς ἐν μέσῳ τῶν σκυθροπαζόντων στρατιωτῶν θαρρύνων αὐτοὺς καὶ συνεργαζόμενος· ἀλλὰ μόλις ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τῆς 13, ἐφάνη αἴφνης τὸ ἐχθρικὸν ἰππικόν, καὶ προσβαλὼν τὴν προφυλακὴν κοιμωμένην κατέκοψεν ἑπτὰ λογχίτας καὶ τὸν ὑπαξιωματικόν, καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον βοηθὸν ἔχον καὶ ὀλίγον πεζικόν. Ὁ Φαβιέρος, παρατηρήσας τὴν ὀλιγότητα τοῦ ἐχθρικοῦ τούτου σώματος, διέταξε τρεῖς λόχους καὶ τὰ ἐλαφρὰ σώματα νὰ ἐφορμήσωσι καὶ νὰ προσποιηθῶσι μετὰ μικρὸν πυροβολισμόν ὅτι ὑπεχώρου· διέταξε δὲ καὶ τὸ ἰππικόν νὰ ἐνεδρεύῃ ὀπισθεν λοφίσκου τινὸς καὶ νὰ μὴ ἐπιπέσῃ προτοῦ φθάσωσιν οἱ ἐχθροὶ εἰς τινὰ μικρὰν κοιλάδα διώκοντες τοὺς ὑποχωροῦντας. Καὶ τὸ μὲν πεζικὸν ἐνήργησεν ἀκριβῶς τὰ διαταχθέντα, ἀλλὰ τινες τοῦ ἰππικοῦ ἐπέπεσαν, πρὶν καταβῶσιν οἱ ἐχθροὶ εἰς τὴν κοιλάδα. Τὸ παράκαιρον τοῦτο κίνημα ἀνεκάλυψε τὸ στρατήγημα, καὶ οἱ ἐχθροὶ δὲν ἐπροχώρησαν, ἀλλὰ, μέιναντες ἐπὶ ὑψώματός τινος λόφου ἐγκαταλειφθέντος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὠχυρώθησαν· μετ' ὀλίγον ἔφθασε καὶ ὁ Ὁμέρπασας πανστρατιᾷ. Δισχιλίοι ἦσαν οἱ πεζοὶ καὶ τετρακόσιοι οἱ ἰππεῖς. Οἱ πεζοὶ ἐστρατοπέδευσαν ἀντικρὺ τῶν ἑλληνικῶν χαρακωμάτων καὶ μετ' ὀλίγον ἐφόρμησαν, ἀλλ' ἐβλάφθησαν καὶ ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν πεζικῶν σωματίων ἐξελθόντων, κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ, τῶν

χαρακωμάτων, καὶ προσβαλόντων γενναίως καὶ εὐ-
 τυχῶς τὸν ἐχθρόν· τὸ δὲ ἵππικόν, ὡς μὴ ἀξιομαχόν
 διὰ τὴν ὀλιγότητά του, διετάχθη νὰ μὴ κινηθῆ· ἀλλ'
 αὐτό, ἰδὼν ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἀπεκρούσθησαν καὶ ὑπεχώ-
 ρουν, ἐπέπεσεν ἀτάκτως, καὶ ὀδηγούμενον ὑπὸ τοῦ
 ἀξιωματικοῦ Ἰμπροχώρη, ἀπόντος τὴν ὥραν ἐκείνην
 τοῦ ἵππαρχου, δὲν ἔπαυε καταδιώκον αὐτούς. Οἱ
 Τοῦρκοι, παρατηρήσαντες ὅτι οἱ καταδιώκοντες ἵπ-
 πεῖς ἦσαν μόλις 100, ἐστράφησαν καὶ τοὺς ἐκύ-
 κλωσαν. Τότε συνήφθη κρατερὰ ἵππομαχία. Ἐπα-
 νελθὼν δ' ἐν τούτοις ὁ ἵππαρχος, καὶ ἰδὼν ὅτι οἱ ὑπ'
 αὐτὸν ἐκινδύνευαν, διέσχισεν ὀρμήσας τὸ ἐχθρικὸν
 ἵππικόν καὶ ἦλθεν ὅπου ἡ μάχη πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν
 ὀλίγων ἵππέων του· καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐχθρικὸν ἵππικόν
 ἦτο κατὰ πάντα ἀνώτερον, διέταξε τὴν ὑποχώρησιν
 τῶν, καὶ διὰ τῆς στρατηγικῆς ἐπιδεξιότητος καὶ ἀφο-
 βίας του τὴν ἔφερεν εἰς εὐτυχὲς πέρας ἐν μέσῳ τοῦ
 ἐπικειμένου κινδύνου. Εἴκοσιν ἵππεῖς Ἕλληνες ἔπε-
 σαν, καὶ ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν καὶ λαμπρά-
 τις σημαῖα, ἣν κεντήσασαι Παρίσιαι νεάνιδες ἐπρόσ-
 φεραν εἰς χρῆσιν τοῦ ἵππικοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν
 τούτοις, τὸ ἐχθρικὸν πεζικόν, τὸ μὴ συμμεθέξαν τῆς
 ἵππομαχίας εἰμὴ δι' ἀκροβολισμῶν, κατεγίνετο νὰ
 κυκλώσῃ διὰ χαρακωμάτων τὸ ἐλληνικὸν στρατό-
 πεδον· τοῦτο ἰδὼν ὁ Φαβιέρος διέταξε νὰ ἐπανέλ-
 θωσιν ὅλα τὰ σώματα εἰς τὰ ὀχυρώματά των πρὸς
 ἐνδυνάμωσιν.

Ἐν ὄσῳ ἡ διὰ θαλάσσης κοινωνία ἦτον ἐλευθέρα,
 ὁ στρατός, ἂν καὶ πολιορκούμενος διὰ ξηρᾶς, δὲν
 ἔστειρεῖτο τροφῶν· ἀλλὰ τὴν 20 ἐφάνησαν ἐμπροσθεν
 τοῦ Λυκορρέματος 11 ἔνοπλα πλοῖα τουρκικὰ ἐκ
 Χαλκίδος καὶ ἠνάγκασαν ἐλληνικά τινα πλοῖαρια ἐλ-
 λιμενίζοντα ἐκεῖ καὶ ἔχοντα τροφὰς ν' ἀναχωρήσωσι
 πρὶν τὰς ἀποβιβάσωσι· προσορμήσαντα δὲ τὰ ἐχ-
 θρικά ἀπεβίβασαν κανόνια, ἅτινα ἐτέθησαν ἐπὶ δια-

φόρων ὑψηλῶν καὶ καταλλήλων θέσεων. Τοιοῦτο-
τρόπως τὸ τακτικόν, στερούμενον τροφῶν, πολιορκού-
μενον καὶ κανονοβολούμενον διὰ ξηραῖς καὶ θαλάσσης,
ἔπεσεν εἰς ἄκραν ἀθυμίαν καὶ ἀπελπισίαν· οἱ στρα-
τιῶται δὲν ὑπήκουαν τοὺς ἀξιωματικούς, καὶ οἱ ἀξιω-
ματικοὶ ἐξετέλουν τὰ κοινὰ ἔργα τῶν στρατιωτῶν·
μόνη ἡ παρουσία τοῦ ἀρχηγοῦ τοὺς ἐθάρρυνεν ὁπωσ-
οῦν ἐν μέσφ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτοὺς δεινῶν·
ἀλλ' ἡ ἔλλειψις τῆς τροφῆς ἐγένετο ἡμέρα τῇ ἡμέρα
μᾶλλον ἐπαισθητή· αἱ σάρκες τῶν ἵππων καὶ τὰ λά-
χανα ἦσαν ἡ τροφή των, καὶ ἐλάμβαναν καὶ αὐτὸ τὸ
νερὸν πολλάκις ὄνιον αἵματος. Καλῇ τύχῃ, γενο-
μένου γνωστοῦ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ἔσπευσεν
ἡ ἐν Αἰγίνῃ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν νὰ στείλῃ τέσ-
σαρα πλοῖα εἰς σωτηρίαν τῶν κινδυνευόντων· ἦλθαν
κατόπιν καὶ δύο ὑδραϊκά, ἐπροθυμήθησαν καὶ ἔστει-
λαν οἱ ἐν Σύρᾳ ἔμποροι τροφάς, καὶ οὕτως ἀπεμα-
κρύνθησαν τὰ ἐχθρικά πλοῖα, καὶ ἐδόθησαν αἱ τροφαί.
Ἐφθασαν μετ' ὀλίγον καὶ ἄλλα τρία πλοῖα φέροντα
500 στρατιώτας ὑπὸ τὸν Κριεζώτην καὶ τὸν Βάσσον
μαθόντας ἐν Σύρᾳ ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ των ἐκ Βηρυτοῦ τὴν
δεινὴν θέσιν τῶν τακτικῶν, καὶ τότε ἀπεμακρύνθησαν
ὀλοτελῶς τοῦ παραθαλασσίου οἱ ἐχθροί, ἤνοιξεν ἡ
τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν πλοίων κοινωνία, καὶ
τὴν νύκτα τῆς 21 ἐμβήκαν οἱ περὶ τὸν Φαβιέρον εἰς
τὰ πλοῖα, καὶ τὰ μὲν ἐλαφρὰ σώματα ἀπεβιβάσθη-
σαν εἰς Ἀττικὴν, τὰ δὲ τακτικὰ εἰς Κέα, Ἄνδρον
καὶ Τήνον δεινῶς πάσχοντα. Οἱ δὲ ἐν Ναυπλίῳ
ἀπομείναντες τακτικοί, πληροφορηθέντες τὰ δεινὰ
τῶν συστρατιωτῶν καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ των, ἔτρεξαν
αὐθόρμητοι εἰς τὸν στρατῶνα, καὶ δράξαντες τὰ ὄπλα
παρετάχθησαν ἐν τῇ ἔξωθεν αὐτοῦ πλατείᾳ ἀξιούντες
μεγάλῃ τῇ φωνῇ νὰ τοὺς ὀδηγήσωσιν οἱ ἀξιωματικοὶ
εἰς Πεταλιούς πρὸς λύτρωσιν τῶν συναδέλφων των·
καὶ ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθησαν, ἐξῆλθαν τοῦ Ναυ-

πλίου ὑπὸ τὴν διοίκησιν δεκανέως· ἀλλὰ, μαθόντες αὐθημερὸν τὴν διάσωσιν τῶν κινδυνευόντων συστρατιωτῶν, ἐπανῆλθαν εἰς τὸν ἐν Ναυπλίῳ στρατῶνα.

Τὸ ἔτος τοῦτο (1826) ἠλλοιώθη ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Πρὸ πολλοῦ ὑπερεπεθύμει ὁ σουλτὰν Μαχμούτης, ὡς ἄλλοτε διελάβαμεν, νὰ μεταρρυθμίση τὰ τῆς ἐπικρατείας του ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον, καὶ πρὸ πάντων νὰ εἰσάξη τὴν τακτικὴν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν του, θεήλατον μάλιστα θεωρῶν ἐκ νεότητός του τὸν γενιτσαρισμὸν, καὶ ἔχων ἔκτοτε κατὰ νοῦν τὴν καταστροφὴν του· ἀλλὰ τὰ παθήματα τοῦ προκατόχου του Σελήμη, καὶ αἱ προλήψεις τοῦ ἔθνους του, τὸν ἠνάγκαζαν νὰ κρύπτῃ μέχρι πολλοῦ τὰ φρονήματά του καὶ νὰ προσποιῆται τὸν φιλογενίτσαρην. Ἀποφασίσας δὲ νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὸ κινδυνῶδες σχέδιόν του τὸ ἔτος τοῦτο ἐκέρδισεν ἐν πρώτοις τὸ τάγμα τῶν πυροβολιστῶν καὶ μετὰ ταῦτα ἔφερεν ἔξωθεν καὶ ἐτοποθέτησεν ἐπὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ὀχθῆς τοῦ Βοσπόρου πάμπολλα ἐπαρχιακὰ στρατεύματα, τὰ μὲν ὑπὸ τὸν Χουσεήμπασαν τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Μεχμέτπασαν, πρὸς ἀσφάλειαν δῆθεν τῆς βασιλευούσης καὶ ἀποστολὴν αὐτῶν κατὰ τῶν ἀποστατῶν· καὶ ταῦτα πράξας ἐκάλεσε παρὰ τῷ Σεχουλησλάμη τοὺς μεγιστᾶνας εἰς συμβούλιον (α), ὅπου ἐθεωρήθη ἀναγκαία ἡ εἰσαγωγή τῆς ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Εὐρωπαϊοῖς στρατιωτικῆς τάξεως, ὡς τῆς μόνης ἱκανῆς εἰς ὑπεράσπισιν τῆς κινδυνευούσης αὐτοκρατορίας. Τούτου δὲ γενομένου, ἀνεγνώσθη βασιλικὸν διάταγμα νομιμοποιούν τὴν στρατιωτικὴν μεταρρυθμίσιν, καὶ μακρὰ διάταξις ἐξηγουσα τὰς ἐκ τῆς εὐρωπαϊκῆς τάξεως ὠφελείας, κανονίζουσα τὰ περαιτέρω, οἰκονομοῦσα εὐμενῶς τὰ συμφέροντα τῶν γενιτσάρων, καὶ διατάπτουσα νὰ ἐγγραφῶσιν ὡς τακτικοὶ 7500 γενιτσαροὶ, ἀνὰ 150 ἐξ ἑκάστου τῶν ἐν Κωνσταντινου-

πόλει λόχων· εἰς δικαιολογίαν δὲ καὶ ἐνίσχυσιν τῆς εἰσαγωγῆς τῆς τακτικῆς καὶ θρησκευτικῶς, ἀνέγνωσεν ὁ μουφτῆς φετβᾶν λέγοντα, ὅτι ἡ μελέτη τῆς στρατιωτικῆς ἐπιστήμης ἵτο χρέος ἱερὸν παρὰ τοῖς πιστοῖς. Ἐπευφημισάντων δὲ τῶν παρεστώτων, καθυπεβλήθησαν εἰς βαρείας ποινὰς οἱ ἀπειθεῖς καὶ φιλοτάραχοι καὶ ἐδημοσιεύθησαν τὰ ὀρισθέντα. Ἄγογγύστως ἐνηργήθη ἡ ἐγγραφή· ἀλλὰ μέγας γογγυσμὸς ἠγέρθη καθ' ἣν ἄραν ἤρχισεν ἡ ἀσκησις τοῦ τακτικοῦ βήματος καὶ ἡ χρῆσις τοῦ λογχοφόρου ὅπλου. Τὴν ἐσπέραν τῆς 2 ἰουνίου συνῆλθαν πολλοὶ γενίτσαροι εἰς τοὺς στρατῶνας καταβοᾶντες παρρησία, καὶ καλοῦντες τὴν στρατιωτικὴν μεταρρύθμισιν παράβασιν τῶν θείων ἐντολῶν· κατηγοροῦν δὲ ὡς πρωταιτίους αὐτῆς τὸν ἀρχιβεζίρην, τὸν γενιτσάραγον, τὸν Νεσδτσιπ-ἐφέντην, ἐπίτροπον τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ, καὶ τινὰς ἄλλους· περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ὄρμησαν εἰς τὰς κατοικίας των, καὶ μηδένα εὐρόντες τὰς διήρπασαν· καὶ ὁ μὲν ἀρχιβεζίρης, ὁ γενιτσάραγος καὶ ὁ Νεσδτσιπῆς κατέφυγαν εἰς τὸ Γιαλι-κίόσκι, ὅπου συνῆλθαν, πρῶτας γενομένης, καὶ ἄλλοι μεγιστᾶνες τοῦ κράτους, καὶ ἐκεῖθεν μετέβησαν ὅλοι εἰς Ἀρσλάν-Χανέν. Οἱ δὲ γενίτσαροι, ἀφέντες τοὺς στρατῶνας, συνέρρευσαν, ὡς εἴκοσι χιλιάδες, εἰς τὸ ἵπποδρόμιον, μετέφεραν ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπὶ τῶν στάσεων συνήθειαν τὰ κακκάβιά των, καὶ ἐξηρεύγοντο στασιώδεις λόγους καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ σουλτάνου, ὅστις μαθὼν τὰ συμβάντα ἐπανῆλθεν ἐκ Μπεσικ-τασίου εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἐν ᾧ δὲ οἱ γενίτσαροι κατεβόων, ἡ Πύλη ἔφερεν ἐκ τοῦ κανονοστάθμου τοὺς πιστοὺς κανονοβολιστάς, ἀπεβίβασε καὶ τοὺς ναυμάχους, ἔφερεν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου στρατεύματα, μετεκόμισε καὶ τὴν ἱερὰν σημαίαν εἰς τὸ ζαμίον τοῦ σουλτάν-Ἀχμέτη, καὶ ἐκάλεσε περὶ αὐτὴν ὅλους τοὺς

πιστούς, ὡς ἂν ἐκινδύνευεν ἡ αὐτοκρατορία· παρηκολούθησαν δὲ τὴν ἱερὰν σημαίαν εἰς τὸ ῥηθὲν ζαμίον ὁ ἀρχιβεζίρης καὶ οἱ λοιποὶ μεγιστᾶνες, ὅπου καὶ διέμειναν. Τρὶς ἐκλήθησαν οἱ στασιασταὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου νὰ ἔλθωσιν ὑπὸ τὴν ἱερὰν σημαίαν καὶ νὰ ὑπακούσωσι τὸν ἀρχηγόν των, καὶ τρὶς παρήκουσαν ἀπαιτοῦντες μεγάλη φωνῇ τὴν κατάργησιν τοῦ τακτικοῦ συστήματος καὶ τὰς κεφαλὰς τοῦ γενιτσάραγα, τοῦ ἀρχιβεζίρη, τοῦ καπητάμπασα, τοῦ Νεσδτσιπῆ, καὶ ἄλλων. Πλήρης τότε ἀγανακτήσεως ὁ σουλτάνος ὡς περιφρονούμενος ἀνέκραξεν “ ἔξο-
 “ λοθρεύσατε τοὺς ἀσεβεῖς,” καὶ εὐθὺς ὤρμησαν ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ ἀσεβεῖς οἱ μὲν κανονοβολισταὶ καὶ ναυμάχοι ὑπὸ τὸν καπητάμπασαν, τὰ δὲ λοιπὰ στρατεύματα ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των Χουσεήμπασαν καὶ Μεχμέτπασαν· συνέρρευσε ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς ἱερᾶς σημαίας καὶ μέγα πλήθος κατὰ τῶν γενιτσάρων, καὶ τὸ αἶμα ἐπλημύρῃσε, καὶ οἱ γενίτσαροι ἠττηθέντες ἐγκατέλειψαν τὸ ἵπποδρόμιον καὶ κατέφυγαν εἰς τοὺς στρατῶνας· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδιώχθησαν, πάμπολλοι ἐφονεύθησαν, καὶ οἱ στρατῶνες ἐκάησαν. Τὴν δὲ ἐπαύριον, ἡμέραν παρασκευῆν, ὁ ἀρχιβεζίρης, ὁ μουφτῆς καὶ ἄλλοι μεγιστᾶνες, καθήμενοι ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ ῥηθέντος ζαμίου, ἐξέδιδαν ἐντάλματα συλλήψεως δικάζοντες καὶ καταδικάζοντες. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὑπῆγεν ὁ σουλτάνος εἰς τὸ ζαμίον συνοδευόμενος ὄχι, ὡς πάντοτε, ὑπὸ γενιτσάρων, ἀλλ’ ὑπὸ τῶν κανονοβολιστῶν, καὶ φορῶν κατὰ πρώτην φορὰν εὐρωπαϊζόντα ἱματισμόν. Ἐξέδωκε δὲ τὴν ἐπιούσαν καὶ διάταγμα καταργοῦν τὸ σῶμα, τὸ ὄνομα, καὶ τὴν στολὴν τῶν γενιτσάρων, ἀσφαλίζον ὅμως τὸν μισθὸν ὅσων ἢ διαγωγὴ καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς βασιλευούσης δὲν ἦτον ἐπιλήψιμος· διέταξε δὲ συγχρόνως καὶ τὴν ἐκ βάθρων ἀνατροπὴν τῶν στρα-

τώνων καὶ τὴν συντριβὴν τῶν κακκαβίων. Τούτων γενομένων, μετέβησαν ὁ ἀρχιβεζύρης καὶ οἱ λοιποὶ τὸ δειλινὸν τῆς αὐτῆς ἡμέρας εἰς τὰ ἀνάκτορα, καὶ ἐσκήνωσαν ἐν τῇ μεταξύ τοῦ Μπάμπι-χουμαγιούν καὶ τοῦ Ὀρτά-καποῦ αὐλῆ, ἀμείλικτοι πάντοτε πρὸς τοὺς καταδιωκομένους γενιτσάρους· ἀνεστήλωσαν δ' ἐκεῖ τὴν ἱερὰν σημαίαν καὶ διέταξαν τὸν ἔντρομον καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀφανῆ τῆς Κωνσταντινουπόλεως λαὸν νὰ ἐπαναλάβῃ ἄφοβος τὰ ἔργα του. Ἄλλ', ἐν ᾧ ἐφαίνετο ὅτι ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία, αἴφνης ἀνεφάνη τὴν 19 αὐγούστου πυρκαϊὰ κατὰ τὸ Μπαγτσέ-καπουσού, διήρκεσε 36 ὥρας, καὶ τόσον διεδόθη ἐξ αἰτίας τοῦ πνέοντος σφοδροῦ βορέου, ἄστε κατεφλέχθησαν, ὡς ἐλέγετο, ἑξακισχιλιαὶ οἰκίαι. Ἡ πυρκαϊὰ αὕτη, ἥτις κατὰ πρῶτον ἀνεφάνη ἐν τινὶ ψωμοπωλείῳ, ἀποδοθεῖσα εἰς τοὺς γενιτσάρους καὶ ἐκληφθεῖσα ὡς σημεῖον ταραχῶν, ἐκίνησεν ἐκ νέου τὴν φονικὴν ὄργην τοῦ σουλτάνου, καὶ αἱ καταδιώξεις καὶ αἱ ἐξορίαι καὶ οἱ πνιγμοὶ καὶ αἱ σφαγαὶ διήρκεσαν μέχρι τῆς 20 αὐγούστου, καθ' ἣν, μὴ ὑπάρχοντος κινδύνου, ἀπετέθη ἡ ἱερὰ σημαία ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ καὶ τὸ ἐν τῇ αὐλῇ τῶν ἀνακτόρων στρατοπεδαρχεῖον διελύθη. Ὁ σουλτάνος ὑπέπτευσε καὶ τὸν ὀκτώβριον ὅτι ἐμηχανουργεῖτο ἀποστασία εἰς κατάργησιν τοῦ νεοῦ συστήματός του, καὶ ὅτι πάμπολλοι γενίτσαροι εἰσέφρησαν ἄγνωστοὶ εἰς τὰ σώματα τῶν συντεχνιῶν ὑποκινούμενοι ὑπὸ τῶν οὐλεμάδων καὶ σοφτάδων μετανοησάντων διὰ τὴν εἰς κατάργησιν τοῦ γενιτσαρισμοῦ συνέργειάν των. Ἡ ὑπόψια αὕτη, ἀληθῆς ἢ ψευδῆς, ἔγεινεν ἀφορμὴ νέας καὶ ἀφειδουῆς αἱματοχυσίας· συνεμίγη δὲ τὴν φορὰν ταύτην καὶ τὸ αἷμα τῶν ὑπηρετῶν τοῦ νόμου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ.

(α.)

Στυγερὸν κακούργημα ἐπράχθη τὴν 16 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐν Πελοποννήσῳ. Ὁ Κραββατᾶς, προεστὼς τοῦ Μιστρᾶ, ὑπερχόμενος εἰς Καστρί, ἐδολοφονήθη κατὰ τὴν Κακὴν Σκάλαν τῆς ἐπαρχίας του. Δύο κοινοὶ ἄνθρωποι, ἐξ ὧν ὁ εἰς ὑπηρετίης του, ἐφωράθησαν φονεῖς καὶ ὑπελήφθησαν ὡς ἄλλοθεν ὑποκινηθέντες. Ἄλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἀνακριθέντες ὡμολόγησαν εἰς δὲ αὐτῶν κατεδικάσθη εἰς θάνατον.

(β.)

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἦλθεν εἰς λόγους ἰδιαίτερος μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἀδεία τῶν συνοδιτῶν του καὶ κατηγορήθη ὡς ὑπενεργήσας ἐπὶ τῆς συνεντεύξεώς του διὰ ζηλοτυπίαν πρὸς τοὺς Πελοποννησίους τὴν μὴ παράδοσιν αὐτῶν· παρέλαβε δὲ διὰ νυκτὸς δύο ἐξ αὐτῶν καὶ τοὺς μετέφερεν αὐτεξουσίως εἰς Λεβαδίαν· καὶ τὸν μὲν ἀπέλυσε ἐπὶ ἐξαγορᾷ, τὸν δὲ ἐφόνευσεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ.

(α.)

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν ἐχαρίσθη τῷ Μάρκῳ τὸ λεγόμενον σαράϊ τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου κατέλυαν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως οἱ κατὰ καιροὺς διοικηταί.

(β.)

Ὁ ἐστὶν ἔβαλαν κατὰ τὴν συνήθη φράσιν καπάκι· τοῦτο ἐγίνετο συχνάκις ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως.

(γ.)

“Ορα τὰ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος λίμνης ἐν τῷ Μ' κεφαλαίῳ τῆς παρούσης ἱστορίας, ὅπου διηγήθην τὰ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογίου.

(δ.)

Ἴδου ἡ συνθήκη ταῦτολεξεί.

“Οἱ Τούρκοι, ὅσοι εὐρέθησαν εἰς τὸ κάστρον τῆς Κόρθος, βιασμένοι ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τῆς ζωτροφίας καὶ ἀπὸ τὴν πείνα, καὶ ἀπελπισμένοι ἀπὸ ἱμντάτι καταναγκάζονται νὰ παραδώσουν τὸ ἄνωθεν κάστρο εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως· διὰ τοῦτο οἱ ἄνωθεν καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως ὁμοῦ ἐσυμφώνησαν ὡς ἀκολουθῶς.

“Αον. Ἡ ἑλληνικὴ διοίκησις ὑπόσχεται εἰς αὐτοὺς νὰ φυλάξῃ τὴν ζωὴν καὶ τιμὴν ὄλων τῶν Τουρκῶν, καὶ νὰ τοὺς στείλῃ σίγουρα μὲ καράβι εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

“Βον. Οἱ Τούρκοι ὑπόσχονται νὰ ἀφήσουν τὸ κάστρο μὲ ὅλα τὰ ἄρματα καὶ μὲ ὅλους τοὺς τζιπχανέδες του, νὰ ἀφήσουν καὶ ὅλα τοὺς τὰ πράγματα καὶ τοὺς παράδες τους, ἔξω ἀπὸ τὰ φορέματά τους, καὶ νὰ εὐγουν μὲ τὰ ἄρματά τους νὰ δώσουν ρέεμια καὶ νὰ πάρουν ρέεμια διὰ τὴν σιγουρτά τους, καὶ εὐγαίνοντες νὰ ψαχθοῦν, καὶ ὅποιος πιασθῇ ὅτι ἔκρυψε τίποτε νὰ παιδεύεται χωρὶς νὰ διαυθεντεύεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

“Γον. Τὰ ρέεμια νὰ ἀλλαχθοῦν, ὅταν οἱ Τούρκοι ἐμβαρκαρισθοῦν εἰς τὸ καράβι.

“Δον. Ὁ ναῦλος τοῦ καραβιοῦ καὶ ὁ ζαερές τοῦ δρόμου νὰ εἶναι εἰς βάρος τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως.

“Εον. Ὅσοι χριστιανοὶ εὐρεθοῦν εἰς τὸ κάστρον, εἴτε ἄνδρες, εἴτε γυναῖκες, νὰ εἶναι ἐλεύθεροι καὶ νὰ ἐμποδισθοῦν.

“ΣΤον. Ὑπόσχονται οἱ Τούρκοι νὰ δώσουν εἰς τὸν καπιτάνον τοῦ καραβίου ἓνα ἀποδεικτικὸν (ἰλάμι) ἀπὸ τὴν τοπικὴν ἐξουσίαν καὶ κρίσιν τῆς Θεσσαλονικῆς διὰ τὸ κατευόδιόν τους διὰ νὰ τὸ φέρῃ εἰς ἀπόδειξιν.

“Καὶ διὰ βέβαιον τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἔγειναν δύο ὅμοια, καὶ ὑπογράφονται καὶ ἀπὸ τὰ δύο συμφωνοῦντα μέρη διὰ νὰ λάβῃ κάθε μέρος ἀπὸ ἓν, καὶ διὰ νὰ ἔχουν τὸ κύρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ κριτηρίῳ δικαιοσύνης.”

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ.

(α.)

Ὁ Θεόδωρος Ζαχαρόπουλος, πολιτάρχης τοῦ Ἄργους καὶ γυναικάδελφος τοῦ Νικήτα, ἀφήρπασεν ἐπιτηδείως τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὰ ἀρχεῖα καὶ τὰ ἀπέδωκεν εἰς τὴν βουλὴν, ἥτις εὐγνωμονοῦσα τῷ προσήνεγκε σπάθην.

(β.)

“Συνεργοὺς θέλετε ἔχει” (ἔγραφαν πρὸς τοὺς βουλευτὰς οἱ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας) “εἰς τὸ ἐπιχείρημά σας τοῦτο πρῶτον τὸν Θεόν, δεῦτερον τὸν λαὸν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τρίτον ἡμᾶς αὐτοὺς, οἵτινες θυσιάσαντες τὴν κατάστασίν μας ὑπὲρ τῆς φίλης πατρίδος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ θέλομεν ὑπερασπίσει διὰ τῆς χύσεως καὶ αὐτῆς τῆς τελευταίας ρανίδος τοῦ αἵματός μας τὸ ἀπαραβίαστον τῆς βουλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνεπιστεύθη ἡ πατρίς τὰ ἱερὰ δικαιώματά της. Ἄλλ’ ἀνάγκη νὰ κινήσωμεν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ δυνάμεις κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ δυνάμεις δὲν κινοῦνται ἐν ὄσῳ αἱ πρόσοδοι τῆς πατρίδος εἶναι εἰς χεῖρας ἀχορτάστων πλεονεκτῶν, ἐν ὄσῳ οἱ ἄρπαγές οὗτοι κατέχουσι τὰ ἔθνικα φρούρια, καὶ ἐν ὄσῳ δὲν ἔχομεν νόμιμον ἐκτελεστικόν.”

“Ἀνδρίζου ὦ μήτηρ” (ἔγραφαν πρὸς τὴν βουλὴν οἱ πρόκριτοι τῶν Σπετσῶν), “μὴ προκαταλαβέτω σε δισταγμὸς καὶ δειλία διότι θέλεις ἴδει περὶ σὲ συνηγμένα τ’ ἀγαπητά σου τέκνα ἐν ἀποφάσει ἀμεταθέτῳ νὰ ζήσωσιν ἢ ν’ ἀποθάνωσιν. Ἐν τῇ ὀλιγομελείᾳ σου εἶσαι τὸ καθ’ αὐτὸ ἔθνος· αἱ χεῖρες ἡμῶν εἶναι χεῖρές σου.”

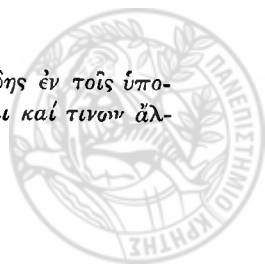
(γ.)

Πρὸ τῆς καταπατήσεως τοῦ βουλευτηρίου ἐγένετο ἀπόπειρα συμβιβασμοῦ, συνελθόντων τῶν ἀντιφερομένων εἰς Μίρπακα, ἀλλ’ ἀνωφελῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΣΤ.

(α.)

Ἄλλως πως διηγεῖται ὁ κύριος Κρητοβουλίδης ἐν τοῖς ὑπομνήμασί του τὸ συμβᾶν τοῦτο, καὶ καθάπτεται καὶ τινὸν ἄλ-

λων ἐξ ὧν ἀναφέρω ἐν τῇ ἱστορίᾳ περὶ Κρήτης. Εἰς φωτισμὸν δὲ τῶν ἀναγνωστῶν μου καὶ τράνωσιν τῆς ἀληθείας, δέον ἔκρινανὰ προσαρτήσω ἐνταῦθα ἢν ἐξέδωκεν ἡ Πανδώρα ἐν τῷ ἀριθμῷ 218 πρὸς τὸν ἐκδότην αὐτῆς ἐπιστολὴν μου, καὶ νὰ προσθέσω ἐπὶ τέλος καὶ τινὰς ἄλλας διασαφήσεις.

“ Μ’ ἐρωτᾶτε ἂν ἀνέγνωσα τὰ νεωστὶ ἐκδοθέντα ὑπομνήματα τοῦ κ. Κρητοβουλίδου, καὶ πῶς τὰ θεωρῶ καθ’ ὅσον καθάπτονται τινων τῶν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ μου περὶ Κρήτης.

“ Ἀποκρίνομαι, ὅτι ἀνέγνωσα αὐτὰ ἐν μέρει, καὶ ἰδοὺ πῶς θεωρῶ ὅσα τῶν ἐν αὐτοῖς μ’ ἐφάνησαν λόγου τινὸς ἄξια.

“ Περιπαθῶς διηγηθεῖς ἐν τῷ IB’ τῆς Ἱστορίας μου κεφαλαίῳ, εἰς ὃ σὰς παραπέμπω, ὅσα ὑπέφεραν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως δεινὰ οἱ Κρήτες χριστιανοὶ ὡς πολὺ δεινότερα ὅσων ὑπέφεραν οἱ ἄλλαχού τῆς Ἑλλάδος, καὶ περιπαθέστερον ἱστορήσας τὰ, ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως, μεγάλα παθήματά των, ἀπορῶ πῶς ὁ κ. Κρητοβουλίδης παρενόησε τὰς πρὸς τοὺς δεινοπαθοῦντας τούτους ὁμογενεῖς θερμὰς καὶ προφανεῖς συμπαθείας μου, καὶ ἄλλ’ ἀντ’ ἄλλων παραναγνώσας ἔγραψεν ἀγωνιζόμενος, ἀγνοῶν διατί, νὰ μετατρέψῃ ἐπὶ κακοῦ ὅσα εἶπα ἐπὶ καλοῦ, καθὼς ἐναργῶς ἀποδεικνύεται ἐξ ὧν ἀναφέρω ἐν τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς.

“ Ἄδικος, λέγει ὁ κ. Κρητοβουλίδης, ἢ πρὸς τοὺς Κρήτας μομφή μου λέγοντος, ὅτι ‘ ἂν καὶ ἐξηκολούθει ἡ ἐπανάστασις καθ’ ὅλην τὴν Πελοπόννησον, καὶ διεδόθη καὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἂν καὶ πλοῖα ὑπὸ σημαίαν ἑλληνικὴν ἐφαίνοντο κατὰ τὰ παράλια τῆς Κρήτης, οἱ κάτοικοι αὐτῆς χριστιανοὶ δὲν ἐσειίσθησαν παντάπασι.’ Δὲν ἀρνείται ὁ κ. Κρητοβουλίδης τὴν ἀκινήσιαν τῶν Κρητῶν, ἀλλὰ τὴν δικαιοῖνε λέγων, ὅτι ‘ ἡ Κρήτη περιεῖλεν ἀνδρείους Τούρκους καὶ ἀρειτόλμους πολεμιστάς.’ Ἀλλὰ μήπως καὶ ἐγὼ δὲν δικαιοῖνω τὴν ἀκινήσιαν ταύτην, λέγων ἐν τῷ IB’ τῆς ἱστορίας μου κεφαλαίῳ, ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς κατέβαλαν πᾶσαν φροντίδα εἰς διατήρησιν τῆς ἡσυχίας καθ’ ὅλην τὴν νῆσον ἐκδόσαντες ἔγκυκλίους, διότι ἔβλεπαν ὅτι πᾶν κίνημα ἐπαναστάσεως ἔτεινεν εἰς ἐξολόθρευσιν τῶν χριστιανῶν;*

“ Διηγούμενος ὅσα κακὰ ὑπέστη ἡ Κρήτη ὑπὸ τὴν μακρὰν Σαρακηνὴν ἐξουσίαν, λέγω τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ὅτι ‘ πᾶμπολλοὶ τῶν ἐγκατοίκων ἠλλαξοπίστησαν, ἀλλ’ ἐπανήλθαν

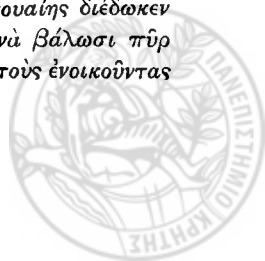
* Διατί ὁ κατήγορος ἀπέκρυψε τὴν περίοδον ταύτην τῆς Ἱστορίας;

“ εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των, ἀφ’ οὗ ἐπανήλθεν ἡ
 “ πατρίς των εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν.’ Ὁ κ. Κρη-
 “ τοβουλίδης ὁμολογεῖ ὅτι ἡλλαξοπίστησάν τινες, ‘ ἀλλ’ ἄδικον,’
 “ προσθέτει, ‘ νὰ κατακρίνεται διὰ τοὺς ὀλίγους τὸ ὄλον.’ Ἄλλ’
 “ ἐγὼ δὲν εἶπα ὄλοι, εἶπα πάμπολλοι’ ἐπρόσθεσα μάλιστα, ὅτι
 “ πολλοὶ ἐπίστευαν εἰς Χριστὸν ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδεικνύων, ὅτι
 “ ἐρριζωμένη ἐν ταῖς καρδίαις των ἦτον ἡ πατρῷα πίστις των.

“ Παραλληλίζων τὴν διαγωγὴν τῶν κατὰ τὰς βορείους Σπο-
 “ ράδας Ὀλυμπίων καὶ τὴν τῶν ἐν Γραμβούση ἐπὶ τῆς ἐξαλεί-
 “ ψεως τῆς πειρατείας ἐν ἔτει 1828, λέγει, ὅτι διέστρεψα τὴν
 “ ἀλήθειαν εἰπὼν ὅτι ‘ ὁ κατὰ τὰς βορείους νήσους ἀποσταλεῖς
 “ Μιαούλης εἰς ἐξάλειψιν τῆς ἐκεῖ πειρατείας δὲν ἐδοκίμασεν
 “ ὅσα οἱ κατὰ τὴν Γραμβούσαν πειρατοδιώκται, διότι οἱ πα-
 “ ρεπιδημοῦντες κατὰ τὰς νήσους ἐκεῖνας Ὀλύμπιοι, οἱ κύριοι
 “ ὄλων σχεδὸν τῶν ἐπὶ πειρατεία πλοίων, τὰ παρέδωκαν οἰκει-
 “ ὀθελῶς, 80 τὸν ἀριθμὸν.’ Ποῖαν δὲ ἐναντιότητα, ἐρωτᾷ,
 “ ἐπέφεραν οἱ Κρήτες; Οὐδεμίαν, ἀποκρίνομαι. Λέγω μάλι-
 “ στα ἐν τῷ ΟΒ’ κεφαλαίῳ, ὅτι οἱ ἐν Γραμβούση ὑπεσχέθησαν
 “ νὰ παραδώσωσιν εἰς τὸν Ἄγγλον μοίραρχον καὶ τὸ φρούριον
 “ καὶ τὰ πλοιά των, ἀλλ’ ἀπεποιοῦντο τὴν παράδοσιν τῶν δώ-
 “ δεκα, οὓς ἐξήτει ὁ μοίραρχος ὡς ἐνόχους, ἐπὶ λόγῳ ὅτι οὐδεὶς
 “ αὐτῶν εὐρίσκετο ἐν τῷ φρουρίῳ. Δὲν ἀρκοῦμαι εἰς τοῦτο,
 “ ἀλλὰ μέμφομαι καὶ τὸν Ἄγγλον μοίραρχον, ὡς μὴ δεχθέντα
 “ τὴν πρότασιν ταύτην, οὖσαν κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ὀδηγιῶν
 “ τῆς Συμμαχίας, καὶ ἀποκαλῶ αὐτόν, διὰ τὴν κατ’ ἐμὲ σφα-
 “ λερὰν ταύτην ἐρμηνείαν, ἀνθρωπον τοῦ γράμματος μᾶλλον ἢ
 “ τοῦ πνεύματος τῶν ὀδηγιῶν του.

“ Ὁ κ. Κρητοβουλίδης λέγει ὅτι, κατ’ ἐμέ, οἱ ἐν Γραμβούση
 “ Ἄγγλογάλλοι ἐκινδύνευαν νὰ ἐξολοθρευθῶσιν ἐν ῥητῇ νυκτὶ
 “ δι’ ὑπονομῆς. Ἐγὼ λέγω ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ, ὅτι ὁ μοί-
 “ ραρχος Ἄγγλος εἰδοποιήθη ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς Ἄγγλο-
 “ γάλλοι ἐκινδύνευαν νὰ ἐξολοθρευθῶσιν ἐν ῥητῇ νυκτὶ δι’ ὑπο-
 “ νομῆς, καὶ ὅτι ἐπὶ τῇ εἰδοποιήσει ταύτῃ ἔτρεξεν ὁ ἀρ-
 “ χηγὸς αὐτῶν Στραγκουαῖης εἰς τὸν ὑποδειχθέντα τόπον τῆς
 “ ὑπονόμου. Αὐτὸ τοῦτο λέγει ὡς ἔγγιστα καὶ ὁ κ. Κρητοβου-
 “ λίδης ἐν τοῖς ἐξῆς· ‘ ὁ δὲ φρούραρχος Στραγκουαῖης διέδωκεν
 “ ἀπὸ δυσμένειαν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐμελέτων νὰ βάλωσι πύρ
 “ διὰ νὰ καύσωσι τοὺς ἀξιοματικοὺς Γάλλους τοὺς ἐνοικούντας
 “ εἰς τὸ οἶκημα.’

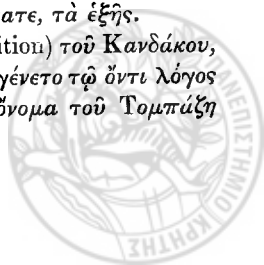

“ Διηγούμαι ἐν τῷ ΜΣΤ' κεφαλαίῳ ὅτι οἱ περὶ τὸ Κάνδακον, “ παραβάντες τὰς σπονδὰς ἐδολοφόνησαν τοὺς Σεληνιώτας “ Τούρκους, προκαταλαβόντες τὰ στενὰ ἐπὶ τῆς εἰς Χανιά δια- “ βάσεώς των ἄλλ' ὁ κ. Κρητοβουλίδης ἀρνεῖται, ὅτι οἱ Τούρ- “ κοὶ παρεδόθησαν συμβιβασθέντες, ὡς ἐγὼ διηγούμαι, καὶ “ λέγει ὅτι ‘ μόνος ἐγὼ ἀναφέρω τοῦτο, καὶ οὐδεὶς τῶν Κρητῶν “ ‘ τὸ γνωρίζει.’

“ * Ἄν ἀνοίξετε τὴν Ἱστορίαν τοῦ Γόρδωνος, θὰ εὔρετε ὅτι “ ἀναφέρει αὐτὸς τὸ γεγονός λεπτομερέστερον, λέγων πρὸς τοῖς “ ἄλλοις, ὅτι οἱ παρὰ τῷ ἀρμοστῇ Τομπάζῃ φιλέλληνες, Χά- “ στιγζ καὶ Χάν, κατεταράχθησαν ἐπὶ τῇ ἀπιστίᾳ ταύτῃ, καὶ “ δὲν συνηκολούθησαν· συνενοχοποιεῖ δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Τομ- “ πάζην ὡς ἐνόσαντα, ἐν ᾧ ἐγὼ ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ παρ' αὐτῷ “ Σπανιωλάκη, τὸν ἀθώνω ὡς μὴ ἐνόσαντα. Ἴδου ὅτι δὲν “ ἀναφέρω μόνος ἐγὼ τοῦτο. Λανθάνεται ἐπίσης ὁ κ. Κρητο- “ βουλίδης λέγων ὅτι οὐδεὶς τῶν Κρητῶν γνωρίζει ὅτι οἱ ἐν “ Κανδάκῳ Τούρκοὶ παρεδόθησαν συμβιβασθέντες. * Ἐχω πρὸ “ πολλοῦ εἰς χεῖράς μου ὑπόμνημα τοῦ κυρίου Ἀιαγνώστη “ Παναγιώτου, ἐνὸς τῶν πρωτίστων τῆς Κρήτης ὀπλαρχηγῶν, “ ὃν πολλάκις καὶ ὁ κ. Κρητοβουλίδης ἀναφέρει ἐν εὐφημίαις· “ λέγει δὲ ὁ διακεκριμένος οὗτος ἀνὴρ ἐν τῷ ὑπομνήματί του “ τὰ ἐξῆς αὐτολεξεί.

“ “ Ὁ δὲ ἀρμοστής, διορίσας ἐπιστάτην τοῦ Καστελίου (τῆς “ ‘ Κισάμου), μετέβη εἰς Κάνδακον, ὅπου καὶ αὐτοῦ εὐρίσκοντο “ ‘ συγκεντρωμένοι Τούρκοι. Παρεδόθησαν δὲ καὶ οὗτοι “ ‘ ὡς καὶ οἱ τῆς Κισάμου, καὶ ἐπέρασαν διὰ ξηρὰς καὶ “ ‘ ἦλθαν εἰς τὸ φρούριον τῶν Χανίων.’ Ἴδου καὶ ἀξιοπίστου “ Κρητὸς μαρτυρία ὅτι παρεδόθησαν οἱ τοῦ Κανδάκου, ὡς καὶ “ οἱ τῆς Κισάμου. * Ὅτι δὲ οἱ τῆς Κισάμου παρεδόθησαν συμ- “ βιβασθέντες, καὶ ἀπῆλθαν ἀβλαβεῖς εἰς Χανιά, δὲν τὸ ἀρ- “ νεῖται ὁ κ. Κρητοβουλίδης. Καὶ ἐσχάτως ἐρωτηθεὶς παρ' “ ὑμῶν, ἐπὶ τῇ αἰτήσει μου, ὁ παρὰ τῷ Τομπάζῃ τὸν καιρὸν “ ἐκείνον κ. Νικόλαος Καλλέργης περὶ τῆς κατὰ τὸν Γόρδωνα “ διαγωγῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τῶν ἐν Κανδάκῳ, ἀπῆν- “ τησε διὰ τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐκ Σύρας γαλλιστὶ ἐπιστολῆς του “ τῆς 18 ἰανουαρίου 1859, ἣν μοὶ διεβιβάσατε, τὰ ἐξῆς.

“ “ Ὡς πρὸς τὴν παράδοσιν δὲ (reddition) τοῦ Κανδάκου, “ ‘ ἥτις παρηκολούθησε τὴν τῆς Κισάμου, ἐγένετο τῷ ὄντι λόγος “ ‘ περὶ τίνος παρενοήσεως, καθ' ἣν τὸ ὄνομα τοῦ Τομπάζῃ

“ παρεισέχθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του, ἀλλ’ ὀφείλω ἐν συνειδήσει
 “ νὰ σὰς βεβαιώσω, ὅτι οὔτ’ ἐγώ, οὔτ’ ἄλλοι πολλοί, ἐπίσης
 “ ἀμερόληπτοι, δυνάμεθα ν’ ἀποδώσωμεν τῷ Τομπάζη τὴν
 “ παραμικρὰν ἐνοχὴν εἰς τοιαύτην σκανδαλώδη πράξιν.”

“ Θεωρήσας τὴν ἐν Κρήτῃ δόξαν τοῦ ἀγῶνος ἑλληνικὴν δόξαν,
 “ ἀποδίδω πολλὰκις ἐν τῇ Ἱστορίᾳ μου τὸν ὀφειλόμενον ἔπαινον
 “ εἰς τὸν πατριωτισμὸν, τὴν ἀνδρίαν, καὶ τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς
 “ καρτερίαν τῶν ἐν Κρήτῃ Χριστιανῶν, τόσον ἀνίσως πρὸς τοὺς
 “ ἐχθροὺς ἀγωνιζομένων, καὶ συχνάκις ἀναφέρω ἐν εὐφημίαις
 “ τοὺς ὄπλαρχηγοὺς Τσελεπήν, Ἀναγνώστην, Σήφακαν, Μελι-
 “ δώνην, Πρωτοπαπαδάκην καὶ ἄλλους· ἀλλ’ ἔπαινων τὰ ἀξί-
 “ παйна, κατέκρινα καὶ τὰ ἀξιοκατάκριτα, ὅπως καὶ ὅπου τῆς
 “ Ἑλλάδος τὰ ἀπήντησα.

“ Ἰκανὰ νομίζω ταῦτα εἰς φανέρωσιν τῆς ἀληθείας, ἣν ἀπαιτεῖ
 “ πρὸ παντὸς ἄλλου ἢ ἱστορία, καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀξίας τῶν
 “ περὶ ὧν ὁ λόγος ὑπομνημάτων. Συνάγεται δὲ ἐκ τούτων, ὅτι
 “ ὁ κ. Κρητοβουλίδης, προθέμενος τὴν ἀναίρεσιν ὄσων ἀνωτέρω
 “ μνείαν ποιῶ, τὰ ἐπικυροῖ δι’ ὧν διηγείται, ἐκτὸς ἐνὸς καὶ
 “ μόνου περιστατικοῦ, τῆς ἐκ Κανδάκου εἰς Χανιά μεταβάσεως
 “ τῶν Σεληνιωτῶν· ἀλλ’ ἐπεθύμουν νὰ εἶχε κατὰ τοῦτο αὐτὸς
 “ μᾶλλον δίκαιον ἢ ἐγώ.

“ Ἐν Λονδίῳ 13/25 μαρτίου 1859.”

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν ὑπομνημάτων τοῦ κυρίου Κρητοβου-
 λίδου καὶ τῆς ἐν τῇ Πανδώρα ἐπιστολῆς μου, ἐξεδόθη τὸ συγ-
 γραμμάτιον τοῦ κυρίου Σπυρίδωνος Ἀντωνιάδου, “ Ὁ ἑλλη-
 νικὸς ἀγὼν.” Ἰδοὺ πῶς ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ, Κρής τὴν
 πατρίδα, διηγείται τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος συμβάν.

“ Οἱ Σεληνιώται Τούρκοι μεταβαίνουνσιν ὑπόσπονδοι μετὰ
 “ τῶν οἰκογενειῶν, ζῶων καὶ πραγμάτων αὐτῶν, εἰς τὸ φρούριον
 “ τῶν Χανίων καθ’ ὁδὸν δὲ φονεύονται πολλοὶ ἐξ αὐτῶν παρὰ
 “ τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐδίκησιν διὰ τὴν σκληρότητά των.”

(β.)

Περὶ τοῦ διοργανισμοῦ τῆς Κρήτης ὄρα φυλλάδιον γ’ συλ-
 λογῆς ἑλληνικῶν πολιτευμάτων καὶ νόμων ὑπὸ Μάμουκα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ.

(α.)

Μέγιστος καὶ τρισμέγιστος φιλέλλην ἀνεδείχθη καὶ ὁ συμ-

πολίτης τοῦ ἐνδόξου τούτου ποιητοῦ Φρεδερίκος Νόρθ, Κόμης Γυιλφόρδος· πολλὰ τῶν ἐτησίων εἰσοδημάτων του ἔδαπάνα πρὸς ἐκπαίδευσιν Ἑλλήνων, ὧν οἱ πλείστοι, καθηγηταὶ γενόμενοι ἐν τῷ ἰονίῳ πανεπιστημίῳ, τῷ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς ἀόκνου αὐτοῦ ἐπιμελείας συστηθέντι καὶ διατηρηθέντι, διέδωκαν ἐπὶ τῶν παραμονῶν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τὰς ὠφελίμους γνώσεις των.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὃν ἡ Ἑλλὰς εὐγνωμονοῦσα τάττει προσηκόντως ἐν τῷ χορῷ τῶν εὐεργετῶν της, διέπρεπε καὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς ξένους φιλοφροσύνην του, καὶ ἐτιμᾶτο παρὰ πάντων διὰ τὰς κοινωνικὰς ἀρετὰς του.

(β.)

Ἴδου τὸ πρὸς τὴν κυβέρνησιν γράμμα τοῦ Βύρωνος.

“Ἐφθασαν ἐδῶ διάφοροι ἐναντία φῆμαι νέων ταραχῶν καὶ διχονοιῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν διοίκησιν, μάλιστα ἀρχῆς τινος ἐμφυλίου πολέμου. Ἐπιθυμῶ ἐξ ὅλης καρδίας νὰ ἦναι ψευδεῖς, ἢ τοῦλάχιστον ὀλίγον ἀληθεῖς, ἐπειδὴ δὲν ἤμπορῶ νὰ φαντασθῶ ἄλλην δυστυχίαν φοβερωτέραν διὰ τὴν Ἑλλάδα παρ' αὐτήν. Πρέπει νὰ σᾶς εἴπω εἰλικρινῶς τὴν γνώμην μου, ὅτι ἐὰν μία ὁποιαδήποτε εὐταξία καὶ ἔνωσις δὲν στερεωθῇ, ὅλαι αἱ περὶ δανείου ἐλπίδες θέλουν ματαιωθῇ, καὶ ὅλαι αἱ βοήθειαι, τὰς ὁποίας ἤμποροῦσεν ἡ Ἑλλὰς νὰ ἐλπίσῃ ἀπὸ τῶν ἀλλογενεῖς, καὶ αἱ ὁποῖαι τρώντι δὲν ἤθελον εἶσθαι οὔτε ὀλίγα οὔτε εὐκαταφρόνητοι, θέλουν ἀναβληθῇ καὶ ἴσως θέλουν ἐμποδισθῇ διόλου· τὸ δὲ χειρότερον εἶναι, ὅτι αἱ μεγάλαι Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τὰς ὁποίας κάμμία δὲν εἶναι ἐχθρὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν στερέωσιν μιᾶς ἀνεξαρτήτου ἀποκαταστάσεως αὐτῆς, θέλουν πληροφορηθῇ ὅτι οἱ Ἕλληνας δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ διοικηθῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν, καὶ θέλουν εὐρεῖ συμφώνως κανὲν μέσον διὰ νὰ δώσουν τέλος εἰς τὰς ἀταξίας σας, τὸ ὅποιον θέλει κόψει ὅλας τὰς πλέον χρηστὰς ἐλπίδας τὰς ὁποίας ἔχετε σεῖς καὶ οἱ φίλοι τῆς Ἑλλάδος.

“Συγχωρήσατέ με νὰ σᾶς προσθέσω μίαν φορὰν διὰ πάντα, ὅτι ἐγὼ δὲν ἐπιθυμῶ ἄλλο εἰμὴ τὸ καλὸν τῆς Ἑλλάδος, καὶ θέλω προσπαθῆσαι μὲ κάθε δυνατὸν μέσον νὰ τὸ βεβαιώσω. Ἄλλὰ δὲν στέργω οὔτε θέλω στέρξει ποτέ, ὥστε τὸ δημόσιον καὶ τὸ μερικὸν τῶν Ἀγγλων νὰ ἦναι εἰς ἄγνοιαν τῆς ἀληθείας

“ καταστάσεως τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Τὸ ἐπίλοιπον,
 “ κύριοι, ἐξαρτᾶται ἀπὸ ὑμᾶς. Σείς ἐπολεμήσατε ἐνδόξως,
 “ φερθήτε καὶ μὲ τιμὴν πρὸς τοὺς συμπατριώτας σας καὶ πρὸς
 “ τὸν κόσμον, καὶ τότε δὲν θέλει πλέον ἡμπορεῖ τις νὰ λέγη,
 “ καθὼς εἰς δύο χιλιάδων χρόνων διάστημα πολλάκις ἐρρέθη
 “ μὲ τοὺς Ῥωμαίους ἱστορικούς, ὅτι ‘ Ὁ Φιλοποίμην ἐστάθη ὁ
 “ ‘τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων.’

“ Μὴ θελήσετε νὰ συγχωρήσετε μηδὲ αὐτὴν τὴν συκοφαν-
 “ τίαν (καὶ ποῖος ἡμπορεῖ νὰ τὴν ἀποφύγη μάλιστα εἰς τοιοῦ-
 “ τον δεινὸν ἀγῶνα) νὰ ἡμπορέσῃ τις νὰ συγκρίνῃ τὸν Ὄθω-
 “ μανὸν σατράπην μὲ τὸν Ἑλληνα πατριώτην ἐν εἰρήνῃ, ἀφ’
 “ οὗ αὐτὸς τὸν κατέστρεψεν ἐν πολέμῳ.

“ Παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε τὴν εἰλικρινῆ μου ταύτην γνώμην
 “ ὡς σημεῖον τῆς προσηλώσεώς μου εἰς τὰ ἀληθῆ σας συμφέ-
 “ ροντα.”

(γ.)

Δύο ἢ τρία φύλλα μόνον ἐφημερίδος ὑπὸ τὸ ὄνομα ἑλληνι-
 κῆς σάλπιγγος εἶχαν ἐκδοθῆ ἐν Καλαμάτᾳ τὸ πρῶτον ἔτος
 τοῦ ἀγῶνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ.

(α.)

Ἐπτὰ μιλια μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου ἔπεσε τὴν 5 τοῦ αὐ-
 τοῦ μηνὸς εἰς τὰ ῥήχᾳ δικάταρτον τουρκικὸν πολεμικόν· ἀλλὰ
 προτοῦ κινηθῶσιν εἰς κυρίευσιν αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες, ἦλθαν δύο
 ἔχθρικὰ πλοῖα ἐκ Πατρῶν, τὸ ἀφώπλισαν, καὶ τὸ ἔκαυσαν.

(β.)

Ἴδου ἡ ἀπόφασις τῆς ἐπιτροπῆς.

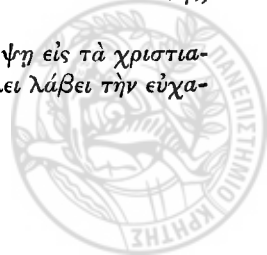
“ Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης ἐπειδὴ ἀπ’ ἀρχῆς εὐρέθη σύν-
 “ τροφος τῶν ἀρμάτων εἰς τὸν ἱερόν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα,
 “ ἡ πατρίς τὸν ἐτίμησε μὲ ἀξιώματα· πῶς ἐφέρθη ἕως τὴν
 “ ἐκστρατεῖαν τοῦ Σκόνδρα εἶναι γνωστὸν εἰς ὅλους. Μ’ ὄλον
 “ τοῦτο ἡ πατρίς παρέβλεψε τὰ σφάλματά του διὰ νὰ τὸν
 “ τραβήξῃ εἰς μεταμέλειαν. Ἦλθεν εἰς τὰς δύο χώρας ἐπὶ
 “ προφάσει τῆς ἀσθενείας του καὶ τὸν ὑπεδέχθησαν φιλοφρό-
 “ νως· ἀλλ’ αὐτὸς δὲν ἐφέρθη ὡς πατριώτης καὶ ὡς χριστιανός·

“ αὐθαδίασε νὰ πιάσῃ ἄρματα ἐναντίον τῆς πατρίδος· ἔκαμεν
 “ ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου· ἔπιασε τὸ φρούριον
 “ τοῦ Βασιλαδίου διώξας ἐκεῖθεν τὴν φρουράν· οἱ στρατιωταὶ
 “ του ἔλαβαν δύο ἐκ τῶν προκρίτων τῆς πόλεως ὡς αἰχμαλώ-
 “ τους ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διοικήσεως, καὶ ἔφεραν τούτους
 “ πρὸς αὐτὸν τὴν νύκτα εὐρισκόμενον εἰς τὸ Ἀνατολικόν· ἔξη-
 “ γήθη δὲ καὶ εἰς πολλοὺς ὅτι θέλει ἐμβάσει Τούρκους εἰς τὴν
 “ πατρίδα.

“ Διὰ ταῦτα ὑποπτευθεῖσα ἡ διοίκησις ἔλαβε τὰ ἀνήκοντα
 “ μέτρα καὶ διώρισε ἐπιτροπὴν τόπον ἐπέχουσαν στρατιωτι-
 “ κοῦ δικαστηρίου, συνθεμένην ἀπὸ στρατηγούς καὶ χιλιάρ-
 “ χους, οἵτινες ἐξετάσαντες αὐτὸν τε καὶ ὅλα τὰ αἷτια, τὰ
 “ ὅποια καθ’ ἡμέραν ἠῤῥξαν τὰς ὑποψίας ἐναντίον του εὐρή-
 “ καν, ὅτι ὁ Καραϊσκάκης εἶχε κρυφὴν ἀνταπόκρισιν μὲ τοὺς
 “ ἐχθροὺς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος· ὅτι ἀπὸ τὸν Ὀμέρ-
 “ πασαν ἐζήτησε μπουγιουρτί διὰ νὰ γίνῃ καπιτάνος τῶν
 “ Ἀγράφων· ὅτι ὑπέσχετο εἰς τὸν ἐχθρὸν νὰ πιάσῃ τὴν Τατά-
 “ ραιναν μὲ χιλίους στρατιώτας, καὶ ἐσυμβούλευε νὰ εὐγῆ ὁ
 “ ἀποστάτης Βαρνακιώτης μὲ χιλίους εἰς τὸ Ξηρόμερον· ὅτι
 “ ὑπέσχετο εἰς τὸν ἐχθρὸν νὰ τραβήξῃ πρὸς ἑαυτὸν στρατη-
 “ γοὺς καὶ χιλιάρχους Ἕλληνας ἐναντίον τῆς πατρίδος· ὅτι, ἐν
 “ ᾧ ἐγίνοντο αὐτὰ εἰς Μεσολόγγιον, συγχρόνως εὐγῆκεν ὁ ἐχ-
 “ θρικὸς στόλος ἀπὸ Π. Πάτρας καὶ ἄραξεν εἰς τὸ Βασιλάδι,
 “ καὶ ἔγινε μυστικὴ ἐκστρατεία Τούρκων ἀπὸ Καστέλια καὶ
 “ Ναύπακτον ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου, ἡ ὅποια δὲν εὐδοκί-
 “ μησε, διότι ὀλίγοι σταθεροὶ Ἕλληνες τοὺς ἐκτύπησαν εἰς τὴν
 “ Κακὴν Σκάλαν καὶ τοὺς ἐγύρισαν ὀπίσω. Ἡ ἐπιτροπὴ ἔλαβε
 “ τέλος πάντων πολλὰ διδόμενα διὰ νὰ γνωρίσῃ αὐτὸν ἐπί-
 “ βουλον τῆς πατρίδος καὶ προδότην.

“ Ἐπειδὴ ὁμως ἡ πατρὶς ἀγαπᾷ τὰ τέκνα της καὶ μακροθυ-
 “ μεῖ διὰ νὰ τὰ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν ἀπάτην καὶ νὰ τὰ φέρῃ
 “ εἰς μετάνοιαν νὰ γνωρίσουν τὰ χριστιανικὰ χρέη των, ἀπε-
 “ φασίσθη παρὰ τῆς διορισθείσης ἐπιτροπῆς τῇ συναινέσει
 “ ὄλων τῶν παρευρεθέντων ἀρχηγῶν τῶν ἀρμάτων καὶ πολιτι-
 “ κῶν, καὶ ἐδόθη προσταγὴ πρὸς τὸν αὐτὸν Καραϊσκάκην νὰ
 “ ἀναχωρήσῃ ἀμέσως ἀπ’ ἐδῶ, μ’ ὄλον ὅπου εἶναι καὶ ἀσθενής,
 “ ὅστις καὶ ἀνεχώρησε σήμερον.

“ * Ἄν μετανοήσῃ ἀληθῶς καὶ ἂν ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ χριστιανικὰ καὶ ἑλληνικὰ χρέη του, ἡ πατρὶς θέλει λάβει τὴν εὐχα-

“ρίστησιν ὅτι τὸν ἐκέρδισεν· εἶδὲ ἐπιμείνη εἰς τὴν κακίαν του,
“ ἄς ὄψεται.

“ Σεῖς δέ, ἀδελφοί, εἰδοποιεῖσθε διὰ τοῦ παρόντος, ὅτι ὁ
“ Καραϊσκάκης εἶναι διωγμένος ἀπὸ τὴν πατρίδα, καὶ δὲν ἔχει
“ καμμίαν ἐξουσίαν παρὰ τῆς διοικήσεως, μάλιστα ἔστερήθη
“ ὅλων τῶν βαθμῶν καὶ ἀξιωμάτων ὡς ἀμαρτήσας. “ Ὅσοι δὲ
“ ἀπατηθέντες ἠκολούθησαν αὐτὸν προσκαλοῦνται νὰ γυρίσουν
“ εἰς τὰ ὀπίσω καὶ νὰ ἐνωθοῦν μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τοὺς ὑπερ-
“ ασπιστὰς τῆς πατρίδος· πάντες δὲ οἱ λοιποὶ “ Ἕλληνες νὰ
“ ἀπομακρυνθοῦν τῆς συναναστροφῆς του καὶ νὰ τὸν στοχα-
“ σθοῦν ὡς ἐχθρὸν ἐνόσφ νὰ μετανοήσῃ καὶ νὰ προσπέσῃ εἰς τὸ
“ ἔλεος τοῦ ἔθνους καὶ νὰ ζητήσῃ συγχώρησιν.

Στρατηγοί.
Ν. Μπότσαρης.
Μ. Στουρνάρης.
Γ. Τσόγκας.
Α. Σκαλτσᾶς.
Α. Βλαχόπουλος.
Δ. Μακρῆς.
Γ. Γιολδάσης.

Χιλιάρχοι.
Γ. Λιακατᾶς.
Α. Καραγιάννης.
Σ. Κατσαρός.
Καπητάνοι.
Κ. Βλαχόπουλος.
Γ. Σουλτάνης.”

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ.

(α.)

‘Ο νῦν κόμης Hardwicke, παρ’ οὗ ἤκουσα τὸ φρικτὸν τοῦτο
διήγημα.

(β.)

Λέγεται Καβο-Κολόνναις διὰ τὰς σωζομένας ἐκεῖ στήλας τοῦ
ναοῦ τῆς Ἥρας.

(γ.)

Μεσοῦντος τοῦ μηνὸς τούτου, οἱ Ἰδραῖοι ἐβύθισαν περάματά
τινα ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Εὐβοίας.

(δ.)

Ἐπειδὴ ὁ κύριος Ἀνάργυρος Ἀνδρέου Χ. Ἀναργύρου λέγει
ἐν τοῖς Σπετσιωτικοῖς, ὅτι ἐσφαλμένως ἰστορήσα τα τῶν εἰς

σωτηρίαν τῆς Σάμου ναυμαχιῶν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς κατὰ τὸν Γέροντα, εἰδοποιῶ τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ἠρύσθη τὴν ὕλην καὶ ἄλλοθεν μὲν ἀλλ' ἰδίως ἐκ τῶν σωζομένων ἡμερολογίων τοῦ Σαχτούρη καὶ τοῦ Σαχίνη, ἀμφοτέρων παρόντων ἐν ταῖς ναυμαχίαις ταύταις. Εἶναι ἀληθές, κατὰ τοῦ λέγειν τοῦ κυρίου Ἀναργύρου, ὅτι τὰ ἔμπροσθεν τῆς Σάμου σπετσιωτικὰ πλοῖα ἦσαν 28· ἀλλ' ἐν τῇ τυπώσει τοῦ μέρους τούτου τοῦ συγγράμματός μου παρελείφθη κατ' ἀπροσεξίαν ὁ πρῶτος τῶν δύο ἀριθμῶν, καὶ ἀπέμεινεν ὁ ἀριθμὸς 8· τοιαύτη παράλειψις εἶναι εὐκατάληπτος, ἀνεπληρώθη δὲ ἐν τῇ β' ταύτῃ ἐκδόσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν.

(α.)

Ὁ κύριος Ἀνάργυρος, συγγραφεὺς τῶν Σπετσιωτικῶν, δυσφορεῖ διότι περιορίζω τὸν ἀριθμὸν τῶν κατὰ τὴν Ἀλικαρνασὸν πλοίων τῆς πατρίδος του εἰς 14· λανθάνεται. Ἴδου τί λέγω· “συνηώθησαν τὴν 14 καὶ τὰ πλοῖα τῶν Σπετσῶν, καὶ “ὅλα ὁμοῦ ἠγκυροβόλησαν τὴν 21 ὑπὸ τὴν Λειψόν” (βρα Τόμον Γ' σελίδα 162), ὥστε ὁ κύριος Ἀνάργυρος ἐξέλαβε τὴν ἀπλήν ἡμερομηνίαν ἀριθμὸν τῶν πλοίων.

(β.)

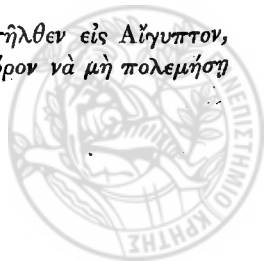
Τὸν μοίραρχον τοῦτον κατ' ἀρχὰς οἱ Ἕλληνες ἐπεριποιήθησαν· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα τὸν ἐσκότωσαν, ὑποπτεύσαντες ὅτι ὑπενήργει τὴν δραπετεύσιν του.

(γ.)

Τὰ συμπλέοντα ψαριανὰ πλοῖα εἶχαν ἤδη ἀποχωρήσει τοῦ στόλου· μόνον ἀπελείφθη τὸ τοῦ Νικοδήμου. Ἐρωτηθεὶς δὲ οὗτος διατί, ἀπήντησεν, ὅτι ὑπήκουεν εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος του μᾶλλον ἢ τοῦ ναυάρχου του.

(δ.)

Δικαίως δυσφορῶν ὁ Γουβερνάτης ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ἀνεδέχθη ὑπηρεσίαν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ πολεμήσῃ τοὺς Ἕλληνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ.

(α.)

Ἴδου ἡ ἀπρεπὴς αὐτῆ ἐπιστολὴ ταῦτολεξεί.

“ Γενναϊότατοι Καθηταναῖοι Ῥουμελιῶται”

“ Ἡμεῖς μὲ τὸ νὰ ἔχωμεν δικαίωμα καὶ ἰντερέσα τῆς πατρίδος μας Πελοποννήσου ἐκινήθημεν ἐναντίον τῆς τυραννίας μερικῶν ἀτόμων· καὶ ἐπειδὴ εἴμεθα πατριῶται δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ κινηθῶμεν μεταξύ μας εἰς ἐμφύλιον πόλεμον. “Ὅθεν ἂν ἦσθε Ἕλληνες καὶ πατριῶται δὲν πρέπει ν’ ἀνακατωθῆτε εἰς τὰ τῆς Πελοποννήσου πράγματα, ἀλλὰ νὰ σταθῆτε ἀδιάφοροι καὶ ἂν ἔχετε κἀνένα δίκαιον θέλει τὸ λάβετε ἐν καιρῷ τῷ δέοντι· εἰδὲ καὶ θελήσετε νὰ ἀνακατωθῆτε εἰς τὰ τῆς Πελοποννήσου πράγματά μας, ὅ,τι σᾶς ἀκολουθήσει ὄψεσθε, καὶ ἡμεῖς μένομεν ἀνεύθυνοι.

“ Ἀναγνώστης Δηληγιάννης· Θ. Κολοκοτρώνης.”

(β.)

Ἄ Ο Φωτίλας κατέφυγεν εἰς τὰ ὄρη τῆς Δίβρης ἐπὶ τῆς εἰς τὰ Καλάβρυτα εἰσβολῆς τῶν Σουλιωτῶν, ἐπρόσπεσεν ἔπειτα εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ μείνῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἀνεόχλητος· συνελήφθησαν καὶ γράμματα ἐνοχοποιοῦντα εἰς τὰ τῆς ἀνταρσίας τὸν βουλευτὴν Ἀναστάσιον Λόντον, ὅστις καὶ ἀπεκλείσθη τῆς βουλῆς. Συνελήφθη καὶ ὁ Π. Πατρῶν Γερμανός, ὁμόφρων τῶν Ἀνδρεῶν, κατεδιώχθη, ἐγυμνώθη, ἐξευτελίσθη, ἔπαθε τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Γκούραν, καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ διαμείνῃ μετὰ τὰ παθήματά του ἐν Γαστούνη ἀφυλάκιστος.

(γ.)

Ἴδου ἡ γραφή.

“ Ἀδελφοί·

“ Κατατρέχομαι μέχρι ζωῆς δι’ αἰτίας τὰς ὁποίας θέλει δι-
 “ κάσει ἡ ἀδέκαστος ἱστορία, καὶ ἐγὼ θέλω σᾶς ἐκθέσει διὰ
 “ λόγου ὅταν σᾶς ἐνταμώσω· καταφεύγω λοιπὸν πρὸς ὑμᾶς
 “ ζητῶν ἄσυλον, καὶ τοῦτο ἐπειδὴ ὠρκίσθη νὰ ἀποθάνω ἐπάνω
 “ εἰς τὴν φίλην μου πατρίδα μαχόμενος ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ ἐπειδὴ
 “ ἔχω φίλους τοὺς περισσοτέρους τῶν σημαντικωτέρων πολι-
 “ τικῶν καὶ πολεμικῶν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος γνωρίζοντας κάλ-

“ λιστα τὸν χαρακτήρ᾽ μου. Δὲν ἔρχομαι μὲ σκοπὸν ἄλλον
 “ παρὰ νὰ μείνω παρ’ ὑμῖν ὡς ἐνέχειρον διὰ νὰ δώσω λόγον
 “ τῶν πράξεών μου εἰς τὸ ἀδέκαστον κριτήριον, τὴν ἐθνικὴν
 “ συνέλευσιν, ἂν τὸ ἔθνος θελήσῃ νὰ τὴν κάμῃ, εἰς τὴν ἀπό-
 “ φασιν τοῦ ὁποίου θέλω κλίνει ἄφωτος τὸν αὐχένα. Εὐαρε-
 “ στηθῆτε λοιπὸν νὰ μὲ ἀποκριθῆτε διὰ νὰ εὔγω πρὸς ἐντά-
 “ μωσίν σας. Ἦθελα ἔλθῃ μόνος μου, ἀλλ’ οἱ σύντροφοί μου
 “ δὲν μ’ ἀποχωρίζονται. Τοὺς ἐπήρα μαζί μου. Εἶναι δὲ
 “ περίπου τῶν ἑκατῶν.

“ Ἀπὸ τοῦ πλοίου τὴν 21 δεκεμβρίου 1824,

“ Μένω, ὁ Ἀδελφός σας,

“ Ἀνδρέας Ζαήμης.”

“ Καὶ ἐγὼ σᾶς ἀσπάζομαι ἀδελφικῶς καὶ ἔρχομαι καὶ ἐγὼ
 “ ὁμοίως πρὸς ἐντάμωσίν σας,

“ Νικήτας Σταματελόπουλος.”

(δ.)

Ἴδου ἡ ἀπάντησις.

“ Κύριε!

“ Ἐλάβαμεν τὸ ἀπὸ 21 τρέχοντος γράμμα σας σημειωμένον
 “ ἐκ τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον, ἐπειδὴ εὐρέθημεν εἰς τοπικὴν συνέ-
 “ λευσιν, ἐπαρουσιάσθη εἰς αὐτήν. Λυπούμεθα διὰ τὰς δυστυ-
 “ χίας σας, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐλησμονήσαμεν τὰς προητητερινὰς
 “ σας ἐκδουλεύσεις ἰδιαιτέρως πρὸς τὴν πατρίδα μας, πιστεύετε
 “ βέβαια πόσον ἐπιθυμοῦμεν νὰ μετριάσωμεν τὰς θλίψεις σας
 “ κατὰ τὸ δυνατόν· ἀλλὰ τὸ δυνατόν τοῦτο περιορίζεται με-
 “ γάλως ἀπὸ τὸ ἀπαραίτητον χρέος κάθε πολίτου νὰ πείθεται
 “ εἰς τὸν νόμον καὶ νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὴν διοίκησιν, τὴν
 “ ὁποῖαν ἐνέκρινεν ἡ θέλησις τοῦ ἔθνους· καὶ ἐπειδὴ ἐκ πρώτης
 “ ἀρχῆς τῆς συνελεύσεώς μας κατεκρίναμεν καὶ κατηράσθημεν
 “ κάθε ἔνοπλον κίνημα κατὰ τῆς διοικήσεως, δὲν ἠμποροῦμεν
 “ νὰ διαυθεντεύσωμεν κάμμίαν ἀπὸ τὰς ἀρχάς, τὰς ὁποίας δη-
 “ μοσίᾳ κατεδικάσαμεν. Ἐκ τούτων λοιπὸν συμπεραίνετε ὅτι
 “ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ σᾶς δώσωμεν ὑπόσχεσιν ἄλλην παρὰ νὰ
 “ μεσιτεύσωμεν ὑπὲρ ὑμῶν εἰς τὴν σεβαστὴν διοίκησιν. Ἡ
 “ ἐθνικὴ συνέλευσις δὲν ἠξεύρομεν πότε γινεται, καὶ διὰ τοῦτο
 “ ἐὰν ἀποφασίσθητε ἀφ’ ὅπου εὐρίσκεσθε νὰ ἔλθητε ἐδῶ, ἠμπο-
 “ ρεῖτε μὲν νὰ ἔλθητε, ἀλλὰ πάντοτε γνωρίζοντες ὅτι ἐὰν ζητη-
 “ θῆτε ἀπὸ τὴν διοίκησιν, πρέπει νὰ ὑπακούσετε καὶ νὰ ὑπά-

“ γετε. Ἐὰν δὲν ἀμφιβάλλετε εἰς τὴν εὐγνώμονα διάθεσιν
 “ τῶν δυτικοελλαδιτῶν, καὶ εἰς τὴν προθυμίαν των τοῦ νὰ
 “ πράξουν ὅ,τι εἶναι δυνατὸν εἰς αὐτοὺς, συγχωρητέον ὅμως
 “ ἀπὸ τοὺς νόμους, διὰ νὰ παρηγορήσουν τὰς θλίψεις σας, δὲν
 “ θέλετε δυσαρεστηθῆ ἀπὸ τὴν εἰλικρινῆ ἐξήγησίν των, ἢ ὅποια
 “ μόνη τοὺς συγχωρεῖται ἀπὸ τὰ ἱερὰ χρέη, εἰς τὰ ὅποια ὁ
 “ νόμος ὑποβάλλει κάθε καλὸν πολίτην.

“ Ἐὰν ἀποφασίσετε νὰ ἔλθετε κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον,
 “ πρέπει νὰ μᾶς ἀποκριθῆτε πρότερον ἐγγράφως.

“ Τὴν 21 δεκεμβρίου 1824, ἐν Ἀνατολικῶ.”

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ NB.

(α.)

Ἴδου τὸ ὑπόμνημα.

“ Μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Εὐρώ-
 “ πην παραχῶν, αἵτινες τόσον ἐπικινδύνως προώδευσαν, ὁ αὐτο-
 “ κράτωρ φρονεῖ ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα καὶ τῆς εἰρηνοποιήσεως τῆς
 “ Ἑλλάδος· ἡ παῦσις τῶν παραχῶν αὐτῆς εἶναι ἀναγκασιότατη,
 “ διότι ἐξ αἰτίας αὐτῶν βλάπτεται καιρίως τὸ κατ' ἐκείνο τὸ
 “ μέρος ἐμπόριον τῆς Ῥωσσίας καὶ παραλύεται ἡ βιομηχανία
 “ μεγάλου μέρους τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Ῥωσσικῆ κράτους.

“ Χάρις εἰς τὴν ἰκανότητα τοῦ λόρδου Στραγγφόρδου, ἡ Πύλη
 “ παρεδέχθη τὰ αἰτήματα τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἐπὶ τῇ παροδοχῇ
 “ αὐτῶν ἔστειλεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν
 “ σύμβουλον τῆς ἐπικρατείας Μιντσιάκην· ἂν δὲν ἔστειλε πρέ-
 “ σβυν, εἶχε λόγους ἰσχυροὺς· τὴν παρουσίαν τοῦ πρέσβευς
 “ θὰ ἐξελάμβαναν οἱ Τοῦρκοι θρίαμβον κατὰ τῶν Ἑλλήνων·
 “ ἂν ἐνίκων οἱ Ἕλληνας, ἡ Πύλη θὰ ὑπόπτειε τὸν πρέσβυν,
 “ θὰ ὑπέθετε σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀποστάτας, καὶ ἡ θέσις
 “ του θὰ ὠμοίαζε τὴν ἐπὶ τοῦ ἀξιοκατακρίτου κινήματος τοῦ
 “ πρίγκηπος Ὑψηλάντου θέσιν τοῦ βαρῶνου Σρογονόφου ἀναγ-
 “ κασθέντος ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι
 “ δὲν εἰσηκούσθησαν οἱ λόγοι του· ἂν δὲ ἐξ ἐναντίας ἐνίκων οἱ
 “ Τοῦρκοι, πῶς ἐδύνατο ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας νὰ μένη θεατῆς
 “ τῶν ἀναποφεύκτων κακουργημάτων βαρβάρου λαοῦ; θὰ
 “ ἔδιδεν ἡ παρουσία του ἀφορμὴν εἰς συκοφαντίας κατὰ τοῦ
 “ αὐτοκράτορος, ὡς σκοπεύοντος νὰ θέσῃ τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ

“ ἐξουσίαν ἀναρχικὴν καὶ βάρβαρον, καὶ ὡς θεωροῦντος ἐξισοῦ
 “ τοὺς Μωαμεθανοὺς καὶ τοὺς Χριστιανούς. Ἀναγκαῖον εἶναι
 “ πρὸς τούτοις νὰ φροντίσωσιν αἱ καταπαύσασαι τὰς ταραχὰς
 “ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας Δυνάμεις ἵνα μὴ ὑποστηρί-
 “ ζεται ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ὑπὸ τῆς ἐπιβροῆς τῶν ταραχοποιῶν
 “ τῶν τόπων ὅπου ἐπανήλθεν ἡ εὐταξία· διὰ μόνης δὲ τῆς
 “ ἐτοίμου συμπράξεως τῶν συμμάχων εἶναι δυνατὸν νὰ προ-
 “ ληφθῶσι νέα δυστυχήματα καὶ νὰ παύσῃ ἡ δι’ ὅλης τριετίας
 “ ἐπικρατήσασα αἱματοχυσία. Καθ’ ὅλας τὰς εἰκασίας καὶ ἡ
 “ ἐπὶ τοῦ ὄ τούτου ἔτους ἐκστρατεία δὲν θὰ παύσῃ τὸν ἀγῶνα.
 “ Ἡ Πύλη ἀλαζονευομένη διὰ τὰς ἄλλοτε νίκας τῆς θέλει νὰ
 “ ἐπανορθώσῃ τὴν πεσοῦσαν ἀπόλυτον ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ἐξου-
 “ σίαν τῆς. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἄκρων εὐρίσκεται ἡ λύσις
 “ τοῦ προβλήματος. Ἡ αὐτὴ τῆς Ῥωσσίας προβάλλει ὡς
 “ μέσον ὄρον τὸν ἀκόλουθον τρόπον τῆς εἰρηνοποιήσεως παρέ-
 “ χοντα τοῖς μὲν τὰς ἀναγκαῖας ἐγγυήσεις, τῇ δὲ ὠφελείας
 “ πραγματικὰς ἀντὶ κυριαρχίας σαλευούσης. Φρονεῖ λοιπόν,
 “ ὅτι κατὰ τὰ παραδείγματα αὐτοῦ τοῦ τουρκικοῦ κράτους
 “ συμφέροι νὰ συστηθῶσι τρεῖς ὑποτελεῖς τῇ Πύλῃ ἡγεμονεῖαι
 “ ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ἡ μὲν ἐκ Θεσσαλίας Βοιωτίας καὶ
 “ Ἀττικῆς, ὅ ἐστι τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ ἐξ Ἠπείρου
 “ καὶ Ἀκαρνανίας, ὅ ἐστι τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, τῆς ἄλλοτε
 “ ἐνετικῆς παρασῆας, ἐξαιρουμένου τοῦ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς
 “ Αὐστρίας μέρους· ἡ δὲ ἐκ Πελοποννήσου καὶ Κρήτης, ὅ ἐστιν
 “ ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος· αἱ δὲ νῆσοι νὰ διοικῶνται
 “ δημογεροντικῶς, καθὼς καὶ μέχρι τούδε. Ἐν ἔτει 1465 οἱ
 “ Τοῦρκοι, κυριεύσαντες τὴν Βλαχίαν, τὴν κατέστησαν ἡγεμο-
 “ νεῖαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των, καὶ ἀπηγόρευσαν τὴν εἴσοδον
 “ τουρκικῶν στρατευμάτων. Ἐν ἔτει 1536 Σουλεϊμάνης ὁ α΄,
 “ νικήσας τοὺς Μολδανοὺς, τοῖς ἐχάρισε τὰ αὐτὰ προνόμια.
 “ Τὰ προνόμια ταῦτα ἐτροποποιήθησαν, τοῦ καιροῦ προϊόντος,
 “ ηὐξήθησαν, καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς Ῥωσσίας.
 “ Ἐν ἔτει 1774 Μουσταφᾶς ὁ γ΄ ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ τὴν
 “ Πελοπόννησον ἡγεμονεῖαν· ἀπέθανε κατὰ δυστυχίαν τὸ αὐτὸ
 “ ἔτος, καὶ τὸ σχέδιόν του δὲν ἐπραγματοποιήθη. Ἴσως ἀντί-
 “ πουν αἱ Δυνάμεις ὅτι ἡ Πύλη ἐδείχθη πάντοτε ἐναντία πρὸς
 “ πᾶσαν ξένην μεσολάβησιν ἐπὶ τῶν τελευταίων διαπραγ-
 “ ματεύσεων, ἀλλὰ, κατὰ τὰ χρονικὰ τῶν παρελθόντων καιρῶν,
 “ ἐδέχθη ἄλλοτε τὴν ξένην μεσολάβησιν, καὶ ἐν ἔτει 1774

“ ἐπὶ τῆς εἰρήνης τοῦ Καϊναρτσίου, καὶ ἐν ἔτει 1779 καὶ 1802.
 “ Φρονεῖ δὲ ἡ Ῥωσσία, ὅτι καὶ αἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων
 “ περιορίζονται εὐλόγως ἐντὸς τούτων τῶν ὄρων, διότι ὑπ’ αὐ-
 “ τοὺς ἐλεύθεροι θὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ καὶ ἐλεύθερον διόλου καὶ
 “ τὸ ἐμπόριόν των ὑπὸ τὴν ἐθνικὴν σημαίαν των ὃ δὲ πατρι-
 “ ἀρχῆς τῶν Ἑλλήνων, ὅστις θὰ ἐδρεύει καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐν
 “ Κωνσταντινουπόλει, θ’ ἀντιπροσωπεύει κατὰ τινα τρόπον τὸ
 “ ἔθνος. Φρουραὶ τουρκικαὶ θὰ κáθηται μόνον ἐντὸς τινῶν
 “ φρουρίων ἐν ὠρισμένη περιφερείᾳ, ἀλλ’ οὔτε πασᾶς οὔτε
 “ διοικητῆς Τοῦρκος θὰ στέλλεται· πᾶσα δὲ ἡγεμονεῖα θὰ
 “ δίδει φόρον ἀνάλογον ὡς πρὸς τὴν ἑκτασίαν τῆς καὶ τοὺς πόρους
 “ τῆς· δευτέρα δὲ σύσκεψις τῶν Δυνάμεων θὰ κανονίσει τὰ τοῦ
 “ ἐσωτερικοῦ διοργανισμοῦ τῶν ἡγεμονειῶν· Ἀληθῆ ὠφέλειαν
 “ παρέχει ὁ συμβιβασμὸς οὗτος· ἡ ἐπὶ τοῦ δ’ οὗτου ἔτους
 “ ἐκστρατεία δὲν θὰ εἶναι πιθανῶς εὐτυχεστέρα τῶν παρελ-
 “ θουσῶν, ἐν ᾧ ὁ προβαλλόμενος συμβιβασμὸς ἀσφαλίζει τὴν
 “ εἰρήνην, τὴν ἡσυχίαν καὶ τὰ τακτικὰ εἰσοδήματα τῆς Πύλης
 “ διὰ τῆς πληρωμῆς τῶν φόρων τῶν διαφόρων ἡγεμονειῶν.
 “ Μέχρι τῆς σήμερον οἱ ἀπειθεῖς πασάδες ἐτάρατταν ἀδια-
 “ κόπως τὴν ἡσυχίαν τῆς Πύλης, καὶ ἰδιοποιοῦντο τὰ συνα-
 “ ζόμενα πλοῦτη· αἱ ἀνταρσῖαι αὐταὶ καὶ αἱ παρεισπράξεις
 “ τῶν ἀπλήστων καὶ φιλάρχων πασάδων θὰ παύσουν.

“ Μωάμεθ’ ὁ β’ ἀνέδειξε τὰς νήσους ἀπλῶς ὑποφόρους· τὸ
 “ σχέδιον τοῦτο εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἄξιον τῆς παραδοχῆς τῶν
 “ συμμάχων, καθ’ ὅσον, ἐγγυώμενον τὴν λύτρωσιν τῶν Ἑλλή-
 “ νων ἐμμένει ἐντὸς τῶν ὄρων τῆς πολιτικῆς τῶν συμμάχων,
 “ καὶ δὲν φαίνεται ἐνισχύον τὰς περὶ πλήρους ἀνεξαρτησίας
 “ ἀξιώσεις τῶν Ἑλλήνων.

“ Προβάλλει λοιπὸν ἡ Ῥωσσία, α’, νὰ παραδεχθῶσιν αἱ
 “ Δυνάμεις τὰ ἐν τῷ ὑπομνήματι τούτῳ ἐνδιαλαμβανόμενα·
 “ β’, νὰ δοθῶσιν ἀνάλογοι ὁδηγίαι τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει
 “ ἀντιπροσώποις των· γ’, νὰ δοθῆ αὐτοῖς ἡ περὶ τῆς πραγμα-
 “ τοποιήσεως τῶν ἐν αὐτῷ ὄρων ἀπαιτουμένη ἐξουσία· δ’, νὰ
 “ κοινοποιήσωσιν ἐκ συμφώνου τῷ σουλτάνῳ ἀλληλοδιαδόχως
 “ ὅλους τοὺς περὶ εἰρηνοποιήσεως τοῦ σχεδίου τούτου ὄρους·
 “ ε’, νὰ εἰδοποιήσωσιν αἱ αὐταὶ τοὺς ἀντιπροσώπους των, ὅτι
 “ περὶ πολλοῦ ποιοῦνται τὴν παρὰ τοῦ σουλτάνου παραδοχὴν
 “ τῆς μεσολαβήσεως τῶν αὐλῶν· στ’, νὰ παραστήσωσιν τῷ
 “ σουλτάνῳ, ὅτι ἡ σύστασις τριῶν ἡγεμονειῶν διαιρεῖ τὰς δυνά-

“ μεις τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπειδὴ θ' ἀνατεθῆ εἰς αὐτὸν ὁ διορισ-
 “ μὸς τῶν ἡγεμόνων, θ' ἀποβλέπουν εἰς αὐτὸν αἱ ἐπισημότεραι
 “ οἰκογένειαι τῶν Ἑλλήνων.”

(β.)

Ἡ Ῥωσσία ἐπίστευεν, ὅτι ἡ Μολδοβλαχία θ' ἀπηλλάττετο
 εὐθὺς τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, καθ' ἃς ἔδωκεν ἐπανειλημ-
 μένας ὑποσχέσεις ὁ σουλτάνος. Τὰ πλεῖστα τῶν στρατευμά-
 των ἀνεχώρησαν ἔκτοτε· ἀλλ' ἡ κένωσις δὲν ἐπραγματοποιήθη
 εἰμὴ τῆς μὲν Βλαχίας τὸν ἰούλιον, τῆς δὲ Μολδαυίας τὸ τέλος
 τοῦ ἔτους τούτου, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε ὀλοτελής.

(γ.)

“ Ὁ πρέσβυς ὁ ἡμέτερος φίλος” (ἔγραψεν ἡ Πύλη πρὸς τὸν
 πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας τὴν 28 μαρτίου) “ δὲν παύει ἐπαναλαμ-
 “ βάνων πρὸς τὴν ὑψηλὴν Πύλην, ὅτι οἱ νόμοι τοῦ τόπου του
 “ ἀπαγορεύουν νὰ ἐμποδίσῃ ἡ αὐτὴ του τοὺς Ἀγγλοὺς τοῦ νὰ
 “ βοηθήσωσι τοὺς ἀποστάτας Ἑλληνας καὶ πολεμήσωσι τοὺς
 “ Μουσουλμάνους, καὶ ὅτι δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ παιδεύσῃ
 “ τόσον ἀδίκους πράξεις. Ἄν ἄλλος τις, ὄχι τόσον συνετὸς
 “ ὅσον ὁ πρέσβυς ὁ ἡμέτερος φίλος, ἔλεγε τοιαῦτα, θὰ ἐνομί-
 “ ζαμεν ὅτι ἤθελε νὰ μάθῃ πόσον εἴμεθα εὐπείστοι. Ἄτοπώ-
 “ τατον νὰ λέγῃ τις, ὅτι μία κυβέρνησις, ὅποιοι καὶ ἂν ᾖναι
 “ οἱ περὶ τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως νόμοι τῆς, δὲν ἔχει ἄδειαν
 “ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ὑπηκόους τῆς τοῦ νὰ πράττωσιν ἔργα πο-
 “ λέμου κατὰ τὴν ἀρέσκειάν των, καὶ παραβαίνωσι τὰς μεταξὺ
 “ τῆς κυβερνήσεώς των καὶ ἄλλης Δυνάμεως συνθήκας. Οἱ
 “ ἐσωτερικοὶ νόμοι τῆς Ἀγγλίας ἀφοροῦν μόνους τοὺς Ἀγγλοὺς,
 “ καὶ δὲν δύναται τις, ἐπὶ λόγῳ τῶν ἰδιαίτερων διατάξεων τινος
 “ κράτους, νὰ δικαιώσῃ τὴν διαγωγὴν τῶν ὑπηκόων μιᾶς Δυ-
 “ νάμεως πρὸς ἄλλην. Ἡ διαγωγὴ αὕτη πρέπει νὰ κανονισθῆ
 “ κατὰ τὸ δημόσιον δίκαιον, βάσειν ὅλων τῶν σχέσεων κυβερ-
 “ νήσεως πρὸς κυβέρνησιν καὶ ἔθνους πρὸς ἔθνος, καὶ ὄχι κατὰ
 “ τοὺς ἰδιαίτερούς νόμους καὶ τὰ ἔθιμα ἑνὸς τόπου. Ἄς ὑπο-
 “ θέσωμεν, ὃ μὴ γένοιτο, ὅτι ὑπήκοοί τινες τῆς μεγάλης Βρετ-
 “ τανίας ἐπανίστανται κατὰ τοῦ βασιλέως των, καὶ ὅτι ὑπήκοοι
 “ ἄλλου βασιλέως ἔχοντος εἰρηνικὰς καὶ φιλικὰς σχέσεις πρὸς
 “ τὴν Ἀγγλίαν, ὡς οἱ τῆς ὑψηλῆς, φέρ' εἰπεῖν, Πύλης, ἔστελ-

“ λαν ἄναφανδὸν πρὸς ἐκείνους παντὸς εἵδους βοηθήματα,
 “ ἦγουν πολεμεφόδια, τροφάς, χρήματα, προσέτι καὶ ἀξιωμα-
 “ τικοὺς ἐν ὑπηρεσίᾳ τῆς Πύλης· ἰκανοποιεῖτο ἄρα ἡ Ἀγγλία,
 “ ἂν ἡ Πύλη τῇ ἔλεγεν, ὅτι δὲν εἶχεν ἐξουσίαν νὰ ἐπαγρυπνῇ
 “ τὰς ἀξιοκατακρίτους ταύτας πράξεις τῶν ὑπηκόων της, διότι
 “ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ τόπου πᾶς Μουσουλμάνος ἐδύνατο
 “ δικαιοματικῶς νὰ κινήσῃ πόλεμον καθ’ οὐτινος ἢ θρησκεία
 “ δὲν ἦτον ἡ αὐτή;

“ Ἄν ἐνεκρίνοντο τὰ τοιαῦτα, ποία θὰ ἦτον ἡ θέσις τῶν
 “ ἐθνῶν πρὸς ἄλληλα; Ἡ γενικὴ εἰρήνη, περὶ ἧς ἡ Ἀγγλία,
 “ κατὰ τὸ λέγειν της, τόσον φροντίζει, δὲν θὰ ἐκρέματο πλέον
 “ ἀπὸ τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ δημοσίου δικαίου,
 “ ἀλλὰ θ’ ἀφίετο ὅλως διόλου εἰς τὰς ὀρέξεις καὶ τὰ πάθη τῶν
 “ λαῶν. Πᾶσα κυβέρνησις θὰ ἐνόμιζε τότε, ὅτι ἔπραξε πᾶν
 “ ὅ,τι ἐκρέματο ἀπ’ αὐτῆς, ἂν διετήρει τὴν φιλίαν κατὰ τὸ φαι-
 “ νόμενον, καὶ ὅτι ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἐκ τῶν καθηκόντων της, ἂν
 “ ἔλεγε πρὸς τὴν γείτονά της, ‘εἶμαι ἀφιλοκερδῆς φίλος σου,
 “ ‘εἶμαι ὅλη εἰς σὲ ἀφοσιωμένη, εὐαρεστήσου εἰς ταύτην μου
 “ ‘τὴν ὁμολογίαν καὶ μὴ μὲ μεμφθῆς ἂν ἀφίνω τοὺς ὑπηκόους
 “ ‘μου νὰ κόπτωσι τὸν λάρυγγα τῶν ὑπηκόων σου.’ Μᾶς νο-
 “ μίζει τάχα ὁ πρέσβυς ὁ ἡμέτερος φίλος τόσον μωροὺς ὥστε
 “ νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἡ κυβέρνησις του δὲν ἔχει ἐξουσίαν νὰ
 “ ἐπαγρυπνῇ τὴν διαγωγὴν τῶν ὑπηκόων της; Εἶχε βεβαίως ἡ
 “ ἀγγλικὴ κυβέρνησις τὴν δύναμιν καὶ ἐπροθυμήθη εἰς χρῆσιν
 “ αὐτῆς, ὅτ’ ἐπρόκειτο νὰ ἐμποδίσῃ τὰ ἀγγλικά πλοῖα τοῦ νὰ
 “ φέρωσιν ὀλίγα ἄλευρα εἰς τροφήν τῶν ὀθωμανικῶν φρουρῶν,
 “ αἵτινες ἀπέθνησκαν τῆς πείνας καὶ εἶχαν τοῦλάχιστον τὴν
 “ πεποιθήσιν των εἰς τὴν φιλανθρωπίαν παλαιοῦ φίλου. Τοι-
 “ αύτην δύναμιν εἶχε τότε ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, καὶ ὁ ὀδυνη-
 “ ρὸς θάνατος τόσων Μουσουλμάνων εἶναι τραγὴ ἀπόδειξις τῆς
 “ ἀδιαφορίας της. Ἄν ἔχωμεν εἰρήνην μετὰ τῆς Ἀγγλίας,
 “ ἔχομεν ἀναμφιβόλως καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσωμεν παρὰ
 “ τῆς αὐλῆς της νὰ μὴ ἀφίνῃ τοὺς ὑπηκόους της νὰ μᾶς πολε-
 “ μῶσιν. Ἄν ἀποδοκιμάξῃ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐχθρὰν διαγωγὴν
 “ τῶν ὑπηκόων της, διατί δὲν τοῖς λέγει ἅπαξ διὰ πάντα
 “ ‘Ἡ Πύλη εἶναι φίλη μας πρὸ αἰώνων, δὲν ἔχομεν παράπονα
 “ ‘κατ’ αὐτῆς, εἶναι λοιπὸν δίκαιον νὰ μὴ τῇ δώσωμεν αἰτίαν νὰ
 “ ‘ἔχῃ καὶ αὕτη παράπονα καθ’ ἡμῶν. Ἐκτελεῖ τὰς μεθ’ ἡμῶν
 “ ‘συνθήκας, δίκαιον εἶναι νὰ τὰς ἐκτελώμεν καὶ ἡμεῖς.’ Διατί

“ νὰ μὴ λαλήσῃ πρὸς τοὺς ὑπηκόους τῆς τὴν γλῶσσαν ταυτην ;
 “ διατί δὲν τοῖς εἶπε ποτὲ λόγον φιλικὸν ὑπὲρ ἡμῶν ; ὁ πρέ-
 “ σβυς, ὁ ἡμέτερος φίλος, ἀπορεῖ διότι δὲν ἀκούομεν τὰς συμ-
 “ βουλὰς του ; διατί ἀπορεῖ ; πάντοτε μᾶς λαλεῖ φιλικώτατα,
 “ ἀλλὰ νομίζει τάχα ὅτι δὲν ἤξεύρομεν πόσον οἱ συμπατριῶταί
 “ του ἀγωνίζονται νὰ μᾶς βλάψωσι ; πῶς συμβιβάζονται οἱ
 “ λόγοι τούτου πρὸς τὴν διαγωγὴν ἐκείνων ; θεωροῦντες τὰς
 “ τοιαύτας ἀντιφάσεις δὲν καταλαμβάνομεν τῇ ἀληθείᾳ τί
 “ τρέχει. Ἡ ὑψηλὴ Πύλη ἀπαιτεῖ ὅ,τι ἔχει δίκαιον ἢ ἀπαιτῇ,
 “ καὶ ὅ,τι ἡ Ἀγγλία δὲν ἔχει δίκαιον νὰ ἀρνήται· ἤγουν τὴν
 “ ἀπαγόρευσιν τοῦ νὰ πράττωσιν οἱ Ἀγγλοὶ κατὰ τῶν Μου-
 “ σουλιμάνων ἔργα πολέμια εἴτε διὰ τῆς προσωπικῆς συνδρομῆς
 “ των, εἴτε δι’ ἀποστολῆς χρημάτων καὶ πολεμεφοδίων, ὡς ἐπὶ
 “ τοῦ παρόντος, καὶ τοῦ νὰ ἐπιβουλεύονται τὰ συμφέροντα αὐ-
 “ τῶν ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ἰονικῆς κυβερνήσεως. Φανερόν
 “ εἶναι, ὅτι ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις δύναται νὰ ἐμποδίσῃ ὅλα
 “ ταῦτα ἂν θελήσῃ, καὶ εἶναι καιρὸς νὰ θελήσῃ.”

(δ.)

Ἐπιστολὴ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν ἀγγλικήν.

“ Οἱ Ἕλληνες πρὸ τεσσάρων ἐτῶν θαρρῶντες ἀδιασείτως εἰς
 “ τὴν θείαν πρόνοιαν ὑπερασπίζονται μὲ καλὴν ἔκβασιν τὸ ἔδα-
 “ φος τῶν προπατόρων των, λέγω ὅτι ὑπερασπίζονται τὸ ἔδα-
 “ φος, ἐπειδὴ ὀλίγον φροντίζουν διὰ τὰς πόλεις καὶ χωρία, διὰ
 “ τὰς οἰκίας καὶ ἰδιοκτησίας των· τοῦτο ἰκανῶς ἀπεδείχθη εἰς
 “ τὰς διαφόρους λεηλασίας τῶν ἐχθρῶν των, καθ’ ἃς οἱ Ἕλ-
 “ ληνες ἐθυσίασαν μὲ μεγάλην γενναιότητα καὶ μεγαλοψυχίαν
 “ ὅσα εἶχαν ἀκριβώτερα καὶ πολυτιμότερα, ἐπροτίμησαν τὴν
 “ ἐλευθερίαν ὑπὸ τὰς σκηνάς των, εἰς τὰς κοιλάδας των, καὶ
 “ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων των παρὰ τὰς λαμπρὰς κατοικίας
 “ τῆς δουλείας· αὕτη ἡ ἀξιοσημείωτος περίστασις τῆς ἱστορίας
 “ τοῦ ἐπιμαχικοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων δὲν πρέπει νὰ γε-
 “ νῆσῃ εἰς ὅλας τὰς χριστιανικὰς ψυχὰς τὴν πεποιθήσιν ὅτι οἱ
 “ Ἕλληνες ἀρχίζοντες τὴν πύλην διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὰ δικαιώ-
 “ ματά των, ἀποσεύοντες τὸν ἀφόρητον ζυγὸν αὐτῶν εἶχαν πρὸ
 “ ὀφθαλμῶν τὸν ἱερόν σκοπὸν τοῦ νὰ σώσουν τὴν πίστιν των,
 “ τὴν πατρίδα των, τοὺς ἱεροὺς ναοὺς των, τὰ μνημεῖα τῶν
 “ προγόνων των, τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία των, καὶ ὅχι
 “ ἐκεῖνα τὰ πολιτικὰ τέλη, τὰ ὅποια ἐτάραττον τότε τὴν Εὐρώ-

“ πην, ἀπέχοντες πολλὰ ἀπ’ αὐτά; Ὁδηγούμενοι λοιπὸν ἀπὸ
 “ τοιαύτας ἀρχὰς εἰς τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθησαν πάλιν δὲν
 “ ἔλλειψαν ἐπικαλούμενοι τὴν συμπάθειαν τῶν χριστιανῶν
 “ ἀδελφῶν των. Ἄλλ’ ἡ πολιτικὴ τῆς Εὐρώπης συλλαβούσα
 “ ἄλλας ἰδέας περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς συμφορᾶς μας ἀπεφάσισε
 “ νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν οὐδετερότητα. Οἱ Ἕλληνες δὲ μὴ
 “ βλέποντες τελειωμένην τὴν ἐπιθυμίαν των ἐβιάσθησαν νὰ
 “ ἀφοσιωθῶσι μόνοι των μὲ ἀμοιβαίαν πίστιν εἰς τὴν ὑπερά-
 “ σπισιν τῶν ἱερῶν δικαιωμάτων των, ἀφίνοντες εἰς τὸν καιρὸν
 “ νὰ φανερώσῃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας των.

“ Μολοντούτο τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὡς καὶ ἡ διοίκησίς του, τῆς
 “ ὁποίας λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γένω τὸ ὄργανον, παρῤῥησίαζον
 “ τὴν ὑπόκλισιν τοῦ πρὸς τὴν Βρεττανικὴν μεγαλειότητά του
 “ σέβας των μέσον τῆς ἐξοχότητός σας διακηρύττει πανδήμως
 “ ὅτι προτιμᾷ θάνατον ἔνδοξον παρὰ τὸν αἰσχιστον ζυγὸν εἰς τὸν
 “ ὁποῖον θέλουσιν νὰ τὸ κάμουν νὰ ὑποκύψῃ. Εἶναι ἀπίθανον ὅτι
 “ ἡ Βρεττανικὴ μεγαλειότης του, ἡ ὁποία ἔδειξε φιλανθρωποτά-
 “ τιν διαθήσειν πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, θέλει ἐπι-
 “ τρέψῃ ὥστε οἱ Ἕλληνες νὰ ἐξαλειφθοῦν ἀπὸ τὸν κατάλογον
 “ τῶν πεπολισμένων ἐθνῶν, ὡς ἦτον ἀνάξιοι διὰ νὰ ἐγκαταριθμη-
 “ θοῦν προτοῦ νὰ συστηθοῦν ὡς ἔθνος. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ὑπὸ
 “ τὴν ἀναφορὰν τῶν δικαιωμάτων των εὐρίσκονται εἰς θέσιν εὐ-
 “ νοϊκωτέραν παρ’ ἐκείνην τῶν λαῶν τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς.
 “ Αὐτοὶ ἠτίμασαν καὶ ἐταπείνωσαν τὴν ἀδυναμίαν τῆς τουρ-
 “ κικῆς διοικήσεως, ἀπέδειξαν ὅτι ἦσαν ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας· δὲν
 “ πολεμοῦν τὴν μητέρα πατρίδα των, ἀλλ’ ἐν ἔθνος τὸ ὁποῖον
 “ ἤρπασε καὶ κατεξουσίασε τοὺς τόπους των μεταχειριζόμενον
 “ τὰ τέκνα τῶν ὡς δούλους. Οἱ Ἕλληνες ἀπετίναξαν τὸν
 “ βαρβαρικὸν ζυγὸν μὲ μεγάλην ἐκπληξιν τῆς Εὐρώπης καὶ
 “ ὄλων τῶν ἐθνῶν ἐπεχειρίσθησαν τὸν πόλεμον, χωρὶς νὰ
 “ ἔχουν τοὺς τρόπους διὰ νὰ τὸν κάμουν, ὄντες πεπεισμένοι ὅτι
 “ ἄλλως δὲν ἐδύναντο νὰ ἀπολαύσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των
 “ παρὰ μὲ πολυαριθμοὺς θυσίας· ἀπέκτησαν φρούρια, πόλεις
 “ καὶ μέγαν ἀριθμὸν θέσεων, αἵτινες εὐρίσκοντο εἰς χεῖρας βαρ-
 “ βάρων δεσποτῶν αὐτῶν· εἰς διαφόρους μάχας κατέστρεψαν
 “ μὲ μερικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τὸν πολυαριθμὸν καὶ φοβερὸν
 “ στόλον τῶν Τούρκων· ἐσύστησαν νόμους ὁμοίους μὲ τοὺς τῶν
 “ πολιτισμένων ἐθνῶν, ἐσχημάτισαν διοικήσιν ὑπὸ τὰς διατα-
 “ γὰς τῆς ὁποίας ἐτάχθησαν. Ἐμπορεῖ τις πλέον νὰ ἀμφι-

“ βάλῃ τὴν σήμερον ἐὰν οἱ Ἕλληνες εἶναι ἄξιοι τῆς ἐλευθε-
 “ ρίας; Ἴσως ἡ Βρεττανικὴ μεγαλειότης του παρετήρησεν ὅτι
 “ ἡ Ἑλλάς ἐλευθερωθεῖσα, διὰ τὸ τὸν λαὸν αὐτῆς ἐμφυχοῦν
 “ πνεῦμα καὶ διὰ τὴν γεωγραφικὴν τῆς θέσιν, ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ
 “ ὠφέλιμος εἰς τὰ συμφέροντα τῆς μεγάλης Βρεττανίας. Τὸ
 “ ἐμπόριον εἶναι ἡ ζωοδοτικὴ ἀρχὴ τῶν πεπολισμένων ἐθνῶν
 “ καὶ ποῦ ἄλλοῦ ἠμπορεῖ νὰ λάβῃ μεγαλητέραν ἀσφάλειαν,
 “ παρὰ εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα τῆς Εὐρώπης, ἣτις κατὰ τινα τρό-
 “ πον σχηματίζεται ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος; Ποῖον ἄλλο σημεῖον
 “ ὠφελιμωτέρας ὑποστηρίξεως διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εὐρω-
 “ παϊκῆς ἰσοσταθμίας ἠμπορεῖ ἡ Ἀγγλία νὰ εὔρῃ παρὰ τὰ
 “ φυσικὰ ὀχυρώματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ Ἑλλάς εἶναι θεμέ-
 “ νη; αὐταὶ εἶναι ἀλήθειαι ἀναντίρρητοι, τὰς ὁποίας ὁ καιρὸς
 “ θέλει ἀνακάλυψαι.

“ Ἡ Ἑλλάς λοιπὸν δι’ αὐτὰς τὰς αἰτίας ἔχει, νομίζω, ἠθικῶς
 “ καὶ πολιτικῶς τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐλπίσῃ πᾶν εἶδος βοήθειας
 “ καὶ ὑποστηρίξεως ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος τὸ τόσον φιλοῦν τὴν
 “ ἀνθρωπότητα, καὶ ἐξαιρέτως ἀπὸ τὴν Βρεττανικὴν μεγαλειό-
 “ τητά του, τῆς ὁποίας ὁ κόσμος ὅλος γνωρίζει τὰ ἀξιοσέβαστα
 “ φρονήματα. Ἐκ τούτου δὲν εἶναι ἀμφιβολία, ἐὰν ἡ ἀνεξαρ-
 “ τησία τῆς Ἑλλάδος εἶναι σύμφωνος μὲ τὰ συμφέροντα τῶν
 “ εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, αὐτὴ ἡ περίστασις εἶναι μία ἰσχυρὰ ἀφορ-
 “ μὴ διὰ νὰ μὴ στερηθῇ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος τὰ ἱερά του δικαι-
 “ ὠματα· τὸ δὲ ἀγγλικόν, οὐτινος ἢ πρὸς τὴν τῆς Εὐρώπης πο-
 “ λιτικὴν ἰσοσταθμίαν ἐπιρροὴ εἶναι τόσον γενικῶς ἐγνωσμένη,
 “ νὰ μὴ σταθῇ ἀδιάφορον εἰς τὸ οἰκτρὸν θέαμα τῆς τόσον ἀναξίως
 “ καὶ ἀδίκως ὑπὸ τῶν ποδῶν καταπατουμένης ἀνθρωπότητος.”

(ε.)

Ἀπάντησις τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν ἐλληνικὴν.
 “ Ἡ πρὸς ἐμὲ ὑμετέρα ἐπιστολὴ τῆς 24 αὐγούστου δὲν ἔφθα-
 “ σεν εἰς χεῖράς μου εἰμὴ τὴν 23 ὀκτωβρίου· περιέχει αὕτη πα-
 “ ρατηρήσεις τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος περὶ
 “ τινος ἐγγράφου δημοσιευθέντος διὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐφημερί-
 “ δων ὡς σχεδίου τῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας περὶ εἰρηνοποιή-
 “ σεως τῆς Ἑλλάδος. Ἀναμφίβολον εἶναι, ὅτι ἡ δημοσίευσίς
 “ αὕτη ἔγεινεν ἄνευ ἀδείας, καὶ ἀγνωῶ ἂν ἔχῃ τινὰ ἐπισημότητα.
 “ Ἀλλ’ ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις φρονεῖ, ὅτι πᾶν σχέδιον τῆς Ῥωσ-
 “ σικῆς κυβερνήσεως, τεῖνον εἰς εἰρηνοποίησιν τῆς ἀνατολῆς,

“ δὲν ἡμπόρει νὰ μὴ ἦναι ευνοϊκὸν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οὐδ’
 “ ἐπρωτίθετο ἡ κυβέρνησις ἐκείνη νὰ δώσῃ τὸν νόμον αὐτοῖς ἢ τῇ
 “ ὀθωμανικῇ κυβερνήσει· ὁ δὲ μεγαλειότατος αὐτοκράτωρ πασῶν
 “ τῶν Ῥωσσιῶν, ὅπως καὶ ἂν ἐθεώρει τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέ-
 “ διον, θὰ ἔκρινε πρέπον νὰ τὸ κοινοποιήσῃ τοῖς συμμάχοις του
 “ πρὶν τὸ προβάλλῃ τοῖς διαμαχομένοις. Ὁ αὐτοκράτωρ τοῖς
 “ ἐκοινοποίησε τῶ ὄντι σχέδιόν τι, δι’ οὗ ἐπρόκειτο νὰ προταθῇ
 “ συγχρόνως ἀνακωχὴ καὶ τῇ ὀθωμανικῇ πύλῃ καὶ τῇ προσω-
 “ ρινῇ κυβερνήσει τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ σκοπῶ νὰ δοθῇ καιρὸς εἰς
 “ μεσολάβησίν τινα φιλικήν, ἢ δὲ ἀγγλικὴν κυβέρνησις δὲν θὰ
 “ ἐναντιούτο, ἂν τὸ τοιοῦτον σχέδιον ἐπροτεινέτο ἐν καιρῶ
 “ δέοντι· δὲν πρέπει δὲ νὰ ἀποκρύψω, ὅτι τὸ ἔγγραφον, τὸ
 “ κινήσαν εἰς τόσῃν ἀγανάκτησιν τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν,
 “ ἐκίνησεν εἰς ἄλλην τόσῃν καὶ τὴν ὀθωμανικὴν. Ἐν ᾧ οἱ
 “ Ἕλληνες φαίνονται ἀνένδοτοι πρὸς πάντα συμβιβασμὸν μὴ
 “ στηριζόμενον ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς τῶν ἀνεξαρτησίας, ἢ Πύλης
 “ ἀπορρίπτει ἐπίσης πάντα τρόπον συνδιαλλαγῆς μὴ χαρακτη-
 “ ρίζοντα τὸν Ἕλληνα ὡς ῥαγιᾶν. Οὕτω διατεθειμένων τῶν
 “ πνευμάτων, ὀλίγη ἐλπίς ἀναμφιβόλως ὑπάρχει μεσολα-
 “ βήσεως δεκτῆς καὶ εὐτυχούς. Ἄν ἡ Ῥωσσία ἐπρότεινε
 “ τοιοῦτον συμβιβασμὸν πρὶν καταστήσωσιν αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ
 “ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου ὅπου κατήντησαν τὴν σήμερον, ἂν τὸν
 “ ἐπρότεινε καθ’ ὃν καιρὸν αἱ περιπέτειαί τοῦ πολέμου ἐφαί-
 “ νοντο παρέχουσαι ἰσχυρὰς ἀφορμὰς συμβιβασμοῦ φιλικῶ τῶ
 “ τρόπῳ, οὔτε ἡ Ῥωσσία οὔτε ἄλλη τις δύναμις, θεωροῦσα τὸ
 “ σχέδιον τοῦτο ἄξιον τῆς σκέψεώς της, θὰ ἐφαίνετο μεμπτή.
 “ Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, θεωρούμενον ὡς ὑπόμνημα ῥωσσικόν,
 “ περιέχει στοιχεῖα εἰρηνοποιήσεως, ἂν καὶ τὰ στοιχεῖα ταῦτα
 “ δὲν φέρουν τοὺς ἀρμοδίους ἵνα τεθῶσιν ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν
 “ διαμαχομένων τύπους. Ἄν ἡ κυριαρχία τῆς Πύλης ἐπὶ τῆς
 “ Ἑλλάδος δὲν πρέπη ἀφεύκτως νὰ ἐπανέλθῃ, ἂν ἡ ἀνεξαρτησία
 “ τῶν Ἑλλήνων δὲν πρέπη ἀφεύκτως νὰ ἀναγνωρισθῇ (καὶ τὰ
 “ δύο ταῦτα ἀντίκεινται πρὸς τὸν συμβιβασμὸν), ἂν οἱ μεσῖται
 “ δὲν δύνανται ν’ ἀποφασίσωσιν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν
 “ ἀντιφερομένων, δὲν μένει παρὰ νὰ τροπολογηθῇ καὶ ἡ κυριαρχία
 “ τῆς Πύλης καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος, καὶ τότε νὰ
 “ συζητηθῶσιν ὁ τύπος καὶ ὁ βαθμὸς τῶν τροπολογιῶν· οἱ
 “ διαμαχομένοι διαμαρτυρόμενοι ἐδύναντο ἀναντιρρήτως νὰ
 “ ματαιώσωσι πᾶν σχέδιον συμβιβασμοῦ, ὅσον εὐλογον καὶ ἂν

“ ἦτον ὡς πρὸς τὰς ἀρχάς του, καὶ ὅσον ἀμερόληπτον ὡς πρὸς
 “ τοὺς ὄρους του. Ἄλλ’ ἡμεῖς ἤξεύρομεν ὅτι οἱ διαμαχόμενοι
 “ εἶναι ἐπίσης τῆς γνώμης νὰ ἀπορρίψωσιν ὅποιονδήποτε συμ-
 “ βιβασμὸν, καὶ ματαία φαίνεται ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἐλπίς
 “ πάσης εὐτυχοῦς μεσολαβήσεως.

“ Περὶ δὲ τῆς ἀγγλικῆς ἀντιλήψεως, ἦν ἐπικαλεῖσθε ὑπὲρ
 “ τῶν Ἑλλήνων εἰς ἀνάκτησιν τῆς ἀνεξαρτησίας των παραλ-
 “ ληλίζοντες τὰ δικαιώματά των πρὸς τὰ τῶν πολιτειῶν τῆς
 “ νοτίου Ἀμερικῆς, αἵτινες ἐχωρίσθησαν ὑπὸ τῆς μητροπό-
 “ λεώς των, ὀφείλω νὰ σᾶς παρατηρήσω, ὅτι ἐν τῇ μεταξὺ τῶν
 “ πολιτειῶν τούτων καὶ τῆς Ἰσπανίας πάλῃ ἡ Ἀγγλία ἐκήρυξε
 “ καὶ διετήρησεν αὐστηρὰν οὐδετερότητα. Τὰ αὐτὰ ἔπραξε καὶ
 “ ὡς πρὸς τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον τῆς Ἑλλάδος, καὶ πάν-
 “ τοτε ἐσεβάσθη τὰ πολεμικὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων. Ἄν δὲ
 “ ἠναγκάσθη πρὸ ὀλίγου νὰ ἐμποδίσῃ τὰς καταχρήσεις τοῦ
 “ δικαίου τούτου, ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ εὐρεθῇ πλέον εἰς τὴν
 “ αὐτὴν ἀνάγκην. Ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ἄς
 “ εἶναι βεβαία, ὅτι ἡ ἀγγλικὴ θὰ διατηρήσῃ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν
 “ αὐτὴν οὐδετερότητα, καὶ δὲν θ’ ἀποπειραθῇ νὰ βιάσῃ τοὺς
 “ Ἕλληνας ἐπὶ λόγῳ εἰρηνοποιήσεως εἰς παραδοχὴν σχεδίου
 “ συμβιβασμοῦ παρὰ τὰς εὐχὰς των, ἂν ποτε γενῆ λόγος περὶ
 “ τοιούτου. Ἄλλ’ ἂν οἱ Ἕλληνες, ἡ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ μετα
 “ ταῦτα, νομίσωσι πρέπον νὰ ζητήσωσι τὴν μεσιτείαν μας,
 “ τὴν προσφέρομεν τῷ σουλτάνῳ, καὶ ἂν τὴν δεχθῇ, οὐδὲν θὰ
 “ παραμελήσωμεν εἰς καρποφορίαν τῆς διὰ τῆς συνεργίας καὶ
 “ τῶν ἄλλων Δυνάμεων, ὧν ἡ συνδρομὴ καὶ τὸν συμβιβασμὸν
 “ θὰ εὐκολύνει καὶ τὴν διατήρησιν αὐτοῦ θὰ ἀσφαλίσῃ. Ἴδου
 “ ὅ,τι δύναται ἡ Ἑλλάς, καθὼς ἡμεῖς κρίνομεν, νὰ ζητήσῃ παρὰ
 “ τῶν Ἀγγλων ὑπουργῶν. Οὔτε ἐμμέσως οὔτε ἀμέσως ἐρέ-
 “ θισαν οὗτοι τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος των,
 “ ἀλλ’ οὔτε διὰ τινος τρόπου παρενέβαλαν ἐμπόδια εἰς τὴν
 “ πρόοδόν του· οὐδεὶς ἔχει δίκαιον νὰ ὑπολάβῃ ὅτι ἡ Ἀγγλία,
 “ ἔχουσα ὑπ’ ὄψιν τὰς μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Πύλης ἐνυπαρ-
 “ χούσας φιλικὰς σχέσεις καὶ τὰς παλαιὰς συνθήκας, ἄς ἡ
 “ Πύλη δὲν παρέβῃ, ἠμπορεῖ ν’ ἀναδεχθῇ πάλιν μηδόλωσ
 “ παρ’ αὐτῆς προκαλεσθεῖσαν, καὶ νὰ οἰκειοποιηθῇ διαφορὰν
 “ ἀλλοτριαν. Ἐλπίζω ὅτι οἱ λόγοι μου θὰ διασκεδάσουν πᾶ-
 “ σαν ἐξ ἀγνοίας ἢ ἐκ πνεύματος ῥαδιουργίας ὑπόνοιαν, καὶ
 “ πᾶσαν κατηγορίαν ὅτι δυσμενῶς διέκειτο ἡ ἀγγλικὴ κυβέρ-

“ νησις πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ θὰ ἴδωσιν οὗτοι ἐν τοῖς λόγοις
 “ μου τούτοις τὴν καθαρότητα τῶν φρονημάτων μας, ἄτινα δὲν
 “ δὲν διστάζομεν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ παρῆρησι.”

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ.

(α.)

Ἐν ᾧ κατεγινόμεν ἐῖς τὴν τύπωσιν τοῦ γ' τόμου, ἐξεδόθη δίτομος ἱστορία τοῦ κυρίου Φινλάη περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Μὲ μέμφεται ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἐν σελίδι 69 τοῦ β' τόμου ὡς μηδεμίαν ποιήσαντα μνείαν τοῦ κόμητος Σανταρόζα ἐν τῷ ἐπ' ἐκκλησίας ἐπικηδεῖω μου λόγῳ εἰς τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ πεσόντας· ὠρμήθη δὲ εἰς τὴν μομφὴν ταύτην ἔκ τινων τῶν ἐν τῷ ἡμερολογίῳ τοῦ Ἰταλοῦ κυρίου Κολλενίου λόγων.

Οὐδέποτε ἀπήγγειλα ἐπικηδεῖον λόγον εἰς τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ πεσόντας. Ὁ λόγος, ὃν αἰνίττονται καὶ ὁ κύριος Κολλένιος καὶ ὁ κύριος Φινλάης, εἶναι ὃν ἀπήγγειλα τὴν 10 ματου 1825, καθ' ἣν ἡμέραν ἐκηρύχθη γενικὴ ἀμνηστία· εἶχε δὲ ὁ λόγος θέμα τὴν ὁμόνοιαν· παρενείρεται δὲ τὸ ἐν Σφακτηρίᾳ πάθημα ἐν παρόδῳ, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ἐκεῖ πεσόντων Ἑλλήνων ἢ φιλελλήνων μνημονεύεται ὀνομαστί· εὐφημον ὁμως καὶ δικαίαν μνήμην ἐποίησα τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς καὶ θερμοῦ φιλέλληνος Σανταρόζα ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ ἀνὰ χειρας κεφαλαίου τῆς Ἱστορίας μου πρὸ πολλῶν ἐτῶν.

Λέγει ὁ κύριος Φινλάης ἐν σελίδι 180 τοῦ α' τόμου ὅτι, ἐπειδὴ σπανίως ἀναφέρω τὰς πηγὰς, ὅθεν ἀρύομαι, λαμβάνω τὴν ελευθερίαν ν' ἀντιγράψω τοὺς συγγραφεῖς, ὁσάκις εἶναι Ἕλληνες, καὶ νὰ τοὺς μεταφράζω κατὰ γράμμα, ὁσάκις εἶναι ξένοι· φέρει δὲ καὶ παράδειγμα φράσιν τινὰ δίστιχον ἐκ τῶν ὑπομνημάτων τοῦ αἰοιδίμου Γερμανοῦ λέγουσαν· “ Συγχρόνως ἄλλοι Καλαβρυτινοὶ ἐφόνευσαν δύο σπαχῆδας Τριπολιτώτας εἰς τὸ χωρίον τοῦ Λιβαρτίου, καὶ πάλιν ἄλλοι εἰς τὸν Φενεὸν τοὺς γυφτοχαρατσῆδας.”

Οἱ πρὸ ἐμοῦ συγγράψαντες διγηθήθησαν τὰ ἐν τῇ φράσει ταύτῃ συμβάντα· γνωστὰ δὲ τοῖς πᾶσι καὶ ἀναμφισβήτητα, καὶ οὐδεμίαν χρεῖαν μαρτυρίας εἰς ἐπιβεβαίωσιν πασυγγνώστων καὶ πανθομολογητῶν συμβάντων. Σημειωτέον δέ, ὅτι ὁ κύριος

Φινλάης παρενόησε τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, γυφτοχαρατσῆδας. Δὲν ἐννοεῖ ἢ ἐν τῇ ἀνωτέρω φράσει λέξις αὕτη, ὡς αὐτὸς καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ καὶ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ συγγράμματός του ἡμαρτημένως ὑπολαμβάνει, ὅτι οἱ χαρατσῆδες ἐκαλοῦντο οὕτω πρὸς χλευασμὸν, ἀλλ' ὅτι ἐχαράττοναν τοὺς τῆδε κἀκεῖσε περιφερομένους φερεοίκους γύφτους· ἐκ τῆς τάξεως δὲ ταύτης ἦσαν οἱ φονευθέντες· χαρατσῆδες δὲ ἀπλῶς ἐκαλοῦντο οἱ χαρατσόνοντες τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων καὶ χωρίων.

Ποιῶν λόγον ὁ κύριος Φινλάης ἐν σελίδι 335 τοῦ α' τόμου περὶ τῶν κατὰ τὸν Βαρνακιώτην, καὶ διψῶν νὰ εὕρῃ αἰτίαν μομφῆς κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ κατ' ἐμοῦ, λέγει· “Ἐγνώριζαν καὶ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Τρικούπης” (ἀνάγνωθι Ἰωάννης Τρικούπης, ὁ πατήρ μου, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος Φινλάης ἐπιδιορθώνει τοῦτο ἐν τῷ τέλει τοῦ τόμου ὡς ἡμαρτημένον) “τὰς ῥαδιουργίας τοῦ Βαρνακιώτου καὶ τὰς ἐνεθάρρυναν ἐπὶ “ματαίᾳ ἐλπίδι ὠφελείας ἐξ ἐπιπλάστου προδοσίας, ἀλλ' ἠττήθησαν ἐν τῷ ἀτίμῳ τεχνάσματί των.”

Παράδοξον πῶς ὁ κύριος Φινλάης δὲν συστέλλεται ἀποκαλῶν ἄτιμον τέχνασμα τὸ εἰς ἀναβολὴν τῆς εἰς τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν ἐπικειμένης ἐχθρικής εἰσβολῆς ἐν τῇ δεινῇ ἐκείνῃ ὥρᾳ στρατήγημα τοῦτο. “Ἄν οὕτως ἔχῃ, ἄτιμον τέχνασμα εἶναι καὶ τὸ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἐπὶ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου πρὸς τὸν Ἄγον Βασιάρην καὶ μυρία ἄλλα· ἄτιμότερον δὲ τούτων, κατὰ τὸν κύριον Φινλάην, εἶναι καὶ τὸ τοῦ Θεμιστοκλέως πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπὶ τῆς κατασκευῆς τῶν Μακρῶν τειχῶν.

Ἐξ ὧσων ἀπηντήσαμεν ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἐπικρίσεων τοῦ κυρίου Φινλάη ἀποδεικνύεται σαφέστατα, ὅτι καὶ τὰ τοῦ λόγου μου περὶ τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ πεσόντων, ὧν τὴν ἀποσιώπησιν καλεῖ ὁ κύριος Φινλάης τρανὸν δέυγμα τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς ξένους ἀχαριστίας, εἶναι τρανὸν ψεῦδος, καὶ ἡ ἐπανόρθωσις του περὶ τῶν γυφτοχαρατσῆδων φανερά παραδιόρθωσις, καὶ οἱ περὶ τῶν ἐπὶ Βαρνακιώτου λόγοι του αὐτόχρημα παραλογισμοί.

Ἦρανίσθην βεβαίως ἢ, ἂν θέλῃ ὁ κύριος Φινλάης, μετέφρασα κατὰ γράμμα τεμάχια τῆς Ἱστορίας τοῦ Γόρδωνος· δὲν ἠθέλησα δὲ νὰ τὰ παραφύσω, ὡς ἄλλοι τινὲς ἱστοριογράφοι, διότι ἐθεώρησα τοῦτο παιδαριῶδες. Ἴδου δὲ ὁ λόγος, δι' ὃν ἀπεσιώπησα ἐκ προμελέτης πόθεν τὰ παρέλαβα.

* Ἄλλο τὸ συγγράφειν τὰ προγενέστερα συμβάντα, καὶ ἄλλο τὰ συγγράφειν τὰ σύγχρονα. Ἐν ἐκείνοις ἡ μαρτυρία ὅθεν πορίζεται ἡ ὕλη εἶναι ἀπαραίτητος, ἀλλ' ἐν τούτοις εἶναι ἀδύνατος, διότι πορίζεται ἐκ πολλῶν στομάτων, καὶ ἡ ἀξιοπιστία κατανατᾶ ἀνεξέλεγκτος, διότι οἱ λόγοι εἶναι πτερόεντες· ἐγγύησις δὲ τῆς ἀκριβείας τῶν ἱστορουμένων εἶναι κυρίως ὁ χαρακτήρ τοῦ ἱστορικοῦ. Ἄλλ' ὅσάκις ὁ σύγχρονος ἱστορικὸς παραλαμβάνει τι παρὰ συγχρόνου ἱστορικοῦ, ὀφείλει νὰ μὴ τὸ παραλαμβάνῃ εἰμὴ ὑπὸ τὴν ἐξέλεξιν αὐτοπτῶν καὶ αὐτηκῶν, καθ' ὅσον εἶναι τοῦτο ἐφικτόν, ἢ ὑπὸ τὸ κῦρος ἀνεκδότων ἡμερολογίων ἢ ἀξιοπίστων ἐγγράφων· τοῦτο ἐγὼ ἔπραξα συνήθως· ἠρύσθην δὲ συχνάκις καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν πηγῶν ὅθεν ἠρύσθησαν καὶ οἱ σύγχρονοὶ μου συγγραφεῖς.

Ἄρκοῦντα νομίζω ταῦτα εἰς ὀρθὴν ἐκτίμησιν καὶ τινῶν ἄλλων μικρολογιῶν τοῦ κυρίου Φινλάη περὶ τῆς ἱστορίας μου· λέγω μικρολογιῶν, διότι οὐδὲν ὅπως οὐσιώδες τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ μου προσβάλλει, ἂν καὶ φαίνεται μικροσκοπικῶς καταγιγνώμενος εἰς ἀνεύρεσεν ἡμαρτημένων. Τοῦτο μόνον λυπούμενος προσθέτω, ὅτι ὁ διερχόμενος τὴν βίβλον του ἀδύνατον νὰ μὴ τὴν θεωρήσῃ ἀποκύημα ἀκρισίας, δυστροπίας καὶ ἀγενοῦς πάθους πρὸς τοὺς ἀνδρας τοῦ Ἀγῶνος.

(β.)

Ὁ ἐπίσκοπος Μοθῶνης, καταμνηθεὶς ὡς ὑποκινήσας τὰς ἀδίκους σφαγὰς τῶν ἐν Νεοκάστρῳ ἐπὶ τῆς πτώσεώς του ἐβασανίσθη καὶ ἐτελείωσε τὰς ἡμέρας του ἐν σκοτεινῇ φυλακῇ πανωλόβλητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ.

(α.)

“Τὸ στρατιωτικὸν μας” (ἔγραφε τὸ νομοτελεστικὸν τῇ ἐν Λονδίῳ ἐπιτροπῇ τὴν 11 ἰουνίου) “κατήντησεν ὄχι πλέον ἀνοικονόμητον, ἀλλὰ καὶ ὁ λυμεὼν τῆς πατρίδος· αἱ καταχρήσεις του εἶναι ἀπερίγραπτοι· διὰ νὰ λάβετε μίαν ἰδέαν αὐτῶν ἀρκεῖ νὰ σᾶς εἴπωμεν ὅτι πολλάκις χάνομεν τὴν νίκην καὶ κινδυνεύει ἡ πατρίς, διότι ἐν ᾧ ἡ διοίκησις νομίζει ὅτι ἔχει εἰς μίαν θέσιν πέντε χιλιάδας στρατιωτῶν, ὅταν πρέπη

“ ν’ αντιπαραταχῶσι, δὲν εὐρίσκονται οὔτε χίλιοι, καὶ αὐτοὶ
 “ σπανιώτατα εὐρίσκονται σύμφωνοι καὶ πολλάκις χαρίζουν
 “ διὰ τῆς διερέσεώς των τὴν νίκην εἰς τὸν ἐχθρόν. Ἄλλα τὰς
 “ καταχρήσεις αὐτὰς ποῖος νὰ τὰς ἐμποδίσῃ; ὁποίους καὶ ἂν
 “ μεταχειρισθῇ ἢ κυβέρνησις εἶναι τῆς αὐτῆς ζύμης, καὶ ἂν
 “ κάμουν καμμίαν δούλευσιν εἰς αὐτήν, ἀφ’ οὗ διὰ μέσου των
 “ ταπεινώσῃ ἢ διοικήσις τοὺς ἐναντίους της, αὐτοὶ γίνονται
 “ χειρότεροι καὶ θέλουν νὰ δώσουν νόμους, ἢ δὲ διοικήσις
 “ ἀναγκάζεται νὰ τοὺς οἰκονομῇ. Αὐτοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ ἢ
 “ κακοῦθῆια ἐξήντηλησε τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ δανείου χω-
 “ ρὶς νὰ ὠφελῆθῃ παντελῶς ἢ πατρίς, καὶ εἰς τὸν παρόντα κίν-
 “ δυνον δὲν ἔχει οὔτε μέσα οὔτε στρατιώτας νὰ ἀντιτάξῃ.”

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ.

(α.)

“ Τὸ δὲ ἄντρον τὸ Κωρύκιον μεγέθει τε ὑπερβάλλει τὰ εἰρη-
 “ μένα, καὶ ἔστιν ἐπὶ πλείστον ὀδεῦσαι δι’ αὐτοῦ καὶ ἄνευ λαμ-
 “ πτήρων· ὅ τε ὄροφος ἐς αὐταρκες ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀνέστηκε,
 “ καὶ ὕδωρ τὸ μὲν ἀνερχόμενον ἐκ πηγῶν, πλέον δὲ ἔτι ἀπὸ τοῦ
 “ ὀρόφου στάζει, ὥστε καὶ δῆλα ἐν τῷ ἐδάφει σταλαγμῶν τὰ
 “ ἴχνη διὰ παντός ἐστι τοῦ ἄντρον. . . . . Ἄπο δὲ τοῦ Κωρυκίου
 “ χαλεπὸν ἤδη καὶ ἀνδρὶ εὐζώνῳ πρὸς τὰ ἄκρα ἀφικέσθαι τοῦ
 “ Παρνασοῦ . . . . . Σηηλαίων δὲ ὧν εἶδον θέας ἄξιον μάλιστα
 “ ἐφαίνετο εἶναί μοι.”—Ἐκ τῶν τοῦ Πausανίου.

“ Ἱεροπρεπῆς δ’ ἐστὶ πᾶς ὁ Παρνασός, ἔχων ἄντρα τε καὶ
 “ ἄλλα χωρία τιμώμενά τε καὶ ἀγιστευόμενα, ὧν ἐστὶ γνωριμώ-
 “ τατόν τε καὶ κάλλιστον τὸ Κωρύκιον, νυμφῶν ἄντρον.”—Ἐκ
 τῶν τοῦ Στράβωνος.

“ Σέβω δὲ νύμφας, ἔνθα Κωρυκίς πέτρα

“ κοίλη, φίλωνός, δαιμόνων ἀναστροφή.”—

Ἐκ τῶν τοῦ Αἰσχύλου.

(β.)

Θέλων ὁ ἀντιναύαρχος Δεριγνῆς νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῆς
 σκανδαλώδους διαγωγῆς τοῦ πλοίαρχου τούτου, ἔστειλε τὴν
 κορβέτταν Victorieuse εἰς Ἱδραν, καὶ τὴν γολέτταν Estafette εἰς

Αϊγιναν, καὶ ἔμαθε παρὰ τοῦ Τομπάζη, τοῦ Κριεζῆ καὶ τοῦ Κανάρη, ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος γαλλικὸν βρῖκει ἔρριψε τῷ ὄντι ἐπὶ τὴν λέμβον τοῦ Κανάρη τέσσαρας κανονίας.

(γ.)

Ἐπειδὴ ὁ κύριος Κρητοβουλίδης λέγει ἐν σελίδι 331 τῶν ὑπομνημάτων του, ὅτι παρεμόρφωσα τὰ περὶ ἧς ὁ λόγος καταλήψεως τῆς Γραμβούσης, δηλοποιῶ εἰς πίστωσιν ὧν διηγῆθην, ὅτι εἶχα πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπ' ὄψιν, γράφων ταῦτα, καὶ τὸ περὶ οὗ προανέφερα καὶ εἰσέτι ἀνὰ χεῖράς μου ἰδιόγραφον ὑπόμνημα τοῦ κυρίου Ἀναγνώστη Παναγιώτου, ὅχι κατὰ τὸν κύριον Κρητοβουλίδην ἀπόντος ἀλλὰ παρόντος ἐπὶ τῇ καταλήψει τοῦ φρούριου τούτου καὶ πρωταγωνισθέντος. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο διηγεῖται καὶ τὰ τῆς ἐπὶ Τομπάζη ἀποτυχούσης ἐφόδου τῆς Γραμβούσης καὶ ἄλλα συμβάντα. Τῶν δύο τούτων συμπολιτῶν καὶ ὑπομνηματιστῶν ἡ διήγησις ἐν πολλοῖς διαφέρει προτιμότερα δὲ βεβαίως ἢ τοῦ αὐτόπτου, τοῦ καὶ ὡς πολιτικοῦ καὶ ὡς πολεμικοῦ διακριθέντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΣΤ.

(α.)

Τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Μαυροκορδάτου ἰδιαίτερος εἰς Βαυαρίαν καὶ ὁ Ῥεϊνέκος ἐπὶ παραγγελία νὰ μάθη παρὰ τοῦ ἐκεῖ διατρίβοντος καὶ ἀξίως διὰ τὸν χαρακτήρα καὶ τὰς ἀρετάς του τιμωμένου Εὐγενίου Βωαρναίσου, ἂν ἐδέχτο τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀπέθανε πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀπεσταλμένου.

(β.)

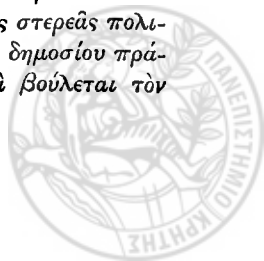
Καθ' ὃν καιρὸν ἐπεριμένετο ὁ Μεττερνίχος εἰς Παρισίους, ἠρώτησεν ὁ ἐκεῖ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, Γραμβίλλος, τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸν Κάννιγγα τί νὰ τῷ εἶπη. “Μάθε πρῶτον,” ἀπήντησεν ὁ Κάννιγγ, “ὅτι θεωρῶ τὸν Μεττερνίχον ὡς τὸν ἀχρειέστατον καὶ τὸν ψευδέστατον τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ καθ' ὅλον ἴσως τὸν πολιτισμένον κόσμον ἀνθρώπων.”—George Canning and his Times.

(γ.)

Ἴδου το ἔγγραφον ὀλόκληρον.

“ Ὁ κλῆρος, οἱ παραστάται, οἱ ἀρχηγοὶ πολιτικοὶ καὶ
 “ στρατιωτικοὶ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους Ἀον·
 “ παρατηροῦντες ὅτι, διὰ τὰ ἀνεξάλειπτα δικαιώματα τῆς ἰδιο-
 “ κτησίας καὶ κυριότητος, διὰ τὰς ἐπικρατούσας ἀρχὰς τῆς
 “ θρησκείας καὶ ἐλευθερίας καὶ διὰ τὸ ἐκ φύσεως ἔμφυτον τοῦ
 “ νὰ διατηρῆ καὶ διασφαλίσῃ ἕκαστος τὴν ἰδίαν ὑπαρξιν, οἱ
 “ Ἕλληνες ἐνωπίστησαν μὲ τὰ ὄπλα τῆς δικαιοσύνης, καὶ
 “ εἰς διάστημα πλέον τεσσάρων ἐτῶν ὑπέστησαν ἀποφασιστι-
 “ κῶς καὶ σταθερῶς κατὰ τῶν δυνάμεων τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρι-
 “ κῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου πεζῶν τε καὶ ναυτικῶν, καὶ εἰς ὅλους
 “ τούτους τοὺς κινδύνους, τῶρα ἠφάνισαν καὶ τῶρα ἄμπωσαν
 “ τὰς κολοσσαίας δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τελευταῖοι στερη-
 “ μένοι παντὸς μέσου ἀνήκοντος εἰς τοιοῦτον ὑψηλὸν ἐγχεί-
 “ ρημα καθιέρωσαν οὗτοι διὰ τοῦ αἵματός των τὰ πολύτιμα
 “ αὐτῶν δικαιώματα, καὶ ἔδωκαν εἰς τὸν ἐκπεπληγμένον κόσμον
 “ ὅχι τόσοσιν κοινὰς ἀποδείξεις δι’ ὅσον εἶναι ἰκανὸς ἕνας λαὸς ἐκ
 “ φύσεως γεννημένος διὰ νὰ ζῆ ἐλεύθερος, καὶ ὅστις ἤδη ἐδυνήθη
 “ νὰ διασπᾶσῃ τοὺς βρόχους μιᾶς ἰκανῶς πολυχρονίου καταθλι-
 “ πτικῆς δουλείας· Βον· παρατηροῦντες ὅτι ἐκ τῶν ἀποτελε-
 “ σμάτων μιᾶς πάλης οὕτως ἀνομοίου ἀπέκτησαν οἱ Ἕλληνες
 “ τὴν ἀπαράμιλλον ἀπόφασιν τῆς πολιτικῆς αὐτῶν καταστά-
 “ σεως· Γον· σκεπτόμενοι ὅτι πράκτορές τινων ἠπειρωτικῶν Δυ-
 “ νάμεων, ἂν καὶ χριστιανῶν, δὲν διεφύλαξαν ὀδηγίαν συνεχο-
 “ μένην μὲ τὰς ἀρχὰς τὰς ὁποίας αὐτοὶ ἐστερέωσαν, ἀλλ’ ὑπὸ
 “ μέρους τῶν αὐτῶν δὲν ἔλειψαν νὰ ἐκβῶσι συνεχῶς ἀντιρρήσεις
 “ πολιτικαὶ πολυμόρφου οὐσίας καὶ χαρακτήρος· Δον· παρατη-
 “ ροῦντες ὅτι τινὲς τῶν πρακτόρων τούτων παίζουσι διὰ τῶν
 “ ἀπεσταλμένων των ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, ὥστε νὰ εἰσχωρήσῃ
 “ εἰς τινὰς Ἕλληνας ἢ κλίσεις τοῦ νὰ συστήσουν νέους σχημα-
 “ τισμοὺς πολιτικοὺς ἀρμοδίους πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὰ τέλη τῶν
 “ τοιούτων παρακινήτων· Εον· παρατηροῦντες ὅτι ὅχι ὀλίγους
 “ κατατρεγμοὺς καὶ παραβάσεις ὑποφέρει ἢ νόμιμος καὶ τακτικὴ
 “ κίνησις τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν θα-
 “ λασσιῶν δυνάμεων τινων Βασιλειῶν, οἵτινες κατὰ πάντα τρό-
 “ πον πειράζουσι τὰ καθήκοντα τῆς διακηρυχθείσης οὐδετερότη-
 “ τος ὑπὸ τὰς αὐλὰς των εἰς τὰς συνελεύσεις τοῦ Λαυβαχ καὶ τῆς

“ Βερώνης· ΣΤον· παρατηρούντες με μεγάλην θλίψιν αὐτοὺς τοὺς
 “ χριστιανοὺς ὑπλιζομένους ἐναντίον τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐαγγε-
 “ λίου καὶ εἰς βοήθειαν ἐκείνων τοῦ Κοραίου, εἰς τρόπον ὥστε
 “ στρατιῶται Εὐρωπαῖοι, ἐναντίον πάσης ἀρχῆς ἀληθοῦς πολι-
 “ τικῆς καὶ ἠθικῆς, σπεύδουν νὰ διδάξουν διορίσουν καὶ ὀδηγή-
 “ σουν τὰ στίφη τῶν βαρβάρων διευθυνόμενα νὰ λεηλατήσουν
 “ τὴν ἱεράν ἐκείνην γῆν, ἣτις σκεπάζει ἀνάμικτα καὶ συγκεχυμένα
 “ τὰ ἀθάνατα κόκκαλα τῶν Κιμώνων, τῶν Τσαμαδῶν, τῶν Λεω-
 “ νιδῶν, τῶν Μποτσάρων, τῶν Φιλοποιμένων, τῶν Νικηταραίων
 “ καὶ Κολιαίων, ὅπερ ἐμποδίζει τὰς προόδους τῆς ἱεράς ὑποθέ-
 “ σεως τῆς Ἑλλάδος· Ζον· παρατηρούντες ὅτι ἡ διοίκησις τῆς
 “ μεγάλης Βρεττανίας, εὐτυχῆς εἰς τὸ νὰ διευθύνῃ λαὸν ἐλεύ-
 “ θερον, εἶναι ἡ μόνη ἣτις διετήρησε μέχρι λεπτοῦ καθαρὰν
 “ τὴν οὐδετερότητα περιφρονούσα νὰ μιμηθῇ τὰς ἀναφανδὸν
 “ βίας ἢ τὰς νεφώδεις διαχειρήσεις αἱ ὅποια ἀπὸ ἄλλους ἀδια-
 “ κόπως ἐπράχθησαν καὶ πράττονται εἰς τὴν Ἑλλάδα Κων-
 “ σταντινούπολιν καὶ Αἴγυπτον· Ηον· σκεπτόμενοι ὅτι ἡ Βρετ-
 “ τανικὴ ἀδιαφορία δὲν ἀρκεῖ νὰ ἀντιῤροπήσῃ τὸν ἤδη ἐπηυξή-
 “ μενον ἐξωτερικὸν κατατρεγμὸν πρὸς βλάβην τῆς Ἑλλάδος.
 “ Θον· παρατηρούντες ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὄχι ἀπὸ χαίνουσιν δυνά-
 “ μεων οὔτε ἀπὸ ἀδυνατισμένην ἀπόφασιν δὲν ἐδυνήθη μέχρι
 “ τοῦδε νὰ προεπιχειρῇ, ἀλλὰ διὰ τὰ προῤρηθέντα αἷτια καὶ
 “ μάλιστα τὴν πηγάζουσαν ἀπὸ τοῦ νὰ μὴν ἔλαβε ποτὲ διοί-
 “ κησιν ὑπερτέραν τῶν παθῶν καὶ σχέσεων· Ιον· παρατηρούντες
 “ ὅτι οἱ Ἕλληνες εἰς τοιαύτην γενναίαν μάχην ἢ πρέπει νὰ
 “ ἐκβῶσιν ἀπὸ ταύτην νικηταί, ἢ θέλουν εἶσθαι τελείως ἀφα-
 “ νισμένοι, ἐπειδὴ οὐδὲν μέσον εἶναι τὸ ὁποῖον νὰ δύναται νὰ
 “ τοὺς ἀποσπάσῃ ἀπὸ ταύτην τὴν ἀπόφασιν ἣτις ἤδη κατήν-
 “ τησεν ἀπὸ τὴν φορὰν τοῦ πολέμου καὶ τοῦ χρόνου ἄφευκτος·
 “ ΙΑον· παρατηρούντες τέλος πάντων ὅτι, ἂν ἀπὸ ὑπερτάτην
 “ χάριν τῆς Προνοίας εὐρίσκωνται στερεωμένοι πλησίον μας αἱ
 “ Βρεττανικαὶ δυνάμεις, χρεωστέῃ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν παρούσαν
 “ αὐτῆς κατάστασιν νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τοῦτο ἐγκαίρως ὡς καὶ νὰ
 “ ἐλπίσῃ ἀπὸ τὴν εὐθύτητα καὶ φιλανθρωπίαν τῆς ἰσχυρᾶς
 “ αὐτῆς διοικήσεως· ὅθεν πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ἱερῶν δικαιο-
 “ μάτων τῆς τοῦ κράτους ἐλευθερίας καὶ ἰκανῶς στερεᾶς πολι-
 “ τικῆς ὑπάρξεως ἡ Ἑλλὰς διὰ τῆς παρούσης δημοσίου πρά-
 “ ξεως προσδιορίζει, ἀποφασίζει, θεσπίζει, καὶ βούλεται τὸν
 “ ἐπόμενον Νόμον.

“ Αον· Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δυνάμει τῆς παρουσίας πράξεως
 “ θέτει ἐκουσίως τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς αὐτοῦ ἐλευθε-
 “ ρίας, ἔθνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ὑπάρ-
 “ ξεως ὑπὸ τὴν μοναδικὴν ὑπεράσπισιν τῆς Μεγάλῃς Βρεττανίας.
 “ Βον· Ἡ παρούσα αὐτῆ ὀργανικὴ πράξις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους
 “ συνοδεύεται μὲ ἐπὶ τούτου διπλοῦν ὑπόμνημα πρὸς τὴν σε-
 “ βασμίαν διοίκησιν τῆς αὐτοῦ Βρεττανικῆς μεγαλειότητος
 “ κατ’ εὐθείαν εἰς Λονδῖνον, καὶ συγχρόνως ἀποστέλλεται ἐμ-
 “ μέσως διὰ τῆς αὐτοῦ ἐξοχότητος τοῦ λόρδου μεγάλου Ἀρμο-
 “ στοῦ τῆς Α.Μ. εἰς τὰς ἡνωμένας ἐπαρχίας τῶν Ἰονικῶν νήσων.
 “ Γον· Οἱ προέδροι τῶν ἐκτάκτων βουλευτηρίων τοῦ κράτους
 “ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης θέλουν ἐτολμῶς ἐκπληρώσει τὸν παρόντα
 “ νόμον. Ἐν . . . . . τὴν λ’ αὐκέ.”

(δ.)

Ἄ Κωλέττης λέγει τὰ αἷτια, δι’ ἃ δὲν συνυπέγραψε τὸ ἔγγρα-
 φον, ἐν μιᾷ τῶν πρὸς τὸν θεῖόν του, Τουρτούρη, ἐπιστολῶν του
 καταχωρισθείση ἐν τῷ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως συγ-
 γράμματι τοῦ πρωτοσυγγέλου Φραντση. Ὁ δὲ Κουντουριώτης
 δὲν συνυπέγραψε, διότι ὑπεγράφη τὸ ἔγγραφο ὑπὸ τὴν προε-
 δρίαν τοῦ Μιμούλη καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ὄχι αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ.

(α.)

Ἄ Ορα Κεφάλαιον Μ.

(β.)

Τὸ μνηοειδὲς τοῦτο πρόφραγμα κατεσκευάσθη δαπάνῃ τοῦ
 λόρδου Καρόλου Μουράη, υἱοῦ τοῦ δουκὸς τοῦ Ἀθόλλου, ἀξιο-
 τίμου νέου, ἐλθόντος εἰς Ἑλλάδα ἕν’ ἀγωνισθῆ, καὶ ἀποθανόντος
 ἐν Γαστούνη τὴν 30 ἰουλίου 1824.

Ἄ τειχοποῖδς Κοκκίνης ὠνόμασε κατ’ ἀρέσκειαν τὰ διάφορα
 ὄχυρὰ μέρη τοῦ τείχους· εἰς ἀκριβῆ δὲ κατάληψιν τῶν ὀνομα-
 σιῶν, ἃς παρεδέχθη ἐκ τῆς ἐφημερίδος τῶν ἑλληνικῶν χρονι-
 κῶν τοῦ Μεσολογγίου, σημειῶ ἐνταῦθα τὰς ἀντιστοιχοῦς γαλ-
 λικᾶς.

Τετραγωνικὴ τάφρος	Redoute.
Κανονοθυρὶς	Embrasure.
Προμαχῶν	Rempart.
Εὐθύβολος φωτιά	Feu rasant.
Καρκινοειδὲς πρόφραγμα	Tenaille.
Πρόχωμα	Cavalier.;
Κανονοστάσιον	Batterie.
Προτείχισμα	Bastion.
Ἀντιχαράκωμα	Contrevallation.
Μηνοειδὲς πρόφραγμα	Lunette.
Μεσότειχον	Traverse.
Πρόταφρος	Avant fossé.

(γ.)

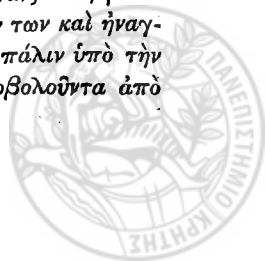
Ορα ἐφημερίδος τοῦ Φίλου τοῦ Νόμου Ἄριθ. 121, 122, 125, 126.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΗ.

(α.)

Παρόμοιον ἀνδραγάθημα διηγείται ἡ ἐφημερὶς τοῦ Μεσολογγίου ὑπ' ἀριθ. 88.

“Τὰ ἀπὸ τὸν κόλπον τῶν Π. Πατρῶν χθὲς (31 ὀκτωβρίου) ἐκπλεύσαντα ἑπτὰ ἐχθρικὰ καράβια ἀπηντήθησαν σήμερον ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Πάπα μὲ τρία μικρὰ ἔνοπλα ἔδικά μας πλοῖα, διοικούμενα παρὰ τῶν κυβερνητῶν Κωνσταντῆ Τρικούπη, Χρυσάνθου Μωραϊτάκη καὶ Δημητρίου Παναγιώτη. Ἦλθον λοιπὸν εἰς ναυμαχίαν, ἣτις ἐπεκράτησε δύο περίπου ὥρας. Ἀπίθανον ἤθελε φανῆ ἴσως νὰ διακηρύξωμεν ὅτι ἡ νίκη τῆς ἀνίσου ταύτης ναυμαχίας ἔκλινεν εἰς τὸν ὀλιγάριθμον στολίσκον μας, καὶ ὅτι τὰ ἐχθρικά καράβια συνιστάμενα ἀπὸ μίαν κορβέταν, δύο βρίκια καὶ τέσσαρας γολέττας διέλυσαν τὴν γραμμὴν των καὶ ἠναγκάσθησαν μὲ κατασχύνην των νὰ εἰσέλθωσι πάλιν ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν φρουρίων τῶν Π. Πατρῶν πυροβολοῦντα ἀπὸ τὴν πρῶμνην.”

(β.)

Ιδού ἡ τελευταία αὐτῆ ἀνταπόκρισις ἀπαράλλακτος.

“ Ἰμπραήμ Πασῶς Βαλῆς | “ Μεχμέτ Ῥεσήτ-Πασῶς
 “ Τσεδᾶ καὶ Μωρέως καὶ Σε- | “ Βαλῆς τῆς Ῥούμελης καὶ
 “ ρασκέρης (Τ. Σ.).” | “ Σερασκέρης (Τ. Σ.).”

“ Σὲ σᾶς ὅπου βρισκόσασθε στὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογ-
 “ γίου μικροὶ μεγάλοι σᾶς φανερόνομεν διὰ ὀμιλίας τοῦ ῥάγι
 “ ὅπου ἐζήτησατε ἀνθρωπον ἀπὸ μέρους μας ἐστάλθη, καὶ μὲ
 “ αὐτὸν τὸν τρόπον ὠμιλήθησαν μερικὰ καὶ σὲ αὐτὸ ἀπάνω
 “ ἀπέρασαν μερικαῖς ἡμέραις. “Ὁμως τὸ ῥάγι ὅπου ζητεῖτε
 “ θέλει ἄλλον, μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὅπου σᾶς φανερόνομεν
 “ ἄνωθεν· πρῶτον νὰ δώστε τὰ ἄρματα μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον
 “ ὅπου νὰ μὴν ἔχη κανένας μικρὸ μαχαίρι· δεύτερον ἀπὸ μέρος
 “ τῆς Τουρκίᾳς σὲ ὅ,τι τόπον θέλετε νὰ κατοικήσετε· καὶ οἱ
 “ καθαυτοὶ Μεσολογγίταις ἂν θέλουν νὰ μισεύσουν σὲ ἄλλο
 “ μέρος σὰν καὶ σᾶς τοὺς δίνομεν τὴν ἄδειαν· ὄχι καὶ ἂν θέ-
 “ λουν νὰ καθίσουν στὸν τόπον τους, γενήτε μοσάδες νὰ καθί-
 “ σουν στὰ σπήτια τους καὶ στὰ ὑποστατικά τους, καὶ ὄλον
 “ σας τὸ ἔχει καὶ ἴρξι καὶ ζωὴν σας ὡς τὸν παραμικρὸν δὲν
 “ θέλει πειραχθῆτε· σὲ αὐτὸ σᾶς βεβαιόνομεν· καὶ ἂν κλίνετε
 “ σὲ αὐτά, σᾶς δίνομεν τὸ ῥάγι, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ τελεία ἀπό-
 “ κρισίς μας καὶ τόσον· τῇ 21 μαρτίου 1826 ἀπὸ τὸ στρατό-
 “ πεδον.”

Ἡ ἐπιστολὴ αὐτῆ ὑποθέτει ὅτι οἱ ἔγκλειστοὶ ἐζήτησαν πρῶ-
 τοι συμβιβασμόν, ἀλλ’ ἡ ὑπόθεσις αὐτῆ ἀποδεικνύεται ψευδῆς
 ἐκ τῆς ἐξῆς ἀπαντήσεως.

“ Πρὸς τοὺς ὑψηλοτάτους Βεζηράδες Μώρα Βαλεσῆν καὶ
 “ Ῥούμελη Βαλεσῆν.

“ Ἐχετε λάθος· ἡμεῖς δὲν σᾶς ἐζήτησαμεν προτιήτερα κου-
 “ βέντα, τοῦ λόγου σας μᾶς ἐζήτησατε.

“ Εἶδαμεν τὸ ἔγγραφον τσεβᾶπι σας καὶ εὐχαριστοῦμεν
 “ ὅπου μᾶς γράφετε τὴν ἀλήθειαν γυμνῆν, διότι ἀπὸ τοὺς ἀν-
 “ θρώπους σας δὲν ἠμπορέσαμεν νὰ πληροφορηθούμεν ἕως
 “ τώρα, διότι μᾶς τὰ ἔλεγαν μπερδευμένα. Δὲν ἠλπίζαμεν
 “ ποτὲ νὰ σᾶς ἀπεράση μιὰ τέτοια φαντασία ὅπου ὀκτῶ χι-
 “ λιάδες ἄρματα αἱματωμένα νὰ τὰ ζητήσητε καὶ νὰ σᾶς τὰ
 “ δώσωμεν μὲ τὰ χέρια μας, τὰ ὅποια ἄρματα συμφωνοῦν μὲ
 “ τὴν ζωὴν. “Ὁθεν, καθὼς βλέπομεν τὸν σκοπὸν σας καὶ τὴν

“ ἀπόφασιν ὅπου ἔχομεν ἡμεῖς, θὰ γίνεῖ ἐκεῖνο ὅ,τι ἀπεφάσισεν
 “ ὁ Θεός, τὸ ὅποιον δὲν τὸ ἤξεύρετε οὔτε ἡ ὑψηλότης σας, οὔτε
 “ ἡμεῖς, καὶ ἄς γίνῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

“ 1826, μαρτίου 21, Μεσο- | “ Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Μεσολογ-
 “ λόγγι.” | “ γίου.”

(γ.)

Ἡ κοπέῖσα εἰς δύο αὐτῆ σπάθῃ ἀνετέθη μετὰ τὴν ἀπε-
 λευθέρωσιν τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὸν κατὰ τὴν Κλείσοβαν
 ναόν.

(δ.)

Ἐκ τῶν δύο ἄλλων μελῶν τῆς διευθυνούσης τὰ τῆς δυτικῆς
 Ἑλλάδος ἐπιτροπῆς, ὁ μὲν Θέμελης ἀπέθανεν ἐν Μεσολογγίῳ
 ἐπὶ τῆς πολιορκίας, ὁ δὲ Καναβὸς δὲν συνεπολιορκήθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ.

(α.)

Ἴδου ἐν περιλήψει ὁ λόγος ὃν ὁ ἀρχιβεζήρης ἀπήγγειλεν ἐν
 τῇ συνελεύσει ταύτῃ τῶν μεγιστάνων. Ἐκδίδω δὲ αὐτὸν ὡς
 δεικνύοντα πόσον κατετάραττε καὶ ἐταπεινῶνε τὴν ἀλαζόνα
 Πύλῃν ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων.

“ Χάρις εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Ὑψίστου καὶ εἰς τὴν ἀν-
 “ δρίαν τῶν ἡμετέρων στρατιωτῶν ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία
 “ ἀνεδείχθη ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις παντοῦ νικητρία καὶ κατέ-
 “ πληξε τοὺς ἐχθροὺς τῆς· ἀλλ’ οἱ καιροὶ δὲν εἶναι πλέον οἱ
 “ αὐτοί· οἱ στρατιῶται ἐξετράπησαν τοῦ καθήκοντός των, ἐξε-
 “ φαυλίσθησαν, καὶ ὀδηγούμενοι ὑπὸ ἀναξίων ἢ ἀνάνδρων δια-
 “ σκορπίζονται ἐνώπιον τῶν ἐχθρῶν. Ὅποῖων λυπηρῶν σκέ-
 “ ψων παραίτιον εἶναι τὸ θέαμα τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων!
 “ Οἱ ἄνταρται οὔτοι, οἱ ὡς κάλαμοι ἰσθνεῖς, ἐματαιώσαν τοὺς
 “ μέχρι τοῦδε ἀγῶνάς μας· ἐν ἀκαρεῖ ἔπρεπεν ἡ ἀκάθεκτος
 “ ὄρμη τῶν ἀνδρείων Μουσουλμάνων νὰ τοὺς καταστρέψῃ, καὶ
 “ ὅμως δὲν ἐδυνήθημεν εἰσέτι νὰ σβέσωμεν τὴν φλόγα τῆς
 “ ἀνταρσίας των! Ἡ ἱστορία διηγεῖται τίνι τρόπῳ κατε-

“ φρόνουν ἄλλοτε οἱ Μουσουλμάνοι καὶ ζῶν καὶ περιουσίαν
 “ διὰ τὴν πίστιν, καὶ πόσον διέπρεπαν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης
 “ κατ’ ἐξοχὴν δὲ οἱ γενίτσαροι· ἀλλὰ τὰ τάγματα τούτων δὲν
 “ εἶναι πλέον ὅ,τι ἦσαν· παρειαδύσαν ἀνεπαισθήτως τυχο-
 “ διώκται καὶ κατέστρεψαν τὸ οἰκοδόμημά των· πλήθουν τὰ
 “ στρατολόγια ὀνομάτων ὑπομισθίων γενιτσάρων, ἀλλὰ ζητεῖ
 “ τις ἐν αὐτοῖς μαχητὰς καὶ σχεδὸν δὲν εὐρίσκει· ἂν διαταχθῇ
 “ τάγμα τι νὰ ἐκστρατεύσῃ, καθάρματα στρατολογούνται καὶ
 “ κατάσκοποι τῶν ἐχθρῶν παρειαδύουν καὶ μάλιστα Ἕλληνες
 “ μῖσος ἄσποندان τρέφοντες κατὰ τοῦ ἰσλαμισμού, καὶ δια-
 “ φόρως μετασχηματιζόμενοι ἀναμιγνύονται ἐξάπτοντες τὰ
 “ πάθη εἰς παράλυσιν τοῦ στρατοῦ. Ἀνεπιτήδειοι δὲ οἱ γε-
 “ νίτσαροι νὰ διακρίνωσι τὸ ψεῦδος τῆς ἀληθείας, καὶ ἐκτρε-
 “ πόμενοι τοῦ ὀρθοῦ λόγου διατείνονται ὅτι ὁ κατὰ τῶν Ἑλλη-
 “ νων πόλεμος δὲν ἦτον ἀναγκαῖος, ὅτι σκοπὸν εἶχε τὴν κατα-
 “ στροφὴν τῶν γενιτσάρων, καὶ ὅτι δωροδοκούμενοι οἱ ὑπουργοὶ
 “ τοῦ σουλτάνου παρέδιδαν τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους εἰς τοὺς
 “ ἐχθρούς. Πόσον ἄτοπον νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι κυβέρνησις
 “ ἀναδέχεται πόλεμον ἐπὶ σκοπῷ καταστροφῆς τοῦ ἰδίου στρα-
 “ τοῦ της, ἥτοι τῶν μελῶν τοῦ ἰδίου σώματός της, καὶ ὅτι δια-
 “ σκορπίζει τοὺς θησαυροὺς της ἐπὶ σκοπῷ νὰ παραδώσῃ τὰς
 “ ἐπαρχίας της εἰς τοὺς ἐχθρούς της! Ἡ τοιαύτη συκοφαντία
 “ εἶναι ἀληθῆς παραφροσύνη. Ἡ ἐλάττωσις τοῦ θρησκευτικοῦ
 “ ζήλου καὶ ἡ παράβασις τῶν στρατιωτικῶν κανονισμῶν εἶναι
 “ τὰ κύρια αἷτια τῆς παρακμῆς τοῦ στρατοῦ· δὲν αἰσθάνεται
 “ σήμερον ὁ στρατιώτης τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντά του, ἀγνοεῖ
 “ ὅτι εἶναι ἀθλητῆς τῆς πίστεως, καὶ ὅτι ὀφείλει κατὰ τὸν
 “ θεῖον νόμον τελείαν ὑπακοὴν εἰς τὴν φωνὴν τῶν ἀρχηγῶν του.
 “ Ἄς παρατηρήσῃ ὅστις θέλει τοὺς ὀργανισμοὺς τοῦ στρατοῦ
 “ τῶν γενιτσάρων ὑπὸ τοὺς πρώτους σουλτάνους καὶ θὰ εἰδῇ
 “ ὅτι τὴν σήμερον δὲν τηροῦνται. Ἐξησκούντο οἱ γενίτσαροι
 “ ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμάνη τοῦ α’ εἰς πᾶν εἶδος ὄπλου
 “ ἐν χρῆσει τότε, καὶ τὰ τάγματά των δὲν συνεπληροῦντο ὑπὸ
 “ τυχόντων. Πόθεν ἡ τοιαύτη μεταβολή; ἂν ὁ μισθὸς καὶ τὸ
 “ σιτηρέσιόν των δὲν ἐπαρκῶσιν, ἡ Πύλη ἀφθόρους ἔχουσα
 “ πόρους ἐτοίμη εἶναι νὰ ἐπιχορηγήσῃ. Ἡξεύρετε πόση ἡ
 “ δύναμις καὶ ποῖος ὁ σκοπὸς τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἰσλαμισμού·
 “ ἡξεύρετε ὁποῖα ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τῷ στρατῷ τῶν γενιτσάρων
 “ ἀτάξια ἦν ἰλιγγιᾶ τις πιστῶς νὰ περιγραφῆ· εἰς σᾶς λουπὸν

“ ἀπόκειται ν’ ἀποφασίσετε σήμερον τί ποιητέον εἰς διόρθωσιν
“ τοῦ κακοῦ. Πρόκειται νὰ ταπεινώσωμεν τὴν ὄφρυν τῶν ἐχ-
“ θρῶν, ν’ ἀπονίψωμεν τὸ ὄνειδος τῶν ἐν πολέμῳ συμφορῶν
“ μας· λαλήσατε παρρησία, δείξατε τὴν ὁδόν, καὶ ἔτοιμοι
“ εἴμεθα νὰ τὴν ὀδεύσωμεν· στενωῶς συνδεδεμένοι διὰ τοῦ δε-
“ σμοῦ τοῦ ἱεροῦ νόμου ὅλοι ἄς συνεργασθῶμεν ἐκ συμφώνου
“ διὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς αὐτοκρατορίας.”—Ἐκ
τῶν τοῦ ἱστοριογράφου τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας Ἀσαὺδ
Ἐφένδη.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σελίς.	Στίχος.	ἀντι	ἀνάγνωθι
6	16	(Κάστρι)	(Καστρι)
„	30	θὲν συνήλθαν	δὲν συνήλθαν
9	2	μ	μῆ
13	16-17	Kamenetz Podoleky	Kamenetz Podolsky
18	19	ἀφ' οἷ	ἀφ' οὐ
24	9	εἰρηνοποίησιν	εἰρήνευσιν
„	10	Εἰρηνοποίησιν	Εἰρήνευσιν
36	12	τῶν φρουρίων	τοῦ φρουρίου
„	14	τὰ παρέδιδε.	τὸ παρέδιδε.
46	24	ἐγένετο	ἐγένετο
59	26	ὁ Κίτσος	ὁ Κίτσος Τσαβέλλας
66	33	κατ' κοψαν	κατέκοψαν
88	6	συνέβρευσαν	εἶχαν συβρέυσει
„	8	εἰσέφεραν	εἶχαν εἰσφέρει
109	15	τοῦ Νοταρᾶ	τοῦ Ἰωάννου Νοταρᾶ
126	3	τὴν, 12 ἀπριλίου.	τὴν 12 ἀπριλίου.
151	6	ἠνέδρευσαν	ἐνέδρευσαν
153	1	Αἰγυπτιακὴ	Διγύπτιος
155	33	κινουμένων	κινουμένων
156	23	γὰ κυβερνήσωσιν	γὰ τὸ κυβερνήσωσιν
159	8	πύρα	πυρᾶ
160	13	Καραμπουρνᾶ	Καραμπουρνᾶ
166	32	εὐχάς.	εὐχάς.
168	25	ἀλ	ἀλλ'
175	2	οἱ Δηληγιάνναι	οἱ Δηληγιάνναι,
„	4	οἱ Νοταράδες	οἱ Νοταράδες,
178	16	κατευδῶθησαν	κατευοδῶθησαν
183	16	μεγαλοπόλεως	μεγαλοπόλεως
193	8-9	ῥήμαλωτισθησαν	ῥήμαλωτίσθησαν
„	10	κα	καὶ
195	12	ἀπέστη	ἀπέπη
197	29	Ἡ γολέττα αὐτῆ	Ἡ γολέττα αὐτῆ
199	8-9	Κατσαρός	Κατσαρός
„	27	ἤθηλαν	ἤθελαν
200	14	σπασθέντες	ἀσπασθέντες
„	30	δὲ αὐτὸν	δι' αὐτὸν
205	13-14	καπητάμπασαν	καπητάμπασαν,
206	1	ἀμνηστία	ἀμνηστία
212	34-35	ἀπεκρούσθησαν	ἀπεκρούσθησαν·
218	24	ἐξωρμήσαντες	ἐξορμήσαντες
220	22	παθήματά του	παθήματά του
„	24	αὐτοῦ	αὐτοῦ
„	25	ὅπου ἐβούλετο	ὅπου ἐβούλετο
227	24	ὀπαδοίς	ὀπαδοίς

Σελίς.	Στίχος.	ἀντι	ἀνάγνωθι
230	15	ἰδιατέρᾳ	ἰδιατέραν
232	34	γονεῖς	γονεῖς
234	23-24	καταδιώξεώς	καταδιώξεως
237	35	"νεδραν	ἐνεδραν
240	16	κατευδῶθησαν	κατευοδῶθησαν
241	27	ἐπάτησας	ἐπάτησες
250	5-6	ὠφελιμω ραν	ὠφελιμωτέραν
252	1	"Ἕλληνες	"Ἕλληνες,
262	19	ἡ μέγας	ὁ μέγας
263	2, 5	Ἄλωνίσαιαν	Ἄλωνίσταιναν
"	30	παρώργισαν	παρώργισαν
269	5-6	Κιουταγῆν.	Κιουταχῆν.
288	17	συγκατετίθοντο	συγκατετίθεντο
290	25	ιδόντες	ιδόντα
292	14	κανονοβολῆς	κανονοβολῆς,
301	8	μέρος	μέρος.
316	2	ὄπλασκειάς.	ὄπλασκίας.
319	15	ἀνεχωρήσει.	ἀναχωρήσει.
330	21	μαχοῦμενοι	μαχόμενοι
332	5	πολεμεφῶδια	πολεμεφῶδια
336	33	γ'ροντες	γέροντες
342	4	Σηδήμας	Σαδήμας

Τέλος

τοῦ τρίτου τόμου.

